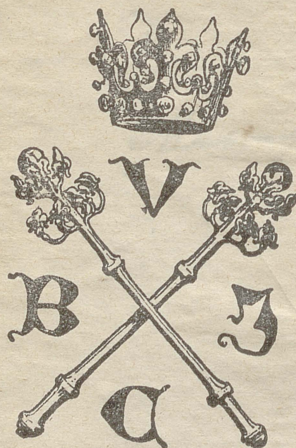
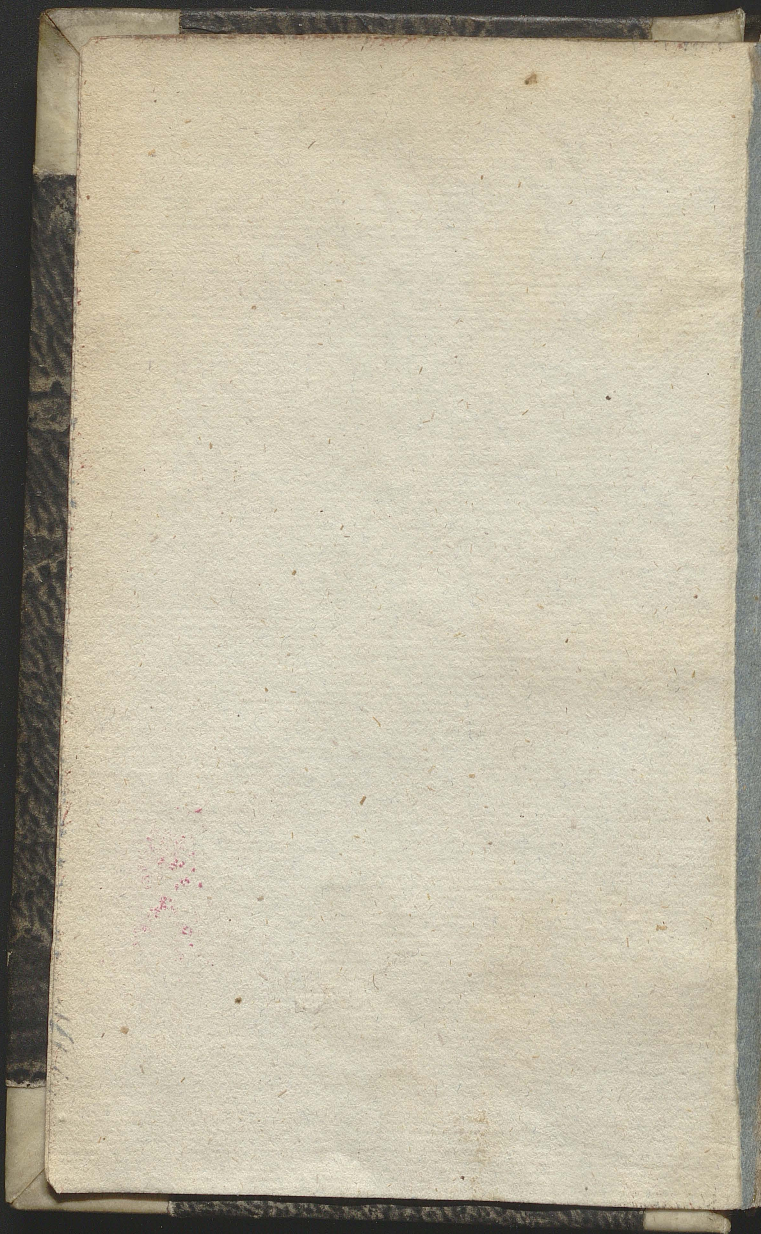

V
B
J
C

63

Tego samego dzieła jest nowsza edycya bez żadney zmiany z r. 1752.

1869. V. 36.

COMPENDIUM MEDICUM AUCTUM

To iest

KROTKIE ZEBRANIE

y opisanie Chorob,
Ich rożnośći, przyczyn, znákow, sposobow do leczenia

Jákże rożnych sposobow robienia Wodek, Oleykow, Iulepow, Syropow, Konfitur, Máśći, Plastrow, &c y rożnych osobliwych rzeczy.

NA SIEDM TRAKTATOW ROZDZIELONE

Yteraz świeżo przez tegoż Authorá z errorow Typográficznych expurgowáne.

Z przydatkiem osobliwych Chorob, tak męskich iáko y Białogłowskich, y Dźiećinnych.

Dla większey wygody ludzkiey PRZEDRUKOWANE.

Roku Páńskiego 1725.

---

w DRUKARNI
Jásney-Gory Częstochowskiey.

Authorowie Lekárscy ktorych Author używał w komponowaniu tey Książki.

Joannes Cardilucius.
Ioannes Dolæus.
Ioannes Helfricus Iuncken.
Ioannes Zwelferus,
Ioannes Baptista, Ital.
Ioannes Chohfman:
Daniel Sennertus.
Claudius Deodatus.
Ioannes Jonstonus.
Lazarus Riverius.
Petrus Bayrus.
Paulus Barbette.
Philippus Grulingius.
Hercules à Saxonia.
Moyses Charas.
Franciscus Panchinus.
Sebastianus Sleszkowski.
Ioannes Case.
Isbrandus Diemerbroeck.
Thomas Burent, &c.

Do

Do Czytelnika.

CZytelniku łáſkáwy, widząc iák wiele rożney Kondycyi ludźi (procz Medykow) báwiących ſię kurácyámi błądźili, ktorzy nie umieiąc rozeznawáć chorob, ich rożnośći, y przyczyn, przećiwne daiąc lekárſtwá, czym náturę y chorobę alteruiąc, wielom miáſto pomocy ſzkodźili, dla tych tedy, z ſamey miłośći Chrześćiańſkiey umyśliłem przed tym (od wielu oſob zacnych proſzony) lubo z pracą y odwagą wielką podiąć ſię ná uſzczypliwe ięzyki ludzkie to Compendium napiſáć polſkim ſtylem, dla tego, áby báwiący ſię kurácyámi, y nie maiący po bliſku Medyká, umieli poznawáć choroby, náczym wſzyſtká rzecz należy, według axiomá poſpolitego. *Medicus in tantum bene curat, in quantum bene cognoſcit* Uznána bowiem chorobá káżda, łátwiey uleczona bydź może, y lubom tę pracą podiał dla wielkiey wygody ludźi, ktorzy wielu wdźięczni ſą: iednak znayduie ſię wiele Zoilow krzywym okiem ná cudzą pracę pátrzących, y rozmáićie ſławę bliźniego zazdrośćią uwiedźionych ſzczypiących, ná to mniey dbá-

iąc, wiedząc iż *virtuti comes est invidia*, dla wygody bliźnich podiąłem powtornie pracą, nie tylko w expurgowaniu wielu errorow typográficznych, ále tez przydáiąc nowe, y osobliwe choroby, tak męskie, białogłowskie, iako y dziecinne, y sposoby rożne, do robienia rożnych lekarstw, y innych sekretnych rzeczy, káżdemu potrzebnych. Czego niech káżdy w dobrym zdrowiu używa, á ieżeli kto w czym iáki błąd postrzeże, niech wybaczy nieudolności moiey, y pąkryie łáskáwą rostropnośćią swoią, á Bogá niech zá mną grzesznym prośi.

Miey się dobrze.

)(*_*_+_*_*)(

W Imię Páná náſzego JEZUSA CHRYSTUSA.

Przed ktorym wßyſtko koláno upada; Niebieſkie, Ziemſkie, y piekielne.

STworco naywyżſzy, y naydobrotliwſzy. zdrowia ludzkiego Dawco, od ktorego wſzelka umieiętność pomnożenie ſwoie, y doſkonáłość bierze, twoiey nieſkończoney dobroći tę lichą pracą moię (ktorąm nie dla prozney chwały moiey, áni dla świátowego zyſku, ále dla pożytku poſpolitego, y wygody ludzkiey, powtornie drukiem wydáć umyślił) ſzczyrym áffektem oddáię, y ofiáruię: żebrzę záraz miłośiernego Maieſtatu twego, ábyś wſzyſtkim tym, ktorzy tey Xiąſzki záżywáć będą, ich zdrowiu, y lekárſtwom pobłogosłáwił, y mnie niegodną kreáturę twoię z łáſki ſwoiey nie wypuſzczał, żeby nayświętſze Imię twoie, tym więcey wſławione aż ná wieki było.

Wykład, ták Chorob, iáko y terminow Lekárſkich oſobliwych.

MEdicamenta, Cephalica, Głowie ſłużące- lekárſtwá.

Ophtarmica, Ná rożne defektá oczu ſłużące lekárſtwá.

Otaltica, Accuſtica, Ná uſzu choroby lekárſtwá.

Odontalgica, Zębow chorobom ſłużące lekárſtwá.

Antidotum, Lekarſtwo broniące od zarazy.

Bechica, Pierśiom ſłużące lekárſtwá.

Cordiaca, Sercu ſłużące lekárſtwá.

Diuretica, Urynę popędzáiące lekárſtwá.

Diaphoretica, Poty pobudzáiące lekárſtwá.

Emmetica, Womity ſpráwuiące lekárſtwá.

Emenagoga Mieśięczną chorobę zátrzymáną pobudzáiące lekárſtwá.

Nephritica, Nerek rożnym chorobom ſłużące lekárſtwá

Hydragoga. Lekárſtwá ná puchlinę.

Alexipharmaca, Wſzelkim iádom ſprzećiwiáiące ſię lekárſtwá.

Melanagoga, Meláncholią purguiące lekárſtwá.

Phlegmagoga, Flegmę purguiące lekárſtwá.

Cholagoga, Cholerę purguiące lekárſtwá.

Dejectoria Solutiva, Purguiące lekárſtwá.

Epithema, Mixturá do powierzchnego przykłádánia.

Anacathisma, Iednoż práwie znácząc.

Catha-

Catholicum, Lekárſtwo ná wſzelkie choroby.
Catharticum, Purguiące lekárſtwo.
Alexiteria, Truciznom ſprzećiwiáiące ſię lekár:
Diaclisma Gargarismus, Płokánie na rożne zębow y uſt choroby.
Stuphæ, Sudatoria, Laconica. Wánny pocące.
Hystericum, Lekárſtwo ná maciczne choroby.
Bozoardica, Lekárſtwá táiemne moc máiące ná oſobliwe choroby.
Corrosivum, To ieſt trwáiące, álbo gryzące.
Incarnativum, Pod ktorym ćiáło naraſta.
Aperitivum deopilativum, Lekárſtwo wnętrzne obſtrukcye otwieráiące.
Antihecticum, Lekárſtwo ná opádnienie z ćiáłá.
Bocheta, Wárzenia rożnych *species* z remánencyi od Dekoktu pozoſtáłych.
Dropaces, Ieſt rodzay plaſtrow. (ſoby.
Cosmeticum, Do czyſzczenia twarzy rożne ſpo-
Arthetica, Boleniu w ſtáwách ſłużące lekárſtwá.
Opiata, Hypnotica, Spániu ſłużące lekárſtwá.
Carminativa, Wiátry poruſzaiące lekárſtwá.
Anodina, Bol uśmierzáiące lekárſtwá.
Cardialgica, Żołodkowi ſłużące lekárſtwa.
Collirium, Lekárſtwo ná oczy.
Amuletura, Lekárſtwo powierzchowne, broniące od zárázy.
Diætetica. Lekárſtwá w ktorym według opiſániá ieść y pić trzebá. (łądku.
Absorbentia Tłumiące zbytnie fermentácye w żo-
Polichreſtum, Wielu chorobom ſłużące lekárſtwá.

Ptarmicum, Kichánie spráwuiące lekárstwo.
Narcoticum, Spánie, álbo głowy pomieszánie spráwuiące.
Errhinum, Do nosa służące lekárstwá.
Pneumaticum, Płucom służace lekárstwo.
Crisis, Walczenie nátury z chorobą.
Abscessus, Zebránie się máteryi, alias wrzod.
Luxatio, Wywinienie członká ze stáwu.
Ulcus. Wrzodowáta rána, ktorey są rożne rodzáie, to iest, *Ulcus sordidum*, *Lividum*, *Callosum*, *Sinuosum Verminosum*, *Varicosum*, *Fistulosum*, *Cancrosum*, *Ulcus cum ossis carie*.
Bubo, Dymnicá, ktorey rożne są rodzáie, iáko to prosta, álbo zwyczáyna, iádowita, powietrzna to iest, w powietrzách się wydáiąca, tákże w Dworskiey chorobie.
Phygetlon, álbo *Pannus*, Iest nábrzmiáłość iáko guz, wydáiący się ná szyi, osobliwie po gorączkách.
Furunculus álbo *Dethen*. Iest wrzod kończáty, drzeń máiący czerwony, boleiący, pospolićie Czyrkiem zowią.
Parotis. Iest guz wydáiący się zá uszymá.
Paronychia, Zanokcice.
Perniones, Są guziki, álbo nábrzmiáłośći twárde, zimie osobliwie robiące się ná piętách, ná palcách u nog, y rąk.
Carbunculus, Krostká iadowita czarna, álbo śina, náyczęśćiey w powietrzu wydaiąca się.
Erysipelas, Roża, álbo zápalenie części ktorey ćiáłá.

Herpes

Herpes, álbo *Formica*, ieden bywa prosty, názywa się *Militaris*, drugi *Exedens*, álbo *Ferus*, iest nábrámiáłość szeroka, twárda, boleiąca, y paląca iák ogień.

Scirrhus, Iest nábrzmiáłość twárda, bez bolu, álbo martwy wrzod ná wątrobie, álbo śledzionie rodzący się.

Cancer, álbo *Carcinoma*, Rák.

Scabies, Párchy, ktorych są rożne rodzáie.

Malum mortuum, Párchy śinę, álbo czarne, ná łystách osobliwie wydáiące się, nie boleiące.

Phlictena, Są pryszczki wydaiące się po ćiele,

Sudamina, Są krosteczki podobne prosu.

Strones vel Chirones, Są krosteczki, ktore się rodźić zwykły ná dłoniách, y ná podeszwách w ktorych náyduią się robaczki.

Vari álbo *Ionthi*, Guziczki wydáiące się po twarzy, podobne konopnemu naśieniu.

Epinyctides, Pryszczyki, dobrowolnie w nocy osobliwie wydáiące się śine, álbo czarne, z zápaleniem y bolem wielkim.

Alphus álbo *Morphaea*, Mákuły vielkie, wydáiące się po ćiele, czásem czarne, czásem białe.

Leuce, Iest plámá wielka, wydáiąca się ná ćiele, przy ktorey włosy náturálne wypadáią á inne podobne wełnie wyrastáią, táż plámá ma humor w sobie wilgotny.

Impetigo, *Lichen* Liszáie.

Gutta rosacea, Twarzy czerwoność krostáwa.

Struma seu Scropula, Wole, álbo gardziołá wielkie,

bywaią *simplices & cancrosæ.*

Ganglion, Iest tumor twárdy, álbo guz martwy, rodzący się ná kośći u rąk, u nog, &c.

Verrucæ, Brodawki, ktorych bywa czworáki rodzay, to iest, *Pensiles*, álbo *Acrochordenes*, *Thymia*, *Sessiles*, álbo *Mermecia.*

Clavi, Są wyrosłośći twárde ná pálcách, u nog, y stopách, z otárćia obuwiem rodzące się, czásem boleiące.

Callus Iest twárdość ná dłoniách od roboty, álbo ná podeszwách u nog rodząca się, nieboleiąca.

Aneurisma, Iest nábrzmiałość miękka, ktorą gdy pálcem przyćiśnie umyka się.

Varix, Iest powikłánie, álbo pozbiegánie się żył, z ktorych gdy się iedná otworzy, záledwie krew się ustánowić może.

Elephantiasis Arabum, Iest nábrzmiáłość nog, przytym śiność, albo czarność, czásem rány wrzodowáte.

Lepra Satiriosis, Iest nábrzmiáłość cáłego ćiáłá wrzodowata, iest iey rodzáiow kilká.

Lentigines, Są mákuły, álbo plámy Szocewicy podobne ná twarzy, ná pierśiach, po rękách, wydáiące się, tym ktorzy żołty włos máią, są pospolite, názywáią ie piegámi.

Ephelides, Są mákuły ćiezárnym białogłowom ná czele ná skroniách, ná iágódach, wydáiące się szárego koloru.

Navimaterni, Známioná dźiećiom pospolite, ktore z imáginácyi Mátki płodowi przydáią się, bywáią rożne.

Macula infantum volatica, Są makuły czerwone, albo purpurowe, niemowlątkom tu owdzie po ciele wydáiące się.

Macula Hepatica, Osutká.

Pruritus corporis, Swierzbienie ćiáłá.

Malus odor, To iest smrod, álbo z cáłego ćiáłá potem wychodzący, álbo z pod pach, álbo niżey, álbo z nog, iáko się często tráfia.

Area Włosow opádnienie, dwoiákie bywa, iedno názywa się *Alopecia*, drugie *Ophiesis*.

Tinea, Kiedy włosy sztukámi od nieiákich robakow podgryzione wypadáią.

Porrigo Furfuratio, Łupierze z głowy

Plica Kołtan, ktorego są rozne rodzáie.

Gangrena seu ignis S. Antonij. Iest zápalenie bárdzo wielkie rány, z korrupcyą ćiáłá.

Sphacellus, Zmártwienie y oczerniałość ćiáłá, ktore pospolićie odrzynáią bez bolu chorego.

Cephalalgia, Bol głowy.

Coma somnolentum, Spánie ustáwiczne.

Cataphora, *idem*.

Vertigo: Zawrot głowy.

Delirium, Szaleństwo w ktorym fántazyá, y *raciocinatio* pomieszánie bywáią.

Phrenitis, Iest szaleństwo ustáwiczne y długie, pochodzące z zápalenia membran mozgowych, z gorączką ustawiczną.

Melancholia, Iest szaleństwo od fantázyi meláncholiczney pochodzące, z boiáznią y smutkiem.

Mania, Iest ſzáleńſtwo długie, w ktorym śmiáłość y ſrogość bez gorączki bywa.

Rabies, Iest ſzaleńſtwo pochodzące z ukąſzenia, lubo wilká, lubo pſa wśćiekłych, lubo innych beſtyi iádowitych.

Coma vigil, Ieſt ſkłonność uſtáwiczna do ſnu, ſpáć iednák chory nie może.

Lethargus, Spánie głębokie.

Paralyſis, Paráliż.

Spaſmus ſeu Convulſio, Kurcz, álbo śćiągánie żył, lubo muſzkułow, álbo *tendinum*.

Incubus, Duſzenie nocne.

Catalepſis, Zmartwienie nagłe cáłego człeká.

Epilepſia, Wielka chorobá.

Carus, Spánie bárdzo głębokie.

Apoplexia, Nagła śmierć.

Hordeolum, Ięczmyk ná powiece.

Grando. Guzik ná powiece, tu owdźie rucháiący ſię.

Phtiriaſis, Wſzy w powiekách między włoſami.

Encanthis, Ieſt nárosnienie chrzęſtki w kąćiku. oká od noſa.

Egilops, Ieſt guzik wyroſły miedzy okiem. á noſem.

Ungvis & ſagitta, Ieſt błoneczká żyłowátá biáłáwa, ktora od więkſzych kąćikow oczu wychodźi, y rozſzerza ſię po nich czáſem y źrzenice zákrywa.

Suffuſio, Ieſt zrzenice od humoru zgęſtnionego záćmienie.

Obauditio, Niedosłyszenie.
Ozana, Wrzod zagniły w nośie.
Polypus, Guzik w nośie wyrosły.
Hæmorrhagia narium Cieczenie krwi z nosa.
Gravido, Iest ustáwiczne spływánie z głowy do ust humoru wodnistego, przy ktorym bywa częste kichánie.
Ranula Batrachus, Żábá pod ięzykiem.
Oris tortura, Pustwarzy záráżenie.
Ptyalismus, Częste plućie bez kászlu.
Aphta, Krosty czerwone po wárgách wydáiące się.
Gurgulionis luxatio. Ięzyczká nábrzmiáłość, y upadnienie.
Angina, Wrzod, álbo zápalenie, lubo nápuchnienie w gárdle.
Struma Bronchocele, Wole ná gárdłách.
Peripneumonia. Płuc zápalenie z gorączką, z kászlem, y z dusznośćią.
Phtisis, Zránienie płuc, z kąd suchoty nástępuią.
Pleuritis, Iest zápalenie błonki żiebrá pokrywáiącey, Pleurk zwáney.
Empyema, Iest zebránie máteryi *in cavitatem thoracis*, to iest pod pierśi.
Asthma, Dycháwicá, ktorey iest kilká rodzáiow, to iest, *Ortophnæa*, *Dysphnæa*.
Hæmoptysis, Plućie krwią z kászlem.
Cordis palpitatio, Drzenie sercá.
Anorexia, Potraw obrzydzenie, y niechęć do iedzenia.
Canina appetentia, Ustáwiczna chęć do iedzenia.

a choć usiłownie ie, naiesc się przećię niemoże.
Bulimos, albo *Bulimia*, Wielka chęć do iedzenia, czasami przypądaiąca.
Pica albo *Malatia*, Apetyt do rzeczy nie zwyczáynych, y zdrowiu szkodzących.
Singultus, Szczkawká.
Ructus, Odrzygánie, ktore bywa czasem kwáśne.
Rugitus, Hurkotánie po kiszkách.
Cholera, Womity gwáłtowne.
Hernia intestinalis, *Ramox*, *Ruptura*; Iest opádnienie kiszek do słábisn, á pod czás y do moszen
Bubonocele, Guz, álbo twárdość w słábiznie,
Iliaca passio, Párćie, álbo bol bárdzo ćięszki w kiszkách ćieńszych z womitámi przydáiący się.
Colica, Kolká, álbo párćie w żywoćie.
Lienteria, Biegunká, w ktorey nie strawne potráwy wychodzą stolcem.
Diarrhaea, Biegunká długa, w ktorey humory rożnego koloru wychodzące stolcem.
Dysenteria, Krwáwa biegunká.
Tenesmus, Wydymánie.
Hydrops, Puchliná, troiáka bywa. to iest. *Ascites*, *Tympanites*, *Anasarca*,
Icterus, Żołta chorobá.
Atropia, Opádnienie z ćiáła.
Icterus niger, Czarna żołtaczká.
Hypochondryaca passio, Hipochondria.
Scorbutus, Szkorbot.
Rheumatismus, Bol w stáwách, tám y sam przechodzący.

Diabetes Uryny zbytnie odchodzenie.
Ischuria, Uryny zátrzymánie się, ták, że nie odchodzić nie może.
Stranguria, Uryny trudne upuszczánie, kroplámi z bolem y rznięciem.
Dysuria, Uryny zápaloney trudne upuszczánie.
Mictus cruentus, Krwáwy mocz.
Salacitas, *Priapismus*, *Satyriasis*, Są choroby ktorych nie należy po polsku wyłożyć.
Gonorhaa, *Seminis invita profusio.*
Hydrops uteri. Máćice puchliná.
Inflatio uteri, Rozdećie Máćice.
Inflammatio uteri, Zápalenie Máćice.
Mensium suppressio, Zatrzymánie mieśięczna.
Mensium decoloratio, Mieśięczne odchodzenie odmienne.
Gonorrhaa mulierum, Mieśięczne białe ustáwiczne odchodzenie.
Febris alba, *morbus virgineus*, Cerá bláda Pánienska.
Hysterica passio. Suffocatio uteri. Záduszenie maciczne, w Ktorym rożne przypadáią symptomata.
Furor uterinus, Szálenstwo białey płci z pewney przyczyny pochodzące.
Mola, płod fałszywy, álbo fałszywe záſtąpienie.
Arthritis. Bol w stáwách co pedogrą y Chirágrą názywáią.
Lues venerea, *Lepra Arabum*, Dworska choroba.
Crusta lactea, *Achores Favi*, Są rodzáie krost,

álbo

álbo ſtrupow rodzących ſię ná głowie dźieći.
Lepra Iudæorum. Párchy,
Eſchara, Strupy,
Hemicrania Puł głowy bolenie.
Hidrocephalus, Głowy opuchnienie.
Papula, Węgry.
Nyctalopia, Kurza ślepotá, to ieſt, że chorzy przy świecy nic nie widzą.
Variola, Oſpá. *Morbili*, Odrá.
Noli me tangere, *Cancer occultus*, Guz, álbo wyroślina twárda, nákſztał martwey koſtki.
Anthrax, Bolączká ná plecách.
Phlegmona, Roża, álbo zapálenie z opuchliną.

Pytánie. Z kąd nayczęśćiey rodzą ſię choroby znacznieyſze w ćiałach ludzkich.

Odpow: Nayczęśćiey ze złey dyſpozycyey przednieyſzych członkow wnętrznych, to ieſt, Wątroby, y Sledźiony. Ieżeli bowiem śledźiony ákcya w czym poſzwánkuie, rodzą ſię z tąd dwoiákie choroby, Iedne z ſłonego y kwáśnego, zbytnie grubego humoru. Drugie, z ſłonego y kwaſkowátego bárdzo ſubtelnego, ktory názywa ſię *volatilis.*

Kiedy álbowiem ſłone y kwáśne *Succi* w śledźionie nie dobrze wyczyſzczone, y rozrzedzone będą, z nich też nie wiele *Spiritus fermentantes* urodźić ſię może.

Gdy záś rzadkie, y bárdzo ſubtelne pomienione

nione *ſucci*, w śledzionie dla iey przyczyny wygotowane będą na ten czás názbyt oſtre, iádowite, ſzczypiące, y wiele *ſpiritus fermentaceos* rodzące znáyduiąſię, zkąd według rożnosci ich rożne choroby powſtaią álbo rodzić ſię zwykły.

Iezli sledziona ſłaba będzie, álbo ſámá przez ſię, álbo z alimentow iey przeciwnych, álbo z inney iákieykolwiek przyczyny, ná ten czás kwaſkowátey, ktory wniey excoqvuie ſię *ſuccus*, niedobrze ſię rozrzedzaiąc, nábywa należytey ſubtelnośći. Lecz gruby, to ieſt, *tartareus & terreus* zoſtáie, ktory oś áda nie tylko w porách śledźiony, lecz y w pobliżſzych częśćiách w ktorych dla grubey y lipkiey ſwoiey konſyſtencyi uśiádáiąc, one zátyka, zkąd śledzioná nábrzmiewa, z ktorey wiele chorob pochodzi.

Oprocz tego, zoſtáiący w niey *ſpiritus* że ſię nie należycie wzburza álbo fermentuie y roſchodzi, lecz ściśniony w śledzionie, y około niey. gdy nie co trochę wzburzy ſię, cáłą śledzionę, oraz przyległe częśći rozdyma, y rozćiąga, z czego wiele wiátrow z odrzygániem z morzyſkámi, z śćiſkániem bokow Hipokondrya zwánych wzbudza: á z tey przyczyny rodzi ſię Hipokondrya.

Do tego złego przykłada ſię też zła dyſpozycya *Paticreatis*, ktora pochodzi ze krwi, y humorow w śledzionie zepſowánych, te bowiem przez árterye do niey przechodzą, zkąd ſwoy humor zle trawiąc, czyni go nazbyt ſłonym,

 ćier-

ćierpkim, y kwáśnym zkąd częśćią *in ipso Pancreate* wielkie obstrukcye sprawuie, y iego akcyą álteruie. zátym rodzą się rozne obstrukcye, *in vasis lactei in mensenterio & glandulis eius* zkąd się wiele rozmaitych rodzi chorob.

Krew zás dla defektu skutecznego, y należytego *fermentum*, y dla szczupłego rodzenia się duchow, zostaiąc gęstą, sprawuie ćiáłá ocięzáłość *Scyrrhos*, to iest martwe wrzody ná wątrobie, albo śledzionie, Dychawice, Głowy pomieszánie, niespánie, Szkorbot, y Artetyczne choroby.

Toż też trzymáć się ma o wątrobie: ieżeli bowiem z iákieykolwiek przyczyny będźie oziębiona, y *succum lienis per ramum splenicum allatum* nie mogąc sposobnie trawić, gby się zmiesza ze krwią w żyłách zostáiącą, do ktorey kiedy w znáczney częśći będźie przymięszány *Succus Sulphureus*, ná ten czás *fermentum* należyte bydź nie może, dla czego *chylus* niemiawszy dobrey konkokcyi do przyszłey w sercu fermentácyi nie dobrze exkokwowány bywa, zkąd w sercu krew nie dobrze wygotowána rozchodźi się do żył, rzadka, wodnista, ktora potym *in vasis* y miękkich częśćiách w wodę się obraca, ktorą cáłe ćiáło nápełniáiąc, rodźi puchlinę *Anasarca* zwána, w ktorey bywa wielkie prágnienie, dla niestrawionych partykuł *in sero* zostáiących, y ze krwią nie dobrze pomięszánych, ktore oraz *cum succis salivalibus*, podobne też

słone-

ſłonemi do uſt y podniebienia ſpływáiące. chą vell fikácya, uſtawiczne prágnienie ſprawi.
Ieżeli zás wątroba będzie gorąca y ſłába, ten czas ze krwi *Sulphureos & Oleaginoſos ſpirit* z ſiebie wydáiąc wiele ich bárdzo wznieca, ktoremi moc kwáſkowátego humoru do fermentácyi nal zytego od śledziony pochodzącego zátłumiona bywa, zkąd gdy ſłábe będzie *fermentum* rodzą ſię rozne choroby, to ieſt, Inflammácye, gorączki, *Febres pudridæ* zwane, y inne z gorącości pochodzące choroby.
Gdy zás będzie zbytnia fermentácya, rodzą ſię tákże rozne choroby, iáko to Gholerá, womity uſtáwiczne, Zołtáczká, biegunki krwáwe z morzyſkámi, y tym podobne.
Tákże obſtrukcya; to ieſt, zátkánie porow wątroby humorámi grubemi, gdy *fermentum* potrzebnego, y dyſtrybucyi ſpoſobney onegoż nie czyni ze krwią, w rozne wprowadzá choroby, *à cruditatibus* pochodzące.

R E G E S T R.

Y wykład Ziol, ktore ſą w poſpolitſzym używániu do rożnych lekarſtw.

ABrotanum mas.	Boze drzewko.
Abſinthium Ponticum,	Piołunek Rrzymſki.
Abſinthium vulgare,	Piołunek poſpolity.
Acetoſa,	Szczaw.
Acetoſella Alleluia,	Záięcy Szczawik.

Agrimonia,	Rzepik.
Alchimilla, Stellaria.	Przewrotnik.
Alkekingi, Chalicacabus,	Zydowſkie iayká.
Alsine, Morsa galina,	Kurosl p.
Althaea Ibiscus,	Slaz wyſoki.
Anagallis	Muſzeſtrze.
Anethum,	Koper ogrodny.
Artemisia,	Bylicá.
Auricula muris,	Myſze uſzká.
Asarum,	Kopytnik.
Apium,	Selery.
Atriplex,	Łobodá.
Aristolochia tenuis,	Kokornák ćienki długi.

Inſze dwa rodzáie *Aristolochiae* nie roſną u nas.

Anisum,	Hányſz.
Angelica,	Dzięgiel.
Athanasia Tanacetum,	Wrotycz.
Acorus, Calamus, aromaticus,	Tátárſkie źiele.
Arnoglossa Plantago,	Babká.
Anthos,	Kwiát rozmárynowy
Argentina,	Srebrnik.
Auri Salix,	Złota wierzbá.
Agaricus,	Modrzewiowa gębká.
Allium,	Czoſnek.
Aquilegia,	Orlik.
Amaranthus,	Szárłác.
Asparagus,	Szpárág.
Balsamina Sisibrii aquaticu.	Rzerzuchá wodna.
Basilicum,	Bázyliká więkſza.
Beccabunga,	Bobownik.

Betonica,	Bukwicá.
Boragi,	Borak ziele.
Brunc ursina,	Barſzcz ogrodny.
Buglossum,	Miodunka, wołowy ięzyk.
Bursa pastoris,	Tobołki álbo káletki.
Barbara jovis,	Roiownik.
Balsamita,	Wodna miętká.
Bardana major,	Łopian wielki.
Barba aaron,	Obraſki ziele.
Bismalva,	Slas ogrodny.
Brionia,	Przestęp.
Beta,	Cwikłá.
Buftalmus,	Wołowe oko.
Betula,	Brzozá.
Bellis,	Stokroć.
Bestorta,	Wężownik.
Calamintа,	Miętá ná ſkáłách roſnąca.
Capillus veneris Adiantum,	Włoſki.
Caprifonum,	Powoy wonny, przewierćień.
Centaureum minus,	Centurya.
Cardiaca.	Serdecznik.
Carduus Benedictus:	Bernardynek.
Carduus Mariæ,	Ostropeſt, oſet wielki.
Cerefolium,	Trybulá.
Cetarach scolopendria,	Ieleni ięzyk.
Chamedris,	Ozánká ptaſzc oczká.
Cyanos,	Bławat.
Chamæpithis, Iva arthetica,	Powietrzne ziele.
Chamomilla Romana,	Rumienek włoſki.
Chamomilla,	Rumienek ogrodny.

Cetula fœtida, Psi Rumienek.
Chelidonium, Iáskołcze ziele.
Cechoreum, Podroznik,
Cicuta, Swinia wesz.
Cochlearia, Rzezucha biała.
Consolida regalis, Ostrożki.
Consolida major, Zywokost.
Consolida Saracenica, *Virga aurea*, Prośiána włoć.
Cuscuta, Kánina przędza.
Cinoglossum, Psie ięzyczki.
Ciparisus, *Abrotanum fœmina*, Cipris ziele.
Carlina, Oset niski, Zaięcza rzepká.
Carvi Kmin polny.
Cataputium majus, Kátaputium.
Cataputium minus, Skoczek.
Cardopatium. Dziewięśił.
Caput Monachi, Mlecz mniski.
Cauda Equina, *Equisetum*, Przęstka.
Crassula major, *Tabaria*, Wronie másło.
Centinodia, *Poligonum*, Sporysz.
Crepium, Skrzyp.
Celendula, *Caltha*, Nogietek.
Carthamus, Krokos.
Cinosbatus. Z pod roży polny owoc koralowy.
Dictamus Creticus, Dyptan Kreteński.
Dictamus albus, *Fraxinella*, Dyptan.
Daucus, Polna márchew.
Datura, Szaley wielki, z szyszkámi wielkiemi.
Ebulus, Hebd.
Endivia sativa, Endivia ogrodna.

Endi.

Endivia silvestris, Sonchus Mlecz.
Epithimum, Ziele zamorskie purguiące.
Eupatorium Arabum, Ageratum, Zeniszek.
Euprasia, Swieckie ziele,
Eringium, Mikolaiek.
Eupatorium Avicennæ. Sadziec.
Enula campana, Oman.
Eruca, Biała gorczyczá.
Esula minor, Sosnka.
Esula major, Titimalus, Románowe ziele.
Farfara, Tussilago, Podbiał.
Fæniculum, Koper włoski.
Filipendula Saxifragia rubra, Tesenik.
Fragaria, Poziomkowe liście.
Fraxini folia, Iesionowe liście.
Fumaria, Polna rutá.
Flammula, Iáskier.
Fænum Græcum Idem,
Filixi mas & fæmina, Páproć sámiec y sámicá.
Fabaria, Bobownik.
Fraxinella, Dyptan biały.
Galega, Ruta Capraria, Kozia Rutá.
Geranium, Herba roberti, Zoráwie noszki.
Gratiola, Koni trud.
Gentiana, Goryczká.
Garyophillata, Kuklik.
Genestra, Zanowice.
Galeopois, Pokrzywá martwa.
Hedera arborea, Bluszcz po drzewách się pnący.
Hedera terrestris. Konrádek. Bluszcz ziemny.

Hepatica alba, Dziewięćiornik.
Hepatica nobilis, Trifolium aureum, Troianek. Wilcza ſtopa.
Hepatica fontana, Lichen, Liſzáiec.
Hepatica ſtellaris, Matriſilva, Wątrobne źiele.
Herniaria, Millegrania, Żábie gronká.
Horminium vulgare, Zwieśionoſek.
Hyoſtiamus albus. Száley biało kwitnący.
Hipericon. S. Iana źiele.
Hyſſopus, Hiſop.
Helleborus albus, Ciemierzycá biała
Helleborus niger, Veratrum, Ciemierzycá czarna.
Herbá S. Petri, Comunicá.
Herba Peraliſis, Betonica alba, Bukwicá biała.
Herba ventilacea. Dzień y noc.
Illecebra, Craſſula, Thelepium. Tłuſtoſz.
Iris illirica, Koſaciec.
Ireos, Fiałkowy korzeń.
Iuncus, Sitowie.
Iuniperus, Iáłowiec.
Imperatoria, Miſtrzownik.
Iaſmonum, Iáźmin.
Keiri Leucoium. Fiołki żułte.
Lactuca. Sáłatá.
Lauri folia, Bobkowe liśćie.
Leviſticum, Lubczyk.
Luguſtrum, Liguſtr.
Linaria. Lenek.
Lupuſculi: Wierzchołki chmielowe

Laureola,	Wilcze łyko.
Lappa major, vide	*Bardana.*
Lapatum acutum,	Kobyli ſzczaw,
Lilium,	Lilia.
Lilium Convallium,	Konwália.
Levandula,	Lewándá.
Lingua avis,	Naśienie ieśionowe.
Lenc,	Rząła.
Labrum veneris,	Oſet wielki z ſzczotkámi.
Majoronna,	Maieran.
Malva,	Slaz zwyczáyny.
Malva arborea,	Slaz rożowy.
Matruſium album,	Szántá biała.
Marum,	Máieran Kreteńſki.
Marum Siriacum,	Maieran Syryiſki.
Matricaria.	Máruná.
Mellelotus,	Noſtrzeg.
Meliſſa citrata, Meliſſophium,	Meliſſa cytrynowego zapáchu.
Menta,	Miętá.
Menta criſpa,	Miętá kędźierzáwa.
Menta Saracenica, ſeu Græca,	Márzymiętá albo Piwonia.
Mentaſtrum.	Kobyla miętá.
Mercuriales,	Sczer.
Metereum, vide	*Laureola.*
Millefolium,	Krwáwnik.
Morbus diaboli.	Czártowe ziebro.
Melliſſa ſilveſtris,	Kadźidło ziele.
Mew,	Oleśnik.

...agora,	Pokrzyk.
...lium solis,	Wroblę proso.
Mora Celsi,	Ieżyny.
Mora rubi,	Máliny.
Musus usnea,	Mech rożny.
Nasturtium aquaticum,	Rzezucha wodna.
Nasturtium hortense,	Rrzeżucha ogrodna.
Nicotiana,	Tutoń.
Nummularia,	Pięnieżnik.
Nimphæa alba,	Grzybienie biało kwitniące.
Nimphæa lutea, Nenofar,	Grzybienie żołto kwitniące ná stáwach.
Nigella,	Czárnuszká.
Napellus.	Omięg.
Nepeta,	Kotczą miętá.
Origanum vulgáre,	Lebiodká.
Origanum Cretense,	Lebiodká kreteńska.
Ononis,	Liśi ogon.
Orchis,	Popie iayká.
Papaver	Mák.
Papaver erraticum,	Máczek polny.
Parietaria, Helxine,	Pomurne źiele.
Paris, Uva versa, Lupina,	Iedná iágodá.
Pastinaca Sylvestris,	Pásternak polny,
Pentaphilum, Quinq folium,	Pięćiornik.
Persoliata,	Pępownik, Obieży świát.
Persicaria Pulicaria,	Rdest.
Persici folia,	Brzoskwiniowe liśćie.
Petroselinum,	Pietruszká.
Pimpinella, Germanica,	Biedrzeniec mnieyszy.

Pimpi-

Pimpinella, Italica, Sanguisorba, Sowia strzałá.
Platago major, vide *Arnoglosum.*
Plantago minor, Język czki.
Poligonum, Centinodia, Sporysz.
Polium Creticum, Poley kreteński.
Portulaca. Kurza nogá.
Potentilla, Anserina. Gęsie ziele.
Prunella, Głowienki.
Pulegium, Poley.
Pulmonaria, arborea muscosa, Płucnik.
Pulmonaria, maculosa, Miodunká.
Pyrola, Gruszyczká.
Paeonia, Piwonia.
Prassium, vide, *Marrubium.*
Pilosella, Niedospiałek.
Polipodium, Páproc dębowa.
Palma Christi, Rączki.
Piretrum, Zębowe ziele.
Petasites, Powietrzne ziele.
Rosmarinus, Rozmáryn.
Rutta, Rutá.
Rutta muraria, Skalna rutá.
Rossolis, Rorella, Rośiczká.
Sabiná, Sáwiná.
Salvia hortensis, Száłwia.
Salvia Romana, Szałwia Rzymska.
Salvia minor, Cruciata, Száłwia mnieysza.
Soldanella, Kápustá morska.
Salvia Silvestris, Száłwia polna.
Sanicula, Zánkiel.

Saponaria,	Mydlnik.
Saturegia,	Cząber.
Saxifragia, alba,	Złomikámień.
Scabiosa,	Polna Dryakiew.
Scolopendria, vide	*Cetarach.*
Scordium,	Czosnkowe ziele.
Sedum majus,	Roschodnik większy.
Sepervivum minus,	Roschodnik mnieyszy.
Sedum arborum,	Roschodnik ná drzewách rosnący.
Santonicum,	Cytwarowe naśienie.
Sena folia.	Senes,
Senecio,	Przymiętowe źiele.
Serpillum,	Máćierzanká.
Solanum,	Pśinki.
Sigillum Salomonis,	Kokorzyczká.
Satyrion.	Liśie iayká.
Scariola,	Dźiki młecz.
Sarpentaria,	Wężownik.
Stechas citrinum,	Koceznki żołte.
Scropbalaria,	Trędownik.
Sambucus, vide	*Maieranna.*
Spinachia,	Spinak
Synapis,	Gorczycá czarna.
Spica levandula,	Lewándá.
Tormentilla,	Kurze ziele.
Trifolium,	Konik.
Tutimalus,	Románowe źiele.
Tapsus barbatus, Verbascus,	Dziewánná.
Trifolium fibrinum,	Wodny szczaw.

Trzibu-

Tribulus aquaticus,	Wodny orzech.
Tamariscus,	Támáryszek.
Tanacetum. vide	*Athanasia.*
Taraxacum,	Mlecz niski.
Thymus Serpillum Romanum, Szmer włoski.	Dzięćielnicá.
Tunica.	Gwozdziki ogrodne.
Tussilago,	Podbiał.
Valeriana, Fhu majus,	Kozłek.
Verbena,	Koszyszko.
Veronica,	Przetácznik.
Vinca pervinca,	Bárwinek.
Violaria,	Fiałkowe liśćie.
Virga aurea, vide	*Consolida Saracenica.*
Vrtica,	Pokrzywá.
Vngula cabalina.	Podbiał wielki.
Volubilis,	Powoy.
Vsmea.	Mech.
Verbascus,	Dziewánná.
Vlmaria, Barba Caprina,	Kozia brodá.

Náuki o krwi pusczániu.

To iest, opisánie żył do krwi pusczánia należą-cych, z okolicznośćiámi y przestrogámi.

PRzez srzodek czołá idźie żyłá z ktorey krew pusczána bywa ná zápalenie oczu. y płynie-nie z nich ná bol głowy, ná szaleństwo, ná trąd po twarzy.

Zyły

Zyły ná obudwu ſtronách ſkroni podle czołá, otwieráne bywáią ná bol w uſzách, ná płynienie máteryi ropiſtey z oczu.

W kąćikách obudwu oczu, żyłki ſubtelne, otwieráne bywáią ná przeczyſzczenie oczu, ná zátrzymánie humorow, do nich ſpadaiących, ná ſpędzenie bielmá, álbo inney ſkázy z oká, tákże ná wywrocenie albo nábrzmiáłość y zápalenie powiek.

W obudwu uſzách we wnątrz ſą żyłki ſubtelne, te otwieráne bywáią ná drzenie głowy, ná ſzum, y piſk w uſzách, na głuchotę niezáſtárzáłą.

Ná ſámym końcu noſá żyłká otwierána bywa ná oćiężáłość głowy, lecz rzadko ią u kogo znáć, przeto też rzádko ſię tráfia otwieráć ią.

Dwie żyły záraz zá uſzymá, otwieráne bywáią dla nábyćia pámięći, dla oczyſzczenia twarzy od wſzelkich zmaz.

Zyły zoſtáiące ſpodem ná wárgách, otwieráne bywáią piiawkámi ná wrzody, uſt, y dziąſeł, ná ſpuchnienie y opryſzczenie onychże.

Zyły zoſtáiące pod ięzykiem, *Vena ranina* zwáne, otwieráne bywáią ná bol zębow y dziąſeł, ná kátar w głowie, ná wrzody w uśćiech, ná zápalenie y nábrzmiáłość gárdłá, ná Zábę pod ięzykiem, ná wſzelkie áffekcye podniebienia y gárdłá, ſłuży oſobliwie ná gorączkę wielką, zwłaſzczá gdy ſię dla ſłábości chorego krew z ręki Puśćić nie może.

Zyły

Zyły zoſtáiące pod brodą otwieráne bywáią piiawkámi, ná bol w ſzczękách, ná zbytnie świerzbienie, ná fetor z noſá, ná bol w pierśiách, ná kroſty po twarzy.

Zyły zoſtáiące pod pácháḿi, *Balfores* zwáne, gdyby kto kazał otworzyć, umárłby śmieiąc ſię

Zyłá głowna *Cephalica* zwána, w obudwu rękách, leżąca nád Medyanną, y przy lunkturách u ręki pod wielkim palcem, otwierána bywa ná bol głowy, ná wielką chorobę, y ná rożne affekcye oczu.

Zyłá zwána *Hepatica.* álbo Bázyliká, zoſtáiąca niżey pod Medyánną, otwierána bywa ná wſzelkie áffekcye wątroby, śledziony, ná párćie w bokách. Obſerwuią niektorzy pilnie czás puſzczánia krwie z tey żyły, to ieſt, śiodmego dniá Máiá, trzymáiąc iż pod ten czás opuſzczona ná wiele chorob ſkuteczna ieſt.

Zyłá zwána *Medianna*, w pośrzodku ręki w łokćiu otwierána bywa, ná affekcie w ſercu, ná Pleurę, ná wątroby, y śledziony defektá, ná ślinogorz, ná gorączki, y ná inne rożne choroby.

Zyły nad ſámą kośćią udową ná bokách z obu dwu ſtron, otwieráne bywáią ná pryſzcze po ćiele, ná biegunkę, *Sienteria* zwáną

Zyły w obudwu rękách zoſtáiące pod máłym pálcem zwáne *Salvatella*, otwieráne bywáią ná żołtáczkę, ná rożne áffekcye śledziony, ná febry, oſobliwie kwártány, ná Hipokondryą, ná Máćiczne choroby, ná nerek exulcerácye, y

zápa-

zápalenie w Meláncholicznych áffekcyách puſzczáć ſię ma z lewey ręki.

Zyły pod obiemá kolánámi zoſtáiące ná bokách otwieráne bywáią ná ártetyczne choroby, wielce ſkutecznie, tákże ná bol w nerkách y Lędźwiách.

Zyły w obudwu nogách pod koſtkámi zoſtáiące, otwieráne bywáią kámień ćierpiącym, tákże Białogłowom ktore po porodzeniu nie dobrze expurgowáne bywáią, y tym ktore nię ſą ſpoſobne *ad concipiendum & retinendum ſemen.*

Zyły zoſtáiące nád koſtkámi, *Sapheny* názwáne bywáią ná bol w Krzyżách, ná dycháwicę, ná Scyátykę, ná gorączki, ná Szaleńſtwo, ná zátrzymáną chorobę mieśięczną, ná zápalenie, y nábrzmiáłośćmoſzen, y ná wrzody rożneotwiera

Zyły w obudwu nogách zoſtáiące pod wielkim pálcem, otwierane bywáią ná rożne áffekcye oczu; y ná pomienione wzwyż defektá, záczym gdy Sáłenny nie znáć, może te otworzyć.

Zyły w obudwu nogách pod máłym pálcem otwieráne bywáią oſobliwie ná koliczne áffekcye nie bez wielkiego ſkutku.

Zyły bárdzo ſubtelne, przy uſzách zoſtáiące, przećináne bywáią poprzek, ná bol zębow, ták ſkutecznie, że ſię iuż bol więcey nie wraca.

Zyły *in Orificio ani*, to ieſt, w pośladku zoſtáiące, *Venæ Hæmorhoidales* zwáne, otwieráne bywáią piiawkámi, gdy świerzbią, y gdy ponábrzmie-

brzmiewáią, otworzenie ich wielce ſkuteczne bywa na bol w krzyżách, ná ſcyátykę, ná wſzelkie melancholiczne choroby z przyczyny ślèdziony pochodzące, też żyły wielom ſame dobrowolnie otwieráć ſię zwykły co mięśiąc, y częśćiey nie bez wielkiego pożytku w zdrowiu, gdy ſię zás zbytnie y częſto otwierátą, ſpráwuią puchlinę, y inne choroby trudne do leczenia.

Opiſawſzy dyſpozycyą żył należących do puſzczania krwi w rożnych chorobách, dáie śię nauká, że żyły w rękách zoſtáiące, nie máią ſię ták bárdzo obſerwowáć w puſzczániu krwi. lecz według potrzeby z tey puſzczáć, ktora ieſt ſpoſobnieyſza do tego, rácyą dáią tego ták Anátomiſtowie, iáko y Medycy, iáko *Veſacius Primeroſius*, to ieſt, że od wątroby idźie żyłá wielka, ktorą *Cavam* názywáią, do wyſzych części ćiáłá, ktora od ſzyi dźieli ſię ná dwá znáczne promienienie, z ktorych wychodzą inne mnieyſze, iedne śćiągáiące ſię do pierśi, drugie do pach, á ná początku ręki, dźieli ſię ná dwá promienie znáczne, ktore názywáią *Cephalica* y *Baſilica*, od tych dwoch promieni wſzyſtkie inne pochodzą, álbo dźielą ſię ná máłe promyczki, zá czym z ktoreykolwiek puśći ſię krew, iedenże effekt ſpráwuie.

Obſerwácye ktore o krwi puſzczániu.

KRwi puſzczánie, názywa ſię *Phlebotomia*, *venæ ſectio*, *&c.* *Venæ ſectio Neroniana*, znáczy

puſzczenie krwi z obudwu rąk, álbo nog wraz.
Arteriotomia, znáczy puſzczenie krwi z árteryi, to ieſt z pulſowych żył.

Do puſzczánia krwi, náyſpoſobnieyſzy ieſt czás, kiedy chorobá przymuſza niećierpiąca od włoki dla niebeſpieczeńſtwá z tąd náſtępuiące- włoki dla niebeſpieczeńſtwá z tąd náſtepuiącego, odwłoczenie bowiem puſzczenia dla przećiwnych áſpektow, wielom ruinę w zdrowiu przynośi, á pod czás y śmierc, iáko ſię tráfia w Pleurze, w Anginie, w Apoplexyi, w Málignách, w kolkách gwałtownych, &c. Záczym czyli dobry, czyli zły Aſpekt, czyli kwádrá, Now, álbo Pełnia, záwſze ták we dnie iák w nocy, ták ná czczo iáko y poiedzeniu gdy gwałtowna choroba przymuſza, beſpiecznie puśćić ſię ma, ták o tym zgodna opinia biegleyſzych Medykow, toż ſię ma rozumieć y o lekárſtwách purguiących, y womitoryách.

Czyli ſię godźi ſpáć po krwi.

Wielu o tym Medykow zgodna opinia, że ſię niegodźi ſpáć, częśćią dla tego, żeby chory záſnąwſzy, weśnie ręką ruſzywſzy, z czego łátwo krew dobyć ſię może, y chorego uyść Częśćią dla tego, że gdy po upuſzczeniu krwi chory oſłábieie, potym záśnie, z kąd duchy ożywiáiące, w ćiele zoſtáiące, we śnie wewnątrz zgromádzone, nagłey iákiey áffekcyi nie ſpráwiły, czego wiele ieſt przykłádow.

Dźieciom ſtárym, y Białogłowom ćiężár-
nym, czyli ſię godźi krew puſzczáć.

DZieciom od pierwſzego roku, aż do piątego. y dáley, puſzczać krwi nie godzi ſię, z tą iednák okolicznośćią, że ieżeli dziecię w czwartym, lubo w piątym roku zoſtáiące krwiſtey komplexyi bądzie, á choroba iáka znáczna krwi upuſzczenia wyciąga, beſpiecznie krew puśćić może. Toż y w ſtárych ludziách obſerwowáć ſię ma.

Białogłowom ćiężárnym, boiáźliwi Medycy krwi puſzczáć zákázują, dla ſubtrákcyi álimentu płodowi. Rozumni záś, gdy tego ieſt potrzebá, bespiecznie puſzczáć kazą, y owſzem w innych Nácyách y bez potrzeby dla łátwieyſzego y bespiecznieyſzego porodzenia, w ſzoſtym álbo w śiodmym Mieśiacu puſzczáią, iednák trzebá w tym uwagi, ieżeli komplexya y śiły pozwaláią, co należy do roſtropnego Medyká.

Oſobliwe przeſtrogi.

NAprzod w goraczkách wielkich, iáko w łożnych, w Málignách, w powietrznych &c. zrázu záraz, to ieſt pierwſzych dni krew ma bydź upuſzczona, w dálſzym zás terminie mieyſcá nie ma, chybá z pod ięzyká.

Item. W gorączkách wnętrznych, záſtárzáłych, iáko Hektyce puſzczána bydź nie ma.

Item. W gorączkách wielkich, w ktorych ſzaleń-

leńſtwo przypad., bespieczniey puscić krew z nogi.

Item. W dycháwicy, w duſznośćiách, w kátharze, gdy tego ieſt wielka potrzebá, beśpieczniey krew puscić z nogi, a nizeli z ręki.

Item. Ludźiom ſłábey Komplexyi, Melánchohkom obſtrukcye ćierpiącym, oſtrożnie krew puſzczána bydź ma.

Item. W puchlinie, w ſuchotách, puſzczáć ſię nie godzi.

Item. Dziećiom, ktore nie ſą ſpoſobne do puſzczánia krwi, piiawki ápplikowáć ſię zwykły ná rożnych mieſcách, wegdług potrzeby.

Opiſane powierzchownych częśći cáłego Człowieká.

CApilli, Włoſy. *Vertex capitis Sincipût*, Wierzch głowy. *Occiput*, Tył głowy.
Tempora Skronie. *Frons*, Czoło.
Facies, Twarz. *Supercilia*, Wyżſze powieki.
Palpebra ſuperior, Powieká nád okiem.
Cilia, Włoſy ná ſamych powiekách.
Palpebra inferior immobilis. Powieká niżſza.
Oculorum canthi, Kąćiki w oczách, te ktore ſą przy nosie, názywáią ſię *Majores*, drugie od uſzu, *Minores*
Naſus, Nos. *Nares*, Dźiurki w nośie.
Globus, Koniec noſa.
Columna, Chrząſtká nos dźieląca wewnątrz.

Male

Mala Gena, Iagody, albo lice.
Bucca. Gębá pod iágodámi.
Labia, Wargi.
Mentum, Brodá.
Auris extrema, Ucho.
Collum, Szyiá
Cervix, Kárk.
Humeri Axillæ, Bárki álbo rámioná.
Iuguli, Dołki ná bárkách.
Claves, Kośći oboyczykowe.
Pectus Thorax, Pierśi.
Mammæ, Pierśi poboczne.
Papillæ Mammarum, Cycki.
Scrobiculus cordis, Dołek pod pierśią.
Infimus venter. Zywot álbo brzuch.
Epigastrion, Poboczne częśći wyżſzé.
Hypochondria, præcordia, Słábizny nád udámi.
Umbilicus, Pępek.
Ilia, Kośći udowe, álbo udá, w tym mieyſcu zoſtáią kiſzki *Illia* náz wáne, kędy ſię rodźi *Illiaca passio.*
Pecton ſeu Pubes, Łono.
Ingvina. Słabizny z bokow, łoná gdźie ſię Dymnice, y Ruptury rodzą.
Penis cum præputio, Członek náturálny.
Scrotum, Moſzná.
Scapulæ, Łopátki.
Dorſum, Grziebt.
Spina dorſi, Paćierze.

Subaxillæ ſeu Ala, Podpachy.

Gilber brabij, Łokieć, to ieſt, iunkturá w łokćiu.

Lumbi, Renum, regio, Lędzwie ná bokách krzyżow, gdzie nerki zoſtáią.

Femur, Udo, *Nates*, Zádnie policzki.

Brachium, Część ręki od rámienia do łokćiá.

Cubitus, Łokieć, to ieſt, część ręki idąca od łokćiá do dłoni.

Metacarpus, Mieyſce, álbo junkturá pod dłonią.

Carpus, Vola. Palma, Dłoń u ręki.

Digiti, Pálce. *Genu*, Koláno.

Tibia, Zwierzchnia część nogi.

Sura, Tylna część nogi, łyſtká názwána.

Tarſus, ſeu Calx Piętá.

Poples, Czáſká ná kolánie.

Planta pedis, Stopá.

Talus Malleolus, Koſtká nád ſtopą.

Digiti, Pálce u nog.

TRA-

TRAKTAT I.

O chorobách pierwszey części Ciáłá.

To iest,

Głowy, Oczu, Vßu, Nosa, Twarży, Vst, Podniebienia, Ięzyká, Gárdłá, Zębow, Dźiąseł. &c.

O Boleniu Głowy.

DWoiáka przyczyná bolu głowy, iedná powierzchnia iest, gdy się głowá rozpali z gorącá słonecznego, álbo inszego, z pićia zbytecznego, z uderzenia, z spadku, z turbácyi, z utrudzenia, z fetoru, &c.

Wnętrzna záś iest, gdy ze wnętrznych pochodźi przyczyn, to iest álbo z żołądká, źle trawiącego, álbo gdy w nim są iákie humory szkodliwe, iáko cholerá, flegmá, meláncholia, álbo z wątroby zbytnie gorący, álbo też oźiebley, álbo z śledziony lub zátwárdźiáłey, lub nábrzmiáłey; álbo z áffekcyi nerek, álbo máćicę, álbo z wielkiey pełnośći humorow, álbo z gorącośći, lubo z ostrośći krwie, álbo z pomięszánia oney, iáko bywa w gorączkach oprocz tego bywa bol głowy w rożnych chorobách.

Znaki. Ieżeli bol głowy pochodzi z żołądká, ná ten czas czuć w nim bol, álbo morzysko, ćięszkośći, śćiskánie, náuzeą,

Jeżeli z wątroby, czuc ćiętzkość w práwym boku, ieżeli záś z śledziony, w lewym; ieżeli z przyczyny mácice, w ten czas bol w ćiemieniu, y w tyle, czáſem ziebnienie, czáſem ſtrzykánie, rozpalenie wydáie ſię.

Jeżeli z kátáru, w ten czas głowá iák rozdęta, w uſzách ſzum, oczy czerwone, &c.

Jeżeli z pełnośći krwie, ná ten czas bol bywa w kárku, oczu czerwoność.

Jeżeli z pełnośći cholery, bol bywa ćięſzki z ſtrzykániem, co poznaſz po urynie żułtey.

Jeżeli z flegmy zbytni bol głowy, nie ták dokucza, flegmá z uſt, z noſa dobywa ſię.

Jeżeli z meláncholyi ſny bywáią ſtraſzne, ſmutek, boiazn dzwonienie w uſzách, ſzum; &c.

Jeżeli z oſtrośći, álbo z ſubtelnośći krwie, ná ten czas z noſa rádá ſię dobywa.

Jeżeli z iákiey inſzey choroby, o tym będzieſz miał náukę ná ſwoich mieyſcách.

Rodzą ſię też w mozgu robacy, z kąd bol głowy bywa nieznośny, długi y nieuleczony.

Czytałem o tym w kilku Authorách, oſobliwie ieden z nich opiſuie, że człowiek pewny miał zwyczay wącháć częſto ziołká Bázyliki, z tego wąchánia urodził ſię robak ná wierzchu mozgu, gdy bol nieznośny we dnie y nocy ćierpiał, ktoremu żadne leki niepomagáły, udali ſię Medycy do oſtátniego ſpoſobu, to ieſt, do otwárćia głowy, gdy to uczynili, nálezli robaká żywego. Lecz y w Krákowie nie dawno, Zakonni-

konnicá pewna, nieznośny bol głowy ćierpiáiá, opuſzczona od Medykow, udáłá ſię z płáczem ná modlitwę do pewnego Swiętego, gdy Krzyżem długo ná modlitwie leżáłá, zábrało ſię iey ná kichánie, podnioſłá ſię kichnęłá, krew ſię iey z noſa rzuciłá. zá ktorą wypadł gwałtownie robak białey, podobny owemu co drzewo toczy, odtąd wolna od bolu głowy zoſtáłá.

Spoſob do leczenia bolu Głowy, y innych áffekcyi.

NAprzod uważyć pilnie, z iakiey przyczyny bol głowy pochodzi, ktory przez należyte ſpoſoby oddalić potrzebá.

Jeżeli z powierzchney przyczyny, łátwo y prędko uleczyć ſię może, ieżeli ze wnętrzney, trudniey ná to podáią ſię ſpoſoby, ták w poſpolitośći, iáko y w oſobnośći.

Ná rozpalenie y bol głowy, z iákieykolwiek przyczyny.

WEś Ruty świeżey, rozwierć, roſzczyn octem winnym, przyday białek od iáiá, ſoli ſczyptę, zmięſzay, rozłoſz miedzy chuſtę, obłoż głowę.

Item. Weś iąder z koſtek brzoſkwiniowych, Migdałowych, naśienia kopru włoſkiego, máku, ſtłucz wſzyſtko w moźdierzu, roſtworz wodką Bzową, álbo z koſzyſká, álbo Rożáną, przecedź wyćiśnyi, przyday octu winnego, ſoli, álbo ſaletry trochę, Kámfory trochę, maczay w tym chuſty, okładay głowę, co raz maczáiąc iák oſchnie.

Item. Liśćie podroznikowe ztłukszy świeże, rozłożyć ná chuśćie, y głowę obłożyć.

Ná bol Głowy w gorączce.

WEź wodki rożáney, białek iaiowy, Háłunu, trochę, octu winnego ile potrzebá, zmięszay, zmaczawszy chustkę obłoż głowę, powtarzay maczánie.

Jeżeli bol głowy będźie z uderzenia, álbo z spadku, trzebá w tym rády Cyruliká, żeby pod odbitą skorą krew zpieczona w ropę się nie obrociłá.

Jeżeli z niestráwnośći, álbo z pełnośći żołądká, służą purgánse, álbo vomitoria, ieżeli chory ma sposobność do nich.

Jeżeli z fermentácyi zbytniey w żołądku, z humorow meláncholicznych, z śćiągáiących się do niego, służyć będą *Absorbentia*, iáko *Oculi Cancr: Antim; diaph: terra sigillata*, przytym y purgánse.

Jeżli z piiáństwá bol głowy pochodzi, naylepiey się dyetą zábáwic, máiąc to pospolićie w zwyczáiu, że klin klinem wybiiáią czym sobie z nienagłá żyćia umnieyszáią.

Ieżeli też bol głowy pochodźi z máćice,
Ná to máią baby swe, rożne táiemnice.

Jeżeli z pełnośći humorow w ćiele, trzebá się purgowáć.

Jeżeli z pełnośći krwie, puśćić ią trzebá.

Jeżeli z ostrośći, álbo rzadkośći oney, trzebá się purgowáć, na poty bráć, także puścić ią, ieżeliby tego byłá potrzebá,

Jeżeli z gorącości álbo z oziębienia, álbo z zátwárdzenia wątroby, lubo też śledziony nieſpoſobnośći, o tym będzieſz miał ná ſwoich mieyſcách.

Ná wſzelki bol głowy: Wodká doświadczona z Koſzyſká wypaloną, záżywáiąc iey po kwáterçe co dzień, przydáiąc do niey kwáśney wodki po kilká kropel.

Na bol głowy w tyle, w ktorym ſię zda iákoby ſię co przelewáło.

WEś Burſztynu tártego, náſyp w worek, przeſzyi, weś pieprzu długiego, przetłucz, náley gorzałki dobrey, niech moknie przez noc, tą gorzałką ſkrapiay częſto worek, y przykładay w tył głowy.

Item. *Ná bol głowy.*

WEś Celidonii, Máćierzanki, kwiátu Rumienkowego, zwierć, roſtworz winem, przykładay ćiepło.

Ná ſum w głowie y łupánie.

WEś Bobku ziarn 30. Kminu polnego garść, Kopru włoſkiego łyſzkę, kwiatu Rumienkowego garść, ztłukſzy zpołem rozczyń winem, zgrzawſzy, tył głowy okładay.

Ná ſtrzykánie w głowie.

WEś Iáłowcu garśc, Bobku garść. Piołunu puł garśći, ztłukſzy rozmąc winem, okładay tył głowy.

Item. Uwarz grámatkę z piwá, z chlebá, przy-

przyley octu trochę, przyday kwiátu Bzowego, przypraſz, odiąwſzy od ogniá, trzymay głowę nád párą, żeby ſię pociła.

Proſzek głowy purguiacy.

R. Pulv: Sena pp. cum diagr. 1. Scrup: Spetier Cariocostin Scrup: 1. Olei Anisi gut: 5.

Pigułki głowne.

R. *Extr: Catobl: gr: 15. Resin: Ialap: Diagri: Sulph: aa gr: 5. Extr: Elleb: nigri q. S. f. p.* ná raz *elixir: Propr: f. p.*

Gdy komu (od bolu głowy) zda ſię iákoby ſię roztąpić miáłá.

WYćiśni ſok z Bluſzczu źiemnego, przyday do niego oliwy, octu, náćieray nim nozdrzá czeſto.

Na bol głowy uſtáwiczny, y ná Kátbar ſpádáiący czeſto ná pierśi, rzecz doświadczona.

UCzynić Kauteryą od wierzchu głowy, tám gdzie ſię kośći ſpaiáią, to ſpoienie zowie ſię *Sutura coronalis*,

Pigułki ná wſzelki bol głowy,

R. *Mass: Pill: d. Succin: Crat: gr: 15. Resinæ Ialap: tart: vitr: aa gr: 7 Castore gr. 5. cum Elix: Propr: f. m.* ná raz, powtarzać ie kiedy potrzebá.

Item R. Extr. Cathol: gr: 12. Mercur: dulc: gr: 10. diagr: gr: 7. Mastix Camphor: aa gr: 3. f. pill. ná raz.

Oprocz tego pomocne ſą *Vesicatoria*, krwie pu-

puſzczenie ż cefaliki. także z żyły ktora idzie przez czoło, *Arteriotomia* báńki z piiawkámi, Enemy wielce ſkuteczne, kauterye, Hæmorhoidow otworzenie, wielom pomaga, frykácye, czego wiedźieć kędy zażyć, y inſze rożne áplikácye, ktore dla krotkośći opuſzczam.

O KATHARZE.

ZKąd ſię humory Káthárowe rodzą, rożnych Authorow rożne ſą opinie, á poſpolićie tá, że z otwártego żołądká wapory do głowy iáko z álembiká idą, ktore obracáią ſię w máteryą grubą Káthárową, co nie ieſt rzecz prawdziwa, dla wielu przyczyn, ktore wypiſuiąc wieleby mieyſcá zábráli. formalna przyczyná Katháru ieſt, *Succus alimentarius* zbytni, (*per venas jugulares, & carotides arterias*) náturá lubo rzecz dobrą y pożyteczną, ále zbytnią oddala, z czego rodzą ſię Káthárowe humory, oprocz tego, wiele ieſt tákich, korzy z nátury podlegli ſą Káthárom, tákże y ći, co ſą złego temperámentu, álbo zimnego, álbo zbyt gorącego, przyrodzenia, tákże ktorzy żołądek máią ſłaby, do trawienia nieſpoſobny, tákże y owi, co ſię ſedentáryą báwią tákże rodzą ſię Káthary z pełnośći humorow, á oſobliwie Flegmy, Meláncholie, tákże cholery, z kąd przez káſzel odchodzi máterya pod czás ſłona, kwáśna, gorżka, żułtáwa, zielona. pochodzi tákże z gorącośći, y wilgotnośći wątroby, tákże

zby-

z zbytnych turbácyi, myśli, pijáństwá, z naziąbienia głowy, z maczánia, z fetorow, z brania częstego tábáki. &c.

Ná rozne części ciáłá z pływa humor Káthárowy to iest ná piersi, czym spráwuie Kászel, duszność, mowy zmienienie, á gdy często tego bywa, ile máteria ostra, zielona, wpráwia w suchoty, á czásem tákże spráwuie pleurę, dycháwicę, krwią plucie, &c. Gdy spada do żołądká, tłumiąc w nim fermentácyą, czyni nie sposobność do trawienia, álbo tez wznieca zbytnią fermentácyą, z kąd bywa ápetytu strácenie, pełność wielka w żołądku, iakby się naylepiey náiadł, Zgágá, sposobność do womitow. &c. Gdy spada do nosa, zátyka go, z kąd ciężki oddech. Gdy spływa do ust, dziąsłá nábrzmiewáią, á gdy zbytnie ostra máterya będzie, trawi ie y niszczy, spływa y do zębow, subtelny ostry humor *Limphaticus* spráwuie bole w nich nieznośne, w krádnie się y do oczu, w ktorych spráwuie zápalenia, płynienie łez, záwieránie máteryą grubą, zaćmienie, &c Spada y do uszu, kędy spráwuie szumy, dzwonieniá, pisk, bębnienia, zátkánie, tákże słuch odeymie. Spływa tenże humor *Limphaticus* do kárku, do junktur, do łopátek; do nog, do rąk spráwuie w nich nieznośne bole, czásem z zápaleniem, czásem bez niego, nákształt Podagry, álbo Chirágry, tenże humor Káthárowy, subtelny y ostry wpráwia w gorączki, ostrością swoią mięszáiąc krew.

Sposo-

Sposoby do leczenia Kátháru, y Chorob z niego pochodzących.

NAprzod Kátar pozbywa się przez poty, przez purganse, przez Enemy, przez ápplikácye powierzchowne, przez kurzenia, przez dyetę, przez ágitácyą, iákoż ludźie prácowići nie znáią Kátháru.

Co się tycze purgánsow, z tymi trzebá ostrożnie, áby máterya g ubo z głowy zá wzięćiem lekárstwá, nagle ná pierśi nie opádłá, osobliwie w ten czas, kiedy suchy bywa Kátar, gdy záś bywá wilgotny, że flágmá łátwie, lubo iey wiele odchodźi, może bespiecznie dáć lekárstwo, ná co służą trunki purguiące z Senesu, *cum Rabarbaro, Agarico,* Mánná, służą też dobrze *pill: deSuccino Crat:* co dźień ich záżywáiąc, ná noc przed wiecerzą, álbo *R. Mass: Pill: de Succ: Crat: Scrup:* 1. *Resin: Ialap: gr:* 5. *Diagr: Sulph: g.* 3. *Trochisc: Alchan: Castor. aā gr.* 2. *Ol: Succin: gr:* 5. *f. p.* ná ráz. *Item.* Mánnę Kálábrynę rospuść wodką Hissopową. przecedź, przyday Syropu rożánego, zmieszay, day ćiepło wypić.

Item ná Kászel y ćięszkość w pierśiách.

UWarz kászę ieczmienney rzadko, przecedź. przyday miodu czystego ile potrzebá, niech chory tego często záżywa po łyszcze.

Komu Káthár nos záwáli.

NAskrob ćwikły swieżey wyćisniy sok náley go ná głoń, sarkni w nos, tęż ćwikłę po-

kráiá-

kráiawszy w tálarki, przyłożyc ná skronie, y czoło. *Item.* Proszek kicháiący skuteczny iest.

Ná strzykánie w skroniách y gdźiekolwiek.

WEś Wodki Krolowey Węgierskiey, włoż w nię Kámfory, żeby się rostopiłá, maczay w tym chustki, przykładay ná mieyscá boleiące, możesz przydáć y *Opium.* Służą ná to y máteraczyki z ziol zágrzewáiących, iáko to *Serpill. Betonicæ, Chamomillæ, Melliloti,* ktore zaszywszy w worek skrapiay winem, uprážywszy ná panewce przykładay. tám osobliwie służą, gdzie niemász zápalenia.

Ná zaćmienie głosu z Kátáru.

WEś Mánny Kalábr: łotow dwá, rostworz przy ogniu z Wodką Rożáną, przecedź, przyday soku Lukrecyowego, tłuczonego puł łotá, Cukru lodowátego szárego cztery łoty, zmięszay przy ogniu, niech tego chory záżywa po łyszcze.

Item. Weś proszku z Kubebow ćwierć łotá, zmięszay z wodą w ktorey Lukrecya wrzałá, day choremu wypić, powtorz ieżeli trzebá. Ieżeli z zimney przyczyny, weś winá garnuszek, wsyp weń Cytwaru tłuczonego łyszkę, Cukru lodowátego co potrzebá, nákryi pokrywką niech upre przy ogniu, tego po łyszcze iáko naycieplcy záżyway.

Ieżeli-

Ieżeli kászel y oddech ćięszki.

WEś Olbrotu ćwierć łotá, Bursztynu miáłko tártego, Siárki subtelnie utártey, oboygá po puł ćwierći łotá, Cukru lodowátego dwa łoty, zmięszay, day choremu w ćiepłym piwie. *Item.* Proszek z mirrhy, z żołtkiem iáiowym miękko uwárzonym zmięszawszy dáy choremu.

Proszek do kádzenia ná Kátár.

WEś Száłwii, Maieranu, Rozmárynu, wszystkiego po szczypćie, Gwozdzikow, Cynámonu, po puł łotá, Bursztynu, Storáxu, drzewá Aloesowego, Kadzidłá po puł łotá. Zioła drobno pokray, insze rzeczy zgrubá potłucz, syp po szczypćie ná węgle, głowę nád dym náchyl, inśi łuczywem kurzą się. Krwi puszczánie w káthárze iest podeyrzáne, lecz nie záwsze, gdy są pierśi śćisnione, mowá zmieniona, kászel suchy, dla zgęstey flegmy, ná ten czas wstrzymáć się od krwi, gdy záś kászel wilgotny, pierśi nie oschłe, oddech wolny, á przytym gorączká, y rozbieránie po kośćiách, może krew puśćić, áby co inszego gorszego zá tym nie nápádło. Enemy w Káthárze są pożyteczne, tákże poty, lubo dobrowolne, lubo sprawione, wźięćiem ná nie.

Jeżeli Káthar będźie z pełnośći humorow, te trzebá wyprowadzáć przez purgánse, przez poty; Ieżeli z ostrośći krwie, tákże służą purgánsa y puszczenie oney, ieżeli z gorącey y wilgotney

wątroby, o tym będzieß miał ná swoim mieyscu, ieżeli z powierzchney iákiey przyczyny, łátwo się uspokoi y sam przez się.

Pigułki wßelki Flux z głowy ßpadáiący. zátrzymywáiące.

R. Mass: Pill: d. Cynogl. Scrup. 1. *Laudan: Opiat. gr.* 1. *Succi Liquir solut. Scrup.* 2. *f. m.* na raz bráć po dwie Pigułek idąc spáć.

Bárwinek w winie wárzony przycukrowawszy piiąc polewkę z niego iest doświadczony ná Kathar.

Ná Káthár ßłony ßßtywáiący.

R. Succi Liquir: drach. 2. *Aloelotæ dr.* 1. *Mass: Pill: d. Cynoglos drach. S. cum Syrop. Viol: f. m.* ná raz brác po pięc pigułek małych idąc spáć, kto zaś iest podległy ustáwicznemu Katárowi, ten niech sobie każe otworzyć Kauteryą w ręce álbo w nodze.

Na spadáiący humor Kátárowy ostry, gorący do roznych częśći ćiáłá, służą fomentácye, smárowánia, frykácye, báńki suche, albo z piiawkámi: pryszcze, plastry, &c.

Item. Extrákt z tabaki znácznie wyćiąga humory Kathárowe zrobiwszy z niego pigułkę, trzymáć ná ięzyku, śliny połykáć nie potrzebá, boby były womity; máią drudzy zwyczay tábákę, czyli tutoń gryść, wielom to pomaga, inszym bárdziey szkodzi, osobliwie kto do niego nie zwyczáyny, inśi kurzą, y wiele pluią, przez

przez co pozbywaią wiele flegmy, y zbytniey wilgotnosci.

Item Ná ćięszkość w pierśiách.

Czosnek upiec w zarzewiu, roztárszy go przyłozyć na pierśi.

O CHOROBACH USZU.

RÓżne są choroby Uszu, naprzod z zápalenia w uszách z bolem y strzykániem, ktore się czásem w wrzod obraca, to zápalenie zowie się *Phlegmone* 2. Płynienie z uszu máteryi ropistey rożnego koloru, á czásem sámey krwie czarney, y subtelney. Dziećiom się to nayczęśćiey przytráfia. 3. Robaki w uszách. 4. Bolenie uszu, ktore się *Otalgia* zowie. 5. Szum, dzwonienie, pisk, bębnienie, świstánie. 6. Głuchotá.

Sposob do leczenia.

ZApalenie w uszách ieżeli znáczne będzie, rozrywa się bánkámi, zá uszámi stánowionemi, krwie upuszczenim, purgánsem, przytym dla utemperowánia zápalenia, weś mleká białogłowskiego, y białek iáiowy, ubiy wraz, maczay w tym Báwełnę, wkłoday w uszy, álbo w máśći Topolowey umaczáć Báwełnę, y wkłádáć, lub w Oleyku fiałkowym, álbo *Desper: rau.* *Item.* Woreczki z zioł chłodzących y odmiękczáiących dobrze, náprzykład weś fiałkowego liśćia, Slazu, Podrożniku, naśienia lniánego,

Fænum græcum warz w mleku przykładay ná ucho Ieżeliby się na wrzod zbierało, uczyń Kátáplásmę z cybule pieczoney, z Fig y sádłá.

Ná płynienie z uszu ropy, y krwi.

TRzebá bráć purgánse głowne, Dziećiom lepiey dopuśćić áby odchodziło gdyż wiele przez to chorob głownych pozbywáią, ieżeliby się w uchu zpiekáłá máterya, wpuszczáć Oleiek Migdałowy ćiepło, álbo źioła odmiękczáiące, iako Slaz, Rumienek, Nostrzeg &c. wárząc, párę przez liiek w ucho puszczáć.

Ná Robaki w uchu.

WEś sádłá nie słonego trochę, przyday *Mercurij dulcis* bárdzo máło, Báwełnę w tym uwalawszy w ucho puść.

Item. Aloe z sókiem rzodkwiánym zmieszáne wpuszczay w ucho.

Item. Ser młody niesłony przyłożyć do uchá wynidą do niego.

Ná bolenie uszu.

WEś liśćia świezego tabáczánego, zetrzyi, włoż w ucho, álbo suche odwilżywszy.

Item. Rzecz doświadczona. Weś Oleyku Fiałkowego 4 łoty, z Migdałow gorżkich 3. łoty. W winá kwáterkę, kostek ktore się znáyduią pod uszymá w prośięcey głowce ńro 30. warz to społem áż wino wywre, smáruy tym w uszach, y około nich, ieżeli z gorącey przyczyny; Weś Oleyku Fiałkowego trzy ćwierći łotá, szá-

ſránu ſzczyptę máłą zołtkow iáiowych trzy, zmięſzawſzy wraz dobrze, ſmáruy w uſzách y w około.

Ná ćięſzki bol w uſzách.

WEś mleká, Oleyku Rożánego, białku iáiowego po trzy ćwierći łotá przydáy Opÿ gran trzy, zmięſzay, wpuſzczay w ucho.

Ná piſzczęnie, Szumienie, Dzwonienie.

WEś Piołunu garść, warz w mleku, odiąwſzy od ogniá puſzczay párę w uſzy przez lięk, potym záraz zawinąwſzy trochę pizmá w Báwełnę wetchniy w uſzy.

Item. Z octu wrzącego párá w uſzy puſzczána ſzumienie, piſk oddala, y ſłuch náprawia.

Item. Chleb zpiecá gorący roſkroiwſzy zlać go gorzałką dobrą, y przez chuſty przyłożyć ná uſzy

Item. Czopek z rzodkwi zrobiwſzy, námoczyć w gorzałce, kłáść w uſzy.

Item Knotek z fleytuchá zrobiwſzy, nápuśćić go Oleykiem kminkowym, álbo hányſzkowym wkładáć w uſzy, y záuſzymá náćieráć ktorym z nich.

Ná Głuchotę.

SOk Rzodkwiány ćiepło w ucho w puſzcząiąc pomaga.

Item. Tłuſtość Węgorzowa, tákże kretowa, Oleiek z Migdałow gorżkich, Wężowe ſádło wpuſzczay w uſzy, ſłuch náprawuie.

Item. Cybulę wydrożyć, nápełnić ią gorzał-

ką, upiec w zarzewiu, sok z niey wyćisnąć y w uszy kroplámi ćiepło wpuszczay.

Item, Essencya z żułći człowieczey *per Spirit: vini* wyćiągniona, iest doświadczona.

Item. Zołć kuropátwia iest tákże doświadczona wpuszczáiąc ią w uszy; Y owszem káżda żołć iest dobra ná słuch, á osobliwie Pstrągowa Węgorżowa, Záięcza, Krucza, ieszcze lepiey pomaga essencya z nich wyćiągniona, tákże wodka z mrowek y miodu wypalona iest dobra.

Item. Weś Coloquintidy, Aloesu, Euphorbij po puł łotá, ná proch subtelny stárszy, zmięszay z żołcią krowią, porob kołaczki, ususz ie, roztwarzay sokiem Rzodkwiánym, wpuszczay w ucho ćiepło.

Item. Chleb pieczony z Kminem,, z Bobkiem z Iáłowcem· z Gałką Muszkátową, z piecą prosto gorący ná dwoie roskroić, y przez chustkę przyłożyć ná. uszy.

Item. Ná węgle rzucáć gwoździki kramne, dym w ucho przez liiek wpuszczay, potym záraz w puśćić w ucho Oleiek z migdałow gorżkich z Oleykiem Rućiánym zmięszawszy.

Item. Weś Cebulę wielką, wydroż ią, nákłádź w nię *Rad. Cyperiod.* Bobku, Hánysżku, Kminu kramnego, Bobrowego stroiu, wszystkiego po trosze, utrzyi wszystko subtelno, przyday Oleyku Ruciánego ile potrzebá, zászpuntuy, włoż w żarzowie żeby się úpiekłá, wyćiśniy potym sok, ktory kroplámi w uszy puszczay.

Item.

Item. Oleyki ſłuch naprawuiące ſą rożne, oſobliwie Rozmárynowy, Máieranowy, Száłwiiowy, koprowy, z kopru włoſkiego, Gwoździkowy, z woſku, &c. Te Oleyki máią bydź dyſtylowáne, iednak nie trzebá ich w uſzy w puſzczáć ále tylko Báwełnę troſzkę nápuśćiwſzy kłáść w nie. Zybet tákże ſłuch nápráwia, Báwełnę nim nápuśćiwſzy w ucho kłáść.

Item. Námocz w gorzałce korzenia ćiemierzyce czarney, tę gorzałkę wpuſzczay w ucho kroplámi ćiepło.

Item. Sok z Bluſzczu ziemnego wyczyſzczony w uſzy ćiepło puſzczony pomaga, ieſzcze lepiey gdy go z mocnym winem w poł zmięſzaſz.

Item. Iayká mrowcze wraz z cebulą ztárſzy ſok wyćiſnąć, ktory w uſzy wpuſzczáć, ieſt rzecz pewna ná głuchotę y záſtárzáłą.

Item. Pizmo w Báwełnę w mięſzáne, kłádąc w uſzy ſłuch przywraca.

Oprocz powierzchnych ápplikácyi, trzebá też lekárſtwá bráć purguiące, dla ściągnienia humorow z głowy, ktore ſą przyczyną ſtráconego ſłuchu. Záſtárzáła záś głuchotá uleczona bydź nie może.

Wrzody zá uſzymá, Parrotides *názwáne.*

CZáſem ſą niebeśpieczne, więc zrázu zárazie żeliby ſię wydáły z zápaleniem, trzebá krew puśćić, plaſtry kłáść chłodzące, y odmiękczáiące, iáko *Mollificans Venetorum, de ochilon ſimpl.* álbo

cum gum: Criticum Diasulphur: Rulandi, tákże Oleiek Gwáiákowy osobliwie służy smáruiąc nim.

Ná Kopę płynęcą.

OCet, miod, Oleiek Rożany, zmięszay w kupę ciepło w ucho wpuszczay.

Item. Weś kobyli mięty, Bukwice, Máieranu, warz to wszystko w mleku, y párę przez lliek z tego wpuszczay, wrzące od ogniá odiąwszy; ropá tá pospolicie odchodzi z wrzodu wnętrznego, te wrzody często się dziećiom tráfiáią lecz y podeszłym, ktore gdy się głęboko poczynáią, że się máterya wewnątrz obroci często zádusząią; gdy materya odchodzi gęsta zbyt smrodliwa, uczyń dekokcyą z Sánty, z Piołunu, z wierzchołkow Centuryey, korzenia Selerowego, przecedziwszy przyday trochę *Ungv. Egyptiaci*, wpuszczay w ucho ciepło częśto Przytráfia się też że w ucho co wpádnie, iáko to kostká z iagody, álbo co innego. gdy głęboko zápádnie trzebá ostrożnie dobywáć, sposob naylepszy ten, koniec drotá obwinąć dobrze chustką ćienką, nápuśćić Terpentyną, álbo czym bárdzo lipkim (wpuśćiwszy w przod w ucho ćiepłey Oliwy, żeby tylko kostkę obeszłá w około) przytknąć do niey drot nápuszczony, iák przylgnie do niego, pomáluśku ćiągnąć, kichánie także pobudźić, zá ktorym pod czás dobrowolnie wypádnie rzecz z uchá: kicháiąc, trzebá ustá y nos ręką zátkáć. Wychodźi też pod czás krew

z uchá z uderzenia, z spadku, albo zmocowánia się, to krwie płynienie, nie ma bydz zátrzymáne áż sámo ustánie. Ieżeliby zaś długo trwáło, trzebá krew puśćić. Báńki ná łopátkach stawić. Niegdy też wodnisty humor dzieciom z uszek płynie, co im bywa ná zdrowie, y gdy się zátrzyma, że doskonále nie odeydzie wpráwia w cięszkie choroby

O CHOROBACH NOSA.

PIerwsza chorobá Nosá, zowie się *Ozena*, to iest wrzod zgniły, y smrodliwy w nośie. 2. Zápalenie nosá, ktore się zowie *Erysipelas* 3. *Carcinoma*, álbo *Noli me tangere*, álbo *Tentigo*; Znáki są te. Naprzod krostká pod nosem, álbo ná ksztáłt brodawki guzik popieláty świerzbiący, ktory drápiąc y trząc śliní się, potym oboie wárgi krostkámi obsypuie, y w krotkim czáśie one psuie, ták dálece że gniią, zkąd się rodzi *Cancer*, ktory nos, oczy y cáłą twarz, náwet y podniebienie trawiąc, człeká morzy. 4. *Polipus Sarcoma*, są te excrescencye ćiáłá, (ktore dźiwym mięsem zowią) w nośie *Polipus* rodźi się przy końcu nosá, á *Sacroma* wyżey w nośie, 5. Smrod z nosá.

Sposoby do leczenia.

NA *Ozenę*, wprzod ćiáło dobrze przepurgowawszy ápplikácye czynić czyszczące, á potym goiące. Czyszczące są te, naprzod wodká Bábczána, w ktorey trochę rospuśćić *Mercurij dulcis*,

Item. Weś miodku Rożanego puł łotá, Siárki surowey ktora się názywa *Sulphur vivum*, Háłunu, Gryszpanu, wszystkiego po ćwierći łotá, psiego łáyná, wierzchołkow Sáwiny, obuygá po puł ćwierći łotá, Kwiátu S. Janá ziela, Rozmárynu, Ruty, Bábki, Száłwii, Poleiu, wszystkiego po puł garśći, wszystko potłukszy, y pokráiawszy, warz w kwarcie winá, żeby ná pálec uwrzáło, przecedź, wyćiśni, dopiero wsyp Gryszpan tárty, maczay w tym chusteczkę dotykay wrzodu często, á záwsze ćiepłą dekokcyą. Służy tá dekokcya ná wiele innych chorob, to iest, rożne wrzody zgniłe, trudne do leczenia, ná owrzedzenie podniebienia, ięzyczká, ná Szkorbot. Goiące záś rzeczy są te, Weś Mirrhy, kádźidłá, po pułtory ćwierći łotá, warz to w winie, przylawszy trochę octu, maczay w tym chusteczki y przykładay często, przytym z zápalonego wosku Hiszpáńskiego dym chory niech często wącha.

Ná zápalenie y czerwoność Nosá.

DObra iest Máść Topolowa, *Refrigerans Galeni, Ung. Rubrum Camphor, Oleum despermate*, Wodká Bábczána, *cum Saccharo Saturni*, y z Kámforą zmieszána, Máść Noremberska, &c.

Ná Wrzod iádowity Carcinoma *názwány.*

WEś Arszeniku, y Sáletry rowne częśći, ztárszy subtelno ná proch, rospuść w tyglu, strze-

ſtrzegąc ſię dymu dla zarazy, iák oſtygnie wyi-mi przyday znowu Sáletry inſzey, tyle ile Ar-ſzeniku, zetrzyi, y roſpuść w tyglu iáko y pier-wey, toż uczyń y trzeci raz utárſzy, połoź ná kámieniu w piwnicy, áby ſię roztopił od wilgo-ći, ktorą ſchoway od potrzeby, ſpoſob záżywá-nia táki. Weś wodki Bábczáney co chceſz, wpuść w nię tego likworu trochę, puść ná ię-zyk, ieżeli nie ieſt bárdzo oſtra, álbo máło co czuć: przyley trochę więcey tą wodką zákra-piay Wrzod; Bywáią *Carcinomata* ná inſzych mieyſcách ćiáłá, ktore ieżeli ſą otwárte, záży-way tego likworu, ieżeli nie, nie tykay ich.

Ná Polipum y Sarcoma.

PRzepurgowawſzy dobrze chorego przykłá-dáć rzeczy trawiące, iáko *Mercurium præcipita-tum*, mięſzáiąc z iákim *unguentem*, náprzykład *de altea Sarcoma*, że bywa wyżey w nośie; zro-bić czopek z Gencyány, námázywáć koniec má-śćią, y wpuſzczáć w nos. Smrod z noſa pocho-dzi, álbo z żołądka, ták iáko y z uſt, álbo y z głowy, z máteryi Káthárowey záſtárzáley, y ſmrodliwey, álbo z płuc owrzodzenia y gnićia, iáko ſię trafia w ſuchotách, co trzebá pilnie u-ważáć. dobra rzecz ieſt záżywáć częſto Oleyku Gwoździkowego, Muſzkátowego, Cynámono-wego, gdy z głowy pochodźi, ieżeli z inſzey przyczyny, ináczey leczyć potrzebá, o czym będźieſz miał ná ſwoich mieyſcách.

Ná rozdęćie Nosá w Kátharze.

WEś wody, w ktorey ięczmień wrzał puł kwarty, przyday miodku Rożánego trzy łoty, sarkay w nos ćiepło często.

Item Na smrod z Nosá. Weś Centuryey mnieyszey wierzchołkow, y miętki kámienney zárowno, warz w winie, sarkay w nos często, zástárzáłá áffekcya nie może bydź uleczona.

O CHOROBACH OCZU.

PIerwsza iest *Ophtalmia*, lubo to iest pospolita denominácya wszystkich Chorob Oczu, iednák właśnie znáczy zápalenie powierzchnych błonek Oczu, to iest, *Adnata* y *Coniunctiva*, á czásem *Cornea*. 2. Ięczmyk ná powiecę zowie się *Hordeolum*; 3. Wypádnienie Oká, zowie się *Procidentia oculi*. 4. Mákuły y krostki ná Oku. 5. Fistułá w oku, 6 Mgłą záśćie Oká, zowie się *Nebula Ungula*, *seu Unguis*, to iest, zaśćie oká od kątá większego, błonką żyłowátą nákształt strzáłki, czásem áż do zrzenice. 7. *Pannus*, to iest zaśćie oká cáłego czerwoną błonką. 8. *Suffusio*. *Hypofisis*. *Catharacta*, to iest ztwárdnienie humoru lipkiego, ktory Oko zákrywa, pod czás zrzenicę, pod czás część oká, co pospolićie zowią Bielmem; Druga *Suffusio*, zowie się *Spuria*, ktora obie oczy záćmiewa, y zda się że Muszki, Komory látáią, rożne się kolory pokázuią. 9. *Sugillatio*, to iest mákuły krwáwe ná oku, ná błonkách, ktore się zowią *Adnata* & *Cornea*. 10.

Stra-

Strabismus, to iest zyzowatość. 11. Páráliſz w Oku. 12. Záćmienie wzroku, zowie ſię *Caligo*, *Amatrosis*, *Gutta Serena*. 13. Rozerwánie zrzenice. 14. *Phlictena*, to iest krosteczki, álbo pryſzczki boleiące ná błonce, ktorą *Corneam* zowią. 15. *Carcinoma*, to iest káncer w oku. 16. *Epiphora*, to iest łez płynienie.

Sposoby do leczenia, ták w pospolitośći, iáko w osobnośći.

NAprzod zyzowátość żadną miárą uleczona bydź nie może, w dziećiách ieknák świeżo urodzonych może, temi ſposobámi, zrobić Máſzkárkę z dziurkámi ná oczy, ktore máią bydź prosto oczu wyrobione, tę Maſzkárkę záwſze kłáść ná twarz, żeby dziećię owemi dziurkámi prosto pátrzáło, czym ſię wzrok zyzowáty wyprostuie, miásto Máſzkárki może z płotná klionego zrobić nákryćie, ná ſáme oczy, dziurki w nim porobiwſzy. Drugi ſposob iest ten, dziećię z kolebką mieć w mieſzkániu ciemnym, y ná przećiwną stronę zyzowátośći postáwić świátło w láterni, ná ktore dziećię záwſze pátrząc, odwroći wzrok zyzowáty.

Párálizem oko rzadko ſámo bywa zárážone, ále oraz z częśćią ćiáłá, iáko gdy puł głowy zárázi. Gdy zás oko Páráliſz zárázi, (lubo ſię rzadko tráfia) rzadko bywa uleczone, ieżeli zás oraz z inſzą częśćią; ták ſię leczy iáko y Páráliſz, o ktorym będźieſz miał niżey.

Słábość wzroku, záćmienie, tákże *Gutta Serena*, pochodzi z ściſłośći, álbo z pozátykánia Nerwow widzeniu służących, ktore ſię zowią *Nervi opici*, *Gutta Serena*, ieſt iáſna ślepotá, to ieſt wzrok czyſty, nic nie widzący, ná te choroby służą purgánſe często, Frykácye, Veſicatoria, Kauterye, zawłoká ná ſzyi; oprocz tego y Swieczki ziele w winie, álbo w piwie moczyć y to piwo álbo wino pić często, álbo Sol z tego ziela (ſpoſobem Aptekárſkim wyćiągniona) záwſze záżywáć z potráwámi, lepiey z roſołámi.

Item. Korzeń Kozłkowy, to ieſt *Valeriana*, dźiwnym ſpoſobem wzrok náprawia, ták wewnątrz go zázywáiąc, iáko też wárząc go, oczy nim przemywáiąc, służą y rożne wodki do zákrapiánia, ktore ſię niżey położą. *Gutta Serena*, rzadko bywa uleczona, kilku widziałem rożnych ſpoſobow záżywáiących bez pomocy żadney.

Wodká nayoſobliwſza ná Oczy.

WEś Tucyi præpárowáney puł łotá, Koperwáſu białego połtory ćwierći łotá, *Lapid: Calaminaris* præpárowánego, Soli oczkowátey, oboygá po ćwierći łotá, ſubtelno wſzyſtko zpulweryzowawſzy, wſyp do garczká nowego, náley ná to wodki z kopru włoſkiego, z Celidoniey, oboygá po kwáterce, warz przy ogniu wolnym z kwádráns, odiąwſzy od ogniá przecedz przez bibułę, wpuſzczay w oczy po kropli letnio, uznaſz ſkutek wielki, wſzelki bol y czerwoność oddala, wzrok bárdzo iáſny czyni.

Item. Wodká wypalona z żołci Szczupakowey, ieſt doświadczona ná oczy.

Rozerwánie zrzenice, rzadko bywa uleczone, chybá że bárdzo máłe będzie, ſłuży ná nie oſobliwie wodká wypalona z białkow iáiowych, z Celidonyi, z Kozłku, z rákow rzecznych.

Ná zaśćie mgłą oká, oſobliwym ſpoſobem ſłuży Oleiek z wątroby miętuſowey, zápuſzczáiąc nim oko, iednák lepiey powieki nim ſmárowáć idąc ſpáć, ten Oleiek ieſt bárdzo ſkuteczny robi ſię tym ſpoſobem. Wziąć świeżą wątrobę z miętuſá, (wodą niemaczáną) pośiekáć ią ná tálerzu, włożyć do ſłoyká ſzklánego, wyſtáwić ná Słońce, wkrotkim czáśie rozpłynie ſię, przecedziwſzy ſchoway od potrzeby.

Ná kroſtki, ktore Phlictenes *zowią.*

DObra ieſt Wodká z Koperwáſu białego ták że z białkow iáiowych, álbo *Aqua Ophtalmica, Viridis Mynſincbti.* y inſze.

Ná Cancer *w Oku.*

NIc lepſzego nád proſzek z błonek ſpodnich z ſkorup iáiecznych, z ktorych ſię kurczętá wylęgły, záſypuy nim, dáley leczyć iáko Káncer, o ktorym będźie gdźie indziey.

Ná płynienie łez z oczu.

TRzebá bráć purgánſe, krew puśćić, Veſicatorya uczynić.

Item. Weś ſkorek Gránatowych łot ieden, wárz ie w wodce Rożáney, przecedź, przyday

kamienia od urazu, (ktory się Hemmatites zowie) pułtory cwierci łotá, maczay w tym likworze chustki, przykładay ná oczy, są ná to y wodki rożne, o ktorych będzie niżey.

Ná zápalenie Oczu.

KRwie głowney upuszczenie pomaga, báńki zá uszámi stáwione, pryscze tákże zá uszámi.

Item. Weś białek iáiowy, trzyj go z brełką Háłunu ná misce glinianey áż zgęśnie iák śmietáná, maczay w tym chustki, przykładay ná oczy.

Item. Uwarz iáie twárdo, rozkroy ná czworo, weś dwie cwiartki, posyp miáłkim cukrem, przyłoż ná oczy.

Item. Ukroy dwie grzanki chlebá rżanego, zley ie gorzałką, przyłoż ná obie stronie.

Item. Mięso świeże wołowe ná kárk kłáść często odmieniáiąc.

Item. Mleko białogłowskie z wodką Bábczá, ną zmięszáne, przydawszy trochę Száfránu, przykładay ná oczy, pomaga.

Wodká sekretna ná Oczy.

WEś kwiećia Podrożnikowego świeżego, co mieć możesz, náphay go w ſkláną Báńkę, zálep w ćiásto wszystkę, wstaw do piecá wypálonege rowno z chlebem, gdy się chleb upiecze, wyimi Báńkę, przecedź likwor, schoway od potrzeby, iest wielce skuteczny ná wiele chorob oczu.

Ná zbytnią czerwonośc, gorącość, y ból Oczu.

WEs máſlá młodego łot jeden, wypłocz go wodką z roży białey dziewięc rázy, przyday do niego Tucyi præpárowáney ćwierc łotá, Kámphory puł ćwierci łotá, zmięſzay wraz wpuſzczay w oczy piorkiem.

Item Krew z czołá puſzczona, oddala zbytnią czerwonośc, y gorącość w oczách.

Item. Pryſzcze zá uſzámi, piiawki, &c.

Ná wypádnienie oká.

NAprzod oko wprawić ná ſwoie mieyſce, potym weś Krowek ktore w końſkich gnoiách bywáią, pourway im głowki, nogi, ſkrzydłá, ſame wyſuſz ná ſłońcu, zetrzyi ná proſzek ſubtelny, záſypuy nim.

Tráfia ſię też przerwánie błonki w oku, álbo z uderzenia, álbo zránienia, álbo z ſpádku, ktore rzadko bárdzo, á práwie nigdy uleczone bydź nie może, dla wypłynienia humoru.

Ná mákuły, álbo kroſteczki w oczách.

WEś żułci gęśi, kokoſzey, rybiey, rowne części, przyday trochę miodu czyſtego, zmięſzay, námázuy tym oczy piorkiem.

Fiſtułá w oku, z trudnośćią bywa uleczona. Weś ná nię Gumi Arábſkiey cwierć łotá, Mirrhy trzy ćwierci łotá; zmięſzay z żułcią Szczupakową, zápuſczay tym Fiſtułę.

Item. Weś miodu czyſtego, Aloëſu, oboygá

po cztery łoty, Mirrhy dwa łoty, száfránu puł ćwierci łotá, wodki z polney Ruty kwartę, warz wolnym ogniem aż połowa wywre, maczay w tym gębkę nową, przykładay ná Fistułę, iest rzecz pewna. Fistułá w oku zowie się *Ægylope.* Są rożne sposoby do leczenia tey Fistuły, ktora się rzadko tráfia, dla tego niechciałem się roszerzáć z nią.

Ná wyrośnienie chrzęstki w kąćie oká, ktora się zowie Punctum lachrymale.

TRzeba záżywáć rzeczy trawiących, ále wolnych, iáko iest *Aqua Ophtalmica. Viridis Mynsichty*, y insze ktore się położą niżey.

Ná zmnieyszenie záś teyże chrzęstki.

WEś ślazu wysokiego, Rozy suchey, oboygá po szczypćie, *Sanguinis Draconis* ćwierć łotá, A do puł ćwierći łotá, wodki Bábczáney kwártę, wárzyć wraz, przy wolnym ogniu, przecedziwszy wpuszczáć w oko ćiepło kroplámi.

Ná Suffuzyą. Osobliwie służy *Spiritus vini*; maczáiąc w nim chusteczkę nie krochmálną y przykładáiąc często ná oczy, przez długi czás; biorąc przy tym pigułki głowne.

Item. Weś głowę kotá czarnego, spal ią ná popioł, prześiey przez chusteczkę ćienką, zásypuy tym oczy, rzecz pewna.

Ná Mákuły czerwone w oku.

WEś wierzchołkow Hyssopu, włoż w worek cinki warz w wodźie ten worek, kłádź ná oczy, często powtarzáiąc

Item. Krew z ſkrzydła gołębiego w oko puſzczána, znacznie ſpędza ie.

Proßek pewny ná bielmo.

R. *Oſſis, Sepiæ, Sacchari Canarii, Tutiæ, pulv. áá Scrup.* 1. *Vitrioli Mart. gr.* 10. *pul. ſubtiliſſimos*, ten proſzek wdmuchywáć w oko piorkiem.

Item. Kámieniem ia pſzowym ścieráią łuſkę, oſobliwie Páciorkiem, álbo Guzikiem, tenże Kámień powinien bydź biały, (gdyż rożnego bywa koloru.)

Item. Sok z Stokroći wyczyſzczony, cudownie ſpędza bielmo, nákrapiáiąc nim: Okuliſtowie zdeymuią ie igłą, oſobliwie záſtarzáłe, iákoż nie maſz ná nie ſpoſobu nád ten ieden.

Wodka doświadczona ná oczy.

WEś Małmázyi czarney kwáterkę, Tucyi præpárowaney, Kámfory, oboygá po puł łota, zmięſzay, choway od potrzeby, ſłuży bowiem ná wſzelkie defektá oczu, zákrapiáiąc nią.

Máść ná zápalenie oczu pewna.

WEś Tucyi præpárowaney łot, Kámfory dwá ſkrupuły, wodki Rożáney ćwierć łotá, máſłá młodego wypłokánego dwá łoty, Gryſzpanu ſkrupuł ieden, zmięſzay iáko naylepiey, ſmáruy tym powieki.

Ná Ięczmyk.

WEś *Gumi Seraphinum*, roſpuściwſzy octem námázuy go częſto. Albo głowki mrowcze roztárſzy śliną ſmarowáć Ięczmyk.

Ná Oczy podbite.

ROſpuść Alòé z miodem praśnym, tym ſmá ruy, álbo ſer młody precz, y przykładay, álbo weś mydłá Bárſkiego, Gorzałki, Oliwy; zmięſzay, ſmáruy często.

Item. Máść Topolowa dobra ná to.

Ná bol y zápalenie oczu.

WEś białek od iaiá, Háłunu tartego ſzczyptę, mąki y drożdzy świeżych po troſze, ubiy iák naylepiey, obłoż tym czoło y ſkronie.

Wodká ná oczy doświadczona.

WEś wina ſtárego kwartę, miodu práśnego białego łyſzkę, Bobku Imbiru, Soli oczkowátey, wſzyſtkiego po puł łotá. Kámfory łot ieden, zmięſzay wley do naczynia miedziánego nie pobielánego, niech ták ſtoi przez dwie Niedźieli, co dzień mięſzáiąc, potym przecedź przez bibułę, ſchoway od potrzeby.

Gdy ingią oczy záchodzą

UWarz iáie twárdo, rozerzni w puł, żołtek wyrzuć, ná to mieyſce włoż koperwáſu białego, ſubtelnie utártego, złoż obie połowki do kupy, obwiń chuſtą, y nićią obwiąż, rwłoż do kwáterki wody czyſtey, niech moknie przez kilká dni, co raz wyćiſkáiąc iáie, potym przecedź przez bibułę, wpuſzczay kroplámi w oczy.

Ná bielmo wodká doświadczona.

WYćiśniy ſok z kilku Pomoráńczy, przyday do niego, wodki Rożáney tylo dwoie, Alò-

éſu,

ślu Imbieru, Kamfory, po trosze, niech mokną te rzeczy utłuczone przez kilká dni co raz mięszáiąc, potym przecedzić przez bibułę, pusczay w oczy kroplámi letnio, a powieki smáruy Oleykiem Rozmárynowym.

Ná záślie oká błonką rzecz pewna.

WEś winá białego pułtory kwáterki, Ruty świeżey drobno pokraiáney sczyptę iednę, Száfránu, Sczypiorkow nro 5. zmięszay, niech ták stoi przez cztery dni, potym przecedź, y przyday Tucyi præpárowáney ćwierć łotá, tym Winem przemyway oczy często, prosżkiem niżey opisanym zásypuy.

Weś Fiałkowego korzenia tártego, gran: 7. skorup iáiecznych palonych gran: 8. *Ossis Sepiæ*, Tucyi præpárowáney, oboygá po 7. gran, zmięszay, utrzyi iák naysubtelniey, wdmuchyway piorkiem w oczy.

Ná łzy z oczu płynące.

WEś *Psillij* łotow trzy, Wodki z Kopru włoskiego pułtory kwáterki, námocz przez noc, przecedz, wpuszczay w oczy.

Ná zmienienie Oczu od Zachodu Słońcá, co się nayczęściey Flisom, álbo y tym co ku Zachodowi idą przytráfia.

WEś Soczewice, Spodyu, oboygá po dwá łoty, utrzyi iáko naysubtelniey, przyday do tego Oleyku Fiałkowego 8. łotow, zmięszay dobrze, sarkay w nos, álbo pioro maczáiąc smáruy w nośie.

Wodká przedźiwna ná Oczy.

R. Rad. Fæniculi Fol: Rutæ, Euprasiæ, Verbenæ, Chelidonij, Potentillæ, Valerianæ, Poligon, Agrimoniæ, Cardui Sancti, Graniorum jun-peri, Baccar Lauri ââ, unc: 3. Piperis unc. 1. Mellis unc. 6. pistentur simul optimè, misceantur cum urina infantis, & distillentur cohobando,

Zgania wszelkie z oczu zmázy. łez płynienie zátrzymywa, wszystkie złe humory rozpędza, wzrok bystry czyni, wpuszczáiąc ią kroplámi w oczy letnio. Iedná osobá dźieśięć lat nie widźiáłá, tą wodką zákrapiáiąc oczy, przyszła do widzenia.

O CHOROBACH UST.

To iest: Podniebienia, Ięzyku, Dźiąseł, Zębow, &c.

Pierwsza áffekcya zębow iest ztrętwienie od iedzenia rzeczy kwaśnych. 2 Czarność zębow z iedzenia y picia często rzeczy słodkich. 3. Chwianie się zębow z częstych defluxow z głowy. 4. Bol zębow ktory *Odontalga* zowie. 5. Nabrzmienie Dziąseł, ktore názywa się *Parulis*, Pryszczki zaś około zębow názywáią się *Epulis*, 6. Zmnieyszenie, álbo z strawienie Dziaseł, álbo gnićie, z kąd się Szkorbut rodźi. 7 Descens do szczęki. 8. Wrzody, álbo Ráńki w ustách, ktore się názywáią *Aphtæ*, Dźiećiom są pospolite. 9. O zábie pod ięzykiem, ktora ná

zywa

żywa ſię *Batrachus*, 10. Parliżem náruſzenie ię- zyká. 11 Oniemienie, ktore ſię názywa *Aphonia*: 12. Zaiąkánie ſię álbo ſzeplenienie. 13. Smak ſtracony. 14. Nábrzmienie ślinnych iágod, ktore *Tonſillas* albo *Amygdalas* zowią. 15 Spádnienie y nábrzmienie, álbo zápalenie ięzyczká, ten ięzyczek názywa ſię *Vula*, álbo *Columella* 16. zapalenie gárłá zowie ſię *Angina*, to zápalenie ieſt czworákie, ktore názywáią ſię *Cynanche Pariſinanche, Synanche. Paryſinanche*, że ſię máło rożnią od ſiebie, iednákowaz prawie (wſzyſtkich dyfferencyi) kurácya iedná ieſt, *Angina*, ktora z wielkim zápaleniem y gorączką częſto przynośi wrzod w gárdle, druga bez gorączki, á tákowa názywa ſię *Spuria*

Spoſob do leczenia tychże wſzyſtkich Chorob.

NA zdrętwienie zębow, żuy chuſtkę nie krochmálną *Item*. Serem świeżym náćieray zęby. *Item*. Solą miáłką wytrzyi zęby, á potym wodą ćiepłą wypłocz. *Item*. Przyłoż ná zęby chlebá ośrodkę ćiepła, ieżelić to niepomoże, wytrway, á ſamo uſtánie.

Ná ſczerniáłe Zęby

WEś wody czyſtey, wpuść w nie kwáśney wodki tyle, żeby ſię kwáſek wolny wydał, tą wodką z rána y ná noc myi zęby. *Item*. Weś korali czerwonych tártych, koſtek z Dáktylow *Oſſis Sepiæ*, Soli ſpaloney, wſzyſtkiego po puł

ćwierći łotá, zmieszay wraz w, ćieray tym proszkim zęby, potym wypłocz wodą ćiepłą, będą białe.

Item. Weś proszku z cegły subtelno tártego łot ieden, skrop go kilká rázy *Spiritus Sulphuris*, zá kożdym rázem wysuszaiąc, przyday do niego Waysztynu białego trzy ćwierći łotá, Chlebá ná wągiel spalonego puł łotá, uczyn proszek subtelny, ktorym zęby czarne, y zaszpecone (*macosa materia*) wyćieray, á zá każdym rázem winem ćiepłym wypłocz.

Item. Pomex rospalony zgaś w winie po dwá rázy, zá trzećim rázem rospaliwszy nie gaś á niech tam ostygnie, utrzyigo na proch subtelny, záżyway go do chędożenia zebow, nad insze iest osobliwszy.

Ná zęby słábe chwieiące się.

WEś Żołędzi ćwierć łotá, Gálasu puł ćwierći łotá, Háłunu palonego, *Succi Acaciæ*, po puł ćwierći łotá, Roży suchey puł garśći, warz w kwarćie winá, żeby ná pálec wywrzáło, przecedziwszy, wymyway zęby kilkakroć ná dzień.

Item. Weś skorek Granatowych pułtory ćwierći łotá, Háłunu pułtory ćwierci łotá Száłwii puł ćwierci łotá, warz to wszystko w winie, w oććie, y w wodźie, w rożnych częśćiách przecedziwszy trzymay często w uśćiech.

Ná bol zębow.

BOl zębow osobliwie uśmierza Sáwiná, w winie wárzona, to wino iák nayćiepleysze w uśćiech

ściech często trzymác, co osobliwie służy y ná ząb wypruchniáły, z ktorego bol pochodźi.

Item. Korzeń kobelego ſczawiu, pod czás Wiosny wykopány, y ſuszony, dotykáiąc nim zębá boleiącego, álbo trzymáiąc ná nim, uśmierza bol iego.

Jeżeli bol z ſpadáiących humorow, z Głowy pochodzi, weś korzenia Pokrzywiánego, Czosnku, Gałki muszkátowey, Száfránu, wszystkiego po troſze, warz w winie ná poły z octem, przecedźiwszy bierz w uſtá tego trunku po troſze ćiepło, y trzymay przez czás iáki, wypluy á inszy bierz. często to powtarzay, uznasz folgę.

Item. Weś Bukwice, Máćierzanki, Rozmárynu, wszystkiego po puł garśći Gwoździkow kramnych 12. warz w winie, przecedźiwszy trzymay w uśćiech.

Item. Oleiek Gwoździkowy, z kámforą zmięszány, bol do rázu uśmierza.

Item. Weś naśienia száleiowego, rzucay ną węglę rozpalone, dym bierz w uſta przez liiek.

Item. Weś *Opij gr: 5.* przyday *Spir. Vitriol:* ile potrzebá, uczyn pigułkę, wetkniy w ząb wydrożáły.

Item. Plastrzyki ná ſkronie zrobione *de Gumi Elemi*, álbo *de Mastiche cum Opio & Alumine.*

Item. Oleyki doświadczone ná zęby, to iest Oleiek Bukszpanowy, Gwáiákowy, Leszczynowy, ktore lubo z winem mięszáiąc, przydawszy trochę Kámfory płokáć uſtá, lubo napuśćiwszy báwełnę, trzymáć ná zębie.

Item. Korzeń Pierotrowy z tłucz ná proszek, ktory kilkákroć skropić *Spiritu Vitrioli*, co raz wysuszáiąc, tym proszkiem zásypowáć ząb bolejący.

Item. Pryszcze zá uszymá álbo ná rękách znáczną folgę przynoszą, ktore możesz uczynić lub Czosnkiem surowym tłuczonym, y przyłożonym, lub Gorczycą białą zwierćiáną. Są tácy co zákrapiáią Serwáserem, ia tego nie chwalę, gdyż dziąsł psuie, y zęby przyległe.

Item. Ná zębow bolenie sekret. Kto iest podległy częstemu bolowi zębow, niech sobie dostrinie kostki z udá żáby ziemney, ktora gdy dotknie zębá, záraz bol ustáie.

Item. Warz w mocnym otćie Gwoździki, y łuczywo, przecedź, trzymay w uśćiech.

Item. Weś Hałunu ná koniec nożá, ubyi go z białkiem iáiowym, wley ná to Gorzałki mocney, zápal niech się wszystká wypali, co zostánie położ ná chusteczkę, przyłoż ćiepło ná ząb.

Item. Weś pieprzu tłuczonego szczyptę. náley ná niego gorzałki łyszkę, zápal, iák wygore, ten pieprz ćiepły przyłoż ná ząb

Item. Wodká Krolowy Węgierskiey z Kámforą iest dobra, wpuszczaiąc ná ząb, álbo Báwełnę w niey maczaiąc. wkłádáć w ząb wydrożáły, może przydáć Oleyku Gwoździkowego.

Item. Sarknąc w nos gorzałkę, ustáie bol.

Item. Weś winá pułtory kwáterki, miodu prásnego łyszkę, Roży suchey, *Piretrum* Rozmárynu

rynu po pułtory cwierci iotá, wárz do połowy, przecedziwszy, trzymáć w uściech ciepło często.

Item. Weś naśienia Száleiowego, Porowego, Cybulánego, rowne części, przetłukszy z grubá, rzucay ná węgle, párę w usta przez lijek wpuszczay.

Item. Weś mąki pszenney trochę, zmięszay ią z mlekiem, z Skoczku mnieyszego, porob kołaczki, ususz, gdy potrzebá kładź po iednemu w ząb wypruchniáły, á bez bolu wyidzie.

Item. Warz Kámforę w otćie, płocz często, uznasz pomoc.

Item. Sándaráká osobliwym sposobem uśmierza bol zębow

Item. Kto iest podległy częstym bolom zębow, temu trzebá przypalić Arteryi ná skroni, z tey strony, kędy się bol często odzywa. Ieżeli záś iest wypruchniáły, á często boleiący, lepiey go wyrwác, wprzod oberznąwszy puszczádłem, osobliwie gdy będźie trzonowy.

Iest bárdzo wiele sposobow, do uśmierzenia bolu zębow, ktorymby końcá nie było, tu się tylko nayprzednieysze zebráły.

Ná nierychłe wyrostanie ząbkow dźieciom,

WEś krwi z grzebyká kurzego, námasz nią dziąsłá raz y drugi, uznasz skutek. Inśi dáią żuć wilcze zęby, lecz to máło co pomoże.

Ná spuchnienie dźiąseł.

NAprzod przyśtawienie do nich piiawek iest poży-

pożyteczne, ále nie záwize, gdyż pod czás wiecey humorow przyćiągnie. zkąd większa nábrzmiáłość, á czásem exulcerácya.

Item. Weś głowienek Száłwii, Rzeżuchy ogrodney białey, warz w winie z octem ná poły, przecedz, przyday trochę Mirrhy, Hałunu, płocz często usta ćiepło.

Gdy dźiasła gniią álbo niszczią.

WEś źiela Orlika, warz w wodzie ná poły z winem, przecedźiwszy przyday trochę Soli oczkowátey, wymyway ustá.

Item. Weś Orliku, Száłwii, Mięty, Gałki muszkátowey, wszystkiego po łoćie, Háłunu palonego dwá łoty, miodu czystego ośm łotow. Miod odszymowawszy wszystkie rzeczy ná proch stárte zmięszay, tym dźiąsłá często smáruy. Przytym weś drzewá Gwáiákowego trzy łoty Sálarmoniáku łot, Gryszpanu ćwierć łotá, uwarz w wodźie wapienney ná puł z wodą czystą, przecedziwszy płocz.

Ná Descens do szczeki.

WEś Wáysztynu y soli rowne częśći, włoż do worká, grzey ná panwi, przykładay ćiepło, często powtarzáiac.

Ná wrzody álbo rány w ustách.

WArz Cząber w wodźie, przyday trochę Háłunu, y Gryszpánu, płocz tym często, możesz osłodzić miodkiem Rożánym, y przylać kilká kropli kwáśney wodki, álbo weś Wodki Bábczáney kwáterkę, włoż w nię *Saccari Saturni*

scrup.

ſcrup: 1. Wody wapienney dwie łyſzki, álbo tey co w niey Kowale żelázo gáſzą, płocz uſtá, uznaſz pomoc. Jeżeli záś ránki będą z przyczyny choroby Dworſkiey, ináczey z niemi trzebá ſię obchodźić.

Zábká pod ięzykiem, ieſt nábrzmiáłość, ktora pod czás ták wielka będźie, że zęby ſpodnie przewyżſza, bywa też y niebeśpieczna; á oſobliwie gdy będźie czárna, álbo śina, y twárda, álbowiem obraca ſię w *Cancer*, tráfia ſię częſto dźiećiom, ále y w podeſzłym wieku ludźiom pospolita; dźiećiom ſolą śćieráią, gdy to nie pomoże, puſczádłem otwieráią. Gdy ſię záś w podeſzłym wieku tráfi, áby ſię w wrzod nie obroćiłá trzebá wźiąć purgáns, y krew z ręki puśćić, gdy ſię nie rozeydźie; otworzyć ią puſczádłem, álbo lácetem, oſobliwie żyłki śine idące przez nię, gdy záś będźie czarna, álbo śina; nie trzebá iey tykáć, tylko płokania ná nię záżywáć.

Ná ięzyk Páráliżem záráżony.

WEś Gorczyce białey, ſubtelno utártey, zmięſzay ią z dryiakwią, náćieray ięzyk częſto, przytym ná koniec ięzyká wpuſczay oleyku Hányſzkowego, álbo Gwoźdźikowego, álbo z Tátárſkiego źiela, álbo lewándowego, &c. płocz też częſto uſtá *Spirit. formicarum*, álbo *Spiritu Ceraſorum*.

O niemienie. Ieżeli w gorączce przypada, znáczy śmierć bliſką. Ieżeli záś z inſzey jákiey po-

wierzchney przyczyny, iako z ſpadku z wyſoká, z uderzenia obuchem, kiiem, álbo czym podobnym, gdy ſię kość záklęknie, może bydź uleczone przez biegłych Cyrulikow. Ieżeli też z iákiey wnętrzney przyczyny pochodzi; y to może bydź uleczone, gdy záś będzie od urodzenia? żadną miarą uleczone bydź nie może.

Eſſencya z Konwályi wyciśniona, zmięſzána ze krwią Synogarlice, trzymáiąc ią w uściech częſto; wielce pomaga. trzebá iednak uważyć przyczynę choroby, ktorą oddaliwſzy, mowá przywrocona będzie.

Ná utrácenie ſmáku.

DObra rzecz ieſt częſto Podrożnikowe korzenie, w cukier wpráwione, álbo Sáłatę z liśćia świeżego, álbo Sol wyćiągnioną z roſo-łámi. Krew tákże z pod ięzyká puſczona ſmak przywraca.

Item. Weś kwáśney wodki puł ćwierći łotá; *Spiritus vini*, 4. łoty, miodu práśnego dwa łoty; uczyń z tego liniment, ktorym náćieray częſto ięzyk. Ieżeli ſię záś w chorobie iákiey przytráfi náprzykład w gorączce, pomienione ſpoſoby nic nie pomogą, aż chorobá uſpokoiona będzie.

Ná nábrzmienie iágod ſlinnych.

KTore názywáią ſię *Tonſilla Amygdala*, álbo *Glandula*. Przepurgowawſzy ſię płokáć tym płokániem. Weś wodki z kwiátu Bzowego, przydáy do niey miodku Rozánego, octu, y Mirrhy trochę, zmięſzawſzy wraz, płocz częſto ćie-

plo,

pło, przy tym smáruy ie Oleykiem Migdałowym, przydawszy do niego trochę oleyku z wosku.

Ná spádnienie, nábrzmienie, y zápalenie ięzyczká.

WEś wodki Bábczáney kwaterkę, przyday do niey Háłunu sczyptę, miodku Rożánego łyszkę, Sáletry trochę, kwáśney wodki kilká kropli, zmięszay, płocz często. Przytym weś pieprzu długiego skrupuł 1. *Succi Acatiæ, Rad: Tormentillæ*, oboygá po dwá skrupuły *Saccari Saturni* gran 10. uczyń z tego proszek subtelny, ktorym zádmuchyway z piorká.

Spádnienie ięzyczká. Zwyczáynie podnoszą imbierem z miodem zmięszánym.

Item. Weś Száłwii, Gorczyce białey, Pieprzu, wszystkiego po trzy ćwierći łotá, warz w wodźie(przetłukszy z grubá) przecedz, przyday miodku Rożánego, płocz gardło często

Ná zápalenie gárdłá.

JEżeli zápalenie w Gárdle będźie znáczne, trzebá záraz krew z ręki puśćić. służą przytym płokánia rożne chłodzące, náprzykład, Weś Bábki, warz w wodzie ná poły z octem: przecedź, przyday Soli oczkowátey, y Sáletry po troszę, płocz tym ćiepło.

Item. Wodá czysta z octem zmięszána. przydawszy do niey trochę Háłunu, iest dobra.

Item. Gorzałká zmięszána ná puł z wodką Rożáną, álbo Poziomkową iest skuteczna: inśi samą Gorzałką płoczą.

Item.

Item. Sowá całkiem ná popioł spalona, iest nayosobliwszym lekárstwem ná wszystkie choroby Gárdłá, zásypuiąc tym popiołem.

Ná opádnienie ięzyká.

WArzyć ziele Przetacznik w mleku, przecedziwszy płokáć.

Ná dźiąsłá gniiące.

WEś *Ligni Sancti* 4 loty, *Rad: Tormentillæ Mentrasti*, oboygá po dwá loty, warz w wodce Bábczáney przecedź, przyday proszku z Gáłásu połtorá łotá, Háłunu palonego ćwierć łotá, zmięszay wymyway dziąsłá. Służy ná to y *Tinctura Lacca.*

Ná nábrzmiáłość dźiąseł.

FIgę rozerznąć, y trzymáć ná dziąsłách.

Item. Warz Figę z Ięczmieniem, tę wodę przecedzoną trzymay często w uściech, ieżeliby się iáki wrzod zebrał, otworz go láncetem.

Ná wszelkie ust, Podniebienia, y gárdłá affekcye.

WEs soku z Bábki, y ieleniego ięzyká rowne części, płocz, przydawszy *Diamoron*, albo suche ziołá wárz. Ieżeliby podniebienie gniło, y ránki były, przyday wodki rożáney, miodu Rożánego, powideł Kássiowych, Háłunu palonego, Wáysztynu, Gryszpanu potrosze, przywárzywszy płocz. Albo też sámo *Vngv: Ægyptiacum*, z wodką Bábczáną zmięszawszy płocz.

Ná opádnienie podniebienia.

POd czás iest bárdzo trudne do podnieśienia, osobli-

oſobliwie ná to ſłuży applikacya bániek ſuchych ná rogách głowy, ná wierzchu częſto powtarzaiąc. Służą też płokánia rozne rozpędzáiące głowne pigułki,

Ná Slinogorz.

SLinogorz, ktory názywa ſię *Synanche, Parisynanche*, poſpolićie wywrotnie názywáią *Squinantia*. Weś wodki z polney Dryakwie funt, gorzałki dwá łoty, zmieſzawſzy maczay w tym chuſtki y gárdło okłáday, teyże wodki połykay potroſze, á zrázu záraz trzebá krew puśćić, ieżeliby byłá wielka inflámmácya. Ná wierzch przyłożyć plaſter z iáſkołczego gniazdá prześianego, przydawſzy miodu práśnego, Oliwy, Cybule pieczoney, żułtek iáiowy; *Płokánie.* Weś Hyſſopu, Száłwii polney, Dryakwie, Noſtrzeku po garśći, przyłoż *Album Græcum*, warz w wodźie, przecedziwſzy przyday miodu práśnego, płocz tym częſto, ieżeli chory nie może płokáć, ſprycuy. Ieżeliby wrzod wielki duśił chorego, otworz go láncetem, ieżeli go dośiągnąć nie możeſz, przywiąż láncet do drewná.

Item. Płokánie. Weś Roży garść, Rodzenkow wielkich, Fig, po 4. łoty, lukrecyi dwá łoty, warz w mleku, przecedziwſzy przyday miodku Rożánego, iulepu fiałkowego co potrzebá, płocz tym, ieżeli nie możeſz, ſprycowáć trzebá ieżeli zápalenie wydáię ſię ná wierzch, weś mirrhy. Kádzidłá po dwá łoty, octu kwáterkę, wodki Pśionkowey trochę więcey. Kamfory, Szafránu

po ćwierći łotá, warz wespoł maczay w tym chustki, y Gárdło okładay. Kurzenie Remiszowym gniazdem, ma leczyć wszelkie choroby gárdłá, kto temu wierzy, może uznáć pomoc iáką, iáko się wzwyż námieniło, z Sowy spaloney popioł iest doświadczony ná choroby gárdłá.

O Rożnych Affekcyách TWARZY.

To iest: o zbytniey Czerwoności, o Plámách o Krostách, o Węgrách, y o Strupách ná głowie.

ZBytnia czerwoność Twarzy, ktora pochodzi z gorącośći y subtelnośći krwie, álbo też z picia częstego trunkow gorących, iáko ma bydź temperowána, podádzą się sposoby.

Czerwoność Twarzy z przyrodzenia, nie ma bydź sposobámi lekárskiemi oddalona, gdyżby to nie bez szkody zdrowia było, iednák záżywáiąc często Podrożniku, ták w sałatách, iáko też korzenia w cukrze, álbo w rosołách liśćie wárząc y piiąc, może temperowáć gorącość wątroby, strzegąc się trunkow gorących, y potraw korzennych, oprocz tego, podádzą się sposoby powierzchowne, ktorych záżywáiąc, szkodzić zdrowiu nie mogą.

Modá bowiem teráźnieysza świátowa; ochydziwszy sobie rumieniec, (ná ktory przed tym rożnych sposobow záżywáłá) niezwyczáynych, y bardzo szkodzących zdrowiu sposobow używa,

wa, áby białości dostąpiła, więc przez te niezwyczáyne sposoby blechuiąc się, iák wielo sobie szkodzą widzieć się daie, gdy nietylko białości, ale też obrzydłey bladości, (ktora w ták wielu śmiercią się zákończyłá) dostąpiły. Sposobow ktorych do tego záżywaią, wymieniáć niechcę, ábym nie przedłużył, położę tylko Cypryaná S. o tákich ták piszącego. Rzucáią się na P. BOGA ći, ktorzy to co on uformował, przeformowáć chcą, nie wiedząc że wszystko co się rodzi, Dzieło Boskie iest, á co się mieni diabelskie.

Powierzchne sposoby do zgłádzenia zbytniego rumieńcá są te.

Weś Mástyxu, Kadzidłá, Kámfory, rowne części, ztłucz ná proch miáłki, náley gorzałki dobrey, postaw w ćieple przez kilka dni, co dzień raz mięszáiąc, przepuść przez chustkę subtelną, tym ráno y na noc (maczawszy chusteczkę) twarz oćieray, przytym choć raz w tydzień násmaruy twarz *Vngu: Alb: Camphor.* Ná noc z rána obmyi mydłem, á wodką pomienioną nátrzyi.

Item. *Ná Czerwoność y krosty po twarzy.*

WEś Gleyty iak náysubtelniey utártey, łot ieden, octu iák náylepszego winnego łotow 8. warz aż trzecia część wywre; w drugim garnuszku warz te rzeczy, to iest: Weś soli oczkowátey albo inszey, Hálunu, oboygá po łoćie, Kádzidłá gr: 20. Wodki Rożáney kwáterkę

kę, iák powre, zmięszay obadwá likwory wraz, przecedź przez chustkę cienką, będzie likwor iák mleko biały, ktorym twarz ścieray, spędza wszelákie zmázy, krosty, plámy. &c.

Item. Wodká wypalona z przestępowego korzenia (myiąc się nią) spędza rumieniec, krosty, &c.

Item. Wodká z żábiego skrzeku nieprzepalona, ále w piwnicy z worká ściekłá, przydawszy do niey Sálármoniáku, y Kamfory w gorzałce rospuszczoney części twarz, y rumieniec gási.

Item. Wodká z kwiátu Grzybieniowego białego, przydawszy do niey *Saccari Saturni*, y Kamfory, iest pewna, tákże wodká z kwiátu Bobowego z winem palona.

Item. Tucya præparowáná (náćieráiąc nią) twarz czyści od krost, plam, &c. tákże wodká wapienna, przydawszy do niey oleyku trochę Wáysztynowego, álbo *Spir: Sal: Armon:*

Wodká Sekretna Twarz iásną y białą spráwuiąca.

WEś kwiátu Bobowego, Bzowego, oboygá po dwie garści, Gołąbiąt młodych dwoie oskubány ch, wypáprúszonych, y drobno pośiekanych, Soku Limoniowego łotow iedenaśćie. Soli białey łotow 8. Kámfory łotow sześć, wodki Poziemkowey kwáterkę, wszystko wraz zmięszawszy, przepal przez Alembik szklány, w wrzącey wodzie, przepaliwszy wystaw ná słońce przez Miesiąc, potym doday trochę Pizmá-

scho.

ſchoway dobrze záckawizy, umyi pierwey twarz wodą ćiepłą, potym zmaczawſzy chuſteczkę w pomięnioney wodce, otrzyi twarz, będzie wdzięczna y iáſna! ieſt y inſzych wodek bárdzo wiele do twarzy ſłużących, tę nayſkutecznieyſzą położywſzy) inſze opuśćiłem.

Ná kroſty po Twarzy.

WEś *Mercurij ſublimati* ćwierć łotá, máśći Rożáncy puł łotá, zmięſzawſzy ſmáruy, z rázu będzie boláło, ále prędko uſtánie, záraz obmyi octem, z rogiem ielenim wárzonym, przydawſzy trochę Kámfory y cukru, ieſt rzecz doświadczona.

A ći co uſtáwnie piią choć prágnienia nie máią, zkąd ſię im ná twarzy kroſty czerwone wydáią, y inne przypadki z piiáńſtwá, w nich ſię odzywáią, potrzebá áby ten zły nałog odmienili, ktory to nie tylko życie ſkraca, ále y náduſzy zábiia Przymioty ich wierſzem opiſane.

Pierwſzy piiak ieſt mądry, á bogáty drugi.
Trzeći zrze mocno, czwarty opłakuie długi.
Piąty zaletnik, ſzoſty przyſięga áb brzydko.
Siodmy pali, oſmy záś wyprzedáie wſzyſtko.
Dziewiąty, co pod ſercem ma, to ći wyiáwi.
Spi dzieśiąty, w głos ſzpetność, iedenaſty práwi.
Nálazł ſię też dwunaſty, (ut bárelá) bluie.
Oſtátni iák furyat, ludzi nápáſtuie.

Ná Trąd po twarzy ktory się zowie
Morphæa.

WEś żab ziemnych 2. albo 3. uśiekay, smaż w Oliwie, tym oleykiem smáruy iest pewny.

Item. Z drzewá iesionowego wypalony *Spiritus*, oraz z oleykiem zmięszawszy go, z wodką fiałkową, oćieray twarz iest pewny.

Item. Wodká wypalona z kwiećia Ománowego myiąc się nią spędza trąd.

Ná krosty, ktore około Nosá bywáią, czásem czerwone, á czásem iák perełki, zowią się.
Vari, álbo Ionthi.

WEś oleyku Bobkowego, Máśći Topolowey rowne częśći, zmięszay, smáruy często, ná noc záś przykładay chusteczkę zmoczoną gorzałką.

Ná Plámy y Osutkę.

DObry iest Olciek z wosku, smáruiąc nim.

Item. Oleum Tartari, ktory pospolićie zowią wodką kamienną, temi oleykámi naylepiey smárowáć po kąpieli, gdy się plámy dobrze wydádzą.

Gdy záś z czárow będzie osućizná, (iáko się często trafia) trzebá się z tym do Duchowieństwá udáć.

Ná Liszáie, ktore się zowią *Impetiginos*, śliną czczą naćieray ie.

Item. Wodká złotnicza zielona, ostrożnie nią naćieray, bo gryzie, lepiey zmięszáć wprzod ná poł, z wodą prostą. *Item.*

Item. Weś Kámfory y Mirrhy rowne części, náley trochę winá, warz z lekká w garnuszku. tym winem námázuy.

Ná wykrzywienie Twarzy iedney strony, ktore názywa się Spasmus Cinicus *álbo* Convulsio Canina &c.

WEś wodki Paralizowey co potrzebá, przyday do niey oleyku Bursztynowego, álbo Rozmárynowego, náćieray tym Twarz záráżoną, kilkákroć przez dzień, przytym w uśćiech często máśtykowáć gorczycą biáłą, płokáć też usta wodą, w ktoreyby wrzáłá Száłwiia, Rozmáryn, Tatárskie ziele: iednák przytym trzebá się przepurgowáć.

Ná wárgi popádáne.

OLeiek z żułtkow iáiowych; iest dobry, álbo weś łyszkę drewniáną, ktora iuż byłá w używániu, zápal ią, á tę tłustość ktora się z niey skwárzyć będzie pilnie zbieray, iest bowiem skuteczna ná popadanie warg, rąk y nog.

Na Strupy po głowie, ktore się názywáią Favi, Achores, Porrigo, Tinea.

TE rodzáie strupow rozne tą. Dzieciom pospolite, y rośleyszym przydáią się, osobliwie párchy, Ná to służą naprzod purganse, krwie puszczenie, ieżeli wiek pozwoli Bańki Łáźnia, &c. przytym weś ługu z lęszczynowego popiołu zrobionego, ieżeli iest mocny przyley trochę wody, myi nim głowę co dzień, zá káżdym

rázem smáruy oleykiem z żułtkow iáiowych zrobionym, iest ná to dobry osobliwie *Oleum Sulphuris Rulandi.*

Item. Weś pęcherz oraz z uryną z wieprzá świeżo zábitego, z tegoż wieprzá głowy wybierz mozg, zmięszay go z uryną, ususz wolnym ćiepłem, tym głowę krostáwą po zmyćiu smáruy, iest rzecz pewna.

Item. Weś oleyku z żułtkow iáiowych łotow cztery, Mirrhy, Kosacowego korzenia, ćiemierzyce czarney, wszystkiego po łoćie, ztárszy ná subtelny proszek zmięszay z oleykiem, smáruy tym głowę.

Item: Weś Gleyty puł łotá, Bleywásu w wodce Rożáney płokánego, Háłunu palonego, Sádzy z kominá twárdych, proszku z korzenia Ománowego, Bibuły paloney, wszystkiego popuł ćwierći łotá, oleyku z żułtkow iáiowych, Bobkowego, Rożánego, sádłá wieprzowego. wszystkiego zárowno, uczyń máść, do ktorey przyley octu mocnego trochę, smáruy nią po zmyćiu, iest doświadczona.

Item. Weś żułtkow iáiowych śiedm, Mirrhy puł ćwierci łotá, korzenia *Aaronis* gran 20. Korzenia ćiemierzyce czarney puł ćwierći łotá, utrzyi subtelno ná proch, żułtki drobno pośiekay smaż ná rynce áż się pocznie skwárzyć dobrze, że oleiek z siebie puśći, przecedź, używay do smárowánia, á w ługu záwsze warz Centuryą mnieyszą, y polną dryakiew, Inśi kwásem ká-

puśnym

puśnym nie zbyt ostrym; przydawszy mássá głowę myią.

Łupierze z Głowy spędza wodká wypalona z kwiátu wierzbowego.

Ná wypádnienie włosow złych z głowy.

PLASTER.

WEś Krochmalu łotow 4. żywice łot 1. zmięszay nád ogniem: rościągniy ná chuśćie, włosow przytrzykszy obłoż ciepło, potym oddzieway powoli, powie naywiększą táiemnicę.

O MANIEY.

MAnia iest zápálczywość, álbo szaleństwo, pochodzące z gorącośći mozgu, bez goraczki mięszáiące rationátią, y Imáginácyą, częstokroc bez nárusżenia pámięći.

Znaki są te, Mániacy szaleiąc, biią przytomnych, kąsáią, czásem się ćichemi pokázuią, nie dadzą się iednák uspokoić; wiele gadáią, skaczą, śpiewáią, wrzeszczą, wzrok máią strászny, mało co śpią, moc w nich niezwyczáyna, suknie, koszule, ná sobie drą, włosy tárgáią, okná, y co nápadną tłuką. Sposobni są czásámi do wesołości, y śmiechu zbytniego, á czásámi názbyt się smucą y boią, nágo rádzi legáią, zimná nie czuią, pámięć pospolicie miewáią wielką, że y dawne rzeczy wspomináią.

Chorobá tá z roznych rzeczy pochodzi, ták powierzchnych, iáko wnętrznych, że się rzadko tráfia, dla szczupłego *Cōpendiū* opuszczam ie, z wiel-

z wielką też trudnością bywa uleczona, áż się chybá sámá dobrowolnie uspokoi, czásem się też obraca w głupstwo, iuż nigdy nie uleczone.

Jeżeli w tey chorobie *Hæmorhoidy* sáme się dobrowolnie otworzą, álbo się krew z nosá puści, álbo biegunká nie gwałtowna, uwalniáią od choroby: ieżeliby zas po twarzy, po nogách, wrzody się iákie pokazáły? złym znakiem są. Ieżeli się tráfi z ukąszenia psá wśćiekłego, álbo z czárow, rzadko bárdzo uleczyć się może.

Sposoby do leczenia.

SŁużą ná początku choroby purgánse mocne, womitoria, prysz̧cze, Kauterye, suche báńki, krwie puszczenie z nog, z powtarzániem kąpieli, Enemy, &c. oprocz tego

R. Aqu. Hiper. Anagal. aa. unc. ℥. *Conf. Alcherm. drachm.* I. *salep. Lazul. p.p. scrup* 2 *Syrup: d. Hyper. drach.* I. *M.* Tey mixtury daway choremu często po łyszcze.

Máią tácy chorzy do siebie, żo żadną miárą nie chcą záżyć lekárstwá żadnego chybá z wielką trudnośćią, co nie máły wstręt czyni Medykow od kurácyi.

Item. R. Lap. Prunel; drach: S. Camphora Scrup: S. Laudani Opiati gr. I. *M.* Day to ná raz w wodce Cynámonowey.

Kámfory częste záżywánie znácznie pomaga.

Item. Sok wyćiśniony z młodych iáskołek, iest osobliwym lekárstwem, dawszy go ná raz łotow dwá z wodką Cynámonową.

Item. Osobliwy experyment. Weś Bukwice ziela, y kwiecia iego, Koszyszka, Rozmárynu, Lewándy, Máćierzanki, Mellissy, wszystkiego po garśći, warz te ziołá w wodzie czystey, przecedz, schoway, potym wezmi Bobku przetłuczonego, ćiemierzyce czarney, oboygá ile potrzeba, wsyp do worká, przeszyi go, przywarz w pomienioney Dekokcyi, wyzdząwszy obłoż nim głowę, co godziná przygrzewáiąc w teyże Dekokcyi, czyń to przez kilká dńi.

O MELANCHOLYI GŁOWNEY.

ZNaki. Naprzod iest szaleństwo, álbo głupstwo bez gorączki, przytym boiazń y smutek mysli strászne, y zápomnienie się. *Convulsio*, to iest. śćiągánia żył, á pod czás y wielka chorobá nápada. Wielomowstwo, płácz, schranianie się od konwersácyi z ludźmi, podeyrzenia, rozumieią wszystko bydź trućizną zárázone, sen krotki nie spokoyny, niektorzy záwsze się śmieią, inśi płáczą, inśi rozumieią się bydź Bogámi, Krolmi, Xiążęty, inśi rożnych bestyi ieśtá, y głosy zmysláią. Inśi rozumieią się bydź szkláneml, álbo gliniánemi, zkąd się záwsze boią żeby się nie stłukli Inśi rozumieią się bydź umárłemi. Inszym się zda iákby iákąś márę przed sobą widźieli. Inśi rozumieią, że członkow niemáią Inśi boią się áby się nie zápádli. Inśi się swárzą, drudzy się ustáwicznie modlą. Insi się uczą. Inśi o woynách tráktuią, &c.

Choro-

Chorobá tá, iako y pierwſza ieſt długa, y do leczenia bárdzo trudna, zkąd názywa ſię *Flagellum*, álbo *Illuſio Medicorum*. Obraca ſię pod czás w Mánią. Ieżeli w tey chorobie dyſſenterya przypádnie? złym znákiem ieſt. Przynośi też częſtokroc Apoplexyą, álbo Páráliz, álbo Conwulſye.

Spoſoby do leczenia.

POżyteczne ſą naprzod Enemy, Womitorya, Purgánſę, Hæmorhoidow otworzenie, Arteritonomia, Kauterye, Pryſzcze, &c.

Purgáns. *R. Rad. Polipod. unc. S. Epithymi drach: 2. Fol. Senæ unc: 3. Thamarind: drach 6. ſem. Cortand. drach. 15. Santal. Citrin. dr. 2. infund. Aqu. Fumar unc. 14. coqu. ad reman. unc. 10. Colaturæ, adde Agar. drach 2. Rhabar. drach 3. inf. per noctem coque colaturæ adde Syrup. Fernell ſol. unc. 2. Doſis unc. 3 intra triduum vel quadriduum.* Tákże rożne infuzye w Serwadce ſłużą. Przytym *Abſorbentia* ſą potrzebne.

R. Antimon: diaph. Corall. Rubr. pp. oculor. Cancr. Conchar. pp. Cinabar. nat. aa. ſcrup. s: Vitriol. Mart. gr. 6. Extr. Opÿ gr. 1. M. divide in 6. part. Dáią ſię te proſzki w wodce Cynámonowey.

Item. R. Arcani 2. plicat. gr. 15. Magiſter ſatur. gr. 10. Camphor. gr. 3. m.

Oſtátek puść ná Páná Bogá y ná náturę.

O SZALENSTWIE.

Ktore ſię názywa Phreneſis.

PHreneſis, ieſt odeście od rozumu, z gorączką wielką

wielką, y zápálczywością, pochodzące, z zápalenia Membran mozg pokrywáiących, (które śię *Meninges* názywáią) álbo też z zápalenia. *Diaphragmatis*, iáko śię przydáie w gorączkách wielkich.

Znáki. Naprzod gorączká ustáwiczna, sucha, nie spánie, oddech ćięszki, twarzy y oczu zápalenie, pod czás z obudwu oczu łzy płyną, suchość (przytym ciáłá) nie zwyczáyna, Puls prędki, zápomnienie śię, rozum pomięszány, zkąd raz płáczą, drugi raz śpiewáią, wrzeszczą śmiáłość wielka, ręce drzą uryná zápalona á czysta.

W tey chorobie uryná biała złym iest znákiem, tákże ieżeli womit dobrowolnie przypádnie żułty, álbo zielony, álbo czarny, złym tákże iest znákiem.

Item. Ci co śię często śmieią, nie ták są niebespieczni. Ieżeli śię záś do tey choroby Hektyká przyłączy, záledwie uleczona bydz może.

Item. Ieżeli śpiąca chorobá nástąpi śmierć przynośi, tákże ieżeli nástąpią konwulsye, szczkawká, zgrzytánie zębow, nie czućie śię, są znáki śmierci.

Item. Exkrementá ieżeli będą białe, álbo czerwone, álbo czarne, złym znákiem są, tákże wzdrygánie śię y przećiągánie. W gorączkách szaleństwo, nie záwsze iest niebespieczne.

Sposoby do leczenia.

POtrzebne są naprzod Enemy, krwie pusczenie z czołá, z ręki, álbo z żył pulsowych, prysc̃ze

pryſcze zá uſzyma, kąpiel, nog moczenie w ziołách wárzonych, &c.

Item. Zá rzecz doświadczoną máią niektorzy Kurá żywego ná poły rozerznąwſzy, przyłożyć ná głowę. Inśi iaſkołki żywo porozrzynáne przykładáią. Inśi Dynię uwierciawſzy ſurową, głowę nią nákładáią. Inśi lina ná pulſy (rozpłatánego) przykładáią y do ſtop.

Purganſe bárdzo wolne, ſą pożyteczne, to ieſt, z Seneſu, z Mánny, przydawſzy *Crem: Tartar.* W tákiey chorobie *Opiata* ſą záwſze podeyrzane, lepiey ſię od nich wſtrzymáć, miáſto nich warz Mákowki w wodźie, maczáiąc w niey chuſtę, okładay głowę.

Item. Weś Makowek, liśćia wierzbowego Sáłaciánego, Pśinek, Száleiu, warz w wodźie, niech chory moczy w tym nogi ná noc.

Item. Weś oleyku Rożánego, Rumienkowego, rożne części, przyley octu, ſkrapiay tym chuſtę, ktora głowę okładay, ſkronie ſmáruy oleykiem muſzkátowym, zmięſzawſzy go z Száfránem, miáłko utártym.

Item. Emulſye rożne chłodzące, y pośiłáiące ſą potrzebne, przydáiąc do nich *Lap: Brunella,* y Syropu *de Pau: Errat:*

Item Báńká ná ſucho ſtáwiona, ná wierzchu głowy, znacznie pomaga, tákże piiawki ſtáwione ná ćiemieniu; *ſupra ſuturam coronalem.*

Item. R. Syrup: d. Papaver unc: 3. Laudan: Opiati gr. 1. ſal. t. 6. volat: gr: 3. M. Day choremu ná

raz

raz. Ieżeliby wzwyż pomienione applikácye; nie pomogły.

Item. R. *Lap: Prunell: gr.* 15. *Camph: gr.* 3. *Laud: Opiat: gr.* 1. M. Day ten proszek w czymkolwiek ná noc.

Item. Spir: Nitri dawáć iák nayczęściey w Rosołach y w piwie.

Plaster ná głowę.

WEź Máku, śiemienia konopnego, Iáłowcu, wszystkiego po garśći, kádzidłá łot, iąder z kostek Brzoskwiniowych, náśienia Pigwowego po trzy części łotá, wodki Rozaney, y Bzowey ile potrzebá, rozłożywszy między chusty, głowe obłoż

Item. *Kąpiel ná nogi.*

WEź Rozchodniku, Grzybieniowego liśćia, winnego, wierzbowego, Roży suchey, mákowek, Sáłaty, wszystkiego rowne części, warz w piwie, wyley do Cebrzyká, niech chory moczy nogi w tym iák przestygnie.

Item. Máśćią Topolową zmięszawszy *cum Opio*, smáruy skronie y pulsy.

Kłádą też y płucá świeże bydlęce ná głowę nie bez pomocy.

Item. Oxyhodinon do okładánia głowy, R. *Aqua Rosar. unc:* 3. *Plantag: Papaver errat: aa: unc:* 1. *fol. ol. Rosar. Nympha, aa. unc.* 1. *Aceti drach:* 2. M. Maczay w tym często chustę, ktorą głowę okładay.

O Spią-

O Spiącey Chorobie.

SPiąca Chorobá, názywa się *Letargus, Coma Cathaphora, Subet carus.*

Iest dwoiaka, iedná gdy spánie nie iest ták głębokie bárdzo, to iest, gdy chory ná trącánie y wołánie ocknie się, y przemowi, á przytym iest gorączká, tákie spánie zowie się *Lethargus.*

Drugie záś iest głębokie spánie, (bez gorączki) tákże, że chory iák umarły śpi, oczućić go nie podobna, oddychániem tylko znáć że spi, tákie spánie zowie się *Carus.* y máło co się rożni od Apoplexyi.

Ieżeli w tym bárdzo głębokim spániu chory śiedm dni przetrwa, może się z niego wybiegáć. Ieżeli się też przyłączy do inszey choroby iákiey głowney, iako do szaleństwá, złym iest znákiem.

Item. Ieżeli chory śpiąc powoli, y z chrapániem oddycha, tákże kiedy drży, álbo zimny pot ná czoło wychodzi, stolce częste, są znáki bárdzo złe.

Nádzieiá żyćia iest, ieżeli chorobá przyda się álbo z zbytniego piiáństwá, álbo z częstego kurzenia Tutoniu. Tákże z lekarstw ná spánie nieostrożnie dánych, &c. Ieżeli z Pryszczow uczynionych wiele wody wychodzi, znák dobry, tákże ieżeli chory kichnie, gdy mu w dmuchniesz w nos proszek kicháiący.

Sposo-

Sposoby do leczenia.

NAprzod ſtaráć ſię koniecznie chorego cućić, tárgáiąc go zá włoſy, zá uſzy, wiercąc pod uſzyma, kurząc śiárkę pod nos, álbo Bobrowym ſtroiem, lubo *Galbanem*, lubo *Gumi Sagapono*, álbo wraz wſzyſtko zmięſzawſzy.

Item. Do noſa przytykáć częſto *Spir: Sal' Armoniaci urin:* Ciáło wſzyſtko śćieráć ſuknem, ták aż z czerwienienie, Albo báńkámi ſuchemi oćiągáć przytym Enemy mocne dawáć. Pryſzcze zá uſzymá, álbo ná rękách uczynić, Proſzek kicháiący w nos tedy owedy wdmuchywáć. Ieżeliby tá chorobá z záżytego *Opium* pochodźiłá, trzebá dáć ná womity. Purgáns lekki potrzebny, (iednák nie w Pároxyzmie) ktory táki bydź ma. *R. Caſtorici ſcrup: 1. Diagrod: gr. 7. tum oxymell: ſquil: & Aqv. Cinam. det.*

Proßek oſobliwy.

WEś Bobrowego ſtroiu tártego ćwierć łotá, gorczyce białey, naśienia z Náſturcyum, oboygá po pułtory cwierći łota, popiołu z iáſkołek palonych. Burſztynu iák naymiáley utártego po cwierći łotá, Ambry gran 20. Złotá bitego liſtkow 3. uczyń proſzek ſubtelny, daway ná raz po ćwierći łotá, w wodce Apoplektyczney, álbo też w winie.

Item. Weś octu mocnego, przyday do niego Bobrowego ſtroiu Ruty, Czárnuſzki, warz to w garnuſzku y ley potroſze (ná roſpaloną bláchę) pod noſem chorego.

Item. Weś soku z Selerow wyćiśnionego, octu Rućiánego, Bobrowego stroiu, zmięszay wraz, nápoy tym gębkę, ktorą trzymay u nosá chorego.

Ná okładánie głowy.

WEś wodki Rumienkowey lotow 3. *Theriacalis* lotow 2. włosow człeczych palonych ile chcesz, zmięszay, maczay w tym chustę: kłádź ná głowę.

Iest ieszcze chorobá do tey należąca ktora názywa się Siphita stricta, *albo* Noctambulatio, *to iest, co śpiąc po nocy chodzą.*

Ná tę chorobę sposob ten.

NIech kto strzeże na tákiego z korbáczem, á iák pocznie chodźić, w ten czas go dobrze ćiąć, nie folguiąc, głowy tylko ochraniáiąc, potym się skryć, álbo śpiącym uczynić, gdy zá iednym rázem to lekárstwo nie pomoże, powtorz, uznasz skutek

Ieszcze ná śpiącą chorobę rzecz dobra.

WEś Betoniki Máieranu, Száłwii, kwiátu Bzowego. Roży polney, warz w winie ná poły z octem, kłádź ziołá wárzone, przecedźiwszy, ná głowę.

O NIESPANIU.

Ktore názywa się Coma Vigil, *álbo* Pervigilium.

W Tey chorobie iest chćiwość wielka do spánia, spáć iednák chory żadną miárą nie może dla pomieszánia fantázyi, zkąd práwie od

rozu-

rozumu odchodzi. Zrazu tacy czuią bol głowy, y osłabienie wielkie sił, z ospálstwem. Rzadko się tá chorobá sámá przez się tráfia, chyba przy inszych chorobach, iáko to przy gorączce, przy Mániey. &c.

Sposoby do leczenia.

JEżeli tá choroba iest złączona z inszą, z trudnością bywa oddalona, aż się pierwsza chorobá (ktora iey iest przyczyną) uspokoi. Gdy zás samá przez się trafi się, wes na nię Purgans głowny, ná co iest naylepsze *Eleuctarium Silvij*, oprocz tego *vomitorium* służy, iezeli dyspozycya (z uważonych okoliczności) do tego będzie.

Item. Krwie puszczenie z ręki, álbo z nogi, pod noc znácznie pomoga.

Item. Stáráć się choremu sen przywieść, smáruiąc skronie oleykiem Muszkatowym, Máścią Topolową smáruiąc, przydawszy *Opium*, Co iezeli máły skutek uczyni, udác się *ad Opiata*, ná co służy *Requies Nicolai*, *Laudanum Opiatum*, iednák ostrożnie nim szafowáć; osobliwie gdy długie będzie niespánie.

Item. Częstokroć doświadczona rzecz iest tá, zmaczay koszulę w zimney wodźie, oblecz w nię chorego, niech ták będźie przez kilká godźin aż ná nim oschnie, powtorz ieżeli trzebá. Ná nogi też kąpiel dobra z mákowek, z Sáłaty, z liścia wierzbowego, z Grzybienia. &c.

Item. R. Aqua Plantag. unc. 5. *Papav. Errat. unc.* 3. *Aceti distill; unc.* 1. *Syrupi; Cydonior unc:* 1. *Tarti*

Vitriol drach: 2. *M.* dway tego częſto po łyſzcze choremu.

O CHOROBIE.

Ktora názywa ſię Cathochus, *álbo* Catalepſis.

ZNaki tey choroby. Naprzod nagłe zmártwienie człowieká, ktore gdy zárazi, lubo śiedzącego, lubo ſtoiącego, lubo leżącego, ták go trzyma, ták dálece, że go iuż trudno poprawić. Oczy tylko ma otwárte, ktoremi nic nie widzi, áni też niemi ruſza, oddech záledwie czuć ſię da, członki wſzyſtkie iák zdrewniáłe, trwa ták pod czás, od godźiny do godźiny, czáſem dłużey. Ci co ſię ná tey chorobie nie znáią, rożnie rozumieią, iedni ſkłádáią ná záchwycenie, drudzy ná podwionienie, inśi ná czáryowo zgoła káżdy co inſzego trzyma, á oſobliwie wymyślne baby. Mało co ſię rożni tá choroba od Apoplexyi, y owſzem niektorzy názywáią ią *Apoplexiam inverſam.*

Spoſoby do leczenia.

NAprzod kichanie wolne pobudźić, piorkiem wdmuchnąwſzy proſzku kichaiącego. *Item.* Czynić frykácye mocne, ſuknem oſtrym. *Item.* Pryſzcze po rękách y zá uſzymá porobić. Niektorzy ná wierzchu głowy przepaláią Kauteryą, głowę tákże okładać ziołámi pośiláiącemi, *Spiritus animales.* Enemy tákże mocne, ſą bárdzo pożyteczne, y purgáns wolny, ále aż Paroxyſm ominie, krwie puſzczenie w tey Chorobie nie

potrze-

potrzebne. Członki wszystkie y grzbiet smárowáć tym, Wziąć wodki Krolowey Węgierskiey pułkwáterki, przydáć do niey oleyku Bursztynowego, y Kamfory potroszę, tym smárowac przy ćieple. Ták się zwyczáynie leczy, iáko Apoplexya, o ktorey będzie niżey.

O ZAWROCIE GŁOWY.

Z Rożnych przyczyn zawrot głowy pochodzi, z ktorych iedne są powierzchowne, drugie wnętrzne.

Powierzchowne przyczyny są te, Konstupáiące części, poty zbytnie, niespánie, piiáństwo, nagła odmiáná powietrza, iedzenie potraw grubych, niestráwnych, czosnkow, cybul, &c. Obżárstwo, zátrzymánie Hæmorhoidow, álbo Miesięczney choroby, gniew zbytni, y częste obrácánie się często w koło, tákże pátrzánie ná rzeczy w koło się obrácáiące, patrzánie z wysoka ná doł, spadek, uderzenie ćięszkie w głowę, że się kość zágnie.

Wnętrzne przycyny są. Wapory rodzące się z humorow zbytnich, to iest ze krwi, z cholery, z flegmy, z meláncholii, z humoru wodnistego, ostrego, tákże pochodzi zawrot głowy z żołądku niesposobności, z wątroby, z śledziony, z máćice.

Dwoiáki iest zawrot głowy, ieden lekki, w ktorym się tylko obiektá w koło obrácáią.

Drugi ćięższy, w ktorym nie tylko się rze-

czy wszystkie w koło obracáią, ále też y ćmią, ták dálece, że chory pod czás záledwie ná nogách utrzymáć się może.

Ieden iest zawrot *Idiopaticus*, to iest z okáźy sameyże głowy, gdy humory wodniste y flegmiste w mozgu zostáiące, wiátry y wapory wypuszczáią, *ad ventriculos cerebri*, ktore w nich się obracáiąc, zawrot spráwuią, zkąd táki záwrot prynośi, álbo wielką chorobę, álbo Apoplexyą.

Drugi *Symphaticus*, to iest, z okázyi żołądká, Wątroby, śledziony, &c. Z ktorych humory szkodliwe, wapory do głowy posyłáią.

Ieżeli przyczyná z zawrotu samey głowy, znáki tego są te, bol głowy, y ociężáłość, oczu zaćmienie, álbo słabość, w uszách dzwonienie, y záwálenie, zapáchu y smaku odmiáná.

Ieżeli z pełośći flegmy, w ten czas ćiáłá wszystkiego ociężáłość, y ospálstwo, płućie częste, ápetytu utrácenie, uryná biáła, niestráwna, &c.

Ieżeli z cholery, ná ten czas chorzy máło śpią, często się gniewáią, w spráwách prędcy, y zrzędni, prágnienie bywa y gorzkość w ustách, puls prędki, uryná częstá, żułta.

Ieżeli z meláncholii, znáki są te, boiaźń, smutek, myśli pomieszáne, nieśpánie, rzygánie, kwáśne. &c.

Ieżeli ze krwie pełnośći, znáki tego nábrzmienie żył, twarzy czerwoność, w skroniách żył tępánie niezwyczáyne, głowy ociężáłość, do

snu

snu częstego skłonnosc, uryná pod czás czerwona y mętna, á czásem czysta.

Ieżeli zawrot pochodzi z przyczyny żołądká, znáki tego są te. Apetytu utrácenie, Nauzea, odrzyganie kwáśne, smrodliwe, bol z żołądká, álbo wzdęcie.

Ieżeli z wątroby, álbo śledziony, álbo z Máćice, łátwo tego doyść, gdy chory czuie bol, párćie, &c. w lewym álbo w práwym Boku.

Progn: Zawrot głowy świeży, rzadko nápadáiący, y z powierzchnych przyczyn pochodzący, do uleczenia łátwy iest, przećiwnym sposobem, ieżeli często y znácznie napada, y ieżeli dawny iest, często przemienia się w wilką chorobę, álbo Apoplexyą. W stárych także niebeśpieczny iest, dla zimnego w nich mozgu.

Ieżeli w zawroćie, nie tylko obiektá obracáią się w koło, ále też y głowá. (z zaćmieniem Oczu) znáczy wielkie niebeśpieczeństwo, á do tego ieżeli chory ostáć się ná nogách nie może, znáczy bliską wielką chorobę, álbo Apoplexyą.

Item. Ieżeli z gorącey przyczyny pochodźi, łátwiey y prędzey bywa uleczony. Ieżeli záś z zimney, trudniey.

Item. Ktorym purpurowy, álbo źielony kolor w oczách się obraca, skłonni są tácy do wielkiey choroby. Ktorym czerwony, do szaleństwá, Ktorym száry, álbo bronatny, do Apoplexyi.

Item. Zawrot głowy ćmiący w gorączce, złym znákiem iest.

Sposoby do leczenia.

NAprzod Enemy przymocnieysze są potrzebne. Tákże krwie pusczenie, osobliwie gdy iey pełność będźie, y z powtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzebá, purgánse tákże są náypotrzebnieysze, lubo w pigułkách, lubo w trunkach, tákże vomitoria, osobliwie gdy z pełonośći humorow w żołądku zostáiących pochodzi. Hæmorhoidow też otwárćie iest potrzebne, przytym Wezykátorya, Báńki, Kauterye, Czapki z ziół pośiláiących, záżywanie Káwy, Kąpiel.

Item. Kauterya ná wierzchu głowy, nád suturą uczyniona, stáry wrzost, głowy leczy.

Item. Kichánia częste pobudzanie, Errhiná, Dekokcya z Gwáiáku, &c. Czego wszystkiego wiedźieć kędy záżyć, uważywszy pilnie przyczynę choroby. świeży zawrot głowy, łatwo uleczony bydź może, mástykuiąc w uśćiech Kubeby, Kolender álbo *Rad: Doronici*.

Iężeliby z okázyi Wątroby, álbo śledziony, tę trzebá leczyć iáko o tym ná swoich mieyscách naydźiesz náuki, *Item.* Łáyno Pawie ná proch stárte, przydawszy do niego Bursztynu miałko utártego zádáne w piwie, ná raz ćwierć łotá, przysłodziwszy, iest osobliwym sekretem, pod czás womit uczyni. *Item.* Sok z trybule z winem záżyty, znácznie pomaga.

Item. Morselki skuteczne. *R. Pulv: Treos, Deronci Cubebarum āā drach: 1. Flor Levand: Beton: Cardam āā, Scrup: 2. Saccari in Aqu: Beton: Sol: q. Suf:*

Suf. M. Záżywáć ich co dzień zrána, y noc po iedney.

Item. Proszek osobliwy, *R. Croci Martis aper. Scrup.* 1 *Cinabar. nat: gr.* 15. *Rad Ari. Scrup.* 1. *Ocul: Cancr: draco: S. Ol. Cinam gut:* 3. *f. pul: pro* 5 *vicibus semel de die in Aqv: Cerefol: propinetur.*

Item. Weś *Olei Petra albi* puł łotá, oleyku Bursztynowego puł ćwierci łotá, Kámfory gr: 15 zmięszawszy náćieray tym skronie, y pod nosem. *Item. Spir: Volat: Oleos Aromat:* nád insze naylepszy, zázywáiąc go często po 20. kropli w winie.

Item. R. Conserv Beton: Salv. Lavand: aa. unc: S. Rosar: drach: S. Syrup: d. Stach: q. S. M. f. C. bierz tego konfektu ná raz iák Kásztan co dzień dwá rázy. *Item.* Konfekt Nogietkowy iest bárdzo skuteczny, często go záżywáiąc.

Ieżeli tá choroba pochodzi z pełnośći wielkiey humorow, trzebá ich wyprowádzić lekárstwy purguiącemi.

Nayczęśćiey piiakow tá chorobá infestowáć zwykłá, á nie tylko tá ále wiele innych bárdzo szkodliwych, ktore wierszem dla lepszego im zrozumienia, opisuię.

Bachus zuchwáły, záwrace głowę,
Oczy zaślepia, odmienia mowę.
Rzuca iák káduk. niby co złego,
Piiaka trunkiem, záráżonego.

Iáko w báreły leiąc w kałdony,
Womitem trapi na obie strony,
Káßlu nábawia, płucá wysusza,
Apetyt tráci, pámięć nárusza.
W głowie y w rękách, drżenie spráwuie,
Y sprośnym trądem, twarz obsypuie.
W pęcherzu w nerkách rodźi kámienie,
Czyni y w członkách, wielkie bolenie.
Gdy ich záraża przykrą Chirágrą,
Zbyt boleiącą, nogi Podágrą.
Nád to puchliną, nogi zálewa,
Bachus gdy często, w gárdźiel nálewa.
Pali wnętrzności, czyni prágnienie,
Więc zálewáiąc, ná ochłodzenie.
Ogień podnieca, w człeku táiemnie,
Gorączki wielkie, rodząc wzáiemnie.
Hektyki tákże, krwi zepsowánie,
Humorow w ćiele, z tąd pomieszánie.
Zywotá skraca, tákim zdrádliwie,
Przez nagłe śmierći, ták nieszczęśliwie.
Leży iák w błoćie, we złym nałagu, Apostr:
Ze ma dáć ścisły, ráchunek Bogu.
Nie myśli o tym, człek záślepiony,
W tey złośći będąc, iuż utopiony.
Zbytnim pijáństwem, grzechow przymnaża,
Obraz szátáński, w sobie wyraża.

Skárbi ná piekło, ćięſkie więźienie,
Ná wſzyſtkę wieczność, ćierpi prágnienie.
Niepczęſny muśi, nárzekaiący,
Dźień narodzenia, przeklinaiący.

O WIELKIEY CHOROBIE.

Wielka choroba nazywa ſię *Epilepſia, Morbus Comitialis, Herculeus, Sacer, Caducus.*

Dwoiáko przydać ſię może, to ieſt, álbo *Idiopathice* álbo *Simphatice.*

Idiopathice. Kiedy przyczyná ieſt z ſamey Głowy. *Simpathice* zaś, gdy álbo ze wnętrzney, albo zwierzchniey przyczyny nápada.

Wnętrzne przyczyny pochodzą, álbo z wątroby, álbo z śledziony, álbo z żołądká, Máćice, Menſenteryi, to ieſt błony, ktora kiſzki śćiąga, álbo ze krwie, álbo z inſzych przyczyn, ktorych ieſt bárdzo wiele, dla krotkośći opuſzcza ſię.

Powierzchne záś, Pochodzą z rány iákiey ćięſzkiey w głowie zádáney, álbo z tłuczenia, álbo z uderzenia, z zápalenia z zbytniey ápprehenſyi y fraſunku. &c.

Dźieciom też bywa, álbo z zbytniey wilgotnośći mozgu, álbo z exhálácyi, z inſzych częśći ciáłá, álbo z gliſt, álbo ze złego, pokármu, álbo kiedy ſię ząbki puſzczáią, álbo z częſtego maczánia głowy y ciáłá, álbo z fetoru, pochodzącego z pieluch, uryną y máśćią záſzpeconych, gdy ich przez niedozor y niedbáliſtwo

częſto

często nie odmienią, álbo z przeleknienia, álbo z ospy, álbo z odry nie dobrze wystałey.

Pospolita też iest choroba Dzieciom z pomienionych przyczyn, ktora nie iest wielką chorobą, ale zowie się *Convulsio* to iest, kiedy się dziećie wiie, oczy wywraca, sliñi się, co nie rozumni Medycy widząc, zá prawdźiwą wielką chorobę mienią, w czym się znácznie mylą.

Znáki pospolite nástępuiącego Pároxysmu, lubo nie wszystkich, iednákowo poprzedzáią. álbowiem w iednych mniey, w drúgich więcey, álbo te, álbo owe, z nich tu kłádą się.

Naprzod ćiáła niezwyczáyne pomięszánie, w głowie ćięszkość, y bol, álbo zawrot, w niektorych ospálstwo, w niektorych zás zbytnie czućie, sen nie spokoyny, umysł pomięszány, y trworźliwy, smutek y boiaźń, wzdrygánie się, w rękách, y nogách słábość, drżenie członkow; w oczách zda się iákoby iskry latáły, á pod czás mgłą záchodzą, w uszách dzwonienie, ięzyká niepowolne ruszánie się, ziewánie, kichánie, gniew nád zwyczay, sercá drżenie, piersi ściśnienie, oddech zátłumiony, potraw obrzydzenie, á w niektorych zbytni ápetyt w żołądku gryźienie, ślin z ust płynienie, uryná wodnista, bokow rozdęćie, cerá bláda.

Item. Chory czuie z ktorych częśći ćiáłá iákoby wiátr, álbo mrowie ná głowie idące, álbo słábość znáczna w teyże częśći.

Item. Przypadáią też pod czás przed Pároxysmem

ſmem womity, párcia, rozdymánie, przelewá nie pokiſzkách, rzygánie kwaśnie, wnętrznośći śćiśnienie, y bol aż do krzyzow rościągáiący ſię. &c.

Sámego pároxyſmu znáki te ſą.

ZMyſłow, wſzyſtkich, ták wnętrznych, iáko y powierzchnych nagłe odięcie, zkąd nagle ná ziemię upadáią, y rzucáią ſię, Oczy otwárte, zębámi zgrzytánie, oddech zátłumiony, uryny y exkrementu (wielkiego gwałtu nátury) wypuſzczenie, piiany z uſt y z noſa odchodzenie, iednak nie záwſze, ieno w gwałtowney chorobie, po Pároxyſmie chory nie pámięta co ſię z nim działo.

Spoſoby do leczenia.

W Sámym Pároxyzmie rátowáć chorego temi ſpoſobámi, wdmuchnąć mu w nos proſzku kicháiącego, pod noſem náćieráć Bálſamem ápoplektycznym, tákże do noſa przytykáć *Spiritum Salis Armon, urin.* W uſtá wláć Mitridatu roſpuſzczonego wodką Konwáliową, Rutę rozetrzeć w rękách, y wetchnąć w nos, pulſy u rąk śćiſnąć iák naylepiey; (ieſt rzecz doświadczona) Bobrowym ſtroiem kurzyć, álbo Łośim kopytem, lubo wraz oboygiem, chorego też zá uſzy, włoſy rwáć żeby ocknął.

Bálſam tey chorobie służący oſobliwy.

WEś oleyku Maieranowego, Burſztynowego Rućiánego, *Spir: Sal. Armon: Vrin. Spir: C. C.* zmięſzay, ſłuży do ſmárowánia pod noſem, pod czás Pároxyzmu.

Womi-

Womity oprocz Paroxyſmu, ſą bárdzo ſkuteczne, á oſobliwie w ten czas, kiedy z nieſpoſobnóśći żołądká tá chorobá pochodźi, krwie puſzczenie z żyły przez czoło idącey, tákże z medyánny, álbo z pod ięzyká, ieſt pomocne. *Item.* Enemy mocne.

Ieżeli tá chorobá przypádnie Biáłeygłowie, z zádusżenia Máćice, doſzedłſzy tego kurzyć trzebá rzeczámi ſmrodliwemi, iáko to pierzem pawim, Kuropátwim, ſkorą ſtárą, Aſſą fætidą, á do wąchánia pod nos przykłádáć Bobrowy ſtroy

Ieżeli z przetrzymania Mieśięczney choroby, trzebá krew z nogi puśćić, y dawáć ná pobudzenie oney.

Item. Kauterya ná wierzchu głowy uczyniona, ná wielu ieſt doświadczonn. Dziećiom záś ná kárku. Potrzebne też ſą purgánſe uwazywſzy z iákiey przyczyny chorobá pochodźi.

Proßek na wielką chorobę doświadczony,

R. *Cinabar. antim: drach:* 2. *Unicor: veri unc:* 1. *Raſur.* C. C. *Viſci querc: aā. drach:* S. *Terra Sigill. Cran: hom: philos prt: aā. Scrup. ſ. lap: Smarag: Cinam: Croci. aā. gr.* 5. *ſ. pul.* tego proſzku dawáć ná raz po ćwierći łotá przed nowiem y pełnią.

Ieſt wiele bárdzo rozmáitych proſzkow ná tę chorobę, ktorym práwie końcá nie máſz, y nayoſobliwſze ſą *de Gutetta Draco fiens. &c.*

Pigułki purguiące.

R. *Reſin. Turb. Agarici aā. gr.* 7. *Flor: Armoniac:*

marti;

mart: gr. 5 *Sal. succin: Volat: gr.* 3. *Ol: Maior gat:* 3. *f. pill.*

Item. Wielom też pomagáią gliſty ziemne, w winie morzone, uſuſzone, y ná proch utárte, ná raz ćwierć łotá przed Nowiem.

Item. Z ſpalonego kretá popioł.

Item. *Secundina primipara*, ná proſzek utárta.

Item. Zuł z ſzczęśnięćiá czarnego z ſącego.

Item. Naśienie Piwonii, y korzeń czáſow pewnych kopány.

Item. Liſtki Bukſzpanowe, tákże wątrobki z żab wodnych zielonych.

Item. Łośie kopytá, ięmiołá dębowa, oleiek. Bukſzpanowy, Burſztynowy, wodká z iáſkołek.

Dziećiom ná tęż chorobę. Weś koſtek ktore idą przez grzbiet kiełbiká, od głowy aż do ogoná, ochędoſz pięknie od mięſa, uſuſz, zetrzyi ná proſzek miáłki, przyday rowne częśći Pereł, y korali prepárowánych, biorąc ná koniec nożá, daway Dziećiom w iábłku pieczonym, álbo w pokármie.

Item. Gdy ſię ieno Dźiećię ná świát urodźi, nim pokármu zákuśi, (áby wolne było od tey choroby) day mu oleyku migdałowego z Cukrem zmięſzawſzy ná łyſzcze.

Item. Sekret Elektorá *Saxonia* dla dźieći, áby ná záwſze wolne były od tey choroby. Weś trochę łáyná krowy czarney, uſuſz, utrzyi iák naysubtelniey, day nowonárodzonemu dźiećięćiu iák napárſztek wmleku, álbo w polewce,

wkrot-

w krotce wyrzući z ſiebie wiele złych humorow ktorych w ſię nábráło w żywocie Mátki, zkąd poſpolićie przyczyná ieſt tey choroby.

Item. Gdy dziećię ktore tę chorobę miewa, warz álbo liśćie wierzbowe, álbo ſkorę wierzbową, oſtudziwſzy, kąp ie w tym część, co też y ná ſuchoty ſłuży onym.

Iezeliby tá chorobá dziećiom pochodziłá z gliſt. albo gdy ſię ząbki puſzczáią, o tym maſz ná ſwoich mieyſcách, ieżeli z morzyſká, day Enemę, y Máteraczki z ziół ná żywotek.

Item. Gdy dziećię ieſt podległe tey chorobie, mámkę trzebá uważyć ieżeli ma pokarm dobry, táż mámká záżywáć ma rzeczy należących tey chorobie, iáko to ięmioły dębowey, naśienia y korzenia piwonii, korzenia Kozłkowego, &c. mocząc to w piwie, korzenie Kozłkowe, ktore ſię názywa *Valeriana*, ieſt oſobliwym lekarſtwem ná tę chorobę, y wiele ludzi nim ſamym ſię leczy.

Item. Dla podeſzłych R. *Pulv: Marchion: dr:* 3 *Succin: Alb. prti: dr:* 2. *Apic:* C. C. *philos prt. Rad Paon aã. dr.* 6. *Antim: diaph: unc. S Smarag: prt drach.* 2. *Cranchum prti. unc. ſ. p. doſ. drach* 1.

Item. R. *Succini alb: prti drach.* 1 *S: Rad. paon. Doron: aã. drach.* 2. *Cort Citri dr: ſ. ſpetier. Dia Ant. di Ambr: aã. dr.* 1. *ſ. Corall. Rubr. prtat. Margar: prtar. aã. drach:* 1. *ſal: vol: Cranchum ſcrup.* 2. *Ambr. gr:* 5 *Moſch: gr:* 7. *f. pul: doſ: ſcrup:* 2.

Item. Oſobliwe ſą ná tę chorobę *Chimica*, to ieſt,

ieſt, *Spir: ſecundina primipar. ſal: volat: & ſpir: Ungul: alcis & Magiſterium ſal: volat: ſangv: hum: Tinct: Succini, Magiſter Lunæ Tinctura lap. Lazuli Magiſter Cranij hum: Luna potab Anima Vitrioli, tinctura Antimi Conf: Smaragd. Aqv. Carbunc. Spir: vini Cephalicus Myſ: Pulv: Epilept: eiuſdem Secretus opiata Montagnana Cor: hom: violen: extin: Moſchus* ieſt bardzo dobry dla dzieći. *Item. Spirit. Oleos Aromat.*

Draco Figens.

R. N. M. drach. 1. ſ. Ciner. Talpar. drac. 2. Tal. lepor. ſtro. 3. Pulv. Card: ben: ſcrup: 4. ung: Alc. Succ: alb. viſci quer: aa, ſcrup. 2 & S. Marg pr. drach. 1. C. C Uſti drach. ſ. Unicor. veri ſcrup. 1. Cranchum drach: 3 ſem. Paon. drach. 1. ſ. fol. Auri ſtro 5. ſ. p. d. ſis drach. 1. Nád wſzyſtkie inſze ieſt ten proſzek ſkutecznieyſzy. Ieſt między Authorámi niezliczona rzecz rożnych ſekretow ná tę chorobę, lecz y między ludźmi rożnemi ieſt ich wiele, oſobliwie báby máią ná nię cudowne ſwoie táiemnice, zázywáiąc rożnych guſeł, kto ich tego wyćwiczył, trudno wiedzieć, gdy áni *Galenus*, áni *Hypocrates* tego nie doćiekli czego one przykądzieli.

O APOPLEXYI.

Apoplexya znáczy ſię nagła śmierć.

GDy bowiem człeká nieſpodziánie nápádnie, wſzyſtkie zmyſły odeymuie, y práwie umárłym czyni, y rzadki tráfić ſię może, ktoryby

z niey wyßedł, á choc wyidzie, nie bez ßwánku, gdyż Páráliż po sobie nieuleczony zostáwuie á ieżeli zdrowy wyidzie, rad się znowu prędko niespodziánie náwraca, y życia dokonywa.

Rodzone sobie siostry są te choroby.
Apoplexia, Epilepsia, Suffocatio, Uterina, Catharrus suffocativus, y *Letargus.*

Dwoiáka iest Apoplexya, iedná nagła, y gwałtowna, ktora właśnie nazywa się *Apopl.* Druga wolnieysza, zowie się *Hemiplexia*, z ktorey często wychodzą, lecz nie bez ßwánku, gdyż Páráliß zostáwuie, znáć ią po pulsie mocnym, y oddechu wolnieyßym, tákże gdy się przytráfi z okázyi máćice, gdzie pospolićie raz puls ustąpi, drugi raz przystąpi, co nie ma trworzyć Medyká, gdyż często tákie przychodzą do siebie.

Znáki Apoplexyi następuiącey.

NAprzod bol głowy nagły, rozumu pomięßánie, zawrot głowy, oćiężáłość, y gnuśność, rąk y nog trętwienie, álbo ziębnienie, oczu záćmienie, we śnie zębámi zgrzytánie, z ust wiele ślin odchodzenie, tyłu głowy (á czásem cáłey) ziębnienie.

W właśnym zaś Pároxyźmie znáki są te: Naprzod zmysłow wßystkich nagłe utrácenie, oddychánie zbyt ćięßkie, niektorzy piány z ust toczą, oczy otwárte, puls pomięßány, czásem prędki, czásem nierychły, zgołá chory podobnieyßy do umárłego, ániżeli do żyiącego, Káthar ktory názywa się *Suffocativus*, to iest dußący,

ſząćy, máło ſię rozni od tey choroby, ten pochodzi ze krwie z śiádłey w płucách, zkąd ſię rodzi *Suffocatio.*

Progn. W Pároxyzmie, ieżeli oddech ieſt ták bárdzo záttumiony, iż záledwie poznáć że chory oddycha, znáczy śmierć pewną. tákże, ieżeli ieſt przytym gorączká, álbo poty. Ieżeli ſię Hæmorhoidy w ſámym Pároxyzmie otworzą, znák ieſt dobry.

Item. Ieżeli chory od proſzku wdmuchnionego w nos (nie kichnie) zły znák

Spoſoby do rátowánia w Pároxyzmie.

JEżeli ieſt nádzieiá żyćia, naprzod chorego poruſzáć, y tu y owdzie, wſzyſtko ćiáło, oſobliwie ręce, nogi, y plecy trzec, iáko naylepiey ſuknem, głowę co prędzey ogolić, álbo oſtrzyc, ktorą natrzeć Balſámem Apoplektycznym, przy tym bláchę żelázną rozpaloną trzymáć przy głowie, oprocz Balſámu náćieráć głowę częſto wodką Párálizową z mrowek zrobioną, zmięſzawſzy ią z oleykiem Burſztynowym. Uſtá też trzebá przez gwałt otworzyć, dla wolnieyſzego oddechu, wlać do uſt chorego *Elixir vitri.* przymięſzawſzy trochę Mitrydatu, pod noſem y ná ſkroniách nátrzeć Bálſámem Apoplektycznym. śćiągánia tákże mocne rąk y nog należą, tákże Báńkámi ſuchemi oćiągáć plecy, udá, ręce, &c. Womitorium ieſt bárdzo potrzebne, oſobliwie gdy z pełnośći flegmy tá chorobá pochodzi. Tákże krwie puſzczenie w Pároxyzmie wielom

Pomaga, wkáżdym wieku, uważáiąc ieżeli iest iáka nadzieiá. Enemy iák naymocnieysze są nád wszystko (záraz zrázu) naypotrzebnieysze.

Tákże pryszcze ná rękách, zá uszymá. Proszek kicháiący w nos dmuchác, po ktorym ieżeli kichnie, ieszcze iest iákakolwiek nádzieiá żyćia.

Enemá. Weś Ruty, Rozmárynu, Lebiodki, Kopytniku, wszystkiego po garśći, wierzchołkow Centuryi, Szałwii, Konwálii, po szczypćie korzenia Kokornáku okrągłego, Pieretrowego Lubczykowego, Tatárskiego ziela, wszystkiego po łoćie, nasienia Krokoszowego łot ieden, warz w wodzie, przecedź. Weś dekokcyi kwartę, przyday żułći wołowey ćwierć łotá, oleyku Rozmárynowego, z wosku, álbo też Philosoph: oboygá po puł łotá, miodu czystego 4. łoty, Soli oczkowátey łyszkę, przywarz, przecedz, ochłodziwszy, day y dwá rázy ná dzień: Czopki tákże są dobre z miodu, z żułcią wołową, y z sokiem Ruciánym.

Pacierze smárowáć tym linimentem. Weś oleyku Bobkowego, trzy łoty. Bursztynowego puł łotá, z rogu ieleniego ćwierć łotá, Lewándowego álbo Rozmárynowego puł ćwierći łotá, przyday trochę tłustośći Bobrowey, zmięszawszy smáruy Paćierze, grzeiąc ręce nád Fáierką. Pod nos przytykay *Spir: Sal: Armon: urinos.*

Item. Weś gorzałki, námocz w niey iáłowcu, Száłwii, Poleiu, Rzerzuchy, Száfránu trochę, przecedziwszy daway choremu po trosze.

Item.

Item. Z kwiećia Konwaliowego, y Lewándowego, wraz wodká wypalona, iest bardzo skuteczna, náćieráiąc nią głowę, y do ust leiąc, zmięszawszy z mitrydatem.

Y to wielom pomaga. Niech dwoie ludzi mocnych (wziąwszy chorego podpáchy) podniosą do gory wysoko, y nim trząsną raz drugi, trzeći, potym niech go położą porwie się iák ze snu. *Sal: volat: Oleos Aromat: Sylv:* iest nayosobliwszym rátunkiem tákim, náćieráiąc nim pod nosem, może go y wewnątrz dáć.

O SZALENSTWIE.

Z ukąszenia psá wśćiekłego, ktora náżywa się Hydrophobia.

ZNáki. Naprzod raná od ukąszenia psá wśćiekłego iest bolesna, prędko się iednák sámá dobrowolnie zgoi: lecz po 40. dni od zágoienia bez żadney przyczyny nápada tákiego meláncholia, w ktorey zostáiąc, sny ustáwiczne miewa o psách szczekáiących, y rzucáiących się ná się, ktorym się przez sen broniąc o rátunek woła zkąd y sam się przebudza, y innych, czym máiąc pomiąszáną głowę, ućieka ná mieyscá osobne, y ciemne, z sobą tylko mrucząc schrania się społkowánia z ludźmi, przytym brzydzi się wszelkim napoiem, náwet y potráwámi rzadkiemi, twarz y oczy czerwone, pod czás y gorączká, nástępuią po tym konwulsye, nád to choć ustáwicznie ćierpi prágnienie, iednák żą-

dną miárą pić nie chce, z czego sámego umierać musi.

Sposoby do leczenia.

NAprzod chorego wziąwszy przez gwałt w wodzie zánurzyć, raz y drugi, co sámo wielu uzdrowiło. Rány zrazu nie trzebá goić, ále ią długo trzymáć otwártą, á skoro tylko pies ukąśi, záraz ránę nożem zwierzchu zeskrobnąć lubo z bolem, y obmyć ią winem z solą. potym weś liśćia pokrzywiánego, ztłucz, álbo zwierć z solą, przyłoż ná ránę. álbo świeże łáyno kurze, częstogo odmieniáiąc, iest rzecz pewna.

Item. Weś korzenia Gentiány. Kozłku, oboygá po pułtory uncyi, Zywokostu, Ruty suchey Poleiu, wszystkiego po garśći, Mumij, Rakow palonych, oboygá po dwá łoty, warz to wszystko w winie przytkawszy, przecedź, daway co dzień po kieliszku choremu, á ná ukąszenie od wężá, przyday *Rad. Serpentariæ.*

Ná wyćiągnienie iádu z rány pewne.

WEś Assy Fætydy, Gálbánu, oboygá po dwá łoty, rospuść octem, wysmasz, przyday *Ungu. Basilic.* dwie uncye, zmięszay, przykładay.

Item. Korzeń Roży leśney, dáiąc go choremu iákimkolwiek sposobem, iest doświadczony.

Item. Weś popiołu z rákow palonych częśći 20. Proszku z korzenia Gentiány częśći 7. Kádzidłá część iednę, uczyń z tego proszek iák naysubtelnieyszy. daway go choremu po łyszcze w winie, álbo w piwie.

Item.

Item. Weś oltu, ktory ſzk.p.m álbo czártowym zowią, uſuſz go, zetrzyi ná proch ſubtelny, daway po dráchmie, ná raz, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś Stokroći z kwiátem, z liśćiem, Száłwii, Ruty, Kłobuczkow z pod Roży polney, Czoſnku, *Rad: Scorzenera* rowne częśći, przydawſzy ſoli morſkiey, álbo lagru śledziowego, ſtłucz wraz y przyłoż, á ieżeli ſię ſpoſobnie może Báńká ſucha ſtáwić, przyſtaw ią záraz po ukąſzeniu.

Ieſt też kámień ſkuteczny ná wybáwienie iádu, ktory ſię názywa *Crapaudina*, to ieſt żábi, także y drugi *Pietradi Cobra.*

Znáki pſa wśćiekłego, áby ſię go káżdy mogł uchronić.

Pies wśćiekły, áni ie, áni piie, uſzy y ogon opuśćiwſzy, ięzyk wywieśiwſzy biega ziáiąc, y wyiąc chrápliwie, przytym y piiány z uſt toczy, oczy wywraca, á kogo nápádnie milczkiem kąſa, zrázu zda ſię bydź ráná máła, y prędko ſię zgoi. lecz we 40. dni odnawia ſię, czym człeká w ſzaleńſtwo y śmierć w práwia.

Aby káżdy pies wolny był od wśćiekliny.

IEſzcze ſzczęnieciu kaz puśćić krew z pod ięzyká, z żyłki ktora ieſt nákſztałt robaczká, y przytym koniuſzek ogoná ućiąć.

O PARALIZU.

PAráliſz pochodzi z pozátykánia żył ſuchych, (ktore *Nervos* zowią) humorámi grubemi, niedopuſzczáiąc cirkulacyi duchom, ktore ſię názywáią *Spiritus animales*.

Dwoiáki ieſt Páráliß, ieden prawdziwy, á drugi nie prawdziwy.

PRawdziwy ieſt ten, w ktorym częśc náruſzona, czućie, y władzą utráći.

Nie prawdziwy zás ten, ktory álbo czućie, álbo władzą odeymuie, iedno z tych.

Znáki poſpolite Paráliżu.

NAprzod nagłe utracenie władzy, álbo czućia, álbo oboygá wraz.

Item, W częśći náruſzoney, zda ſię iákby mrowki ſzmeráły, á pod czás oziembnienie znáczne.

Item. Zawrot głowy, oczu zaćmienie, uſzu pozátykánie, rozumu pomięſzánie, mowy zmienienie, á czáſem utrácenie, flegmy z uſt y z noſá płynienie, &c. Zwyczáynie Páraliſz zákończa Apoplexyą.

Stárych ludzi poſpolićie nápada Páráliſz, dla defektu ćiepłá przyrodzonego. Inſzych zás ludzi z rożnych przyczyn, czáſem z zimney konſtytucyi powietrza, iáko ſię trafia pod czás Ieśieni, álbo ná Wioſnę. Tákże z pełnośći humorow lipkich, flegmiſtych, oſtrych, tákże z huworow oſtrych, z głowy ſpływáiących, *in medullam*

dullam ſpinalem, tákże tráfia ſię z żyły ſuchey przepchnięcey, álbo nárußzoney, z nieoſtroznego krwie púßczenia, bywa też z kolek od śledziony pochodzących, álbo z cholery, ktory lubo ieſt przytrudnieyßy do leczenia, iednák żadnego w ſobie nie ma niebeśpieczeńſtwá; Nápada też Páráliſz z gniewu wielkiego, z zbytniey ágitácyey, co ſię tráfi w tańcách; kiedy rozpaliwßy ſię dla ochłodzenia ná wiátr wychodzą, álbo z łáźni, álbo z ciepłey izby, z odkrytą głową, nayczęściey nápada flegmátykow, owych poſpolicie co ſię ſedentáryą báwią, á wiele iedzą y piią, &c.

Progn: Chorobá tá ieſt długa, y do leczenia zbyt trudna, gdy iednák z ßkorbotu, álbo z okolicżney áffekcyi pochodzi. może bydź uleczona, choć też z uporem.

Ieżeli tráfi ſię z przeciętey ſuchey żyły, álbo kłotey, rzadko kiedy uleczony bydź może; y owßem nigdy.

Niedoſkonały Páráliſz, ktory rękę, nogę, álbo puł twarzy nárußy, ſnádnie może bydź uleczony.

Kogo w Ieśieni álbo zimie nárußy, á oſobliwie ſtárych, z trudnośćią bywa uleczony.

Ieżeli część Páráliżem nárußzona z cienczeie znák ieſt zły, ieżeli bol przyſtąpi, czyni iákąś nádzieię. Ieżeli chory ieſt przy śiłách przy tym bolu, y zawrotu głowy nie ma, mowę zupełną, gorączkę ma, znaki ſą dobre.

Item. Ieżeli część náruszona iest zimna, tákże gdy ná stronie náruszoney oko się zmnieyszy albo zmieni; tákże ieżeli się chory nie czuie, álbo głowy ma znáczne pomięszánie, tákże gdy się przyda biegunká, Konwulsye, wszystkie te znáki są bárdzo niebeśpieczne, lubo życia nie co przedłużáią, iednák się śmiercią zákończáią.

Sposoby do leczenia.

ZArážonego Páráliżem, ná prędce náćieray Gorczycą białą zwierćiáną, przydawszy do niey octu dobrego, y Soli, álbo weś gorzałki dobrey, przyday do niey Gorczyce tártey, Pieprzu, Dzięgielu, tłuczonego Iáłowcu, Rozmárynu co potrzebá, zmięszawszy náćieray część záráżoną. Potym należą purgánse, ktore nie máią bydź zrázu mocne, ále iák naywolnieysze. Tákże Enemy mocne bárdzo dobrze służą. Womitorya osobliwie w ten czas służą, kiedy chory czuie pełność wielką w żołądku. Tákże ná poty rożne, Medykámentá służą, á osobliwie *Sal. C. C. Volat. Spir: fuliginis, essent: Castor Spir: Sal: Armon:* Sáliwácye nádewszystko nayskutecznieysze, z tą okolicznośćią, ieżeli chory ná głowę znácznie nie szwánkuie, ieżeli zawrotu nie ćierpi, albo konwulsye, álbo trętwienia nie ma, álbo ieżeli się wszkorboćie przyda, álbo z áffekcyi okoliczney, lubo też z inszey iákiey powierzchney przyczyny. Krwie pusczenie po deyrzáne iest, dla czego ostrożnie z nią potrzebá, iednák w pártykulárnym Páráliżu, ktory pochodźi

chodźi, álbo ze krwie złey, álbo z ſpadku, albo z uderzenia, &c. może krew beſpiecznie puśćić, lubo Hæmorhoidy otworzyć.

Item. Bánki śiekane, álbo ná ſucho oćiągáne, Frykácye, á oſobliwie pokrzywámi ſuchemi, álbo świeżemi, Kauterye ſą bárdzo pożyteczne.

Item. Winá zaprawne rożne, ſą ſkuteczne, iáko R. *Herb: Hamap: Chamadr: Salvia Flor: Paon: Stecbad: Arab: Anthos: aā M. S. Rad: Valer: Paon: Doron: Garyophilat: aā drach: 2. Hermodactil: Mechoac: aā drach: 3. Fol: Sena unc: 2. Rhabar: unc: 1. Galan. Cinam. Cubeb. aā drach: 1 incisa & contusa, dentur pro mensura vini,* tego winá chory ma záżywáć po kwáterce co dzień, ieżeli śiły pozwolą.

Salia volatil. bárdzo ſkuteczne, tákże *fixa*, iáko *Chamadr. Chamapi Scordij Cichor &c. Tart. Vitr.*

Chorobá poſpolićie początek ma od paćierzy kędy ſię naywięcey ſchodzi Nerwow, tákże y *Medulla ſpinalis* tám zoſtáiąca, zkąd trzebá ie często ſmárowáć. Ná to máść oſobliwa.

R. Ungv: Mart: Nerv: aā unc: ſ. Ol: Phil: Succi aā. drach: ſ. Ol. Petra drach: 1. ſ. Lin. vel R. Ol: Succi unc. ſ. Camphor: dr: 1. Spir: formic. unc: 1. M.

Item. Oleiek z kántárides ſmázonych w oliwie do náćieránia częśći náruſzonych ieſt dobry, tákże *Spir: Formicar: Aqv: Reg: Hung: Spir. Lumbric: Milleped: &c.*

Oleykámi y máśćiámi (częśći náruſzonych) częſtego ſmárowánia ſtrzedz ſię, bo pory zátykáią

kaią, bárdziey ſłużą parzenia, moczênia w ziołách: Materace, &c.

Item. ℞. *Spir: Lilior: Convall. Aqu. Apople. Lang: aa. unc:* 1, *Eſſent: Caſtor: drarb:* 1. *M. pro linimento.*

Potrzebne także ſą kichánia, pobudzenie, kurzenia Burſztynem, kąpánie ſię w wodách śiárczyſtych, iákoſz Szkłanowſka wodá wielom pomaga, także kąpieli z zioł Nerwom ſłużących, przydáiąc śiárki z wapnem nie gáſzonym, wprzod roſpuſzczoney.

Item. Kąpieli z rożnego rodzáiu zwierząt, wárząc liſzki młode, ſzczęnietá, mrowki, wraz z ziołámi nalężytemi, iáko to Bukwicá, Száłwia. Rozmáryn, Iva Art, Łopianowe korzenie, Máćierzanká, &c. Dobra też rzecz ieſt, członek náruſzony kłáść w świeży káłdon bydlęcy; álbo w ięczmień wárzony ciepły.

Item. Tábáká świeża zielona w Máłmázyi moczona, (náćieráć nią) części náruſzone oſobliwie po potách, znácznie pomaga Ięzyk ieżeli Páráliſz náruſzy, maſz o tym ná ſwoim mieyſcu, pátrz w Regeſtrze.

Dekokcya ná poty.

WEś kwiećia Száłwii, Bzowego, Lewándy, Rozmárynu, Rumienku, Meliſſy, Máieranu, Páráliżewego ziela, Iáłowcu, wſzyſtkiego coć ſię podoba, włoż do gárcá, náley wody, warz nákrywſzy, odeym prędko od ogniá, ſtaw do wánny, do ktorey wſadź chorego okryi go dobrze, żeby ſię od páry poćił.

Item.

Item. Rzécz ſkuteczna. Weś wierzchołkow lebiodki, liśćia dębowego, Iáłowcu, wſzyſtkiego po trzy garśći, ſzyſek iodłowych nro 12. nawarz w wodźie, oſtudziwſzy, mocz część námoczoną, otárſzy ſmáruy tym. *R. Spir: Salis Vitriol: Ol: Therebinth: aā. pra* zmięſzawſzy wraz, gdy to powtorzyſz raz drugi, y trzeći, nie bez ſkutku będźieſz.

Oleiek ſekretny ná Páráliß, ná Podágrę, ná Konwulſye. &c.

WEś oleiu lniánego, roſpal ſztukę żelázá nową, zágaś w tym oleiu, czyń to poty, poki oley trzeſzczeć nie przeſtánie, do tego oleiu włoż tyle wapná nie gáſzonego, żeby było iák ćiáſto gęſte, zgnieć dobrze, pokray w káwałki, włoż do retorty, wypal oleiek, ktory włoż do gnoiu końſkiego, (dobrze wprzod zátkawſzy) niech tám będzie przez 10. dni, potym go rektyfikuy, ieſt ták przenikáiący, że gdy go ná dłoń náleieſz, záraz przeniknie ná drugą ſtronę. Gdy Páráliſz pochodzi z pełnośći flegmy, iáko ſię nayczęśćiey tráfia, w ten czás ſłużą purgánſe, á oſobliwie też *ex Merc: Dulci* przydawſzy *Reſinam Mechoacan. Agarici, &c.*

Ieżeli chory władzą cále utráći, że ſię ruſzyć nie może, á przytym y mowę, zápewnie z niego nie wyidzie. Iezeli też z kolek, ná to ſłużą Enemy, Máterace, &c.

O KON-

O KONWULSYACH.

Konwulsye znaczą ściągánia żył, y muszkułow, do czego należy y Kurcz.

CZworáka ieſt Konwulſya. Pierwſza zowie ſię *Emproſthotonos*, tá ieſt, w ktorey głowá, kárk, y grzbiet naprzod ściągnione bywáią, ták dálece, że brodą áż do pierśi, á czaſem y do kolaná ściągnione bywa.

Druga názywa ſię *Epiſthotonos*, tá ieſt, w ktorey w tył człek ściągniony bywa.

Trzećia zowie ſię *Tetanos*, tá ieſt, kiedy Nerwy y Muſzkuły z tyłu, y z przodku ściągáią człeká, wzdłuż iák ſtronę, táka ieſt naygorſza, y rzadko ſię też tráfia.

Czwarta zowie ſię *Spaſmus*, to ieſt Kurcz, ktory poſpolity ieſt w nogách, w rękách, w pálcách, pod czás y twarz wykrzywia, ktore wykrzywienie názywa ſię *Spaſmus Cinicus*, álbo *Riſus Sardonicus*.

Konwulſye pochodzą álbo z pełnośći humorow, álbo z wyniſzczenia onych, kurcz záś pochodzi z kumorow oſtrych z wiátrow, &c.

Pełnośći przyczyny ſą. Naprzod obſtrukcye Wątroby, Sledziony, Zułci, Mácice, *Venarum meſer*, przetrzymánie Hæmorhoidow, Mieśięczney choroby, wnętrzne nábrzmienia, y guzy, słabość wnętrznośći, y utrácenie ákcyi żołądká, y kiſzek, ták, że chory áni trawić, áni pozbywáć z ſiebie exkrementow może.

Item.

Item. Pełność wielka Melancholyi, flegmy, tákże humorow wielka ostrość, &c.

Item. Zbytnie piiáństwá, obżárstwo, mięszkánie ná mieyscách wilgotnych, częste kąpánie się w wodách zimnych, ráná znáczna, przekłoćie suchey żyły, zápalenie blisko suchych żył, bez soli iedzenie, zbytnia agitácya, &c.

Wynisczenia przyczyny są. Naprzod krwi zbytnie płynienie zkądkolwiek, poty zbyteczne, zbytnie purgánse, y womity, przesadzenie lekárstwem, &c. Oprocz tego, w roznych chorobách, tráfiáią się Konwulsye.

Oprocz pomienionych przyczyn, bywáią też wnętrzne Konwulsye. Znáki ich są te. Wnętrzności wielkie wzruszenie, y powściągánie w ktorych pępek ták się ściągnie, że áż ná doł ná tym mieyscu będzie, gdzie pępek był, á czásem się tylko żywot, iák bęben rozedmie.

Kurcz z ràny w ktorey są Nerwy poprzećináne, czásem śmierć przynośi, tákże ieżeli nápádnie z zbytnich purgánsow, álbo krwi uśćia wielkiego, niebeśpieczny iest.

Item. Ieżeli zbytnie y często trapi chorego, wpráwia go w szaleństwo.

Item. Wykrzywienie twarzy, warg, brwi, oczu, álbo nosá, gdy się tráfi w gorączce, częstokroć znáczy śmierć.

Sposoby do leczenia.

W Sámym Paroxyźmie przytykáć pod nos *Spir: Sal: Arm: Vrin:* tákże *Assa Fat.* Bobro-

wym

wym ſtroiem, ktory tez y pod nos często przytykáć. Części záś ciáłá ścieráć chuſtámi otłremi, Burſztynem okurzonemi, tákże grzanki z chlebá ſolą poſypawſzy przypiec, y do ſtop po przykłádáć, wierzch głowy náćieráć wodką Krolowey Węgierſkiey z Kámforą. Ieżeli podniebienie, nátrzeć Dryakwią z wodką ruciáną zmięſzáną, pryſzcze po rękách uczynić.

Purgáns ieſt potrzebny, ále oprocz Pároxyſmu. v. g. f. *Extr. Panchinag Gum. Ammon: aã. Scrup.* 1. *Mercur. dulc. gr.* 12 *Errat. Colocynth. gr.* 5. *Caſtor. gr.* 7. *cum. Extr. Abſin. hu. f. p.*

Womitorya. Enemy, w ſámym Pároxyśmie wiele pomagáią.

Item. Spir: Formic: Fuligin: Secundin: Sangu. Hirundin. Sal. Vol Oleos Sylv. &c. wiele pomagáią, ták náćieráiąc, iáko záżywaiąc.

Proſzek ná kurcz pewny.

R. *Cinab. nat. drach.* 1. *Magiſt. Luna drach. ſ. Cran. hum. pulv. Succini aã. ſcrup.* 2. *Man. Chriſti perlat. drach.* 3. *m. f. p.* ieſt bárdzo ſkuteczny, ná raz *drach.* 1. wodká z wrotyczu kilkákroć przepalána, ieſt oſobliwa ná tę chorobę, piiąc ią.

Item. Oleyki. Iáłowcowy, Burſztynowy, z rogu ieleniego, Terpentynowy, z winem, álbo z gorzałką zmieſzáne, lubo wraz, lubo z oſobná, (náćieráiąc nimi części ściągnione) ſą ſkuteczne, oprocz tych, y inſze ſłużą, iáko Rozmárynowy, Bobkowy, &c.

Ieżeli Kurcz pochodzi z ukąſzenia iákiey beſtyi

ſtyi iádowitey, przyłoz ná ránę Theryáki, á w koło ránę obłoz *Empl. Veſicat.*

Ieżeli Konwulſye pochodzą z zákłoćia, álbo przećięćia Nerwow, ránę trzebá dylátowáć, y wlać w nię oleyku Terpentynowego.

Ieżeliby częſte Konwulſye z tąd nápadáły, trzebá żyłę cále przerznąć, iáko náuczáią uczeni Chirurgowie. Pomocne tákże ſą (ná częſte ná padáiące Konwulſye:) kąpieli śiárczyſte, do ſmárowánia, oleiek z krowek, ktore bywáią w końſkich łáynách, Frykácye, báńki ſuche.

NA KURCZ

R. Styrac. liqv. Euphorb. Caſtor. aã unc. I. cum Ol. Lilior. alb f. linim tym ſmárowáć gdy Kurcz nápadnie. Tákże oleiek Migdałowy, (ſmáruiąc nim) znáczną folgę czyni,

Ná ſkurczenie z zakłoćia Nerwu, Kátbáplaſmá oſobliwa.

WEś Slazu kędzierzáwego unc. 4. korzenia liliowego unc. 5. Slazu ogrodnego unc. 8. warz to wraz w wodzie, przecedź, przyday mąki ięczmienney, z korzenia liliowego, ile trzebá, zmięſzay, przywarz, tym okłáday ćiepło.

NA KURCZ.

SŁużą oleyki do ſmárowánia z gliſt, z ślimákow Sádło człowiecze, Pierśćień z rogu oſłá dzikiego, ná pálcu noſzony, ſkorá człecza, węgorzowa, ná ćiele noſzona. Nayoſobliwſzy ieſt proſzek z ſtonogow, záżywáiąc go tym ſpoſo-

 bem,

bem, názbieráć ich wiele, zlać winem, ufuſzyć, zetrzeć ná proſzek, leſzcze ták lepiey, názbierawſzy ich ſkropić dobrze winem, ſtłucz w możdzierzu, wyciſnąć ſok przez chuſtę, tego ſoku bráć po łyſzcze.

Item. Weś ſoku z iábłek leśnych, zmięſzay go z oliwą, ſmáruy ćiepło mieyſcá te w ktorych kurcz nápada.

Ná śćiągánie żył Liniment pewny.

℞. *Axung. proc: Veter. Butir Gumi Bdelly, Ammon. áá unc:* 1. *Myrrha Caſtor. áá. drach:* 2. *Flor Stæchad. Anthos. áá. pug.* 1. *Nucis Moſch: Garyophil: áá. drach:* 1. Wypapruſz kotá opráwnego, włoż weń pomienione rzeczy, záſzyi, piecz zárowno, ćiekącą z niego tłuſtość zbieray, ktorą ſmáruy grzbiet, y częśći pośćiągáne, uznaſz pomoc. Kąpieli też ná to pomocne, z ślazu, z korzenia Liliowego, z náśienia *Fanugr. Livi, &c:*

TRAKTAT II.

O Chorobách Drugiey Częśśi ćiáłá.

To ieſt: Pierśi, w ktorych ſię zámykáią ſerce, Płucá, Pleurá, Mediaſtimũ, Pericardiũ, Diaphragma, &c.

O SUCHOTACH.

SUchoty názywáią ſię *Phtiſis*, to ieſt: ćiáłá wyniſzczenie, z gorączką wnętrzną uſtáwiczną, z káſzlem uprzykrzonym, przez ktory máterya flegmiſtá, z ropą, á czáſem ze krwią odcho-

chodzi, z humorow ostrych, często z głowy ná pierśi spadaiących, ktore ostrością swoią ránią płucá; lecz oprocz zránienia płuc, z ktorego suchoty pochodzą, z rożnych przyczyn ćiáło ná człeku niszczeie, to iest: álbo z trućizny zádáney, álbo z czarow, álbo z żołądká zle tráwiącego, álbo z śledziony, ktora nie iednym sposobem człeká dręczy, álbo szkorbutem, álbo Hypochondryą, y Scyrchusem, oddech tłumi, boki, pali, y rozdyma, meláncholyi wiele rodząc, onego niszczy. Dźiećiom się też często trafia, albo z glist, álbo ze złego pokármu, albo z robaczkow, ktore się im w grzbiećie rodzą.

Znáki suchot. Naprzod duszność, kászel, y do kászlenia ustáwiczna chęć, przez kászel od chodzi flegmá żułta. popielácá, zielona z ropą, á czásem ze krwią, ta flegmá gdy ią ná ogniu położysz, smrod z śiebie wydáie, á gdy wrzucisz do wody zaraz tonie. Gorączká przytym ustáwiczna wnętrzna, osobliwie po iedzeniu, w dłoniách się wydáiąca, zá czásem zywotá bywa często rozdymanie, sercá słábość, pod czás drżenie, ápetytu utrácenie, oddech smrodliwy, ćiáło powoli od gorączki wnętrzney wysycha, potym wszystek *Succus Alimentarius* do płuc się śćiągáiąc w ropę się obraca. Nápadáią y poty częste, osobliwie w nocy, ktore śiły co dáley słábią. Gdy się iuż chorobá bárdzo záwezmie, iágody śinieią, ktore się przed tym rumieniły, twarz blednieie, nogi nábrzmiewáią, wszy się wiele

rodzi, uryná gęsta, oleiowi podobna, w ktorey pod czás ná spodku piasek ustáie się czerwony, włosy opadáią, ná końcu biegunká, y flegmy zátrzymánie, ktore znáczy iuż bliską śmierć, tá pospolićie bywa lekka, przy dobrey rekollekcyi,

Przyczyná Suchot. Máteria z głowy często ná pierśi spadáiąca, gdy będzie ostra, spráwuie kászel, y powoli wpráwia w suchoty raniąc płucá. *Item.* Pićie częste gorzałki, win wapiennych, tutoniu ustawiczne kurzenie płucá osuszáią, y w suchy kászel wprawuią, ktorym się płuca gwałtownie poruszaią zkąd gdy się żyłká przerwie, (á zrázu się temu nie zábieży) pewne suchoty. *Item.* Záżywánie częste prostych lekarstw, wpráwia w suchoty, tákże nárażenie się ná dym iáki zárázliwy, iáko się przytráfia złotnikom, Alchimistom, tákże Mulárzom, Kámieniarzom, gdy w się kurze wapná często nábieráią. *Item.* Spadek ćięszki ná pierśi, álbo uderzenie, gdy się krew przez ustá puśći, tákże krwi burzenie wielkie, y ostrość, przeziębnienie. *Item.* Záráženie się od chorego ná suchoty, náráženie się ná dech iego, tákże sypiáiąc z nim, z nim iedząc, &c.

Item. Plućie krwią często, suchoty przynośi, iednák nie káżde plućie krwią iest szkodliwe, oczym bedźiesz miał ná swoim mieyscu.

Item. Tá chorobá sposobem dźiedźicznym, z Rodźiçow zlewa się ná dźieći.

Item. Gonorhaa Venus immod. Ue niſzczą człeka.
Progn. Chorobá tá zrázu z trudnośćią poznać śię może, á łátwo uleczyć, gdy śię zas wzmoże, łatwo śię da poznáć, ále uleczyć z wielką bárdzo trudnośćią, niektorzy tę chorobę dzielą ná gradusy, ktorych mniey potrzebnych nie zdało mi śię położyć. Táż chorobá ieſt długa, płucá álbowiem owrzedziáłe, z ćięſzkośćią leczyć śię dádzą, częśćią dla rzadkośći y ſubtelnośći ſubſtáncyi, częśćią dla uſtáwicznego ruſzánia śię w oddychániu y káſzlániu, ktory przeſzkadza *conſolidaty*. Apetytu utrácenie; twárdość w bokach, w żołądku od wiátrow, y pomięſzánia humorow, tákże puls rzadki, ſłáby, z káſzlem, y ćięſzkim oddychániem, złą nádźieię czynią: ták że częſte mdłośći, poty lipkie, ſłábieiące chorego biegunká, kurcz częſty, uryná iak oley, &c. pewne znaki śmierći, tákże ſen nieſpokoyny, chrápliwość, włoſow opádnienie, rozumu pomięſzánie nog nábrzmienie, wſzy mnogość, flegmá ſmrodliwa, tákże znáki ſą bliſkie śmierći. Bywa też częſto káſzel, przez ktory nákſztałt ropiſta máterya odchodzi z roſpaleniem, co pochodzi z Katháru uſtáwicznego, więc nie uważni lekárze, á oſobliwie báby, wmawiáią ſuchoty, ná co każą pić mleko kozie, ośle, &c. y gdy chory káſzlec przeſtánie, chwalą śię że ná ſuchoty uleczyły. Ieſt też wiele tákich co z ręki ſuchoty poznáią ná czym śię bárdzo mylą.
Leczenie tey choroby záwiſło naybardźiey ná

dyećie, zkąd wſzelkim ſpoſobem chronić ſię máią winą, gorzałki, y innych gorących trunkow, ále pić máią piwo lekkie dobrze uwárzone y wystałe, álbo Tyzánnę z Fig, z Rodzenkow, z ięczmienia, przytym potraw chronić ſię máią korzennych, kwáśnych bárdzo, ſłodkich, y trudnych do trawienia, ieść máią cielećinę, gołębie młode, kury, iaycá świeże miękkie, ráki, ále tylko konzuzę z nich, ślimaki, oſtrygi, żołwie, Dáktyle, Figi, potráwy mleczne, gdy ieszcze nie máſz gorączki wnętrzney.

Spoſoby Lekárſkie do leczenia.

NAprzod, krwie puszczenie w tey chorobie mieyſcá nie ma, chyba żeby ze złey krwi álbo z pełnośći y oſtrośći iey tá chorobá pochodziłá.

Item. Kauterya w ręce álbo w nodze, ná początku choroby ieſt pomocna Womitorya bárdzo niebeſpiecze, chybáby chory do nich miał wielką ſkłonność, y do tego czułby w uſtach uſtáwiczną gorzkość, Purgánſe tákże mocne nie należą, tylko bárdzo wolne, z Seneſu, y z Mánny, przyławſzy Syropu Rożánego, przytym y inne lekárſtwá czyſzczące, ściągáiące &c.

Item. Weś Terpentyny Cypryiſkiey dwá łoty, miodu Rożánego pułtorá łotá, łukrecyi ná miałki proſzek utártey, trzy ćwierći łotá, zmieszawszy wraz, daway choremu ná káżdy poranek, iák kaſztan ná raz, pić przytym dekokcyą, z drzewá Sándałowego, y bryzelii: Służą

tákże

tákże ná tę chorobę Balsamy, iáko to *Bals: Sulph: anisat. Therebint. natus Saturni. Tinct: Sulph. &c.* iednákże rzadko pomienionych záżywáć Bálsamow.

Item. *Proßek pewny ná Suchoty.*

R. Ocul. Canc: pra: Corall: rub: pra aā. Scrup. I. Pulv. Anonymi Flor. Sulph: myrhat aā. drach: ſ. Antichect. Poter. ſcrup. ſ Margar. pra. gr. 15. f. pulv. może y *in forma rotulari* przydawszy cukru ile potrzebá.

Mleko kozie, ośle, wielce pożyteczne ná suchoty, piiąc ie przewárzywszy: (záwsze iednák) gdyby byłá gorączká wnętrzna ustáwiczna, álbo biegunká, szkodzą, wątrobá wilcza suszona, y w prószku záżywána znácznie pomaga

Item. Bluszcz ziemny suszony, ná proch stárty. álbo samo ziele suszone, w mleku wárzone, tákże y przetácznik ziele.

Item. Rad. Aaronis cum floribus Sulphuris, czyśći pierśi z flegmy, y broni wiekszego owrzodzenia, y korrupcyi.

Item. Weś Hizopu, Bluszczu ziemnego, Sánty, polney dryakwie, przetácznikú, ślazu, podbiału, wszystkiego po garśći, drzewá Gwáiákowego łotow 5. korzenia Ománowego 4. łoty. Tátárskiego ziela łot. hányszku, kminku, po dwá łoty, warz to wszystko w wodźie, á uczyniwszy z pápieru trąbę, położ ná garku, przez ktorą párę bierz, y onę połykay

Item. Weś kádzidłá, Bursztynu białego, Ben

zoinu, wſzyſtkiego po pułtory ćwierći łotá, Roży ſuchey utartey, drzewá Sándołowego czerwonego utártego. oboygá po ćwierći łotá, zmięſzay wraz wſzyſtko, y potroſze rzucay ná węglę, dym bierz w uſtá y połykay.

Plaſter ná pierśi.

WEś woſku żułtego trzy łoty, Terpentyny trzy ćwierći łotá, oleyku Migdałowego puł łotá, oleyku ſzhányſzkowego puł ćwierci łotá, zmięſzay nád ogniem, iáko oſtygnie rośćiągniy ná pápierze cukrowym, przyłoż ná pierśi.

Item. Kąpieli ná tę chorobę ſą bárdzo potrzebne, ięczmień w wodźie wárząc przydawſzy podbiału, Bluſzczu ziemnego, ſlazu ogrodnego, Ruminku, kwiećia Grzebieniowego żułtego, tákże kąpiel ſerwatczána dobra, z mleká ieſzcze lepſza, iednák te kąpiele w ten czás ſą dobre, poko ieſzcze chorobá nie ieſt bárdzo wkorzeniona, y chory ieſt przy śiłách.

Item. Sok świeżo z rzodkwie wyćiśniony zmięſzány z miodem czyſtym, daway choremu po troſze, znácznie czyśći pierśi od flegmy.

Item. Weś korzenia Ománowego, *Imperatoriæ* Cytwarowego źiela, ſpolney dryakwie, rzepiku, przetáczniku, podbiału, kwiećia żywokoſtu S. Ianá, warz wſzyſtko wraz w wodźie, przecedziwſzy, zgaś w tym ſtal kilkákroć, oſłodź Syropem Ománowym, day pić choremu, po kwaterce, z ráná y ná noc.

Item. Weś Terpentyny Cypryiſkiey coć ſię

zda

zda, warz ią w wodzie rożáney aż będźie twárda. przyday do niey cukru Rożánego co potrzebá, *Balsami Pervian. nigri*, kilká kropel, porob pigułki, daway ich często choremu. Słodkie rzeczy, iako to Syrop, Iulepy, Konserwy, (ná ktorych polegáią Medycy) są szkodliwe, gdy ich często chory záżywa, álbowiem krew gęszczą, y cholerę mnożą, utemperowáne iednák inszemi ingredyencyámi nie ták szkodźić mogą, y owszem kwaskowáte pomnieysze ná zátrzymánie homorow ostrych z głowy, ktore płucom szkodzą potrzebne są pigułki, ktore się opisały w Kátharze. Myrrha, iákimkolwiek sposobem záżywána, płucá czyśći, y od zgniłośći záchowuie.

Proszek osobliwy.

R. *Antichect: Poter. Antim. diaph. aā. drach: 1. Flor. Sulph Sperm. Cetė Myrrha aā. drach: s. Sacchari Satur. Croci. aā.* 10. *M. f. p. divid. in* 5. *part. æqu.* dáwáć go w konfekcie Rożowym, álbo Fiałkowym.

Item. Wodká wypalona ze krwie prośięcey z ziołámi piersiom służącemi, iest dobra.

Item. *Dekokcya doświadczona.*

R. *Ligni Sancti unc.* 2. *Rad, Tormentill: cum foliys unc.* 1. *s. Fol. Millefol: cum floribus unc.* 2. *Pimpinell. Sanguisorb: Palosell: aā. drach:* 10. *Conser. Rosar. unc.* 6. *Aqu. Veron. lib.* 12. Niech to wszystko moknie przez noc, ná záiutrz zálepiwszy naczy-

nie wstaw do kociełka naley weń wody, warz przez dzień, potym wyimi naczynie z ingredyencyámi, przecedź, schoway ná źimno, daway tego trunku po trzy rázy ná dzień.

Item. R. Rad. China ponder unc. 3. infund. in Aqu. Veron Scabios. Tussilag: aã. libr. 1. adde Trium Santal: aã. unc. 1. Pessul: jor. unc. 3. stent per noctem mane coque: cole, colaturam edulcora Syrupo de Veron Niech tego liquoru chory trzy rázy ná dzień záżywa.

Lambitivum.

R. Conser. Rosar. unc. 3. Speti. diatrag. frigidi. unc. 1. Lacti sulph: drach: s. succi liquiritia, Bol Arm: aã drach: 1. Rob de Tussilag. unc. 2. Syr. Capill. Ven. unc. 3. Ol. Fænicul Anisi aã. scrup. s. Bals: Sulf gut. 20 f. lamb. cum bacillo d. Liqv.

Dekokcya osobliwsza.

WEś szyiek rákowych obránych co chcesz, wárz ie dobrze w mleku owczym, (możey w krowim,) potym rozwierć w donicy, y roztworz tymże mlekiem, przyday do tego migdałow tłuczonych, mąki ięczmienney, Krochmalu żułtkow iáiowych, cukru, wszystkiego co potrzebá, zmięszay, przywarz: niech tego chory záżywa, uznasz pomoc.

Item. Weś miodu czystego dwá funty, Tyzánny (z samego ięczmienia) wárzoney trzy funty, Lukrecyi puł funtá, korzenia żywokostu łotow 10. warz pierwey korzenie aż zmiękną,

ktore

ktore przetrzyi przez sito, zmięſzay z miodem y Tyzanną, niech tego chory częſto po łyſzcze zażywa.

Item. Weś ſoku z Bluſzczu ziemnego łotow 14 winá wolnego łotow 16. pieprzu białego Mirrhy, Kádzidłá, wſzyſtkiego (ſubtelnie tártego) po puł oſmy dráchmy, odwarz pierwey ſok z miodem y z winem do połowy, przecedź, wſyp proſzki, daway choremu po łyſzcze, rzecz pewna.

Item. Częſte záżywánie *Herb: Thea.* w mleku wárzone znácznie pomaga. Oſobliwſzym záś ſpoſobem, dekokcya z Chiny z Cielęciną, albo z kápłonem wárzona ſłuży, poko ſię ieſzcze gorączká bárdzo nie wkorzeni, także Syrop z tábaki ſkuteczny ieſt, inſze nie zliczone medyká mentá, ktorych nie tylko miedzy Medykámi biegłemi ieſt dość, ále miedzy Medykáſtrámi, á oſobliwie między ciekáwemi, bábámi, ktore naywięcey leczą guſłámi, oſobliwie dźieći, nie bez grzechu Rodzicow, ktorzy ná to pozwaláią.

O DYCHAWICY.

TRoiáka ieſt Dycháwicá. Pierwſza zowie ſię *Dyſphnaa*, w ktorey bywa oddech ćięſzki bez ſpánia wielkiego, y bez świſtu.

Druga zowie ſię *Aſthma*, w ktorey ćięſzkość więkſza w pierśiách, oddech częſty z chrápániem, y świſtem.

Trzećia názywa ſię *Orthopnaa*, w ktorey chory oddy-

oddychác nie może, aż wyciągnąwſzy ſzyię, nád to ieżąc, oddechu nie pozwala.

Przyczyny dycháwice ſą te. Naprod po. przylegánie humorow kliiowátych, w około Arteryey dechowi ſłużącey, ktorą názywáią *Aſpera Item.* Obſtrukcya to ieſt: pozátykánie *Bronchiorum*, humorámi grubemi.

Item. Zátwárdzenie płuc od waporow, álbo dymow oſtrych, álbo kurzow, iáko to wapiennych, kámiennych, &c. *Item.* Przyrośnienie płuc do żiebrá. *Item.* Wapory iádowite y oſtre, álbo ćierpkie, ktore śćiſkáiąc *Bronchia*, to ieſt Meáty, przez ktore dech odchodzi.

Item. Krew ſpiekła w zyłách płucnych, tákże obſtrukcya wątroby twárdośćią ſwoią náćiſkáiąca Diaphragmę, ſpráwuie duſzność, krew tez w katharze nie należyćie puſzczona.

Spoſoby do leczenia,

NA początku tey choroby, (ieżeli chory ieſt kemplexyi krwiſtey) krew z nogi puśćić, á potym purgáńſe bráć, ktorych ſpoſob niżey podáie ſię. Womitorya, lubo nie ktorym podeyrzáne ſą, iednák wielom pomagáią, oſobliwie na początku choroby, ktore nie máią bydź mocne, náprzykład. Weś ſoku z Koſakowego korzenia, łotow dwá, przyſłodziwſzy dáy choremu, Enemy tákże ſą pozyteczne, ktore máią bydź przymocnieyſze. *Item.* Oleyki, Száłwiiowy, Rozmárynowy, hányſzkowy, z Kopru włoſkiego, ſą pomocne, dáiąc ich

po

po kilku kropli w konfekcie Rożowym, albo w winie, także *Tinctura Asthmatica, Tinctura Sulphur. Lac. Sulphur. Loch. de Pulm. Vulp: Loch: Sanum Balſ. Sulp: &c.* wiele pomagáią.

Item. Dym z tábáki, tákże z Gwoździkow, wpuſzczáiąc w ſię, znácznie pomogą, tákże Oleyku Migdałowego często z cukrem záżywáiąc tákże maść do ſmárowánia pierśi ſkuteczna. Weś oleyku Rumienkowego, Migdałowego, ſadłá kápłoniego, korzenia Fiałkowego, naśienia *Fænugr.* lniánego, *Gumi Ammon.* woſku, wſzyſtkiego coć ſię będzie zdáło, uczyń máść.

Item. Warz czerwoną kápuſtę, odcedź polewkę przyſłodziwſzy piy. *Item.* Dla odciągánia humorow ſpadáiących z głowy, potrzebne ſą kichánia pobudzenie, *Apophlegmatiſmi Erchinæ.*

Item. Terpentyná z oleykiem Migdałowym, często záżywána, znácznie pomága.

Item. Upiecz świeżą rzepę w żarzewiu, weś Kápłoná uduſzonego, ktorego nie tykáiąc wodą oſkub. wypaproż. pośiekay, wkray do niego rzepę pieczoną, przyday Rodzenkow wielkich, lukrecyi trochę, hányſzku, naśienia pokrzywiánego, pietruſzki, warz záſzpuntowawſzy, przecedź, przyday Cukru lodowátego ſzárego, niech chory często záżywa.

Item. *Proſzek ſkuteczny.*

R. *Flor. Car: ben ſem. Carth: aã. drach: 2. Piper longi drach. 1. fol: Senalel. Rad. Aaron-aã. drach. 2. Aniſi drach. ſ. Diagredÿ ſcrup. S. miſce f. pulv.* rozdziel

dziel ten proszek na 7. razy, daway go co dzień zráná w piwie, albo w rosole, *Znáki.* Dla ludzi prostych, łáyno końskie w wodzie przewárzywszy przecedzić, y dáć pić choremu.

PURGANS.

R. *Gum. Ammon. in aceto Squillit. Sol. drach:* 1. *Mast. el. scrup. Trochisc: Alch. Resin. Scammon. aa. drach: s. sal. Succ. Volat. gr.* 8. *Ol: Mirrhi gut* 2 *f. pill: nro* 30 daway tych pigułek na káżdy dzień z ráná po śiedmi.

Item. *Syrop otwieraiący.*

R. *Syrup. de Liqui. unc s. Oxymel. Squil. unc.* 1. 8. *Loch: d. Pulm. Vulp drach.* 6. *Gumm. Ammon solut drach* 1. *M. pro lambitivo,* w ktorym maczáiąc korzeń lukrecyowy, wysysac często.

Item. R. *Milleped drach* 2. *Flor. Benzoini, Sal. Succini albi aa. scrup.* 2. *Extr. Enul. Castor. aa scrup. s. Croci scrup.* 1. *cum s. q. Thereb. Cypri f. pill,* ktorych záżywáć z ráná, y ná noc po 5. codzień.

Ieżeli tá chorobá pochodźi z pełnośći flegmy, trzebá bráć często purgánse, salwácye nayskutecznieysze, boiázliwym iednák Medykow podeyrzáne.

Ieżeli też tá chorobá pochodźi z śiádłey krwie w płucách, ná ten czás puśćić ią potrzebá z nogi, y dawáć rzeczy rozrzedzáiące, iáko to *Sperma Cete, Sang. drac. Salia volat. Spir. Salis. Arm. dulc, &c.*

Trunek

Trunek pewny.

WEź *Gum. Ammon. ſcrup.* 1. Wodki Hyſſopowey unc. 4. winá unc. 3. Syropu z lebiodki puł unc. zmięſzawſzy nád ogniem day ćiepło wypić.

Item. R. *Sperm. Cetè drach:* 1. *Flor. Benzoini drá:* ſ. *Myrrhæ Sal. Succin. Vol. añ. ſcrup.* ſ. M. rozdziel ná trzy rázy, day co dzień z ráná w iádziu miękkim, álbo w konfekcie ńáłkowym. Ná wierzch ná pierśi, ſłużą rożne liniment, ungwentá. Plaſtry, iáko to *Filij Zacharia, Mollif. Vener:* &c. Oleyki, Migdałowy, Fiałkowy, Terpentynowy, z ſzpikow bydlęcych dyſtylowány, tákże ſadłá rozmáite, iednák że tá chorobá ieſt uparta, á ile záſtárzáłá ták dálece, że aż do śmierći ludźiom dokucza. Często śię też przydáie owym, ktorzy ſobie w kátharze krew każą puſzczáć, nie wiedząc iáki ieſt Káthar, czyli może krew w nim puśćić, czyli nie, więc że śię ſpuſzczáią ná cyruliká, tym ſobie ſzkodzą poſpolićie, ále ći co puſzczáią oślep, byle wźiąć kilká groſzy) godni nagány, wpráwuiąc ludzi w ták ćięſzkie y długie kálectwo.

Dźieciom ná Dychawicę.

NAzbieray Stonogow, wypłocz ie winem, uſuſz, zetrzyi ná proch miałki, przyday do niego rowne częśći Száfránu, Mirrhy, cukru lodowátego, daway go po troſze często w mleku

O KASZLU.

KAſzel zowie ſię *Tuſſis*, to ieſt, płuc częſte y gwałtowne wzruſzánie ſię, od humorow oſtrych, z głowy do nich ſpadáiących, to ieſt ieżeli káſzel w nocy bárdźiey dokucza, oraz z gorączką wolną, znák ieſt że pochodzi z ſpadáiących humorow z głowy. Gdy záś będźie káſzel gwałtowny á ſuchy, przez ktory máło co, ábo nic nie odchodzi máteryi, znák ieſt, że z żołądká przyczyny. Suche pokaſzliwánie częſte, pochodzi z zápalenia liquoru, Nerwom należytego. Káſzel długo trwaiący, wpráwia w ſuchoty, álbo w plućie krwią.

Item. Káſzel z wrzodu iákiego wnętrznego, lubo ná płucách, lubo ná pleurze uczynionego pochodzący niebeśpieczny ieſt.

Item. Káſzel ktory przed tym był wilgotny. gdy ſię odmieni w ſuchy, znáczy zránienie płuc.

Item. Káſzel uſtáwiczny z obſtrukcyi, albo z owrzedzenia płuc pochodzący, ieſt trudny do leczenia, á częſtokroć śmierćią ſię kończy.

Item. Káſzel ſuchy z gorączką wnętrzną, á oſobliwie po iedzeniu, bárdźiey ſię wydáiącą, znáczy gorączkę Hektykę.

Item. Káſzel Białogłowom ćiężárnym gdy ſię przyda; czáſem płod morzy.

Item. Káſzel długi y ſuchy, w ktorym bywa párćie w boku lewym, álbo práwym, álbo wraz w obudwu, znáczy záſtárzáłe obſtrukcye wątroby, y śledźiony.

Przy-

Przyczyny káſzlu popis ne. Naprzod pierśi záziąbienie, tak áeryą oſtrą, iako też piciem nagłym zimnego napoiu.

Item. Z głowy ſpadáiące humory ſłone, oſtre, *in Arteriam Aſperam*, ktorą ſechcąc, káſzel pobudzáią.

Item. Gdy w ſię kto iákiego prochu oſtrego, álbo dymu niebierze.

Item. Tłuſte potráwy z ápetytem iedzone, nie kiedy bywáią przyczyną káſzlu, Orzechy też kto ich wiele iada káſzlu nábawiáią. Oprocz tego, z przyczyny żołądká, wątroby, śledziony, *Diaphragmatis*, mácice, z gliſt, &c. káſzel bydz może.

Spoſoby do leczenia.

CHceſzli káſzel uleczyć, według opiſánych znákow y przyczyn, maſz ſię miárkowáć. A naprzod, gdy z obſtrukcyi wątroby, álbo śledziony, álbo z wrzodu wnętrznego, álbo z Pleury, álbo z gliſt, &c. pochodzi, o tym będzieſz miał ná ſwoich mieyſcách, tu ſię podáią ſpoſoby ná káſzel pochodzący, z ſpadáiących humorow z głowy ná pierśi, álbo z przeziębnienia, álbo z inſzey iákiey przyczyny powierzchney.

Naprzod purgánſe ſą potrzebne, ktore máią bydz wolne z Manny, z Seneſu, &c. Ieżeliby z przyczyny żołądká, może dać beſpiecznie ná womity, przytym záżywáć rzeczy rozrzedzáiących, poruſzáiących flegmę grubą, y oſtrą, iáko ſą Syropy, Iulepy, Konſerwy, Loch, &c.

ćiobliwie służy Syrupus de ptto. Item. Weś oleyku Migdałowego łot ieden, przyday cukru, umięszay, day choremu. Item. Weś Rodzenkow wielkich, námocz ie w gorzałce, iedz po iednemu często. Item. Sok z rzodkwie z cukrem, álbo z miodem zmięszawszy, znácznię pomaga záżywáiąc go często.

Item. Gorzałká zápalona z cukrem, z száfránem y rodzenkámi skuteczna iest.

Item. Weś śiarki iak naymiłli ná kámieniu utártey, puł ćwierći łotá, Benzoinu skrupuł ieden, day choremu w iaiu miękkim.

Item Weś Hysopu suchego garść, pokrzywiánego liśćia suchego puł garśći, miodu práśnego połtorá funtá, warz w wodzie śłażowey, przecedziwszy, daway choremu często po kwáserce, ćiepło.

Item. Warz Rutę w piwie, przecedziwszy, włoz máśłá, piy ćiepło.

Item. Warz cybulę w mleku, przecedziwszy przysłodz miodem, piy ćiepło, tákże czosnek w mleku wárzony pomaga, álbo go też smáżyć w miodziey ieść.

Item. Weś imbieru, Fig, Rodzenkow, pokráiawszy, warz w winie, wolnym bárdzo ogniem, przecedziwszy przyday cukru lodowátego, Szafranu trochę, záżyway po łyszcze ćiepło. Item. Oman w cukrze, álbo w miodzie smáżony, iest dobry ná kászel.

Ná Kászel z przeźiębnienia, weś Málmázyi

kieli-

kieliſzek, przyday cukru, ſzáfránu, ſmaz ná węglách, żeby było gęſto iák Syrop, záżyway tego po łyſzcze ciepło.

Item. Weś czoſnku, rozwierć go, y ſok z niego wyćiśni, (przyláwſzy trochę wody) przyday do niego trochę cukru, przyſmaſz, záżyway po łyſzcze. *Item.* Weś żołtek iáiowy ſurowy, zmięſzay go z lodowátym cukrem, ziedz, ieſt doświádczona. *Item.* Myrrhę pod ięzykiem trzymáiąc, káſzel uſtáie. *Item.* Zmięſzay Terpentynę z miodem, y oleykiem Migdałowym, záżyway potroſze. *Item.* Orzechy láſkowe przypiekáne, z miodem práśnym záżywáne pomagáią.

Item. Weś máſłá świeżego nie ſłonego, żołtkow iáiowych, krochmalu, cukru rowne częśći, zmięſzay, záżyway po troſze.

Służą też ná káſzel. *Elixir. Prop. Balſam. Sulph. Rubin: Sulph: Omyx: Squill: Sperma Cetè Loch: de papavere Iul. violarum*, ieżeli z gorącey przyczyny káſzel. *Opiata* też potrzebne, oſobliwie gdy częſto ná pierśi ſpadáią humory z głowy.

Syrop pierśi czyſczący oſobliwy.

Syrop: Roſar: Sol: unc: 3. de Liquir: de Althea Dia Carthami aã. unc. 1. Vini Malvat: unc: 1. Aceti Squillit: unc: ʒ. Spir: vini unc: 1. S. pir. Vitrioli ſcrup. 1. Spec. Cinam: Roſar: aã. unc. 1. Sacchari unc. 7. zmięſzawſzy nád wolnym ogniem, daway po łyſzcze częſto.

Dla dzieći ná káſzel.

℞. Lac: Capr: unc. ʒ. *Saccari Candi. unc.* 2. *Syrup.*

Rosar: Sal: unc: 2. *Diacarth. drach:* 1. zmięszawszy daway po łyszcze.

Item. Species Diatragan frig: in rotulis.

Item Kozłowym łoiem náćieray podeszwy ku pálcom, nád rospaloną cegłą.

Item. Rożą suchą warz w wodźie, potym od-ley wodę, do teyże Roży przyley oliwy, włoż ią do worká, y ćiepło przyłoz ná dołek, co raz polewáiąc ten worek gorącą wodą, tą w ktorey roża wrzáłá.

Item. Warz w piwie ślaż z korzeniem, przy-day máśłá, iák przestygnie niech dziećie w tym nogi moczy. *Item.* Warz ślazowe korzenie w mleku, przecedź, osłodziwszy daway po ły-szcze. *Item.* Weś oleyku migdałowego, máślá niesłonego, zmięszay, smáruy tym piersiczki.

O PŁUCIU KRWIĄ.

PLućie krwią, názywa się *Hæmophtysis*, álbo *Hæmoptoe*, należą tez do tego choroby, *Empiema* y *Vomica* názwáne, o ktorych będzie niżey *Hæmophtysis*, iest kászel przez ktory odchodzi má-tarya ze krwią pomięszána. Krwi przez ustá od-chodzenie z rożnych mieysc, y przyczyn bydź może, to iest, álbo z pierśi, álbo z płuc, álbo z arteryey płucney, álbo z sámych ust, álbo z podniebienia, álbo z dziąseł, álbo z głowy álbo z żołądká, álbo z wątroby, álbo z śledziony, álbo z choroby mieśięczney przetrzymánia, álbo z nosá, obraca się pod czás do ust. Tu się tylko

opisuie

opiſuie odchodzenie, krwi przez uſtá z częśi (duchom ożywiaiącym) ſłużących, to ieſt, z Arteryi, z płuc z pierśi.

Troiákim ſpoſobem krew przez uſtá odchodźi, álbo przez rozſzerzenie. y otwárćie początkow żył zwyczáynych, y pulſowych, ktore názywáią ſię *Anaſtamoſis*, álbo przez rozerwánie onychże, ktore názywáią ſię *Rixis*, álbo przez wygryzienie ich, ktore názywa ſię *Diabroſis* według wierſzu.

Diábroſis venas erodit, Rixis eaſdem
Scindit: Anaſtamoſis has aperire facit.

Oprocz tego, bywa też krwi rozrzedzenie przyczyną, krwią plućia, gdy ſubtelnośćią y oſtrośćią ſwoią pory żył przenika, co názywa ſię *Diapedeſis*.

Znáki. Naprzod ieżeli krew z uſt proſtym plućiem bez káſzlu odchodźi: znák ieſt, że álbo z dźiąſeł álbo z ięzyká, álbo z głowy. *Item*. Ieżeli krwie z káſzlem mało co (y z łechtániem Arteryi) wychodźi : znák ieſt że z niey ſámey zránioney pochodźi. *Item*. Ieżeli przez káſzel odchodźi krew piiániſta, czerwona, czyſta, przez żadnego bolu w pierśiách, znák ieſt że z płuc pochodźi.

Item. Ieżeli krew czarna y ſpiekłá przez káſzel, odchodźi z bolem w pierśiách, znák ieſt że z pierśi pochodźi.

Item. Ieżeli przez káſzel odchodźi krew czarna, ſpiekłá, pomięſzána z flegmą, álbo z cholerą,

przytym y Nausea, znak iest że z żołądká.

Uważyć też potrzebá, ieżeli krew przedtym chodziłá z nosá, z támtąd álbowiem często odwraca się do ust, do płuc, do żołądká, kędy się spieka.

Przyczyny powierzchne, y wnętrzne. Naprzod zbytnie picie trunkow gorących, á osobliwie gorzałki tákże potraw zbyt korzennych częste záżywánie: Nagła agitácya, przeziebnienie, kászel wielki, zstłuczenie, spadek, dźwigánie nagłe ciężaru iákiego, mocowánie się &c.

Item. Pełnosć krwi żył oryficya rozszerzáć y otwieráć zwykłá, á tym bardziey gdy gorąca, álbo zbyt ostra będźie, toż czyni y subtelność krwie, humory też ostre z głowy spadáiące częstokroć żyłki ránią.

Chorobá tá iest niebespieczna, osobliwie gdy z płuc pochodzi, álbowiem w suchoty nie uleczone wprawia, iednák że nie záwsze, gdyż nátura częstokroć *per Crysim* pozbywa krwie zbytniey, iako się trafia w zátrzymaniu mieśięczney choroby, álbo Hæmorhoidow. *Diapedesis* nie tak niebespieczna iest. *Anastomosis* gorsza, *Rixis* ieszcze gorsza, álbowiem ieżeli we czterech dniach zátrzymána nie będzie, przynośi zápalenie, z ktorego wrzod się rodźi, á potym suchoty nieomylne, według Aphorysmu. *A sanguinis sputo, puris sputum, à puris sputo, Phtisis Diabrosis* ze wszystkich naygorsza, dla wrzodu, w płucách nie uleczonego.

Empyema ieſt ropy w pierſiach zebránie, albo w iedney, álbo w obudwu ſtronach, oddech ćięſzki, y káſzel wielki ſpráwuie: przytrafia ſię to często w Pleurze, álbo Periphneumoniey, to ieſt, w zápaleniu płuc, z ktorego gdy ſię wrzod uczyni, máterya z niego rozlewa ſię w pierśiách, álbo też gdy ſię wrzod w gárdle nagle otworzy, y ropá do pierśi ſię obroći, ktora człeká duśi y umorzy.

Vomica, ieſt krwie (nie w ſámych płucách, ále w błonce pokrywáiące one) roześćie, y w ropę ſię obrocenie.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod ieżeli z płuc krew przez uſtá odchodzi, trzebá záraz bez odwłoki krew álbo z ręki, álbo z nogi puśćić, y z powtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzeba, potym dawáć záraz trunki chłodzące, zátrzymaiące, y śćiſkáiące, náprzykład: *R. Aqu: Plantag: unc:* 4. *Lap: Hamat: pr: ſcrup:* 1. *Laud: Opiati gr:* 1. *Spir: Vitrioli gut:* 20. *M.* day ná raz, ieſt rzecz doświadczona. A nie tylko ſię ſádźić ná tym áby krew zátrzymáć, ále y tę ktora pozoſtáłá w płucách ſpiekłá, (zkąd pewne ſuchoty) rozrzedźić y wyprowádźić: Ná co ſłużą *Rad: Rubia Occuli Cancr: Sperma: Cet: ungv: rubr: potab:* Oleiek Migdałowy z olbrotem záżywány. Do tego uważyć ieżeli ſię przed tym Hæmorhoidy otwieráły, á potym ſię zátrzymáły, trzebá ie otworzyć, ieżeliby też z zátrzymánia mieśięczney choroby,

krew z nogi puśćić, y dawáć ná poruszenie onych.

Julep do záżywánia ná krew. *R. Aqu. Plantag: Papav: Errat: aa. unc: 2. Syrup: d. Rosis Sicc: unc: 1. Tinct: Corall: drach: 2. Sal: Prunel: drach: 1.*

Item. Służą ná to oćiągánie ſubtelnymi báńkámi po grzbiećie, y łopátkách śćierania, wiązánia rąk y nog, &c.

Ná wyprowádzenie humorow oſtrych, choleryczných, gorzkich. y kwáśnych, naylepſze ieſt *Rhabarbr:* álbo *Rabar: drach: 1. Myrabol: citr: dra: ſ. Syr: d. Roſ: Sicc: unc: 1. ſ potio.* day ná raz, potym trzebá *Oſcula vaſorum* zátwierdzáć tym ſpoſobem. *R. Boli Armon: Terr: Sigill: Corall: utriusq; Lap: Hæmm. aa. dr: ſ. Sach Roſat: ſcr: 2 Album Ovor: cum Aqu: Roſar: agit: Syrup: Myrtin: q ſ.* daway tego choremu ná raz iák Káſztan trzy rázy ná dźień. Sok pokrzywiány z cukrem zmięſzawſzy pić, ieſt bárdzo ſkuteczny, tákże krwáwnik ziele wárząc y piiąc.

Item. Mieko ośle y kozie, ſtal w nim kilkákroc zgáśiwſzy, ieſt pożyteczne.

Ieżeli krew od wątroby idźie, ná to Kauterya w nodze znácznie pomaga, záżywáiąc przy tym inſzych ſpoſobow.

Item. *Ná zátrzymánie krwi.*

R. Aqu: Portul. Plantag: Hader: te r: aa: unc: 1. Succi Portul. unc. 1. S. Lap: Hæmm. drach: ſ. Ocul: Canc: ſcrup: 1. Laud: Opiat: gr: 2. Syrup: Corall: unc: 1. M. day ná trzy rázy.

Item.

Item. R. Conser: Rosar: drach: 1. Mastieis Thur: Nuc: Mos. Styr: cal: aä: scrup. 2: Spetier. diatrag: frig scrup: 2. Rad: Consol: unc: 1. Requ: Nicol: dra: 1. Diac: Mart: q: s. f. C. daway ná raz ják Kásztan.

Item. Służą ná wierzch plastry, Máśći, mate, tace, &c. *Item.* Názbieray szyiek z rákow warz, ie w wodzie, oraz z ięczmieniem, przecedziwszy piy, możesz przydáć trochę. *Rad: Torm:* y *Consol:*

Item. Tinctura Lap: Hæmm: tákże *Corall:* są bárdzo skuteczne. *Item. Trochi de Carabe de Spodio de Terra Sigill:* tákże *Semen: Hyoscia cum Sacch. Rosat:*

Ná zerwánie żyły płucney.

R. Mumiæ dr. s. Rhabar: toref: Bol. Arm: Spod: Terr: Sigill: aä: scrup. s. Syr: Cydoni: unc. s. Aqu: Plant: q. s. day ná raz. *Item. R. Rad Consol: jor. unc. 1. Burs: pastor: Sanicul: Pirol. Polig: aä. M. 1. Rad: Tormenet: unc: s. sem. Endiv. Acetos. Portul: Vrtica edulcoretur. Syr: Myrtal:* daway po kwáterce.

Item. Krochmal z wodką bábczáną iest dobry.

Item. Wodká sekretna, *Styptyca* zwána, *Empyema*, iest chorobá niebespieczna, ropá álbowiem rozeszłá w Piersiách, prędko uduśi.

Sposoby do leczenia.

KAtháplásmá ná wierzch służąca. *R. Rad: Althea unc: 3. ficuum nro 10. Passul. unc. 1. Flor. Chamo Mellit. aä. pug. 1. Cont. coqu. & per crib: traic. adde Far. Lini Fanugr. Trit. aä. unc. 1. Ol. Amygd. Buthy. Ol. Lilior. Therebinth. aä. unc. 1.*

Item. Terpentynę Wenecką wypłocz w tyzánnie, zmięszay z proszkiem Iukrecyowym daway często choremu.

Item. Weś korzenia ślazowego, żywokostu, oboygá po dwá łoty, rzepiku, podbiału, polney dryakwie, *Pan Mar:* włosow wszystkiego po garśći, náśienia Dyniowego, Ogorczánego, Malonowego, po dwá łoty, Hányszku ćwierć łotá, lukrecyi, Rodzenkow, po dwá łoty, kwiátu Rumiánkowego, Fiałkowego, Roży suchey po szczypćie warz to w wodzie, przecedziwszy przyday Syropu łukrecyowego, z podbiału, ománowego ile potrzebá, dawáy tego choremu po kwáterce ná dzień.

Ostátni sposob iest, to iest, otwárćie boku między czwartym y piątym źiebrem, lecz tu u nas nie masz Anatomistow, ktorzyby to práktykowáli. Chorego nápoy, ma bydź Tyzánná miodem przysłodzona.

Vomica. Kurácya podobna ma bydź iáko y *Empyematis.* Oprocz tego sekret osobliwy. Námocz (poleiu źiela) w gorzałce hányszkowey, daway tey gorzałki po trosze choremu, dobry też ná to *Balsamus Samaritanus, &c.*

O CHOROBIE,

Ktora się názywa Incubus, *álbo* Ephialtes, *álbo* Asthma Nocturnum. Delfin.

JEst głęboki, (z śćiśnieniem około wnętrznośći) pierśi náćiskáiący, czym oddech ćięszki spráwuie, ták, że się zda iákby kto duśił, co pochodzi z konwulsyi muszkułow, pierśiom służących.

Rozumieią nie ktorzy że zły duch, álbo strászydło iákie, z człeká się urągáiąc tę duszność spráwuie. Ieżeli tá duszność często przez sen nápada, znáczy przyszłą albo wielką chorobę, álbo Apoplexyą, albo szaleństwo.

Sposoby do leczenia.

W Sámym pároxyzmie obudzić chorego, á naylepiey strzelić mu nád głową: potym záraz dáć się mu nápić tego liquoru. *R. Spir: Vini rectif: lib: 2. Sal. Tartar: pur: unc: 4 distill: destillato liquori adde Ol: Cinam: Mac: Fænicul: aá. q. Sorbor. pot. dosis gut. 15.*

Oprocz tego purgánse, Enemy, są potrzebne. *Item. R. Cons. Rosar: Flor: Peon: Anchos: aá. dr: 1. Sal: C. C. Volat: gr: 7. Mag st: Succi. gr: 3. f. bolus detur bor: Mat. & Vesper.*

Ambrá z wodką cynámonową, nádewszystko naylepsza, tákże *Sperma Ceti*, krwie puszczenie w tey chorobie máło co potrzebne, chybáby chory był krwisty. Dyetá záś (oprocz Medykámentow) naylepsza, tá álbowiem chorobá pochodzi z zbytniego iedzenia potraw grubych.

O Pleurze y Perypneumonyi.

DWoiáka iest Pleurá, iedná názywa się *Legitima*, druga *Notha*, álbo *Spuria*.

Legitima. to iest prawdziwa Pleurá, iest zápalenie Membrány pokrywáiący ziebrá, ktora názywa się też Pleurá. álbo też zápalenie muszkułow wnętrznych, to iest, między źiebrámi zostáiących.

Netba záś, to iest nie prawdźiwa Pleurá iest zápalenie powierzchnych muſzkułow, należy też do tego zápalenie błony, dzielącey płucá, ktora názywa ſię *Mediaſtinum*, tákże y płuc do źieber przyrośnienie.

Peripneumonia, iest zápalenie płuc, ze kwie choleryczney, ktora názywa ſię *Eryſipelatoſum*, záś ze krwie flegmiſtey ſłoney pochodzące, názywa ſię *Oedematoſum*.

Znaki Pleury. Naprzod bol w boku lewym álbo w práwym z kłoćiem, z párciem, gorączká wielka uſtáwiczna, oddech ćięſzki, puls twárdy, y gęſty, káſzel uprzykrzony, przez ktory pod czás krew odchodzi. Nie prawdźiwa Pleurá, tym ſię rożni od prawdziwey: że gdy ſię chory położy ná bok przećiwny, w ten czas bol ſię większy wydáie, przytym gorączká wolnieyſza, párcie y bol w boku nie ták dokuczáiący, oddech wolnieyſzy, káſzel ſuchy, przez ktory máło odchodzi máteryi. Ieżeli Pleurá pochodzi z przyczyny krwie, plwoćiny bywáią krwáwe, żył pełność oſobliwie ná ſkroniách, y ná czole, twarzy zápalenie, puls pełny, uryná czerwona, y gruba. Ieżeli ze krwie choleryczney plwoćiny bywáią żułte, gorączká większa, puls prętſzy, bol ćięższy, nie ſpánie, w uſtách gorzkość, uryná ćienka, y żułtáwa.

Ieżeli ze krwie flegmiſtey, plwoćiny bywáią białe, gęſte, pieniſte, ſłodkáwe, gorączká wolnieyſza, prágnienie mnieyſze, bol nie ták dokuczaią-

czáiący puls máły, uryná bláda, y gruba. Iezeli ze krwie meláncholiczney, plwociny bywáią sine, twárde, z trudnośćią odchodzące, gorączka y bol wolnieyszy, uryná czerwona, mętna, kászel suchy, ięzyk oczerniáły, konstypácya.

Znáki Peripneumonij, máło się nie zgadzáią z Pleury znákiem, tákże gorączká wielka, kászel pod czás suchy, á czásem wilgotny, roznego koloru, oddech ćięszki, dla śćiśnienia płuc, ták, że ledwie nie uduśi chorego, bol ćięszki, y głęboki, z dołu od pierśi, y do grzbietá idący, ktory czásem pod obiemá łopátkámi, á pod czás pod iedną tylko wydáie się, osobliwie kászląc, łączy się też pod czás z Pleurą.

Progn: Pleury. Naprzod puls máły, gęsty, głęboki, y twárdy, znáczy wielkie niebespieczeństwo, tákże kiedy suchy kászel chorego trapi, álbo ieżeli máterya zrázu odchodziła, á potym się zátrzymáłá, z párćiem y bolem w bokách, y w pierśiách trwáiącym, znák iest, że álbo długo chory poleżeć muśi, álbo żyćie skończyć.

Item. Kászel z odchodzeniem flegmy gdy się záraz ná początku choroby pokaże; znáczy że prędko chory ozdrowieie, ieżeli zás nie rychło, znáczy długą chorobę.

Item. Flegmá żułta, y ze krwią przez kászel odchodząca, wilgotna ná początku choroby dobrym znákiem iest.

Item. Plwoćiny bárdzo krwáwe, znáczą wielkie niebespieczeństwo, tákże białe gęste bárdzo

ozo y okrągłe, tákże zielone, czarne, bárdzo złe są: *Item.* Pleura w stárych, tákże w białogłowách ciężárnych, álbo dycháwicznych, álbo y w tych ktorzy ią iuż ćierpieli : niebespieczna iest. *Item.* ieżeli się we 14. dni nię uspokoi. *Empieme* przynośi. *Item.* Gdy się przyda biegunká, złym znákiem iest. *Item.* Womit cholerycżny, ná początku choroby, dobrym iest znákiem. *Item.* ieżeli się do Pleury *Peripneumonia* przyłączy, źle bárdzo.

Item. ieżeli przez kászel odchodząca flegmá żułta: bez przyczyny zátrzyma się, znáczy przyszłe szaleństwo. *Item.* ieżeli się przyda w iákiey chorobie długiey, álbo *in Cachectio corpore* niebespieczna iest. *Item.* Prácowitych ludzi częstokroc morzy. *Item.* Tych, ktorym kászląc w pierśiách gra, do tego twarz się mieni, oczy, ręce, y nogi ziębnieią, smierć pewna czeka.

Peripneumonia, iest gorsza nád Pleurę więcey w sobie máiąc niebespieczeństwá, á niżeli bolu.

Item. Gdy nic przez kászel nie odchodzi, á przytym nie spánie, szaleństwo, álbo też *Lethargus*, rąk y nog ziębnienie, chrapánie z ćięszkim oddycháníem, páznokcie, sine, znáki są wielkiego niebespieczeństwá. *Item.* Gdy się do Pleury przyłączy. *Item.* Gdy się ná początku choroby pokaże uryná mątna, á w kilká dni potym uczyni się iásna, znáczy śmierc.

Item. ieżeli się w Pleurę obroći, (lubo się to rzadko przytráfia) dobry znák iest.

Item: Gdy ſię krew z noſá dobrowolnie puſći, álbo biegunki, álbo Hæmorhoidy, álbo Mieśięczna chorobá, álbo wrzody około uſzu lubo ná inſzych mieyſcách ćiáłá, y gdy ſię dobrze zbiorą, że z nich doſkonale materya odeydźie; znáki ſą pierwſzego zdrowia.

Spoſoby do leczenia Pleury.

NAprzod krwie puſzczenie záraz ná począttku choroby naypotrzebnieyſze, z żyły Bázyliki, z tey ſtrony z ktorey bol dokucza, y zpowtorzeniem, ieżeliby tego byłá potrzebá, do tego ieżeli śiły y látá, y inſze okoliczności pozwolą, wprzod iednák wźiąć Enemę. Ieżeli záś przez káſzel wolnie materya odchodzi, ná ten czas zátrzymáć ſię ze krwią. Womitorium ieſt bárdzo ſkuteczne, iáko o tym wielu Authorow piſzą, iednák trzebá uważyć náturę, y przyczynę choroby. Ieżeliby dla pewnych przyczyn krew puſzczona bydź nie mogłá, miáſto niey ſtáwić báńki z piiawkámi ná rękách, y nogách, przytym czynić Fomentácye, álbo przykłádáć ná bok Máterace z ziol, *Meliloti, Chamomillæ ſim: Lini Fanugr: Malva, &c.* wárzyć też ziołá, máczáiąc w Dekokcyi, máterác przykłádáć, álbo náley w pęcherz mleká ciepłego z miodem, przykłáday ná bok, co raz przygrzewáiąc.

Item. Rozćiągni dryakiew ná płotnie, przygrzawſzy przyłoż. Purgánſe nie ſłużą áż ná końcu choroby, ktore maią bydź w trunkách. *Diaphoretica,* y *Diuretica,* bárdzo dobrze ſłużą, iáko

Antim: diaph: flo: Sulph: Bezoard: miner: ſal: Card: ben: urica, Sal volat. C. C. Succini Fuligin. Armon: Spir. Tarta: Nitr dulc: Mixt. de trib: &c.

Item. Kwiát máku polnego, *Pulmonaria, ſcabioſa, Carduus mari: ſem: Car: ben: Milleſ:* Pimpinella, *Radix Bardanæ cort: Avellan: rubr: Dens apri Lapis carpionis, Percarum, Mandibulæ, Lucij Oculi Cancr: Oſſa Lupi, Unicor: Corall: Tali Lep: Sigill. Lemn: Bolus Arm: Sanguis Hirt: &c.* wſzyſtkie wzwyż pomienione rzeczy ſą ſkuteczne ná tę chorobę, lubo ſáme przez ſię zażyte, lubo mięſzáne iedno z drugim.

Ieſt też Oleiek ſekretny ná Pleurę, ktory robią z Dyń Włoſkich w oliwie. Gáſzą w niey żelázo, á potym ſkorkę z Dyń w nieyże ſmáżąc, y tym oleykiem ſmáruiąc bok. *Item.* Weś wodki z kwiátu polnego máku, unc 4. Iulepu Fiałkowego, álbo z tegoż kwiátu unc. 1. Saletry czyſtey drá: 1. zmięſzawſzy, daway po łyżcze. *Itē:* Po upuſzczeniu krwi bok ſmáruy tym linimentem. Weś oleyku liliowego, Rumienkowego, máſłá młodego, ſádłá kápłoniego rowne częśći, zmięſzawſzy, ſmáruy ćiepło, możeſz przydáć y dryakwi, ieżeliby ćięſzka chorobá bárdzo byłá, po ſmárowániách, kłáść máterace z ziołámi, álbo chuſty ćiepłe. *Item.* Weś kurę żywą, rozetniy w puł, poſyp prochem z korzenia Fiałkowego, przyłoż ná bok, álbo też ſzkopowe płucá swieże.

Item. Oleiek z woſku, z oleykiem migdało-

wym

wym zmięſzawſzy, ſmáruy nim, znácznie pomaga ltē. Chleb ciepły z piecá rozkroy, nápuść máſłem, álbo lniánym oleiem, przyłoż ná bok.

Gdy máterya przez káſzel odchodzić nie chce, dawáć Iulepy odwilżáiące, á ieżeli gorączká wielka, *Emulſie cum Diaphor. Opiata* bárdzo niebeſpieczne ſą, álbowiem káſzel zátrzymánia, Pierśi ściągáią częſto, y śmierć przynoſzą, iednák w nieznośnym bolu z nieſpaniem, może gráno iedno *Laud. Opia* dáć *cum Syr: de Pap. Err.*

Item. Oley lniány świeży, tákże oleiek Migdałowy z cukrem dawáć częſto, ieſt bowiem rzecz wielce ſkuteczna, pić trzebá z roſołem, álbo tyzánną, ktorą chory záwſze miáſło piwá ma pić, Tyzánná ták ſię gotuie. Weś ięczmienia gárść, lukrecyi trochę, rodzenkow, Fig, co chceſz korzenia łopianowego, ślazowego po gárśći, *Card. bened:* kwiátu z máku polnego po gárśći, rogu ieleniego dwie gárśći, warz przecedź.

Item. Nie ktorzy ná boku boleiącym bánkę śiekáną, álbo z piiawkámi przyſtáwiáią, zkąd wielkiego ſkutku doznáią.

Item. Weś iábłko świeże, wydroż go, náſyp w nie kádzidłá tłuczonego, záſzpuntuy, upiecz wzarzewiu, day zieść choremu, niech popiie wodką *Cardui ben. Item.* Końſkie łáyno świeże, w wodce *Cardui ben:* roſpuſzczone, przecedźiwſzy przycukrowáć, dáć pić, pewne. Tákże łáyno kokoſze białe ná proch ſtárte.

Item. Weś náśienia konopnego łotow dwá, ztłucz, przyday łáyná końskiego, y kokoszego, roztworz wodką *Cardui ben*: przecedź, zgrzyi, osłodź, day wypić. Gdy się biegunká przyda, dawáć *Syrupum Myrt*: á żywot y krzyże smárowáć *Ungv: Comitissæ*. Enemy dawáć z ięczmienia wárzonego z rozą, zápráwiáć żołtkámi iáiowemi, y szárym cukrem.

Y to osobliwa ná Pleurę. Weś oleyku Migdałowego 4. łoty, *Oxymel Squill Sacch: candi aã unc. 1. Succi Capar. drach: 1* zmięszay, daway, po łyszcze.

Proszek doświádczony ná Pleurę.

R. Pulv. Dent. Aprug: Ocul. Canc. Sang. Hirc: Crystall. Miner. Flor. Papav: Errat: aã scrup. ʃ. M. rozdziel ná dwá rázy, day ráno y ná noc. álbo *R. Ocul. Canc: pr. sang: Hirc. pr. Sulph: Citr. Antimon: diaph: pulv: Rad: Barda. aã gr. 2. M.* day náraz w tyzánnie. Olbrot z oleykiem migdałowym, y Iulepem fiałkowym zmięszawszy, day choremu, rzecz pewna. *Item*. Cebulá w mleku wárzona, y ná bok przykładána znáczną folgę czyni. Toż czyni proso z kwiatem Rumiánkowym, z nostrzykiem, w worek nákładszy przygrzewáiąc, y przykłádáiąc.

Item. Ususz łáyno wieprzowe, zetrzyi ná proch, zmięszay z oliwą, przyłoż, znácznie pomaga *Item*. Osobliwy experyment. Weś máści *Dialthea unc. 1*. Oleyku migdałowego unc. 2. zmięszay, smáruy bok, násmárowawszy posyp

pro-

prochem z kminu polnego, y ná wierzch przyłoż liſt kápuſtny, náſmárowawſzy go ſtárym máſłem wypłokánym. *Item.* Naśienie pokrzywiáne w Iulepie fiałkowym dáne, tákże *Hypericonis*, tákże oczy ſzczupákowe, ząb wieprzowy. Oſobliwie ſłużą tey chorobie *Sal. Hyperi-conis*, ieſt ſekret ná Pleurę.

Item. *Ná Pleurę, ná Peripneumonią, y káſzel:*

Dekokcya oſobliwa.

WEś korzenia ślazowego łotow 6. polney dryakwie garśći dwie, *Cardui bened:* garść iednę, ięczmienia garść iednę, Iuiubow łotow 6. Rodzenkow wielkich bez koſtek garśći dwie iábłek kwáſkowátych (w tálarki pokráiánych) trzy, kádźidłá tłuczonego łotow 2. miodu práśnego kwáterkę, wody ile potrzebá, warz, przecedź, daway Choremu miáſto piwá.

Peripneumonia, temiſz właśnie leczy śię ſpoſobámi co y Pleurá, dla czego wraz iey opiſanie tu śię przyłączyło.

O MDŁOSCIACH.

Ktore názywa śię *Animi deliquium, Lipothymia, Defectio, Syncope, Cordis Paraliſis, fulmen Microcoſmi.*

MDłość, ieſt nagłe śił uſtánie, ze krwi w cirkulácyi przeſzkodę máiącey, z uſtániem pulſow, y z potem zimnym. Rożność. *Animi deliquium*, znáczy mdłość powoli náſtępuiącą, *Syncope fulmen Microcoſmi*, znáczy nagłe zemdlenie, *Lipothimia*, albo *Lipopſichia*, albo *Eclypſis*, zná-

czy powoli nástępuiącą mdłość, z ziębnieniem nog, y rąk, bez potu, przytym mowy y zmysłow nie zupełne utrácenie. Z rożnych przyczyn mdłośći nápadáią. Naprzod z subtelnośći humorow, z ktorey duchy ożywiáiące łatwo się rozchodzą, y niszczą.

Item. Z trućizny zádáney. *Item.* Z boiáźni z áprehensyi, z fráfunku zbytniego.

Item. Z zbytniego wyprożnienia, to iest, gdy krew albo z rány, álbo z nosa, álbo mieśięczna gwałtownie odchodźi, tákże z zbytnich purgansow, womitow, potow.

Item. Z zátłumienia duchow ożywiáiących, tákże z defektu onychże, tákże przypada w gorączkách, ktore się nazywáią *Syncopales maligna & acuta*, tákże z wątroby, z obstrukcyi dawnych, z żołądká pełnośći, álbo z słabośći.

Item Przydaie się w nagłych ewákuácyách, iáko gdy się wrzody iákie wielkie otwieráią, z ktorych nagle máterya odchodźi, tákże w dyssenteryách, w puchlinách, w suchotách, &c.

Item. Z ukąszenia źmii, álbo węża. *Item.* Krew spiekła gruba, y źimna, zgromádzona ku sercu, nagłą mdłość spráwuie; tákże nagły *refluxus* duchow, y krwie do sercá, tákże z pełnośći krwie mdłość przypada, często też y z glist, z fatygi, &c. oprocz tego.

Y nieporządna miłość szalona.

Iáko mdli serce, dręczy stęskniona.

Gdy nagła mdłość nápadnie, w ktorey głowá

ná

ná rámioná, álbo na pierśi opádnie, przytym puls y oddech długo zatłumiony będzie, twarz zielenieie álbo zczerwienieie, álbo zśinieie, y gdy chory po wdmuchnionym proszku kicháiącym w nos nie kichnie, iest znak bárdzo zły. Ktora mdłość z zbytniego wyprożnienia, lubo przez krew, lubo przez poty, &c. álbo z frásunku, álbo z áprehensyi, lubo z inszey iákiey przyczyny powierzchney pochodźi, mniey w sobie ma niebeśpieczeństwá, gdy záś ze wnętrznych przyczyn pochodźi, często niebeśpieczna iest.

Sposoby do leczenia.

GDy mdłość człeká nápada, záráz go w znák położ, twarz wodą zimną obmyi, álbo opryśniy, winá álbo wodki ożywiáiącey do ust wley, pod nosem nácieray wodką serdeczną: Ieżeliby nagła mdłość nápádłá, zátkay ustá y nos iák naylepiey ręką. Proszek kicháiący w nos (piorem) wdmuchniy, pod nos przytykay *Spir: Sal: Arm: ur:* zá uszymá wierć. *Item.* Pulsy ná skroniách y u rąk nátrzyi wodką serdeczną, álbo lepiey wodką Krolowey Węgierskiey z kámforą.

Ná przyczyny z ktorych mdłość przypada, trzebá mieć respekt. Náprzod. Ieżeli pochodźi z defektu álimentu, w ten czas winem dobrym chorego pośiláć, polewkámi sytnemi, bulliónem, &c. Ieżeli z subtelnośći humorow, (co poznáć po oczách, y skroniách zápádłych, po nośie zakończonym) tákiego chorego położyć

ná mieyſcu chłodnym, ciało wſzyſtko nátrzeć octem z oleykiem Rożowym zmięſzánym. pośiláć go potráwámi ſytnemi, iáko to polewką migdałową. &c. Ieżeli z przyczyny máćice, dawáć wącháć Bobrowy ſtroy, y kurzyć nim, także przytykáć pod nos *Spir. Sal: Arm.* Ieżeli z trucizny zádáney, tę trzeba wywabić przez womitorya, także pić dawáć mleko ćiepłe, polewki tłuſte, &c. Ieżeli z zbytnich purganſow, álbo womitow, dáć theryáki świeżey przydawſzy do niey *Laudani Opiati* gráno iedno. Żywot ſmárowáć oleykámi *Cydonior Mentha, Myrtil, &c.* potym worki z ziołámi zátrzymywaiącemi przykłádáć. Ieżeli z womitow, o tym będźie ná ſwym mieyſcu: Ieżeli z bytnich potow, te trzebá uſtánowić, ćiáło śćieráć octem albo zimną wodą, ná ſerce przykłádáć rzeczy chłodzące, iáko rutę z octem roztártą, przydawſzy kámfory, lulepy też dawáć chłodzące, iáko Cytrynowy Limoniowy, fiałkowy, konfekty też rożne pośiláiące, iáko gwozdźikowy, Meliſſowy, Borakowy, Rozmárynowy, &c. Ieżeli z boiáźni, z fráſunku, álbo z áprehenſyi, trzebá tákiego rozweſeláć, żártámi, rozmowámi, muzyką, &c. Przytym dawáć rzeczy rozweſeláiące, ku ſercu przykłádáć Száfran, krwie też puſzczenie pomaga znácznie. Ieżeli z zaćmienia duchow ożywiáiących: czynić Frykácye, báńkámi ſuchemi oćiągáć, potym dáć Ambry gran 5. z wodką cynámonową. Ieże

li z pełnośći krwie: puśćić ią trzebá. Ieżeli z przyczyny żołądká, dáć ná womity. Ieżeli z glist: o tym bedźie ná swym mieyscu.

Item. Ná wszelką mdłość *Spir: Sal: Arm: cum Spir: vini Campher. & oleo Succ* zmięszawszy náćieráiąc nim podnosem, iest bárdzo skuteczny tákże *Sal: volat. Oleosum silvij.* nád wszystko nayskutecznieyszy, á osobliwie gdy z przyczyny mácice mdłość napádnie. *Item*. Ambrá w czymkolwiek dána, znácznie pośila tákże kámforá.

Item. Octy iáko to rućiány, gwozdźikowy, fiałkowy, rożány, okłádáiąc nimi pulsy, y serce, (á osobliwie gdy z iakiey gorącey przyczyny) znacznie pomogáią. *Item*. Melissa lubo świeża, lubo sucha, (zrobiwszy z niey máteraczyk, skrapiáć go winem) wielce pomoga.

Wodká Perłowa pośilaiąca.

WEś wodki rożáncy, fiałkowey, borakowey. Melissowey, po dwie Uncye, *Manus Christi unc.* 1. Pereł *præ: ar.* 1. Bursztynu białego tártego dwá skrupuły *Aqu. Langij unc.* 1. zmięszay, daway po łyszcze.

Ná mdłość w gorączce.

WEś wodki rożáney kwáterkę, przyday kámfory, cynamonu, száfránu po trosze, octu mocnego puł kieliszká, zmięszay, okłáday pulsy, y serce.

Item. Wodká wypalona z kwiátu dźiewánny, dáiąc ią do picia. iest doświadczona.

O DRZENIU SERCA.

DRżenie serca nazywa się *Cordis palpitatio*, to iest, ruszánie się y ściągánie sercá nád zwyczay, pochodzące ze krwi, z cholerą pomięszáney, álbo z ostrośći humorow, *in pericardio* zostáiącego; serce y árterye ostrośćią swoią szczypiącego, y drżenie (*per Sistole* y *Diastole*, to iest, przez rozszerzánia y ściągánia y árteryi nád zwyczay) sprawuiącego, serce álbowiem rzeczy sobie przećiwney chcąc pozbyć: mięszą się y porusza.

Oprocz tego są inne przyczyny.

NAprzod sercu rzeczy przećiwne, iáko to wapory, álbo wiátry, ktore wielośćią y iákowośćią (wkradáiąc się *in sinus cordis*) molestyą przynoszą, tákże gdy się do sercá naśćiąga wiele humorow iádowitych, y grubych, z ktorych wapory wkradáią się *in sinus cordis*, mięszaiąc się w nich, drżenie sprawuią: co pospolićie bywa w málignách, w powierzchnych gorączkách, w truciźnie zádáney, &c. *Item*. Przyczyną drżenia sercá bywáią robaki zgniłe, krew mieśięczna przetrzymána, y zgniła, naśienie przetrzymáne, álbo insza iáka máterya zepsowána.

Item. Krew zbytnia sercá *sinus* obćiążáiąc, ták że pełność wielka likworu *in Pericardio* serce śćiskáiąc drżenie sprawuie.

Item. Humory szkodliwe, śćiągáiące się do sercá, iáko melancholia, cholerá, &c. tákże zápalenie sercá, guzik álbo wrzod, álbo krostki, *Hidatydes* zwáne, álbo nábrzmienie *Pericardy* tákże w sámym

w samym sercu kamyczki, kostki, káwałki mięśiste: bywáią przyczyną drżenia sercá. *Item.* Defekt duchow ożywiáiących, ktory pochodźi z postow zbytnich, z czuynośći, z gniewu, z boiáźńi, z áprehensyi, z chorob znácznych, z áffektu nieporządnego, &c. spráwuie drżenie.

Rozeznánie. Napierwod *palpitatia* nie tylko wydáie się przez dotykánie, ále pod czás ták wielka bywa, że aż ziebrá podnosi, osobliwie wydaie się *in jugulo*, to iest w dołku. Iezeli będźie z gorącey przyczyny, ná ten czas puls bywa wielki, prędki z gorączką, pierśi ćiepłe, oddech wielki y częsty, prágnienie zimnego napoiu.

Ieżeli z waporow, álbo flátulencyey ná ten czas prędko nápada, y prędko ustáie, przytym oddech ćięszki, drżenie w kolánach, oczu záćmienie, w uszách szum.

Ieżeli zás z humorow, ná ten czas nie nagle ná pada, ále dłużey trwa.

Ieżeli z przyczyny inszych częśći, to iest, álbo żołądká pełnosci, y nie strawnosci álbo z máćice zámołuney, álbo z robakow, łatwo tego doyść. Ieżeli z pełnośći álbo z ostrosci likworu, *in Pericardio* trudno tego doyść, tylko chybá z tąd gdy śię chory uskarża, iakoby mu serce w wodzie pływáło, y duśiło śię, tákie drżenie iest trudne do leczenia, pospolićie w suchoty wpráwia.

Ieżeli przyczyná z trućizny, álbo z humoru iákiego iádowitego, na ten czas chory bárdzo bywa słáby, y często mdleie. L5 Ieżeli

Ieżeli záś w ſamym ſercu urośnie kámyk álbo kośtká, álbo co podobnego: *Palpita* infeſtuié tákich aż do śmierći.

Ieżeli pochodzi z ſercá nábrzmiáłośći, nie uleczona ieſt, tákże częſta y nagła mdłość (przy pálpitácyi) nápadáiąca, częſtokroć śmierć przynosi nagłą.

Spoſoby do leczenia rożne bydź máią według przyczyn ſpráwuiących chorobę, á naprzod.

JEżeli pochodzi z przyczyny ſamego ſercá, álbo *Pericardy* uleczona bydź nie może. Ieżeli záś będzie z inſzych przyczyn, może ſię uleczyć, iáko gdy będzie z melancholyi, z choleryi, z trućizny, z máćice z żołądká, z robakow &c. o czym będzieſz miał ná ſwoich mieyſcách.

Oprocz tego podáią ſię ſpoſoby oſobne.

NApirzod w ſamym Paroxyzmie krew puśćić, z ręki, naylepiey z Salwátelli, z lewey ſtrony, przytym dawáć záraz choremu lubo Theryaki, lubo *Mitridatu*, álbo *Diaſcordium*, nád to *Lapis Bezoar*: prawdziwy ieſt naylepſzy, dáć go gran trzy, wodce cynámonowey z proſzkiem Perłowym.

Item. Konfekt z kwiátu nogietkowego, ieſt doświadczony.

Item. Wino zapráwne ziołámi, y kwiećiem ſercu ſłużącemi (w ktorym zágáśiwſzy kilkákroć ſtal) dáiąc pić, znácznie pomaga. W ſamym Pároxyzmie trzeć pod noſem *Spir: volat. Ol. Arom:* także y z wodką cynámonową, dáć kilká kropel

Epitba-

Epithemata, (to ieſt przykładania ku ſercu) rożne, ſą ſkuteczne, ták chłodzące, iáko zágrzewáiące, według przyczyny choroby.

Item. Mumia prawdziwa kilkakroć w wodce daną, prędko uwalnia od choroby, tákże *Aqu: Theriacal: Camph:* tákże *Rotulæ cum Ol: Cinam*, ieżeli z przyczyny mácice, day *Castoreum cum pulv: Cordial.*

Ieżeli z cholery, álbo pełnośći żołądká przyczyná, day womity, ieżeli z inſzych humorow, daway Enemy, purgánſe, w trunkach, według potrzeby.

Konfekt ſkuteczny.

R. Rad. Buglos cond. Cort. Citri. cond: aā. unc. ſ. Conſ. Roſar: Anthos, aā. dr. 6. Raſur. C. C. Eboris aā. dr. ſ. Marg: præſcrup. S. Croci Mart. Ambro gr. f. aā. gr. 7. cum ſ. q. Syr. de Pomis, f. e. daway częſto choremu ná raz iák káſztan: *Item. R. Lapid. prunell. ſcrup: 1. Camph: gr. 5. M.* day ná raz, *Opiata* też w tey chorobie dobrze ſię nádáią.

Item. W paroxyzmie náſmáruy Theryáką bok lewy, y pulſy. Item. Rzecz doświdczona, weś ſzáfránu puł łotá, ſkrop winem, przyłoz ku ſercu. *Item.* Serce świnie uſuſzone, ná proch utarte y dáne, (ná raz puł łotá) znácznie pomaga.

Epithema R. Aqu: Herc: Saxon: frig: unc. 1. Bugloſ: Roſar: aā. dr. 6. Aceti rub. id: unc. ſ. Conf: Alcher: Spetier. Diamarg. fr. aā. dr. 1. M. pro Epithemate.

Item. Báńki ſuche ná pierśiách ſtáwione, pomagáią. Ieżeli chorobá często infeſtuie, rádzę

doſkonali Medycy Salwacye, uważywſzy wſzyſtkie okoliczności.

Item. Grzankę z rżánego chlebá, zágrzyi ią u ogniá, zley máłmázyą, potrząśniy gálgánem, cynamonem, ſzáfránem, przyłoż ciepło ku ſercu. Ubodzy grzankę potrząſáią popiołem, y przykładáią, zkąd bárdziey przez Wiarę pomocy doznáią.

Item. Upiłuy złotá iák nayſubtelniey, zmięſzay z ſokiem cytrynowym, day choremu, ieſt rzecz pewna, *Item.* Alchermes, y Hiácynt do záżywania bárdzo ſłużą, tákże ſercá rożnych zwierząt, y ptakow ſuſząc, y w proſzku dáiąc, znáczny ſkutek przynoſzą.

Máść ſkuteczna.

WEź ſadłá kápłoniego, wypłocz go kilkákroć wodką rożáną, przyday do niego oleyku cynámonowego, trochę pizmá y Ambry, po troſze, zmięſzay, ſmáruy bok lewy, kámforá ná ſzyi noſzona, wielom pomaga. Tákże Meliſſa, zrobiwſzy z niey máteraczyk, winem ſkrapiáć y przykładáć ku ſercu, &c.

TRAKTAT III.

O Chorobách Trzećiey Części Ciáłá.

To ieſt żywotá, w ktorym ſię zámykáią: Zołądek, Kiſzki Wątrobá. Sledźioná, Menſenterium, Pancreas, Omentum, Glandula, Meſaraica Nerki, Pęcherz, Hemorhoidy. &c.

O Chorobách Zołądká.

PIerwsza chorobá żołądká iest *Anorexia, Asitia, Apositia, Inapotentia*, to iest, niechęć do iedzenia, y obrzydzenia potraw.

Przyczyny tego są te.

NAprzod nie pomiárkowanie, álbo pełność humorow złych, zlewáiących się często do żołądká, także lipkość onychże, gdy do zmarszczkow żołądka poprzylegáią.

Item. Obstrukcya *Venarum Mensaraicarum* álbo *Orificij* żołądká. *Item*. Częste zlewánie się (*per ductum Cholidochum*) cholery do żołądká, tákże y *Succi pancreatici per ductum Virsungianum*, tákże humoru meláncholicznego kwáśnego, od śledziony *per ramum splenicum*, ktore ostrością swoią ákcyą żołądká słabią.

Item. Zbytnie picie rożnych trunkow, á osobliwie gorzałki, ápetyt oddaláią, według przysłowia pospolitego, gdzie piwo wárzą, tám się chleb nie úpiecz. *Item*. Iedzenie tłustych potraw częste, czynią ślisłkość żołądká, ápetyt odeymuią, tákże zbytnie pićie win mocnych, żołądek słábią.

Item. Gniew, boiazń, zbytnia miłość, &c. żołądek mdlą, y człeka suszą, tákże w chorobách &c. zwyczáynie bywa ápetytu strácenie.

Item. Iedzenie częste fruktow, málonow, częstokroć bywa przyczyną osłábienia żołądká, á zátym wielu chorob z tąd pochodzących.

Item. Spádnienie częste humorow z głowy do

żołądká, ápetyt odeymuią, Także y owi ktory śię ſedentaryą báwią, długo ſypiáią, nic nie robią, á częſto popiiáią; ápetytu nie miewáią.

Sposoby do leczenia.

NAprzod. Ieżeli pochodzi z obſtrukcyi wątroby, álbo śledziony, álbo *Venarum Meſaraicarum*, álbo chorob inſzych, ná to máſz ſpoſoby ná ſwoich mieyſcách.

Gdy záś pochodzi z humorow zlewáiących śię do niego: ná to ſłużą purgánſe rożne, womitorya, powtarzaiąc ieżeli potrzebá, potym dáwác *corroborantia*, do czego ſłużą *Elixir: propr. Elixir Vitrioli, Elixir Stomachicum, Spir: Nitri dulcis.* Iulepy, Syropy, *Miva Cydon. Salia fixa* Eſſencye rożne, Extraktá, plaſtry, máśći, oleyki &c. *Item.* Częſte zázywánie terpentyny cypryiſkiey, żołądek czyśći zámulony.

Ieżeliby chorobá pochodziłá z gorącośći wątroby, ná ten czás krew puśćić potrzebá. Wodká *Clareta* zwána, żołądek znácznie pośilaiąca. Weś cynámonu z grubá przetłuczonego łotow cztery, námocz w pułkwarcie gorzałki. Z oſobná záś roſpuść (12. łotow cukru) w wodce rożáney. zlać do kupy, przygrzawſzy dobrze przecedź, záżyway częſto po kieliſzku.

Ná záziąbienie żołądká.

SŁuży wodká Cynámonowa z Syropem, álbo miętczánym, álbo piołunowym, przydawſzy trochę Ambry ſzárey.

Ná

Ná záſtárzáłe utrácenie ápetytu.

DEkokcya Gwiaiaku, y *Saſafras* pomaga *Item.* wodká Egierſka piiąc ią, czyści żołądek, ieſt rzecz pewna, áby lepſzy ſkutek czyniłá; tedy owedy moczyć w niey *Rhabarbarum*. tákże *Succolada*, Káwá *Herba Thea*, pośilaią żołądek, nád to lepiey dobre wino płuży ſłábemu żołądkowi pomiernie go piiąc zá lekárſtwo

Item. Weś terpentyny puł łotá, przyday do niey mirrhy twárdey, y Máſtyxu, po puł ſkrupułá, *Extr: Abſintbij* ile potrzebá, zmięſzay, day.

Item. Warz wodę z kolendrem, przecedziwſzy przyleway winá, piy miáſto piwá.

Item. Balſamus pervianus z cukrem záżywány, pośila żołądek, tákże cytwar z Máſtyxem, bárdzo ſkuteczny ieſt.

Item. R. *Conſer:* Roſar: *Vitriol. unc.* 2. *Acetoſa Tunic aã. dr:* 3 *ſem. Corian. pra. aã.* 2. *Santal rub. Corall. rubr: pra. aã. ſcrup.* 2. *ſem. Acet. ſirup.* 1. *cum Miva Cynod. f. Opiat.* tego konfektu zraná y ná noc bráć iák káſztan. *Item. Spir: Veneris,* ieſt dobry ná żołądek.

Item. Grzankę chlebá zley Winem, poſyp gwozdzikámi, przyłoż ćiepło ná żołądek.

Item. Rzecz doświadczona. Weś Theryáki, álbo Mitridatu, ruzmąć winem, przyday *Spir:* C. C. álbo *Sal: Arm: acidi* kilká kropli day wypić.

Proßek żołądkowy oſoblwy.

R. Rad: *Aaron. non pr. unc. ſ. Piper albi dr:* 1. S. *Zinzib: alb: dr. ſ. Flor. Sal: Arm. dr.* 2. *Sal: Abſin. ſcrup:*

crup. I. Ol. Macis. gut. xij f. pul. dos. dr. I. Item. Sal. Stomach Esurin &c.

Wtora chorobá żołądká, iest Bulimus, álbo Bulimia, álbo Fames Canina, to iest, zbytni ápetyt.

NAprzod, Fames Canina iest, kiedy po iedzeniu záraz womit, álbo stolce bywaią, in Bulimia zaś tego nie bywa.

Przyczyny zbytniego ápetytu.

SĄ humory kwáśne, y cierpkie, Orificium żołądká ściskáiące, marszczące y szczypiące, zkąd się ten łákomy rodzi ápetyt, pospolicie flegmá z meláncholią kwáśną, álbo cum Succo Pancreatico zmięszána, przyczyną bywa tego. Bywa też ten zbytni ápetyt po chorobách długich, z wielkiego wyprożnienia humorow, ktoremu gdy się dogadza, często w recydywę wprowádzą. W glistách też bywa zbytni ápetyt, dla tego że Chilum wysysáią, á osobliwie gdy ich wiele, y wielkich będzie, y meláncholicy miewáią ápetyt, á przecię chudzi, co pochodzi z kwásności humorow ápetyt spráwuiących, żołądek iednák tego trawić nie może, zkąd się wiele humorow złych rodzi, wedle Aphorysmu. Impura corpora quo plus nutries, eo magis lædes.

Sposoby do leczenia.

SŁużą tákim osobliwie purgánse rożne, tákże womitorya, gdy z pełności żołądká flegmistemi y meláncholicznemi humorámi obciążonego przy-

przyczyná będzie, przytym *absorbencya* ołowia-
wie należą. iáko to *Corallia Mater perl: Oculi Canc: Creta, Lapis Hæmat. Succ: Limatura Martis Crocus Mart:* &c. *Salia* tez *Volat.* y *Lixiviosa.*

Item. Theryakę, *Mitridat, Diascordium* często dawác. *Item.* Niech chory często iada chleb w winie słodkim moczony, iáycá miękko wárzone, zołtki iáiowe twárdo wárzone, męso wieprzowe tłuste, y insze potráwy tłuste, słodko záprawne, tákże Salsásony. *Item* Wino niech często pije záprawne Szałwią, Melissą, piołunem, &c.

Ieżeli pochodzi z glist, trzebá ich pozbyć, o czym będziesz miał nizey.

Trzećia chorobá żołądká iest Pica, Málitia & Cita.

TO iest Apetyt do rzeczy nie zwyczáynych, iáko to do mięsá surowego, wędzonego, pieczystego, álbo do potraw kwáśnych, álbo ćierpkich, álbo gorzkich, do owocow nie doyrzáłych do octu, do soku limoniowego, do wody, do lodu; do krety, do gliny, do wapná, do piasku, do gwozdzikow, do czynámonu, do imbieru, do gałki muszkátowey, do soli, do popiołu, do węgla, &c. Pospolity iest ten nie zwyczáyny ápetyt Pánnom, ktore *Chlorosim,* álbo *Febrim albam* ćierpią. Przydáie się y białogłowom ćiężarnym, wtorego álbo trzećiego mieśiącá od poczęćia, trwa áż do czwartego, álbo piątego, potym ustáie, w ktorych pod czás tak

bardzo nieporządny ápetyt imáginácyą opánuie, (ze ieżeli tego do czego máią ápetyt nie zážyią) poroniáią. Y dzieći tę chorobę ćierpią, z rożnych Przyczyn, biała płeć ieſt iey podległa. Męſzczyznie rzadko bardzo tráfić ſię może.

Cieżárne białogłowy ná to ſię leczyć nie máią, dla niebeśpieczeńſtwá poronienia, ieżeliby záś ktora (do obrzydłych y zdrowiu ſzkodzących rzeczy) apetyt miáłá, może bráć lekkie bárdzo purgánſe potym *Abſorbentia* y *corroborantia ventriculum*, przytym y krew puśćić może oſtrożnie, tákze áby pozbyły tego złego ápetytu, niech piią wodę wypaloną z przeſtępu białego; álbo z ſkorek cytrynowych. Panny záś *Chloroſim* ćierpiące, niech ſię leczą ná tę chorobę, ktora im ieſt przyczyną pomięſzánego ápetytu, Dzieciom łátwo rozgą porádzić może.

Czwarta chorobá żołądká ieſt Singultus, *to ieſt: Szczkawká.*

Z Troiákiey przyczyny pochodźi ſzczkawká *ex repletione, Inanitione, & irritatione*, to ieſt z pełnośći, z wyprożnienia, y z poruſzenia, co bywa *Idiophatice*, albo *Symphatice*. *Idiophatice*, kiedy máterya ſzczkawkę ſpráwuiąca, w ſámym żołądku ieſt, iáko to humory oſtre, do zmarczkow żołądká poprzylegáłe, álbo gliſty w żołądku zoſtáiące, álbo lekárſtwá mocne, z zbytkiem záżywáiące, &c. *Symphatice* záś, gdy ieſt przyczyná z przyległych częśći, álbo to z zápalenia, álbo nábrzmiáłośći wątroby, tákże śledziony, z kiſzek

z kiſzek, z nerek, z mácice, wapory oſtre y przykre, wchodząc do żołądká ſpráwuią ſczkawkę, przydáie ſię y w gorączkách wielkich, w málignách, co ieſt złym znakiem, według Aphoryſmu *Si quis in laborioſa febre ſingultiat, morbo laborat peſſimo.*

Item. A vomitu ſingultus, & oculorum rubor malum. Znák álbowiem ieſt zápalenia mozgu, álbo żołądká. *A iecoris inflammatione ſingultus malum.*

Ieżeli ſczkawká pochodzi z wyprożnienia, znák tego ieſt, ieżeli poprzedziłá gwałtowna biegunká, álbo krwie płynienie.

Ieżeli z pełności, znák ieſt, ieżeli chory mięwa *Nauſeam:* to ieſt, ſpoſobność do womitow, czuie przytym pełność w żołądku

Item. Przydáie ſię też ſczkawká z záziębienia żołądká, z wiátrow, tákże z ſuchości wielkiey, *Orificij ventriculi,* táka ieſt trudna do leczenia, trafia ſię y w Dyſſenteryi, álbo w ſzaleńſtwie, co złym ieſt bárdzo znákiem. Niektorzy oſobliwie z Neoterykow kłádą przyczynę ſczkawki, nie ná żołądek, ále ná Dyáfrágmę, ták opiſuiąc. Sczkawká ieſt poruſzenie ściągáiące, álbo kurczące Diáfrágmę, (ſczypánia Arteryey, ktore zoſtáią *in Orificio ventric.*) z oſtrości ſłoney pochodzące, prawdá ieſt: lecz doświadczenie náucza, że ták z pełności żołądká iáko y z pomienionych przyczyn przydáie ſię.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod uważyć przyczynę ſczkawki ieżeli

ieſt z pełnośći żołądká, dać ná womity y z powtorzeniem, ieżeli tego potrzebá. Ieżeliby záś chory nie był do nich ſpoſobny, lekárſtwá purguiące, enemy bráć ma, dawáć przytym często *Oxymel: Squill.t: cum Caſtoreo, & carminativis*, potym żołądek utwierdzáć. Weś Bobrowego ſtroiu ćwierć łotá, ſoku z mięty, álbo Syropu łotow 8. zmięſzay, daway często po łyſzcze.

Item. Elixir: propr: ieſt bárdzo dobry. *Item. R. Sem: Aneti nuc: ſ: Zedoariæ Lig: Alo: Nuc: Moſch; Gariophill: Pulv: Diambr: aã. dr. 1. M.* daway ná raz po dráhmie w winie.

Gdy ſię uſpokoić nie da, niech chory piie Dekokt z Gwáiáku, álbo wody śiárczyſte.

Ieżeli pochodźi z humorow gorących, y oſtrych, ná ten czas krew puśćić, pomocno będźie: tákże dawáć emulſye *ex ſem: frigid:* miáſto piwá Tyzánnę pić. *Item* Oleiek Migdałowy często záżywány, oſtrość humorow temperuie.

Ieżeli ſczkawka będźie z wiátrow, dáwáć *Carminativa*, przytym bánkę ná ſucho ſtáwić nád żołądkiem, y dryakwią z gorzałką zmięſzáną żołądek ſmárowáć, á ieżeli z gorącey przyczyny, nápuśćić gębkę octem, y przyłożyć. *Opiata* ſą naylepſze ná tę chorobę, oſobliwie *Philonium Romanum, Mitridat. &c.* Kichánie, tákże dechu w ſobie zátrzymánie, uſtánawia ſczkawkę.

Ieżeli pochodźi z wielkiey gorączki, złym bárdzo ieſt znákiem, y trudno uleczyć ſię ma.

Ieżeli pochodźi z lekárſtw mocnych, zbytkiem

tkiem zážytych, dawac często Theryáki, Mitridatu, *Philonium Laud: Opiat: cum Ol: N. Mosch.*

Item. Oleiek z kminu kramnego, Muszkátowy, Migdałowy, z tátárskiego ziela, miętczány, &c. są bárdzo dobre.

Item. Násyp w worek popiołu bukowego, skrop winem, przyłoż ná żołądek, tákże miętá, piołun, belicá, &c. worki z nich robiąc, winem, álbo octem skrapiáiąc, przykładáć ná żołądek, tákże rożne plastry, iáko to *de Crusta panis, &c.*

Purgans ná Sczkawkę.

R. Mass. Pill: Marocost: dr: s. Extr: Theriacal: dr: 1. Pul: Castor: dr: 1. Resin: Ialap: gr. 12. f. pill: ná dwá rázy. *Item. Infus. Senæ cum Rhabar: rad. Zedoar: & sem. Carmin: cum Manna.*

Item. *Ná zátrzymánie Sczkawki.*

R. Aqv: Ment: Fænic. aā unc. 2. Spir. Theriacal. unc. s. Conf: Alcher: dr. 1. Laud. Opiati gr. 3. M. dáway tego po łyszcze álbo po dwie.

Ieżeli się przyda w dyssenteryi, w málignie álbo ospie, dawáć proszki serdeczne, przydáiąc *Laud: Opiati.*

Item. R. Aqv: Mastich. Theriacal: aā. unc. 2. Spir. Angel: dr. s. Tinct: Bezoard. scrup. 2. Ess. C[illegible]or: scrup. s. M. rozdziel ná kilká rázy.

Item. R. Rob Samb. unc. s. Diascor: dr. 1. Mitrid: scrup. 2. Syr. Acetos. Citri q. s. Elix. Propr. gut. 12. M. f. El. day ná dwá rázy.

Konfekt ná ſczkawkę ſekretny.

R. Ther. veræ ſcrup. 2 Roſar: Ligni Aloes ſcrup. 1. Ole: Macis. diſtil. gut. 2. Laudum. Opiati gr. ſ.

Item. R. Mitridati Philon. Rom. aã. ſcrup. 2. Ol: Nuc: Moſ: gr: 7. M. day ná raz.

Cathaplaſma ná żołądek.

WEź ćiáſtá kwáſnego łotow 6. prochu z mięty łotow 2. cytwaru łot 1. kminu kramnego, hányſzku po łyſzcze, octu mocnego co potrzebá, zmięſzay, przyłoż ná żołądek. Item. Weś piołunu garść, łáien wroblich, y gołębich po puł garśći, włoż do worká, przeſzyi, ſkrop octem, przyłoż ná żołądek. Item. Rog ieleni palony, z winem dány, ſtánowi ſczkawkę.

Item. Ręce y nogi mocząc w ćiepłey wodzie niektorym pomaga, tákże bánki ſuche, iedná nád żołądkiem, druga ná krzyżu, ku ſobie ſtáwione, ſtánowia ſczkawkę.

Piąta Chorobá żołądká womity, y Nauſea, to ieſt: ſpoſobność do womitow.

TRoiáko przydáią ſię womity, to ieſt: Periodice, Crytice, Symptomatice.

Periodice. Ná ten czas, kiedy niektorzy pewnych czáſow womity dobrowolnie miewáią, przez ktore wiele chorob pozbywáią, ſą álbowiem tácy, ktorzy raz w mieśiąc, inśi częśćiey, drudzy práwie co dzień wiele flegmy, cholery, kwáśności, przez womity wyrzucáią.

Crytice zás, gdy w chorobie iákiey ćięſzkiey ſáme

ſáme dobrowolnie *ex motu naturæ*, dniá krytycznego przypadáią, przez co od choroby uwolniáią.

Symptomatice ná ten czas bywáią, gdy náturá chorobą iáką osłábiona będzie, przez co żadney chory folgi nie ma, y owszem większe śił osłábienie, także gdy z obstrukcyi wątroby, álbo *Vesiculæ fellis*, álbo *Cholidochi* pochodzą.

Rożne máterye przez womity wychodzą, to ieſt: potráwy nie ſtráwne, krew czyſta, álbo ſpiekła czarna, álbo z inſzemi pomięſzána humorámi, tákże wychodzi pod czás *Chylus*, flegmá, cholerá, melancholia, wodniſty humor, ropá, gliſty, *bilis porracea*, to ieſt, zielona cholerá, z czárowánych też wychodzą dziwne rzeczy włoſy iáſzczurki, żáby, &c. Przyczyny womitow ſą dwoiákie, powierzchne, y wnętrzne.

Powierzchne ſą, ſpadek uderzenie, powietrze zárázliwe, fetor zárázliwy, zbytnia ágitácya, náwigácya, oſobliwie po morzu, pátrzánie ná rzecz iáką obrzydliwą, truciżny zádánie, iedzenia zbytnie grzybow, owocow, y innych nieſtrawnych rzeczy, obżárſtwo, piiánſtwo, &c.

Wnętrzne przyczyny ſą te. Pełność krwie zkąd ſię dobywa przez womit.

Item. Słábość żołądká, gorączki wątroby zápalenie, śledziony, álbo *Venarum Meſaraicarum*, obſtrukcye, mieśięczney choroby, álbo hemorhoidow zátrzymánie, káthárowa materya częſto ſpadáiąca do żołądká. *Cholidochi prava conformatio*,

no, że nie do kiſzek, ale do żołądká źlewa ſię złość, zkąd tácy uſtáwicznie womity ćierpią bywáią tákże w okolicznych affekcyách, w iliáce kámień ćierpiącym. *Item.* W gliſtách tákże gdy ſię wrzod iáki we wnątrz rozpuknie, &c.

Womity w gwałtowney gorączce niezwyczáyne, złym bywáią znakiem. *Item.* Womit z flegmą y cholerą zmięſzány, rzadki, dobry ieſt w długiey biegunce, gdy womit dobrowolnie przypádnie, uwalnia od niey *Item.* Womit z rożnemi kolorámi, niebeſpieczny ieſt.

Item. Womit zielony, śiwy, rdzáwy, czarny, śmierdzący, śmierći znákiem poſpolićie, bywa.

Item. Womity bez żadnego koloru y pomięſzánia humorow w gorączkách wielkich, nie dobre ſą.

Spoſoby do leczenia.

WOmity ktore bywáią *Periodice*, álbo *Crytice* nie máią bydź zátrzymáne, gdyż ſię przez nie náturá czyśći. Gdy záś z inſzych przyczyn pochodzą, rozne ſpoſoby podádzą ſię ná zátrzymánie onych.

Naprzod ieżeli przyczyná z pełnośći humorow, nie trzebá záraz z rázu zátrzymywáć ich, y owſzem dopomoc náturze, dáiąc ná pobudzánie ich dla prędſzego zbyćia: ná co ſłuży *Gilla Teophrasti ſal vitrioli ex Antim:* robionych Medykámentow ná womity ſtrzedz ſię, bo bardziey y więcey przyćiągáią humorow do żołądká.

Purganſe ex Rhabar, cum Myrabolanis & Mechoaca dobre

dobre są, tákże enemy mocne, osobliwie dla słábych. Ieżeli womity są gwałtowne, trzebá ie zátrzymywáć czym prędzey, ná co służą *Pillulæ Cochiæ minores cum Land: Opita: Item. Mastix Balsamus Peruvianus* w iáiu miękkim zazyty, zátrzymuie one.

Item. Sol piołunowa z sokiem Limoniowym zmięszáną, dáiąc pić, prędko zátrzymuie, á osobliwie gdy gorączká będzie. Tákże *Spiritus Vitrioli* z sokiem miętczanym zmięszány. *Item.* ℞ *Elixir. vitæ Mathioli onc. 2. Aqu: Cinam, C. vin. dr. 3. Spir. sal. Arm. gut. 15. M.* day ná raz.

Item, ℞ *Pulv. Mirtillor. Masticis, aa. dr. ʃ M.* day z wodką bábczáną. *Item. Theriaca dr. 2. Ol; Macis gut: 3. Laud; Opiat: gr. 1. M.* day ná raz.

Item. Pumex ná subtelny proszek stárty w winie dány, zátrzymywa skutecznie, toż czyni y kámfora.

Gdy się krew przez womit pokázuie, trzebá ią puścić z ręki, chybá żeby byłá czarna, spiekła, ná ten czas wstrzymáć się od niey.

Item. Ná zátrzymánie służą plastry rożne, máterace, oleyki, káthápláśmy, ziołá w winie álbo w occie wárzone, bánká ná sucho nád żołądkiem stáwiona, káthápláśmá, weś gałki muszkátowey, żywokostu, oboygá po ćwierći łotá, tátárskiego ziela, Imbieru, po pułtory ćwierći łotá, iáłowcu dwá łoty, osrzodki chlebá 4. łoty, warz to w winie żeby było iák kászá, obłoż ćiepło żołądek. Dryakiew winem rozmąćiwszy

kłáść ná żołądek, pápierem ią ſmáruiąc.

Item Weś gwozdzikow tłuczonych puł łotá, Máſtyxu ćwierć łotá, roży ſuchey ſzczyptę, Pigiew ſuchych pułtory ćwierci łotá, námocz to w winie, potym przywarz, przecedź, daway choremu po łyſzcze. *Item.* Weś Roży, mięty, piołunu po garśći, pokray drobno, przyday gałki, gwozdzikow, Máſtyxu co chceſz, włoż do worká, przeſzyi, praż w winie, przykładay ná żołądek. *Item.* Weś grzankę chlebá, poſyp ią prochem z mięty, gwozdzikow, gałki, y kminu kramnego, zley ią winem, álbo octem winnym, przygrzyi, przyłoż ná żołądek.

Item. Złoto kilkákroć rozpaláiąc zgáśić w winie, to wino dáć pić, znácznie pomaga. Tákże *Spiritus Vitrioli dulcis*, á nádewſzyſtko *Liquor Stypticus cum opio* ieſt ſekretny.

Item. Warz Pigwy ſuche, Tormentille, koleder, kádźidło, Máſtix, dawáć pić pomoże. Gdy kto przeſádzi lekárſtwem ná womity dánym, day ſię nápić winá dobrego z dryakwią, álbo gorzałki dobrey, álbo mleko z chlebem przewárzone ieść, álbo náſyp w wino cynámonu, gałki, kwiátu, chlebá ośrzodki, cukru, zgrzawſzy day ieść. *Item.* Pumex ná to bárdzo dobry. *Item.* Máſtyx y kádźidło.

Szoſta chorobá żołądká ieſt cholerá.

TO ieſt gwałtowne humorow cholerycznych oſtrych, y zepſowánych przez womit, oraz y przez ſtolce odchodzenie.

Zadki. Naprzod chorego nagłe, ćięſzkie, y częſte napadáią womity, oraz y ſtolce przez ktore materya częśćią flegmá, częśćią cholerá, żułta, zielona, gorzka, kwáśna, czáſem ze krwią wychodzi bez przeſtánku, zkąd śiły uſtáią, prágnienie zbytnie, poty, kurcz, mdłość, rąk y nog ziębnienie, pieczenie w żołądku, y bol, rozdymánie żywotá. Exkrementá bywáią czáſem białe, á czáſem popielate, co ieſt znákiem *malignitatis* uryná bárdzo ćięſzko odchodźi, puls prędki, ſzczkawká, poty źimne, uryná czarna w tey chorobie złym znákiem ieſt; tákże puls prędki a ſubtelny, częſte mdłośći, ſzczkawká konwulſye, ziębnienie rąk, y nog, obrácá ſię pod czas w Strángurya.

Spoſoby do leczenia.

NA początku tey choroby, nie porywáć ſię záraz do zátrzymánia, y owſzem lekkim womitorium dopomoc, to ieſt wodą z Syropem octowym, álbo wodą ćiepłą z oliwą, álbo *infuſione Rhabar: cum Succo Abſinthij.* Należą tákże purgánſe wolne, Enemy, *ex decocto portulacæ, plantag. Lactucæ, Endiviæ.* Przytym oſtrość humorow ma bydź temperowána dekokcya *Lactucæ, Portulacæ, Plantaginis, cum Syropo Cydoniorum, & de Roſis ſiccis,* przydáiąc záwſze *Sal: Prunellæ,* tákże ſłużą Emulſye rożne chłodzące, pośiláiące, y zátwierdzáiące. Gdy bárdźiey womity á niżeli ſtolce dokuczáią, trzebá dáć Enemy częſto, tákże purgánſe.

Item. R. *Ol. nuc: Moſch exp: ſcrup: j.* S. *Laudani Opiati gr:* 1. *Pulv. Bezoard. gr.* 5. *M.* Day ná raz, powtarzay raz y drugi.

Item. R. *Conſer. Roſar. antiquæ unc.* 1. *ſ. Diaſcord Corall: rubr: pr. Croc. Mart. adſtr: aá. dr.* 1. *Marg: dr: ſ. Cryſtall: mont. dr:* 1. *Syrup. d. Ment: q. ſ. M.* day ná raz iák kásztan.

Enemá, R *Deco. bord: libr:* 2. *Teriac: dr:* 3. *ſ. E. vel* R. *Rad. Tormen. Biſtor. aá. unc. ſ Argent ſanic aá. m. ſ. Roſar. Rubr: Balaus aá. pug.* 1. *Gran. ſumach: dr.* 2. *coqv. in lacte dulc. chalibeato colat. adde ſevi capr: unc.* 1 *Succi Plantag: unc.* 1. *S. vitell. ov. Extr. opÿ gr.* 1. S. Poty pobudzáiące lekárſtwá ſą ſkuteczne, ieżeli śiły pozwolą.

Item. Ná żołądek przykładáć gorzałkę dobrą maczáiąc w niey chuſty. *Item.* Rożne plaſtry, Máterace, *Cathaplaſmy* ſłużą, ktorych masz dość opiſánych wzwyż przy womitách. Iákoż práwie iednákowa kurácya tey choroby iáko y tám tey.

Item. Weś dekokcyi ięczmienia ſunt przy day Syropu rożánego unc: dwie, day wypić, rzecz pewna.

Item. In Cholera acuta & maligna, R. *Tinct: Bezoar: ſcrup:* 1. *Spir: C. C. gut.* 12. *Spir: Tart: ſcrup.* 1. *Aqv. ment. unc. ſ maſtich. drach.* 3. *Plant. unc.* 1. zmięſzay day ná raz, &c.

Siodma chorobá żołądka, ieſt Cardialgia, *to ieſt, boi żołądká.*

PRzyczyny bolu żołądká ſą te: Naprzod humory oſtre zlewáiące ſię do niego, álbo wiá-

try

try rozdymáiące, álbo glity łące żołądek, albo potráwy nie ſtráwne w nim zoſtáiące, tákże humor *Ichoroſus corroſivus*, álbo ropá z wrzodu kędy uczynionego, tákże przyległych części ciáłá indyſpozycye, zbytek też ćiepłá w żołądku, álbo oziębienia bywáią przyczyną bolu żołądká; y inſze, ktorych wyliczyć niepodobná.

Spoſoby do leczeniá.

NAprzod ieżeliby bol z żołądká pochodźił, álbo z wiátrow, álbo z humorow oſtrych, należy enemá odwilżáiąca, y wiátry rozpędzáiąca tákże purgánſe Náprzykład: *Pulvis Corna-binus*; pigułki *Aloeſangina*. &c. Po odpráwionych operácyách, dác choremu oleyku z gorzkich migdałow łyſzkę z winem. Ieżeliby bol znácznie dokuczał; dác enemę z winá, przydawſzy do niego oleyku iáłowcowego 12. kropel, do inſzych záś enem, ktore ſię z ziołł gotuią przylewáć oleyku ruciánego. *Elect. de Baccbis lauri*, álbo *Benedicta laxat.* Ieżeliby chory miał ſpoſobność do womitow, dáć mu ná nie.

Item. Służą ſmárowánia, plaſtry, oſobliwie *de Baccis Lauri, de cruſta panis; &c.* Mátеrace z ziół winem mocnym ſkrapiáne; y przykłádáne. *Item.* Wodká rumienkowa dáiąc iey ná raz po ʒ. uncyi z oleykiem Migdałow gorzkich, ieſt doświadczona, *Item.* Roſkroy chleb ćiepły, iednę połowę potrząśniy cynámonem, gałką, gwozdźikámi, miętą ná proch utártą, przyłoż ćieplo ná żołądek. Kąpiel też ieſt dobra; oſobliwie gdy

zwiá-

z wiátrow pochodzi bol, w sámeyże kąpieli day choremu winá ćiepłego z oleykiem kminkowym

Item W Kąpieli może dáć lekárstwo purguiące, (po ktorego wzięćiu) pośiedzieć z puł godźiny w wodźie, potym wyniść, á to ná ten czas kiedy enemy nie mogą wyprowádźić wiátrow álbo hůorow złych, álbo exkrementow zapiekłych

Opiata też dobre służą, niektorzy mięszáią ie z purgánsámi, náprzykład. *R. Diaphan. unc. ʃ. Philon: Rom. ſcrup.* 2. zmięszay *cum Decocto chamomillæ*, day ná raz.

Ieżeliby bol pochodźił z cholery, day ná womity; służą y ná purgánse *ex Rhabar*: potym dawáć emulsye, Iulepy chłodzące, oćieráiące, tákże chleb z piecá ćiepły roskroiwszy, zláć octem mocnym, przyłożyć ná żołądek.

Ieżeliby bol był z zránienia, álbo z zápalenia, álbo z glist, o tym będźie niżey.

Item. Olejek rumienkowy destyllowány, nád inne lepszy ná żołądek.

Item. Spir. Tartari cum Tinctura Bezoard: iest bárdzo dobry, tákże *Eſſ. ment. chamomil. Abſinth: Extracta* też *Abſinthij, centaurei Angelicæ, Zedoariæ.*

Item. Teriáká z winem zmięszána, przydawszy *Spir: C. C. ſal. Arm. dulcis.*

Proszek doświadczony.

R. Ocul. Cancr. dr. 1. *Ebor, philoſ. pr. C. C. pr. Antim. diaph. aã. ſcrup. ʃ. m.* day ná dwá rázy, proszek tákże żołądkowy doświadczony opisány wzwyż *in Anoxemia.*

Item. Ludźie prości záżywáią proſzku z tárnek ſuſzonych, co im znácznie pomaga, inśi cytwar ná proch ſtłuczony z gorzałką piią. Oprocz tego ſłużą morſelki rozne żołądkowe. *Elixir vitrioli Mynſ. Elix. vitæ math. Spir. vexer. ſal: Abſinthij, Chamom. Centaurei, rad. Aaron & Zedoaria, &c.*

Oſma chorobá żołądká ieſt zápalenie, źiątrzenie, álbo wrzod.

ZApalenie żołądká ieſt nábrzmiáłość ze krwi, lub ſámey, lubo z meláncholią, cholerą, álbo flegmą oſtrą pomięſzáney, pochodzącey *per Ramos venæ portæ*, ktora rozchodząc ſię po ſubſtáncyi żołądká, według oſtrośći ſwoiey ſprawuie, álbo ſámo zápalenie, álbo zápalenie z nábrzmiáłośćią twárdą, álbo z wrzodem twárdym, te zápalenia názywaią ſię *Eriſipelatoſum, Ædemathoſum, Scyrrhoſum*. Tráfia ſię też exulcerácya żołądká z Merkuryuſzá dánego, álbo ná ſalwácye, álbo ná womity, gdy będźie źle preparowány, nie tylko gárdło ſwoią iádowitą oſtrośćią poráni; ále y żołądek. Toż czyni y *Kantharides* ná puchliny dáne, y inſze lekárſtwá nie dobrze prepárowáne, iáko *Euphorbium, Scammonea, Antimonium, &c.*

Znáki. Bol wielki w żołądku pałáiący, kolący, śiepáiący, rozſzerzáiący, ktory w grzbiećie czuć ſię dáie, przytym nábrzmiáłość żołądká znáczna, pod czás ták znáczna, że nietylko do tykániem, ále y ná oko widzieć ſię dáie, łopátki

ſię

śię ná doł oćiągáią oddech ćięſzki, w połyká-niu trudnosć, rzyganie częſte, womity pod czás nie co pomięſzáne ze krwią, gorączká wnętrzna znáczna. Ieżeli ieſt ſámo tylko zápalenie żołądká ze krwi pochodzące, nie ták boleſne ieſt, ieżeli záś z nabrzmiáłośćią ćięższe bole y gorączkę (*Lipirya* zwana, w ktorey ręce y nogi ziębnieią, á wewnątrz pali; prágnienie nie ugáſzone ſpráwuie) przynośi: Zápalenie też wątroby, ktora żołądek okrywa, podobne ſpráwuie *Symptomata*.

Znáki owrzedźiáłego żołądká te ſą: Ieżeli przez womity, álbo przez ſtolce odchodźi máterya ropiſta, w ktorey śię pod czás nie co krwi pokázuie, á przytym boł w żołądku wielki pałáiący, kolący, ktory ná ten czás bárdźiey śię wydáie, gdy śię chory nápiie czego zimnego, álbo zie co ſłonego, kwáśnego, korzennego, gorącego, znák ieſt pewny owrzedźiáłego żołądká, bywa przytym gorączká, ápetytu utrácenie, odrzyganie cuchnące. A nie tylko żołądek podległy ieſt zápaleniu, y exulcerácyi, ále też *Æſophagus*, (to ieſt Meat, ktorym połykamy iedzenie y pićie) w ktorym częſto przydáie śię zápalenie, y *Excoriatio*, ktore czynią wielką przeſzkodę do iedzenia y pićia, co przydáie śię z rożnych przyczyn, oſobliwie ſpadáiących humorow z głowy oſtrych; tákże z zápalenia od gorączki wielkiey, z kurzenia álbo gryźienia częſtego tutoniu, z pićia uſtáwi-

cznego

cznego gorzałki, albo win ołowiánych Wapiennych tákże z trucizny zażytey, z Merkuryuszá zle prepárowánego, iáko się wielom trafia, tym, ktorzy od niedoskonáłych Medykow záżywáią Medykámentow.

Sposoby do leczenia.

NA zápelenie prosto żołądka, trzebá krew puścić z powtorzeniem z obudwu rąk, choćby y słábość znácza byłá, álbo Hæmorhoidy otworzyć, kto do nich zwyczáyny, tákże báńki ná łopátkach, ná grzbiećie, ták suche, iáko też z piawkámi stáwić.

Ieżeli ręce y nogi ziębnieią; ścieráć ie dobrze ćiepłemi chustámi, Purgánse mieyscá nie máią, chyba bárdzo wolne, *ex Tamarint: cassia in sero lactis diss.* Enemy co dzień máią bydź dawáne tákie. Weś rosołu kurzego, warz w nim ślaz, fiałkowe liśćie, podrożnik, mlecz przecedz; przyday Kássyi, oleyku fiałkowego rożánego, po dwie unc, cukru co potrzebá; Emulsye tákże są pożyteczne, Syropy tákże *de Papavere de Endivia, myrtinus, &c.* Chory miásto piwá niech piie Tyzánne, przydáiąc do wárzenia *Rad: Tormentill Herb sanic. Endiv. Lactucæ portulacæ. Opiata* też wiele pomagáią, osobliwie terpentyná płokána, zmięszána *cum lap: prunel. & Saccaro Rosat* álbo samá przydawszy do niey kilká gran *Sacchari Saturni Chrystal.* Ieżeli iest ná brzmiałość żołądká, słazą rożne Káthápláśmy ná wierzch przykłádáne, *ex Rad. Lilior. Althea ficubus Sem; Lini Fanugr.*

Jeżeli ieſt exulceracya żołądká, ſłába nádzieiá o chorym, niech piie dekokt. R. *Hord. integr. M. S. Scabios Agrim Pimpinell: Capill: ven. aã. M. 1. Millefolij fol. Rubi bati Rad. Conſol. aã. dr.* 3. warz w wodzie, przecedź: osłodź Syropem *de Roſis ſiccis*, daway choremu miaſto piwá. Dekokcya Chyny (ieżeli gorączki niemáſz) naylepſza ieſt.

Item. Ná zgoienie owrzedzenia oſobliwie ſłużą *Bol. Arm. Sang drac. Terra Sigill. Corall. Lap: Hæmat. Gumi Arab. ſuccus Hypoci Thus, Maſtix. Balſamus vulnerarius Hiſpanicus, Balſamus pervianus.* Wodá Ægerſka &c. Ná trudność w połykániu. *Rob. nucum cum ſale gemmæ.*

Dźiewiąta chorobá Zołądká ieſt, otwarćie Orificij *iego, zkąd bywa z uſt fetor*

Spoſoby do leczenia.

FÆtor, ktory pochodzi z otwártego żołądká, oddala ſię temi ſpoſobámi. R. *Theriaca drach:* 1. *Maſtic: dr: ſ. Thuris ſcrup. ſ. Aſſæ dulc. dr. ſ. Moſchi gr.* 4. *Ol Cinam vel in defectu Aniſi gut.* 7. *Sacchari. q. ſ. ſ. Rotulæ*, tych kołaczkow częſto záżywáć.

Item. Elixir. propr: Oleiek cynámonowy, Ambrá, wino piołunkowe, ocet winny piołunkowy z ſkorkámi cytrynowemi, y z gáłgánem, dryakiew, morſzelki żołądkowe. *Spir. volat. Ole. Arom. Sp. Salis, Elixir. Vitrioli Mynſ. &c.* dobre ſą ná tę chorobę,

Item. Ná płokánie uſt. Weś ſzáłwii, Rozmárynu, mięty; warz *in aceto Squill.* przecedziwſzy płocz uſtá. Dekokcya Gwaiáku do pićia dobra, tákże

tákże *Succolata* y kawa miałaby coś pomagáć, iáko y *Herba Thea*, iáko ie zalecáią ći, co przedáią, zysku z tąd swego szukáiąc, onych effekty udáiá, &c.

Dźieśiąta chorobá żołądká iest Sitis Morbosa.

W Wielu chorobách bywa prágnienie, iáko to w gorączkách, w puchlinách, *in Diabete &c.* Tym dawszy pokoy, podáią się sposoby do utemperowánia prágnienia; pochodzącego z suchośći żołądká. Na to osobliwie służy Tyzánna z figámi y rodzenkámi wárzona; przydáiąc záwsze *Lapid. prunell:* y Iulepu rozánego według smáku, álbo też Syropu z octu zrobionego. *Item.* Ná to *Spiritus Vitrioli* z wodą podrożnikową, álbo serwatczáną służy.

Dla podrożnych pod czás gorący, ná prágnienie. Weś pieprzu, hányszku po puł drágmy, lukrecyi dwá łoty, fiałkowego korzenia cwierć łotá, cukru funt, zrob z tego proszek subtelny, gdy go chcesz záżyć, weś wodki kwartę, wsyp do niey tego proszku, z puł łyszki, przeley z naczenia, do naczenia, piy, nie tylko prágnienie gáśi, ále y pośila, lepszy iest á niżeli Sorbet

Iedenasta chorobá żołądká iest Cruditas & Ablata coctio; *to iest niestráwność żołądká.*

TRawienie żołądká zowie się *Concoctio*, álbo *Chylôsis*. Niestráwność záś troiákim sposobem bydz może; to iest, *Imminute; Depravate; & Abolitè* ktore názywáią się *Bradypepsia, Dyspepsia, Apepsia.*

Tá niestráwnośc według rożnośći temperámentow, rożna iest. W cholerycznych komplexyách dáie się znáć przez odrzygánie: to iest exhalacye żołądká, podobne iáycom pieczonym; álbo rybom zgniłym, w meláncholicznych kwáśne exhalácye z ust pospolićie odchodzą, w flegmátycznych wodniste, wilgotne, y kliowáte przez ustá wychodzą humory.

Sposoby do leczenia.

NIestráwnośc żołądká, że pospolićie pochodzi z humorow śćiągáiących się do niego; służyć będą womitorya, purgánse, ktore według wielośći, y iákowośći humorow ákkomodowáć potrzebá, potym należą *corroborantia*, ktorych masz dość wzwyż opisánych chorobách; oprocz tego służy *Conser. Rosar.* álbo *Acetosell. cum Spir. Vener* álbo *Vitrioli*, tákże *Oleum Masticbinum*. Kwaskowate medykámentá; służą cholerykom, meláncholikom záś gorzkie; służą też dobrze *Pill. de Aloe rosata* z myrrhą, z Mástyxem, z száfránem zgotowáć, tákże *Aloephanginæ, Mastichinæ*, tákże *ex extracto Absinthij cum Mastiche & Myrrha.*

Item. Cerat doświadczony, R. *Gum Landan. unc 2. Bera unc. 5 Ol. Nuc. Mosch. dr. 3 f. ceratum.* Ná żołądek *Tragea* żołądkowa. R. *Cubeb. dr. 3. Nuc. Mosch. scrup. 4. Garyophill. dr. s. Macis s. 1. Calam: Arom, scrup. 2. Liquiritiæ rasæ dr. sem: Carvi dr. 6. Faniculi unc. s: Diarhod. Abbat. dr. 4. f. p. gres: dosis dr. 1. &c.*

Dwá-

Dwánaſta choroba żołądká ieſt Ructus, & Flatus.

TO ieſt: rzygánie, y wiatrow przez uſtá od chodzenie, ktore pochodzi z żołądká zimnego; z meláncholyi często ściągáiącey ſię do niego; álbo z obſtrukcyi wątroby, y śledziony: álbo z częſtego iedzenia fruktow, y innych potraw nieſtrawnych: álbo z picia częſtego wody, álbo piwá bárdzo cienkiego, &c. Przytráfic ſię też tá chorobá w Hipokondryi, y w inſzych z meláncholyi pochodzących chorobách. Więc tá áffekcya pochodzi z záziębionego żołądká, záczym trzebá naprzod przepurgowáć ſię raz, y drugi, oſobliwie gdy z wielości meláncholyi, álbo z obſtrukcyi pochodzi; do tego trzebá bráć *aperitiva*, á potym zágrzewáiących żołądek lekarſtw záżywáć; ná co dobre ſą *Elixir. propr: Elixir Vitrioli, Elixir. Stomach.* Morſzelki żołądkowe; wino piołunkowe z gałką Muſzkátową, y z ſkorkami cytrynowemi: álbo dla ubożſzych w piwie moczona miętá; piołyn, iáłowiec, kmin polny, kramny, koper włoſki, imbier, kolęder.

Item. R. Ocul: Canc: dr. 1. *S. Cretæ dra.* 1. *vitr: Marg. gr.* 8. *Macis dr. ſ. f. pulv.* ná 6 rázy, ktory trzebá kilká rázy bráć ná dzień; Enemy też ſą bárdzo potrzebne.

Item. Ná kwáśne rzygánie; Weś pieprzu ćwierć łotá, náśienia kminu, utárſzy ſpołem piy z winem, álbo z piwem.

Item, Naśienie koprowe, cynámon, gálgan, lebiodká, hányſz, kwiát muſzkátowy, zmięſzawſzy wraz utrzeć, pić, z winem, álbo z piwem, biorąc ná raz po puł łyſzki,

Ieżeli pochodźi z inſzey choroby, o tym maſz ná ſwych mieyſcách podáne ſpoſoby.

Trzynásta choroba żołądká ieſt womity krwawe.

TO ieſt krwi odchodzenie przez uſta (nie z káſzlem, y odpluwániem) ále przez womity z żołądká pochodzące, ktore álbo z ſamego żołądka zránionego, álbo z inſzych częśći przyległych; iáko wątroby, śledźiony, máćice, głowy, gdy przez ich żyły krew ſię do żołądká śćiaga, y przez womity odchodźi. Przyczyny ſą te: Pełność wielka krwie, álbo oſtrość, álbo *efferventia* z głowy, także ſpada krew do żołądká; przez podniebienie *in Æſophagum.* Częſto też y kathar ćięſzki z flegmy ſłoney y oſtrey rodzący ſię, do żołądká ráni go, y żyły iego otwiera; toż czyni y przetrzymána krew mieśięczna: nayczęśćiey zlewa ſię od śledźiony, większą bowiem ma przyległość do żołądká, á niżeli wątrobá, gdyż znáczna odnogá *a Vena porta,* do śledźiony śćiaga ſię, od ktorey żyłki gęſte do żołądká idą, ná ten czas y przez ſtolce pokázuie ſię krew.

Tá chorobá ieſt bárdzo niebeśpieczna gdy z wątroby álbo śledźiony przyczyny pochodźi, álbo z wielkiey pełnośći, y gorącośći krwie; gdy bowiem nagłe womity, y zdrowego nápádną,

w iednym

w iednym kwadransie duſzą; iákom widział dwie oſoby, ktore w oczách moich zdrowemi będąc, gdy ich gwałtowne womity krwáwe nápadły, nagle udúśiły. Częſto też po womitách krwáwych puchliná śie przydaie.

Sposoby do leczenia.

NAprzod z iakieykolwiek przyczyny womity ſą, trzebá záżyć Medykamentow, krew z żołądká wypędzáiących, y zlewánie śię oney do niego; broniących także zatwierdzáiących, y oſtrość krwie temperuiących. Kurácya nay-bárdziey należy ná wikćie, ſtrzedz śię potraw ſłonych, kwaśnych, bárdzo gorzkich, korzennych, tákże napoiow gorących: to ieſt winá, gorzałki, miodu, nawet y piwá mocnego, ále Tyzánnę, Dekokcyą Gwáiáku, álbo *ex Ligno Lentiſ.* i. pić miáſto piwá; álbo ſerwatkę przewarzáną, zgáśiwſzy w niey kilká rázy ſtal. Służy ná to y wodá Egierſka; tákże likwor *Stypticus*, y inne rożne Dekokcye *ex Rad: Torment: Biſtortæ, Veronicæ Heder. terr. Millefolij. &c.* Nád to krwie puſzczenie naypotrzebnieyſze, powtarzáiąc według potrzeby z rąk y nog; oſobliwie gdy z przetrzymánia mieśięczney choroby przyczyná będźie, tákże báńki ſtáwić ná bokách, ná lędźwiách, ná łyſtách, dla odćiągánia krwi; Do zátrzymánia womitow, naylepſza kámforá z ſokiem bábczánym, dáiąc pić.

Ieżeli byłá krew ſpiekła, dawáć choremu Tyzánnę miodem przyſłodzoną.

Item. Ná zátrzymánie pewne. Weś białek iáiowy, wodki rozaney, y octu po łyſzcze dobrey, ubiy iák naylepiey, przyday krochmalu puł łotá, zmięſzay, daway choremu po łyſzcze.

Item. Sok z babki, ieſt ná to dobry piiąc go.

Item. *R. Corall: rub: prap: Boli arm. Lap. Hemmat. Troch: d. Carabe. aa. dr.* 1. *Aqv. Plant. Syrup. Myrtin. aa. unc.* 2. *Sacch. Roſati dr.* ʒ. *miſce* daway tego po troſze często. Służą także ná to *Tinct. Coroll: Sal. Corall. Syrup. Corall. Opiata* bárdzo dobrze nádáią ſię, byle nie byłá krew ſpiekłá w żołądku. *Item.* Konfekt, *R Conſer. Roſar. Ant. Rad. Symph. aa. unc.* 1. *Myvæ Cydon Nucleor. Myrab. l. Trochiſcor: d. Carab. d. Terra Lemn. aa. dr.* 1. *Corall. pr. Croc. Mart. aa. dr.* 1. *cum Syr. de Roſis ſiccis f. Opiata*; daway ná raz iák Kaſztan, ná żołądek przykłądáć gębkę octem nápoioną, ręce y nogi kłáść w zimną wodę; purgánſe *ex Rhabarbaro* wolne dawáć ſię mogą.

Item. Wodká z pokrzyw wypalona, przydawſzy do niey *Spir: vitri:* piiąc ią, ieſt pewna.

Item. Rákowe oczy z octem zmięſzawſzy, dáć pić. *Item. Sperma Ceti Decoctio urticæ minoris, Conſer. Roſar. cum pulv. Rhab.* Oleiek migdałowy, *Ung. rub. potabile Liquor. Stypticus cum Opio, Saccharum Saturni Chymical. &c*

O CHOROBACH KISZEK.

Choroby kiſzek ſą te: Colica, Iliaca, Alvi adſtrictio, Lienteria, Cœliaca, Diarrhæa, Dyſſenterya, Teneſmus,

smus, Fluxus Hepaticus, Lumbrici Fluxus Hæmorrhoidalis, Hæmorhoidum dolor. &c.

O KOLKACH.

KOlká, zowie ſię od koloń kiſzki zwáney, w ktorey ſię poſpolicie rodzi.

Z dwoiakiey przyczyny bywáią kolki, álbo z wiátrow, albo z humorow; wiátry z nieſtrawnego y zimnego żołądká rodzą ſię. Ieżeli wolnego odchodzenia (dla iákiey przeſzkody) nie máią w grubſzych, kiſzkách oſobliwie *in Colo inteſtino*, párcie, y bole wielkie ſpráwuią. Humory także grube, zimne, ſlegmiſte, ſłone, gorzkie, kwáśne, gdy do kiſzek p przyłgáią, one oſtrością ſwoią (ſczypiąc, gryżąc, bole w nich nieznośne czynią. Bywa też *Colica biliosa* zwána, pochodząca z cholery, ktora przynośi częſtokroć Páraliz, częſto napada w gniewie wielkim, w gorączce wielkiey, ten humor nie do kiſzek, ále miedzy Membrány *abdominis* rozlewa ſię, czym ſię boł nieznośny ſpráwuie, ktory enemámi, áni żadnemi lekarſtwy, ták wnetrznemi, iáko też powierzchnemi uſpokoić ſię nie da: potym obraca ſię w páráliz, czáſem ſpráwuie konwulſye, álbo wielką chorobę y śmierć.

Ieſt ieſzcze áffekcya okoliczna ktora názywa ſię *Spaſmodia*: tá pochodzi z gęſtnienia liquoru (*Limpha* zwánego) *in glandulis inteſtinorum*.

Oprocz tego, z rożnych przyczyn bywáią kolki, to ieſt: gdy ſię kámienie w kiſzkách porodzą, lubo ſię rzadko bárdzo tráfia, także gdy

śię glisty wkłąb zwiną; kiszki zátkáią; álbo też pokurczenie onych z wiatrow, z kąd śię *Iliaca passio* rodźi, tákże śćisnienie kiszek, od humoru ná wierzchu zostáiącego, iáko śię tráfia w puchlinách. *Item.* Wszystkie rzeczy twárde zbytkiem iedzone, iáko ser, iáycá twárde, wiśnie z kostkámi, &c. zátykáiąc kiszki kolki spráwuią; tákże gdy kto zbytnim ápetytem iedząc, oraz żołądek oblewa piwem, &c.

Rozeznánie choroby znáki.

JEżeli koliczna áffekcya pochodźi z flegmy: nie ták bywa uprzykrzona; chybá kiedy śię wiátry przyłączą, ná ten czas bywa bol, że iákoby swidrem wierćiał kiszki Uryná bywa biała, niestráwna, iednák nie záwsze: (czym śię myla Medycy) przytym bywa konstypácya wielka; y trudnośc w upuszczániu uryny.

Ieżeli pochodźi z samych wiátrow, w ten czas bol bywa rozćiągáiący, y nádętość żywotá, przytym przelewánie śie y hurkotanie po kiszkách, czego łátwo doiść. Ieżeli chory pił wiele y nagle piwá zimnego, álbo wodę, álbo iadł Málony, ogorki, y innych fruktow wiele: álbo też co niestráwnego ziadł. Ieżeli z humoru ostrego cholerycznego, ten naygorszy iest, sczypiąc, prąc, kołąc, z rospaleniem, y gorączką; uryná żułta, exkrementá, ktore ieżeli łátwie odchodzą, folgę czynią wielką; *defectus* tákże *bilis* bywa przyczyną áffekcyey koliczney.

Bole

Bole inszych części w żywocie zostáiących, iáko wątroby, sledziony, &c. od kolek łátwo rozeznáć się mogą; o ktorych ná swych mieyscách masz, wyiąwszy affekcyą Nefrytyczną, ktora podobnież Symptomátá spráwuie; dla czego y biegłych Medykow oraz oszukuie.

Znaki tedy są te. Naprzod bol koliczny, pochodzący z kámienia w nerkách, (ktory się *Nephritis* zowie) iest stáły, to iest: w iednym mieyscu dokuczáiący; w Krzyżách, ktory rościąga się według długości Urethry: okoliczny zaś nie státeczny iest, raz w tym, drugi ráz w onym mieyscu parcie, y bole sprawuiący; y iáko pás w puł żywotá dręczy.

2 Po iedzeniu bol koliczny wzmaga się, dla ściśnienia kiszek z nápełnionego żołądká *in Nephritide* záś iednakowa trwa, nic się nie mieniąc.

3 W kolce womity bywáią cięższe y konstypácya, *in Nephritide* nie ták ciężkie; y żywot wolny, lubo się pod czás zgadzaią.

4 W kolce gdy się kiszki przez Enemy wyproznią, álbo też przez womit, chory czuie folgę, záś *in Nephritide* choć to będźie, iednák chory z tąd folgi nie czuie.

5 *In Nephritide* Uryná zrázu ćienka, czysta, potym ustáie się w niey máterya piászczysta, á pod czás y kámyki wychodzą, w kolce záś uryná bywa pospolićie mętna.

Sposoby do leczenia Kolki.

NA początku tey choroby, zaraz służą Enemys

my; w przod wolne, potym mocnieyſze, ktore częſto dáwáć: ieżeli iedná nie pomoże, záraz drugą, y trzećią dáć. Ieżeliby enemy máły ſkutek czyniły, przylewáć do nich *Vinum Emmeticum*, álbo przydáć *Coloquintidi*, álbo czopek mocny zrobić. Ieżeliby Enemy nie pomogły, żeby zátwardzenia wielkiego ruſzyć nie mogły: Weś mánny Kálábryny uncyi 2. roſpuść roſołem, przecedź, przyday uncyi 2. Oleyku migdałowego, day ćiepło wypić.

Ieżeliby z flegmy kolká pochodźiłá, mocniey ſze purgánſe dawáć potrzebá. Przytym ſłużą formentácye, kąpieli, ſmárowánia, káthápláſmy, plaſtry. y inſze ápplikácye.

Item. Weś wody wrzącey kwáterkę, oliwy ćwierć kwáterki, pieprzu tłuczonego trochę, zmięſzay, day ćiepło wypić, iák może ſtrzymáć, rzecz pewna, tákże ſam oleiek migdałowy piiąc go, bol uśmierza, tákże *Semen Amecos* dáne w roſole, álbo w winie, do rázu bol uſpokoia.

Ieżeliby chorobá długo trwáłá, chory ma pić Dekokcyą z Gwáiáku. Ieżeli z cholery pochodzi, trzebá dawáć Iulepy chłodzące, álbo Dekokcye *cum ſem carminativis*, y purgánſe *ex Rhabar*: y ná womity dány Medykáment uwalnia prędko od choroby. ieżeliby zbytnie bole dokuczáły, *Opiata* należą, ktore bol do czáſu uśmierzáią. *Mercurius dulcificatus* w tey áffekcyey ma ſwoię pochwałę, przydawſzy do niego *Vechica.*

chiculum, to ieſt: *reſinam Turbith*, álbo *Ialappa*; krwie puſzczenie tylko w ten czás ſłuży, kiedy ieſt gorączka z pomięſzánia cholery ze krwią, pić chory ma Tyzánnę z ięczmieniá wárzoną, przydáiąc ziela *Cardui bend*: y naśienia kopru włoſkiego, hányſzku, kminu, &c. leżeliby páraliż z kolek náruſzył, naydzieſz ſpoſoby ná to na ſwoim mieyſcu. *Item*. Ná kolki weś winá kwartę, przyday oleyku migdałowego 2. łoty. oleyku terpentynowego 30. krepli, day ćiepło wypić, potym śćiśniy żywot ręcznikiem.
Item. *Spir: nitri, cum Spir: vini*, zmięſzawſzy day
Item. Enemá doświádczona. Weś polewki grochowey, warz w niey garść *Eſulæ*, przecedź, przyday oleyku lniánego kwáterkę, ſoli łyſzkę, przywarz, day ćiepło. *Item*. Weś oleyku rumienkowego, co chceſz, przyday oleyku z kopru ſwoyſkiego *deſtill*: migdałow: coć ſię podoba, ſmáruy żywot, y ćiepłemi chuſtámi obłoż. *Item*. Służą ná to worki z otrębámi, álbo z proſem, álbo z ſolą prażąc, y ćiepło ná żywot kłádąc; także dobry ná to ieſt *Oleum Cucurbitinum*, z włoſkich Dyniek; ieżeli kolki pochodzą z konſtupácyi, á Enemy pomoc nie mogą, ná to ſpoſob ten, wedmiy wiátry w chorego Syrengą przez ſtolec, y záraz enemę day mocną.
Item. Ná kolki. Wilcze ielito ſuſzone, y ná proch utárte, zádáne ná raz co ſzeląg záważy, ieſt doświadczone.

Pigułki purguiące w kolkách.

R. *Pill. Tartar: ar. ʒ. Diagred. gr.* 8. *Ol. Succini gut.*

gut. 5. *Theriacæ scrup.* 1 *cum s. q. Elixir. Propr.* ℔. *Mass.* ná raz

Item. Weś Mánny kálábryny, łotow 4. rozpuść w rosole, przecedź, przyday *Sperma Ceti* ćwierć łotá, day ćiepło wypić. Enemá bárdzo skuteczna Weś ślazu, rumienku, bárszczu ogrodnego, Kárdyben, wszystkiego po puł gárśći, korzenia Ománowego, Tátarskiego źiela, gálgánu, ięczmienia, po dwie drágmy warz w mleku słodkim, przecedź, przyday żołtek od iáiá, oleyku z kopru włoskiego *distill.* kropli 30: iáłowcowego 60. *Croci Metall. gr*: 3. day uznasz pomoc, prośći ludźie mleko z czosnkiem wárzone piią ćiepło.

Trunek ná kolki nayosobliwszy.

WEś winá mocnego, álbo málmázyi trzy łoty, *Elix: vitæ Mathiol*: łot ieden, oleyku migdałowego dwá łoty, *Laud: Opiati gr*: 1. kámfory *gr*: 3. *Syrupi de Papav. dr.* 2. száfránu *gr.* 6. *Spir: Sal. Arm. gut*: 15. zmieszay day ná raz.

Item. Rob. Sambuci, cum sal. Volat. C. C.

Prószek ná kolki doświadczony.

R. Ocul. Cancr: Max. U. Lucij pisc. smocin: pr: Zòdò gr: aã. dr. 1. *Cort. Arantidr. unc.* 1. *Ol. Chamomill. dest. dr. s. Ther: scr.* 1 *M. f pul. dos. dr.* 1.

Ná Kolki ściągaiące kiszki.

R. Aqu. Ment. Chamom: aã. unc. 2. *Essent. Castor: Liqu. C. C. Succina Ess: Opij aã. dr. s. Syr. d. Cort: Arant. s. f. haustus* ná trzy rázy.

Ná párćie y bolesci bárdzo dokuczáiące.

R. Sem. Lini, & Psillÿ Papaveri albi Cydonior aã. dr. 2. cum deco. Chammom & sem, anisi f mũoll. cui adde Syrup Fernel. unc. 1. M. daway tego po łyszcze. *In desperato malo* day *Mercurÿ vini dr. 2. cum Syrup: violarum. & Aqv. Mentha.*

Ná Materac. Weś ieczmienia przetłuczonego, kminu kramnego, Kwiátu, Dźiewánny, Nostrzegu po puł garśći, kminu polnego, iáłowcu po łoćie, soli puł garśći, Salarmoniáku pułtorá łotá, kámfory ćwierć łotá, przeszyi; zleway winem przygrzewáiąc, przykładay ná żywot, przytym day się nápić oleyku terpentynowego z gorzałką, także kmin polny wárzony z rodzenkámi y z iáłowcem piiąc polewkę pomogá.

Enemá doświadczoną. Weś Wierzchołkow centuryi, kopru włoskiego po garśći, rumienku, ruty, kopru swoyskiego po garśći, czárnuszki puł garśći, warz w puł gárcu wody do połowy, przecedź, przyday oleyku rućiánego kwáterkę, *Bened: laxat: unc. 1.* Soli oczkowátey puł łyszki, day ćiepło.

Item. Enemá z sámego winá przydawszy do niey oleyku bobkowego, terpentynowego, znácznie pomaga, tákże báńká ná żywoćie postáwiona.

Ná wyprowádzenie flegmy gęstey pigułki pewne.

R. Gum. Galgan per acet. scillit. de pur. & colli, scrup: 2. vitriol. Mart. ad albet. calc. Masticis, aã. scrup. 1. Castorei Mirrha aã. gr. 15. Croci scrup. s.

Trochi-

Trochiſc: alchan. dr. 1. *Reſin. Ialap. ſcammon. aã. ſcrup* 1 *Ol: citri gut.* 5 *f. pill. nro* 50. *doſis* 7. ná kazdą noc.

Item. Ná kolki warz czoſnek, przyday Oliwy piy pomożeć, także proſzek z ſkorek Pomarańczowych y z tátarſkim zielem dobry. *Item.* Enemá z winá z gorzałką ieſt dobra. *Item* Sok wyćiśniony z łáyná wołowego, dány w piwie ćiepłym pomaga, ále trzeba ſię po nim zápoćić, Dla białychgłow krowie należy, Co też ieſt ſekret ná wypędzenie zátrzymánego łożyſká.

Item. Ná kolki, bywáią Konchy máłe, ná kſztałt roſzkow; ktore ſię nazywaią *Coracini*, álbo *Concha percellana*, noſząc przy ſobie, bronią od kolek, ieżeli kto temu wierzyć będzie.

Item. Oleiek wyćiśniony z iąder orzechow włoſkich, dány ná raz 6. łotow, ieſt doświadczony. *Item. Electuarium Diaphœnic. cum philonio Romano*, wraz zmięſzawſzy dáć, ieſt doświadczone. *Item.* W pęcherz nálane dekokcye *ex herbis emollientibus & diſcutientibus* (ciepło przykładáiąc na zywot) pomagáią.

Item. Łáyná gołebie, świnie, owcze, rozmąciwſzy winem przywárzyć, żywot okładáć, ſą doświadczone.

O ILIACE.

ROżne tá choroba ma nazwiſka; Naprzod zowie ſię *Iliaca paſſio*, álbo *Ileos*, *Chordapſus*, *Volvulus*, *Convoluus*, *Vomitus ſtercoreus*, *Acutum tormentum*, *Miſerere mei*.

Zkąd

Zkąd śię názywa *Iliaca*; że w kiſzkách *Ilia* zwánych, nayczęśćiey przydáie śię; *Volvulus* zkąd śię zowie, że śię kiſzki od dołu do gory śćiągáią; *Chordapſus* ztąd że śię kiſzki pod czás iák powroz kręcą *Miserere mei*, ztąd, że ſámego Páná Bogá w ták ćięſzkiey chorobie o rátunek trzebá prośic.

Znáki tey choroby, iedne ſpolne y poſpolite z áffekcyą koliczną, drugie włáſne. Poſpolite y ſpolne ſą; bol nieznośny w żywoćie y rozdęćie, potraw obrzydzenie, womity, Nauſea, oddech ćięſzki, uryny trudne odchodzenie. Włáſne znáki te ſą, Bol okrutny w kiſzkách, iákby świdrem wierćiał, rozdęćie wielkie żywotá, ſtolcow zátwárdzenie wielkie, gdy śię chorobá wzmoże, nástępuią womity ćięſzkie, przez ktore wprzod wychodzi cholerá, álbo flegmá, álbo *Chyloſa* máterya; á potym exkrementá przez uſtá gwałtownie wychodzą, álbo też máterya zgniłá ſmrodliwa exkrementom podobna, rzadko śię to bowiem przytráfia, żeby *ſtercorea* máterya przez uſtá wychodziłá: á gdy pot zimny; rąk y nog źiębnienie, ſercá drzenie, nudnośći y mdłośći náſtępuią: śmierć przynośi pewną.

Przyczyny ſą te: naprzod exkrementow zátwárdziáłość, álbo ſpieczenie śię, ktore kiſzki rozdymáią, tę cholerę ſpráwuią; tákże zápalenie kiſzek, álbo nábrzmiáłość, ktora śćiſkáiąc kiſzki, wolnego przechodu exkrementom nie dozwala.

Item. Kiszek záwinienie, álbo skręcenie, iáko tráfia się w rupturách, álbo z koliczney áffekcyi, ktora częstokroć rodźi tę chorobę.

Item Zránienie kiszek znáczne, gdy bowiem álbo exkrementá, álbo humory ostre przez kiszki przechodzące, przychodzą do rány w kiszkách: szczypiąc y gryżąc one, poruszone gwałtem názad do gory ustępuią do żołądká: zkąd womity.

Znáki przyczyn są te: ieżeli chorobá z záżpalenia będźie, iáko się często tráfia, ieſt bárdzo ćięſzka y bolesna, z gorączką wielką, z womitámi choleryczn emi y flegmistemi, po ktorych *faces*, idą y inße znáki bárdzo złe nástępuią.

Ieżeli z zátwárdzenia wielkiego pochodźi, nie ták ieſt przykra y niebespieczna; iednák dłużey trwa. Ieżeli z wiátrow albo z flegmy, álbo z ruptury, łatwo może bydz uleczona.

Progn: Ieżeli z strangury przydáie się tá chorobá, w śiedmi dniách morzy, chyba żeby się uryná puśćiłá *Item.* Gdy womity y sczkáwká; tákże od rozumu odeśćie nápádną zły znák. *Item* Po zážytych Opiátách, ieżeli się chory uspokoi, dobry znák. Ieżeli w tey chorobie głuchotá przystąpi, zły znák: Tákże ieżeli ieſt ták wielkie zátwárdzenie, że żadnym sposobem ruszyć się nie da, zły znák.

Item. Przez womity wychodząca máterya choleryczna, czarna, smrodliwa, &c. niebespie-

ſpieczeńſtwo znáczy, iednak nie záwſze. Robaki przez uſtá wychodzące, tákże pot zimny wyſtępuiący, złym znákiem ieſt.

Item. Ieżeli boleśći nagłe uſtáną, znák ieſt Gángreny; ieżeli gorączká náſtąpi wielka, ſą znáki śmierci.

Sposoby do leczenia.

IEżeli z obſtrukcyi wielkich; álbo flegmy gęſtey; zátkánie kiſzek pochodźi; odmiękczáiące rozwalniáiące lekárſtwá ták we wnątrz, iáko y powierzchownie applikowáć potrzebá. A naprzod Enemy ſą naypotrzebnieyſze, ktore ſą wzwyż opiſáne w kolce, iákoż tá chorobá podobnemi (iáko y kolká) leczy ſię ſpoſobámi.

Oprocz tego, ieżeli pochodźi z zápalenia kiſzek; ná ten czas trzebá krew raz y drugi y trzeći puśćić z ręki y z nogi. Służą przytym rożne máteriáce nápárzenia, kátáplázmy, ktorych maſz dość w kolczney chorobie, ále naybárdźiey Emulſye chłodzące z lulepámi, y *cum Lapide prunella ac Spir: Nitri. Opiata* też uſpokaiáią tę chorobę, iednak nie ze wſzyſtkim gdyż ſię znawu wraca.

Ieżeliby womity nie były, á Nauſea uſtáwiczna, trzebá dáć ná nie co wolnego, pić ma chory Tyzánnę, y to bárdzo máło.

Ieżeli pochodźi z zápalenia ſtolcow, wdąć Szyryngą przez *Orificium* w kiſzki; á potym záraz Enemę dáć. A oſobliwie ieżeliby ſię kiſzki przewinęły, dáć *Mercurij vini unc* 2. inśi dáią

kule ołowiáne połykáć, záraz dáią purgáns wolny z oleykiem migdałowym, álbo lniánym, álbo oliwą, insi dáią *Regulam Antimonij in globo*, drudzy zá nogi wieszáią chorych przez czas krotki, dawszy Enemę, á to w ten czas gdy z okázyi ruptury będzie chorobá.

Ieżeli pochodzi z wiátrow. Weś trzy łoty mydłá weneckiego, rospuść w serwatce, day ćiepło pić: purgánse nie bárdzo w tey chorobie służą. Enema osobliwa. Weś piołunu, *Parietaria Malva, Rad: Althea Nucl: persicor.* Uczyń dekokcyą, przecedziwszy przyday łáyná świeżego końskiego, rozmąć, znowu przecedź, wley oleiu lniánego day ćiepło.

Wino zapráwne.

℞. *Herb: Absinth: Card: ben: Meliss: Scolopend: calamin: Ruta mur: aã. M. S. Rad: Zedoar tring: Pimpinell: aã dr. 3. Angelica dr. 2. Rhabar: dr. 3. sem. Anisi, Faniculi Carvi, aã dr. 2. Fol. Sena unc. 1. S. Cort. Tamar. Aranti Fraxini aã. dr. 3. Tart. crud. unc. s. dentur ad nodulum pro mensura vini dosis unc. 5 semel de die.*

Ieżeli womity bárdzo dokuczáły. ℞. *Ol: Nuc. Mosch: scrup: 1. Sal: Absint: scrup. s. croci gr. 6. Laud. Opiat. gr. 1. M.* ná raz iak się wzwyż náminiło, że w tey chorobie dáią połykáć kule ołowiáne, álbo żywe srebro, álbo kule *ex Reg. Antim.* dáie się przestrogá, że iák chory záżyie czego z pomienionych rzeczy; trzebá żeby chodził, álbo się ruszał ustáwnie, á ná żywot położyć

żyć máterac z źioł odmiękczáiących, nápić ſię oleyku migdałowego, z oleykiem hányſzkowym. Ieżeliby záś chorobá pochodziłá z zápalenia álbo z owrzedzenia kiſzek? pomienionym rzeczom dáć pokoy. *Item.* Dekokcye łáien, iáko to gęśich, wołowych końſkich, dáne do pićia łátwo poruſzáią zápieczenie; tákże y ná wierzch, oſobliwie świńſkie, końſkie przyłożone, ſkuteczne ſą. Gdy ſię kiſzki ſkręcą, álbo przewiną, á że ſię żadnym ſpoſobem, to ieſt; áni kulą, áni Merkuryuſzem połknionym odkręćić nie dádzą: oſtátni ſpoſob ieſt ten, otworzyć żywot, y rękámi odkręćić, potym záſzyć przerznięćie.

O KONSTYPACYI.

To ieſt: zátwárdzeniu ſtolcow.

ZAtwárdzenie, álbo zápieczenie Exkrementow pochodźi, álbo z wielkiey gorącośći wątroby, ktora wyćiągáiąc wilgotność z kiſzek ieſt przyczyną do ſpiekánia ſię, álbo defekt cholery, ná ktorey *vis expultrix* należy; choroby też niektore bywáią przyczyną konſtypácyi, iáko to gorączki, żołtáczká, zápalenie álbo nábrzmienie kiſzek, *Iliaca, Hypochondria, ſtupor,* álbo *paralíſis ani* &c. oczym maſz ná ſwoich mieyſcách; tu ſię tylko podáią ſpoſoby do leczenia, z zátwárdzenia pochodzącego, álbo ſuchey komplexyi, álbo z gorącośći wątroby, álbo ſedentáryi, álbo z wielośći iedzenia potraw gęſtych, á przytym máło piiąć, álbo z częſtego gryźienia y

kurzenia tábáki, przez co wiele wilgotnośći wychodźi, y biała płeć co się śćiąga rogámi (dla subtelnośći) tey chorobie podległa iest.

Sposoby do leczenia.

ENemy ná to są naylepsze, iednák gdy się często záżywáią, ták się do nich nátura przyzwyczáia, że żadną miárą dobrowolna operácya nie będźie, áż zá Enemą.

Item. Czopki też ná to są dobre z mydłá, niektorzy z soli oczkowátey robią, ktorych nie trzebá często záżywáć, inśi robią z miodu z mydłá, przydawszy trochę soli.

Item. Weś miodu łotow dwá, smaż áż z gęśnieie twárdo, przyday proszku z ćiemierzyce czarney skrup. 1. uczyń czopek.

Item. Weś polewki grochowey, zápraw iáiem, masłem, y mąką, przecedźiwszy piy ná czczo, śliwki warzone, osobliwie dámásceny iedząc, odwilżáią żywot, tákże rosoł z cukrem z ráná záżyty; toż czyni y piwo ćiepłe z kminem, z imbierem, z masłem; wodká też wypalona z skocek bzowych wnętrznych źielonych piiąc ná czczo wolno purguie; tákże konfekt z brzoskwiniowego kwiećia iest bárdzo dobry, tákże *Cremor. Tartari* z rosołem z ráná záżyte; tákże rodzenki purguiące.

Item. Krydá ná proch tárta, w rosole álbo w piwie záżyta; tákże kąpiel ná to dobra.

Item. Sekret osobliwy. Weś skorki Berberysowey źieloney, (ktora iest między drzewem, y zwierz:

y zwierzchnią ſkorką)co chceſz,námocz w winie przez trzy godziny, przecedziwſzy wypiy. *Item.* Konfekt rożány, roſpuść z mánną kálabr. przywarz, przecedź, przyday *Cremor. Tart.* wypiy ćiepło. *Item.* Weś polewki z śliwek wárzonych przyday trochę pieprzu y cukru, piy zráná, tákże oleiek migdałowy z roſołem dobry.

Item, Weś Szałwiy ná proch ſtártey, przyday láyná świniego, y żułci wołowey, zmięſzay; przyłoż ná pępek, álbo weś Coloquintidy zmięſzay z żułcią wołową przyłoż ná pępek, poruſzy nie chybnie.

O BIEGUNCE,

Ktora názywa ſię Lienterya, y Cœliaca.

L*ienteria* ieſt biegunká, w ktorey potráwy nie ſtrawne (ták iáko bywáią iedzone) przez ſtolec wychodzą *Cœliaca* ieſt biegunká, w ktorey potráwy nie doſkonale ſtrawione, przez *Sedes* odchodzą, zkąd máło ſię rożnią między ſobą.

Przyczyny Lienteryey y Cœliaki.

NAprzod żołądek y kiſzki oziębione co ſię poſpolićie przydáie w chorobie iákiey długiey; zimny bowiem żołądek wiele rodźi máteryi flegmiſtey, ktora odlegſzy zmarſzczki żołądká, niedopuſzcza w nim zátrzymánia potraw w chorobách tákże ćięſzkich *facultas retentrix* osłábiáła ſpráwuie Lienteryą, iáko ſię przydáie w dyſſenteryách, gdy nátura iuż uſtáie, w ten czás *Lienteria* naſtępuie; á zá nią pewna śmierć. Przydáie ſię y w goraczkách, málignách, kiedy

się chory nápiie, álbo zie co, záraz przez niego przebieży, bywa y z trućizny zażytey: ták że przydáie się z zbytniego iedzenia rzeczy niestráwnych, á osobliwie fruktow ná czczo iedzonych, ktore *acidum fermentum* debilituią. Oprocz tego przyczyna bywa z obstrukcyi *Venarum Mesaraicarum*, ktore *non exsugunt chylum*; tákże tráfia się z humorow ostrych, y gęstych, zlewáiących się do żołądká, ták z głowy iáko y inszych częśći ćiáłá.

Znáki przyczyn Ieżeli *Lienteria*, álbo *Cœliaca* z záźiąbionego żołądká, álbo z pełnośći flegmy pochodzi, ná ten czas wiátry przez ustá dobywáią się, pod czás kwáśne rzygánia flegmá przez stolce odchodźi, prágnienie bywa wolne, bolu áni rznięćia w kiszkách nie bywa.

Ieżeli zás z głowy spada flegmá do żołądká, (co się często trafia) ná ten czas stolce bywáią pieniste, y operácye częste osobliwie po przespániu, co też poznáć po ćięszkośći w głowie. Ieżeli z máteryi iákiey ostrey, ná ten czas czuć w żołądku rznięcie, gorącość w bokách, prágnienie y stolce bywáią ostre y żołte.

Lienteria y *Cœliaca*, ieżeli długo trwa niebespieczna iest, gdyż w suchoty, álbo w puchlinę wpráwia; tákże ieżeli się łączy z chorobámi ćięszkiemi.

Sposoby do leczenia.

IEżeli pochodzą tę choroby z źimnego żołądká, álbo z pełnośći flegmy, służą naprzod pur-

gánse.

gánse wolne, iáko to, *R. Myrabolán chebul, unc. 1. Rhabar: dr: 1. f. infuſ. per noctem in Aqu. Abſint. ſ. Colatura coctæ unc. 4 adde ſyrup. Roſat. Sol. unc. 1. Pulv. Chiera ſimpl. ſcrup. 1. M.* day ná raz po purgánsie, żołądek utwierdzić dawszy Theryaki z winem, álbo *Conſer. Roſar. cum Laud. Opiat.* albo Mitridatu, álbo *R. Theriacæ dr. 1. Lap. Hemmat. pulv. ſcrup. detur cum Aqu. fol. quercus, vel R. Conſer. Roſar. antiqua unc. 4. Theriacæ dr. 6. Micæ Cydonior q. ſ. M.* daway tego choremu często, po záżyciu niech zaraz nie piie.

Ieżeliby z choléry ściągáiącey się do żołądká tá chorobá pochodziłá, zrázu záraz dáć ná womity; ieżeli chory do nich sposobny, álbo purgáns Rhabar: táki. *R. Rhabar: dr: 2. Nuc. Moſch: dr: ſ. Sal: Tartar: ſcrup: 2. inf: per 12. hor. in Aqu. Plantag. Colaturæ coctæ & expreſſæ adde Syrup. d. Roſis ſicc. s unc. 1.* day ná raz, *vel R. Rhabar. dr. 1. Nuc. Moſch. dr: ſ. C. C. uſti ſcrup: 1. Margar: pr: ſcrup: ſ. M. f. pulv.* Ná zátrzymánie pewne. *R. Rob: prunell: Silv: dr: 3. Pulv: Tormentil: Nuc: Moſch: aa. dr: 1. Alumin: pulv: ſcrup: ſ. Myrrhæ ſcr: 2.* zmięszay, daway ná raz iák kasztan. Proch z tarnek niedoyrzáłych iest pewny: tákże *Liquor Stypticus ſecretus.* Służą przytym materace, plastry, o czym było dość w chorobie o niestráwności żołądká. Enemá naylepsza z rosołu warzonego z rożą, przydawszy cukru y żołtkow iáiowych.

Ieżeliby chorobá pochodziłá z obstrukcyi *Venarum Meſaraicarum* ná ten czas należą purgánse wolne, y *Aperitiva* częste. *Item.*

Item. *Mastix* na proszek utárty y dány w czym kolwiek, zátrzymuie biegunkę; Tákże suche tárki wárząc, y połewkę z nich piiąc. Wino tákże z korzeniem, álbo piołunkowe dobre iest, gdy z záziąbienia żołądká chorobá pochodźi.

Item. Ryż gęsto wárzony, tákże połewki migdałowe. *Item.* Popioł wárzyć w otćie áż zgęśnieie; obłożyć nim żywot y krzyże. *Item.* Wątrobę wárzyć w otćie y ieść. *Item.* Pláćki z mąki pszenney pieczone (przydawszy do záczyniánia terpentyny) są bárdzo skuteczne iedząc ie.

Item. Proszek z mármuru dobry iest do záżywánia. *Item.* Náśienie bábczáne, tákże sok z iágod iárzębiny, iest doświadczony, może z nim y pláćki piec do iedzenia. *Item.* Migdały przypiekáne, kąpiel z skorą dębową wárzona. *Bolus Armena.* Proszek z iárzębiny suszoney, bob wárzony w otćie, skorę dębową wárzyc w otćie y pić, szyszki z olszowego drzewá ná proch utárte, są skuteczne záżywáiąc ich.

Item. Wosk Hiszpáński, kredę y pácynę, utrzeć wraz dác w czymkolwiek. *Item.* Syrop rożány z wodką bábczáną zmięszawszy, pić co dźień, służy ná to y *Philonium* Romanum.

Item. R. *Cort: Granator. Balaust· Gummi: aa: scrup: 1. sem: Cydonior: dr: 1. Sacchari unc: s. M.* day ná trzy rázy. *Item.* Ná zátrzymánie stolcow. Weś muszkátowey gałki, kwiátu, háłunu palonego, utrzyi ná proch, rozmąc z octem, obłoż żołądek, y krzyże. *Item.* Weś skorki Pomáráńczo-

ráńczowey, muſzkatowey gałki, iąderek z rodzenkow wielkich, migdałowych przypiekanych, ſtłucz ná proch, wſyp do winá: co raz mięſzáiąc piy. *Item.* Krupy ieczmienne niepłokáne, przydawſzy do nich popiołu przesianego łyſzkę álbo dwie, y trochę háłunu, warz; iák uwre, nięch chory ie. Ieſzcze tego więcey wiedzą báby.

O BIEGUNCE.

Ktora názywa ſię Dyarrhaa.

D*Iarrhaa*, ieſt biegunká, w ktorey humory zbytnie bez krwi, bez owrzedzenia kiſzek y Alimentu nieſtrawnego, przez ſtolce odchodzą. Troiáko uważyć potrzebá tę chorobę. Naprzod máterya, ktora bywa álbo flegmiſta, albo żułta álbo zielona, albo czarna, y ſzára, álbo wodniſta. Powtore uważáć mieyſce, z ktorego humory śćiągáią ſię: bo álbo z całego ćiáła, álbo częśći ktorey oſobliwey, náprzykład z mozgu, z żołądká, z kiſzek, z wątroby z śledźiony, *ex Menſenterio*, z máćice, &c. Potrzećie uważyć ſpoſob y przyczyny. Iedná ieſt *Dyárrhaa Crytica.* Druga *Symptomatica;* z tych iedná pochodzi z powierzchnych: á druga ze wnętrznych przyczyn, zkąd biegunká ieſt żułta od wątroby, álbowiem według Neoterykow wątrobá oddźiela żułć od krwi, pochodźi też y z ſámey krwie; biegunká flegmiſta pochodźi, álbo z mozgu, albo z żołądká, álbo z cáłego ćiáłá. Meláncholiczna pochodźi od śledźiony; wodniſta záś zá-

wszystkiego ciała, częstokroć też te humory pomięszáne wychodzą leszcze oprocz tego. Iest *Diarrhaa Colliquativa*, pochodząca z pomięszánia humorow w cáłym ćiele z gorącośći wielkiey; iáko się tráfia w wielkim zápaleniu wnętrznośći w gorączkách, hektyce, ná ten czas máterya tłusta, iáko oley, álbo tłustośc iáka z exkrementámi odchodźi, y powierzchu pływa. Tráfia się też *Fluxus stercoreus*, to iest: odchodzenie częste máteryi strawney, iednak nád zwyczay wiele, y często.

Znáki: Naprzod ieżeli z cáłego ćiáłá humory śćiągáią się, ná ten czas álbo poprzedźiłá, álbo iest gorączká, ustáwiczna, álbo *Cachexia*, to iest cerá zła, álbo *Leucoflegmatia*, (to iest puchliná) przytym bolu żadnego wewnątrz nie czuć.

Przydáie się też tá chorobá bez żadney przyczyny (osobliwie w chorobie iákiey) z wielkim pożytkiem, náturá bowiem zbytkiem humorow obćiążona, pozbywa onych, á ták názywa się *Crytica*.

Symptomatica zás *Diarrhaa*, bárdzo choremu przykra, onego słabiąc, á osobliwie gdy się przyda w gorączce: iest niebespieczna, á tym bárdźiey gdy iák oley tłusta máterya zmięszána będźie, co znáczy *Colloquacyą*.

Ieżeli humory z głowy spadáiące przyczyną są, ná ten czas bywáią exkrementá pieniste, y głowy oćiężáłość álbo bol.

Ieżeli z przyczyny żołądká, łátwo dośyć, ie-
żeli

żeli chory iadł co nieśtawnego, iáko to frukty grzyby, &c. Ieżeli też w kiszkách náprzykład glisty są przyczyną tey choroby, ná ten czás znáki glist bywáią. O ktorych będziesz miał niżey. Ieżeli z wątroby, álbo z zátwárdzenia, álbo zápalenia, &c. pospolićie exkrementá bywáią żułte z morzyskámi. Ieżeli z przyczyny śledziony, bywáią czarne, száre, przytym w lewym boku párćie y bol. &c.

Progn: Ieżeli biegunká wolna iest, y z ktorey chory ná siłách nie upada, y owszem czuie się lekszym, táka názywa się *Crytica*, od wielu chorob uwalniáiąca. Ieżeli zás im dáley tym bárdziey chorego słabi, názywa się *Symptomatica*, táka niebeśpieczna iest.

Item. Gdy exkrementá zrázu odchodzą rzadkie, á potym gęste, znák iest dobry.

Item. Rzadkie y wodniste z boleśćiámi, y z morzyskámi często odchodzące, złym znákiem są: znáczą bowiem wielką ostrość humorow; tákże gdy się chory nie czuie, że pod się puszcza, zły iest bárdzo znák.

Item. Rzadkie odchodzenie máteryi, ktore wraz z chorobą, iáką poczyna się, złym iest znákiem. W zápaleniu wnętrznym gdy się przyda *Dyarrhaa*, wolnym czyni od niego, iednák nie záwsze. Ieżeli się też przyda białeygłowie ćiężárney, á długo trwa, płod morzy *Item.* Máterye rożnego koloru wychodzące; to iest: żułte, zielone, śine, czarne, smrodliwe, złym znákiem są.

Sposoby do leczenia.

Z Iákiéykolwiek przyczyny tá chorobá pochodźi, nie trzebá záraz prędko utrzymywáć, á osobliwie z humorow złych pełność y owszem trzebá dawáć wolne purgánse, wprzod Enemę dawszy purgáns. R. *Rhabar: el: dr:* 1. *Mirabol citri dr. S. Santal: citr: scrup:* ſ. *infun: in Aqu: Plantag: colatur: expr: adde Pulv. Rbabar: dr:* ſ. *Syrupi Rolat: unc:* 1. ſ. *potio* ná raz. Ná womity dáne lekárstwo bárdzo dobrze służy, odwrácáiąc máteryą choroby, śćiągáiącą śię ná doł. Ieżeli chory będźie krwistey komplexyi, krew puśćić trzebá; á oprocz tego ieżeli gorączká iest; zrázu záraz trzebá ią puśćić, potym służą Enemy. Weś ięczmieniá dwie szczypty, otrąb, roży suchey po szczypćie, Lukrecyi, rodzenkow, oboygá po dwá łoty, wárz w wodźie, przecedź, przyday cukru szárego, żołtek od iáiá, przywarz, day ćiepło, á ieżeliby morzyská dokuczáły, przyday oleyku z wosku; potym służą rzeczy zátwierdzáiące, ták wnętrzne, iáko y powierzchowne; ktorych śię dość podáło w lienteryi, y ieszcze podádzą śię w Dysenteryi; oprocz tego weś octu, zgaś w nim stal kilká rázy, przyday do niego proszku z Mirtollow, z gáláſu, z iágod iárzębiny, háłunu trochę, warz, maczay chusty ktoremi żywot okłáday. *Item.* Weś chleb prosto z piecá. roskroy go wpuł, poley octem, potrząśni kádzidłem, mástyxem tłuczonym, y gałką, przyłoż ćiepło ná żywot. *Item.* Sam Má-

ſtyx warz w wodzie, niech chory piie tę wodę: *Tinctura Roſarum*, ieſt dobra piiąc ią z tyzánną, w ktorey wprzod ſtal kilkákroć zagáśić; ſłużą też emulſye z migdałow, y z naśion málonowych, ogorczánych, dyniowych, máku, oſobliwie w gorączkách.

Item R. *Conſer: Roſa antiqu: unc: ſ. Cydon: cond: dr:* 1. *Pulv: Tormentill: ſcrup:* 1. *Boli Arm: ſcr: ſ. cum Sacchаro f. Bolus vel* R. *Sang. Drac: Thur: Maſtic: Mumiæ terr: ſigill. Lap: Hæmmat: Trochiſc: de Carab. aã: dr:* 1. *Bol: Arm: ver: dr:* 3. *f. p.* daway ná raz w wodce bábczáney, ſłuży do tego *Tinctura Corall: Sal.* 1. *Syrop.* Ieżeliby chory ná śiłách upadł, trzebá ná ten czás udáć śię *ad Opiata*, ktore mięſzáć *cum adſtringentibus*.

Ná upártą biegunkę, dobra ieſt enemá z roſołu, z dryakwią nową.

Item. Pigułki *de Bdellio*, co dzień ich záżywáiąc, ſtáre biegunki leczą.

Item. Ná ſtarą biegunkę. R. *Raſur. Ebor: dr:* 3. *Conf: Alcher: dr:* 1. *Sacchar: in Aqu: Roſar: Sol. unc:* 4. *f. Morſul:* daway po iedney ná raz. *Item*. R. *Croci Mart: adſtr: gr:* 7. *Bezoard: Miner: ſcrup: ſ. Conſer, Roſar: dr:* 2. *Spir: Vitriol: gut:* 3. *f. bol:* daway go po dwá rázy ná dzień. *Item. Mercurius Diaphoreticus*, y záſtárzáłe ſtánowi biegunki, dáiąc ná raz po 12. gran. *Item*. Wody śiárczyſte náturálne; tákże Egerſka, dobre ſą do pićia. Ieżeli też tá choroba pochodzi z głowy, z wątroby, &c. tę trzebá ſwoiemi leczyć ſpoſobámi.

Item.

Item. Ná zátrzymánie, day Enemę ze krwi bydlęcey iáko nayświeższey. rzecz pewna. *Item.* Zmięszay Theryakę *cum Terra Sigillata*, náćieray nią nád żołądkiem, bánká też nad żołądkiem stáwiona utrzymywa ná czás biegunkę.

Y to pewna. *R. Theriaca dr:* 1 *Lapis Hemmat subtilis pul. scrup:* 1. zmięszawszy, day ná raz, powtorz ieżeli trzeba, ostátek obacz w kurácyi Dyssenteryi.

O DYSENTERYI.

DYsenterya, iest rożnych humorow, z ropą, y ze krwią zmięszánych, z morzyskámi, z gorączką, z prágnieniem z niespániem, ápetytu utráceniem, z kiszek ustáwicznego poruszenia, álbo szczypánia od humorow ostrych, nie kiedy z poránieniem, y owrzedzeniem onychże, przez stolec odchodzenie.

Przyczyny są dwoiákie, iedne powierzchne, drugie wnętrzne.

Powierzchne przyczyny są: iedzenie potraw korzennych, tákże niestrawnych á osobliwie fruktow naybárdziey w ten czas. gdy w sobie máią zárázę: tákże pićie zbytnie trunkow mocnych, álbo wody z prágnienia: są też nie ktore wody zárázliwe, niezdrowe, z ktorych obozowi nayczęśćiey tę chorobę ćierpią przydáie się tez y z lekarstw ostrych, y mocnych, iáko są *Mercurialia de Coloqv: Scammoneata &c.* Osobliwie tez powietrza zła konstytucya, do dyssenteryey

ſpoſobiáiącą przyczyną bywa záráźliwey dyſenteryey: przydáie ſię też z zarázy ieden od drugiego ſpołkuiąc, nárazáiąc ſię częſto: á náwet z przeſtąpionego exkrementu, prędko przydác ſię może.

Wnętrzne, przyczyny ſą; humory oſtre kiſzki rániące, to ieſt, cholerá żułta, zielona rdzáwa, czarna; tákże flegmá ſłona, z wielkiey gorącości rodząca ſię, albo zgniła ktora po przylegawſzy do kiſzek ráni ie, y wydymánie ſpráwuie. Y inſze tákże humory wodniſte zbyt oſtre mięſzáiąc ſię z drugiemi, przyczyną bywáią dyſenteryi.

Znáki dyſenteryi, naprzod częſte bárdzo operácye z morzyſkámi z wydymániem, exkrementá wychodzą flegmiſte, pod czás ze krwią pomięſzáne, á pod czas ropiſte rdzáwe, zielone, zołte, czarne, białe, czáſem ſámá krew czyſta, á pod czás ſpiekła w ſztukách, przytym gorączká, nieſpánie prágnienie, ápetytu utrácenie, w ćienkich kiſzkách około pępká, y nád nim wielkie rznięćie; ták iakoby nożámi rznął, w grubſzych záś kiſzkác pod pępkiem nie ták ćięſzki bywa bol, y rznięćie.

Ieżeli ćienkie kiſzki zránione ſą, ná ten czas bol y morzyſká nieznośne bywáią, ták, iákoby igłámi kłoł ćienkie kiſzki, álbowiem więcey máią membran, zátym y czućie więkſze; tákże chory po wielkim morzyſku nie raz idźie ná ſtolec, y krew z exkrementámi zmięſzána bywa,

Ieżeli záś grubſze kiſzki zránione ſą, bol y morzyſká nie tak dokuczáią, y po morzyſku záraz ſtolec bywa, tákże krew y máterya ropiſta, po wierzchu ſtolcá pływa, czáſem ſię też wraz męſzą. W wielkim zaś zránieniu, y owrzedzeniu kiſzek między exkrementámi pokázuią ſię *caruncula* nákſztałt plew. *Item.* Ieżeli chory ſkłonny do womitow, znáć że ćienkie kiſzki zránione ſą.

Progn: Ieżeli ćienkie kiſzki zránione ſą, więkſze ieſt niebeśpieczeńſtwo, ich bowiem ſubſtáncya złożona ieſt, z wielu membran, y nerwow do nich ſię śćiągáiących, do tego ze bliżſze ſą wątroby, zkąd cholerę ſubtelnieyſzą odbieráią. Ieżeli záś grubſze zránione ſą, nie ieſt ták wielkie niebeśpieczeńſtwo. *Item* Ktorzy miewáią uſtáwiczne operácye krwáwe, á przytym y nudność pot zimny, nieſpánie y prágnienie, womity, ſzczkawkę, wychodzenie gliſt przez uſtá, w wielkim niebeśpieczeńſtwie zoſtáią, do tego iezeli ieſt bol żołądká, frebrá, ápetyt utrácony, petoći, iezeli chory od rozumu odchodzi, (co znákiem ieſt máligny) y iezeli bole, y morzyſká nagle uſtáną (co znák ieſt gángreny) tákże gdy ſię wydádzą wrzody, álbo kroſty w wárgách; tákże ieżeli Enemy dáne záraz wychodzą, tákże *Caruncula* pokázuią ſię w exkrementách (co znáczy *excoriationem*) złe bárdzo znáki ſą: ktore poſpolićie śmierćią ſię kończą. Dyſenterya pochodząca *ab atra bili*, to ieſt z cholery, z melán-

cholią złączoney ſpaloney : śmiertelny ieſt, z niey abowiem owrzedzenie kiſzek, w káncer ſię obráca. Ieżeli zás *atra bilis* w Dyſenteryi pokaże ſię *Criticè*, nie ták niebeśpieczna ieſt. Iednák rozeznáć potrzebá krew ſpiekłą, á máteryą melancholiczną podobną, iey, co wielu oſzukiwa Medykow.

Dyſenterya pochodząca z flegmy ſłoney, gorſza ieſt nád inne: tá bowiem gdy poprzylega iáko kliy do kiſzek, ráni ie, y wydymánie wielkie z boleściami nieznośnemi ſpráwuie.

Tákże máterye roznego koloru wychodzące, á oſobliwie czarne, zielone, żułte, á przytym zbyt ſmrodliwe, (przy ktorych y krew ſię pokázuie) nieuleczoną biegunkę znáczą. *Item*. Gdy nápádnie ſzczkawká, womity żułte, wątroby y wnętrznośći bole, prágnienie zbytnie, śmiertelną Dyſenteryą znáczą.

Gdy ſię przyda Podágrykom, álbo áffekcye śledziony cierpiącym, częſtokroć uwalnia od chorob pomienionych.

Stárzy, y dźieći, nayczęśćiey umieráią w tey chorobie. Gdy ſię też przyda w máligule álbo w oſpie: śmierć pewną znáczy.

Gdy ſię wydádzą guziki álbo kroſtki zá uſzymá: bliſką śmierć znáczą.

Dyſenterya przećiąga ſię pod czás do 14. dni, á pod czás y do 7. Niedźiel, iednák chorzy umieráć muſzą.

Sposoby do leczenia.

LEczenie tey choroby, należy ná expurgácyi humorow, ostrych, lipkich, ktore są przyczyną iey, po purgánsach należą medykámentá, ocieráiące, ściągáiące, álbo goiące. Záraz ná początku chory nim się kiszki zránią dáć purgáns y z powtorzeniem, do czego naylepsze iest *Rhabarbarum*, choć sámo w proszku, z rosołem dáne, przylawszy łyszkę oleyku Migdałowego, álbo ták. *R. Fol: Plantag: M. S. Liquiri: rosa Passul: integr: aã: dr: 3. Rosar: rubr: pug: 1. Tamarind: dr: 6. Cort: Myrabol: Citr: Ol Amygdal: confrict: dr: 2. coqv: ad rem unc: 4 in colat: dissol: Rhabar: dr: 1. Syrup: Cydon: unc: 1. f pot: vel R. Tamarind: unc: s. Myrabol: Cytr: dr: 2. coqu: bord: & Plantag: in colat: infund: Rhabar: dr: s. S. Tantal: Citr: scr: 1. Cola: & adde Syrup: Rosar. Sol: unc: 1.*

Osobliwy Purgans.

R. *Rasur: Cort: Gvaiac: unc: 2. bull: in s. q. Aqu: ad mel* R. *Colat: unc: 6. adde* Rosar: *rubr: Palan-stior: sem: Lantag: aã: dr: 2. bull: in colatura dissoll:* Rhabar: *dr: 3. iterum cola, detur pro dosi, vel* R. Rhabar: *modice tost: aã: gr: 15. Nuc: Mosch. scr: s. f. pulv:*

Item. Ieżeli chory ma *Nauseam*, y przytym czuie pełność w żołądku, może mu dáć beśpiecznie ná womity, iednak nie *ex Antimoniatis*, ále *ex sale Vitrioli*, álbo *Gela Theophrasti*. O krwi puszczeniu rożnych Medykow, rożne opinie, iednák wiele się ná to zgadzáią, że ieżeli záraz ná począ-

początku choroby będzie gorączká, y wnętrznośći zápalenie, krwi przez ſtolce ſztukámi odchodzenie, ná ten czas beſpiecznie krew puśćić może, náwet y w dalſzym terminie choroby.

Rożni Medycy, á oſobliwie Neoterycy, rożne ſpoſoby máią do leczenia Dyſenteryi, ktorych czytáiąc, y ſam też práktykuiąc uznáiąc ich wielki áffekt dla otworzenia oczu nieumieiętnych Medykow, (ktorzy tylko ná tym ſię ſadzą przykłádem bab) áby co prędzey zátrzymáć, ná co dáią rożne ſekretne proſzki, konfekćiki *ex Opiatis* wodki &c. czym iák wielu morzą káżdy widzieć może.

Opiſuią ſię ſpoſoby: Naprzod niektorzy záraz ná początku choroby, dáią purgáns *ex Rhabar: Myrabol: cum Manna*, przytym iák ieno pocznie purgowáć lekárſtwo, zá kożdą operácyą dáią pić wodę Egierſką letnią, ná kożdy raz po puł kwarty *circiter*, názáiutrz dáią wolne *adſtringens*, ieżeli ſię Dyſenterya nieuſpokoi znowu powtarzáią tákież purgáns, czym doſkonále y prędko lekſzą chorobę, że záś trudno o wodę Egierſką, że álbo nie ſtác ná nię kogo, álbo iey trudno doſtáć, ná to ſpoſob ten. Weś wody trzy kwarty, włoż do niey tártego koperwáſu proſtego łyſzkę dobrą háłunu iák napárſtek przewarz, przecedź, przyley trochę kwáśney wodki, day pić miáſto wody Egierſkiey.

Inśi záś zá kożdą operácyą dáią pić ſerwatkę przewarzáną, przylawſzy do niey wody wapien-

ney. Inśi po odprawionych operácyách dáią pić oleiek migdałowy z rosołem, albo oleiek S. Iana.

Inśi dáią Syrop rożány z wodką Babczáną, inśi przewárzywszy serwatkę z korzeniem żywokostu, dáią pić co chce chory, powtarzaiąc purgánse, czym wielu prędko y doskonale leczą; dla tego każą wiele pić, ták w purgansach, iáko y po purgánsach, áby się kiszki płokáły z ostrey materyi, ktora zátrzymywáiąc się w kiszkách, ráni ie. Oprocz tego Enemy są bárdzo skuteczne. Nayosobliwsza iest z głowy szkopowey wárząc ią, przydawszy rozy suchey, ięczmienia przypalonego, y *Caudam Equinam*, to iest, *Equisetum*, z cukrem, y z żołtkami iáiowemi: tákże dobre są z mleká z żołtkámi iáiowemi, przydawszy szárego cukru, y łoiu kozłowego.

Item. Weś wody od kowalá (w ktorey gáśi żelázo) przyday do niey garść ięczmieniá, warz, przecedź, zápraw terpentyną z żołtkiem iáiowym nágotowáną: day ciepło. *Item.* Kiszki szkopowe z ięczmieniem wárzone, przydawszy żołtek y cukru ná Enemę ieżeli iest zápalenie kiszek, co poznasz z bolu ustáwicznego, gorączki, y suchośći ięzyká; ná ten czas krew puśćić, y z powtorzeniem ieżeliby tego byłá potrzebá.

Item Enemá pewna R. *Lactis Challibeati lib:* 1. *Therebint: cum Vitell: over: Sol: unc:* ſ. *Mellis Rosatá dr.* 5 ſ. *En: Item.* Warz głowę y nogi szkopowe: weś polewki co potrzebá ná raz, przyday Terpentyny (z żołtkámi iáiowemi umięszáney) dwá

dwá łoty, *Balsami peruviani dr*: 2. zmięszay day ciepło.

Item R. *Decoct: Hordei: q. s. adde Vitell: ovi, Olei Cera dr*: 1. day, iest bárdzo dobra, gdy wielkie bole dokuczáią, może przydáć do Enemy *Laudani Opiati gr*. 1 álbo 2. á niewięcey. *Item*. Enemá ze krwi świeżey bydlęcey iest bárdzo dobra. *Item*. Warz głowę szkopową áż mięso od kości odpádnie, przecedź weś połewki co potrzebá, przyday do niey wierzchołkow ziela S. laná, korzenia *Tormentil*: warz: znowu przecedź, day. *Item*. Enemá z mleká, stal w nim zgáśiwszy kilkákroć; przyday łoiu kozłowego, miodu rożánego, iest bardzo dobra. *Item*. Sok z rákow żywych wyćiśniony, (leiąc go do Enemy) iest bárdzo dobry, choćby y gángrená byłá, tenże sok może pić z rosołem; są y insze rożne sposoby gotowánia Enem z zioł, z korzenia odmiękczáiących, y zátwierdzáiących, álbo goiących. Iáko *Herb: Plantaginis Hypericon: Malvæ Mercurialis Violarum*, Rad: *Tormentillæ Bistorta, Consolidæ, Bacc: Myrtill: Succ: Acat: Gumi Tragan: &c.*

Oprocz tego należą też y insze medykámentá, rożnym *Symptomatom* służące, to iest, *Corroborantia, Adstrigentia, Sudorifera, Alexypharmaca*, o ktorych będźiesz miał niżey.

Item. Mleko kozie, ośle, krowie, (stal wnich gásząc przydawszy cukru rożánego) do pićia są bárdzo potrzebne, byle gorączki nie było.

Item. Warz ryż rzadko, przebiy przez śito,

przyday oleyku migdałowego, piy często, álbo tez krupy ięczmienne wárząc; tákże przecedziwszy, y oleykiem migdałowym dobrze przymáściwszy, piy miásto piwá, álbo warz *Rad: Bistortæ ferment: Symphir: Herb: Plantag: Mille fol: Bursæ Pastoris Equiseti, Pilosellæ, Agrim: Semen Plantaginis Acetosæ Sumath:* Rosas: *Siccas.* piy miásto piwá. *Item.* Sok bábczány z cukrem rożanym piiąc, iest bárdzo dobry. służy do tego Syrop Koralowy, *Tinctura* y *Sal:* albo *Magisterium.*

Ieżeliby się dysenterya przydáłá z iedzenia rzeczy niestráwnych; záraz ná początku dawáć *Adstringentiæ* y *Corroborantia* ná co służy dryakiew, *Mitridat: Orwietan, Elixir Vitrioli Minsichti*, wino piołunkowe, álbo grzane z korzeniem, álbo wydroż Pigwę (ieżeli iey mieć nie możesz) iábłko, nápełni ie woskiē białym y proszkiē z kádzidłá, upiec w zarzewiu, day zieść ná raz, rzecz pewna álbo R. *Ossis sep: ust: dr:* 1. *Spongiæ pice imbutæ, & in ollausta, Cort: Ovor: indur: (ablata pell: inter) aā: dr:* 1. *M. f. pulv: dos: dr:* 1 *in liquore convenienti.*

Item Pulvis ex Granis Actes: iest pewny, ále nie záwsze. *Item. Mycoletæ Nicolai* miałaby służyć iako o niey piszą *Opiata* dobrze się nádáią, iednák nie gruntownie, tylko dla ulżenia mizeryi ná czás Pátientá, *v g.* R. *Conser: Rosar: dr:* 1. *Laud: Opiat: gr:* 1 *Mast: scr:* 1. M. day ná raz

In Dysenterya maligna & Epimedica, valent., Pulv: Bezoardicus, Pannonicus, Pretiosus Gedanensis, Tinctura Bezoardica, Terra Sigillata, Bolus Armena,

Aqua

Aqua Theriacalis, Vnicornum, Corallia, Scordium, &c.

Item. Rzecz doświadczona, po odpráwionych operácyách lekárſkich, day ſię napić choremu oleyku migdałowego z ſokiem Porowym zmięſzánego; ieżeli zá razem nie pomoże; powtorz uznaſz ſkutek pewny.

Item. R. *Conſer: Roſar: unc:* 2. *Theriacæ unc: ſ. Pulv: Tormentill: Contraier: Marg. Corall: rubr: pta aã: dr: ſ. cum Syrup: Papaver: Errat: f. bolus* daway ná raz iák káſztan, trzy rázy ná dzień.

Mixtura Sudorifera.

R. *Aqu: Card: ben: Gramin: aã: unci* 1. *S. Mixturæ ſimpl: dr: ſ. Theriacæ dr:* 1. *miſce.* day ná noc

Item. *Balſamus Peruvianus*, wewnątrz záżywány z oleykiem migdałowym, ieſt ſkuteczny.

Item. Ná morzyſká, *Spiritus Vini Camphoratus*, (żywot nim obłożywſzy) ieſt pomocny; także odzieſzká bárania, álbo cielęca, świeżo przyłożona ná żywot. *Item*. *Saccharum Saturni*, dobrze præpárowány do uſtánowienia, dáiąc go w wodce bábczáney, ieſt doświadczony. Tákże Theryáká *cum Vitriollo Martis* zmięſzána, y ná pępek przyłożona. *Item*. Gęśi ſmálec (ſmáruiąc nim podeſzwy) ſtánowi ſtolce. Tákże częſtę kurzenie Burſztynem, Imbierem rogiem ielenim, znácznie pomaga.

Ieżeliby wielkie wydymánie było, weś máſłá nie ſłonego, zmięſzay *cum Lapide Sciſſili*, ſmáruy około ſtolcá. *Item*. Warz Dziewánnę, mączay chuſty, przykładay do ſpodu, y poſypuy

często *aeum*, rogiem ielenim palonym, zmiększay z Máſtyxem, ſzerzey będzieſz miał o tym niżey. *Item.* Koſtká od nogi wieprzowey ſpalona, y do zażyć a dána, ſtánowi biegunkę; táż że wodá (w ktorey wrzał korek, álboſkorá dębowa) pitá ſtánowi.

Proßek ſekretny ná Dyſenterye.

R. *Lap: Hammat: pr: dr: 2. Ætitis interorum nucleorum, dr. 3. Carneola pr: dr: 1. ſ. Lapid. Bezoar: C. C. philoſ: pr. Terra Sigill: Croci Martis, aã. dr: 1. M. doſ: dr: 1. cum Syrup: Cydonior: & Aqv: Plantag:* *Item.* Kámień Smárágdowy, ieſt doświadczony. *Item.* Ná cegłę roſpaloną lać ocet, á nád párą trzymáć pośládek.

Item. Rzecz pewna. R. *Theriacæ dr. 1. Lapid: Hammat: ſcrup: 1. M.* day ná raz. *Item.* Weś rożánego konfektu trochę, przyday Máſtyxu, kádźidłá, *Boli arm:* po troſze, *Sacchari Saturni gr: 5. Laud: Opiati gr: 1.* day ná raz dla dźieći pewne. Weś *Perſicariæ ſeu Piperitis M. 2. contunde cum Vino Styptico rubro, (in quo Chalybs aliquot ſit extinct:)* przywarz, obłoż iedną częśćią nerki, niech ták będźie przez trzy godźiny, odiąwſzy zákopay w gnoy, á inſzym znowu obłoż iáko y pierwey, y tákże zákop w gnoy. Eſſencya Smárágdy ieſt doświadczona, tákże *Liquor Stypticus ſecretus cum opio.*

Ná okłádánie żywotá, ſłużą rożne Káthápláſmy, Máterace, Fomentá, plaſtry, o czym máſz náukę *in Dyarrhæá* y *Lienteriæ.*

Electu-

Electuarium Antidiſenterium Caſtrenſe.
To ieſt: Konfekt ná obozowe biegunki doświadczony.

R. *Baccar: Myrtillor in Cliban: Si: cat: unc: 1. ſ. Pannis dulcior: Thorunen: aromat: Pulv: Tormentill: aa: unc: ſ. & dr: 2. Nucis Moſch: Maſticis Theriacæ Audro Antiquæ aa. dr: 2. cum ſ. q. Elixir: Vitæ Mathiol: f. Elect: doſ: dr: 1.*

Item. Ná dyſenterye, exkrement świezo wypuſzczony, częſto poſypuy *Capit mort: ex Vitriolo*

Item. Káwy pićie bárdzo dobrze ſłuży; kto iey mieć nie może, niech Bob przypiecze dobrze, niech go záżywa ták iáko y Káwy, gdyż máło á prawie nic ſię nie rożnią między ſobą.

Item. Warz w otćie troćiny żeláżne, mocz w tym nogi y ręce. *Item.* Krew Synogárlice, także záięcza ſuſzona, w proſzku dána, ſtánowi biegunki. *Item.* Meliſſe y bábczáne liśćie warz w otćie, przykładay ná żywot. Y to pewna ná biegunki. Weś oliwy łot, wypłocz ią kilká rázy wodą rożáną, przyday potym inſzey wodki rożáney, zmięſzay, day pić przed iedzeniem ná 6. godźin. Chory niech nic nie ie tylko iáyca ubite, ná ukrop ſpuſzczáne, przy tym po dwá rázy niech piie tę oliwę z wodką, iednák trzebá ſię wprzod przepurgowáć, ieſt oprocz tego y innych ſpoſobow wiele, tu nayoſobliwſze zebrałem.

O WY-

O WYDYMANIU.

WYdymánie zowie śię *Tenesmus*, álbo *Tenasmus*: to iest, ustáwiczne uśiłowánie ná stolce, zá ktoremi nic álbo co trochę flegmistego ze krwią, álbo ropistą przez stolec odchodźi máterya.

Przyczyná iest wrzod *in intestino recto* (to iest w ostátniey kiszcze) z ktorego ropistá máterya ze krwią zmięszána á pod czás sáma ropá wychodźi, tá *facultatem expultricem* záwsze *irritat*, zkąd pochodźi ustáwiczna chęć ná stolce.

Rozeznánie od Dysenteryi.

NAprzod w dysenteryi wyższe kiszki zránione bywáią, zkąd też pochodźi wydymánie, tu zás tylko sámo *intestinum rectum*.

Item. W Dysenteryi nie ták często bywa wydymanie; tu zás ustáwiczne, przytym *in Tenesmo* wychodźi troche śluzu, to iest, kliowátey máteryi, álbo ropistey ze krwią, w Dysenteryi zás máterya rożnego koloru, y wiele iey odchodźi.

Progn: Wydymánie sámo przez śię: łátwe iest do uleczenia, lubo bárdzo uprzykrzone.

Ieżeli *ab atra bili* pochodźi niebeśpieczne iest, álbowiem káncer przynośi. Oprocz tego ieżeli Białeygłowie ćiężarney przyda śię, częstokroć płod morzy. Ieżeli też wrzod ku końcowi kiszki iest, Fistułę nieuleczoną przynośi, gdy przez długi czás trwáć będźie. *Item*. Ieżeli do

wrzodu

wrzodu przydáie śię zápalenie, ná ten czás bywa *Strangurià*, to iest trudność w pusczániu uryny.

Leczenie tey choroby, máło śię rożni od Dysenteryi, zkąd naprzod trzebá expurgowáć humory ostre, y lipkie; ktore są przyczyną wrzodu w kiszcze, ná co służą purgánse *ex Rhabarbaro*, o czym było dość w kurácyi Dysenteryi. Iezeliby było w kiszcze zápalenie, ktore poznáć po gorączce: ná ten czás trzebá Hæmorhoidy otworzyć, álbo krew puśćić z ręki; nádewszystko Enemy są potrzebne, ktore często á po trosze dawáć; przytym należą *insessus*, to iest, nád párą śiedzenie, kurzenia, czopki, smárowánia, *Fotus*, to iest náparzánia, iáko to. *R. Flor. Chamomil. Rosarum verbasci aã. M.* 1. *Vini rubri, libr.* 2. *diger per* ʒ. *hor. in Ciner cslid.* maczay w tym liquorze chustę, przykładay często ná spodek, álbo lepiey gębkę.

Item. Napełni dwá worki otrębámi pszennemi, warz w otćie, niech chory śiedzi ná iednym przestudzonym iák cále ostygnie, odymi go, á inszy ćiepły podłoż á tám ten grzyi, czyń to często. *Item.* Kurzenia Mástyxem z kádzidłem, y Bursztynem, pomocne są, álbo weś Mástyxu, kádzidłá, Mirtilow, Roży suchey, przetłucz zgrubá, rzucáy po trosze ná węgle w stolcu, ná ktorym chory niech śiedźi.

Item. Czopki z łoiu kozłowego, álbo insze goiące, y czyszczące, są bárdzo skuteczne; także

máść

máść rożána, topolowa, osobliwie gdyby było zápalenie smáruiąc nią (Czopki z chust zrobione) pomocna iest.

Item. Enema doświadczona, warz szkopową głowę aż mięso od kości odpádnie, weś polewki co trzebá, przyday drag. 1. Oleyku z wosku, álbo terpentyny, z żołtkiem iáiowym umieszáney, álbo *Balsami Vulnerum*, day letnio, powtarzay często, a po trosze, dość ná raz kwáterká.

Item. Weś liśćia dębowego, otrąb, warz oboie w kowálskiey wodzie, odiąwszy od ogniá, śiedz nád párą, álbo worek z tego zrobiwszy: skrapiay pomienioną wodą ćiepłą, śiedz nád nim gołą ponewką. *Item.* Weś imbieru tłuczonego, roztworz mlekiem ćiepłym, maczay w nim chustkę, przykładay.

Item. Warz belicę, dziewánnę, odiąwszy od ogniá, śiedź nád párą. *Item.* Rzucay po káwałku żywice ná wągle, (podłożywszy pod stolec) ná ktorym śiedz, toż czyni y *Sarcocollat*.

Item. Czopek doświadczony. R. *Olibani Anteos. aā. dr. ʃ. Opii dr.* 1. *Croci gr.* 10. *cum melle cocto f. suppos.*

O WYSCIU JELITA.

DWoiáko rozumieć się ma wychodzenie: to iest, kiedy sámych muszkułow iest wyśćie: álbo wywrocenie: álbo też sámeyże kiszki wypadnienie, ktore názywa się *Ani procidentia*; co się często dziećiom, y Dysenteryą ćierpiącym przy-

przydáie, z wielkiego wydymania które pochodźi albo z zápalenia, álbo owrzedzenia *intestini recti*.

Oprocz tego przyczyną bywa ſpadek iáki gwałtowny, albo ſtrząśnienie, álbo gdy záráźi páráliſz muſzkuły: ktore *Spincteres* zowią álbo też *Fistulæ in ano*, álbo konſtypácya częſta, álbo miękkość y śliſkość kiſzki, álbo záźiębienie, w ćięſzkim rodzeniu przydáie ſię białymgłowom

Progn: Ieżeli ſię ielito oderwie od membran. (ná ktorych ſię trzyma) uleczone bydź nie może. Ieżeli pochodźi z wydymánia iáko bywa w dyſenteryi, w konſtypácyi, uleczyć ſię może, przez medykámentá pomienionym chorobom ſłużące, tákże gdy ſię przyda z inſzych przyczyn, to ieſt z ſpadku, z utrząśnienia, z płáczu, oſobliwie dźiećiom, łatwo uleczyć ſię może, gdy záś przy Fiſtule przyda ſię práwie nieuleczone ieſt.

Sposoby do leczeniá.

NAprzod trzebá kiſzkę wpráwić ręką potrząſnąwſzy ią wprzod proſzkámi niżey opiſánemi, ieżeliby záś nábrzmiáłá kiſzká ták, żeby ſię nie dáłá wpráwić, uczyń dekokcyą, z kwiátu dźiewánny z noſtrzeku, rumienku, korzenia ślazowego, y liśćia, przydawſzy naśienia lniánego, *Fænugr.* wárząc w mleku, maczáć chuſty, y ćiepło okłádáć, częſto odmieniáiąc, do wpráwiánia kiſzki obſypáć tym proſzkiem, *R. Rosar. rubr. Cort. Grant. Nuc. Cupreſſ. Maſtic. Thur. Croc. Mart.*

Mart. Plumbi usti. aa. drach. 1. y zmięszay wraż.

Pomocne też są kurzenia Mástyxem, kolofonią, kádzidłem, rożą *Gumi bdell.* ieszczę lepiey wraz wszystko zmięszawszy, tákże Fomentácye wárząc korzenie żywokostu, dębowe liście, krwáwnik, bukwicę, száłwią, &c. Im dłużey nie wprawione ielito będzie, tym iest trudnieysze do wstáwienia.

Item. Ieżeli pochodźi z wielkiey wilgotnośći, iáko się trafia dźiećiom, á przytym y biegunká będźie, trudne iest do uleczenia, gdyż choć się w práwi, znowu názad wybiega.

Ieżeliby pochodźiło z zápalenia wnętrznego kiszki, ná to trzebá dawáć Enemy odmiękczáiące, y chłodzące, potym należą Fomentácye.

Ieżeli przyda śię w dysenteryi, trudne iest do wpráwienia, gdyż choć się wpráwi, znowu wypada dla wydymánia.

Proszek do posypowánia przed wpráwieniem pewny.

USusz Chrząszczow zwyczáynych co chceszutrzyi ie ná miáłki proszek posypuy nim, iest pewny. *Item.* Weś rozmárynu, y gáláśu, rowne częśći, ususz zetrzyi do posypowánia.

Item. Ieżeli z iákiey máłey przyczyny wyidźie posmáruy ią oleykiem rożánym, y Mirtyllowym, potym zdrádą uderz dłonią w zádek, y w tę y w owę stronę, záraz wnidźie sámá.

Item. *Ná wyśćie ielitá stolcem.*

WEś kwartę winá stárego, włoż wnie kilká

gałek

gałek Gáláſu przetłuczonego iágod tarkowych garść, warz w garnuſzku záſzpuntowawſzy, maczay w tym chuſtkę zakładay ćiepło, często maczáiąc; wpráwiwſzy w przod ielito tym ſpoſobem, zgrzey piwá z oliwą álbo z máſłem, maczay w nim pálce, wpraw, y záraz pomienione wino przyłoż. *Item.* Ná to *Gallar. Roſarum, Plantag. Balaſt. aa. unc. ſ. c. qv. in Aqua Chalibeata,* w tym maczáiąc chuſtkę przykładay, w przod kiſzkę wpráwiwſzy; tákże weś tarnek, ſzyſzek olſzowych, liśćia dębowego, kurzego zielá warz w wodzie kowálſkiey, maczay w tym chuſty, przykładay záraz po wpráwieniu, á kiſzkę potrząśni proſzkiem z Tormentilli. Kto temu ieſt podległy, ten ma ſtolce odpráwiáć ſtoiąc, nie śiedząc, do tego ile można nie wydymáć ſię, ieżeliby zátwárdzenie było: Enemę wziąć.

Item. Plaſter doświadczony, *R. Gum. Sagap. Oppopon. in mortar. calid. redue, in form. Empl. extend. ſuper alat.* przyłoż ná ſam kuper. *Item.* Warz liśćie Figowe' parz ſię nád párą. *Item.* Warz w oliwie ſzáłwią, náſmáruy tym kiſzkę y potrząśni proſzkiem z ſzáłwii wpraw uczyń to raz y drugi, pomoże. *Item.* Wyſzłe ielito omyi koźim mlekiem. ćiepłym potym potrząśni tym proſzekiem. *R. C. C. uſti Picis Græcæ Maſticis, aa. part. aqu. f. pulv.*

O Płynieniu Krwi przez ſtolce.

Ktora názywa ſię Fluxus Hepaticus.

PŁynienie krwi przez stolce, pochodźi pospolicie od wątroby, ktore bywa wodniste, ze krwią zmięszáne.

Przydáie się tá chorobá z słábośći wątroby, dla ktorey krwi dobrey rodźić nie może zkąd náturá iáko rzecz do Alimentu nie potrzebną do kiszek oddala.

Te záś słábośći wątroby, przyczyną są gorączki wielkie; tákże zbytnia gorącość, álbo wilgotność wątroby, tákże zgniłość iáka táiemna, álbo humorow zepsowánie. Oźiębnienie wielkie z pełnośći meláncholiey, y flegmy, Przyczyny też powierzchne bywáią z pićia zbytniego wody, álbo inszego trunku zimnego, tákże z iedzenia zbytkiem fruktow; tákże z trućizny záżytey, z lekarstw mocnych, często záżywánych, z pićia zbytnego win mocnych álbo gorzałki, te bowiem mocne trunki tłumią, y słábią ćiepło przyrodzone, iedzenie też częste potraw słonych, korzennych, &c. przyczyną tey choroby bydź mogą. Iest y drugie krwie przez stolce odchodzenie, ktore názywa się (*Fluxus spurius*) to iest: kiedy krew pomięszána, y zepsowána mięszáiąc się z meláncholią, z cholerą przez stolce odchodzi, álbo też z przyczyny śledźiony osłábiáłey, ktora nie ćiągnie do siebie krwi grubey, ná ten czas przez stolce odchodźi gruba, czarna, á czásem pomięszána.

Znáki przyczyn. Ieżeli gorącość wątroby iest przyczyną osłábienia iey, doyść się tego może, ieżeli

ieżeli gorączka iaka znaczna poprzedźiłá, álbo womity żułte, zielone, rdzáwe, przytym ieżeli gorączká wnętrzna, z prágnieniem bywa, cerá bláda, niechęc do iedzenia, y przez ſtolce odchodźi materya ſmrodliwa.

Ieżeli z zimney przyczyny, exkrementá nie ták bywáią ſmrodliwe, przytym prágnienia áni ſłábośći znáczney nie bywa, ćiáło zimne y śine

Progn. Tákie płynienie krwi ieſt záwſze niebeśpieczne, oſobliwie gdy z gorącey przyczyny pochodźi, kiedy ſię tez przyda w gorączkách ál bo z pomieſzánia, zgniłośći humorow, tym bárdziey niebeśpieczne ieſt, gdy záś przyda ſię w málignie, pewną śmierć przynośi. Gdy też z zimney przyczyny pochodźi, długo trwa; á potym puchlinę nieulec czoną przynośi.

Fluxus zaś *Spurius* lubo ieſt zły, iednák nie ták niebeśpieczny. gdy ſię bowiem humory (ſpráwuiące flux przez lekárſtwa wyczyſzczą, łatwo wątroba albo ślezioná przydźie do ſwey doſkonáłośći.

Leczenie tey choroby záwiſło ná utwierdzeniu wątroby, y zátrzymániu płynienia krwi, ktore ieżeli z gorącey przyczyny pochodźi, (iáko ſię często tráfia) ná to ſię tu podádzą ſpoſoby: ieżeli záś z zimney; ták go leczyć potrzebá iáko y puchlinę, naprzod tedy ſłuży purgáns *ex Rhabar. cum Mirabolanis, & Santalis per infuſionem Rhabarbarum*, bowiem nie tylko ma moc do purgowánia, ále też po częśći y do wśćiągnienia

á do tego że osobliwie wątrobie służy, zkąd ná. zywa się *Anima hepatis*. Y owszem wielu się ná tę chorobę uzdrawiáią, záżywáiąc proszku z sámego *Rhabarbarum* wkonfekcie rożowym co dzień dokłáda się iednak żeby *Rhabarbarum* było prawdźiwe, wielkie bowiem oszukánie bywa w nim, gdyż albo miásto niego *Rhaponticum* podobne onemu przedáią, álbo też choć będzie sámo prawdziwe, ále spruchniáłe, ktorego moc wywietrzáłá, obieráiąc go, pátrz żeby był korzeń gruby, nie iáko okrągły á przytym ćięszki, kolor we wnątrz ćiemno żołty, á gdy go uskrobiesz, iásno żołte cskrobiny bydz powinny. Enemy ná tę chorobę máło służą, iednákże mleczne zágásiwszy kilkakroć stal, przydáiąc *adstringentia* mogą bydz pożyteczne. Iulepy, Syropy, Dekokcye, wątrobę posiláiące y utwierdzaiące są potrzebne. *v. g. Rad. Cichor. Gram. Acetosa, aā. unc. 1. Fol Endiv, Agrimon. Cichor. Plantag. Cuscut. aā. M. 1. Absint. pont. M. S. Santal. rubr. dr. 2. Rasur. Ebor scr. 4. Coriandr pr. dr. 1. Rosar. rubr. pug. i. coqv. in aqv. com R. Decoct. libr. 2. adde Scrup. Cydon. Aceros simpl. an. unc. 2. f: potio pro 4. vicibus bis de die.*

Item. R. Aqv. Plantag. unc. 3. Syrup. de Rosis Sicc. unc. 1. Spir. Vitriol. ad grat: M. detur pro una vice, & sic pro aliis.

Item. Konfekt *R. Cond. Rad. Cichor. unc. 1. Conser. Rosar. antiqv. unc. f. Pulpa Passular. dr. 6. Croci Mart. dr. 1. Corall. rubr. pra Rasur, Ebor. C. C. aā.*

ná. ſer. 1. *cum Syr. d. Roſis Sicc. f. Opiata*, daway na raz iák káſztan częſto.

Item. Wątrobá wilcza ſuſzona, w proſzku zážywana, znácznie pomaga, zážywáiąc iey częſto Rodzenkow też częſte zázywánie, pomocne ieſt także Syrop Koralowy *Tinctura* y ſol z nich wyciśniona. Służą też ná to rożne Dekokcye, to ieſt *ex Ligno Lentiſci, Gvaiaci, cum Santalis, ac Radicibus Tormentillæ*, przydawſzy Ryżu ſuchey roży y rodzenkow, według potrzeby. Do powierzchnych ápplikácyi ſłuży *Empl. Santalium*; tákże rożne *Epithemata, adſtringentia*, y *corroborantia*, maſz tego dość *in curatione Dyſentariæ*. *Opiata* też dobrze ſię ná czás nádáią; náprzykład: *R. Conſer. Acetoſſell. dr.* 3. *Laud. Opiat. gr.* 1. *Lap. Hæmmatid ſer: M. detur.*

Morſzelki tákże zrobione *ex Rhabar. cum Santalis & trohiſcis d. Carabe* ſłużą, krwie puſzczenie mieyſcá nie ma, chybáby byłá wielka iey pełność. Ieżeli też tá chorobá pochodzi z trućizny, dawáć pić mleko przewarzone, *cum Iulapio Roſato*, álbo z oliwą. Ieżeli z záziębienia wątroby: dawáć zágrzewáiące, y pośiláiące medykámentá, ná co służą dobrze winá zaprawne. Ieżeli z przyczyny, śledziony, tey należące medykámentá ákkomodowáć trzebá, o czym będzie ná ſwym mieyſcu.

O GLISTACH.

GLiſty ſą czworákie iedne zwyczáyne okrągłe, y długie, (wyżſzych kiſzkách pod

żołodkiem) rodzące śię, ktore częstokroć do żołądká wchodząc przez ustá, á czásem y nosem wychodzą, tákie náżywáią śię *Lumbrici teretes & longi.*

Drugie názywáią śię *Lumbrici Cucurbitini*, ktore są nákształt Dyniowego naśienia, te połpolićie rodzą śię w niższych kiszkach, to iest, *in recto intestino*, álbo *in coli cellulis.*

Trzećie zowią śię *Lumbrici Ascarides*, ktore podobne są owym, co śię w serze rodzą, te zwyczáynie bywáią *in recto intestino*, często tez wraz z drugiemi rodzą śię.

Czwarte názywáią śię *Tenia*, to iest, iedná glistá długa, ktorey będzie ná kilká piędzi wdłuż iedná zwyczáynie bywa.

Znaki glist zwyczáynych.

NAprzod gryzienie w żołądku, y w żywoćie, kászel wolny y suchy, we śnie drżenie, y częste ocknienia nád zwyczay z wołániem, pod czas y szczkawká nápada, niektorzy iezyk wywieszáią. Inszym śpiąc śliny z ust wiele płynie, przytym ocknąwszy, nudnośći, y ckliwośći ich nápadáią; insi przez sen śię swarzą y gniewáią śię gdy ich przebudzą, drudzy zębámi zgrzytáią, y iakby ssący álbo żuiący zdádzą śię, niektorym pulsy ustępuią, pot zimny wychodzi, raz bledni eią, drugi raz śię zárumienieią; niektorzy ápetytu nie máią, inśi nád zwyczay iedzą, inśi ustáwnie śpią, drudzy záwsze śię trapią, y sobą nudzą, zkąd z mieścá ná mieysce

prze-

przenoſzą ſię, inśj womity miewáią álbo do nich ſpoſobność:

Poſpolite znáki gliſt, lubo nie w káżdych iednákowe, gdyż w iednych álbo te, álbo owe wydáią ſię, z nich tu dla łátwieyſzego rozeznánia kłádą ſię.

Naprzod z uſt cuhnienie niby kwáśne, nádęćie żywotá, ſtolce ſzáre, popieláte, czáſem iák gliná, prágnienie wielkie, tárćie pod noſem, oczu odmiáná, ktore czáſem ſię ſzklą, pod czás w około niech śiność, á pod czás krwią pozáchodzą; dziąſeł nábrzmienie, z ćiáłá opádnienie, noſa zákończęnie.

Znáki zás gliſt ſzerokich (ktore ſię *Cucurbitinæ* zowią) ſą te, zbytni ápetyt do iedzenia, gryźienie w żołądku y gdyby chory nie iadł często, kiſzkiby przegryz, y ćiáło co dáley bárdźiey opada, y ſłábieie, czáſem dochodzą do żołądká, zkąd częſte mdłośći bywáią.

Znáki drobnych gliſt, ktore *Aſcarides* zowią, świerzbienie wielkie w ſtolcu, przytym w káżdym ſtolcu pokázuią ſię robaki.

Znák też ieſt oſobliwy gliſt, gdy dźiąſłá gniią, álbo brzmieią z fetoru pochodzącego zewnątrz.

Progn. Gliſty gdy ich wiele, y więkſzych bárdźiey ſzkodzą, áníżeli kiedy ich mniey mnieyſze, przynoſzą álbowiem choroby ćięſzkie; to ieſt, gorączki, mdłośći, ſzaleńſtwo, wielką chorobę, koliczną áffekcyą, ápetyt zły do rzęczy nie-

zwyczáynych, tákże apetyt zbytni, ktory názywa śię *Fames Canina*.

Item. Gdy w chorobie iákiey niebeśpieczney, náprzykład w málignie, álbo dyſenteryi, ſame dobrowolnie wychodzą, lubo przez uſtá lubo ſtolcem lubo żywe, gorzey ieſzcze gdy pozdycháłe, złym znakiem ſą.

Gdy bowiem żywe wychodzą, znák ieſt wielkiey ſurowośći, y pomięſzánia humorow, gdy záś nie żywe wychodzą, znák ieſt wielkiey zgniłośći, á zátym wnętrzney máligny z ktorey pozdycháły. *Item*. Gdy śię gliſty pokażą z exkrementámi w chorobie iuż opuſzczáiącey: dobrym znákiem ſą.

Spoſoby do leczenia.

NAypotrzebnieyſze ná gliſty ſą purgánſe, ktore one oraz y morzą, y wyprowądzáią z máteryą z ktorey śię rodzą; Naylepſze ieſt *Rhabarbarum* z cytwarowym náśieniem, álbo weś *Rhabar. dr.* 1. náley wodką z trawy, námocz przez noc, názaiutrz przygrzey dobrze, żeby wezwrzáło; przecedź, przyday *Rhabarbarum* w proſzku; tákże proſzku od robakow, oboygi poſkrupule, przycukrowawſzy day ćiepło wypić, ieżeli dla dźieći, trzebá mniey wſzyſtkiego bráć. *Item*. Proſzek z ſalápy dány (według wieku) w czymkolwiek, wypędza gliſty; tákże Agaryk, *Electuarium*, *Diacarthami*, *Trochiſci*, *Alchangi*, tákże konfek brzoſkwiniowy. &c.

Item. Weś oliwy, miodu, rowne częśći, zmię-

zmięſzay, day zieść; tákże liśćie bobkowe ná proch ſtarte, dáne ná ráz iak dwá napárſtki, ſkuteczne ieſt.

Item. Oleyki ná gliſty ſłużące ſą te; Oleiek leſzczynowy, Bukſzpanowy, *Philoſophorm Balſamus Sulp. Therebint: natus Oleum contra vermes*, Oleyki iáłowcowe, bardzo dobre ſą, dáiąc ich po kilká kropli, álbo nácieraiąc pod noſem.

Enemy też wielce ſłużą; ktore rożni rożnie gotuią *v. g. R. Rad. Gentianæ unc. 1. Abſint. Abrot. áá. M. 1. Centur. ñris M. S. Sem. Lupinor unc. ſ. ſem. Cinæ dr. 2. Baccar. Lauri dr. 1. f. decoctio in Aqv: comm Colaturæ adde Olei Abſint. unc. ſ. Ol. Laurini dr. 2. detur calide.*

Powierzchne applikacye, wiele pomogáią; to ieſt, materace, plaſtry, *ungventa Olea*, linimentá rożne *v. g.* Weś *Palpa Coloquintida*, zetrzyi z żułćią wołową, przyłoż ná pępek. *Item. R. Ungu. de Arthanita unc. 2. Mercur. crud. d. 1. miſce* tym ſmáruy cáły żywot. *Item.* Weś żułći wołowey, piołunu ná proch ſtártego, koloquintidy, Bożego drzewká, wierzchołkow centuryi, oleyku Bobkowego, Aloeſu, Mirrhy, miodu práśnego, woſku, wſzyſtkiego według potrzeby, zmięſzay; uczyń plaſter, przyłoż ná żywot.

Item. R. Olei è nucleis Perſicor Amygda amor. áá. unc. 1. Theriacæ Opt. dr. 2. Mytrid. dr. 1. ſ. Myrrhæ dr. 3. M. f. Linim. ſmáruy nim żywot.

Item. Weś ſoku piołunkowego, rućiánego, po łoćie, winá, po puł łotá, mąki co potrzebá,

zmięſzay, przyłoż ná żywot. *Item.* Weś wody czyſtey kwáterkę, włoż w nię żywego ſrebra przedniego łot ieden námocz przez noc, názáiutrz odley wodę day ią pić po łyſzcze często, ieſt doświadczona. Niektorzy cynę przednią roſpaliwſzy, kilkákroć gáſzą w wodźie, tę wodę dáią pić.

Item. Korzeń páproćiány ſamcá. ieſt doświadczony, dáiąc go ná proch ſtártego po ćwierći łotá, dźiećiom mniey.

Item. Wodká wypalona z cybule, y z czoſnku (mocząc w niey żywe ſrebro) ieſt doświadczona. Czytałem wielu cudzoźiemſkich Authorow, ktory piſzą że beſpiecznie náwet y dźiećiom może dáć żywe ſrebro ná gliſty, z czymkolwiek zmięſzawſzy, náprzykład z rożą w cukrze ſmáżoną, miárá ná raz gr. 20. wiem że nie iedná bábá to przeczytawſzy, zá łep ſię uchwyći; Medyk iednák mądry Authorow czytáiący, da temu wiárę, y owſzem żywe ſrebro ſamo nie może ſzkodźić we wnątrz, záżyte ſamo przez ſię ták iáko iego praepárácya zła, náprzykład; *Mercurius dulcificatus*, ktory ieſt nay pewnieyſzy ná gliſty, gdy nie będźie dobrze praepárowány, dziwne *Symptomata* ſpráwuie, czego żywe ſrebro ſamo záżyte nie czyni, chocby go też nád miárę dał kto.

Item. *Ná gliſty pewne.*

WEś Pomorańczą, wykroy w niey ſzponcik, wybierz środek do połowy, włoż ná to

miey-

mieyſce oleyku bobkowego, ſoku rućiánego, piołunkowego, dryakwie, wraz zmięſzawſzy, nakryi ſzpuńcikiem, przyſmaſz w gorącym popiele, potym roſkroy, tym co we wnątrz ieſt poſmaruy ſkronie, nozdrze, pierśi, pępek pulſy, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś *Rhabar. dr.* 1. Senſu y Agáryku po dwá ſkrupuły cytwarowego naśienia, Korałiny, wierzchołkow wrotyczu, po ſkrupule. Czárnuſzki ſzczyptę dobrą, ſkrop winem, potym naley wody czyſtey zpuł kwáterki niech tak mokni przez noc, názáiutrz przywarz trochę, przecedź, wyćiśni, przyday Mánny Kálabr łot, álbo dwa, (według wieku) wykláryfikuy białkiem iáiowym, day ćiepło wypić.

Item. Weś Aloeſu, Mirrhy żułći wołowey, co potrzebá, przyley trochę gorzałki mocney, zmaczay chuſtę ktorą przyłoż ná żywot. *Item.* *R. Vitr Vener. ſcr ſ. Mercur dulc gr.* 5 *miſce* day z konfektem rożowym, ieżeli dla dzieći, trzebá dáleko mniey wźiąć według lat *Item.* Proſzek z gliſt zimnych, ieſt dobry ná gliſty. inśi te gliſty ktore wychodzą, ſuſzą, ná proſzek ſtárzy, dáią zá rzecz pewną.

Ná gliſtę długą, (ktora názywa śię *Tenia*) naylepſzy ieſt *Mercurius dulcis cum pulv. Ialap.* ieſzcze lepſzy effekt czyni, ſam przez śię niepræpárowány, ktorą częſtokroć ſztukámi wyrzuca. Ieżeliby z przyczyny gliſt gorączká byłá, zrob Emulſyą, do ktorey doday kilká propel *Spiritus*

Sulphuris álbo *Veneris*. Nad wszystko naylepsza rzecz ná glisty, to iest: Weś żywego srebrá łot, náley wodą czystą warz, odley, tey wody daway po łyszcze, káżdemu náwet y niemowlęćiu.

Item. Sekret weś octu mocnego dwá kieliszki, zuść cáłą wołową, żołtek iáiowy świeży, Aloesu tártego łot ieden, zmięszay wraz w garczku, warz wolnym ogniem do połowy, schoway w szklánym naczyniu od potrzeby; sposob záżywánia ten: gdy dźiećię choruie ná glisty, smaruy tym pępek co dzień, im dłużey to czynić będźiesz, tym dálszy czás wolne dźiećię będźie od glist.

Item. Dryakiew, czosnek, pieprz tłuczony, wraz zmięszay, tym skronie, pulsy, pod nosem, pępek y żołądek smáruy co dzień.

Item. Weś trzy, álbo cztery Ráki żywe, wierć ie. przyłoż ná żywotek dźiećięćiá. *Item*. Sok Limoniowy z cukrem dobry iest.

Item. Skorupy iáiowe spal, żeby były białe, włoż do węzełká, námocz przez noc w rosołku, názáiutrz wyćisnąwszy węzełek, day rosoł ciepło wypić *Item*. Piołun, Aloes, czosnek, zetrzyi wraz rozłoż ná chustce, przyłoż ná żywot.

Item. Pigułki z Gálbánu zrobione, do záżywánia skuteczne są.

Item. Czopki ze smoły, álbo z mięsa solonego tłustego dobre są.

Item. Enemá uwárzona z Hyssopu, z centuryi, y náśienia krokosowego dobra iest.

Item.

Item. Mercurius dulcificatus, cum extracto Rhabarbari, ieżeliby byłá nádętość żywotá.

R. Fol. Tanacenti, Abſinthij, Abrotani, Scordii, Malvæ Violariæ, aã. M. j Lupiner. contus unc. ſ. ſu. mit Centaur. pug i. coqu. in Aqu. & aceto foveatur venter. Trafiáią ſię tez robaki ſerdeczne rodzące ſię *in pericardo* ktore dziwne *Symptomata* ſpráwuią, to ieſt: drzenie ſercá; mdłośći częſte, á potym y śmierć. Ná nie weś korzenia przeſtępowego co chceſz, uwiń go w pączesi, upiecz, roſtárſzy przyłoż ku ſercu. Albo *R. Fol. Cynaræ Tanaceti, Abſinthij, cum Vino, & Aceto coque, adde Mitridatij q. ſ. miſce*, przyłoż ku ſercu; ieſt oprocz tych ſpoſobow innych bárdzo wiele, tu ſię tylko doświadczone zebráły.

MAią y báby leki przedźiwne,
Rożnym chorobom bardzo przećiwne,
Dźiekćie, y ſmalce woſki topione,
Y rożne chwaſty, z nimi ſmáżone.
Korżenia, ziołá, kwiećia prážone.
Kąpieli, pláſtry, trunki warzone,
Y konfekćiki, ſoki ſmáżone:
Wodki, kryſtery im doświadczone.
Ktoremi leczą, iák doſkonáłe,
Lekárki baby, bárdzo zuchwáłe.
Gdźie ſię uczyły náuk lekárſkich,
Kto ich wyćwiczył ſztuk Aptekárſkich.
Co babá doktor, zkąd promocya,
Czy od kądźieli, gdy prządzion zwiia.

Nie

Nie zna nátury, ani choroby,
Dáie ná domyſł doznáie proby.
Wſzędy ſię wrazi, iákby co złego,
Uczyć Medyká choć y biegłego.
Rácya zá nic Medyká ſtoi,
Baba uporna ándrony ſtroi.
Gdy ſię przylepi ſzeptem do uchá,
Zwiedziony radą chory iey ſłucha.
Choćiáſz przemawia, krysli y chucha,
Mruczy, y żegna, nád głową dmucha.
Niedba ná guſłá, człek omąmiony,
Ze ćięſzko grzeſzy od bab zwiedziony.
Wmawiáią w chorych dziwne choroby.
Suchoty, uraz, wzdęćie wątroby.
Czáry, kołtony, y podwionienia,
Y inne rożne do podziwienia.
Kry iakieś w bokách, ktore ſmáruią,
Trą, rośćieraią, one ſznuruią.
Y utrząśnienie záwſze wmawiáią,
Wbiałą płeć czym ią oſzukiwáią.
Ná ktore párzą, kurzą ſmáruią,
Y rożne plaſtry, iey wynáyduią.
Sćiągáią boki, y one prázą,
Aż drugiey oczy ná wierzch wyłázą.
Uroki gliſty, w dzieći wmawiáią,
Ná nie przemierzłe; mixtury dáią:
Gdźie bies nie może, tám bábę wráźi,
Na káżdą ſpráwę onę nárázi.
Iak ſtárym wiechćiem, dziury zátyka,
Bábámi gdy ich w káżdą rzecz wtyka,
Więc

Wiec śię ich chronić iák czego złego,
Iák Bázyliszká iádowitego.
Abyś dostąpił zdrowia miłego,
Záżyi Medyká rády biegłego.
Nie day śię zwodźić, bábskiey chytrośći,
Przez ktore szátan, wypełnia złośći.
Oczyść twe serce, grzechem zmázáne,
Miey ufność w Bogu że pożądáne.
Otrzymasz zdrowie, w pomocy iego,
Gdy serce twoie, skłonisz do niego.

O zbytnim płynieniu Hæmorhoidow.

ZWyczáynie płynienie krwi, iest bárdzo pożyteczne, od wielu chorob uzdrawiáiące, to iest od pleury, od Perypneumoniey, od bolu krzyżow od Mániy, Melancholyi, Sledźiony áffekcyi, od Hypochondryi, y innych wielu.

Zbytnie zás płynienie, szkodliwe y niebeśpieczne iest, przynosząc wielkie śił osłábienie, oźiębienie wnętrznośći, wyschłość ćiáłá cerę złą puchlinę, &c.

To zás zbitnie płynienie pochodźi, álbo z wielośći krwie, ktora często odchodząc rozszerza końce żył zkąd *Virtus retentrix* słábieie; im dáley, tym bárdźiey álbo też pochodźi z ostrośći, lubo rzadkośći krwie, ktorey tákże *facultas retentrix* zátrzymáć nie może, pospolićie gdy krew będźie pomięszána z Meláncholią, álbo z ostrą wilgotnośćią. Zbytnie płynienie pozná-

znáć, gdy nád zwyczay często, y wiele krwi odchodźi, zá ktorym śiły słonieią, ćiáło bledniéie, y żułknie. Ieżeli pochodźi z pełności krwie; z początku nie znáć słábośći żadney, gdy záś długo trwa, śił osłábienie, y puchlinę przynośi; Ieżeli pochodźi ostrośći krwie, álbo z rzadkośći, poznáć łátwo ieżeli táki iest z nátury choleryczny, y meláncholik, przytym krew odchodząca, bywa wysoko czerwona rzadka.

Sposoby do leczenia.

Z iákieykolwiek przyczyny krwie płynienie pochodźi, nie trzebá go nagle zástánawiáć, chybáby bárdzo chorego słábiło. Więc ieżeliby znák był pełności krwie; dla rewulsy trzebá ią z ręki puśćić, raz y drugi po trosze. Oprocz tego frykácye bánki suche ná łopátkách, y po innych mieyscách ćiáłá stáwione; skuteczne są. Gdyby zbytnie płynienie pochodziło z ostrośći krwie, trzebá bráć purgánse *ex Rhabar. Mirabol. Temar.* osobliwszym sposobem *Tamarindorum* Dekokcya służy, żywot trzebá mieć otwárty, żeby przy konstypácyi (wydymáiąc się) Hæmorhoidy nie otwieráły iáko zwykły, potym należą rzeczy śćiągáiące, y krew gęszczące do czego służą pigułki. *R. Mass. Pill. d. hdell. dr:* 1. *Trochiscor. d. Carabe d. terra Sigill. aa. scr.* 1. *cum S. q. Mucilag. sem. Cydon. per aqv. Rosar. extr. f. Massa dos. scr.* 2. *bis de die. Fotus* też są pożyteczne *R. Rad. Bistortæ lib. s. fol. Plantag. virbasci, sumit, Rubi fol. Quercut. aa: M.* 2. *S.*

Gran.

Gran. sumach. Balaust. Gallar. aã. M. Myrtill. dr. 1. Rosar. rubr. pug. 2. Alum. unc j. coqu. in Aqu. fer. & vino rubr. applicitur decoctio, vix calida, quod semper observetur.

Ung. Comitissæ, skuteczne iest, smáruiąc nim krzyże, y sáme Hæmorrhoidy, tákże *Ung. Populeon: cum opio & Alumine.*

Item. Cataplasma. R. Boli armen. Aloë, Mastiches, Thuris, Sangu. dracon. aã unc. s. Ossium Mirabol. in Gallar. aã. dr. 1. misceantur cum alb. ovi. f. Cathal dorso & venis applicandum.

Item. Sierć záięcza, y páięczyná, zmieszáne z białkiem iáiowym przyłożone stánowią; czopki też są skuteczne, iáko to R. *Coloph. Thur. aã. dr. ʒ. Boli arm. unc. s. Cerusæ Plumbi usti, aã. dr. 1. Acatiæ dr. s. subtiliss. tritæ, excipiantur sevo hircino & f. suppos*

Item. Płucá báránie świeże przyłożone, znácznie krew stánowią.

Item. Dotkniy żyły zmaczánym piorkiem w kwáśney wodce, chory pić ma miásto piwá dekokcyą, *Millefol. cum Rad. Tormentill. & prunis Sylvest. Item. Aquæ Stipica* do rázu stánowi, tákże *Tinctura Corallorum, Sal. Syrop.* Ná Śledzionę y wątrobę, trzebá plastry kłáść, według potrzeby akkomodowáne, dekokcye też iáko to *ex Ligno Lentisci, Guaiaci, & Corticibus* bárdzo dobrze nadáią się, zażywáiąc ich *pro potu Ordinario.*

Item. R. Conser. Rosar. unc. 2. Diascord. Frac-

ftor. unc. f. Corall. rubr scr. 4 *Trochisc. dr. Spodio sc.* 2 *Croc. Mart. adstrict. dr.* I. *Mass. pill. d. Cynoglos dr.* I. *cum Aqu. Cinam f. conf.* daway ná raz iák laskowy orzech, raz ná dzień.

Item. R. Trochiscor. d. Carabe. scr. 2. *Hæmmat. Corall. rubr pr. aã scr.* I. *Croci mart. dr. f. Camphoræ scr. f f. pul. dosis dr. f.* iest doświadczony.

Item. probatissimum R. Mumiæ transmar. suberis aã. par. æqv. minutiss. trita. applica záraz utrzymywa. *Item.* Ocet zmięszány z háłunem, przydawszy *Opium*, gębkę, maczay, przykładay często odmieniáiąc.

Item. R Corall. rubr. pr. Coriandri pr. Ossium Dactil. aã. dr. I. *f. pulv. detur quotidie dr. f. in Vino Stypico.*

Item. Spal żábę ziemną ná popioł, przykładay go, uznasz skutek pewny. *Item.* Sádze zmięszáne z białkiem iáiowym.

Ná otworzenie záwártych Hæmorrhoidow.

GDy się Hæmorrhoidy (ktore zwykły odchodzić) záwrą sprawuią słábość w nogách, żył nábrzmienie *in Orificio*, świerzbienie, bol w krzyżách, oprocz tego że się piiawkámi otwieráią, są insze sposoby, naprzod sok z cybule zmięszay z Aloesem, nátárszy wprzod *Orificium*, sukiennym płatkiem, przyłoż, przywiąż. *Item.* Liście zielone bżowe utrzyi z oliwą

przy-

przyłoż. *Item.* Proszek z Kolloquintidy, z miodem zmieszawszy; przyłoż.

Item. Ex Radice Cyclaminis uczyń czopek włoż go *in Orificium.*

Item. Millefolium zielone zetrzyi w rękách, przyłoż. *Item.* Weś żułći wołowey suszoney, Aloesu, Mirrhy, Koloquintidy, co potrzebá, zmięszay z sokiem cybule, przyłoż uznasz skutek pewny.

O Boleniu Hæmorrhoidow.

ZYły, ktore się názywáią *Venæ Hæmorrhoidales,* często nábrzmiewáią, czym nieznośny bol spráwuią: Przyczyná nábrzmiáłośći, y bolu ze krwi bywa, ktora álbo iest gruba z meláncholią zmieszána, álbo iest zbyt ostra, ktora nie mogąc otworzyć *Orificia Venarum:* zápalenie z nábrzmieniem przynośi, zkąd bywa bol nie znośny. Tákże *Interna* álbo *Cæca Vena Hæmorrhoidales,* podobne spráwuią bole, álbowiem one (według wielu Authorow opinyi) grubą krew od śledziony odbieráią.

Wiele iest rożnośći Hæmorrhoidow, iedne názywáią się *Uvales,* drugie *Morales,* trzećie *Veruncales,* álbo *Vesicales,* z nich iedne są powierzchowne, drugie wnętrzne, zkąd łátwo rozeznáć álbowiem z nábrzmienia końcá kiszki (ktora się *Anus* zowie) tákże wielkość koloru y konsystencyi rożne dyfferencye poznawáią się; od inszych affekcyi rożnią, ktore w tey kiszce znáy-

duią się: iáko to, *Rhegades Condylomata, Thymfici Crystæ &c.* o ktorych będzie niżey.

Co się tycze nábrzmienia Hæmorrhoidow, to nie ma w sobie żadnego niebespieczeństwá, iednákże pod czás się zápali, że gángrenę przynosi, álbo bolem nieznośnym chorego dręczy, á gdy się ná wrzod zbierze, álbo się exulceruie: fistułę nie uleczoną, y uprzykrzoną przynosi.

Sposoby do leczenia nábrzmiałych, y boleiących Hæmorrhoidow.

NAprzod trzeba krew puścić z ręki, dla rewulsyi drugi raz (ieżeliby była tego potrzebá, z nogi nád kostką, bánki stáwić, ná słábiznách, y udách, oto się naybárdziey stáráć, áby żywot był otwárty, gdy bowiem będzie zátwárdzenie, za nástąpieniem stolcá wielki bol bywa, ná to służą Enemy, purgánse bárdzo wolne, *ex Cassiæ extracto, cum decoctione Malvæ Liquiritiæ Passulis,* może nieco, y Senesu przydáć według potrzeby, służą do tego y Emulsye, *ex 4. Semin. frigid.* przytym rożne ápplikácye powierzchowne, dla uśmierzenia bolu. *v. g.* Oleiek wyciśniony z nasienia Dyniowego, álbo mákowego, álbo száleiowego, álbo lniánego, álbo Migdałowy.

Item. Weś oleiu lniánego łot, Bukszpanowego skrup. 1. zmieszay nápuść fleytuch, przyłoż do zádu. *Item.* Oleiek z żołtkow iáiowych trzyi długo w mozdzierzu ołowiánym, nápuść nim chustkę, przyłoż.

Item.

Item, R. *Axungiæ Gallin. unc.* ſ. *pulvæ pomi ſubcineris. cocti unc.* 1. *Croci dr.* ſ. *ungu. popul. unc.* ſ. *Vitell. ovi ńro* 1. ſ. *Linimentum.*

Item. Máłło nie ſłone ágituy w ołowiánym mozdźierzu, áż zczernieie, przykładay ie.

Ná roſpędzenie nábrzmiáłośći.

WEś Porow cybul, obwiń chuſtą, upiecz w popiele, ztłucz z máſłem nie ſłonym, przyłoż. *Item. Oleum* 7. *florum Minſichty*, ieſt doświadczony; tákże liśćie bzowe ſtárte, tákże máść topolowa *cum Opio* zmięſzána; nápárzenia też ſłużą z ślazu, Dźiewánny, *Parietariæ, Violariæ, aā. ſem. Lini Fenugr.* w mleku wárząc. *Sal. Saturni cum decocto Roſarum.* Ná zápalenie bárdzo dobre.

Item Wodá wapienna, przykładána ſłuży. *Suffitus* też pomagáią *ex Lilio, Tapſo barb. Scrophulariæ*, rzucáiąc ná węgle y nád párą śiedząc.

Item. Pomoráńczę wydrożoną nápełniy oleykiem Rożánym, Lewándowym, záſzpuntuy przypiecz w zárzewiu, ſmáruy tym.

Item. Płucá kozłowe świeże, ieſzcze ćiepłe przykłádáne, bol záwſze uśmierzáią.

Item. Ungv. Rubrum Camphor. Ieżeli bol nieuſtánie, álbo ſię częſto wraca; piiawki poſtáwić.

Item. Empl. Apoſtolicum ieſt doświadczony. Y to nie omylna. R. *Herb. Linar. cum flor: M. j. contunde* ☿ *cum adipe porcin. ac vitell. ovi* ſ. *linim.* ktore przyłoż, ieſt pewne.

Ná bol, zápalenie, y zbytnię płynienie.

℞. *Lap. Scissil. pulv q. v. misce cum Butiro non Sal. f. Linimentum.*

Item. Mozg gęsi z ieyże smálcem, (przydawszy proszku *Millitoti* y *Fenugr.*) zmięszany, y przyłożony, wszelkie áffekcye Hæmorrhoidow uspakaia zápewne.

Ná wnętrzne Hæmorrhoidy, ktore *Cacas* zowią, ápplikácya piiawek bárdzo niebeśpieczna iest, gdyż zápalenie (po ktorym gángrená nástępuie) spráwuią. Więc ná ich bolenie, weś korku palonego dr. 3. przyday trochę oleiu lniánego, żołtek iáiowy ieden, zmięszay, smáruy tym, álbo ná chustce przykładay.

Ná wszelki bol z zápaleniem rzecz doświadczona.

℞. *Pul. Flor. Verbasci, dr. s. Rad. Scropular. dr. 1. s. cum s. q. Mucilag. è Sem. Psill. & Cydon.* (*per aqu. Solan. extr.*) *f Cathapl.*

Kauterya też uczyniona w nodze pomocna iest, osobliwie tym ktorzy są tey áffekcyi podlegli.

Osobliwy experyment.

℞. *Opij Theb. unc. 1. S. Aqu. vit. lib. 1.* pokray *Opium* námocz przez dzień, ná ćiepłym mieyscu, potym warz do połowy (w piasku, álbo w popiele) uczyń czopek z chusty, lubo z báwełny, maczay w tym, wtykay *in Orificium*, mieysce, wprzod omywszy *Decoctione Malvæ.*

Scropha-

Scrophularia korzeń w iesieni wykopány, ták wewnątrz záżyty, iáko też powierzchnie, przyłożony: álbo ná udách noszony, dostátecznie leczy wszelkie áffekcye Hæmorrhoidow Toż czyni *Crasulae*, *id est Thelephilij* korzeń wziąwszy tyle korzonkow ile iest guzikow, powieśic ná szyi, rzecz pewna, tákże *Rad. memordica*. Obiáśnia się tu błąd niektorych, ktorzy tey są opinyi, że melancholikom otwieránie Hæmorrhoidow iest pożyteczne, dla tego rádzą tákim ich często otwieráć, rozumieiąc że krew melancholiczna przez nie wychodzi, co nie iest ták. Gdy się teraz doszłá *circulatio sanguinis*; ten błąd obiáśniłá, że wszystkiey bowiem krwi grubey, do cirkulácyi niesposobney, zátrzymywánie się y osiadánie *in Venis Hæmorrhoidalibus*, pewne iest, zkąd ieżeli *circulans natura*, sámá sobie *per Venas Hæmorrhoidales* odchod czyni, dobrze: ieżeli zás nic, nigdy pijawkámi otwieráć nie trzebá, tylko ná ten czás kiedy máiącym *ex beneficio naturæ liberum fluxum*, (z iákiey przyczyny) przetrzyma się, albo kiedy się guziki wydádzą boleiące, álbo świerzbiące.

Oprocz tego tráfiáią się insze áffekcye w śiedzeniu. Naprzod *Rhagades*, są wrzodki porozpadáłe, 2. *Condilomata*, to iest guziki, álbo nábrzmienia końcá kiszki 3. *Tymi*, *Acrochordon*, álbo *Mora* są guziki twárde, mięsiste ktore nie tylko *in Ano*, ále też ná wstydliwych mieyscách rodzą się, podobne brodawkom, koloru białego,

ale trochę czerwonego. 4. *Fici* álbo *Sicosis*, ſą guziki męśiſte, więkſze á niżeli *Thimi*, sine boleiące, y podobne Hæmorrhoidom: te pod czás exulceruią ſię, záczym káncer náſtępuie. 5. *Cryte*, ſą exkreſcencye *in Ano*, podobne kurzym grzebykom, bez żadnego bolu, ieſt rzecz wielom poſpolita. 6. *Intertrigo*, to ieſt zátárcie. 7. Zápelenia y zátwárdzenia, częſto ſpráwuią fiſtułę nie uleczoną. 8. *Mariſcæ*, ſą exkreſcencye twarde, poſpolite w dworſkiey chorobie. 9. *Atrices*, ſą mnieyſze guziki od pierwſzych, ktore czáſem ſię pokázuią znowu giną.

Spoſoby do leczenia.

NA *Rhagades*, ieſt dobre *Ungu. rubr. Camphor.* álbo *album*, álbo *Ungu. defenſiv.* álbo *Balſam. Vulner.* álbo *Sulphur Rulan.*

Condilomata, Verucas ficus, Moros, Mariſcas znośi doſtáteczńie, popioł z myſzych łáien z winem go wárząc, y przykłádáiąc.

Item. Konchy owe co przy rzekách, álbo ſtáwach bywáią, ſpáliwſzy ie, winem popioł rozmąćić, y przykłádáć.

Item Crocus Metallorum cum Aqu. Fæniculi, zmięſzawſzy przykłádáć, álbo *Empl: Apoſt.*

Item. Cybulá pieczoną z ſádłem, y z mydłem utartą: przyłożona ſkuteczna ieſt.

Ná wrzod w śiedzeniu.

℞. *Hort. integri pug. 2. Lign. Guaiaci unc. 1. Herb. Plantag. Verbaſ. an. M. ſ. f. decoctio in Aqu. fabror.*

bror. R. Colat. lib. ʃ adde Mell. Rosali. Diamoron.
ná unc. 1. ʃ. M. maczay w tym chuſtki, przy-
kładay ciepło. *Item.* Służy ná to *Oleum Ovorum*
Balſam Sulph. Rulan.

Ná zápalenie Hæmorrhoidom.

Służy *Decoctia*, *Agrimonia Menthæ Saracenica*, wárząc w wodzie ná poły z octem. Służą tákże *Ungu. Linimenta* wzwyz pomienione.

O CHOROBACH WĄTROBY.

To ieſt: o gorącości iey, o zápaleniu, o wrzodźie, o zátwárdzeniu, o żołtáczce, o Scirrhuſie, o Puchlinie.

O Gorącośći Wątroby.

O oźiębieniu, wilgotnośći gorącośći, y ſuchośći oney.

GOrącość wątroby (ktorą *Calidam Hepatis intemperiem* zowią) bywa w wielu ludziách z nátury, ktora że ieſt wrodzona, rádźić iey nie podobna, tu ſię tylko podádzą ſpoſoby o utemperowániu gorącośći nádprzyrodzoney ſłabiącey ákcye iey.

Gorącość wątroby nádprzyrodzona z rożnych przyczyn bywa, ták z powierzchnych, iáko y wnętrznych.

Powierzchne przyczyny ſą, czáſy gorące, iáko bywa lećie; tákże zbytnia ágitácya to ieſt, ſkoki, biegánia, táńce. *Item.* gniew częſty, melancholia, fráſunki, troſki, te bowiem rodzą wiele Cholery. *Item.* Potráwy korzenne, częſto

ſto záżywáne, win mocnych pićie, tákże w gorączkách wielkich wątrobá ſię zápala.

Nád to ſzalona miłoſnka pali,
W Człeku wnętrznośći, gdy ſię zápali.

Wnętrzne przyczyny ſą pełność cholery ze krwią zmięſzáney, álbo ſámeyże krwi gorącość.

Oprocz gorącośći wątroby ſą inſze, *intemperies vitioſa* iey; to ieſt, álbo oziąbienie, álbo zbytnia wilgotność, álbo też ſuchość iey.

Znáki gorącośći wątroby.

NAprzod potraw obrzydzenie, á oſobliwie mięśnych, prágnienie, ſtolcow zátwierdzenie, gorącość wſzyſtkiego ćiáłá, á oſobliwie dłoni, y nog: przytym bládość: w drugich rumieniec, ápetyt máią do rzeczy zimnych, ćiepłemi ſię brzydzą; ieżeli gorącość wątroby z humorow pochodźi, cholerá przez womity álbo przez ſtolec odchodźi, w uśćiech gorącość, gorączká wnętrzna, kolor ćiáłá żołtawy, w oczách ſię oſobliwie wydáiący, (co báby żołtáczką ſądzą) uryná bládá żołtawa, tácy ſą gniewliwi, wiele myślący, zrzędni, ſkąpi, &c.

Znáki zimney wątroby.

CIáłá wſzyſtkiego oziębienie, y nábrzmiáłość, ápetyt nie ze wſzyſtkim utrácony, twarz bládá, y nábrzmiáłá, w nogach ná dźień puchliná, ktorá w nocy ſpáda, exkrementá rzadkie, roznego koloru, uryná białá, y czyſta iák wodá.

Znáki *Diſcraſia Sicca hepatis*, to ieſt: ſuchości

ści wątrob, ćiáła szczupłość, cerá kośćielna, zátwárdzenie stolcow, ięzyká suchość, y gorzkość ust y warg schnienie ustáwiczne.

Znáki wilgotney wątroby.

W Uśćiech wilgoc wielka, twarzy nábrzmiáłość, ciáła ociężáłość, gnuinosc, stolce częste, rzadkie, &c.

Przyczyny oziębienia wątroby są, iedzenie rzeczy zimnych, iáko Fruktow, pićie wiele wody, piw lekkich, &c. Częste pusczánie krwie bez potrzeby: tákże uśćie krwi, álbo z nosá gdy się gwałtem dobywa, y długo idzie. álbo z Hemorrhoidow, albo mieśięczna.

Gorącość wątroby, nie ma w sobie niebespieczeństwá, iednák ieżeli żołądek będzie zimny, á wątrobá gorąca, (iáko pospolićie bywa) trudna iest do leczenia, chłodząc bowiem wątrobę, żołądek się bárdziey słabi.

Sposoby do leczenia gorącości wątroby.

KUrácya záwisłá ná utemperowániu oney przez chłodzące medykámentá, (ieżeli humor cholerycżny przyczyną iest) ná expurgowániu onego. Naprzod krwie pusczenie z Bázyliki, znácznie chłodzi wątrobę, wielośćią w pusczeniu siłom y potrzebie, dogadzáiąc, y z powtorzeniem, wprzod Enemę wziąwszy.

Ná wyprowádzenie cholery.

R. Fil. Sena ci. Rhabar: aá. dr. 2. Tamarind. unc. S. Tar.

1 *Tartari crudi all. dr. 1. S. Sem. Cumin. scr. 2. inf. in Aqu Cichor. per 12. hor. Calatura cocta & expresse: adde Manna Calabr. el. unc. 2. Syr. d. Cichor. cum Rhab. unc. 1. s. clarificetur per alb. ovi f. potio clara.*

Item Należą *varia apotemata ex refrigerantibus, cum additione Rhabar. & Tamarind.*

Item. Dla ochłodzenia wątroby, pić miásto piwá Tyzánnę z ięczmienia wárzoną, przydawszy korzenia z Lukreczi, *Graminis Cihorei Acetosæ,* do ktorey może przydawáć Syropu Limoniowego, álbo Rożánego, álbo z octu, álbo sámę wodę przewárzoną pić temisz lulepámi záprawną, byle żołądek nie był temu przećiwny, dla większego ochłodzenia, może przydawáć *Spiritum Sulphur.* álbo *Vitrioli,* álbo *Sal. Prunella.*

Item. Tinctura Rosarum zmięszána z wodką Poziemkową, dáiąc ią pić, często znácznie chłodzi Máią niektorzy zwyczay, (ná ochłodzenie wątroby) záżywáć konfektow, iáko to, wiśni w cukrze smáżonych, Cytryn, &c. co bárdziey zápala wątrobę, gdyż rzeczy słodkie cholerę rodzą, ktora iest bárdzo gorącą Podrożnikowe iednák korzenie, w cukier wpráwione záżywáne: gorącość wątroby chłodzi, iednák y tego rzadko trzebá záżywáć, sáłatá záś z liśćia iego zaprawna, naylepsza iest ná ochłodzenie serwatká czysta często (z sokiem Limoniowym álbo Rożowym syropem) záżywána, nád insze

ſze bárdźiey chłodzi wątrobę, może iey zażyć y *cum ſolo Anodyno minerali.*

Dekokcya też Chiny, oſobliwie ſłużÿ w ten ſpoſob gotowána. R. *Rad. Chinæ incíſ. unc.* 1. *Aqu. font. libr.* 6. *Succi limon, unc.* ℥. *diger per* 14. *hor. dein. coqu, ad* 3*tiæ. part. conſ. colatura detur mane & Veſpere unc.* 6.

Hæmorrhoidow otworzenie potrzebne ieſt, ieżeli nátura ſámá pokaże drogę.

Powierzchne też ápplikácye ná wątrobę ſłużą: to ieſt plaſtry, *Ungu. Olea, Linimenta,* iáko to *Ungu. Roſarum; refrigerans Galeni, Populeon. Ceratum Santal. Empl. de Spermat. Ranar.* tákże *Camfor. cum Aqu. Refriger. & Santal.* Biała płeć poſpolićie ćierpi tę gorącość wnętrzną iákąś dźiką ktorey ugáśić nie może, choć uſtáwicznie ztrze wiele Fruktow, wodę piie, y inne wymyślne trunki chłodzące.

Służą też ná ochłodzenie wątroby kąpieli wodne, ktore niemáią bydź ćiepłe znácznie, ále letnie tylko. Strzedz ſię máią trunkow gorących; oſobliwie wſtydliwa biała płeć, ktora więc w kąćie wyſuſza, choć iey nikt nie przymuſza, przynuki niepotrzebuie, ćicho ſię bárdzo ſpráwuie, by uroki nie ſzkodziły, w kąćie ſię pić náuczyły.

Ná o ziąbienie wątroby.

WIno zaprawne. R. *Rad. Apij Eringij, Filipendula aa. unc.* ſ. *Herb. Serpill. Samreg. Maior. Salv.*

Salv. Meliss. Absint. Agrim. Centaur. aa. M. ß. Sem. Anisi. Fæniculi, Apij. Petrosel. aa. dr. 3. *incis. & cont. infund. in Vini libr.* 6 *per dies* 5. tego winá dwá rázy ná dzień daway po kwáterce, ieżeli przykre przyszłodz.

Item. Przewarz mleko z száłwią, przyday trochę Száfránu y cukru: piy co dzień.

Item. Wilcza wątrobá suszona, w proszku często záżywána: pomocna iest służą ná to *Elixir Propr. Rhabarbarium, Rhabarbarum, cum sero lactis* zażywane, &c.

Ná Wilgotną wątrobę.

NAleżą *Diaphoretica, diuretica,* y rożne Dekokcye wysusząiące, *ex Ligno Lentisci, Guaiaci,* China, y Káwá dobra, wino dobre, ieszcze lepsze, pomiernie go záżywáiąc. Wánny pocące też dobre są; pospolićie tá chorobá leczy się ták iáko y puchlina.

Ná suchość wątroby, bárdzo dobre iest mleko świeże przewarzáne, á osobliwie kozie, ieżeli gorączki wnętrzney nie máfz: ieżeliby byłá, serwatkę pić, osobliwie też pomocne są *Martialia,* iáko *Tinctura Mart. Mars potab. Crocus Mart: Cachet. Vitriol: Mart: Flores Salis Arm. Mart. &c.* Kąpieli z rzeczney wody pomocne są; tákże Tyzánná wárzona, *cum passulis & radicibus aperientibus,* Tákże serwatká iest pożyteczna, gászcząc w niey stal kilkákroć, y piiąc często, strzegąc się przytym trunkow gorących.

O Zápaleniu Wątroby, y o Zebrániu, álbo Wrzodzie.

Wątroby zápalenie ieſt, nábrzmiáłość oneyże pochodzące ze krwi zbytniey y gorącey.

Tá krew ieżeli ſáma przez ſię (bez przymieſzánia innych humorow) wylewa ſię *in ſubſtantiam hepatis*: ſpráwuie proſte zápalenie wątroby. Ieżeli záś z cholerą, z meláncholią, pomięſzána będzie, rodzi zápalenie z nábrzmiáłością czáſem twárdą, á czáſem miękką: ktora częſtokroć obraca ſię *in ſcirrhum*. Ieżeli też te humory krew przewyżſzáią: ſpráwuią zápalenie z twárdością rożną: ktora nazywa ſię *Phlegmonoſum*, *OEdomatoſum*, álbo *Scirrhoſum*. te twárdości, y zápalenia, álbo część wątroby (ktorą *gibbam* zowią) náráżáią, álbo też *Cavam*, á czáſem cáłe *Parenchima*, to ieſt, wſzyſtkę wątrobę, záczym y *Menſenterium per communicationem*.

Przyczyny ſą te: Naprzod krwi pełność wielka, álbo poburzenie, álbo ſubtelność y oſtrość oneyże: tákże wielkie pobutzenie, y poruſzenie krwi w żyłách, zkąd łatwo z nich wybiega, y rozlewa ſię po częśćiach ſpoſobnych. Do tego należy wątroby zátwárdzenie, ktore zátrzymuiąc humory grube w ſobie gniią, y zápalenie z nábrzmiáłością ſpráwuią.

Znáki choroby; 1. Káſzel ſuchy y przykry, puls twárdy, drżący, y mięſzáiący ſię; ięzyk oczerniáły, potraw obrzydzenie, prágnienie,

wymi-

womity czásem zołte, á czasem flegmiste, bládość, uryná czerwona y ostra, chory wznák leżec nie może y ná bok z trudnośćią, stolcow zátwárdzenie, á czásem otwárćie, z wielkiego zás osłábienia wątroby, stolce bywáią rzadkie pod czás krwáwe.

Znáki rożnośći. Ieżeli *gibba* (to iest; wypukła część wątroby) iest zápalona; w ten czás nábrzmiáłość wątroby w práwym boku bywa wydátna wpuł okrągła; także oddycháiąc, wydáie się bol znáczny; w tymże boku ku dołkowi, kászel y oddech ćięszki.

Ieżeli *Cava*, (to iest; wnętrzna część wątroby) iest zápalona; ná wierzchu nábrzmiáłość nie ták się wydáie; iednák przez dotykánie dochodzi się; á że tá część wątroby żołądek okrywa, ztąd bywa większe potraw obrzydzenie, womity ćięszkie; y prágnienie, biegunká; żołądká niestráwność.

Znáki przyczyn, ieżeli będźie zápalenie wątroby z samey krwi; ná ten czas twarz rumiána, puls mocny, uryna czerwona; y gęsta słodkość nie iáka w uśćiech; wiek; młody, y nie záchowánie dyety w iedzeniu, y pićiu, przez co się wiele krwi rodzi. Ieżeli z cholery ze krwią zmięszáney; ná ten czás kolor twarzy bywa żołtáwy, puls prędki, twárdy, y mięszáiący się, uryná cienka, żołta, ćiáłá szczupłość, oczy zápádłe; w uśćiech gorzkość, womity żołte.

Oprocz tego, Muszkułow *abdominis* zápalenie;

nie, ma wielkie podobieństwo zápalenie wątroby, zárázem trzebá dobrze rozeznáć, ztąd osobliwie, że Muszkułow zápalenie wdłuz się przez żywot wydáie około pępká. Ieżeli záś będzie zápalenie *Mensenterii*, ná ten czas tumor niżey pod wątrobą bywa, ná twarzy odmiány nie máfz, biegunká rzadka zrázu, á potym ropista.

Progn. Wszelkie zápalenie wątroby bardzo niebespieczne iest, gdyż álbo w puchlinę, álbo w suchoty wpráwia, osobliwie zápalenie *gibbæ partis* niebespiecznieysze iest; á niżeli *Cavæ* dla pobliskości sercá, Diafrágmy y *Venæ Cevæ*.

Item. Zápalenie pochodzące z cholery: gorsze iest á niżeli ze krwie, álbowiem gorączká ciężka, y inne *Symptomata* bywáią: gdy szczkawká przypadnie, złym znákiem iest; tákże gdy się przyda biegunká; śmierći znákiem iest, chybaby się máterya *cocta* pokazáłá, álbo żeby samá *per Crysim* ustáłá.

Item. Zápalenie wątroby y tumor, ieżeli się nie rozeydzie; (co się rzadko tráfi) w wrzod się obraca, á potym Gángrenę, y *Sphacelum* przynosi: Ieżeli záś tylko część wątroby nábrzmiáłá, y owrzedziáłá będźie, y ropá biała iednostáyna przez stolce, álbo przez urynę odchodzi, znák dobry iest.

Sposoby do leczenia.

ZApalenie wątroby zrázu záraz rozrywa się krwie upuszczeniem, przytym dáwáć Iulepu, álbo wodki, álbo dekokcye chłodzące przestrze

gaiąc áby nie były bárdzo słodkie. Pić ma choráy zá napoy Tyzánnę, *cum Rad. Gramin. Liquir. & scabiosa. Item.* Terpentyny wypłokáney záżywánie częste z Rozowym konfektem; iest pożyteczne. Ieżeli się chorobá záweźmie; dawáć Dekokcyą tę, álbo podobną: *R. Rad. Apij Petros. sel. aã. unc. 2. Polipod rec. unc. 1. S. Fol. Agrim. Pimpinell. Cetar. Capill. Ven. aã. dr. 1. Flor. Chamomill. Violar. aã. pug. 1. coqv. in s. q. Seri. lactis R. Colaturæ lib. 2. infund. fol. Sena el. unc. 1. Rhabar. dr. 2. digere, & coqv. colatura adde Syrop. Acetosi unc. 4. M. detur pro 4. vicibus, quolibet mane.*

Do powierzchnych ápplikacyi. służą rożne *Epithomata, Unguenta, Empl. Sacculi;* z zioł chłodzących y odmiękczáiących, *Ungv. Rosat. Populeon. refrigerans Gal.* Ieżeli záś iest twárdość, trzebá przykładáć plastry, iáko to *de Mellilotо, de Achill. cum. Gum. Mollificans. veneor.* tákże *Cathaplasmy ex Herbis & seminibus emollientibus,* y insze rożne, o ktorych było w kurácyi gorącośći Wątroby. Ieżeliby się wrzod ná wierzch wydał ten ostrożnie trzebá tráktowáć, naybárdziey tego przestrzegáć, żeby iáko naylepiey otworzyć ná trzy álbo ná 4. pálce, iák się dobrze zbierze.

O Zátwárdzeniu Wątroby.

Ktore názywa się Hepatis obstructio, *álbo* Oppilatio.

Wątroby zátwárdzenie, iest pośćiskánie, albo pozá-

pozátykánie żył, idących *a Porta & Cava*, á pod czas y ſamey *Parenchimatis*, to ieſt, iſtnoſci wątroby, do prześcia humorow náturálnych, y alimentu dyſtrybucyi przeſzkadzáiące, Máterya zátykáiąca pory, lubo żyły (ktore ſą po wizyſtkiey wątrobie) ieſt humor gruby, lipki, ktory nie mogąc ſię przez ſubtelne meáty, álbo pory przecisnąć zátyka ie, y gorącośćią wątroby naturálną bárdziey ſię zápieka y im dłużey tám trwa tym bardziey twárdnieie. Wielość też humorow przyczyną bywa obſtrukcyi wątroby, ktore poſpolićie *Vaſa & cavitates* zátykáią, iáko to flegmá, melancholia, ktora gruboścą, y zimnem zátyka pory wątroby, krew też gdy iey będźie pełność y grubość, tákże cholera długo w wątrobie przetrzymáná gdy ſię ſpiecze, obſtrukcyi przyczyną bywa, do tego też zła konſtytucya wątroby, náprzykład, gdy będźie z nátury zimna, zbyt gorąca, &c. *Item*. Zbytni gniew, y częſty, ktory krew nagle burząc, ſubtelnieyſze iey częśći roſpędza, á grubſze zoſtawuie, ktore wſzedſzy do wątroby, bardziey grubieią, y ſpiekáią ſię.

Powierzchne przyczyny ſą rozne, iáko to ſedentárya, álimenta lipkie, kliowáte, flegmiſte, iáko ſą ryby: ktore *ſuccum nutritium præbent viſcidum craſſum. & tartareum*, álbo gdy kto prędko po iedzeniu nie ſtrawnych rzeczy, udáie ſię do nagłey ágitácyi, do łáźni, &c. Iedzenie tákże wędzonek, gruzek, ſerá twárdego, káſztanow.

sztánow, krup surowych, gliny, &c. (iáko máią pánny zwyczay,) te rzeczy pomienione zbytkiem iadáne przyczyną bywáią zátkánia wątroby.

Znáki te są. Naprzod párcie wielkie, (iáko mowią pospolicie) że iáko koł utknął w práwym boku; co bywa pod czás y z bolem, ktory po iedzeniu bárdziey się odzywa, kászel przytym suchy, oddech ciężki ku gorze idąc, prędko się táki zátchnie, co pochodzi z ciężaru wątroby, naciskáiącey *Dyafragmę*. Ieżeli zátkánie wątroby pochodzi z humorow, ná ten czas bol bywa w boku cięższy, y przechodzący z mieyscá ná mieysce. Ieżeli też z zimney przyczyny; ná ten czas bol bywa iednostáyny, twarz blada, bez gorączki, y prágnienia; ieżeli zás z gorącey iákiey przyczyny: bol bywa mnieyszy, gorączka większa, twarz żołtáwa, álbo rumiana.

Progn. Zátwardzenie wątroby świeże, łátwo uleczyć się może: zástárzałe zás trudniey, y lubo się uleczy, iednákże wiele chorob wprowadza; to iest: álbo zgniłość humorow, álbo gorączki, y zápalenie wnętrzne, biegunki rożne, y długie, bárdzo niebespieczne, álbo, kolki, żołtáczkę, wyschłość ćiáłá, puchlinę, *Scyrrhum*; to iest wrzod nie uleczony.

Sposoby do leczenie.

ZAtwárdzenia wątroby leczenie, záwisło ná częstych purgánsach wolnych, y ná otwieráiących Medykámentách; przytym ieżeliby siły pozwoliły, á osobliwie gdy człowiek będźie komple-

komplexyi krwistey, krew puścić trzebá z żyły Bázyliki, z práwey ręki.

Purgáns. R. *Decoct. Rad.* 5. *aper. jor. q f infund fol: Senæ dr.* 3. *Rhabar. dr.* 1 *S. Sem. Fœnic. ar.* 1. *Tartari crud dr.* 2. *f. inf per noct. colaturæ coctæ adde Mannæ el. unc.* 1. *f. Syrup. Fervel. unc* 1. *clarif. S. A. & adde Spir. Tartari rectif. gut* 20. *Tinct. mart. gut.* 12. *detur calidè.* Po odpráwionym purgánsie, chory ma bráć *aperitiva* co dzień przez kilká dni, potym znowu purgáns wziąć wzwyż opisány, álbo podobny.

Dekokcya otwieráiąca.

R. Rad. *Apÿ Petrossel. Aspar. aä. unc f Fol. Agrim Hissopÿ Capill. Ver. aä. M. i. Bull. simul cum frusto carnis vitulinæ aut pull. galin. Colaturæ adde Crystal. Tartari q. f. & salis Tartari, minorem quantitatem,* tey Dekokcyi chory ma záżywáć przez 9. dni.

Item. Purgáns w pigułkách.

R. *Mass. Pill. tartar. Schord. scr.* 2. *Resin. Ialap. gr.* 5 *Diagr. Sulph. gr.* 3 *f. pill. nro* 11. Częste záżywánie samych pigułek *Tártar.* bez żadney áddycyey. wielom pomaga.

Item. R. *Gum. Amon. per acet. Scyllic. de pur. dr.* 2. *Extr. Rherÿ, Tartari, Vitriol. aä. dr.* 1 *Resin. Ialap. Trochisc. Alch. dr f. cum Aqv Cin f. Mas ex qua form. pill. consv. magnit.* tych pigułek dáwáć po 7. ná raz, co trzeci álbo czwarty dzień.

Trunek otwieráiący. R. *Syrupi Acetosi simpl. Oxymel, Squill. aä. unc* 2. *Aq. Cichor. Capill. Ven.*

Endiv. áá unc. 3. *Tartari Vitriol. scrup.* 2. *M. pro tribus dosibus.*

Item. Mercurius dulcific. iest *aperiens* nád insze dáiąc go *cum Extract. Rhabar.*

Item. Bezoardicum minerale, cum Mercurio dulcif. Naprzykład R. *Bezoard. miner. gr.* 12. *Mercur. dulc gr.* 7. *misce cum conserva Rosar.* często powtarzáiąc, iednák nie co dzień.

Item. Záżywánie częste Serwatki *cum Rhabar. per infus.* przydáiąc *Tartar. Vitriol.* iest pomocne.

Item. Pigułki. R. *Aloe lota dr* 2. *Pulv. Rhabar. dr.* 1. *Gum. Ammon. scr.* 2. *Mirrhæ, dr. ſ. Croci scr.* 1 *cum succo Absinthÿ f. Mass. dosis úro* 7 *sine custodia Chalib.* to iest, rożne Medykámentá z stali robione, nád inne skuteczne są, iáko to *Esent Croci mart. Tinct. mart. Mars potat. Tinct. mart. Tartaris. Flores Sal. Arm. mart.* náwet y sámá stal subtelno piłowána, przez chusteczkę przesiána, dáiąc iey ná raz scrup. 1. choć y więcey *cum ex Rhabar.* álbo tez y w rozy iest skuteczna. *Vinum Chalibeatum* R. *Herb. Cichor. Endiv. Cuscut. Cetar. Fumar. Agrim. áá. M. ſ. Baccar Alkekin: conquass. unc.* 1 *ſ. incisa infun. in Vini libr.* 7 *cui in medio immergatur limatura Chalibis diger per aliquot dies colatura bibat patiens quotidie unc.* 4. *mane.* Dáie się przestrogá ná záwsze żeby (záżywszy ze stali præpárowánego Medykámentu) nie śiedzieć, áni leżeć, ale chodzić przynaymniey z puł godziny.

Item. Salia aperitiva iáko to *Tartari absinthÿ*

Iuniperi

Iuniperi. Cardui bened. Fumariæ Cichorei, Endiv. Scolopendr. Acetosæ, &c. wiele wazą záżywáiąc ich lubo z ziołámi, lubo (przymięszawszy co trochę purguiącego) z konserwámi, iáko *Acetosella Cochlearia Fumariæ, &c.*

Oprocz tego, trzebá też wątrobę posiláć; ná co służy. R. *Spetier Diarrhod. Abb. Dialaccæ. Diecurcuma Rosat novell. Trochiscor. d. Rhabar. aã. scr 1. Sachari in Aqv. Cichor diff. unc 4. f. Morsuli n̄ro 3* dáwáć co dzień po iedney *Sal Tartari* dobrze præpárowáne, ma osobliwą moc otwieráiąca.

Item. Terpentyná Cypryiska, płokána, często, záżywána *cum Extr. Rhabar.* iest bárdzo dobra. Kąpieli też z ziołámi otwieráiącemi, y odmiękczáiącemi: są pożyteczne, tákże rożne plastry, ungventá, máterace, *Fomenta.* Do powierzchnego ápplikowánia służą *Fotus.* R. *Rad. Althea. Bryoniæ aã. unc. 2. ~~Rad. Ebuli Cyperi.~~ Eringÿ. Cappa. Tamarisci. aã. unc. 1. Fol. Malvæ Althea Agrim Melliloti Chamedr. Menthæ Absint. aã. M. j. Sem. Lini, Fanvgr. Baccar. Iunip. aã. unc. 1 incisa & contusa decoqv in Vino Chalibeato & Aqv: Fabr: q. aq. pro fomento.*

Item. Weś winá kwartę, zágaś w nim kilká rázy stal, piy to wino często, ná raz po kieliszku, wprzod się przepurgowawszy, możesz w nim ieszcze námoczyć zielá Szánty, Száłwi, Biedrzeńcu tym skutecznieysze będźie.

Item. Kámyki, ktore się náduią w żułci wo-

łowey ná proszek tarte, zázywáne, bárdzo skuteczne są: tákże wilcza wątrobá suszona, y wproszku zázywána w winie stalowym. Oprocz pomienionych sposobow, iest innych bárdzo wiele, iako Syropow z stalą robionych, *Electuaria &c.* ktore dla krotkośći opuszczam.

O ZOŁTACCE.

Ktorá názywa się Icterus *álbo* Icteritia; Morbus Regius Morbus Arquatus. &c.

ZOłtaczka názywa się od zołtego koloru; ktorym ćiało wszystko záráżone bywa; z rozlania, álbo roześćia się żołći, *ex Cystide fellis*, to iest, z mecherzynki, w ktorey zołc zostáie.

Troiáka iest żołtaczká, iedná żołta druga czarna, trzećia zielona. Pierwsza pochodźi z żołći, druga z meláncholyi, trzećia z cholery z meláncholią zmięszáney.

Pierwsza że iest pospolita tu się opisuie: drugie záś rzadko się bardzo tráfić mogą; więc o nich dla przedłużenia nic się nie námieni.

Z troiakiey przyczyny żołtaczká bywa; naprzod z affekcyi wątroby: to iest, álbo z zápalenia, álbo z wrzodu. álbo z zátwárdzenia oney: álbo z osłábienia, że żołći zbytniey ode krwi oddźielić nie może, z kąd po wszystkim ćiele rozchodźić się muśi.

Druga przyczyná iest, zátwárdzenie mecherzynki, w ktorey żołć zostáie, ktore przeszkadzą w chodzeniu iey *per ductum Cheiidochum*, do

kiszek

kiszek: to iest, *ad intestinum duodenum;* zkąd zostáiąc przy wątrobie, mięsza się ze krwią, y po wszystkim ćiele rozchodźi się, to zátwárdzenie przydáie się z flegmy grubey, álbo z samey żołci gęstości á czásem z kámykow rodzących się *in Vesicula felis*, co się rzadko tráfia.

Trzećia przyczyná iest śćiśnienie meátu, przez ktory żołć przechodźi, ktore pospolićie bywa z twárdośći, álbo z zápalenia, álbo nábrzmiáłośći wątroby; bywa też przycyną zepsowánie. to iest, *corruptio fellis* ktore przydáie się *in febribus putridis*, przydáie się tákże z trućizny záżytey, z ukąszenia psa wśćiekłego, álbo inney bestyi iádowitey.

Znáki żołtaczki te są; ćiáłá wszystkiego żołtość osobliwie w oczách, się wydáiąca, y świerzbienie, ospálstwo. w uśćiech gorzkość, pod czás womity, álbo do nich skłonność, y niekiedy szczkáwká.

Znáki przyczyn z swoich miesc bráć trzebá, iáko to; ieżeli z obstrukcyi, álbo z zápalenia álbo *ex Scyrrho* wątroby pochodźi, rozeznánie tego, y znaki, są opisane przy tychże chorobách. Ieżeli pochodźi z obstrukcyi, pęherzá żołći; znáki są te: Naprzod exkrementá bywáią białe, konstypácya *ex defectu bilis*, ktora exkrementom dodáie zołtośći, y *facultatem expultricem* promowuie. Uryná bywa bárdzo żołta, zdáiąca się bydź czarna, álbo gęsto czerwona, w ktorey zmaczawszy chustkę, żołtość się

wydáie. Ieżeli pochodzi z zeplugáwánia żołći, ná ten czas exkrementá bywáią bárdzo żołte, tákże y uryná, osobliwie gdy się *in febribus putridis* przydáie; ktora ieżeli *Crytice* przypadnie uwalnia od gorączki, ieżeli zás *Symptomatice*, oraz znią trwa ieżeli pochodzi z powierzchi ey iákiey przyczyny łátwo rozeznáć.

Progn. Zołtáczká ktora pochodzi (z obstrukcyi *Vesiculæ fellis*) byle nie pochodziłá z kámykow w niey porosłych, łátwa iest do uleczenia, Ieżeli pochodzi z zátwárdzenia álbo nábrzmiáłośći, álbo *Scyrrho hepatis*: niebespieczna iest, gdyż puchlinę przynośi.

Kurácya należy ná oddaleniu przyczyn: to iest: ieżeli pochodźi z áffekcyi wątroby, o tym masz ná swoich mieyscách, w tymże tráktaćie. Ieżeli záś pochodźi z inszych przyczyn; ná to podáią się rożne sposoby. Naprzod potrzebne są purgánse, womitorya, wánny pocące, kąpiele, lekárstwá ná potv. &c.

Purgánse. *R. Pul Rhabar. dr.* 1. *Tartari Vitriol. gr.* 12. *Theribint. lota dr.* 1. *cum Conser. Calendul. vel Rosar. f. bolus.*

Item. R. Rad. Rubiæ tinctor Curcumæ aā. unc f. Herb. Chelidon. maior. Chamedr. Flor Centaur. iris aā. M. f. Fol Senæ el. unc. 1. *Rhabar. dr.* 6. *Macis Cinam. aā dr* 1. *Croc. sir. Sal. Tart. dr.* 1. *incis. infund. in Vini generi lib.* 3. *digere, colatura detur quotidie unc* 4. Ieżeliby chory sposobny do womitow, záraz z początku choroby dáć ná

nie,

nie, krwie puszczenie też pomocne iest, á osobliwie tym ktorzy iey máią dość.

Item. Purgáns R. *Electuar. Diacathol. dr.* 2 *Antim. diaphor. gr.* 7 *Rhabar. dr.* 1. *Merc. dulc. dr.* 6. *M. f. bolus*, dla słábszych trzebá mniey dáć.

Po Purgánsach trunek doświádczony.

R. *Rad. Rubiæ. tinct. unc. f. Fol. Chelid. M.* 1. *Absint. Pont. Centaur. ñris aã pug.* 1. *Cinam. dr. f. Croci scr. f. infund. in Vin. lib.* 2. *per noctem colatura edulcoretur. Sacchoro*, day ná dwá rázy. *Vel* R. *Marrubij Sicci M. Rhabar. el. dr.* 1. *Schænam. incis. scr. f. Croci gr.* 6. *specierum Diachord. Abb. scr.* 2. *f. nodulus pro cerevisia, quam bibat patiens mane & vesperi.*

Item. Weś korzenia Chelidonyi, ziáłowcu, rowne części, ztłucz náley winem to wino piy po kieliszku ná noc.

Pigułki doświádczone.

R. *Pulv. Gurc. Rhabar. aã. dr.* 1. *S. Cort. Cappar. Rad. Asari, aã. dr. f. Extr. Gentianæ Centaur. ñris. aã. dr.* 1. *f. Salis Absinth. unc. f. Sem. Nastur. dr. f. Erucæ scr. f. Elixir. Propr. unc. f. cum f. q. Gum Ammon. f. Mass. ex qua for. pill. dosis (quolibet die) ãro* 7. *vel* 9.

Item. Osobliwym sposobem służą ná tę chorobę łayna kokosze, owcze, kozie, psie, końskie, lubo rozmąciwszy z winem, álbo też ciepłym piwem, przecedzić, y dawáć pić, álbo ná proch miáłko utárte, y zádáne w czymkolwiek,

po zażyciu położyć się, y nakryć iák nalepiey dla zapocenia.

Item. Psia tłustość dystyllowána, iest osobliwa ná żołtaczkę dáiąc w piwie, álbo w winie.

Item. R. Spiri tartari Salis Arm. aã. scr. I. Antimon. diaph. scr. ſ. Rol. Samb. dr. I. Aqv. Celid. unc. I. Cinam. unc. ſ. M. detur.

Ieżeliby słábość wielka byłá; *R. Aqv. Centaurii Fumar Fragar. Cinam. aã. unc. I. Rosar. Ebor. Marg. pr. C. C. pr. Tinctura Croci aã. scr. I. Spir. Sal. scr. ſ. Syr. de Cinam dr. 6. Misce detur cochleatim*

Item. Ná żołtáczkę nie ktorzy przykładaią liná żywo rozpłatánego ná żołądek, drudzy ná podeszwy.

Item. Wsadź chorego do wánny pocącey, rozpal kilká sztuk zużeli kowálskiey, kládz po iedney do wánny, ktorą chory niech uryną własną (ná to przygotowáną) skrapia, álbo polewką zrobioną z naśienia konopnego.

Y to rzecz pewna, wsadźić chorego do wánny, kurzyć w niey łaynámi kokoszemi, (kłádąc ie ná węgle) żeby śię chory poćił, ten pot śćieráć chustą ná doł.

Item. Papugę ususz iáko naylepiey, zetrziy ná proszek, day go ná raz ćwierć łotá, iest doświadczony.

Proszek pospolity ná żołtaczkę.

R. Rhabar. Curcuma, Rosar. Ebor. an. dr. I. Spica Ind. scr. ſ. Sem. Aquilegia scr. 2. M. f. M. pulv. dos. dr.

Item. Proszek z glist ziemnych ususzonych iest

iest skuteczny, ná raz puł ćwierći łotá *Item.* Niektorzy rozpaláią złoto, ktore gászą w winie, y to wino piią.

Dekokcya doświadczona.

R. *Chelid cum toto M.* 1. *Flor. Hyperic M. Rasur. Ebor. Pulv. Stercor. Anser. aa. unc. s. Croci dr.* 1. *incisa coqv. in Vini & Aqv. Chelid. p. aq.* niech chory piie ná raz po kwáterce ná noc naśienie Orlikowe iest doświadczone. *Item.* R. *Sem. Nastur. scr.* 2. *Aquileg. Croci aa. scr. s. f. pul.* day go ná raz w winie. Prośći ludźie warzą Boże drzewko w wodzie przecedziwszy piią co dźień; osobliwie kurcząt láyná sußone y w proszku záżywáne, znácznie pomogáią.

Item. Weś iałowcu liśćia Chelidoniy, oboygá po garśći, korzenia pietruszczánego, kopru włoskiego, oboygá po garśći, warz w wodzie, przecedz. piy zráná. y ná noc po puł kwarty. W też dni kąpáć się w woddzie, w ktorey warzyć tátárskie ziele wyszedszy z kąpieli ciáło otrzeć chustką zmoczoną, wodką Chelidoniy.

Y to pewna. *V. Marrubij unc.* 2. *Lupuli unc.* 1. *Rad. Buglos. Enul. Eupator aa dr. s Rhabar. dr.* 1. *Aloes dr.* 1. warz w puł gárcu winá zászpuntowawszy, aż trzećia część wywre, przecedź, przysłodź, daway choremu po kwáterce. Ieżeliby gorączká byłá, miásto winá warz *in Aqv. Endiv.*

Item. Rzecz pewna, wszedszy do kąpieli, nápiy się soku z rzodkwi, powtorz ieżeli trzebá. Máią inśi zá sekret pić urynę dźiećięcą, álbo

wła-

wlásną, komu to smákuie, niech tego sekretu sprobuie.

Rzecz doświadczona. R. *Verum terr. lotorum & in umbra siccat unc* 1. Rhabar. dr. ſ. *Stercor. canis exsiccati, unc.* 1. ſ. *M: f. pulv.* daway ná raz po ćwierći łotá co dzień, w czymkolwiek uznasz skutek osobliwy.

Báby tez udáiąc się mędrszemi nád Medykow (wynalazszy zołtaczkę wnętrzną; ktorą w ludźi wmáwiáią:) ále iáko stárym szálbierkom wierzyć nie trzebá.

O Wrzodźie martwym wątrobnym.

Ktory názywa się Scyrrhus hepatis.

SCyrrhus (to iest wrzod twárdy nie bolejący ná wątrobie) rodźi się z humoru grubego, záczáłem ztwárdziáłego, álbo zpiekłego.

Dwoiáki iest *Scyrrhus*, ieden názywa się *Exquisitus*, to iest, bez zadnego bolu.

Drugi *non Exquisitus*, w ktorym nie co bol się wydáie. Dwoiáko rodzi się *Scyrrhus*, w wątrobie, álbo gdy się zlewáią humory grube do niey, y tám się spiekáią; álbo gdy się wątrobá zápali, lubo nábrzmieie, y potym ztwárdnieie.

Znáki *Scyrrhusá* są te: twárdość w práwym boku, dáleko większá á niżeli w zatwárdzeniu wątroby, o ktorym było wzwyż.

Item. Ciężar w boku ták iáko kámień iáki bolu żadne-

żadnego nie máſz, áni gorączki, (kiedy ieſt *Exquiſitus*) gdy zás nie ieſt *Exquiſitus*, bol bywa máły. *Item*. Leczenie trudne ná bok lewy, álbowiem wątrobá twárda, żołądek náćiſka, przytym bywa cerá bládá; y ciáło powoli niſzczeie.

Progn. *Scyrrhus Exquiſitus*: ieſt nie uleczony, álbowiem przynośi puchlinę. Ieżeli ſię zás zbierze, Gángrenę; álbo káncer ſpráwuie, á potym śmierc.

Ieżeli ſię przyda w żołtaczce álbo też żołtaczká do niego, wielkim niebeſpieczeńſtwem grozi. Gdy zás *Scyrrhus* nie będźie *Exquiſitus*, może bydź uleczony, ále z wielką bárdzo trudnośćią.

Spoſoby do leczenia.

KUrácya záwiſła *in aperitntibus & ſolventibus decoctionibus*, iáko máſz o tym *in obſtructione hepatis*. Oprocz tego ieżeliby twárdość wielka byłá, dawáć te piguł'ki otwieráiące. R. *Gum. Ammon. depur dr.* 2. *Bdell. Storacis aã. ſcr.* 2. *Extr. Rhabar. dr.* 1. *M. f. Maſſ. doſis dr.* 1. *alternis diebus*, *vel* R. *Aloe Opi. Gum. Ammon depur. aã. unc. ſ. Mercur. dul. dr.* 2. *Diagred Sulph. dr.* 1. *cum S. q: Oxymel. Sqill. f. M. doſis ſcr.* 2. *ſapius*:

Item. *Conſerva Marubij* z Terpentyną Cypryiſką często zázywána; pomocna ieſt. Chory nie ma co inſzego pić, tylko wino wolne, w ktorym ſtal gáśic.

Do powierzchnego przykłádánia należą rożne plaſtry odmiękczáiące, Fomentácye, *Linimenta, Unguenta, Semicupia, &c.*

Fomentum. R. *Rad. Althea, Bryoniæ, Lilior. alb. aã. unc. 1. Fol. Malvæ Violar. Paretar. Agrim. Absint aã. M. j. Sem. Lini Fænugr. aã dr. Flor. Chamomill. Mellloti Rosar. aã. pug. 1. coque in tribus part. aqv. Fabror. & una parte vini, colocat foveat regio hepatis bis in die, si fit Scyrrhus contumax, adde Rad. Irid. illir. Ebuli aã. p. aqv. deinde, ungatur seq. Linimento.*

R. *Ol Lilior. alb. Chamomill Amigdal. dulc. aã. unc. 1. Ol. Rosati Absinthij aã. unc. s. Gum. Ammon in acet. sol. dr. 3. Adip. Anser. unc. s. Ceræ v. s. f Linimentum Vel* R. *Rad. Althea Lilior. alb. coct: nro 6. Ammon. Bdell. in acet. sol. aã. unc. 1. Styr. liquir. unc. s. Adip. Anser. Gall. Medull. crur. Vaccæ aã. unc. 3. Ol. Lilior. Chammomil Ceræ aã. s. f. Empl.* Gdy się zbierze, otworz go iáko nayszerzey, żeby materya wolny odchod miáłá, á chorego trzymay iák nayleпiey dyetą, chceszli mu porádzić, y z wielkiego niebeſpieczeńſtwá onego wyprowádzić, ktorego rzadki uyść może. Ze się máło podáło ſpoſobow wnętrznych do otwieránia twárdości zbytniey wątroby; nie dziwuy się; masz ich bowiem wiele w kurácyi zátwárdzenia wątroby, ktorych záżyway, y tym przeſtrzegam, áby chory nie pił piwá, tylko álbo tyzánnę, álbo dekokcyą *ex Ligni Sasafrassa, Santalis, &c.*

O PUCHLINIE.

Ktora nazywa się Hydropis.

Troiáka

TRoiáka iest puchlina. Pierwsza nazywa się *Anasarca*, albo *Hiposarca*, álbo *Sarcites*, álbo *Leucophlegmatia*. To iest, rozeście się po wszystkim ciele, humoru flegmistego, białego z wodnistym humorem zmieszánego.

Druga názywa się *Ascites*, albo *Vitricularis*, to iest, gdy flegmá przewyższa humor wodnisty, z ktorym zmięszána rozchodzi się po ćiele.

Trzecia názywa się *Tympanites*, to iest, żywoti samego nadęćie z wiatrow, rzadko iednák sama przez się bywa, ále pospolićie łączy się *cum Ascite*.

Znáki Anasarki. Ciáłá wszystkiego nábrzmiáłość, cerá bláda, gorączká wnętrzna wolna, prágnienie małe, uryná biała, y ćienka, oddech ciężki, y gdy palcem nátłoczysz ktorą część ciáłá, długo dołek trwa.

Znáki *Ascitis*, Zywotá wielkie wzdęćie, ktore práwie co dzień przybywa, osobliwie po iedzeniu, y piciu, wyższe części ćiáłá niszczeią y schną, iako twarz, ręce, pierśi, niższe záś częśći, iáko golenie, nogi, mosznà puchną, z ktorych gdy się puchlina samá otworzy (że przez nie wodá odchodźi) pod czas uwalnia od choroby. *Item*. Leżąc; z boku do boku czuś znácznie przelewánie się: przytym oddech częsty y ćięszki, dla náćiśnienia *Dyaphragmy*; ćiáłá przytym bladość: kászel pod czás suchy á pod czás wilgotny, gorączká wnętrzna, ustáwiczna, uryná

na czerwona, z grubym ſedymentem, twarż żołtawa niby w zołtaczce.

Znáki *Tympanitis.* Zywotá wielkie wzdęćie, tákże gdy weń uderzy echo ſię wydáie iáko z bębná, przytym chory nie czuie żadnego ćiężaru w żywoćie, y przelewánia, iako bywa *in Aſcite*, przed záczęćiem tey choroby morzyſká około pępká poprzedźiły, w krzyżách bol bywa znáczny, gdy ſię chory wznak położy, ná ten czas żywot iáko kámień twárdy, prágnienie bywa uſtáwiczne z gorączki wnętrzney, uryny trudne odchodzenie, ápetytu utrácenie, ná twarzy odmiány nie znáć.

Przyczyny pomienionych rodzáiow puchlin powierzchne, y wnętrzne.

Wnetrzne ſą te: Naprzod ſłába y zimna, álbo gorąca konſtytucya wątroby, wrodzona álbo nábyta: tákże zátwárdzenie oneyże, álbo *Scyrrhus*, tak wątroby, iáko śledziony; tákże zbytnie płynienie krwi, lubo z noſa, lubo przez Hæmorrhoidy, lubo mieśięczna lubo przez rány iákie; tákże przez flux, od wątroby álbo przez biegunki, álbo z zbytnich potow, álbo z odchodzenia zbytniego uryny, iáko bywa *in Diabete*, albo też z przetrzymánia Hæmorrhoidow, mieśięczney choroby, potow zwyczáynych &c. Tákże przydáie ſię puchliná z chorob ćięſzkich y długich, iáko to z gorączki długiey, z kwártány, y innych; Oprocz tego *ex Meneſterio Pancreate, inteſtinis Renibus veſica, & utero*

male affectis: Puchlina rodzi się z osłábienia tych części akcyi: przez ktore włáśny aliment w wodnistą obraca się máteryą, bywáią też pryszcze ná wątrobie, ktore gdy się pootwieráią, wodnisty z nich humor rozchodzi się po żywocie, tákże y samych kiszek, gdy przez pory otwárte w nich wodnisty humor *per transpirationem in cavitatem abdominis* exspiruie: pochodzi y z nerek porániony ch od kámienia ostrego, álbo piasku, gdy *Serum segregatum a sanguine non ad Vrethras* ále *extra in abdomen:* wychodźi.

Przyczyny powierzchne są. Pićie zbytnie gorących trunkow ktore gorącośćią swoią tłumią ciepło przyrodzone; tákże fermentácyę żołądká (ná ktorey *Chilosis* należy) nie dopuszczáią. Picie też częste wody (kto do niey nie zwyczayny, y iedzenie częste fruktow) przyczyną bywa puchliny, iedzenie tákże niezwyczáynych rzeczy, żołądkowi przećiwnych: iáko się náminiło *in Pica & malitia,* zkąd pochodzi *Anorexia,* potym puchliná, *Venus* też niepomiárkowána, bywa przyczyną tey choroby.

Progn: Káżda (z pomienionych) puchliná im iest dawnieysza, tym do leczenia trudnieysza. Miedzy niemi *Anasarca,* to iest wodnista mniey ma w sobie niebespieczeństwá, *Ascites,* y *Tympanites:* niebespieczne są, ile z iakiey przyczyny znáczney pochodzą, iáko to; gdy *ex Scyrrho hepatis,* álbo *Lienis,* álbo z wrzodu iákiego wnętrznego, z obstrukcyi zástárzáłych, &c. Ieżeli

zas z iákiey inszey przyczyny, to iest zbytniego pićia, z obstrukcyi niedawnych, łátwo mog się uleczyć.

Item. Puchliná pochodząca z obstrukcyi śledziony. nie iest ták nie bespieczna, iáko z obstrukcyi wątroby, álbo *ex defectu salis volatilis in sanguine.* Gdy się puchliná przyda w iákiey chorobie ćięszkiey: śmierć pewną znáczy.

Item. Ná początku puchliny, gdy biegunká przypánie: uwalnia od niey, gdy się záś przyda w dawney puchlinie, złym iest znákiem.

Item. Uryny zátrzymánie, álbo z ćięszkośćią odchodzenie, przytym zbytnie prágnienie, oddech ćięszki; znáczy puchlinę nie uleczoną. Gdy zás uryny więcey odchodzi, á niżeli chory piie, dobry znak.

Item. Pryszczki albo mákuły, wydáiące się po goleniách, znaczą wielkie niebespieczeństwo.

Item. Gdy w nogách pokażą się exulcerácye, przez ktore wiele odchodźi wodnistego humoru: czásem uwalniáią od puchliny, a pod czás y duszá z nim oraz niespodziánie wypływa.

Item. Gdy się pokażą po goleniáeb mákuły czerwone, álbo śine, znáczą przyszłą gángrenę:

Item. Gdy chory nie czuie przelewánia, albo burzenia po kiszkách, przytym ma prágnienie wielkiey y kászel, zły bárdzo znák.

Item. Opuchli około pełni, gorzey się miewáią, y pod ten czas nayczęśćiey umieráią.

Item. Uryna zápalona to iest bárdzo czerwno

wona, y iáſna; na ſiłach upadnienie, puls prędki. gęſty, y głeboki, rąk y nog ziebnienie, znáczą puchlinę śmiertelną.

Item. Ktorzy przez Medykámentá z puchliny wychodzą, á znowu ſię do nich wracáią ſą *incurabiles*, dla tego że ſobie dáią przyczynę piciem trunkow, nie záchowuiąc po kurácyi diety, ktora ieſt naypierwſzym fundámentem kurácyi tey choroby.

Tympanites, ktora pochodźi *ab atrabile*: śmiertelna ieſt, w ktorey gdy ſię przyda zápalenie pępká, álbo muſzkułu *in abdomine*, znáczy śmierć bliſką.

Spoſoby do leczenia.

KTorakolwiek puchłiná z pomienionych będźie, kurácya iey należy ná wyprowádzeniu máteryi, z ktorey ieſt puchliná, y ná oddaleniu przyczyn, z ktorych ſię rodźi; potym ná utwierdzeniu części náruſzonych, álbo oſłábiáłych, ktore ſą przyczyną, Ieżeli tedy pochodźi z obſtrukcyi wątroby, álbo śledziony, y *Venarum Meſaraicarum*, álbo *ex Scyrrho &c.* te leczyć potrzebá ſpoſobami tym áffekcyom należytemi, ktore podáły ſię ná ſwoich mieyſcách oprocz tego podáią ſię ſpoſoby ná uleczenie puchliny ktoreykolwiek z pomienionych, ktorych Medyk uważny według rożnośći y przyczyn, może záżywáć, y one odmieniáć.

Naprzod tedy w iákieykolwiek puchlinie purgánſe ſą naypotrzebnieyſze, ktore nie máią bydz

mocne, y często zażywane, osobliwie *in Tympanite*.

Purgáns. *R. Rad. Fringij, Rubiæ tinctor Apij Petrossel. Emul. Camp. aã. unc. 1. Rad. Valer. Asari. Ebuli Irid. Illir. unc. ß. Cort. Capp. Frax. Tamar. aã. dr. 6. Fol. Agrim. Cetar. Capill. ven. Chamædr. Hyper Absinth. Centaur. aã. M. j. Soldonell. M. S. Sem. Dauci Petros. Fænic. aã. unc. ß. Liquir. dr. 1. incisa & contusa decoqu. in Aqu. Chalyb. R. Colat. expressa lib. 2. inf. Senæ el. unc. 1. S. Agrici in nodul. ligat. dr. 3. Sem. Ebuli Rad. Ialap. Mechoac. Zincich. aã. unc. ß. Rhabar. dr. 3. diger per noct. colaturæ coctæ & expressæ adde Sirup. Rosat. Sol. unc. 4. Clarificetur & à claro liquori adde Spir. Tartari dr. 1. detur pro 4. vicibus Alternis diebus.* Przytym chory niech záżywa purgánsu formálnego, raz w tydzień, tákiego, álbo podobnego. *R. Senæ el. Turbith gumm. Hermodactill. Sem. Ebuli, Ialap. Mecchoacan. aã. dr. 2. Gum. Peru dr. ß. Pulv. Diambr. Diarhord. Abbat. Sem. Fænic. aã. scr. 1. M. f. pulv. d. s. dr. 1.* námoczywszy ná noc w winie, ná záiutrz zámieszáć, y wypić.

Winá zaprawne (ktore názywáią Medycata) *są skuteczne, náprzykład.*

R. Rad. Asari Mechoac aã. unc. 2. Rad. Ireos. nostr. Cort. Ebuli. Sambuci aã. unc. 1. Emul. Camp. unc. ß. Comar. Absint. Epithimi aã. pug. 2. Senæ el. unc. 1. Soldanel. dr. 2. Trochisc. d. Rhabar. d. Eupator

pator. aã. dr. 5. *Macis Cinam aã. dr. ſ. Scammon. ſcr.* 4. *Vini albi libr.* 3. niech ſtoi w cieple przez kilká dni, przecedz, wyciśni, daway ná raz po trzy álbo cztery uncye.

Item. Ná śćiągnienie wodniſtego humoru z ćiałá, naylepſzy ieſt ſok z korzenia Kołacco. wego, dáiąc go ná raz uncyi trzy z winem, przydawſzy Mánny Kálábryny: ktory ták przez ſtolec iák przez urynę wyprowadza wodniſtość.

Item. Rzecz doświadczona. Weś ſkorek zwierzchnich ſkrobánych ná doł z korzenia románowego źiela, námocz w gorzałce, przecedźiwſzy piy po kieliſzku, purguie dobrze, y wilgotność z ćiáłá wyprowadza. Ubodzy ludźie záżywáią ná śćiągánie puchliny proſzku z ziarnek Hebdowych, álbo bzowych, nie bez ſkutku

Item. *Proſzek pewny.*

R. Herb. Graticla, Soldanell. aã. dr. ſ. Cinam. Macis aã. ſcr. ſ. Salis Fabar. gr. S. M. f. pulv. day go w ciepłym piwie z powtorzeniem, ieſt doświadczony.

Item. Myrobolaui Indi cum Rhabar. ſą ſkuteczne; á oſobliwie *Mercurius dulcis vita*, wodniſty humor wyprowadzáią, przydáiąc do nich *Dyagred.* albo *Reſin Ialap.* lubo *Turbit: Mercurius* też *diaphoreticus* ieſt oſobliwy *in Tympanite.* Iednák iáko ſię wzwyż namioiło, ſtrzedz ſię wálnych y częſtych purgánſow, ktore ſłábiąc ćiepło przyrodzone, przyczyną bywáią do rodzenia ſię większey wilgotnośći. Naylepiey wyprowa-

dzać puchlinę przez urynę, przez poty, przy wolnych purgánſach, á przytym dawáć *corroborantia hepar. & ſplen:* Miáſto purgánſow częſtych dawáć Enemy. Náprzykłád, R. *Pulp. Colocynth. dr. 1. infund. in vin. Alb. unc. 3. per noctem colaturæ expreſſæ adde decoctionis inteſtinorum Vervecis libr. 1. Olei Comm. unc. 2.* Salis *Petrafuſi unc. 1. Aceti fort. Cochl. f. Enema. vel R. Decoct. Emol. lib. 1. Vivi Emmet. turbidi unc. 4. Diaphan. unc. 1.*
Item. Uryná dziećięca z oliwą y z miodem zmieſzána, y przywárzona dobra ieſt, krwie puſzczenie w puchlinách nie należy, chybáby puchliná pochodźiłá z przetrzymánia Hæmorrhoidow, álbo mieśięczney choroby, y to záraz zrázu. Kautetye, pryſzcze, báńki śiekáne, częſtokroć gángrenę ſpráwuią, záczym lepiey śię od tych applikácyi wſtrzymáć; *Paracentheſis* (to ieſt otwieránie puchliny) rzadko komu pomogłá dla czego ſpoſob iey iáko niebeſpieczny opuſzcza śię.
In Anaſarca & Tympanite diuretica ſą bárdzo potrzebne; ná co ſłuży. Weś iáłowcu garść dobrą, przetłuczonego, warz w winie, przecedź, przyday *Spir. Sal.* według potrzeby, day wypić.
Item. Day ſoku z Trybule, ná raz trzy uncye zráná. *Item.* Terpentyná *cum extracto grano. Iuniperi. & Tartaro Vitriolato.* Służą ná to *Spir. Sal. Tart. Vitriolt Saltæ* tákże *Lixivioſa.* to ieſt, *Fabarum, Abſinthij, Iuniperi. &c.* Kurácya záwiſłá

ná korroboráncyi wątroby, álbowiem prożno wodę wyprowadzamy, ieżeli rodzeniu iey nie zábiezymy; więc ná korroboráncyą wątroby służy, *Electuar. Cyphodes.* dáiąc ná raz puł uncyi, descrypcya iego ta iest. R. *Passul. Corinthij mund: libr:* S, *in* S. *q. Vini generosi coque ad pult: consist traiyce per setaceum, pulpæ traiectæ adde conservæ Anthos. Cort: Citri Condit. Cinam aã dr.* 1. *Pulv: Aeomat Rosat Diamargar. cal: Diæ Cinamomi aã. scr.* 2. *Ligni Aloes odoriferi dr. s. Croci scr. s. f. Elect:* Chory ma bárdzo máło pić, y owszem wielkie wstrzymanie od pićia (oprocz lekarstw) wielu do zdrowia przyprowadziło.

Ieżeli chory má zbytnie prágnienie, dawáć mu Dekokcyą *ex Ligno Guaiaci Sassafras* przydawszy *Baccar. Iuniperi pro potu ordinario,* może też potrosze do Dekokcyi przylewac winá, ustá przytym często płokáć wodą, w ktorey kilká razy stal rozpaloną zágásić, octu do niey przymieszawszy, Mástyx też często w uściech żuć. Potraw chory ma záżywáć, częściey pieczystych, á niżeli wárzonych, strzegąc się słodkich zapraw ile można.

Purgánse osobliwe ná sprowádzenie puchliny.

R. *Resin. Ialap. Amygdal. Sabbæ scr. s. Trochiscor. Alchand. gr.* 5 *Resinæ Gumi Gut: gr:* 3. *Mercur. dulcis scr. s. Olei Carvi gut.* 3 *cum s. q. Extr. Abbsin-*

pill. ńro 11. ná raz *Vel R. Fol. Sena el. dr.* 3. *Rhabar. dr.* 2. *Herb. Trifol. fibrini M. S. Tamarindor. unc. f. inf. f. q. Aqu. Ebuli & Vini per* 12. *hor. Colatura Cocta. express. adde Mannæ Cal. unc.* 1. *S. Syrup. de Spina Cervi unc.* 1. *de Succo Rosar. unc. f. Clarif. S. A & adde Spir. Tartari gut.* 20. day ná raz.

Pigulki też *ex Gum. Ammon. cum Mercurio dulcificato*, częſto ie dáiąc, znacznie pomagáią

Item. Pul. Iálap. cum Gumi Perviano & Tartaro Vitriolato, według proporcyi lat, y nátury ákkomodowany ieſt dobry, oſobliwie dla proſtych ludźi.

Mercurius Nitratus, álbo *Corallatus*, ieſt *Arcanum in Aſcite & Tympanite, cæteris nil iuvantibus.*

Item. Pigulki *Lunare* zwane ſą te *R. Extr. Elaterij gr.* 12. *vel* 15. *Mercur. dulc. ſcr. f. Trohiſcor. Alch. gr* 5 *cum f. q. extr. Abſint: f. pill. probatæ.* Máią też nie ktorzy zá ſekret proſzek z uſuſzonego Bufoná, dáiąc go ná raz ſc: 1. (trzebá mu łep uciąć, nogi, y wnętrznośći wyrzućić) *Bufo*, nazywa ſię żábá ziemna.

Item. Purgáns oſobliwy ná puchlinę, ieſt: *Electuarium Hidragogum Sylvij*; Inśi też wydrażáią korzeń przeſtępowy: (nie ruſzáiąc go z ziemie, iáko ſię weń wody nápełni, tę wodę wybieráią. piią, purguie dobrze puchlinę, ále że ieſt obrzydła, chybá grubym náturom ſłużyć może.

In Aſcite, iáko ſię iuz námieniło, że purganſe bárdziey ſzkodzą, lepiey zás ſłużą *Diuretica*, y

Dia-

Diaphoretica, ná co podźią się sposoby. R. *Ciner. Genista, lib.* 1. *Vini albi liber* 4. *Sumit Absint. pag.* 2. *extra Lixivium*, dawáć zráná y ná noc po 4. uncye, iest rzecz doświadczona. *Arcanum Duplicatum* iest bárdzo dobre: tákże *Salia* wyciągnione *ex excrementis animalium*, urynę dziecięcą niektorzy piją. niewiem czyli z pożytkiem, ieszczem tego sekretu nie probował.

In Tympanite, to iest, w więtrzney puchlinie pozyteczne są; *Spir. Nitri dulc. Oculi Cancr. Antim. Dyaphor. Bezoard. Ioviale, Mixtura de tribus, &c.* Ieżeli pochodzi z przyczyny nerek, służyć będą; *Oleum Scorpionum. Sal. Fabarum Genistæ Fimi Columb. Spir. vitrioli aut nitri imbuta.*

Item. *Spir.* & *Sal. Volat Urin.* przytym wánny pocace, frykácye, ungventá. linimentá rożne, Plastry, Kathapláśmy, Báńki suche, &c.

Item. Ná puchliny, wielom pomaga czosnek w gorzáłce moczony, ktorą przecedziwszy pić

Item. Album Græcum suszone ná proch starte, y dáne po kilkakroc spędza puchlinę.

Purgáns osobliwy ná puchliny.

R. *Pulv. Rad. Esulæ gr.* 8. *Gummi Peru. gr.* 3. *Cinam scr. f. Sal. Tartari gr.* 1. *cum* Rob. *Sambucci f. bolus.*

Gdy się kędy pokázuie zápalenie, albo z pryszczenie przez ktore wilgoć odchodzi dla wysuszenia: zázyway tego do posypowánia. R. *Rad. Liquir. pulv. Cretæ Colon. aa. unc. f. Lap. Ca-*

lami-

tamarar. pr. Myrrhæ el. aã. dr. M. f. pulv. ktorym posypowáć często.

I to ná puchlinę bárdzo dobre.

R. Herb. Absint. fumit. Centaur. aã. M. f. Baccao Iuniperi M. 2. Rhabar el. unc. f. Cinerum Genistæ: Tamaristi vel Fabrum aã. unc. 4. Vini albi libr. 4. digere colaturæ coctæ detur sæpius unc. 6. I to pewna. *R. Succi Iridis unc. f. Seri Lactis unc.* 3. *Mellis despum. unc. 1. f. levis ebull. colaturæ adde spico. nard scrup. f Cinam scr. 1. Diagred. gr.* 5. zmieszay, day ná raz uznasz skutek. Dekokcya osobliwa *R. Fumar. Eupator aã. M. j. Rad. Asari Hirundinar. aã. unc. f. Baccar. Iuniperi unc.* 2. *Rasur. Ebor. dr. 6. Nucis Moscb. Santal. Citr. aã. unc. macerentur in f q. Vin: per* 24. *hor. dein. leni f. decoqu. colatura detur unc.* 5 *bis de die præmissis purgationibus, boc remedio Quercetanus, è medio sustulit omnis generis Hydropses.*

Vinum Medicatum R. *Herb. Absint. Pont Borag: Cuscut Soldanellæ aã. M. S. Rad: Petrosel. Fænicul. Apij aã unc f. Polipod: Liquir. aã. dr.* 5. *Fol. Senæ unc. 1. Cinam. Galan. aã. dr. 1 Vini q. f. f. digesto, colaturæ detur bis de die pro dosi unc* 5.

Ad Hepar. deopilandum. R. Conserv. Cichor. Fumar aã. dr. 1. S. Rad. Cichor. cond. dr. 2. Species Diarchod. Abb Diatr. Santal. aã. scr. 2. cum f. q. Syr. Acetos Citri f Elect: vel R. *Sp. Dialaccæ Diacurc. aã dr. 1. Trochisc. d. Rhab. d. Eupat. aã. dr. 1. S. Hepat. Lupi. pr. dr 1. Soldanell. scr. 2. f. pulv. dos. dr. 1.*

In Asci-

In Ascite R. *Herb. Absinth: vel Flor. Centaur.* ... *M. j. Baccar. Juniperi M.* 2. Rhabar. *el. unc. ʃ. Cinei Genistæ, Tamar. aã. unc.* 4. *Vini optimi, lib,* 4. *diger in calido colaturæ detur bis de die dosis unc.* 4. *est experimentum, toties probatum.*

Sekret Włoski ná puchline.

WEś ſtali ſubtelno piłowáney unc. iedne, octu mocnego funt. zmięſzay ná żelazney łyſzcze, warz aż do ſuchośći, wyiąwſzy ſtal ſuchą z łyſzki, prześiey ią przez cienką chuſtkę, przyday do niey proſzku z żołędzi tylo dwoie, zmięſzay, daway ná raz po dwá łoty co dzień w roſole, álbo w konfekcie rożowym, ieſt ſekret pewny iáko piſzą.

Item. Weś ſoku Bábczánego, to ieſt, źiela ták zwánego; wley go w garczek, ktory nákryi płotnem gęſtym, ná to płotno náſyp popiołu bukowego, álbo dębowego nákryi pokrywką warz wolnym ogniem do połowy, (to ieſt, żeby połowicá wywrzáłá) przecedziwſzy daway choremu po 4. unc. ná raz co dźień ieſt rzecz pewna.

Item. Sok wyćiśniony z korzenia liliy białych (przydawſzy do niego trochę miodu) Piiąc go: wywodźi wodniſtą máteryą.

Item. Radix Hirundinariæ w winie moczony, to wino piiąc, znácznie wywodzi puchlinę.

Item. Euforbium cum extracto Cassiæ zmięſzáne, potężnie puchlinę wywodzi.

In Tympanite, po purgánſach wolnych *ex Mercurio dulcif. aut Nitrato,* daway ná noc, y z ráná

tę pigułki. R. *Trochiscor. d. Amiso d. Cappar. aā. unc. 2. Rhabar. opt. dr. 3. spodij dr. 2. Spicæ scr. 2. pulv. excip. Extr. absint. ex Massa form. pill. consu. magnit. dos. ńro* 7.

Item. R. *Mass. Pill. Aggreg. scr.* 2. *Elaterij optimi gr.* 4. *f. pill pro una dosi sunt. experta.*

Deinde R *Urinæ pueri impoll. lib.* 1. *Salis Nitri puri dr.* 6. *pull. su ignem, ad consumpt. 3tiæ part.* tą Dekokcyą náćieray żywot cáły często, álbo chustę w niey zmoczywszy przykładay. Niektorzy z tábáczánego liśćia wodkę wypaloną piią, ná spędzenie puchliny, inśi zá rzecz sekretną máią to: biorą od Kotlarzow proszek z miedzi, ktory mieszáią z łáynámi gołębiemi moczą to w winie, przecedźiwszy piią *sub custodia*, iák śię im nádáie ten sekret, (wiem dobrze) ale zámilczę leszcze sekret; Weś uryny kozłowey náprzykład puł kwarty námocz w niey tłuczonego iáłowcu ileć śię będźie zdało: przecedźiwszy piy co chcesz.

Plaster prosty domowy sekretny, nie tylko ná puchlinę, ále ná Pedogrę, y śledźionę służący; Weś łayná wołowego łotow 12. bárszczu ogrodnego łotow 8. iáiec surowych trzy, śiárki puł funta; zmięszay, warz, rozłożywszy ná chuśćie, żywot obłoż.

Item. Wodká wypalona z korzenia Hebdowego, y bzowego wraz, znácznie puchlinę śćiąga; piiąc ią.

Item. Katháplásmá ná żywot wzdęty; Weś

łayná

łyná wołowego, y koziego, uſuſz w piecu, prześiey, przyday ſoku piołonkowego, oleyku ruciánego, woſku trochę, zmięſzay nád ogniem, rozłoż ná chuście, to co dzień.

Item. Weś Oliwy, y mydłá Bárſkiego, rowne cześci, roſpuść wolnym ogniem przyday do tego proſzku z lubczyku, z barſzczu ogrodnego, z kwiátu bzowego, z naśienia pietruſzczánego, kminu przyſmaſz trochę, obłoż tym żywot raz, y drugi y trzeći.

Item. R. *Stercoris Columb. in aceto macer lib.* 1. *Sulph: vini dr.* 3. *Nitri unc. ſ. Rad. Eſulæ cont. Baccar. Lauri Anethi Flor. Chamomill: aa dr.* 6. *Sem. Naſtur. cij dr.* 2. *Mellis q. ſ. decoqu. ad form. Cathapl. poſt adde Succi Ebuli unc.* 2 *Iridis unc.* 1. *Far. Fabar: unc.* 1. *ſ. f. Empl.* Służą przytym rożne plaſtry, ungventá, *Linimenta, Sacculi, Olea,* ktore dla ſzczupłośći opuśćić ſię muſzą.

Dekokt doświádczony in Anaſarca.

R. *Ligni Sancti lib. S. Cort. ejuſd: Salſæ Parill. aa. unc.* 4. *Liquir: unc.* 1. *Fol. Sena unc.* 1. S. *Rhabar. Agar. aa dr.* 2. *decoqu. primo ligna, decoctioni decolata adde Senam* Rhabar. *Agar. f. digeſt: per* 12. *hor. Colat. detur quotidie mane unc* 7.

Wánny pocące bárdzo potrzebne zrázu, poki chory przy śiłách.

Jeſt miedzy Authorámi niezliczona rzecz ſpoſobow rożnych ná puchliny, lecz y miedzy ludźmi roznemi wiele ſię ich znáyduie, tu ſię tylko oſobliwſze y doświadczone zebráły.

te pigułki. R. *Trochiscor. d. Aniso d. Cappar. aā. unc. 2. Rhabar. opt. dr. 3. ſpodij dr. 2. Spicæ ſcr. 2. pulv. excip. Extr. Abſint. ex Maſſæ form. pill. conſv. magnit. doſ. nro 7.*

Item. R. *Maſſ. Pill. Aggreg. ſcr. 2. Elaterij optimi gr. 4. f. pill. pro una doſi ſunt. experta.*

Deinde R. *Urinæ pueri impoll. lib.* 1. *Salis Nitri puri dr.* 6. *pull. in ignem, ad conſumpt. 3tiæ part.* tą Dekokcyą náćieray żywot cáły częſto, álbo chuſtę w niey zmoczywſzy przykładay. Niektorzy z tábáczánego liśćia wodkę wypaloną piią, ná ſpędzenie puchliny, inśi zá rzecz ſekretną máią to: biorą od Kotlarzow proſzek z miedzi, ktory mieſzáią z łáynámi gołębiemi moczą to w winie, przecedźiwſzy piią *ſub cuſtodia*, iák ſię im nádáie ten ſekret, (wiem dobrze) ale zámilczę leſzcze ſekret; Weś uryny kozłowey náprzykład puł kwarty námocz w niey tłuczonego iáłowcu ileć ſię będźie zdáło: przecedźiwſzy piy co chceſz.

Plaſter proſty domowy ſekretny, nie tylko ná puchlinę, ále ná Pedogrę, y śledźionę ſłużący; Weś łayná wołowego łotow 12. bárſzczu ogrodnego łotow 8. iáiec ſurowych trzy, śiárki puł funtá; zmięſzay, warz, rozłożywſzy ná chuśćie, żywot obłoż.

Item. Wodká wypalona z korzenia Hebdowego, y bzowego wraz, znácznie puchlinę śćiąga; piiąc ią.

Item. Katháplaſmá ná żywot wzdęty; Weś

łayná

łáyná wołowego, y koziego, ufuſz w piecu, prześiey, przyday ſoku piołonkowego, oleyku ruciánego, woſku trochę, zmięſzay nád ogniem, rozłoż ná chuście, to co dzień.

Item. Weś Oliwy, y mydłá Bárſkiego, rowne cześći, roſpuść wolnym ogniem przyday do tego proſzku z lubczyku, z barſzczu ogrodnego, z kwiátu bzowego, z naśienia pietruſzczánego, kminu przyſmaſz trochę, ;obłoż tym żywot raz, y drugi y trzeći.

Item. R. *Stercoris Columb. in aceto macer lib.* 1. *Sulph: vivi dr.* 3. *Nitri unc. ſ. Rad. Eſulæ cont. Baccar. Lauri Anethi Flor. Chamomill: aa dr.* 6. *Sem Naſtur. cij dr.* 2. *Mellis q ſ. decoqv. ad form. Cathapl. poſt adde Succi Ebuli unc.* 2 *Iridis unc.* 1. *Far. Fabar: unc.* 1. *ſ. f. Empl.* Służą przytym rożne plaſtry, ungventá, *Linimenta, Sacculi, Olea,* ktore dla ſzczupłośći opuśćić ſię muſzą.

Dekokt doświádczony in Anaſarca.

R. *Ligni Sancti lib S. Cort. ejuſd: Salſæ Parill. aa. unc.* 4. *Liquir: unc.* 1. *Fol. Sena unc.* 1. S. *Rhabar. Agar. aa dr.* 2. *decoqv. primo ligna, decoctioni decolata adde Senam* Rhabar. *Agar. f. digeſt: per* 12. *hor. Colat. detur quotidie mane unc* 7.

Wánny pocące bárdzo potrzebne zrázu, poki chory przy śiłách.

Jeſt miedzy Authorámi niezliczona rzecz ſpoſobow rożnych ná puchliny, lecz y miedzy ludźmi roznemi wiele ſię ich znáyduie, tu ſię tylko oſobliwſze y doświadczone zebráły.

O CHOROBACH SLEDZIONY.

Ktore ſą, Zapalenie, Bol, Obſtrukcya, to ieſt Zátkánie, Nábrzmiáłość, Scyrrbus, Meláncbolia, Hypochondryaca, Szkorbot.

O Zápaleniu Sledźiony.

Znáki zapalenia Sledźiony ſą te:

NAprzod nábrzmiáłość y bol w lewym boku, ktory pod czas aż do lewego rámioná rozchodzi ſię, przytym cięſzkość, y ſtrzykánie w boku; Gorączká uſtáwiczna, potraw obrzydzenie, prágnienie, oczerniałość ięzyká, chory ná prawy bok leżeć nię może dla ćięſzkośći śledźiony; ktora żołądek náćiſká. Pod czás ſamá tylko śledźioná nábrzmieie, a pod czás bok cáły aż do pępká, w niektorych iednak pomienione znáki bywáią mnieyſze: w niektorych zás więkſze, według pomieſzánia humorow, z ktorych tá chorobá pochodźi. Ieżeli bowiem do krwi z meláncholią zmięſzáney cholerá ſię przyłączy, ná ten czas uryná bywa czerwieńſza, w uſtách gorzkość, prágnienie większe, gorączká większa, trzećiego dnia bárdziey ſię odzywáiąca, przytym nieſpánie, pod czás y ſzaleńſtwo. Ieżeli będźie pomięſzána flegmá, na ten czas cerá bláda, gorącká, y prágnienie wolnieyſze, bol tákże w boku nie ták uprzykrony; Ieżeli zás ſamá krew meláncholiczna, w ten czas bywa twárdość w boku więkſza, uryná bláda, czá-

ſem czerwona, álbo ſzára, y inne znáki, panuiącey Meláncholiey wydáie ſię.

Progn. Prawie iednákowa iáko y Wątroby zápalenia, mniey iednák niebeſpieczna; Wątrobá bowiem ieſt członek przednieyſzy. To zápalenie obraca ſię pod czás *in Scyrchum* álbo też *per Criſim* zákończa ſię, to ieſt: gdy ſię krew z noſá puści lewą dziurką, álbo gdy ſię dobrowolnie Hæmorrhoidy otworzą, álbo gdy biegunká wolna náſtąpi, álbo uryny nád zwyczay odchodzenie.

Kurácya tákaż ma bydź, iáko y zápalenie Wątroby, o ktorey było wzwyż; oſobliwie potrzebne ieſt krwi puſzczenie z Sálwáteli, álbo Bázyliki; tákże Purganſe wolne, *Aperitiva Topica*, máſz tego dosć w zápaleniu wątroby, tám ćię odſyłam.

O Boleniu Sledźiony.

BOl Sledźiony bywa bez gorączki, y bez zátwárdzenia oney, ktory zwyczáynie pochodźi z wiátrow. nie tylko iey ſubſtáncyą, ále y membránę onę pokrywáiącą rozdymáiąc, y roſpieráiąc, bol w niey ſpráwuie.

Od zápalenia Wątroby, rożni ſię tym, że ieſt bez gorączki; od koliczney áffekcyey trudniey rozeznáć ſię może: gdyż kiſzká *Colon* zwána tuż zaraz ieſt pod Sledźioną, rożni ſię iednák że bol Sledźiony, bo w iednym tylko mieyſcu dokucza koliczny zás rozchodźi ſię po cáłym prawie żywoćie.

Sposoby do leczenia.

NAprzod służą Enemy rożne, Purgánse, y powierzchne ápplikácye: to iest: plastry, máterace, linimentá, &c. Náprzykład. *R. Olei Lilior: Chamomill: Capparor: Absinthij aá. unc. ʃ. Aceti Squil. unc. 1. M.* Smáruy tym Bok lewy. Báńká też ná sucho stáwiona pomaga.

Item Weś Stochmalu, gorzałki, miody prásnego, Rzodkwie skrobáney, Mydłá ileć się będźie podobáło, włoż do garczká, zászpuntuy, upraſz, tym Bok obłoż, rozłożywszy ná chuśćie; uznasz pomoc.

O Zátkániu y nábrzmieniu Sledźiony.

SLedźioná bárdziey podległa ieſt obſtrukciom, ániżeli Wątrobá, álbowiem oná grubszą krew odbiera, ktora prędzey w żyłách, y porách iey pozostáie, y one zátyka, te, ieżeli długo trwáć będą, przynoszą *Scirrhum*, álbo też nábrzmiałość Sledźiony.

Przyczyny zátkánia Sledźiony te są, co y Wątroby; gdy bowiem będźie obſtrukcya Wątroby, Sledźioná też *per conſenſum* temu podległa.

Znáki: ćięszkość y bol w práwym Boku, á osobliwie chodząc, biegáiąc, idąc wydáie się, przytym cerá bláda, Uryná iák wodá: oćiężáłość, gorączká wnętrzna, nog czásem nábrzmienie, pokászliwánie, ápetytu utrácenie, &c. Chorobá tá gdy będźie zástárzála, z trudnośćią uleczyć się może.

Sposo-

Sposoby do leczenia.

JEdnákowez co y zátwárdzenia Wątroby, oprocz tego: Pigułki otwieráiące, osobliwie ℞. *Gumm. Ammon: in Aceto Scyll: Sol: unc: I. Extr: Aloë unc. ſ. Cryſtal. Tart. drach. I. Myrrhæ Croci aã. dr. ſ. Maſticis, Benzoini, Salis Fraxini, Abſinthii, aã. ſcr. I. cum ſ. q. Oxymel Squill. f. pill: doſis drach. I. bis in Hebdomada*, záżywáiąc przytym purgánſow ſłużących, Eſſencyey, ktora ieſt doświadczona, to ieſt: ℞: *Vitriol: Mart: dr. I. Spir: Sal: Armon: Urin: unc: I. Sal: Succini Volat: dr: ſ. Caſtor. ſcr. 2. miſce digere per 24. hor. ſiltra doſis gut: 20. bis in die.*

Osobliwym ſpoſobem, ſłużą rożne præpárámentá ze ſtáli; iáko to *Tinctura Martis Eſſentia, Mars potabilis, Crocus Mart. Vitr. Mart. Flor. Salisſarm: Martial.* A osobliwie ſámá Stal piłowána, przez ćienkie Płotno prześiana, dáiąc iey na raz ſkrupuł, álbo puł drágmy, *in conſerva cochleariæ*, ieſt bárdzo pomocna: Wino też (gáſząc w nim ſtal) ieſt pomocne. Należą y rożne Dekokcye *aperientibus* tákże Syropy, *Electuaria Eſſentiæ, Spiritus Olea*, ktorych ieſt *ad nauſeam* między Authorámi.

Powierzchne też przykłádánia rożne, wiele pomagáią: iáko to Plaſtry, Smárowánia, Mátetace, Plaſtry ſą rożne, iáko *Spleneticum de Cicutâ, de Ammoniaco Foreſti*: y inne rozmáite, ktorych wyliczyć niepodobna.

Item. Liśćie Tabáczane, w Winie wárząc przykłádáiąc ná bok lewy; pomagáią. Tákże Káppáry rozwierćiawszy zgrzać, y przykłádáć, y chmiel (w worek go nałożywszy) wárząc w winie, albo w piwie, co raz ciepło przykłádáiąc pomaga.

Item. Námocz gębkę w urynie własney, wyzmiy trochę, przyłoż ćiepło ná śledźionę.

Item. Warz skorę leśionową: przecedźiwszy piy z proszkiem teyże skory.

Item. Korzeń pokrzywiány stłukszy, przylać winá, przygrzawszy dobrze, rozłożyć ná chuśćie, y bok lewy tym obłożyć.

Item. Rzecz pewna; Weś *Pulpæ Thamarindorum unc.* 1. álbo mniey, przyday stali subtelno piłowáney scrup: 1. *Sal: Thamarisci gr.* 8. zmieszay wraz niech tego chory co dźień záżywa, a przytym po záżyćiu, niech się bawi ágitácyą.

Item. Weś stochmalu, miodu práśnego, gorzałki, Soku rzodkwiánego, wszystkiego coć się będzie zdáło, włoż do garnuszká, zálep, upraż, rozłożywszy ná chuśćie, przyłoż ná Slędzionę.

Máść sekretna ná twárdość Sledźiony.

℞. Ol. Rutæ. & Cappar. Chamomill. ãã. libr. ſ. Vini fortiss. unc: ʒ. *Rad. Althiæ, Malvæ. Filicis, (contusor) ãã unc. ſ. bull: ad consumpt. Vini colaturæ adde aceti fortiss: libr: ſ. Rad: Cyclam: unc: ſ. bull: ad cons: aceti: Colaturæ adde Gum: Oppon: Bdell. Galbani; Ammon: ãã. dr. 2. Ceræ q. ſ. fiat Linimentum.*

Item.

Item. Wodka Egerſka dobra do pićia, mocząc w niey *Senes*, *Epithimum*, y *Rhabarbarum*, ieſt tego więcey *in Obſtructione Hepatis*, tám ćię odſyłam.

O Martwym Wrzodźie ná Sledźionie.

TEn Wrzod názywa ſię *Scirrhus Lienis*, rodźi ſię *ex materia faculenta*, gdy długo w Sledzionie przetrzymáne będzie.

Rożni ſię od nábrzmiáłośći, álbo wzdęćia Sledźiony tym, że gdy náćiśnieſz nábrzmiáłość Sledźiony pálcámi; uſtępuie, y churkotánie, álbo wárczenie po kiſzkách ſpráwuie, gdy zaś *Scyrrchum* naćiśnieſz, bynamniey nieuſtępuie, áni tych háłáſow po kiſzkách robi.

Prognoſis. Podobna iáko y *Scyrrhuſa* ná Wątrobie, tylko że Sledźiony *Scyrrhus*, ieſt ſkłonnieyſzy do kurácyey, y do tego że Sledźioná ieſt członek podleyſzy, y do lekarſtw ſpoſobnieyſzy.

Spoſoby leczenia też máią bydź, ktore ſię opiſáły w Scyrrhuśie Wątrobnym. Oprocz tego podádzą ſię oſobliwſze.

Konfekt purguiący ſkuteczny.

R. *Gum: Ammon: Oppopon: Bdell: aâ. dr. 2. de pur: per acet: ſ. Art: quibus adde Confect: Cham: Diaphan: aâ. dr. 2. Mercur: dulc: gr: 10. M. doſis unc: ſ. qualibet 3tia die.* Item. *Pillul: ex Gumi Ammon: cum Mercur: dulcif: ſunt, efficaciſſima Item.* Krwie Puſzczenie ná początku potrzebne ieſt, dáley niepomoże. *Item.* Weś martwey pokrzywy ile po-

trzebá, Warż ią w wodźie, (przyday Rad' apaczienses) przecedź, daway pić miásto piwá, przytym maczay gębkę w wodźie wapienney, ktorą przykładay ná Wrzod.

Unguent do smárowánia pewny.

R. *Ol: Comm: unc. 3. Medullæ Crur: Bovis unc: 1. Butyri recent: unc: ſ. Succi Bryon: Nitrian: aã. lib: 1. bul: ad conſumpt: Succor: & adde Ceræ unc: 1. Pulv. Citarach. Corcitibus Tamariſci Capar. Sem: Agni Caſti aã. dr. 2. ſ. Ung:* Pláſter pewny. R. *Gum: Ammon: unc: 2. Succi Nicotianæ unc: 1.* Reſin. *Pini Therebint: Succi Ebuli aã. unc. 1. Olei & Ceræ aã. q.* S.

Item. Liniment. R. *Cicutæ M. 4. Gum. Ammon: lib: ſ. infund: in aceto per dies 8. dein: Bull: & exprim: liquor: colatus decoquatur ad conſumpt: humid: cui adde Ceræ & Olei Amygdal: dulc: q. ſ. f. Linimentũ.*

O CHIPOCHONDRYEY.

Ktora nazywa ſię Meláncholia Hypocondryaca.

JEſt umyſłu ſmutne pomieſzánie, ktore pochodźi częśćią *ex Atra bile*, częśćią *à Succo Pancreatico* wielośćią, y oſtrą kwáśnośćią: przyległe członki moleſtuiącego, y mięſzáiącego, częśćią z inſzych humorow ſpalonych, iáko krwi, Meláncholiey, Cholery, częśćią z żołądká nieſtrawnośći, ktora *alimenta convertit in nidoroſam cruditatem*, zkąd potym w Wątrobie y Sledźionie rodzą ſię humory ſzkodliwe. *Animi* tez *Pathemata* zwy-

ti, zwykli rodźić tę chorobę: to ieſt, zbytnie myśli, ſmutek, częſte turbácye, ápprehenſye, &c. ktore mięſzáiąc umyſł, wiele meláncholiey, y cholery rodzą, do tego proznowánie ſedentárya bywáią przyczyną tey choroby; Expurgácye też zwyczáyne przetrzymánie, to ieſt: Hæmorrhoidow, Mieśięczney choroby, (przez ktore náturá zwykłá wiele humorow pozbywáć,) częſtokroć wpráwiáią w Hypokondryą.

Znáki Choroby. Naprzod bol w paćierzách, y w ſłábiznách (Hypochondrya zwánych) rozpalenie ktore ſię ná twarzy wydáie, przez rumieniec: przytym puls nieſtáteczny, konſtypácya, to ieſt: ſtolcow zátrzymánie, Sen bárdzo máły, y pomieſzány, Uryná biała iák wodá, ktora często odchodźi, zawrot głowy: umyſłu pomieſzánie tákże ſię czáſámi śmieią, czáſámi płáczą, od konwerſácyey uciekáią, pod czás w ſzaleńſtwo wpadáią; do gniewu ſkłonni, nieobyczáyni, milczący, ſą fántázyey ták pomieſzáney, że bárdziey ná umyśle, á niżeli ná ćiele choruią. Przypada ná nich deſperácya práwie nieuleczona, rożne imáginácye, y ápprehenſye, z ládá przyczyny ſuſpicye, gniewy, niechęći ich nápadáią. Weſołośći żadney nieprzyimuią: częſto też w Zołądku miewáią kiſania wielkie, zkąd ſię wiátrow wiele mnoży, ktore żywot rozdymáią, y częſto mdłośći ſpráwuią. Womity pod czás bywáią kwáśne, czarne, zielone, od-

rzygánia częſte, po kiſzkach hurkotánie, pod czas też nápada biegunká z oſtrości wielkiey humorow: Uryná bywa pod czás mątna z czerwonym ſedymentem, nápada Sercá drzenie, ſtrzykánie w lewym Boku, y ſkakánie, co drudzy rozumieią że Serce drzy, prágnienie wolne, duſzność, bol głowy, ſzum w uſzach oczu záćmie nie Gdy ſię Chorobá záweźmie: nápadáią konwulſye, Páráliſz, Meláncholia, Mánia; Te iednák pomienione znáki, nie wkożdych iednákowe bywaią: ktore według wielkości, y iáko wości humorow, rożne Symptomátá ſpráwuią.

Progn: Chorobá tá nie ma w ſobie niebeſpieczeńſtwá; iednák długa ieſt, y uprzykrzona, pod czás áż do śmierći infeſtuie, y lubo ſię uſpokoi, znowu ſię wraca, dla czego názywa ſię *Opprobrium*, álbo *Flagellum Medicorum*. Ieżeli ſię Hæmorrhoidy ſáme dobrowolnie otworzą, uwalniáią od choroby. Ieżeli záś z zbytkiem, niebeſpieczne ſą. Ieżeli Uryná odchodzi gęſta, to ieſt mętna, znák ieſt dobry, ieżeli ćienka, znáczy długą chorobę. Gdy záś nagle (bez gorączki) pokaże ſię Uryná czarna; od choroby uwalnia. Ieżeli ſtolce bywaią wolne, álbo womity czáſem dobrowolnie nápadáiące: dobry znák. Ieżeli záś częſto nápadáią, znáczą niebeſpieczeńſtwo, á oſobliwie gdy iákie niezwyczáyne będą, Zawrot, y bol głowy dawny: przynośi wielką chorobę, álbo Apoplexyą, álbo wzrok odeymuie.

Sposoby do leczenia.

SŁużą naprzod Enemy *ex Herb. Emollient:* Purganse, womitorya, krwie pusczenie, Hæmorrhoidow otworzenie, *Aperitiva, absorbentia, &c.*

Purgans. R. *Fol: Sena el. unc: f Rhabar: dr: 1. Tartari albi rudi, dr: 2. fiat infusio in decocto Borag. Fumar. Acetos Liquir. Colatura digesta Cocta & express: adde Manna Calabr: unc: 1. S. Clarif: per alb: ovi & adde Syrup. Fernel: Sol: unc: Spir: Salisarmon: urin: gutt:* xx. Po purgansie trzeciego dnia krew puscić z Salwátelli, z lewey ręki: á potym daway Dekokcyą otwieráiącą. Náprzykład R. *Rad: Aspar. Gram: Cichor: aâ. unc: f. Fol: agrimon: Cetarach: Capil: Ver: Bugloss. Cichor: aâ: M. S. Tartari crudi albi unc. 1. Rad: China Lignis Sasafr: Santal: albi unc. 1. Rad: Apij Filicis mar: Fol: Betonica Scabiosa aâ. M. S. Sem: Coriandri dr:* 3. *Passul: maj unc.* 4. *f Decoctio in iure Caponis. Colatura adde Fol: Sena el: Epithimi aâ. unc:* 1. *digere coque Colatura expressa adde Spir: Tartari rectificati gut:* 20. *pro qualibet vicce ad accoctionis unc:* 6. *Postea repetatur purgans medicamentum supra descriptum.*

Po skończeniu, chory tego ma záżywáć, Kąpieli z rzeczney wody wárzoney z ziołámi chłodzącemi, iáko to *Violaria, Borag: Bogloss. Cichor: Endiv. Cuscut.* przydáiąc leczmienia, y iábłek, żeby záś kąpiel częsta żołądkowi nieszkodziłá, wychodząc zniey zá káżdym rázem nasmárowáć nád żołądkiem oleykiem Muszkátowym;

potym Hæmorrhoidy otworzyć, ieżeli chory do nich sposobny, ieżeli nie, krew z nogi puśćić. Pryszcze pod kolány ná łystách uczynione, wiele pomagáią. A że tá chorobá choć się przez Medykámentá ná czás uspokoi: znowu się wraca, więc trzebá bráć często purgánse ktorych gotowánia rożne podáią się sposoby.

Proszek osobliwy purguiący.

R. Epithimi unc: ſ. Lapid: Lazuli veri optime loti, Agarici recent: trochiſc: aa. dr. 2. Diagred: dr. 1. Gaciophill: kro 20. M. f. pulv: doſis dr. 1. in ſero lact: his in Menſe vel Gumi Ammon: puriff. ſcr: 1. Mercur: dulc: ſcr: ſ. Mercur: vitæ gr: 2. M. f. pill: kro 9. Mercur: dulcis agitetur prius optime cum Mercurio vitæ, in lapideo mortario deinde Gumi addatur. Item. Pillula vitæ sekretna nád inne skutecznieysza; ktory robienia sposobu dla krotkośći w pisáć niemogłem. *Item. Pillulæ Tartareæ Schrederi* y drugie *Boetij* są skuteczne. *Vel R. Gumi Ammon: in Acet: Scyllit: Sol: & in Spiſſati ſcr: 2. Vitrioli mart: ad al. bed: calcin Maſticis el: aa ſcr 1. Caſtor Myrrhæ el: aa. gr. 15 Croci dr. ſ. Trochiſcor: Alchan. dr. 1. Reſinæ Ielap: Scammon. aa ſcr. 1 Olei Citr: gut: 7. f. Maſſ: ex qua formentur. pill: conſu: magnit: doſis kro 7. eundo cubitum. Vel R. Reſin: Ialap: Scamm: aa. ſcr: 1. Gumm: Ammon: de pur: dr: 1. Caſtorei, Croci aa ſcr: ſ. Sal: Succini Volat: gr: 9. Ol. Succini gut: 7. f. pill: kro 30. doſis kro 7. &c.*

Ieżeliby dla słábośći chory niemogł bráć purgánsow:

gánſow: dawáć mu tnemy częſte, tákże poſiłáiące Medykámentá, náprzykład. R. *Conf. Alchermi: dr. 1. Conſerva Borag: unc: ſ. Salis abſinthij Tamariſci aá. gr. 7. miſce* day ná raz.

Item Tabella R. Pulv: Diambra, Diamoſchi dulc. Lætificans Gall. aá. ſcr: 1. Conf. Alcher: dr: ʒ. Cinam. dr: ſ. Sacchari in Aqu: Borag: Sol: unc: 4. f. tabella pond: unc: ſ.

Item. Ambrá ſámá co dźień záżywána, ná raz po 5. gran z winem, duchy, y ćiepło przyrodzone ożywia, ſerce uweſela, byle byłá prawdziwa. *Item.* Ná Hypochondryą bárdzo dobra ieſt Kozia ſerwatká, ná Wioſnę, wárząc ią z podrożnikiem, y z polną Rutą; co dźień piiąc; mleká zás Kozie, Osle, niektorzy zálecáią, iednak nie záwſze zdrowe, dla zlewáiącey ſię kwáśnośći do żołądká ktora ſer oddźieláiąc od mleká, ſpieka go w żołądku. Wodá Egerſka, bárdzo dobrze nádáie ſię, lećie ią piiąc, lecz nie wſzyſtkim, bo żołądek źiębi, záczym trzebá wiedźieć kiedy iey záżyć, zważywſzy konſtytucyą nátury, y chorobę Medykámentá ze ſtali, roznemi ſpoſobámi præpárowáne: naylepiey ſię nádáią, ieſzcze lepiey ſámá ſtal ſubtelno piłowána, y przez ćienką chuſteczkę prześiana, dáiąc ią *cum floribus caſſiæ* przydawſzy *Salis Tamariſci* kilká gran; Inſze zás *præparata ex Chalibe* ſą rożne, iáko to *Syrupus Chalibeatus Eſſentia & Tinctura martis Crocus mart: Eſſentia Croci Mart: Vitriolum Mart: &c. Extractum Abſinthij cum Gum: Ammon:*

częſto,

często záżywáne znacznie pomaga; Tákże Terpentiná Cypryſka záżywána *cum Conſerva Cochleariæ & Vitriolo Martis* ſkuteczna ieſt. Miáſto piwá chory ma pić *Decoctionem ex Ligno Nephritico, cum additionibus appropriatis* gáſząc ſtal iuż w gotowey Dekokcyey *Herbæ Theæ* używánie powiádáią że pomaga, niewiemże. Ubodzy ludźie moczą ſobie w piwie piołun, iáłowiec, ieleni ięzyk źiele, Podrożnik, popioł z palonych łodyk Bobowych przecedźiwſzy piią codźień.

Abſorbentia w tey chorobie bárdzo potrzebne, ſą te, R. *Croci Mart: dr: 1. Tart: Vitriol: dr: 2. Famicul: Azron: oculi Cancr: aã. dr: ſ. Antim: Diaphor: ſcr: 1. ſ. pulv: divid: in 6. part: æqual:* Daway codźień po iednym pápierku w ſerwatce przewarzoney.

Womitorya też należą, y owſzem przez nich Medyk máło co wſkora: iednák uważyć ma pilnie okoliczności.

Item. Extractum abſinthij cum Vitriolo Martis, często záżywáne. oſobliwie pomaga, czego wielu doświadczyło.

Służą też y Chymica rożne, iáko *Arcan dupl: Tinct: Tartar: Tinct: Vitrioli mart: cum caſtareo Tinct: Mart: Abſinthica Flor: Sali Sarm: Mart: Spir: Volat: Oleos arom: &c.*

Ná żołądek trzebá mieć oſobliwy reſpekt, nie tylko dáiąc *abſorbentia*, ále też *corroborantia*, ták wewnątrz, iáko też y powierzchownie, o

czym

czym miałeś dość ſpoſobow w chorobách żołądkowych.

Jeżeliby ſię głowá mięſzáłá, y drzenie ſercá było, ná to. R. *Succin Moſchac expreſ: ſcr: aa. 2. deſtil: ſcr: ſ. Extr: Pennia ſcr: 1 Calamm: Aromat: gr: 12. Margar: pra: Corall. rubr: præ: aa: ſcr: 1. Ol: Macis gut* 3. *Ambra* 15. *gr: Sacchari in aqua Cinam: Sol: unc: 6. f rotula* Ktorych ma chory częſto záżywáć. Do powierzchnych ápplikácyi ſłużą rożne plaſtry, *Ung: Linimenta, Fomenta*, o czym maſz w zátwárdzeniu Sledziony, álbo Wątroby Kąpiel też z Meliſſy wielom pomaga, &c.

O SZKORBOCIE.

ZNáki Szkorbotu. Naprzod bol głowy y záwrot oney, ktory ieżeli długo trwáć będzie ſpráwuie álbo *Epilepſią*, álbo *Apoplexyą*, álbo páráliſz. Twárz bywa bládá, y nábrzmiała, ná ktorey tu y owdzie kroſtki pokázuią ſię, ále nie záwſze, Zęby poczerniáłe, y chwieiące ſię; z uſt fetor z zágniełych dziąſeł pochodzący. Dziąſłá częścią bywáią czerwone, częścią żołtáwe, nábrzmiáłe, czáſem świerzbiące, z ktorych krew wodniſta odchodzi; przytym ślin z uſt częſte odchodzenie, przez ſpluwánie, nieſpánie, w niektorych záś wielkie oſpálſtwo, oddech cięſzki, Káſzel, Náuzea, ápetytu utrácenie żywot czáſem wolny, á czáſem trudny do ſtolcow, bokow rozdęcie, bol w żywoćie, ná no-

gách

gach wydáią śię plamy, albo krostki, częśćią śine, czerwone: á pod czás czarne, á nie tylko ná nogach, ále też y ná wstydliwych mieyscách: te zás plámy ná nogách, y gdzie indźiey, zá czásem obracáią śię w wrzody smrodliwe. Bywa iednak Szkorbot y przez tych plam, ále rzadko Ciáłá też bywa wielka oćiężałość, po członkách bole niby w Podágrze, á uryná bywa ćienka, y bláda, w ktorey ustáie śię piasek. Gdy śię choroba wzmoże, spráwuie Páráliſz. Konwulsye, y inne choroby ciężkie. Przyczyná iest, zbytnia ostrość krwi, z słonośći, y kwáśnośći pochodząca.

Progn: Gdy śię tá chorobá wzmoże, z trudnośćią uleczona bydź może, ná początku záś łátwa iest do leczenia, w práwia też często w puchlinę, álbo w suchoty, álbo w kátar duszący, álbo w Páráliſz, álbo w Apoplexyą, á pod czás y sámá zlekká człeká morzy. *Item.* Ktorzy dźiedźicznym sposobem (to iest z Rodzicow) tę chorobę ćierpią: nigdy doskonále uleczeni bydź nie mogą.

Gdy śię stárym przyda, żyćia im dokonywa, Białogłowy do tey choroby skłonnieysze á niżeli męszczyzná. Gdy w tey chorobie będźie duszność wielka, plámy śine, álbo czarne po ćiele, álbo wrzody, przytym morzyská o koło pępká, znáki są bárdzo niebeśpieczne, Gdy dźiąsłá zbytnie wyrastáią nákształt grzybow wkoło, znák wielkiey ostrośći humorow. Ieżeli záś dźiąsłá niszczeią, á záwczásu śię temu nie zábieży,

bieży, w krotce y uſta zárázone bywáią; ták dálece, że ćiáło (zárážone iádowitym humorem) w koło uſt opada, y zęby wſzyſtkie opadaią. Ieżeli w tey chorobie Sledźiony, y Wątroby obſtrukcya będźie, nádźieiá żyćia zginęłá.

Sposoby do leczenia

NA pozbyćie tey choroby, zrázu záráz należą purgánſe, krwie puſzczenie, womitorya, otwieráiące lekárſtwá, ná poty, ná popędzenie uryny, także *Absorbentia, &c.* O czym podáie ſię ſpoſob.

Absorbentia. R. *Croc: mart: aper: ſcr.* 1. *Ebor: S. igne pra: Salis armon: depur: Ocul: cancr: pr: aā: dr: ſ. Antim: Diaphor: ſcr:* 1. *M. dividatur in tres partes aqual: Vel* R. *Aloe Myrrhæ aā. unc. ſ. Croci Antim: diaphor: aā. dr:* 1. *Sem: Cochlear: Naſtur: aā: dr:* 1. *S. M. f pulv: dcſ: ſcr:* 1. *bis de die.*

Purgáns R. *Maſ: pill: d. Ammon: dr:* 1. *Maſticis Myrrhæ. Vitriol. Mart: aā: ſcr. ſ. Reſin: Ialap: gr:* 7. *Mercur: dulc: gr:* 5. *f. pill.* rozdźiel ná dwá rázy, day zráná iednę połowę, drugą idąc ſpáć. *Vel* R. *Maſſ: pill: Melanag. Quercet: dr:* 1. *S. Extr: fol: Senæ dr:* 1. *S. Reſin: Ialap: dr:* 1. *Tart: Vitriol: dr ſ. Salis Succin: volat ſcr:* 1. *Naſtur: Cochlear: Sinap: aā. dr: ſ. cum ſ. q. Elixir propr: ſ. Maſſa ex qua formentr. pillulæ conſvetæ, doſ: ſcro* 9 Służą y inſze purgánſe rożne, *per infuſionem* robione, ktorych dla krotkośći nie opiſuię.

Ad præparationem humorum pravorum Apozema R. *Rad: Apij Fœniculi aā. unc.* 1. *S. Raphani raſi dr:* 2.

Raſuri

Rasur: Ligni Guaiaci unc. 2. Cort: eiusd: unc: 2. Herb: Trifol: aqu: M. 1. Fumar: Card. ben: aã M. 2. Sem: Raph: dr: 2. Tartar. Crud. dr: 1. ſ Granor: Iuniperi unc: 2. inciſa & cont: coqu: in ſ. q. Aqu: Comm: colatura ferventi adde Becabun: Naſtur: aqu: Cochl: aã. M. 1. Macer: per 24. hor: Colatura dentur unc: 6. des bis de die, addendo (pro qualibet doſi) Syrup. de Menta unc: 2. Aqu: Theriac: dr: 1. interiectis purgationibus.
W zimney konſtytucyey nátury: należą zioła te. *Piperitis, Beccabunga, Cochlearia, Raphanus, Perſicaria, Chelidonium, Abſinthium Sinapis, Enula Icorus, &c.*

W ciepłey záś te. *Fumaria, Endivia, Acetoſella, Scolopendria, Acetoſa, Cichoreum, Sedum minus, Chamadrios, &c.*

Ze ſtali rożne Medykámentá præpárowáne: ſą bárdzo ſkuteczne, o ktorych miałeś dość wyżey: iednák w zimney conſtytucyey nátury: nie dobrze ſię nádáią.

Poty ſą bárdzo potrzebne, ná co R. *Stybij diaphor: ſcr: 1. Sali fumar: ſcr: ſ miſce,* day ná raz, y inſze ſą rożne mixtury, ktorych wypiſać niepodobna.

Morcorij dulcificati uſus per continuos 12. dies, doſkonále leczy tę chorobę, byle był 7. álbo 8. rázy ſubliminowány, żeby Saliwáciy nie pobudził, dáiąc przytym pić Dekokcyą z zioł należytych chorobie.

Ludzie ubodzy, ták ſię ná Szkorbot leczą, biorą

biorą *Card: Bened:* garść, piołonu puł garśći rzod krwie ſkrobaney trzy łyżki, iałowcu przetłuczonego trzy garśći, wierzchołkow ſoſnowych garść, moczą to w młodym piwie, y piią co dzień, kąpiel też ſobie ſpráwuią z wierzchołkow ſoſnowych, wárząc ie, inśi ſame wierzchołki ſoſnowe wárzą w Piwie z iáłowcem, y piią; inśi też mleko kozie wárzą z rzeżuchą, y piią co dzień.

Ná dziąſłá gniiące. R. *Tinct. Lacca unc. 1. Liquor Styp. unc. ſ. miſce.* ſmáruy tym dziąſłá częſto. *Vel R. Aqv. Ant. ſcorb. dr. 2. Tinct: Lacca unc. 1. ſ. Mell. Roſat dr. 3. miſce,* náćieray tym dziąſłá; oſobliwie też *Tartarus Vitriol.* ieſt dobry ná dźiąſłá gniiące, mieſzáiąc go *cum decoct. Guaiaci & Herb. Cochlear.*

Ná bol w Goleniách.

WEś kwiećia rzeżuchy wodney, rumienkowego, Bzowego, wierzchołkow ſoſnowych, wſzyſtkiego po pułtory garśći, warz w mleku, okładay nogi.

Enemá ſkuteczna, ná wielkie bole w żywoćie.

R. *Decoct: Carmin. Flor. Mellilot: Chamomill. Roſmar. Abſint. aã. M. 1. Rad. Enul. Camp. unc. 2. Baccar. Laur. dr. 1. coqve in ſ. q. lactis* R *Colat. libr. 2. adde Elect: lenit. d. Bacc. Lauri: aã. dr. 6. f. Enema.*

Ná párćie w bokách.

R. *Ol. Lumbric. Cappar. Cochlear. aã. unc. I. misce f. Linimentum*, ſmáruy nim boki.

Ná Plámy. Weś piołunu, rozmárynu, ſabiny, Náſturcyi rzeżuchy, wſzyſtkiego po garści, warz w wodzie kowálſkiey, przykładay co dzień po dwá rázy.

Exulcerácye ná łyſtkách, nie przyimuią tłu- ſtych ápplikácyi, ná co ſłuży proſzek do poſy- powánia. R. *Sacchari Saturni Croci mart. Myrrha Mercur. dulc aã ſcr I. f. pulv.*

Ná ſpádnienie z ćiáłá (áby go chory prędko nábył) niech piie ośle mleko, álbo Dekokcyą z Chiny z ſlimakámi.

Ná ſzkorbot ieſt oſobliwym rátunkiem, ziele rzeżuchá biáło kwitnąca, záżywáiąc iey iá- kimkolwiek ſpoſobem.

Wánny też ſuche ſą pomocne, womitorya, krwie puſzczenie, zrázu, czego Medyk rozſą- dny będzie wiedział kędy záżyć.

Puchliná gdy ſię przyda z ſzkorbotu, ták ſię leczy iák zwyczáyna, przydáiąc *ad Medycamenta ſpecifica Antiſcorbutica.*

Ná bole w ſtáwách ſłużą rożne wodki, *Linimenta ex Antiſcorbuticis.*

O CHOROBACH.
Nerek y Pecherza.

To ieſt, o Kámieniu w Nerkách, o bolu nerek, o kámieniu w Pęcherzu, o zápaleniu Nerek, y Pęcherzá,

rzá, o Krwáwym moczu, o zránieniu Nerek, y pęcherza, o niestrawności Vryny, o niezátrzymániu Vryny, o Iscburyey Stranguryey o Dysuryey álbo gorącośći Vryny.

O Kámieniu w Nerkách, y bolu ich.

BOl Nerek (ktory nazywa się *dolor Nephriticus*) bywa nie tylko w nerkách, ále też y *in Urethribus*. Wiele przyczyn iest bolu Nerek, Naprzod kámień w nich zostáiący, álbo flegmá gruba. Gdy kámień długo w nerkách przetrzymány będzie, máły bol spráwuie, dla tego że nerek substáncya nie ma wielkiego czućia. Ieżeli zás do początku Urethry wnidzie, one rozćiągáiąc. y nie mogąc się przez nie przećisnąć bol nieznośny czyni. Toż czyni y flegmá gdy się *in Canali Urethræ* powiesza; álbo krwi kawałki, gdy też meáty zátykáią. álbo ropá gęsta lubo z inszych cześći pochodząca, czáłem y *flatus* zákradszy się *in Urethras*, bole przykre spráwuią.

Przyczyną rodzenia się kámieniá w nerkách; iest kwáśność spiekáiąca y spaiáiąca śćiągáiąca się do nerek; ktora gdy w nich zostáie *Oleosam Alkalinam, Salsam, Tartaream fixam, & feculentam, mucilaginem: vel chylum haud bene coctum aut fermentatum.* ná ten czas kámienie álbo piasek z pomienionych humorow zwykłá rodzić.

Tá záś kwáśnośc subtelna, ktora názywa się *Volatilis & Spirituosa;* nie tylko się rodzi *ex Succo Pancreatico*, ále y z żołądká, pewna to bowiem,

Wa że

że *coagulum calculi* pochodzi, z kwáśnośći rodzącey śię w nim, záczym idźie, że we krwi *& in ſero Spiritus acidi volatiles* zoſtáiące: kámienie rodzą piaſek też w nerkách rodzący śię, gdy z nieiáką kliiowátą máteryą pomięſzány będzie od teyże kwáśnośći, ſpieka śię, twárdnieie. Należy do tego wątrobá, y śledźioná, y ſame nerki gdy ſą gorące, ktore máteryą ſpoſobną do kámieniá przyćiągáią y ſpiekáią. Tákże ieżeli *Venæ Emulgentes* ſą ſzerokie, ze máterye grube, y oſtre łátwiey do nerek przyimuią *Urethres* też gdy ſzczupłe ſą. przez ktore máterya z nerek gruba przechodźić nie może, kędy zoſtáiąc geſtnieie, y ſpieka śię.

Dáią inſze rożne przyczyny rożni Authorowie, tu śię położyły, według opiniey Neotherykow.

Powierzchne przyczyny rodzenia kámieniá ſą, potráwy grube, kliiowáte, y ſłone, iáko to mięſo wołowe ſolone, álbo wędzone tákże mięſa wieprzowe, záięcze, gęśie, y owe, ktore w ſobie maią lipkość, iáko to Węgorze, Mięſy Sumy, y inſze; tákże Sledzie, Wyzıny, Sárdele, Ser, iáycá twárde, Káſztány, Gruſzki, Pigwy, wody nie czyſte; Tákże álimentá bárdzo gorące, iáko pieprz, imbier, &c. Cybulá, Czoſnek, wino ſtare, y mocne, ktore wątrobę y nerki bárdzo zápalá; tákże winá młode nie wyſtałe, álbo wodniſte, y zmięſzáne, kąpieli częſte, łáźnie, *Venus immoderatior, quæ renibus eſt inimiciſſima* y w pićiu, częſty gniew, &c.

Znáki Kámieniá w Nerkách.

Pierwszy znak ieſt bol w krzyżach, ktory (ieżeli w ſamych nerkach ieſt kámień) bywa wolny, ile rázy zás ruſzy ſię *ad Urethram*. ſpráwuie bol bardzo przykry, ktory ták długo trwa, poko tám zoſtáie kámień, że álbo názad wyidzie do nerek, álbo przemknie ſię do Weſyki, dopiero uſtáie.

Drugi znák ieſt. Uryna, krwáwa, ktora pochodzi z zránionych żyłek od kámieniá, tá bywa rzadko czerwona, ále iáko ług, chybá żeby znácznie było zránienie, lecz ten znak nie záwsze pewny ieſt, albowiem y z inſzych przyczyn: krew z uryną odchodzić może, iáko o tym będzie niżey, przyczyná zás krwi z kámieniá bywa, gdy chory álbo ná koniu, álbo ná wozie prędko iedzie, álbo biega, táńcuie, &c. w ten czas poruſzáiąc ſię kámień, oſtrością ſwoią ráni nerki.

Trzeći znák ieſt. Ná początku choroby uryná ćienka, wodniſta, potroſze odchodzi, ktora ieżeli obádwá *Urethres* będą zátkáne kámykámi, álbo máteryą grubą; cále ſię zátrzymywa, gdy ſię zás kámień álbo máterya przećiśnie do pęcherzá: uryná gruba, mętna, y wiele iey odchodzi, w ktorey uſtáie ſię piaſek.

Czwarty znák ieſt. Piaſczyſtey máteryi, y kámykow z uryną częſte odchodzenie. Ieżeli bowiem chory przed tym pozbywał kámykow choć máłych przez urynę z bolem, znák ieſt kámienia większego.

Co się tycze piaszczystey materyi, przez urynę odchodzącey tá nie záwsze iest pewnym znákiem; wiele iest bowiem tákich, ktorym práwie záwsze z uryną wychodzi, przećięż ná kámień nie choruią, ten piasek pospolićie bywa słony, y da się w palcách rozetrzeć; ták że nie znáć go w świeżo upuszczoney urynie, aż dopiero gdy ostygnie, ná spodźie się ustáie, kámienisty zás piasek; w świeżo upuszczoney urynie, záraz ná doł upada, áni się da pálcámi rozetrzeć.

Piąty znák iest nád inne pewnieyszy, to iest: gdy kámyk z uryną wyidźie, co znáczy że ich iest więcey.

Szosty znák iest, tretweinie biodrá z tey strony, w ktorey kámień w nerce zostáie, gdy bowiem będźie znáczny, przyciska tę sucha żyłę, ktora idźie po między muszkuły w krzyżách, ná ktorych nerki polegáią.

Siodmy znák iest. *Testis retractio*, z tey strony w ktorey się bol odzywa w krzyżu, nerki bowiem y Urethry przykrym bolem zmięszáne, śćiągáią się, z kąd *Vasa sperimentica* y części przyległe, oraz z niemi śćiągáią się też, álbo kurczyć muszą; ná ten czás uryná y stolce zátrzymáne bywáią.

Osmy znák iest Nauzea, y womity dla społeczności nerek z żołądkiem przez membranę *à peritoneo per nervum sexta conjugationis* z ktorych dwie otnogi od żołądká idą do nerek z kąd flegmá, cholerá żolta, álbo rdzáwa odchodzi.

Gdy

Gdy ſię filamenta w urynie pokázuią, znaczą zránienie nerek.

Chorobá tá często myli Medykow: álbowiem podobne ma Symptomatá kolicznym, rozeznánie iedno od drugich, opiſało ſię w koliczney chorobie *ſupra*.

Progn. Kámień w nerkách bárdzo niebeſpieczny ieſt, wiele złego przynoſząc, iáko zápalenie, owrzedzenie, bole nieznośne, nieſpania, osłábienie, gorączkę, uryny zátrzymánie, y inſze bárdzo ſzkodliwe choroby. Jeżeli chorobá ieſt dziedziczna, (to ieſt z Rodzicow) uleczona doſkonale bydź nie może, ále aż do śmierći dokucza. *Item.* Gdy ſię pokażą uryny mętne, y gęſte z piaſkiem: (ktore przedtym bywáły iáſne) od choroby uwalniáią.

Item. Ieżeli kámień wnidźie *in Urethras*, y tám uwięźnie, im ieſt więkſzy, y oſtrzeyſzy, tym ćiężſze bole ſpráwuie.

Item. Ieżeli ſubſtáncya nerek od kámieniá zrániona będźie; uleczyć ſie nie może, y medykámentá ktore ſię dáią ná kámień rány ich bárdziey rozſzerzáią.

Item. Dźiećiom, częśćiey ſię rodźi kámień w pęcherzu, podroślcyſzym záś w nerkách.

Item. Ci ktorzy ſą otyli, częśćiey choruią ná kámień, á niżeli chudźi. Białegłowy rzadko ćierpią kámień.

Sposoby do uleczenia bolu, y kámieniá w nerkach, albo in Urethribus *uwiązłego.*

URethres, nazywáią się kánały, albo meaty, dwá ściśłe, przez ktore uryná oddzielona od krwi w nerkách przechodzi do pęcherzá.

Kurácya záwiśłá, naprzod ná rozprzestrzenieniu meatow, dla łátwieyszego wyśćia, lubo kamieniá lubo inszey máteryi zátámowáney, bole sprawuiącey.

Ná co służą naprzod Enemy rożne: Náprzykład. R. *Malvæ Parietar. Violar ononid; aã. M.* 1. *Flor. Chamomill. Malv. Genistæ aã. pug.* 3. *Rad. Alth. unc.* 1. *Sem. Dauci dr.* 3. *coqu in s. q. aquæ com.* R. *Colat. libr.* 1. *s. adde Cass. pro Clyster unc. s. Ol: Lilior albor unc.* 1. *Scorpion simpl. dr.* 3. *f. Enema. Vel ex solo lacte addenda Therebinthinam cum vitell: ovi agitatam. Vel* R. *Rad. Altheæ Lilior alb. aã. unc.* 1. *fol. Malv. Viol. Pariet. Branc. Ursin aã. M.* 1. *Sem. Lini Fanugr. aã unc.* 1. *Pecuum pingv. ńro* 6. *Flor. Chamomill. Mellil: aã pug.* 1. *coqve* R. *Colat libr.* 1. *s. dissol. Cass. Cathol. aã dr.* 6. *Olei Lilior. Violar. aã. unc.* 1. *s. Butyri recent. unc.* 2. *f. Clyster. Vel* R. *Olei Anethini, Chamomill. aã. libr. s. Ol: Amygdal: dulc. unc* 2. *Olei Rutæ cocti unc* 1. *f. Enema.* iest pewna. Po Enemie záraz przyłozyć (ná krzyże y żywot) kátápláſmę. R. *Fol. Malvæ, Parietar. aã. M.* 3. *Petrossell: cum toto M.* 1. *Rad. Raphani unc.* 2. *Cæpæ: sub ciner. coct. ńro.* 4. *decoqv. & conqu. adde Olei Lilior. Amygdal. amar. Butyri recent. aã. unc.* 2. *f. Cath. quod duobus linteis ra-*

geis varis inclusum, ventri & lumbis amplicetur calide, & quoties refrixerit recalesc in Sartagine, álbo też *fotus nato R. Rad. Althea unc. 4. Herb, Parietar. Malv. Melil. Ceresol. Chamomill. aa. M. 3. Sem. Lini unc. 1. Rad Malva. Petrosel. aa. unc. ʃ coque in lacte dulci pro potu.* Służą ná to y Ungventá. R. *Ol. Lilior. Amygdal. dulc. Chamomill. aa. unc. ʃ. Scorpion simpl. dr. 2. M. f. Linim. quo pubis regio ungatur.*

Item. Weś Cebule pieczoney, korzenia pietruſzczánego wárzonego, rozetrzyi w donicy, przyday iáłowcu tłuczonego, máſłá, zmięſzay, przyſmaſz, przyłoż ćiepło ná krzyż y ná łono.

Item. Sámę Páryetáryą z Trybulą zwierćiawſzy przyłoż ná krzyże, y łono. Służy też dobrze y *Oleum Nephriticum Minsicbti.* Potym krew puśćić z żyły Bázyliki dla zápalenia, ktore bole zwykły ſpráwowáć, nie ktorzy każą z nogi puſzczáć. A poniewaſz wiele złych humorow wiąże ſię przy tey chorobie. trzebá ie ſprowadzáć przez purgánſe, ktore nie máią bydź mocne, do tego nie máią bydź dane pod czás bolu wielkiego: aż opuśći.

Sposoby purgánsow.

R. *Aqu. Alkekin. Saxifr. aa. dr. 6. Syrup. de Pa. ciet. unc. ʃ. Extr. Panchimag. Coroll. dr. ʃ. Salis Tartar. scr. 1. M. f. pot.*

Item. Catharticum Therebintinatum Mynſ. ieſt doświádczone. Tákże *Therebint* purgáns, *Minſicbti est ſpecifica.*

Item. R. *Fol. Senæ el. unc* 1 (Rhabar. *dr.* 1. *Her. mod. Polipod. aã. ſcr.* 2. *Cinam Zinzeb. Miliy Sol. Saxifr. Sem. Geniſtæ aã. dr.* 1 *ſ. pulv. doſ. dr.* 1. *Vel* R. *Thereb. unc. ſ. Caſſiæ recent. tractæ unc.* 1. *M. f. bolus* álbo *Therebinthina cocta cum pulvere Rhabarbar.*

Dla otwieránia meatow przed purgánſami, y po purgánſach dáwáć Dekokcie, naprzykład. R. *Hord. integr M.* 1. *Cicer. rubr. M. S. Malvæ Altheæ aã. dr* 3. *Sem.* 4 *frigid. jor. aã dr.* 1. *S. Ficuum ping: ńro* 12. *Seleſten par.* 8. *Liquir unc. ſ. coqv. in S. q. aquæ* R. *Colaturæ libr.* 2. *adde Syrup. Capill. Ven. unc. ſ. detur. bis vel ter de die doſ. unc.* 4. *Item. Syrup. de Hybiſco cum aqua appropriata,* ieſt bárdzo dobry.

Wolne womitorium pod czás ieſt bárdzo pożyteczne dla rewulſyi, przez ktore wiele złych humorow pozbywa ſię, iákoſz nie raz náturá ſamá przez ſię, (gdy bole dokuczáią) ieſt do nich ſkłonna.

Náprzykład. R. *Aqv. Tepid unc.* 4. *Olei Oliv. unc.* 1. *Syr. Acetoſi ſimpl. unc* 1. *ſ.* zmięſzay, dáć letnio. Ieżeliby potrzebá było co mocnieyſzego dáć *Tartar. Emmet. Mercur. vitæ Sal. Vitriol. Vin. Emmet.*

Pro potu ordinario dawáć Dekokcyą z ięczmienia, z korzeniem Slazowym, z drzewem ktore názywa ſię *Lignum Nephriticum,* przydáiąc bobku, y *Semen dauci.*

Item. Oleiek Migdáłowy z Dekokcyą Slázową

częſto

często dáiąc do picia, bardzo skuteczny, albowiem odmiękcza, otwiera, y bole usmierza. *Item.* Hæmorhoidow otworzenie, (kto do nich zwyczayny) znácznie pomaga. Kąpieli też wielepomagáią, ktore maią bydź warzone z ziołámi odmiękczáiącemi, te albowiem, boleśći prędko usmierzáią, y meáty rozwalniáią, iednak nie często ich záżywáć dla osłábienia śił.

Kapiel. R. *Virgæ aur. Parietar. Malv. Heder. terr. Saxifrag. aā M.* ʒ. *Rad. Ononid Bard. Althea aā. unc* ʒ. *Flor. Melil. Sambucci Chamomill. aā. M.* 2. *Fænug. unc.* ʒ. *Baccar. Iunip. M.* 1. *Rapar. rec. nro* 12. *coque pro balneo,*

W samey kąpieli day choremu oleyku Migdáłowego łotow dwá z rosołem przycukrowawszy. Potym dawáć rożne *Diuretica;* to iest, urynę popędzáiące, y kámień kruszące, álbo wywodzące, ktore zrazu máią bydz wolne, á potym mocnieysze, ná co podáią się sposoby rożne sekretne: Naprzod sok Limoniowy z oleykiem. Migdałowym: często záżywány, czyśći nerki z piaszczystey máteryi, także y sok z rzodkwie, z winem zażywány, także czosnek, álbo iałowiec w gorzałce moczony, álbo oboie wraz piiąc tę gorzałkę; wypędza piasek, y kámień, kruszy, także drzewo zwáne *Sasafras*, w piwie moczone, przydawszy iałowcu, y *Semen Dauci*, piiąc záwsze skuteczne iest.

Item. Weś mydłá Weneckiego dr. 1. rozmąćiwszy z winem wypiy, gdy go kilkákroć záżyiesz, uznasz skutek.

Item.

Item. Zołć Karpiowa z winem záżyta, kámień pędzi. *Item.* Uryná kozia świeża pita iest doświadczona, á że iest obrzydła lepiey z niey zrobić *Spiritum.* Alchimickim sposobem. *Item. Succus Betulæ;* to iest sok Brzozowy ná Wiosnę zbierány przewárzony y pity codzienne: iest bárdzo skuteczny. *Item.* Proszek z stonogow, z Chrząszczow zrobiony, iest dobry. *Item.* Mydło Hiszpáńskie. *Item.* Kliy, álbo Gumi, ktore rośnie ná wiśniowym drzewie záżywáne, potężnie kámień kruszy, y wywodźi. *Item.* Proszek z kłobuckow od roży polney iest doświadczony ná raz drágmę, y więcey dáiąc. *Item.* Szczeki Szczupakowe suszone, y ná proch stárte, zázywáne, wiele ważą.

Item. Herba Theæ, powiádaią że ná kámień, dobra, nie wiemże czyli to prawdá. *Item.* Sok Limoniowy z winem záżywány, dobry iest, inśi z sokiem rzodkwiánym piią. Dáie się iednák przestroga. áby go często bárdzo nie záżywáć, gdyż żołądek od niego krostáwieie, z czego biegunká długá bywa.

Item. Skorupy iáieczne ná popioł spalone, záżywáiąc ná raz tego popiołu drágmę iednę, znácznie kámień pędźi. *Item.* Krew koźia suszona: w proszku záżywána: dobra iest.

Item. Wodka z Sábiny wypalona piiąc ią iest pewna. *Item. Sales* rożne, w Aptekách robione, iáko *Fabar. e fimo Columb. Parietar. Saxifrag. &c.*

Item. Alkekingi w winie moczone: piiąc to

wino

wino co dzień, piasek y kamień pędźi. *Item.* Bálsam náturálny, iest bárdzo skuteczny, á że tu trudno o niego ná iego mieysce może záżywáć *Balsam Peruian*, z oleykiem Migdałowym, Wodá też Egirska dobra.

Item. Sok z gęstniony Portuláki záżywány często, czyśći nerki, ieszcze lepiey mięszáiąc go z Terpentyną *Item.* Ziele Mikołáiek zwáne, wárząc y piiąc, tákże czyśći nerki.

Item. Serwatká kozia wárzona, z ziołámi náleżytemi; przydaiąc do niey oleyku Migdałowego, y co dźień piiąc, iest skuteczna.

Item. Wodká sekretna, robiona z octu y ślimakow kilkákroć dystyllowána; iest pewna.

Item. Extractum Iuniperi cum Therebinthina & Balsamo Peruiano.

Item. Ná czczo iedzone Migdały gorzkie, álbo iądrá Brzoskwinowe, tego dniá bronią od opilstwá y nie dopuszczáią rość kámieniowi; więc nie korzy máią ten zwyczay, że co dźień z ráná kilká Migdałow gorzkich ziedzą. *Item.* Weś liśćia dębowego unc 2. Złomikam unc. 3. bobku unc. 2. Głowek świniego rzepiu, naśienia fiałkowego, oboygá po puł funtá, prochu z záiącá palonego unc. 2. zmięszáwszy, daway ná raz po drágmie. *Item.* Ziele zwáne Tránk, ná proch stárte dáiąc go ná raz łyszkę w czymkolwiek; mocz zátrzymány wyprowadzá. *Item.* Iáłowiec stłuczony, y z oliwą przysmáżony, ná

krzyże

krzyże przyłożony, bol śmierzy, y kámień poruſza.

Item. Spalone ſzyſzki olſzowe ná popioł (ktorego záżywaiąc) ſą bardzo ſkuteczne.

Item. Proſzek z korzenia Slazu záżyty, piaſek y kámyki ſkutecznie wywodzi: rzecz pewna.

Item. Ná popędzenie Uryny. Weś gorzałki Hányſzkowey, oleyku Migdałowego, cukru, po dwá łoty, zmięſzay, day wypić.

Item. Kámień, ktory ſię znáyduie w żołądku Grzywaczowym, záżywáiąc go ná proch ſtártego, ieſt náyoſobliwſzy ná ſkruſzenie kámieniá: *Item.* Proſzek z korzenia páproći ſamice, kruſzy kámień zápewne. záżywáiąc go: *Item.* *Pulv. Clymopodÿ* ieſt doświadczony. *Item.* Weś ſoku Limoniowego, y *Parietaria* rowne częśći, przepal wodkę ktorey co dźień záżyway. *Item.* *Lapis Microcoſmi* ieſt dobry lubo ſam przez ſię záżywány, lubo z niego præparata rożne.

Ná uśmierzenie bolu wielkiego Emulſya.

R. *Aqua Petroſſel Malvæ aā. unc* 2. *Spir. Sallarm. Succinati dr.* ſ. *Spir. Nitri dulcif. ſcr.* 1. *Laud. Opiati gr.* 3. *Syrup. d Althea Ternel. unc.* 1. *M.* gdy bol bardzo dokucza, daway po dwie, álbo po trzy łyſzki dwá rázy ná dzień, *opiata* w ćięſzkich bolách ſą ná czás pomocne.

Proßek ták praſerwuiący od kámieniá iáko też wypędzáiący wielce ſkuteczny.

R. *Sem. Aniß Petroſſel. Aneth. Herb. Saxifrag. aā.*

unc.

unc. f. Mandib. Lucij pisc. Ocul. Sem. Cynorb. aa. unc. 1. misce f pulv dos dr 1

Item. ***Rzecz pewna ná Kámich.***

WEś soku z ziela Paryetaryi unc. 3. soku Limoniowego świężego, oleyku Migdałowego, oboygá po łoćie, zmieszay, day wypić, uczyń to przez kilká dni, uznasz pomoc.

Liniment ná krzyże boleiące.

R *Ol. Rosar. Nymphæ in aceto l.tor aa. unc. 1. Mucilag. in Althea Decocto Parietar extr. dr. 2. Ceræ parum f. linimentum* to iest smárowanie.

Prosek ná kámień pewny.

R. *Lapid. Nephrit. pr. ocul. Cancr. pr. aa. dr. 1. S. Sal. Succ. volat. dr. 1. Nuc. Mosch. dr. 1. S. M. f. pulv. dos dr f.*

Liniment ná krzyze doświadczony.

R. *Ol. Nuclcor. Persicor. Hypericon aa. unc. f. Scorp. Sympl. dr. 3. Flor. Verbasci dr. 2. Pingved. Cunicul. Galinæ aa. dr. 6. Succi Raph. Acerrimi unc. 1. f. Linimentum. &c*

O Kámieniu w Pęcherzu.

KAmień w Pęcherzu tymże sposobem, y z tychże przyczyn, co y w nerkách zwykł się rodźić.

Znáki kámienia w Pęcherzu.

Pierwszy znák iest, bol, *in Collo Vesicæ,* to iest, w measćie Pęcherzowym, ktory (gdy uryná odchodźi: záwsze przy dokończeniu iśćia oney) bárdźiey

bardziey śię wydaie, osobliwie *in Glande*. ten bol podobny Stránguryi, iákoſz máło rożni śię od niey zrázu aż śię inſze znáki pokażą.

Drugi znak: Cięzar *in Perineo & tota pennis regione* z bolem uprzykrzonym, co pochodzi z kámienia znácznego.

Trzeći znák. Gdy śię kámień znáczny, czyni wielką trudność w puſzczániu uryny: często álbowiem nápada chćiwość wielka do puſczánia iey, iednak tylko kroplámi z bolem odchodzi.

Czwarty znák Uryny zátrzymánie, ták, że y kroplámi odchodźić nieche, co pochodźi z zátkánia meatu, (przez ktory uryná przechodzi) od kámieniá.

Piąty znák ieſt. Gdy śię chory w znák położy, łátwiey urynę puśćić może, dla tego że kámień ná ten czás od meatu uſtępuie.

Szoſty znák ieſt. częſte *Pennis* erekcye.

Siodmy znák ieſt, *Teneſmus*, to ieſt wydymánie, oraz y chćiwość z uryną: dla społeczności muſkułu *Spincter* názwánego: Pęcherzá y Áni (*Anus*, názywa śię kiſzká oſtátnia ſtolcowa.)

Osmy znák ieſt, że chorży nie mogą ſpokoynie śiedźieć, áni leżeć. (y ieżeli znáczny kámień będźie) záledwie proſto ſtać mogą, chodźić też wolnie dopuśći.

Dźiewiąty znák ieſt: że chorzy od żadnych lekarſtw zázytych nie czuią folgi, y owſzem gorzey śię miewáią, álbowiem Medykámentá ktore przechodzą przez meaty, uryny przeſćiu ſłużące,

żące: nowey przyciągáią materyey do pęcherzá, álbo też flegmę ściągáią z kámienia (ktorą iest oblepiony zkąd ostrzeyszym się stáie, záczym bárdziey kole, rznie, y ráni Muszkuł Spinkter.

Dziesiąty znak, ztąd się dochodźi, że ieżeli chory przedtym czuł częste bole w krzyżach, á przytym się y kámyki z uryną pokázywáły, álbo piasek gruby: gdy te bole ustáły, y odchodzenie kamykow álbo piasku, znáć że do Weżyki weszły, w ktorey przez nie iáki czas zostáiąc rosną, y wzwyż pomienione Symptomátá spráwuią.

Iedenasty znák. Że chory gdy się (leżąc ná łożku) obráca z boku ná bok: czuie kámień ruszáiący się w pęcherzu.

Dwunasty znak iest. Odchodzenie uryny męttney, nákształt mleká, ktora gdy się ustoi, wiele w sobie ma mułu, pod czás się y krew między nim pokázuie co pochodźi z ránienia Muszkułu Spinkterá.

Naypewniey iednák ták wielkośći iáko y wielośći kámieni doyść się może: *Catheterem* w puszczonym, obroćiwszy nim tám, y sam po pęcherzu. Albo pálec násmárowáwszy oliwą włożyć *in anum*, y nim maczáć, náćisnąwszy z wierzchu łono drugą ręką: trzebá żeby chory leżał wznák, y kolána podniosł do gory.

Kiedy kámień w pęcherzu iest gładki, ná ten czás uryná odchodźi czysta.

Progn: Kamień gdy będźie kruchy, rzadko

bardzo użyć ſię da: gęſty zas y twárdy, żádnemi Medykámentámi rozwalić, ſkruſzyć, álbo zmnieyſzyć ſię nie da. Miękki záś iako krydá może ſię ſkruſzyć, álbo rozpłynąć, przez ſekretne Medykámentá, nawet ſámym Kátheterem rozetrzeć ſię da, álbo ieżeli ieſt máły, lubo twárdy, ſam przez meat, przećiſnąć ſię może, lubo z bolem, á czáſem *in canali* uwiąznie, ktorego z wielką trudnośćią dobydź.

Item. Ieżeli kámień między błonkámi pęcherzá uwiąznie, álbo do nich przyrośnie, chybá po śmierći z chorego wyięty bydź może. *Item*. Im ieſt kámień większy, y twárdſzy, tym trudnieyſzy do pozbyćia. *Item*. Białegłowy ſnádniey pozbyć mogą kámieniá, lubo przez wyięćie, lubo też przez dobrowolne wyśćie.

Spoſoby do leczenia.

KUrácya podobnaſz iako y nerkowego kámieniá, ktora záwiſſá ná oddaleniu máteryey, z ktorey ſię rodzi kámień, ná ſtárćiu álbo ſkruſzeniu, y wyprowádzeniu onego, y ná roſprzeſtrzenieniu, álbo rozwolnieniu meatow, dla łátwieyſzego wyśćia, o czym masz w kurácyey kámieniá nerkowego.

Tu ſię dokłádáią pewne ſekretá.

Likwor ſławny ná kámień.

R. *Sal: Tartar: puriſſ: unc:* I. *affund: Aqu: Petroſel. libr:* I. *miſce ad reſol: poſtqv: Subſed: filtra per chartam bib: adde aliqu. de Cort: Arantiar: pro tinct: crocea doſ: dr:* I. *& plus* I. *liquore convenienti.*

Item.

Item Proszek z stonogow præpárowány ch, iest doświadczony, dáiąc ná raz dr. 1. w wodzie grochu czerwonego wárzonego.

Item. Popioł z záiącá márcowego spalonego z popiołem iáłowcowym: iest skuteczny. *Item.* Mozg sroczy dáiąc go ná raz połowę, ktory rozmącić z winem, przecedziwszy day wypić niektorzy sobie przypiekáią. *Item.* Krew kozłowa suszona, ná proch utárta y záżywána, ieszcze lepsza sol zniey wyciągniona Chymicznym sposobem.

Item. Dekokcya pewna, R. *Rad: liquir: scr:* 1. *Althea Gramin: Ononid: aã. unc: s. Baccar: Halica tabi ñro* 20. *Cicer: rubr: unc:* 4. *Passular. unc.* 1. *Sem.* 4. *frig: maj. aã. scr:* 1. *Hordei M.* 2. *coque in Aqua Alkekingi Ononid: Fragor: Flor Fabar: aã: libr:* 1. *S. Colat adde Syr: de Alth: Fernel: unc: a. M. dos.* ná raz unc. 5. dwá rázy ná dzień. Przy záżywániu tey Dekokcyey chory ma bráć proszek ten: R. *Assell: pr. dr:* 2. *Lepor: Vsti: Sang: Hirci pr: Spong:* Ro*sar Sylvester: Sem: Violar: purpur: aã: dr:* 1. *Spetiar: Litontrip: scr.* 2. *in decocto supra scripta, dosis scrup:* 2.

Stonogi ták się præparuią.

WEś Stonogow żywych co mieć możesz, wypłocz, ie wodą *Ononidis,* potym Petercymentem, odlawszy go, ususz ie w piecu po chlebie, álbo w inszym mieyscu ciepłym, żeby nie zaprzáły: wyiąwszy z piecá skrop ie Petercymentem, y znowu ususz, uczyń ták kilká rázy,

na ostátku skrop ie tym likworem, R. *Aqu: Fragor unc: 3. Spirit: Vitrioli dr: ſ. M.* ulusz znowu, schoway od potrzeby. Ieżeli kámień wnidźie *in Cervicem Vesicæ*, ktorą zátkawszy, prześćia u-ryny nie dopuśći, niech śię chory wznak położy, koláná do gory podnieśie, niech śię rzući raz, y drugi wznak, áby kámień odstąpił, ieżeliby to nie pomogło, w puśćić kándelkę álbo *Catheter*, y odepchnąć go.

Enemá ná kámień pęcherzowy skuteczna.

R. *Rad. Liquir: Althea Malva. aā. unc.* 1. *Ossium Mespil: Sem: Milÿ Sol: aā. unc: ſ. coqu: in ſ. q. aqu:* R. *Colat: libr:* 1. S. *adde Ol. Olivar. unc ſ. Verbasci, Scorpion: aā. unc.* 1. *Cass: recent: tracta dr:* 5 *Thereb. Cypr: Bened: laxat: aā. unc:* 3. *Nitri dr:* 1. *f.* Enemá.

Item. Aloe z mlekiem rospuszczone y pite, kámień kruszy.

Item. R. Sal: Fimi Columb: Fabar: aā: dr: 2. *Nitri dr:* 1. T. M. daway ná raz po scrupule 1.

Liniment do smárowánia łoná.

R. Ol: Scorp: Ranar: Lumbric: aā: unc: 1. *Sapon: Hispan: dr.* 3. *Nitri dr:* 1. *f. Linimentum.*

Item. Sal: Corallorum pro arcano habetur.

Item. *Pigułki pewne.*

R. Succi Liquir: in aqu: Alkekin: Sol: *unc:* 1. *ſ. Caphor: dr:* 1. *Croci ſcr:* 4. *Baccar: Alkekin unc. ſ. Gum. Tragan: Mastic: aā. dr. ſ. Laud: Opiat: gr.* 6. *f pill. consuetæ magnit. doſis. âro.* 3. *ad* 5. *ſunt ſæpius probatæ.*

Likwor, ktory w ostatniey potrzebie w puścić Szyryngą do Wezyki.

R. Thereb: dr: 3. Ol: Scorp: Simp: dr: II. Essent: Iuniperi dr I. Bals: Sulph: Subcinat. dr: s. Sacchar: Satu: scr: I. Aqu: Alkekingi unc I. s. f. Liquor.

Item. Ná Kámień.

Semen: Dauci w piwie moczone, álbo z nim wárzone codźiennie piiąc, iest skuteczne.

Item Lapis Lincis, Spongia Iudaicus, Vitrum combustum, Species Lithontrip: Iustinum Nicolai &c są osobliwe, ná kámień Nayosobliwsze są Essentia seu Liquor: Crystallia. Item. Oleum Camphora cum proprio menstruo paratum, dos: scr: s. Item. Lapis in Vesica fellis Bovis repertus, tali leporis calcinati Lapis Percarum.

Item. Strzyżyk ptaszek, dobrze w piecu ususzony, ná proszek stárty, iest osobliwym sekretem.

Item. Proßek pewny.

R. Saxifrag. unc: s. Imperat. Milij Sol: aã. dr. 3. Alkeking: vitri pr: aã: dr 2. f. pulv. dos dr: 2. Ve. R. Sangu: Hirci pr: Myrrha aã. dr. s. M. f. pulv: detur cum Aqua Raphani.

Item. Gdy chory uryny puśćić nie może, stłucz ziele Biedrzeniec, przysmasz z másłem, przyłoż ćiepło ná łono. Item. Proszek z skorup Slimakowych, iest dobry ná kámień, ná raz scr. ieden w winie. Item. Proszek z skorup iáiecznych, z ktorych się kurczętá wylęgły: iest pewny.

Item. Warz rumienek w winie, piy często, urynę pędźi, y kámień kruszy, toż czyni sok z belice często pity. *Item.* Kąpiel wárzona z łopianowego korzenia, iest wielce skuteczna. *Item.* Sok z pokrzyw często pity pędźi urynę. *Item.* Sok z koszyská toż czyni piiąc go. *Item.* Kámień lászpisz, ná proch stárty, kruszy kámień w nerkách y Pęcherzu. *Item.* Krew záięcza suszona, ná proch stárta. *Item.* Swieżą krwią lisią obłoż członek sekretny, czytałem że zápewne kruszy kámień, toż czyni piiąc ią z winem rozmąćiwszy: *Item.* Ziele mikołáiek z korzeniem wárząc y piiąc pędźi urynę. *Item.* Weś śiedm głowek czosnku, warz w wodźie, piy tę wodę, iest pewne lekárstwo, inśi moczą w gorzałce y piią.

Item. Zátop márcowego záiącá w otcie, spal go ná popioł, záżyway tego popiołu po puł łyszki, w winie, álbo w piwie.

Item. Experyment pewny. Weś żołtkow twárdo uwárzonych kilká; rozetrzyi ie z oleykiem Nárdowym, y Muscellinowym, przyday *Lap: Iudaici* co potrzebá, obłoż tym członek sekretny, wyidźie kámień. *Item.* Wino z rzodkwiánym sokiem, często pite, iest dobre ná popędzenie uryny.

Ná wyprowádzenie moczu gdy kámień záwadza choćby człek był bliski śmierći.

Weźmi prochu z ziela ktore Tránkiem zowią łyszkę zmięszay z iáiem miękkim, day zieść

chore-

choremu, potym niech nie pije aż we cztery godźiny.

Wánná ná Kámień pewna.

Weś Nostrzyku, ślazu wielkiego y máłego belice, złomikámienia, liśćia bebdowego, y z korzeniem, wszystkiego po dwie garśći, owśá z snopu urznąwszy 6. garśći, pietruszki, złotowierzby, pśinku, rumienku po garśći, warz, ostudźiwszy kąp się po pás.

Wodká ná Kamień.

Weś soku limoniowego funt, soku Párytáryey, rzodkwiánego, rowne częśći, kwiátu ślazowego garśći 4. *Scolopendria* garśći dwie, zmięszáy, przepal *in B. M.*

Dekokcya.

R. Rad: Ononidis unc. I. Saxifrag: Virg: aur: Clynopod: aā M. I. Baccar. Alkekin áro Iß. Milij Sol: unc: I. Sem: Lapp: Major. Cynam: Saxifrag. rubr: Anisi Fœniculi aā. dr. 3. Baccar: Hederæ arb: unc: ß. Stipt: Fabar: siccat: dr. 6. cum s. q. Aqu: Scolop: Parietar: & Vini albi f. decoct: ad tertiæ pars consumpt: dos: unc. 5. quolibet mane.

Item. Olea iuniperi, Therebinth: Succini &c. in Decocto Malvæ záżywáne są dobre.

Arcanum Nephriticum.

R. Ocul: Cancr: Spir: Sal: impragnat: dr. 2. Specier: Lithontrip: dr: I. ß. Sem: Saxifrag. Mil: Sol: aā: dr. I. Cinam scr: 2. Sal: Apij Petrossel: Ononid: aā. scr. I. M. doßs dr. ß. Insze sposoby rożne obacz

w kurácyey kámienia nerkowego. Iáko się wzwyż náminiło, że ieżeli kámień będzie znáczny, y twárdy, żadne Medykámentá y naysekretnieysze skruszyć go nie mogą, ináczey pozbyć go trudno, tylko przez wyrznięcie: w inszych Nácyách iáko we Włoszech, w Francyi nie tylko ludziom podeszłym, ále y dzieciom wyrzynáią, á u nas zaś w Polszcze (dla niebiegłości tych co do nich należy umieć ten sposob) wiele ludzi mizernie umierác muśi.

Sposoby do wyrzynánia Kámienia, ktorych záżywáią w Cudzych Kráiách.

Sposob pierwszy, ktory Chirurgowie názywáią *Apparatum minorem.*

Posádzą chorego *Lythotomus* (to iest, ten ktory ma kámień wyrzynáć) ná podołku mężą iákiego mocnego, (podłożywszy poduszkę) strzęśnie nim z gory ná doł kilká razy, y záraz obiedwie ręce do stop dobrze poprzywięzuie, koláná záś chorego z obudwu stron dwoch posługáczow máią dobrze trzymáć, iedno od drugiego iáko naylepiey rozłączywszy; zátym *Lythotomus* posmárowawszy pálec u lewey ręki ieden, álbo dwa; wpuszcza *in Orificium ani*, práwą ręką záś łono naciska, żeby z pod kości (*pubis* názwáney) kámień się ruszył *ad Perinaeum*, gdzie gdy go pálcem *in Orificium* wpuszczonym námáca: záraz na lewey stronie: między mosznámi á secessem; blisko Sátury *Perinaei* nożem z obu stron ostrym ránę według wielkości kámienia otwiera, po-

mykaiąc

mykáiąc noż aż do kámienia; ktory ieżeli przez ránę palcem popchnięty: łátwie nie wyidzie wyimuie go *forcipe*: po wyięciu záraz chorego rozwięzuie, y ránę iak naylepiey *conſolidantibus* opátruie przeſtrzegáiąc pilnie áby ſie rana co prędzey zgoiłá, żeby ſię uryna nią nię puściłá, do prędkiey konſolidácyey, ſłuży *Boll: Armen farina*, Máſtyx, Kádzidło z białkiem &c.

Drugi ſpoſob, ktory názywa ſię *Aparatus major*, to ieſt, chorego tákimże ſpoſobem iáko y pierwey związánego, (to ieſt; ręce do ſtop) ná ſtole *Litthotomus* kłádzie, y záraz wpuſzcza *Kątheter in perinæum* áż do Kámieniá, ktory námącawſzy tym *Katheterem*, przerzyna ránę w tymże mieyſcu iáko y pierwey, y záraz kłádzie páleç *in Anum* ktorym kámień do rány wypycha, ieżeli ſię nie da wypchnąć; inſtrumentem go dobywa A ieżeliby był wielki; tymże inſtrumentem kruſzy go y po káwałku wybiera, wybrawſzy: ránę iáko y pierwey dobrze opátruie.

Ieſt ieſzcze inſzy ſpoſob; to ieſt: włożywſzy pálec (ieden albo dwá) *in Anum Chirur*: nápchnie kámień ku łonu: y záraz otwiera meat *in musculo recto ſupra os pubis ſecundum fibrarum ductum*, przez ktory *forcipe* wyimuie káwień.

Gdy ſię tym ſpoſobem kámień wyrzyna, obawiác ſię nie trzebá aby ſię uryná przez ránę dobywáłá. Lecz tákie otwieránie bárdzo niebeſpieczne, dla exulcerácyey pęcherzá, ktora gorſzaby byłá á niżeli kámień.

Rzecze kto, do Anatomistow, to należy, ktorych tu w Polsce nie mász, á nie do Chirurggow; ná to odpowiádam według wszystkich Autorow, że właśnie kázdy *Chirurgus*, powinien *ex professo* umieć to, co do niego należy, iáko w cudzych Kráiách, nie Anátomistowie, ále Chirurgowie tę operácyą odpráwuią, ták też y tu w Polszcze miáłoby to bydź, czego że nie mász: Boże się pożal, iż dla ich niedbálstwá (w ápplikowániu się do tego) ták wiele znácznych ludzi umieráć muśi.

O Zapaleniu Nerek y Pęcherzá.

PRzyczyny zápalenia Nerek są te: *Animi páthemata, venus immodica*, pićie zbytnie trunkow gorących, záżywánie częste potraw korzennych, y słonych częste legánie wznák, ná miękkim posłániu, zbytnia ágitácya, zátrzymánie Hæmorrhoidow, álbo krwi pusczenia, kto do niey przyzwyczáiony.

Item. Uderzenie, spadek, ráná w nerkách, álbo w pęcherzu, gorączki wielkie: tákże gorącość uryny, z humorow iádowitych pochodzące, Kámień ostry w nerkách, bol ćięszki w nich że, owrzedzenie, uryny zátrzymánie, &c.

Znáki zápalenia Nerek.

BOl w nerkách wielki z strzykániem: tákże się chory áni podnieść, áni stáć ná nogách może, áni też ná bok żaden leżeć może, tylko wznák. Do tego ieżeli chory kichnie, álbo się

nagle

nagle ruszy: w ten czás większy bol y strzykánie czuie. Pod czás też bywa bol álbo trętwienie w biedrze, uryny częste odchodzenie: ktora zrázu bywa iasna, á potym czerwona, y mętna: przytym gorączká ustáwiczna, niespánie, głowy pomięszánie, Náusea, womity, przez ktore żołta, y flegmista odchodzi materya, bywa też kiszki *Colon.* zoawey zápalenie: ktora że bliższa nerek iest: podobneż Symptomátá spráwuie. Tym się rozeznawa: że w nerkách zápaleniu; bol do wyższych żieber, do grzbietá, y do pęcherzá rozchodźi się; gdy záś z kiszki zápalenie iest, bárdziey ku przodowi się wydáie, y do tego większa bywa odmiáná w exkrementách.

Znáki zápalenia Pęcherzá.

BOl około łoná, y częśći przyległych z gorącośći, y z zápaleniem, przytym uryná bywa gorąca, pod czás się y zátrzymywa, przydáie się y *tenesmus* gorączká, niespánie, prágnienie, &c.

Progn: Obiedwie te choroby; są niebeśpieczne, gdy bowiem te członki należące do konserwácyey żyćia, akcyą swoię utrácą: śmierć gotowa Większe máią w sobie niebespieczeństwo gdy się szaleństwo, álbo konwulsye, poty zimne rąk y nog ziębnienie nástąpi. Ieżeli się Hæmorhoidy dobrowolnie sáme otworzą w chorobie, uwalniáią od niey. *Item.* Ieżeli się inflámmácya w wrzod obroći, y máterya przez urynę odeydzie, dobrze. Ieżeli záś gdźie indźiey się obroći, niebeśpieczno iest.

Item.

Item. Máłe zápalenie, nie iest ták dálece szkodliwe. *Item.* Zápalenie pęcherzá wydáie się pod czás ná wierzch: co iest znákiem dobrym, álbo też gdy uryny wiele nád zwyczay odeydzie.

Sposoby do leczenia.

W Zápaleniu Nerek, lubo pecherzá krwie pusczenie zrázu, záraz iest naypotrzebniey sze, z tey ręki w ktorey stronie bol y strzykánie bárdziey dokucza.

Ná zápalenie pęcheruá z práwey ręki krwi pusczenie należy, á potym y z nogi powtorzyć; ieżeliby tego byłá potrzebá. Iesżcze lepiey Hæmorrhoidy otworzyć, gdyby się wydáły. Służą ná to y bánki z piiawkámi, ná krzyżách stáwione, tákze Enemy chłodzące, y purguiące. Ná przykład R. *Rad: Althea unc:* 1. *Fol: Malva Violar: Lactuca, aa. M.* 1. *Prunel. nro* 8. *Florum Violar: Hordei aa. pug:* 1. *f. Decoct: in fero lactis* R. *Colat. lib.* 1. S *dissolve Cassia vel Diaprun: Sol: unc:* 1. *Olei Violacei unc:* 4. *f. Clyster.*

Gorącość krwi, (z ktorey to zápalenie pochodzi) ma bydź temperowána: Emulsyámi, Julepámi chłodzącemi, przydáiąc Saletry præpárowáney, á osobliwie z tyzánną, z serwatką. Purgánse tu nie należą, chybáby tego byłá wielka potrzebá.

Powierzchne ápplikácye smárowánia, są bárdzo pomocne, iáko to *Ungu: album Camphor: Populeon Rosarum, Olea* tákze *Violarum Nymphæ, &c.* mięszáiąc ie z octem. *Item.* Wes białek od iáiá

przyday

przyday octu, y oliwy, ubiy dobrze, zmaczay w tym chustę; przyłoż ná krzyże; zbytnie chłodzące ápplikácye: nie máią bydź często záżywáne, dla zátwárdzenia zápalenia.

Káthápláſmá z chlebá wárzonego w mleku, przydawszy żołtkow iáiowych, száfránu trochę y oleyku rożánego: iest dobra. Tákże y bláchá ołowiána ná krzyże przyłożona, Plaster *de Spermate ranar.* Tákże rożne Káthápláſmy z ziół, chłodzących, y odmiękczáiących bárdzo skuteczne są, &c.

W zápaleniu pęcherzá: (zábiegáiąc Gángrenie) należą Káthápláſmy *ex Farina Fabarum, Orobi Lupinorum cum Vino coctorum.*

Przytym chory ma pić Tyzánnę. *Opiata* też służą: osobliwie gdy chory iest w gorączce wielkiey ktore tak przez ustá, iáko też y do Enem dáne bydź máią.

Item. W zápaleniu Pęcherzá, Czopki są bárdzo dobre, ktore máią bydź z sokow chłodzących robione, przydáiąc *Opium succum Hyosciami.*

Ieżeliby chory nie mogł puszczáć uryny: o tym będźiesz miał niżey náukę, w chorobie zwáney *Dysuria.*

W zápaleniu pęcherzá, ieżeli się tumor wyda ná wierzch y zbierze się, uwalnia od choroby. Ieżeli się záś obroći *in Scyrbosam duritiem*, iest trudne do leczenia, ná ten czas trzebá ápplikowáć *Mollificantia*, iáko są opisáne, w kurácyey *Scyrrhusa* wątroby.

Do

Do wnętrznego zażywania służą Emulsye, *cum Anodino minerali*, tákze *Aqu: Plantag: cum Saccar: Satur: Camphora cum Lapid: prunell & Saccari Satur: Item.* Iest na to osobliwy sok wyciśniony z żywych rakow, piiąc go z czymkolwiek,

O Krwáwym Moczu.

Ktory nazywa się Mictus cruentus.

KRew z uryną z rożnych miesc, y przyczyn odchodzić może, przyczyná nayczęściey bywa ze krwi pełności, álbo ostrości, álbo z kámieniá w nerkách zostáiącego.

Oprocz tego, przydáie się z spadku z dźwigánia ciężaru iákiego, z zbytniey ágitácyey, álbo z sámego pęcherzá gdy od kámienia w nim zostáiącego zrániony będzie.

Ieżeli záś muszkuł (*Spincter* zwány, álbo *canalis pennis*) zránione będą: ná ten czas więcey krwi wychodźi, iáko się przytráfia *ex effrenata Venere* z zápalenia pochodzącego, *ex fluxu Gonorrheo.*

Rozeznánie choroby należy ná sámey rzeczy: ná części zárušoney, y ná przyczynách.

NAprzod stárzy są podlegli tey chorobie, bárdziey ći ktorzy kámień cierpią &c.

Item. Gdy krew z uryną zmięszána bedzie, iest nákształt wody z wypłokánego mięsá, y niekiedy máłe káwałki krwi, ná spodźie pokázuią się, pospolićie uryná ługowi bywa podobna, osobliwie gdy się długo wpęcherzu przetrzyma, przez co czernieie. *Item.*

Item. Część zránioną (bol oneyże) znáczy, ieżeli bowiem bol w krzyżách czuć, znáczy zránienie nerek. Ieżeli w ſłábiznách, Pęcherzá.

Item. Krew, ieżeli ieſt z nerek: mięſza ſię doſkonále z uryną, z Pęcherzá záś częſtokroć czyſta, y niepomieſzána wychodzi. *Item*. Ieżeli z przyczyny kámieniá krew z uryną odchodźi: znáki kámieniá będą: w zwyż opiſáne, ktorych ieżeli nie będźie: ze krwi pełnośći, álbo oſtrośći zbytniey pochodzić muśi, co ſię częſtokroć ſtárym przydáie; oſobliwie z flegmy ſłoney ktora w nich pánuie.

Progn: Wiele y częſte krwi przez urynę odchodzenie: niebeśpieczne ieſt, gdyż álbo ſuchoty, álbo puchlinę przynośi.

Item. Ieżeli z wyżſzych częśći nagle krew do pęcherzá zlewa ſię, y tám ſię, ſpiecze, urynie wolnego prześćia nie pozwala, zátykáiąc meat, przez ktory odchodźi uryná.

Spoſoby do leczenia.

IEżeli pochodźi z pełnośći krwi, álbo też z oſtrośći iey; záraz trzebá krew puśćić z ręki y z nogi, ieżeliby byłá tego potrzebá, álbo Hæmorrhoidy otworzyć ieżeli chory do nich zwyczáyny, ſłużą y bánki ná krzyżách: przytym dla expurgowánia humorow oſtrych we krwi zoſtáiących ſłużą purgánſe: Náprzykład. *R. Rhabar: pulv: dr:* I. *Corall: rubr: pr: Bol: Arm: aa. ſcr. ſ. Aqu: Plantag: unc:* 3. *Syr: Roſat: Sol: unc:* I. *M.* day ná raz. *Vel R. Caſſ: rec: tracta unc:* I. *Rhabar: ſcr:*

2 *Bol: arm: scr:* 1 *M. cum Saccar: f. bolus*, álbo też *per infusionem Rhabar: cum fol: Sena &c.* Potym náleżą *Consolidantia*. To iest: Weś soku babczánego czystego unc: 5. przyday *Boli arm: Lap: Hemmat: ad. scr:* 1. zmięszay day ná raz. *Vel* mleko owcze często pite, przydáiąc do niego *Bol: Arm.* iest bárdzo skuteczne. Ieżeli pochodzi z pełności y gorącości krwie: ná ten czas záżywáć Dekokcyey chłodzących. *ex Lactuca portulaca, Cichoreo, Endivia floribus Nymphæ*: przydáiąc *Rad: Consolidæ Herbæ Centinodi, millefolij, Equiseti summ Rubi Myrabol.*

Item Trochisci Gordonij, ná tę chorobę są naypewnieysze; tákże *Trochisci de Carab: cum aqu. Plantaginis.* Przytym chory ma pić *Decoctionem ex Ligno Lentisci.* Do tego służą też powierzchne *Cathaplasmata ex Herbis Adstringentibus & consolidantibus*; tákże *unguentum Comitissa.* Wodá też Egierska iest dobra piiąc ią codziennie: niekiedy może iey zażywáć *cum Rhabarbaro Mirabolanis* námoczywszy. Ieżeliby pochodziło z kámienia ostrego w nerkách, lubo w pęcherzu zostáiącego iest większa trudność w kurácyey, á osobliwie gdy w nerkách będźie kámień ostry. Ieżeli pochodźi z exulcerácyi *meatus urinarij*, ná to służą *iniectiones ex decoctionibus consolidantibus* (z tym się tu niechcę rozwodzić.)

Ná odchodzenie krwi z uryną w sluczkách y z ropistą máteryą: Pigułki pewne.

R. Therebinth: in Aqu: Plantag: lota dr: 3. Succi Liquir: dr. 2. Trochisc: dr: Thure dr: 1. s. d. Alkekin: dr: 1. Mumia scr: 1. f. pill: Vel R. Succi in Spiss: Portul: dr: s. Gumi Arab. dr: s. Bol: Arm: scr 1. s. pill:

Dekokcya ná krwáwy mocz pewna.

R. Herb: Agrim. M. 2. Veron: M. 1. Flor: Hyper: Rosar: rubr: Papav: errat. aa: pug: 3. Rad: Symp. for: unc: 3. coqu: in s q. Aqu: Colatura cuilibet libra adde Syrup: d. Symph: Fernel: vel de Portul: aut d. Succ: Plantag: unc: 2. Spir: vitrioli q. s. ad gratam acciditatem dosis unc: 5. bis de die.

Item. Opiata są bárdzo skuteczne osobliwie Pill: de Cynoglosso de Styrace.

Item. Aqua de Styptica cum Opio secr.

Item. Tinct: Corall: & Sal: Tinct: Smaragdi Terra Sigillata, &c. wiele wáżą. Item. Náśienie bábczane ná proszek stárte, w czymkolwiek zážyte, pomocne iest; może do niego przydáć ká. dźidłá târtego, tákże korzenia kurzego źiela, dobre ná to Item. Mech co ná tárninie rośnie, iest pewny. Item. Warz pśie ięzyki źiele, piy polewkę, iest rzecz pewna.

Item. Slaz z korzeniem tákże wárząc, y piiąc pomaga. &c.

O Wrzodźie w Nerkách y Pęcherzu.

WRzod w nerkách, y Pęcherzu, ze trzech przyczyn bywa. Pierwsza, gdy się zapale-

nie Nerek, álbo Pęcherza w wrzod obroći.

Druga, ostrość humorow táka, ktora krwáwy mocz spráwuie. Trzećia, gdy kámień ostry część tę w ktorey zostáie ráni, zkąd potym nástępuie exulcerácya, tá przyczyná iest naypospolitsza.

Rozeznánie. Naprzod, gdy przez czás długi z uryną odchodzi ropá: wrzod nieomylny w częśći ktorey (przez ktorą pochodźi uryna) znáczy. Ieżeli záś w nerkách, álbo w pęcherzu iest exulcerácya, dochodzi się z bolu, ktory ieżeli iest w krzyżách, znáć że z nerek exulcerowánych. Ieżeli z pęcherzá, bol bywa w łonie, álbo *in Peripneo*, oprocz tego ropá z nerek odchodząca iest doskonáła, to iest biała, lekka, y nie smrodliwa, y więcey iey odchodzi, ktora bárdziey się z uryną mięsza. Zrázu poki świeża, iest podobna mleku, potym ná spodźie się ustawa. Z pęcherzá záś wychodząca ropá, nie bárdzo się mięsza z uryną, y nie wiele iey odchodzi, zwyczáynie bywa niedoskonáła, pomięszána, y smrodliwa gdy záś *ex Orificio* wesyki, álbo *ex meatu urinario* zránionych pochodzi, ná ten czas szczera ropá często, y bez uryny odchodźi, uryná z wielkim bolem, y rznięćiem wychodźi, ktory wydáie się w tym mieyscu gdźie iest exulcerácya to iest, álbo *in Colo Vesicæ*, álbo w srzodku, álbo ku koncowi *canalis*. Ieżeli będźie głęboka exulcerácya, ná ten czas krwi wiele z ropą odchodzi, y często pokázuią się *ramenta*; to iest: oskrobiny. Ieżeli z pęcherzá exulcerácyey: zwyczáynie pokażą

kážą ſię w urynie niby ſutki, albo ſkorki rozwiekłe. Ieżeli w nerkách długo owrzedziáłość będźie: uryná wychodzi mętna, ták iáko w kámieniu.

Progn: Wſzyſtkie exulcerácye wnętrzne, niebeśpieczne ſą, á oſobliwie te, do ktorych ſię humor oſtre ściągáią. Swieże owrzedzenie nerek, y pęcherzá, łátwo ſię może uleczyć, záſtárzáłe zaś, práwie nie uleczone ieſt, á oſobliwie gdy z kámienia przyczyny pochodźi, trudne ieſt do uleczenia, áż chory onego pozbędźie.

Spoſoby do leczenia.

SŁużą ná exulcerácye pomienione (z iákieykolwiek przyczyny pochodzące) Medykámentá, oćieráiące, ściągáiące, y wyſuſzáiące; Przytym ieżeliby z iákiey oſtrośći humorow pochodźiły, trzebá bráć purgánſe, ktore máią bydź wolne; iáko to Mánná Káſſya, *Rhabar: Syr: Roſat: Sol: Vel R. Caſſ: rec: tract: unc. 2. Manna Calabrae: ſ. Pulv: Sebeſt: & Tamarint: aa. unc. I. Mucilag. Sem: Pſill: dr. 6. Succi Liquir: dr. 2. cum ſ q Syr. Roſat. f. Opiata. Item Mercur. dulcif: cum pulpa Caſſia*, záżywány ieſt nayſkutecznieyſzy; ktory purguiąc, oraz czyśći exulcerácye.

Item. Terpentyná z prośzkiem lukrecyowym záżywána: ieſt ſkuteczna; oſobliwie w ten czas ſłuży, gdy ſię pokázuie uryná mętna. Krwi puſzczenie ieſt potrzebne, gdy ieſt pełność, álbo oſtrość. Niektorzy z Medykow zalecáią womitorya wolne, dla oćiągania humorow, ściągáiących ſię do części náruſzoney, pić ma chory

 ſerwatkę

ierwatkę, álbo Hydromel, albo Tyzánnę miáło piwá, álbo też ośle mleko, ktore osobliwie służy ná tę chorobę. Wody też minerálnê nie od rzeczy są: iednákże o nie trudno, ná ich mieysce służą Dekokcye rożne. Náprzykład. R. *Salsæ Parill: unc: 3. Rasur: Lign: Lentisci unc: 2. Sasafr: unc: 1. Rasur: Ebor: C. C. aã. unc: 1. Iuiubar. Sebast: aã. unc. 8. Ligni Nephrit: unc: 4. Hordei mundi unc. 2. Aqu: font: Oll: 3. inf: per 24. hor: coqu: ad Med: consumpt: detur pro potu ordinario.* Przytym należą *Consolidantia.* Náprzykład. R. *Bol: Armen: Terræ Sigill: aã. dr. 3. Gum: arab: Tragacan: aã. unc: ſ. f. pulv: dos: dr: 1. in lacte Caprino* Nád to iesżcze lepsze. *Trochisci Gordonij cum Decocto Hordei* záżywáne. *Vel R. Conser. Rosar: Antiquæ unc: 3. Sem: portulacæ, Plantag: Myrtill: Bol. Arm: Terræ Sigill: Sangu: drac: aã. dr: 1. Rasur: Ebor: Trochisc: Alkekingi aã. dr. ſ. cum Syr. d. Rosis Siccis f. Opiata.* ná raz brać iáko Kasztan, po dwá rázy ná dzień.

Item. Saccarum Saturni Crystallinum, záżywáiąc go w serwatce co dzień: iest pewne. *Item.* Dekokcye *ex Rad: Symph: & Flor: Hypericon: & aliis consolidantibus;* tákże Bálsámá, iáko to, *Balsamus naturalis d. Copaiba, Peruvianus niger vulnerarius.* są wielce pomocne, záżywáiąc ich częśto z Dekokcyámi wzwyż pomienionemi. *Item. Decoctio Aristolochiæ* (w stárym owrzedzeniu) pitá, znácznie pomaga.

Ná owrze-

SŁużą osobliwie iniekcye, naprzykład. R. *Rad: Consol: jovis unc. 1. Hort: integr: M. 1. Fol. Agrimon. Veron Scord: Achimill. Fænicul: aã. M. ſ. coqu: in ſ. q. Aqu: Comm: R. Decoct: libr: 1. adde melli. Rosat: unc: 1. M. pro iniectione.* Dáie się tu przestrogá, aby Sprycą nie czynić iniekcyey, gdyż likwor nie doydzie, dla muszkułu Spinkterá, ktory záwsze ścisniony iest; ále włożyć wprzod Kátheter, potym przez niego Sprycą wpuszczáć Dekokcyą.

Item. Pro iniectione. R. Sem. Fænugr. Cydonior. aã. ſcr: 1. macer: per hor: in Decoct: hord: lib: 1. expr: per linteum: expresso adde Ol: Amygdal: dulc. unc. 2. Mell: Rosat: Col: unc. 1. M. pro iniectione. Item. Trochisci Gordonij w mleku rospuszczone, wiele pomagáią.

Item. Emulsye rożne *Trochisci, Alkekingi, conserva florum Althea,* wiele ważą. Ieżeli w nerkách iest exulcerácya, záżywáć nayczęściey Terpentyny, *cum Succo Liqur: Saccaro Rosato* przydáiąc *Saccari Saturni.* Przytym y Dekokcye rożne wzwyż opisáne. Przydáie się też exulcerácya Pęcherzá, z záżytych *Kantharides*, ná co służy mleko przewarzáne z żywokostem; piiąc go co dzień.

Ziele Rzepik zwáne, wárząc go w wodźie, y piiąc, iest doświadczone, ná exulcerácye wnętrzne. Bálsámá tákże; iáko to, *Sulphur. Therebinth. Succinatus, Saturni*, y wzwyż pomienione sku-

ieczne ſą, záżywáiąc nie częſto bárdzo. *Item*. Weś Terpentyny Weneckiey ćwierć łotá zmieſzay ią z żołtkiem iáiowym, rozmąć z roſołem mięsnym wrzącym, wypiy ćiepło, uczyń to po kilká rázy, uznaſz pomoc. Applikácye powierzchne (lubo ie Authorowie zálecáią) máło wozą iáko y kąpieli.

O Zbytnim odchodzeniu Uryny.

Ktore názywa ſię Diabetes, *álbo* Lienteria Nephritica.

TO ieſt: uryny częſte y zbytnie odchodzenie, pochodzące z ſłonośći, álbo zbytniey wilgotnośći bárdzo oſtrey: ktora *fibrillas* pęcherzá pobudza, do uſtáwicznego wychodzenia uryny.

Dwoiáka ieſt *Diabetes*, pierwſza zowie ſię *Vera*, druga *Notha*. *Vera* (to ieſt prawdziwa) tá ieſt, kiedy napoy nieſtrawny, prędko przez urynę odchodzi, co bywa z gorączką, z prágnieniem, y z ćiáłá opádnieniem.

Notha. Názywa ſię tá, kiedy więcey uryny odchodzi, ániżeli chory piie, z prágnieniem, z gorączką wolną, y ſłabośćią.

Progn: Ieżeli ieſt chorobá záſtárzáła, á oſobliwie w ſtárych, z trudnośćią uleczyć ſię może. Ieżeli ſię przyda w páráliżu znácznym, práwie nie uleczona ieſt. Ieżeli ſię przyda w gorączce długiey, y ćięſzkiey, álbo *ex effrenato Venere*, tákże z trudnośćią wielką uleczyć ſię może.

Sposoby do leczenia.

NA początku choroby: uważywszy okoliczność może krew puśćić z ręki. Potym dla expurgowánia zbytniey słonośći y ostrośći krwie służą purgánse; tákże ná poty dáne Medykámentá, ktore może y przez suchą wánnę sprawić, ieżeli śiły chorego będą do tego sposobne. Purgánse máią bydz *ex Rhabar: cum Myrabol: in Decocto Plantag: Portul:* álbo *Pill: Masticbina Aloephangina. &c.* Womitorium też wolne: niekiedy skuteczne ieſt,

Item. Do przeczysczenia krwi należą Syropy *de Fumaria de Cichor: cum Rhabar: de Althea Fernel.* y Dekokcye rożne zá napoy chory ma pić. *Decoctionem ligni lentisci, Guaiaci, cum China, & Rad: tormentill: Bistor.* Albo weś tarnek suchych, álbo y świeżych kilká garśći, skory wnętrzney dębowey co potrzebá, ieczmieniá przypieczonego garść, álbo dwie, warz w wodźie, przecedźiwszy zágaś w tym kilká rázy stal, piy miásto piwá *Item.* Ná zátrzymánie. *R. Conser: Rosar: antiquæ unc:* 4. *Bol: Arm: Corall: rubr: præ: C. C. usti ãã. scr:* 1. *cum Miva Cydonior: f. Opiata.* ná raz bráć iák Kásztan, dwá rázy ná dzień.

Item. Syr. ex Rad: Symp: cum prunis Sylvestr: coctus ieſt doświadczony.

Item. Mleko kozie, owcze, (gásząc w nim kámyki rospalone,) y piiąc co dzień są skuteczne.

Item. Kąpiel wárzona z dębowey skory przydáiąc do niey háłuńu sporo: ieſt pomocna. Po

 kąpieli

kąpieli smárowáć krzyże, y łono. *Ungu: Comitissæ* Służą też ná to, *Tinctura Smaragd: Corall: Croc: Mart: adstring: Liquor Stipticus, Opiata;* osobliwie *Philonium Persicum* zażywáne *cum lact: Chalibeato*, iest pewne. Chory przytym strzedz się ma potraw słonych, korzennych, ma też pić máło bárdzo, więcey ieść, osobliwie kászę Ryżową, polewki Migdałowe, Migdały przypiekáne, kászę ięczmienną, (wprzod ią przypiekszy dobrze) potym wárzyć: Káwy zażywánie iest bárdzo skuteczne. *Item.* Wodá wapienna iest doświadczona, dáiąc iey ná raz kwáterkę, dwá rázy ná dzień.

Kołaczki doświadczone.

R. Rosár: Spody ná: dr: 10. Sem: Portul: Succi ; Liquir: Bol: Arm: Sumach: ná. dr. 2. Sem: lactucæ Coriandr: Santal: rubr: Berber: ná. dr. 1. Gum: Tragat: Arab: Balaust: ná dr. 2. Camphar: dr. ß. cum ß. q. Succi Prunor: Sylvestr: f. Trochisci dos. dr. 1. Item. R. Aqu: Plantaginis unc. ȝ. Acet. Vini destill: dr: 6. Corall: rubr: pr. dr. 1. Laud: Opiat: gr. 2. Spir. Portul: unc: 1. M. capiat ager: Cochleatim.

O Niezátrzymaniu Uryny.

PRyczyná nie zátrzymánia uryny, pochodźi z słábości, álbo rosprzestrzenienia muszkułu, *Spincter* názwánego, w czym iest trudność do leczenia. Pospolita też tá chorobá młodym, gdy w głębokim śnie pod się puszczáią, álbo też gdy się im śni, że ná dworze to odpráwuią; y pod

czás ták bywáią do tego przyzwyczáieni, że im rádzić nie można lekárstwem, tylko korbáczem, álbo rozgą: y piiakom się często trafia ryby w łoszku łowić. Pochodzi też tá chorobá z słábości wielkiey, y zátłumienia ciepłá przyrodzonego, iáko się trafia bliskim śmierći.

Item. Tráfia się y w Páráliżu znácznym, tákże w áffekcyách *inteſtini recti per conſenſum;* tákże gdy będzie zraniony muszkuł *Spincter*, od kámienia zostáiącego w pęcherzu. Tákże zimne y wilgotne przyrodzenie przyczyną tey choroby bywa, iáko w stárych. Y choroby też niektore przyczyną bywáią tey áffekcyey, á osobliwie ostrość wielka uryny, álbo gorącość ktora szczypiąc muszkuł *Spincter*, ákcyą iego zátrzymuiącą, y ściskáiącą słábi.

Sposoby do leczenia.

SPosoby do leczenia podáią się w pospolitośći, ktorych Medyk rostropny według przyczyn choroby záżywáć może. Naprzod krwie upuszczenie mieysca nie ma, chybá w młodym wieku, y to uważywszy przyczynę.

Purgánse są potrzebne, ktore według przyczyn máią bydź ákkomodowáne. Oprocz tego, należą *Aſtringentia.* Naprzykład. *R. Rad: conſol: Maj: unc:* 8 *Rad: Cyper: Galang: aã. dr.* 1. *M.* 1. *Nucum Cupreſſ: Cal'e: Gland: aã. ſcr* 4. *Sem. Rutæ. Agni Caſti Thuris, Raſur: Ebor: aã ſcr. ſ. Roſar. rubr: pug:* 1. *Vini rubri libr:* 4. *infund: per* 4. *hor: Colatura aromatizetur Cinamomo, & Saccaro, doſis unc.* 4. *bis de die.*

Osobliwie ná to służą, Mozg záięczy suszony, łáyná záięcze, popioł z myszy palonych, kopyta wieprzowe palone, kostki z Dáktylow, o.zechy láskowe palone, skorupy iáieczne palone, proszek z ziela Rzepik názwánego, skorká z żołądká kurzego suszona, gardziel koguci, kopytá kozie palone, pęcherz kozłowy, Rybá ktora bywa niestrawna w żołądku Szczupaká, te rzeczy máią bydź ná proszek subtelno stárte; y dawáne w czymkolwiek, lubo sáme, lubo ieden z drugim mieszáiąc.

Ieżeliby tá chorobá pochodźiłá z zárażenia párálizem Nerwu ktorego, ná to máią bydź kąpiele gotowáne *ex Herbis Nervinis*, w ktorych chory ma śiedźieć po pás; przytym należą smárowánia. Náprzykład. R. *Ungu: Nervini Martiaton: Comitissa aã une* 1. *Croci Mart: adstr: dr.* 2. *Ol. Masticis q. s. f. Linimentum Decoctiones ex Lignis lentisci, Guaiaci, cum Herbis & Rad: adstringentibus valent. Item* Weś wody czystey, zgas w niey pokilkà rázy rospaloną dáchowkę, tę wodę piy.

Topica też są dobre, ktore máią bydź przykłádáne *ad perineum* (to iest: *inter anum & testiculos*) *ex Enula Cal: arom: Menta Salvia, Origano, Calamento, Absinthio Myrtillis Balaustiis.* álbo *insessus* z pomienionych ingredyencyi; Należą też y plastry rożne, *Ungventa* , *Linimenta* , z ktoremi krotkie *Compendium* nie pozwala rospośćieráć śię.

Proszek

Proßek ſſiuteczny dla tych, ktorzy máią zwyczay ryby w łoſsku łowić.

R. *Stomach: Gal: pra: unc: ſ. pulv: Agrim: uno: 1. Erinacei terr: combuſti unc: 3. f. pulv: doſ: dr: 1. Vel* R. *Agrim: dr.* 5. *Rad: Conſol: maior dr: 3. Stomach: Gall: unc: ſ. stercor: Capriu: dr: 5. f. pul: doſ: dr. 1. ß.*

Item. Popioł z kozich łáien, ieſt ſkuteczny: tákże popioł z Bufoná. Przytráfia ſię też tá chorobá Białymgłowom przy rodzeniu, z przyczyny báby nie umieiętney.

O Iſchuryey, Stránguryey, y Dyſuryey.

I*Schuria*, ieſt zátrzymánie uryny, ták, że nic odchodźić nie może.

Dyſuria Ieſt trudne odchodzenie uryny z wielką boleſcią: pochodzące z gorącośći, y oſtrośći oneyże.

Stranguria. Ieſt uſtáwiczne uśiłowánie uryny do wyśćia: z wielkim bolem y rznięćiem: ktora tylko kápániem odchodźi.

Iſchuria ieſt dwoiáka: iedná *Vera*, álbo *legitima*, druga *Notha*, álbo *Spuria legitima*, to ieſt: prawdziwa: pochodzi ze trzech przyczyn. Pierwſza ieſt, utrácenie czućia w pęcherzu, dla Nerwu (do niego idącego) páráliżem záráżonego, álbo humorem grubym zátkánego, álbo dla defektu duchow, dla ktorego pęcherz, *vim*

expul-

expulsricem nie ma. iako ſię tráfia w ſzaleńſtwie, w śpiącey chorobie, y innych.

Druga przyczyná ieſt, oźiębienie pęcherzá, ze wnętrznych álbo powierzchnych przyczyn.

Trzećia przyczyná ieſt : śćiſłość *Coli Veſicæ*, ktora pochodzi álbo z nábrzmienia, álbo z zápalenia, álbo z owrzedzenia, álbo z wyrosłośći iákiey w meáćie członká náturálnego, álbo gdy krew ſpiekła tenże meat zatka; álbo kámień tráfia ſię y z przetrzymánia długiego uryny: Hæmorrhoidow nábrzmiáłośći.

Notha, názywa ſię tá, kiedy nic do pęcherzá *fert*: to ieſt wodniſtego humoru nie odchodzi. Czego przyczyną ſą, álbo nerki, álbo *Urethres*, álbo *Venæ emulgentes*, álbo gdy kámien w nerkách, álbo flegmá gruba, y ſpiekła, zátyka *vias urinarias*, álbo ropá śćiekáiąca z wyżſzych częśći.

Stranguria, z rożnych przyczyn pochodzi ták powierzchnych, iáko y wnętrznych. Iáko to z oſtrośći uryny, z exulcerácyey pęcherza, álbo meátu, przez ktory uryná wychodzi, z zbytniey słoney uryny z násienia oſtrego, iáko bywa *in Gonorrhea virulenta*, bywa y z pićia młodego piwá, álbo winá nie wyſtáłego, álbo *ex Medicamentis diureticis*, gdy ich kto częſto záżywa, álbo z nábrzmienia muſzkułu *Spincter* názwánego; y z inſzych przyczyn, ktore explikowáć z polſká dla táiemnice niepodobna.

Dyſuryey przyczyná ieſt. Wielka gorącość

uryny,

uryny, ktora pochodzi albo z pomięſzáney choléry, álbo flegmy ſłoney, álbo z ropy z nerek, z nią ſię zmięſzáiącey, álbo kámień, záſtępuiący wolnego prześćia uryny, álbo zápalenie, lubo owrzedzenie *viarum urinariarum*.

Spoſoby do leczenia.

KUrácya według choroby y rożnośći przyczyn ich ma bydź ákkomodowána, to ieſt: ieżeli *Iſchuria* pochodzi z nerek, álbo *Urether* áffekcyi, álbo też z kámieniá, álbo z owrzedzenia: Spoſoby do leczenia z włáſnych mieſc bráć ſię máią. Ieżeli też pochodzi z pozátykánia *venarum emulgentium*; ná to ſłuży krwie puſzczenie, y purgánſe. Ieżeli z zátkánia meatu od kámieniá o tym maſz náukę w kurácyey iego. Ieżeli kámień w meácie członká náturálnego uwięźnie, śćiſkáć pálcámi członek, powoli popycháiąc ku końcowi, ážeby łátwiey wyſzedł; kłáść członek w mleko ćiepłe, álbo wniść do kąpieli, w ktorey po pás śiedzieć: á to dla tego, áby ſię meát rozprzeſtrzenił. Ieżeliby záś áni tám, áni ſám, nie dał ſię popchnąć: uczą Práktycy żeby z obu ſtron związáć członek, y z boku wyrznąć kámyk. Gdy záś pochodźi z záwárćia *Colli Veſicæ* z nábrzmiáłośći, álbo z zápalenia oney: ná ten czas włożyć kándelkę, (koniec iey oleykiem Migdałowym náſmárowawſzy,) *Katheter* wpuſzczáć niebeſpieczno: áby częśći náruſzoney nie poránił. Inśi miáſto kándelki wpuſzczáią ſtronę báſową, nápuśćiwſzy ią oleykiem Migdało-

gdałowym, ktorą trzeba trzymáć przez czás iáki, tym przetrzymániem rozpęcznieie, y meát záwárty rosprzestrzeni: Ieżeliby zás *Caruncula* byłá, w meáćie, álbo exkrescencya znáczna, ná ten czas trzebá *Katheter* wpuśćić, dla rosprzestrzenienia, á przytym zápuszczáć rzeczy trawiące przez *Katheter*, á nie kándelkámi, iáko máią zwyczay niektorzy. Ieżeli z grubey máteryi flegmistey, (ktora zátyka *vias urinarias*) pochodzi uryny zátrzymánie, ná ten czas służą purgánse *cum Therebinthina.* Enemy, Kąpieli, y *Diuretica*, o ktorych będzie niżey.

In Dysuria należy krwie pusczenie, y z powtorzeniem, purgánse, womitorya, Enemy, potym *Diuretica.*

Medicamenta Diuretica, to iest: urynę dopędzáiące, są te. Spal skorupy iáieczne ná popioł, námocz *in Aqua Petrosel.* daway ná raz po kwáterce, iest doświadczony.

Item. Weś naśienia *Alkekingi*, stłucz námocz w winie: piy to wino.

Item. Stonogi præpárowáne, iáko się wzwyż námieniło, są skuteczne.

Item. Oleum Scorpion Mathioli, dáiąc ná raz po 6. álbo po 7. kropel. *Item. Spiritus Salis Succus Raphani, Succus parietaria* przydáiąc do niego *Spir. Salis. Item. Aqu: Termales. Item. Spir: Sulphur: Ol: Therebinth: Sal: Fabarum Extr: Iuniperi cum Therebinth:* masz tego dość w ku[r]ácyey kámieniá.

Kamień

Enemá doświadczona.

R. *Rad: Apij Petroſel: Ruſci Gram: Aſpar: Malvæ: aa: unc: 2. Parietar: M. 2. Sem: Aniſi Fænicul: Aneti Carui, Dauci, Ameos, Carrham Rutæ Cumini, Baccar: Lauri aa. unc. ſ. Flor: Chamomil: Mellilot: Aneth: Stechad: aa. pug. 2. coqu: in vini alb: ſ. q. ad met.* R. *Colat: libr: 1. adde Butiri rec' unc: 4. Mell:* Reſat: *unc. 2. Sacchar: rubr: unc: 1. Bened: laxat: unc: ſ. Ol: nucum Aneth: Lini aa. unc. 1. ſ. Cliſter.*

Item. Służą rożne Káthaplásmá, Máterace z ziol, Unguentá, Linimentá, tákże Cybulá z ſádłem ſmáżona, ná łono przykłádána, y ná krzyże.

Ná *Dyſuryą*, ktorá zwyczáynie pochodzi z gorącośći uryny, ſłużą Emulſye, Dekokcye ſłużące, *ex Malva, Lactuca, Endivia, Portulaca, &c.* tákże ſerwatká krowia, álbo kozia, z Sáletrą pita; tákże wodká rożána z białkiem iáiowym ubita y pita.

Item. Conſer, Flor: Malvæ, Troch: Alkekin: Decoct: Malv: cum Syr: Violar: przytym należą y *iniectiones ex Lacte;* ieżeliby tego byłá potrzebá.

Item. Służą ná popędzenie uryny *Spir: Sal: Arm: Vorinoſus, ſuper Cort: Arant: Cocbob: Mercur: dulc: Pulv: Liquir: Oleum Iunip: Spir: Urinæ: Sal: Tart: Vol: Spir: Nitri Succus Cancr: expr: Sal: fimi Columb: Nucl: Perſicor: Emulſ: ex Sem: Viol. Spir: Lumb:* Oleiek Migdałowy, mleko kozie, kąpiel z kozich bobkow; Dla proſtych ludzi ſok

wyći-

wyciśniony z łáyna końskiego, iest bárdzo dobry.

Item. R. *Ocul: Cancr: præ: dr:* 1. *Syrup. d. Althea Pernel: unc:* 1. *Aqu: Petrosel: unc:* 3. *Olei Iuniperi gut:* 5. *M.* day ná raz.

Kátháplásmá doświadczony.

R. *Rad: Alij Capar: assat: aa ńro.* 2. *Sem: Lini Baccar: Iuniperi aa. unc. s. Sem. Carui dr.* 3. *Herb: Cerefol: Parietar: Flor: Genista Lupuli Chamomil: Melilot: aa: M.* 1. *incisa & contusa coque in Vini & Aqu: part: aqu: ad humid: Cons:* przyłoż ná łono, y pod mosznà spodem, *ad Perineum. Item.* Wodę często w uśćiech trzymáiąc, uryná się dobywa przetrzymána.

Pigułki skuteczne.

R. *Thereb: Ven: parum: testæ dr:* 2. *Succi Liquir. Sem: Viol: Milij Solis scr:* 2. *s. pill. dosis ńro* 7. *semel de die.*

Item. *Dekokcya z Sábiny pita, mocno urynę pędźi.*

Jeżeliby zátrzymánie uryny pochodźiło ze złey dygestycy, ná ten czás służą lekárstwá, uryny popędzáiące, ále dygestyą náprávuiące: oczym było w kurácyey niestrawnośći żołądká. Ná Strányguryą też Medykámentá należą, co y ná Ischuryą. Oprocz tego, *Spir: Salis arm: Fol: Oleos,* iest bárdzo skuteczny.

Item. Tinctura oscorij Reguli Antim: per Ol: Thereb: extr: est secreta.

Item.

Item. Niektorzy na Strangurya piią wino inſi gorzałkę hányſzkową z oleykiem burſztynowym, ieżeli go mieć mogą, ſtłukſzy głowkę czoſnku rozmąćiwſzy w gorzałce przecedzáią y piią, inśi pępek kozłowym łoiem ſmáruią, inśi kozie bobki świeże rozmąćiwſzy w ćiepłym piwie przecedzáią y piią, rożni rożne máią ſwoie ſekretá ktore nie rzecz tu wyliczáć. *Abſorbentia* ná tę chorobę oſobliwie ſłużą.

Item. R. *Spir: Sulphur: Camph: dr:* 1. *Spir: Sal: dr:* 2. *Sal. Abſint: Gemiſt: Iuniperi: Nitri fixi aã. gut:* 5. *M. doſ. gut.* 15. ieżeli pochodzi z zimney przyczyny. R. *Nitri: dr:* 1. *Ol: Rutæ deſtill: Arantior: aã. gut:* 3. *M. pro doſi una.*

Item. Electuarium Falloppij, ieſt pewne, y inne ktorych wypiſáć niepodobna.

Ná Iſchuryą y Stranguryą.

R. *Ol: Amygd: dulc: dr:* 2. *Chamomill: unc: ſ. Pingue Gal: dr:* 1. *Ol: Scorpion: dr:* 6. *ungu: Dialthea unc: ſ. Cera parum ſ. ungu: quo ungatur Perinæum*, álbo cybulę rozetrzyi z winem ná toż mieyſce przyłoż.

Item. Sok z iednego ráku żywego wyćiśniony, y z winem záżyty: urynę pędzi zápewne.

Item. Sok Limoniowy, z ſokiem rzodkwiánym zmięſzány y pity: toż czyni. Prośći záś ludźie urynę świeżą kozią piią.

Item. Korzeń *Ononidis* wárząc y piiąc pomocny ieſt, tákże y ziele (Pánny Máryi lenek)

zwáne. *Item*. R. *Ocul: Lucij pisc: Cancr: Succini, aa. par: aqu: M. detur.*

Item. Proszek z łáien myszych iest dobry, tákże y mozg sroczy potężnie urynę pędzi, ná raz dość puł. *Item*. Sáletrá, z dekokcyą Bożego drzewká. *Item*. Ielitká śledźiowe suszone, &c.

Item. *Pigułki ná Ischuryą.*

R. *Therebinth: Cypr: Coctæ unc* 1. Rhabar: *dr:* 1. *Liquir: scr:* 2. *Succini alb: scr:* 1. *Macis scr: s. f. Mix. ex qua form: pill: dos: nro* 9. *eundo cubitum.*

Kathaplaſmá sekretna ná popędzenie uryny. R. *Parietar: M.* 2. *Cerefol. M. t. S. incisa decoqu: ad mollit: & adde Butyri; rec: unc:* 2. *Ol: Scorpion: unc:* 1 S. *calide pectini applicetur. Item. Iniectio Succi Raphani cum Succo Limon.* iest doświadczona.

Ná Strángurą.

Dobry iest oleiek z wosku, iałowcowy, bursztynowy &c. tákże mleko ćiepło pite.

Item. Cybula z smalcem wieprzowym przysmáżona, y ná łono przyłożona; pomaga.

Item. Ięzyk gęsi ususzony, y ná proch stárty zázyty, iest skuteczny.

Item. *Purgáns.*

R. *Bened: laxat: unc:* 1. *detur cum aqu: Fæniculi* ná gorącość y ostrość uryny z ktorey *Stranguryá* pochodzi. R. *Malva Portulaca Lactuca aa. M.* 2. *coqu: in aqua colatur: cuilibet libræ, adde Syrup: Nenuf. Papaver: albi, Cydonior aa. unc:* 1. niech chory pije, po dwá rázy ná dźień, ná raz po kwá-

tèrce

terce, osobliwie też słuzą Emulsye, o ktorych było wzwyz.

TRAKTAT IV.

O Podágrze, y Kołtąnie, o Dworskiey Chorobie.

O Podágrze y Chirágrze.

Ktora názywa się Arthritis.

ARthritis iest dwoiaka iedná iest *vaga*, druga *Fixa*, *Fixa* iest, ktora álbo w nogach, álbo w udach, álbo w rękách, álbo koláuách záśiadłzy: bolem nieznosnym chorego dręczy. *Vaga* záś tá iest; ktora poltáwách tam y sám swoie drámmátá odpráwuie.

Pospolicie Authorowie czworáką opisuią chorobę Artetyczną, to iest: gdy ręce bole opánuią názywáią ią Chirágrą, gdy udá nazywáią *Ischias*, to iest Scyátyká po prostu, gdy kolàná názywáią *Gonagra*, gdy nogi, *Podagra*, w inszych záś członkach bole názywáią zwyczáynie *Arthritidem*, lubo niektorzy y tym názwiská dáią. Náprzykład gdy bol wpádnie w iunkturę szczęki *Syagonagram* názywáią. Gdy w kárk, *Tracheagram*. Gdy w grzbiet, *Rachisagram*, gdy w ramię *Chomagram*. Lecz te názwiska nie są we zwyczáiu u Medykow.

Przyczyny tey choroby są iedne wnętrzne

 drugie

drugie powierzchne. Wnętrzne ſą te 1. Oſtrość *Succi Nervei*, ktora ośiadſzy około junktur, oſtrośćią ſwoią membrány y nerwy ſzczypiąc, bole uprzykrzone ſpráwuie. Inśi náuczáią, że humor *Serosus*, ſwoią wielośćią y oſtrośćią, według humorow przymieſzánych do niego, tákże ośiadſzy *circa artus*, też membrány ſzczypiąc, bole przynośi, częśćią z zápaleniem y nábrzmiáłośćią, częśćią bez niego. ktory humor zwyczaynie z głowy ſpada przez żyły, ode krwi oddzielone.

Dáią inſzych rácyi wiele bárdzo Authorowie tu ſię zmieśćić niemogą.

Powierzchne przyczyny ſą: częſte iedzenie potraw grubych, nieſtráwnych, tákże zbytnie pićie trunkow gorących, oſobliwie win, tákże nie powśćiągliwość ćiáłá, zkąd náuczáią Medycy, że *Arthritis* ieſt *Bacchi & Veneris filia*. *Item*. Proznowánie, ſen długi, ewakuácyi náturálnych przetrzymánie, boiazń, ſmutek, zbytnie pieczołowánie, częſte kąpieli, zbytni gniew, &c.

Przyczyną bywáią tey choroby. A iáko inſze choroby, ták też y tá przez czáry bydź może.

Znáki. Naprzod bol w ſtáwie, lubo w ręce, lubo w nodze, z nábrzmiáłośćią, y czerwonośćią, ktora nie záraz ſię wydáie poſpolićie tá chorobá poczyna ſię od wielkiego pálcá u nogi, nayczęśćiey lewey, zkąd dáley poſtępuie, ktorą poprzedza czáſem gorączká, á pod czás wraz z bolem náſtępuie.

Ieżeli śię przymięſza do humoru pomięſzanego z cholerą ná ten czas bol bywa niezznośny, tumor bárdzo máły, á czerwony, z gorączką znáczną, uryná bywa ćienka, żołtáwa, álbo czerwona.

Flegmy z tymże humorem pomięſzáney, znák ieſt; Nábrzmiáłość miękka częśći boleiącey, bol nie ták bárdzo dokucza, uryná gruba, y pomięſzána. Gdy śię z meláncholią pomięſza, znák ieſt; że w mieyſcu boleiącym wydáie śię nieiáka śiność, przytym bol głęboki, uryná iák wodá, ſłábość cáłego ćiáłá.

Progn. Chorobá tá, nie ma w ſobie niebeśpieczeńſtwá, ále ieſt długa, y uprzykrzona, czáſem áż do ſtárośći dokuczáiąca, y owſzem niektorym żyćia przedłuża, dlatego że náturá humory ſzkodliwe (z ktorych inſze humory niebeśpieczne rodźić by śię mogły) od junktur pewnemi czáſy oddala. Przytráfia śię iednák w ſłábośći nátury, álbo w ſtárym wieku, że gdy náturá tych humorow pozbywáć nie może, w práwia w znáczne choroby, to ieſt: w gorączki, zápalenie wnętrzności, w Apoplexyą, konwulſye, dycháwicę, w puchlinę w drżenie ſercá, &c. Przytym lubo tá chorobá doſkonále uleczyć śię nie może, iednák záchowuiąc dyetę y Medykámentow præſerwuiących może przez czás długi bydź wolen od niey.

Ieżeli ieſt dźiedźiczna, to ieſt z Rodźicow nigdy doſkonále uleczona bydź nie może.

Ieżeli Podágrykom *Varices* się wydádzą: uwalniáią od choroby; tákże gdy się pokaże uryná mętna bárdzo.

Przemienia się też tá chorobá w kámień, są bowiem sobie te choroby pokrewne.

Sposoby do leczenia.

NA początku Paroxyzmu, należy krwie puszczenie, purgánse, *womitorium* ieżeli náturá do niego skłonná, tákże ná poty, osobliwie służą Medykámentá, w sámym iednak pároxyzmie, gdy się záweźmie chorobá, nie służą pomienione sposoby.

Purgánsow Formy.

R. *Hermodactil*: *Turb*: *Diagred*: *fol*: *Sena el Rasur*: *Cratæ hum*: *aã*. *dr*. 1. *Ira aribet ad pond*: *omnium f. pulv' dos*. *dr* 1 *ſ*. *sæpius repetendo*.

Electuarium Bayri præstantiss.

R. *Vini Rhen*: *q*. *f*. *cui in coqu*: *Rad*: *Polipod*: *dr*. 2. *Sam. Carthami* (*per submers. in aqu*: *prob*) *dr*. 1. *S*. *Fol*: *Rosmar*: *Chamapith*: *aã*. *pug*: 1. R. *Colat*: *unc*: 2. *adde Mellis Rosat*: *unc*; 1. *ſ*. *coqu*: *ad Syrup*: *consistent*: *cui admisce Hermodact*: *i*. *Diagred*: *aã dr* 2. *Agar*: *Trochisc*: *gr*: 25. *Garyophill*: *Cassi*: *Cinam*: *Zinziber*: *aã*, *dr*. *ſ*. *M*. *dos*. *dr*. 3. *ad unc*. *ſ*.

Item. *Mercurius dulcis cum Resina Ialapa in forma pillul*. iest wielce skuteczny.

Item Pigułki R. *Pill*: *de Aloe*, *Rosat*. *Diagred*: *Trochisc*: *Alch*. *aã*. *scr*. 2. *Extr*: *Ligni Aloes gr*. 5. *pill*: *ńro* 36. *qua usurpentur*, *tribus diebus ante Novilunium*, *uno die*, *una pilula*, 2*do die*, *dua*, 3*tio die*, *tres*.

usu per mensem ascendendo, deinde repetatur eorum usus.

Item. Pigułki ktore názywáią *Veni amice surg. & ambula.* R. *Mass. Pill: Aleophang: dr. 2. Laudani Optati gr: 5. M. divide in 4. part: quarum una sumatur. 4. horis ante pastum, reliquæ partes ternis diebus.*

Ná pobudzenie potow (okrom inszych Medykámentow) naylepszy iest korzeń łopianowy wárząc go, y piiąc polewkę , ktora oraz y poty y urynę pobudza. rzecz pewna.

Potym należą *Topica*, to iest dla uśmierzenia bolow, rożne ápplikácye , ktore nie máią bydź używáne po purgánsách, y krwie puszczeniu, chybá żeby bole dokuczáły.

Naprzod tedy dla usmierzenia bolu , służy mleko ćiepłe przykładáne , álbo Kátháplásmá z niego zrobiona; to iest: weś mleká co potrzebá włoż w nie chlebá ośrzodki , białego, żołtkow iáiowych, trochę száfránu, zmięszay, przykładay ćiepło, gdy nie mász zápalenia. Ná początku záraz gdy się chorobá wyda, w ktorym członku; Weś białkow iáiowych dwá, soli miáłkiey trochę, octu winnego co potrzebá, ubiy wraz, maczay w tym chustki y przykładay.

Item. Weś rząsy wodney, kwiatu rumienkowego, warz w mleku, przyday mąki ięczmienney zmięszay, y tym okładay. *Item* Weś *Spir: Vini* co trzebá, przyday do niego *Opium Sal: Saturni*, okładay. *Item. Lapis Medicamentosus* w ser-

watce, álbo w wodzie rospuszczony, y przykłádány, iest ná to osobliwy. Item. Wodká z żábiego skrzeku, z kwiátem Dziewánny wá-rzona y przykłádána, bol uśmierza Item. Ser młody owczy, przykłádány, tákże y mięso świeże.

Gdy bol zbytnie dokucza. R. Fol. Hyoscÿami M. 2. Solani Semperv: añ. M. 1. Capil: Papav: hort: Nro 5. Rad: Mandrg: unc: 1. Flor: Chamomill: Violar: añ. pug. 1. f. Decoctio in lacte vel aquâ foveatur pars dolens.

Item. Swieże liśćie tábáczáne stłukszy, przykłádáć ná mieyscá bolejące, pijawki stáwić bęspiecznie może, po ktorych bol ustáie, álbo pryszcze przez Moxe poczynić: Moxa nic inszego nie iest, tylko Lanugo z belice.

Item. Weś koperwásu białego, zielonego oboygá po dwá łoty, kámfory puł łotá, gorzałki mocney y winá, oboygá po puł kwarty, zmieszay okładay tym ćiepło.

Item. Weś piwa kwartę wsyp w nie soli dwie łyszki dobre, grzey, okładay co godźiná maczáiąc, álbo lagier śledziowy grzeiąc, y przykłádáiąc, rzecz pewna, te bowiem rzeczy prędko puchlinę ná wierzch wywabią, záczym bol ustáie. Item. Ná wapno nie gászone nálać świeżey uryny, iák się ustoi zlać: tym okłádáć maczáiąc chusty. Item. Wodká sekretna Martini Rulandi R. Aqu: Fort: libr: 1. Aqu: Font: unc: ß. Mercur: sublim: dr. 1. Bull: per horæ quadr: applicetur, linteis made-

mdefellis. Item. Sálármoniak z dźiećinną uryną rozpuszczony pomaga.

Item. Zmięszay wraz popioł, sol, urynę, y ocet, tym okładay. *Item.* Oleiek z mydłá Weneckiego do smárowánia doświadczony; tákże przestępowy korzeń z gorzałką. Iest doświadczony. Y insze rożne ápplikácye, ktore się tu trochę niżey podadzą.

Proszek do záżywánia wielkiey Wagi.

R. Cinnabar; Nat: Pancbimagogi minerál: aá. dr. 1. Opij præ: scr: ß. fol: auri No 5. M. dosis scr: 1. vel R. Cinab: nat: scr. ß. Ocul: Canc: Pulv: Conchar præ unicor veri aá. 12. Laud: Opiat: gr: 2. misce, detur circa Vesperam.

Item. Theryáki częste záżywánie często uwalnia od tey choroby. *Vel R. Therlac: rec: de: 1. Aqu. Veron: unc: ß. Succi Lumbric: dr. 3. Liquir: C. C. Succinati gut: 15. Mixtura simpl: Tinct: tart: aá. scr: 1. Aqu: Cinam: cord: unc: ß. M. pro una vice.*

Dekokt osobliwy.

R. Rasur: Ligni Guaiaci unc: 2. Sasafr: unc: 1. Sarsæ parill: Rad: Chinæ aá. dr. 6. Ligni lentisc: Rad: Liquir: Herb: Trifol: fibrini aá. unc: ß. Sem: Levistici dr. 3. Papaver: dr: 2. infund: in vini alb: ß. q. f. decoct. in vaso dupl: R. colatur: libr. 3. adde Syrup: d. Papaver: unc: 1. Spir: Salarm: scr: 4. dos: unc: 4. ter de die.

Item. Mocz w piwie *Trifolium fibrinum*, piy záwsze, oleiek z mozgu cielęcego zrobiony smáruy nim: iest doświadczony.

Item. Proſo z máſlem, y z mlekiem wárzone y przykładáne

Item. Gliſty roſtárte z ośrzodką chlebá białego, przydawſzy trochę ſzáfránu.

Item. Weś ośrzodki chlebá białego puł funtá liśćia tábáczánego, ſzáleiowego, oboygá po puł garśći, mleka świeżego ile potrzebá, warz weſpoł: przyday pśiego łáyná łot, mydłá Bárſkiego trzy łoty, żołtkow iáiowych trzy, ſzáfránu ćwierć łotá, máſłá łyſzkę, zmięſzay tym okładay.

Płaſter doświadczony.

R. *Confekt Chamech unc*: 1. *Pulv*: *Ialap*: *unc*: *ſ*. *Extr*: *Trifol*: *dr*: 2. *Lithargir unc*: 6. *Sapa Antim*. *unc*: 5. *Saccar*: *Cant*: *dr*: 6. *Olei Olivar*: *q*. *ſ*. *Cera & picis parum f*. *Empl*.

Oſobliwie też ſłuży. *Empl*: *Samaritanum* tákże *Mirabile*, *Item*. *Empl*: *Mirabile in Podagra*. R. *Ol*: *Roſati libr*: 1. *Sapon*. *Hungar*: *unc*: 4. *calef*: *ſuper ignem lentum*, *adde Ceruſa Minij aã*. *unc*. 3. *coque ad conſiſt*: *mollem adde Mumia unc*: 1. *Camphor*: *dr*: 3. *Caſtor*: *unc*: *ſ*. *f Empl*.

Item. Weś gliſt ziemnych, przeſyp ie ſolą, potym wypłocz, przyday do nich *Terra Sigillata*, rozetrzyi wraz, przyłoż.

Item. Wodká wypalona z żábiego ſkrzeku z łáynem wołowym, do przykładánia ieſt pewna *Item*. Wodká doświadczona Weś wody wapienney fontow 4 zgaś w niey ſtal kilkánaśćie rázy, przyday miedźi paloney, unc. 4.

Cyno-

Cynobru łot, zámięszawszy niech ták stoi przez kilki dni, potym przecedź, maczáiąc w niey chustki okładay.

Item R. Sapon. Genuens, iadef. Hung: unc: 1. Salis (ad ignem fortiss: fusi) unc: 1. S. Vitrioli unc: 1. Acatiæ unc: ſ. bull: in libr: duabus aceti colatura applicitur parti affectæ.

Item Phlegma Vitrioli, est Specificum, ac Spir: Salis.

Wodká sekretna zá Podágrę.

WEś wody czystey gárniec, zágaś w niey kilkanaście rázy szynę żeláza dobrego, potym weś sztukę miedzi, rozpal ią, y gaś tákże kilkanaście rázy, do tey wody przyday Vitri antimonij Mercurij dulc: oboygá po puł uncyi, choćby też y więcey, okładay nią, iest bowiem doświadczona, á osobliwie ná rospędzenie guzow około stáwow wyrosłych, ktore Tophos názywáią, náwet y Venereos rospędza. Item. W serwatce ciepłey ręce y nogi moczyć, wyiąwszy, nie ocierać áż oschnie, drudzy przydáią ziołá niektore do serwatki. Item. Makuch ná proch stłuczony, przesiany, w mleku wárzony, y przykłádány pomaga. Y to nie od rzeczy. Weś trzy gárce winá, włoż w nie lukrecyi, tátárskiego ziela, száłwiy, ruty iárey, wszystkiego po puł funtá; zalepiwszy w garku, warz do połowy, potym doley brzeczką pszenną, y znowu warz do połowy, przecedziwszy daway pić po kwaterce choremu, á niech dyetę záchowa, będzie zdrow.

Item.

Item. Essentia ligni Salasfras per Spir: Vini extr: est probata. Wody siárczyste (kąpiąc się w nich) wiele pomagáią. Osobliwie Szklánowska, y pod Krákowem gdźie śiárkę kopią. *Empl: Antrhiticum Francofurtense. R. Empl: d. Achill: magni unc: 6. Oxycrocei Diapalm: aa. unc: 2. Medul: Cervi axun: Ursi aa. unc: 1. S. Tacamaca in Vino dissol: unc: 1. f. Empl: Item.* Cerat doświadczony. R. *Cera alb: Ol: Rosar: aa. unc: 3. Aqu: Rosar: Acet: Vin: aa. 1. S. Bap' calamin: Olibau: Masticis aa. unc. f. Album Ovor: nro 6. Camphor. dr: 6. f. Ceratum.*

Item. Picacismus. R. *Picis naval: Resina Nitri aa. 1. S. Sulphur: vini dr. 3. Piper: Euphorb: aa. dr. 2. Sem: Tlasph: Tapsia, aa. dr. 1. M. f. picacismus* sposob záżywánia ten, rośćiągnąć go ná płotnie, zgrzać, y przyłożyć, w kwádráns odiąć, znowu zágrzać, y przyłożyć, to czynić ták długo, áż skorá záczerwienieie, y spuchnie; záczym też bol ustánie, gdy się wyda czerwoność y nábrzmiáłość, przykłádáć co innego, náylepszy plaster Sámárytan.

Item. *Balsamus Antipogradicus.*

R. *Camphori unc: 2. S Sapon: Venet: unc: 2. Opij dr: 1. Croci dr: 2. Spir: Vini q. s. diger: filtr'* w tym maczáiąc pioro, smáruy mieyscá bolące, *ad Tophos* náylepsze mydło czarne z żołtkiem iáiowym przykłádáne.

SPERNIOLUM. *Spermat: Ranae Spout: resol. libr: 3, adde Sal: Armon: unc: 2. Sperm: Ceti unc: 1. Camphor: solut: unc: s. Thur: Mastic: aa. un: 1. S. Opij dr: 5.*

dr: 5. *Croci dr:* 1. S. *dige, Colat: servetur, pro applicatione. Item. Empl: Arthriticum, Mynsichr,* iest skuteczny.

Item. R. *Chamadr: Chamapith: Centaur, ïris. Aristol: Salv: Betonica aã. dr.* 1. S. *Ligni Guaiaci opti: unc* f. f, *Pulv: Subtiliss: dos: dr:* 1. *& plus quotidie,* iest bárdzo skuteczny.

Item. *Dekokt.*

R. *Rasur: Ligni Guaiaci unc:* 2. *Salsæ paril: China aã. unc.* 1. *infusa per* 24. *hor: decoqu. colaturæ adde Herb: Hamadr, Hamapith, Rosmar: Beaton: Rad: Bardan: diger: cineribus calid: Colatura detur unc:* S. *Semel: ae die expectando sudorem.*

Ceret doświadczony.

R. *Picis naval: unc:* 1. *Picis Greca unc:* 2. *Resin: Pini unc:* 4. *Massis Aloe Hepat Bol. Armen: Sangu. drac: aã. unc:* f. *Therebint: unc* 4. *Baccar: Lauri Iuniperi Hader. aã. dr.* 6. *Sulphur: vini unc:* 2. *Cera alba q.* f. f. *Ceretum.*

Na Scydtykę. Weś czosnku, zwierć go, rozmąć mlekiem maczay chustę; przyłoż ná biodro.

Item. Nákłádź do gorzałki Kámfory żeby się rospuściłá, smáruy nią przy ćieple, oćiągánia też bańkámi suchemi wiele pomaga, y rożne plastry, Fomentá z Dziewánny, Linimentá: ktore opisáć mieysce szczupłe nie pozwala. Ieś żeliby to nie pomogło, krew z nogi puśćić.

Ná Artethiczną chorobę, iest bárdzo wiele między Authorámi rozmáitych lekarstw. lecz y

między ludźmi rożnemi náyduią się rożne táiemnice, z ktoremi się wydáć nie chcą, więc niech ie trzymaią dla siebie, ia z miłości Chrześciáńskiey, dla ratunku bliźniego, wszystkiey y nayſekretnieysze ktorychem doświadczał ták wiele rázy: wyiáwiłem, z tą przestrogą, áby kto ich záżywáć będzie, wiedział kędy czego y iáko záżyć, poniewasz rożne są natury w ludziách, rożne temperámentá, y rożne też exkrementá, zkąd co iednemu pomaga, to drugiemu szkodzi, y przećiwnym sposobem, co pospolićie w tey chorobie bywa.

ROZMOWA,

Pátientá z Podágrą.

Wierszem przez Authora opisána.

PATIENT.

ZKąd się Podágrá chorobá wźięłá,
Zkąd ćiáło ludzkie dręczyć poczęłá,
Czy ią Megerá ná świát zrodźiłá,
By swą furyą ludźiom szkodziłá.
Czyli ią Etná z siebie wydałá,
Z ogniem śiárczystym, by kátowáłá.
Członki junktury, moie paliłá,
Dárłá, wiercáłá, y one mdliłá.
Zadney przyiáźni z niąm nie záwierał,
A nim się kiedy w iey łáskę wdźierał.
Z kąd się ták bárdzo ze mną zbrátáłá,
Ze swe mięszkánie we mnie obráłá.

Rospo-

Rozpostárłá się, furye stroi,
Fukánia grozby, nic się nie boi.
Ná prozby nie dba, áni ná płácze,
Iáko szalona po ciele skacze.
Od fortuny mię precz odstrychnełá;
Gdy mię ták w ciężká niewolą wzięłá.
Zażyć uciechy y krotofile,
Nie pozwoli mi ná iednę chwile.
Chćiałbym iey pozbyć nie wiem fortelu,
Lubom záżywał do tego wielu.
Doktorow mądrych, bab, álchimistow,
Y ludzi rożnych, náwet Iurystow.
Nic nie wskorałem, dáremna rádá,
Oszukáłá mię ludzka porádá.
Ach iáko dręczy, nie lutościwie,
Zyły wyciąga, strzyka strászliwie.
Pálce skrzywiłá: powysadzáłá,
Członki ze stáwow, nogi spętáłá.
Guzy stwárdziáłe powyrzucáłá,
Y iáko w dyby ręce podáłá.
Náwet kámienie rodzi w mym ciele,
Gdy ich pozbywam iák bolu wiele.
Postąpić nie da, rwie, y kátuie,
Siepa, y pali, áni z folguie.
Záżywałem iuż rożnych dekoktow,
Popiłem wiele z Aptek Syropow.
Pigułki rożne, y konfekcye,
Y rozmáite miskuláncye.
Piłem *Herba The*, piłem y káwe,
Rożne mixtury, bárdzo plugáwe.

Kąpieli

Kąpieli rożne, wanny pocące,
Ziołá y máśći zágrzewáiące.
Gdy nie pomogły, kłádłem chłodzące,
Likwory, plastry rozpędzáiące.
Záżyłem náwet Merkuryuszá,
Ktory humorow bárdzo poruszá.
Y Sáturnusá, záżyłem rády,
Przemoc nie mogli tey chytrey zdrády.
Iák ná kátowni zostawáć muszę,
Gdyż ze mnie prawie wypiera duszę.
Zywot mię mierzi, dziw nie száleię,
Gdy we dnie w nocy, ciężko boleię.
Zycia przedłuża, by kosztowáłá,
Dłużey na demną dokázywáłá.
Swięconey wody, nic się nie boi.
Ani Exorcism, ią uspokoi.
Duszkoby náleść człeká tákiego,
By mię pozbáwił gośćiá ták złego.
Dałbym połowę swey substáncyi,
Bym iáko pozbył tey złey bestyi.

PODAGRA.

MIlczáłám długo, dość ćierpliwośći,
Dosyć przymowek, dość zelżywośći.
Zkądem się wzięłá, pilnie się bádasz,
Aż do żywego prawie doiadasz.
A czyli nie wiesz com zá rodzáiu,
Y w ktorymem się, rodźiłá kráiu.
Swiát iest ten wszystek, moiá kráiná,
W nawiększym Pánie moiá dźiedźiná.

Z Krolowem poszłá z Monárchow zacnych,
Z Cesárzow, z Xiążąt, Pánow ták znácznych.
Wszystká uciechá iest moiá z niemi;
Onych zábawiać żárty moiemi.
A osobliwie owi Pánowie,
Co piią wino iák Báchusowie.
Y owi co im Venus smákuie,
Temi się serce me delektuie.
Z niemi się báwię, y konwersuię,
Z temi zabáwá mnie kontentuie.
Prostych ia ludźi nie rádá widzę,
Chudym pácholkiem záwsze się brzydzę:
Iestem wspániáła, bárdzo poważna,
Rostropna, hoyna, w dziełách odważna.
Pan, by naywiększy honor mi dáie,
W prasza się w łáskę, gdy mnie uznáie.
Zá przyiaćiołkę, wiernie służącą,
W swoich drámátách nie ustáiącą.
Wino ia lubię, bo mi pláguie,
Więc go y Pánom wielce smákuię.
Tym uweselam meláncholiká,
We mdłośći trzeźwię: rucham tetryká:
A gdy się Venus przyłączy do mnie,
Spráwuiemy się nie iáko skromnie.
Agituiemy w człeku humory,
Wypędzamy ie ná wierzch do skory.
Nie przystoi to mey wspániáłośći,
By co czyniłá przećiw ludzkośći.
Przestrzegam zdrowia pilnie káżdego,
Ochraniam iáko oká moiego.

Ná wiátr nie puſzczę z łożá każdego,
By nie ſżkodziłá zarázá iego.
W rękách y nogách, ſtraż poſtáwiłám,
Wſzelką wygodę im wymyśliłám.
By záś *Lethargus* nie nápadł kiedy,
Snu nie pozwalam, tedy owedy.
Szkodzi wiem dobrze ágitowánie,
Bo ztąd pochodzi krwie pomięſzánie.
Leżeć ná łoſzku w miękkiey pościeli,
Przymuſzam wſzyſtkich by leżeć chcieli.
Náwetem nogi obwárowáłá,
Gdy ſuleáty powymyslálá.
Ze wiele przedtym więc táńcowáły,
Trzebá by teraz odpoczywáły.
Maſz przyiaćielá, czegoż ći trzebá,
Tylko ſámego iuż práwie niebá.
Narzekaſz ná mnie, że ćię morduię,
Strykam, y palę. ſrodze kátuię.
Moy Oćiec Bachus, iáko ieſt choyny.
Wſzyſtkim wiádomy, iák nie ſpokoyny.
Nátręt ieſt wielki, wſzędy ſię wráżi,
Ia głáſzczę, á on prędko uráżi.
Wlezie do głowy, wnet záćmi oczy,
Rozum odeymie, cále zámroczy.
Zwádzi ſię prędko rad da przyczynę.
Wſádzi do błotá, iáko w pierzynę
Krzyczy y wrzeſzczy z wielkim háłáſem,
Doſtáie mu ſię po grzbiećie czáſem.
Ná poiedynki nie raz wyzywa,
Zkąd páragrafy po gębie miewa.

Odrodźiłám śię práwie od niego,
Gdyż ia nie piiam trunku proſtego.
Węgrzy á Włoſzy, moi Pánowie,
Hiszpani Niemcy, y Fráncuzowie.
Ieszcze oprocz nich Polſcy Pánowie;
Iako ich kocham, á kto wypowie?
Miewam ſekretne konferencye,
Z niemi zawieram konfidencye.
Umiem muzykę, wygráię trele,
Uczę ich spiewáć nie iák w kośćiele.
Wołaią, wrzeſzczą, gorgi wydáią,
Ręce y nogi, takt im podáią.
Czemu mię zbywaſz, com przewiniłá,
Y w czymem ci śię ták náprzykrzyłá.
Záżywaſz ná mnie wiorow wárzonych,
Zioł rozmaitych w wodźie párzonych.
Plaſtrow, oleykow, rożnych máſtykow,
Trunkow, likworow, y konfekćikow.
Byłeś w ćieplicách, niceś nie ſpráwił,
Iak czárownicę támeś mię pławił.
Pánią dźiedziczną ieſtem ia w tobie,
Ináczey rádźić muśiſz o ſobie.
Wiem ſekret pewny, byś go wykonał,
Zápewnebyś mnie w ſobie dokonał.
Pewne lekárſtwo Abſtinencya,
Y drugi tákże Kontynencya.
Z tych ia ruinę ponośić muſzę,
Ani śię więcey o ćię pokuſzę.

PATIENT.

WYbaczże proszę: Páni wielmożna,
Iesteś iák widzę, szczodra y można.
Radbym się wydárł z twoiey opieki,
O bym ćię nie znał od tąd ná wieki.
Byś chćiáłá iácháć ná koniec świátá,
Damći wypráwę, iedź choć do kátá.
Rad się obeydę, bez twey wygody,
Zá moie winy, mam dość nádgrody.
Pilnie wykonam rad twych podánie,
Dopomoż mi w tym moy miły Pánie.
Záłuię zá grzech, dla twey miłośći,
Nałog odmieniam, porzucam złośći.
Iuż ćię obrážić nie chcę ná wieki,
Garnę się cále do twey opieki.

O KOŁTANIE.

KOłtan, názywa się *Plica*, ináczey *Ceragra*. *Pytánie*. Naprzod: zkąd się wźiął Kołtan, ponieważ Authorowie lekárscy dawni nic o nim nie wspomináią. A náwet y teráźnieyszego wieku, osobliwie cudzoziemscy Medycy, nie przyznáią go, przypisuiąc to tylko niedbálstwu, álbo perswázyom bábskim, zkąd gdy się nie czesą włosy się w kupę zrastáią. Albo przyczynę kładą ná wapory lipkie, z głowy pochodzące, ktore włosy w kupę spaiáią (záczym przez czás długi nie czesáne) w kupę się wikłáią.

Ná to ſię odpowiádá. Naprzod zkąd ſię wziął kołtan; Rożne rożnych o tym ſą opinie, ktorych wypiſać mieyſce nie pozwala. Tá ieſt naypewnieyſza; że nie zkąd inąd, tylko od żydow. Ten bowiem narod z nátury będąc około ſiebie nie ochędożny, ſmrodliwy, y przemierzły, tym nieochędoſtwem przyczyná ieſt kołtanow, ktore ſię między niemi zágęściły, z plugáſtwy zámnożonemi w nich; Więc że ten obmierzły narod ieſt w głowę nieprzyiaciel Chrześciánom, ná to ſię uſádził, áby też y oni byli ich obrzydłości bezecnych uczeſtnikámi. Iáko bowiem rożnemi ſpoſobámi ſzkodzą Chrześciánom, iuż to czárami, oſzukániem, omąmieniem, &c. Ták też ſwoiey ſproſności, y obrzydłości, (ktore z káry Boſkiey ná nich ſą przepuſzczone) záráženiem ná ciele ſzkodzić uſiłuią. Spoſob zárázy, ktorego záżywáią nie inſzy tylko ten, że w miody, w gorzałki, w piwá one kłádą, y moczą, á nie tylko kołtany moczą, ále też y ſámi ſię w piwách, w gorzałkách kąpią, y onę párchámi záráżáią. *Rzecze kto*, ieſt wiele ludzi ktorzy práwie záwſze piią u żydow, á przecię kołtaná nie máią. *Ná to odpowiadam.* rożne ſą konſtytucye nátur, ſą bowiem drugie grube, y mocne do przyięcia zarázy nie ſpoſobne, iáko widzimy y pod czás powietrza, álbo łożney choroby; niektore záś ſą ſubtelne, naymnieyſzą zárázę przyimuiące. Do tego Pan BOG nie dopuſzcza tego, áby złość ich iádowita záwſze, y káždemu miáłá ſzkodzić.

Ze záś młodzi, y Cudzoziemscy Medycy, przypisuią to niedbálstwu, álbo perswázyom bábskim. *Odpowiedź się dáie.* Ktoż máiący zdrowy rozum, widząc tákie straszydłá ná głowách, miałby to przypisáć náturálnemu powikłániu, álbo pozrastániu włosow, á nie tylko ná głowách ále też y w brodách, do tego, że tácy pod czás Lunácyi (to iest Pełni, Nowiu, Kwádry) czuią wielkie w sobie pomięszánie, w kościách łamánie, szumy, bol głowy, &c. Záczym idźie, że to nádprzyrodzonym sposobem dźiać się muśi. *Spyta ieszcze kto.* Poniewasz między żydámi z niedbálstwá ich około śiebie rodzą się kołtany, toć choć ich moczą Chrześciánom w napoiách, szkodzić nie mogą. *Ná co się odpowiádá.* Ze w włosách, páznokćiách, (lubo to są *partes excrementiæ*) iest *virus*. Iáko gdyby kto oberznięte páznokćie námoczył w winie, á to by wino (przecedźiwszy) wypił, pewne womity. Co niektorzy máią zá sekret lekárski, ták też y włosy máią w sobie *virulentiam*, bo przez ich pory, rożne humory iádowite wychodzą z ćiáłá, zkąd według rożności nátur, rożnego koloru bywáią, záczym zárázá ich szkodzić może, ták iáko y pot, śliná, exkrement, z ktorego przestąpienia przydáć się może chorobá, co się tráfia w dysenteryách.

Rzecze ieszcze kto, W cudzych kráiách iest żydow wiele, á przećię kołtanow nie znáią. *Odpowiádam,* Ze żydzi w cudzych kráiách nie są

tácy

łacy śmierdźiuszy, y oszarpáńcy iáko w Polszcze, ále są ochędożni, polityczni, ták, że tylko kápelusze ich wydáią w stroiu od innych, że żydzi. Do tego że w cudzych kráiách szynkow im nigdziey nie dopuszczáią, tylko się kupiectwem báwią.

Oprocz tego rodzi się kołtan z rożnych przyczyn: Naprzod z czárow, iáko bowiem insze choroby nie zwyczáyne z nich pochodzą, ták też y tá: O czym iest wiele przykłádow Bywáią kołtany y dźiedziczne, to iest: z Rodzicow ná dzieći spadáiące: Także przydáią się y z zarázy ieden od drugiego. Iednák nie kożdy kołtan iest zárázliwy, bo ich rożne są rodzáie, y z rożnych przyczyn pochodzące; Także rodźić się mogą kołtany *ex humore venenato occulto*, ktory *per poros* wychodząc, rodzi kołtany zárázliwe, tákie, gdy urznięte bywáią, w wielkie kálectwá ludzi wpráwuią pod czás y śmierć przynoszą: (są też niektore wody tákie, osobliwie ná pokućiu (z ktorych pićia kołtany ná głowách wyrastáią, iákoż twierdzą niektorzy, że z támtąd kołtany się zágęśćiły. Bywáią y kołtany ná głowie z sámego niedbálstwá ludzi gnuśnych, nie ochędożnych, osobliwie w chorobách gdy się długo nie czeszą. Alec y báby ledwie nie w káżdey chorobie że z kołtana pochodzi zápewne twierdzą, y często się tráfia, że ie w ludźi wmawiáią, dáiąc ná wywićie rozmáite zielská:

głowę ustáwnie płocząc, włosy wofkámi lepiąc, y innych guseł dziwnych záżywáiąc.

Pytánie. Wieloráki iest Kołtan. *Odpowiedź.* Według rożności przyczyn; rożny bywa, ieden szkodliwy, sprawuiący po kościách łupánie, bol głowy, w oczách záćmienie, potraw obrzydzenie, &c.

Drugi iest, ktory żadney z pomienionych chorob nie spráwuie. Są też y tákie, ktore lekarstw żadnych nie potrzebuią, drugim zás bynamniey nie wádzą. Są tákie, ktorym gorzałká bárdzo pláguie; inszym zás wino, álbo miod, innym pewne potrawy szkodzą, osobliwie grube, smáczne zás im pláguią: *Hercules à Saxonia*, opisuie rożne rożności y pokrewieństwá kołtanow, to iest Sámcá, y Sámice. Oyca y Corkę, &c. prawdáli to twierdzić nie mogę, bo się ná nich nie znam.

Pregu: Wewnątrz kołtan zostáiący, to iest, *humor malignus*, (ktory się zwykł w włosy wdawáć) wiele złego przynosi, to iest: łąmanie po kościách, ślepotę, womity, potraw obrzydzenie, żył pokurczenie, guzy, álbo wrzody po ćiele, &c. Gdy się zás ná wierzch wyda, nie ták szkodliwy iest.

Ieżeli go zás kto lekkomyślnie urznie, osobliwie táki, ktory álbo z czárow, lub *ex malignitate interna* pochodzi, w ćięszkie choroby wprowadza: Ani to iest bayká wiele bowiem przykłádow iest, że lekkomyślne urznięćie

onego

pnego wielu wpráwiło w ślepotę, w bol głowy ustawiczny, w wielką chorobę, w konwulsye. &c. á pod czás y śmierć przyniosło. Gdy záś kołtan z iákiey inszey przyczyny będzie, lubo kto przinie, albo wyrwie: szkody żadney w zdrowiu ni sprawuie. Bywa y to, że gdy iuż wszystká *virulentia* ze wnątrz wyidźie, z ciáłá do włosow: sam kołtan dobrowolnie odpada. Co się tycze kurácyey, według wielu Authorow, táką ma bydz iáko y Dworskiey choroby, iednák że tá kuracya nie záwsze się udáie. Są bowiem tákie niektore, ktorym náwet y Enemá záskodzi. Są też niektore, w ktorych bespiecznie purgánsow, Dekoktow, womitorya, wánien suchych, &c. záżywáć może. Aby się kołtan ná wierzch wydał, máią rożni rożne ná to sposoby á osobliwie ćiekáwe baby, máią ná to rożne źiołá, z dziwnemi názwiskámi, máśći, plastry, myćia, przymawiánia, żegnánia, záklinánia, &c. Ia tylko dodam, że kto chce áby się kołtan wiwił, niech moczy w gorzałce álbo w winie ziele zwáne Bárwinek, (ktorego náwet y zimie pod śniegiem dostánie) tę gorzałkę álbo wino niech piie co dźien po kieliszku, przytym niech wárzy to ziele w ługu, y tym głowę myie, w ten czas gdy się wyrwie, ták prędko od myćia częstego sam odpádnie.

Item. Aby się kołtan wywił, weś barszczu źiela, bábiego muru, ktory też zowią mchem większym łopianowego korzenia, warz to wraz,

myi głowę często. Daie się też przestrogá, áby dla beśpieczeństwá nie urzynáć kołtaná nożyczkámi, nożem, álbo brzytwą, áni żadnym żeláznym instrumentem, ále tym sposobem; Weź białek od iáiá ieden, wapná świeżego, niegászonego łotow 4. Auripigmentu puł łotá, mydłá bárskiego, ługu mocnego co potrzebá, zmięszay wraz, obmyi pierwey mieysce wodą ciepłą, násmáruy tą mixturą, y záraz pátrz ieżeli włosy puściły, ieżeli nie, omyi czym prędzey, á znowu násmáruy, zápewne odstánie, to smárowánie názywa się Psilitrum.

Ná łománie w kośćiách y inne bole z kołtaná przyczyny pochodzące, wánná Weź łopianu z liśćiem, y z korzeniem, bábiego muru bárwinku, máćierzanki, liśćia wierzbowego, warz w kotle, ostudźiwszy nie rostwarzáiąc kąp się, co raz w inszey wodźie z nowych zioł wárzoney á przy tym łopianowy korzeń warz y piy, &c.

Zkąd gorzałká u żydow ták bárdzo smákuie,
Bo w niey żyd y z żydowką parchy opłokuie.
Zkądże tá chęć do trunku ślepa żydowskiego.
Zkądże smák wyćiśniony z kołtaná brzydkiego.
Czyni chęć nie zwyczáyną, że práwie száleie,
Gdy często do gardzielá gorzałki nie leie.
Miod żydowski czem smáczny, bo go żyd záprawi,
Gdy z żydowką z żydzięty w niego nápługáwi.

Wyblwa się y zámięsza, przemysliwáiący,
Aby swoie zarázy, (w trunki mięszáiący.) (niy,
Mogł pozbyć żyd smrodliwy: żeby Chrześciá-
Smrodem parchem, kołtanem zárážił y Pány.
Czáruią, námawiáią, áby im wierzyli,
Iákoż się już niektorzy w żydow obrócili.
Żyd faktor, żyd y doktor, żyd iest y podskárbi,
Żyd z hárendy (rozumie Pan) że on mu skarbi.
Alić go on wyskubie, iák gęs wypierzoną,
Rwie po piorku by nieznáć, powoli zmamioną.
Chłopek wolny zá swoy grosz, nápiiáć się wszę-
dzie,
Pan przykazał by nie pił tylko ná hárendzie.
Choćby skorá oblázłá z chłopá párszywego.
Pan tego nie uważa, dla zysku swoiego.
Y choć wszystko wywlecze z domu ná hárendę,
Co miał mieć przez cáły rok ná swoię wiwendę.
By odrobił páńszczyznę Pan o to nie stoi,
Że chłop o głodzie robi, bo się płagi boi.
Y ták skrytą chytrością niszczą Pánow sámych.
Gdy ich niszczą, nie sámych, ále w ich poddánych
A nie tylko po wioskách, ále y przy mieście,
Gdy się pilno przypátrzysz, uważysz w niewie-
ście.
Iáko by z nabożeństwá idzie do Kośćiołá,
Niedługo tám zabáwi iák by iey kto woła.
Bieży pilno do szynku, żydá lub żydowki,
Chlisnąwszy przepelanki, boiąc się przymowki.
Leći do dom zbledniáłá, iák Toruńska cegłá,
Wymawia się że pilno, áż iey dusżno biegłá.
Więc

Więc gdy się przyzwyczái, wlecze co nádybie,
Choć iey mąż bokow zmáca, gdy ią przyczym
zdybie.
Młotki, piłki, śrubsztáki, noże, y nożyce,
Fártuch, kábat, y pościel, náwet y spodnice.
Rożen, miskę, y książki, rękaw y donicę,
Wlecze wszystko do żydá, iákby do kramnice.
Agdy się zá małżonką mąż chodzić náuczy,
Wszystko z domu wywleką, áż biedá dokuczy.
Iedno drugie wywłoczy. z błotá plugáwego,
Ze nogi nie státkuią, wpycha do gorszego.
Tłuką się po ulicách, od ściány do ściány,
Tryxáią się głowámi, nie iáko bárány.
Iedno drugie potłucze, oczy popodbiia,
Gdy się prześpią názáiutrz, zkąd tá nowália.
Pyta iedno drugiego. co się z námi działo,
Weyrzy iedno ná drugie, ciáło pośiniáło,
Poskrobie się po głowie, álić włosow máło.
Dziwno mu że ołyśiał zkąd by to bydź miáło.
Myśli czy nie spárzono głowy z kámienice,
Alić guzy po głowie, potłuczone lice.
Po przepiciu bierze go ápetyt do iadłá,
Nie masz w mięszku y groszá, nádzieiá upádłá.
Robić muśi o głodzie. co prędzey ná stráwę,
Y ná żydá bo go chęć ciągnie na zabawę.
Człowiecze masz ná sobie znák Chrześciániná,
Masz roskász od Kośćiołá strzez się pogániná.
A dopieroż narodu ták nieprzyiáznego,
Ktory bluźni Chrystusá, depce Imię Iego.
Ieżli

Ieżeli chceſz żyć z Chryſtuſem, w Kroleſtwie ná wieki,
Stoy przy nim nie puśći ćię nigdy z ſwey opieki,
Broń honoru iak możeſz, Zbawićielá twego,
Brzydź ſię żydem iák diabłem, ućiekay od niego.
Miłuy Iezuſá z ſercá ſzczerze uprzeymego,
Doſtąpiſz chwały wieczny, y widzenia iego.

O Dworſkiey Chorobie.

Ktora názywa ſię Lues venera, Morbus Gallicus, Neapolitanus, Hiſpanicus, Indicus, Syphilis.

PRzyczyná Dworſkiey choroby ieſt: pomięſzánie wſzyſtkich humorow, pochodzące oſobliwie z kwáśnośći ſubtelny, (ktora ſię *Volatilis* zowie, oſtrey bárdzo, y iádowitey: wſzyſtkie ákcye ćiáłá mięſzáiącey y pſuiącey, &c.

Znáki choroby. Naprzod *Gonorrhaa virulenta*, to ieſt: *fluxus ſeminis corrupti*, roznego koloru z rznięćiem, y inſzemi przypádłośćiámi. Ciáłá wſzyſtkiego ſłábość, y oćiężáłość, łamánie w kośćiách, kroſty ná wárgách y gdźie indziey po ćiele: nábrzmiáłość y zápalenie członká náturálnego; *Exulceratia Scroti*, ſplugáwienie częſte, cerá bláda, niektorym częſto rumieniec ſię ná twarzy wydáie. Bole po ſtáwách przechodzące, wnocy bárdźiey odzywáiące ſię. Te znáki czynią podeyrzenie, y odmiánę *Gonorrhæi*, w Dworſką chorobę. Ieżeli zás iuż chorobá w kořzeniona ieſt, w ten czas bol głowy, y ſzum

częſty

częſty, y więkſzy bárdziey w nocy, á niżeli we dnie dokuczáiący; Bole uſtawiczne w ramionách, w goleniách. Uſtá prawie goreią; ná ktorych częſto exulcerácye, z wyraſtániem dzikiego mięſa) przydáią ſię tákże y na podniebieniu; Potym gdy ſię chorobá záweźmie, ciáło z człeká opada; bole nieznośne w ſtáwach, tak iako w podágrze, náſtępuią potym konwulſye, bol głowy bárdzo ciężki nie ſpánie, ſzaleńſtwo, wielka choroba, kroſty rożne po głowie, po ciele, po nośie, po wargách, &c. Z uſt fætor, nosá opádnienie, álbo ugnićie, güzy twarde po ciele, ktore *Bubones* zowią; Zębow wypádnienie, trudnosc wielka w upuſzczániu uryny, *Penis*, y przyległych częśći exulcerácya; kroſtká gdy ſię wyda *in glande*, z ktorey humor *virulentus* wychodzi żołtego koloru, zkąd náſtępuie exulcerácya *membri.*

Progn: Swieżo záćiągniona Dworſka chorobá: ieſt łátwa do uleczenia; záſtárzáła záś bárdzo trudna, trudnieyſza też ieſt do leczenia w meláncholikách, w flegmátykách, álbo krwiſtych bárdzo; tákże gdy ſię przyda ochrápienie, znáczy chorobę trudną do leczenia. *Item.* Gdy będzie exulcerácya *Urethry, ex fluxu Semin: corroſive.*

Item. Ktora ieſt dziedziczna, to ieſt z Rodzicow: ieſt nie uleczona.

Item. Trudnieyſze ieſt do kurácyi w ktorey bywa exulcerácya znáczna, y guzow wiele *tophos* zwanych. *Item.* Gdy ſię przyłączy pu-

chliná, álbo biegunka. Wrzody ktore się przydáią *in ano*, to iest w siedzeniu, naygorsze są do leczenia. Często też tá chorobá (choć uleczona) rádá się odwraca.

Wiádomo káżdemu z iákie przyczyny przydáie się tá chorobá, lecz oprocz tey może się przydáć z zarázy ieden od drugiego, z ust, z pościeli, z sukien, z czapki, náwet y z sliny, z Rodzicow też zlewa się ná dzieci, tákże dziecię może mámkę zárázić, álbo mámká dziecię.

A żem iáśnie nie wyráził znákow, y okoliczności tey choroby; nie dziwuy, nie rzecz bowiem polskim ięzykiem wszystko obiáśnić, aby się czyie oko tym nie obráziło.

Sposoby do leczenia.

NAprzod należą purgánse, *Digestiva*, *Diaphoretica*, Dekokty, wánny pocące, Sáliwácye krwi záś puszczenie mieyscá nie ma, chybáby chory był krwistey komplexyi. Co się tycze purgánsow; te máią bydź tákie.

R. Mercur: dulc. gr: 15. Resin Ialappe dr: 8. Therebinth: Ver: q. s. f. pill: pro una dosi interspersa pulv: Cinamoni Vel R. Electuar: d. Succ: Rosar: dr: 2. Mercur: dulc: gr: 12 cum Sacc: f. bolus. Vel R. Extr. Cathol: gr: 24. Mercur: dulc: gr: 10. Resin: Guaiac: gr: 7. cum Aqu: Cinam f. Mass: ex qua form: pill: dein de sequentibus 5 diebus utentur Rhabar: pulu: cum Therebint: ☉ *repet: pill:* Po purgánsách y między niemi máią bydź dawáne *Digestiva*, ktore są te. *Tartarus Vitriol. Sal: Tartar: Cremor: Tartari Salis*

rożne

rozne, á osobliwie *Endivia Fumar: Cardui bened: Tamar: Scolopen: Absynthij Cichor: &c.* pomienione *Digestiva*, lubo mięszáiąc iedno z drugim, lubo sáme przez się: według upodobánia dawáć: Syropy też służą, osobliwie *de Lupulo de Fumar: de Cichor: cum Rhabar: Oxymel: Squill: Syr: de 5 radic: &c.* Należą y Dekokcye rozne, ktore káżdy wymyślić może, według potrzeby Pácientá, álbo choroby. Po odpráwionych purgánsach, należyćie przystąpić do Dekoktu, y wánien suchych.

Sposoby wárzenia Dekoktow.

R. Weś *Ligni Guaiaci* funt ieden, to iest łotow 24. *Corticis Guaiaci*, łotow 8. *Sasafras Salsæ parill:* oboygá po trzy łoty. *Rad: China el:* łotow 4. Hányszku łotow 3. Lukrecyey łotow 2. Antymonium przedniego utłuczonego, y w węzełku záwiązánego łotow 30. włoż wszystko pokráiane do gárcá nowego naley wrzącey wody gárcy 4. nakryi dobrze, niech stoi przez 24. godźiny, potym warz według zwyczáiu, żeby połowá wywrzáłá, przecedziwszy przez płát sukienny, schoway ná źimno, daway choremu tego Dekoktu z ráná, po południu, y ná noc; zá káżdym rázem po pułkwarty. Remánencye zaś (przydawszy do nich nie co pomienionych ingredyencyi: tákże fig, rodzenkow,) wody nálawszy warz zwyczáynie, przecedziwszy daway pić záwsze, (oprocz pierwszey Dekokcyey) Do wánny suchey, chory ma wchodzić dwá rázy

ná dzień;

ná dźień, á przed wesciem do niey, dawac z pierwſzą dekokcyą. *Spir. Theriacal. Camphor.* álbo *Spir. Tart. Rect. f.* álbo *Resin. Gvaiaci cum Conserv. Rosar.*

Pod czas záżywánia Dekoktu chory ma ieść tylko pieczyſte, á miáſto chlebá ſuchárki, tákże co tydzień trzebá dawáć purganſe, y w te dni w ktore chory one bierze, nie ma pić Dekoktu: ále piwo: tákże ieść powinien roſoły. A że rożni rożne máią formy gotowánia Dekoktow, ten nayſkutecznieyſzy położywſzy, dáię ieſzcze ieden, *R. Rad. Chin: el. unc.* 4. *Salsa parill. unc.* 6. *Rasur. Ligu. Sancti unc* 8. *Cort. ejusd. unc.* 2. *Ligni Sasafr. unc.* 3. *Santal rubr. Citrini aa. unc.* 2. *Lig. Lentisc. Rhod. aa unc.* 1. *S. Rad. Polipod. unc.* 5. *Liquir' unc* 3. *Rad. Petaphil. Tormentil. aa. unc.* 1. *S. Sem. Anisi Fanic. aa. unc.* 2. *incis. & contus. affund. aqu: ferven. ollas* 8. *macer. per* 24. *hor. dein. bull. in dupl. vas ad* 3*tia part. consumpt. in fine coct. adde Passul jor: libr.* 1. *S. Caricar. libr.* 1. *Cinam unc.* 2. *Sem. Cartham. unc.* 1. *Cort. Araut. Citri Galang. Cubeb. aa. unc. f. Colatura perfecte cocta servit. pro potu ordinario.* Aby był Dekokt czyſty, wykláryfikuy go białkámi iáiowemi. Lecz y ſamo drzewo Gwáiákowe wárząc, (przydawſzy do niego Antimonium w węzełku, y trochę lukrecyi) ieſt ſkuteczne: podobno Bárdziey á niżeli rożne miſkuláncye.

Więc że tá chorobá rzadko (bez Sáliwácyi)

doſkonále uleczona być nie może, oſobliwie gdy iuż w korzeniona będzie.

Podadzą ſię ſpoſoby: co y iáko ná nię dawáć; wielu álbowiem ieſt niedoſkonáłych lekárzow: ktorzy leczenia tey choroby podeymuią ſię, á náwet y báby, chłopi proſći, zydźi, &c. Káżdy z nich máiąc ſwoie ſekretne leki, ktorych nie ieden, nie tym co miał, ále y żyćiem przypłáćił, á oſobliwie ná ſaliwácye rożnych z Merkuryuſzá præpárácyi záżywaiąc, y one nie ták iák należy dáiąc, w ćięższe daleko choroby (á niżeli ieſt ſamá) w práwuią. Tráfia ſię to bowiem nie raz, że Merkuryuſz albo nie ieſt præpárowány iáko należy, álbo choć ieſt dobrze præpárowány ále do czego innego ſłuży: gdy go Medyk záda nie doſkonáły, gárdło podrapie, podniebienie opryſzczy dziąſłá exulceruie, zęby ochwieie, wſzyſtko ćiáło pomięſza, oppreſſye ſercá ſpráwi, y nie raz w páraliſz ćięſzki w práwi, co więc nie Merkuryuſzowi, ále (mydląc oczy Pácyentowi) złym humorem, ktore Merkuryuſz poruſzył, y one wyprowadza, przypiſuią: co ieſt wielki fałſz, bo lubo w Sáliwácyách dźiąſłá obrzmieią, zęby ſię ochwieią, z oſtrośći humorow od Merkuryuſzá poruſzonych iednák gárdłá nie opryſzczą, áni podziuráwią ſercá oppreſſyi, áni páráliżu ſpráwuią, y owſzem po odpráwionych Sáliwácyách chory iák inſzy.

Dáie ſię znowu przeſtrogá że gdy chory bárdzo ſłáby ná śiłách, álbo będzie w lećiech podeſzłych, wſtrzymáć ſię od nich.

Spoſoby do pobudzenia Saliwácyi.

Troiákim ſpoſobem Saliwacye pobudzone bywáią to ieſt, daiąc ná nie przez uſtá, przez kurzenie, y przez ſmárowánie.

Spoſob dáwania przez uſtá.

R. *Turpeti mineral. gr.* 5 *Mercur. dulc. gr.* 7. *agitata quam optime in mortar lapid. dentur. cum Conſerv. Roſar & Sacchar. quolibet die uſq dum effectus non ſubſequatur.*

Vel Mercur. vitæ gr. 2. *Mercur. dulc. gr.* 7. *optime agitata, miſceantur cum ſ. q Theriacæ; detur ſic quotidie,* áż Saliwácye náſtąpią. Iednák naypierwy dáwáć ſamo *Mercurium dulcificatum.* Náprzykład, pierwſzego dniá dáć gr. 10. drugiego dniá 11 trzeciego 12. co dzień iedno gráno przydáiąc, áż Saliwácye náſtąpią. Dáią niektorzy *Mercur. dulcific. ſcr. cum Diaſcordio:* dwá rázy w tydzień. Co ſię komu podoba niech tego záżywa.

Wtory ſpoſob przez kurzenie.

R. *Cinabar. Antim. vulg. Myrrhæ aa. q. ſ.* zmięſzay wraz, bierz tego proſzku, ná koniec nożá po troſze, rzucay ná węgle po trzy, álbo cztery rázy, dym wychodzący chory przez ſzklany liiek w ſię niech bierze, głowę dobrze okrywſzy. To kurzenie powtarzáć ták długo, áż Sáliwácye náſtąpią. Inſi *ad Cinabar. Antim.* przydáią burſztynu, ſiárki, máſtyxu.

Trzeci ſpoſob przez ſmárowánie.

To ieſt: *R. Mercur. viv. unc.* 1. *ungv. d. Althea*

Fernel. unc. ſ. zmięſzay iak naylepiey, ſmáruy tym ungventem wſzyſtkie członki, y ſtopy, wprzod z ſtárſzy dobrze chuſtą ciepłą, ſmarowáć raz tylko ná dzień z ráná, w godzinę po záżytym roſole, álbo iáiu miękkim, Niektorzy grzbiet ſmáruią, co zle bardzo czynią.

Lepiey y beſbieczniey záwſze dawáć ná Sáliwácye przez uſtá. Pod czás Saliwácyi chory ma bydz záwſze w cieple, koſzul áni pościeli nie odmieniáiąc, ieść ma tylko roſoły, y iáycá miękkie. Nabrzmienie, y exulcerácye w uściech (ktore pod czás Sáliwácyi) zwykły bywáć: naylepſze ieſt mleko ciepłe z wodą do płokánia, álbo ſprycowánia, álbo *Decoctio hordei cum Diamoro. Item.* Przed Sáliwácyámi, chorego w przod dobrze przepurgowáć.

Item. W zaſtárzáłey chorobie: nie trzebá ná nie dawáć, tákże ſłábym y tym ktorży máią uſtá y podniebienie owrzedźiáłe, tákże y ſtárym tákże w Páráliżu zoſtáiącym y wyſchłym, &c. Wiele ieſt tákich, ktorzy miáſto Sáliwácyi dáią *Extracta Lignorum* iáko *Gvaiaci Salſæ parill: Saſſaf.* przydáiąc *Sal. C. C* álbo *viperarum.*

Oprocz pomienionych ſpoſobow, ktore ſię podały ná pobudzenie Sáliwácyi: ieſt innych bardzo wiele; lepſze y doświadczenſze tu zebrawſzy, inne opuſzczam.

Na *Bubones venereos;* naylepſze ieſt *Oleum ex Ligno Gvaiaci* zażywáiąc go we wnątrz co dzień po kilká kropli, y ſmáruiąc nim *Bubones* Ná to

teź

też iest osobliwy plaster. *Vigonis cum Mercurio*, także *Empl. de Achill. cum gum.* zmięszane *cum Oleo Ligni Guaiaci.*

Gdy się *Bubo* zmolifikuie, otworzyć go lancetem álbo pryszcz ná nim uczynić, á ná otwártą ránę kláść Terpentynę płokáną *in Decocto Guaiaci*, y ná wierzch przykładáć *Empl. Oppodeld.*

Ná spuchnienie Mosżen z zápaleniem.

Zrob Kataplasmę z ruty, z liscia Hebdowego, wárząc *in Decocto Guaiaci.*

Ieżeliby zás był tumor twárdy: bez zápálenia, náten czás smárowáć *Balsamo Sulphur. Succinato*, álbo *Ol. Ligni Guaiaci.* álbo *Balsami Sulph: Ruland.* Ná twárde guzy (ktore *Tophos* zowią) około rámion, pod czás y ná głowie wyrosłe: służy *Mercurius malleabilis*, álbo bláchę ołowiáną nátrzeć Merkuryuszem, ktorą przykładáć, álbo *Empl. Vigon. cum Mercur.*

Ná Nos okrostáwiáły.

R. Cinnabar. nat. Sperma Ceti, Camphor. aa. q. v. cum S. q. Bals. Peruiani f. Linim.

Ná opádnienie ćiáłá od kośći.

Naylepsze iest *Phlegma Vitrioli*, nie bardzo ostre, álbo *aqua Phegedinica.*

Ná bole w stáwách.

Służy *Aqua Theriacal Camphor. vel Balsam. Sulph. anisat.* Ieżeliby zás było zápalenie, ná ten czás *Saccharum Saturni cum aqua Plantaginis* naylepsze.

Gdy w podniebieniu dziurá będzie, trudno iey

 zgoić

zgoić, ále trzebá w nię blaszkę wpráwić: ktora ma bydz taka. Day ukowac blaszkę ze złotá, álbo srebrá, ku gorze wyprężona, do ktorey przylutowáć trzy, albo cztery oczka z drotu, do ktorych gębkę przyszyć, tak á żeby ciałno záchodziłá, tę blaszkę wkładác z gębką, co dzień ią wyimuiąc, y przepłokuiąc.

Na Exulceracyą ięzyczká płokánie.

R. Rosar. rubr. Balaust. aã M. 2. Gallar. dr. 2. Gland unc. ß. Plantag. Sicci dr. 3. Cort. Arant. Alum: ust. aã unc. 3. Virid. æris scr. 1. coqu. in aqu. Plantag. ad Consf. 3tia part. Colat. adde Mell. Rosat. unc. 3. pro gargarismate.

Plaster ná *Bubones pewny.*

R. Gum. Ammon. Galb. aã unc 4 *de pue. per acet. & in Spiss: adde Empl. d. Achill. simpl. d. Mellil. aã. unc. 2. S. Balf. Sulphur. Ruland. unc. 1. Therebinth. unc. 1. S. ceræ unc. 2. f. Emplastrum.* Ieżeliby były z bolem wielkim, przyłoż Kathápl. *R. Flor. Mellil. Verbasci aã. M. 1. pulv. Althea, Fanugr. aã. 2. coqu. in Decocto Guaiaci ad form. Cathapl. cui adde Axung. Anser. Ol. Anethi. aã. unc. 1.*

Dołożę tu iescze sposob leczenia tey choroby, ktorym człowiek pewny prosty, wiele ludzi doskonale leczy: ktory iest taki; dáie naprzod raz álbo dwá Gryszpanu miáłko tártego wziąwszy ná koniec noża: w gorzałce, álbo w piwie záżyć, z czego bywáią womity, y stolce, potym chorego párzy nád párą ziela wárzonego,

nego, do ktorego przykłada kámienie rozpalone, to záś ziele názywa się Bagnem, iákosz ná Bágnach rośćie, wielkie, żołto kwitnące, y niewdźięcznie pachniące, po káżdym záś náparzániu, smáruie krosty Gryszpanem roztártym z másłem niesłonym, przydáiąc zrázu proszku z korzenia pietruszczánego, iák trzy części, potym co dáley mniey. Pić záś dáie miáłło dekoktu korzenie łopianowe, ná wiosnę kopáne, y suszone, przydáiąc ięczmieniá, y trochę Lukrecyi, háuyszku, y tym sposobem száczęsliwie káżdego chorego wylecza doskonále, nikomu nie obiawiáiąc sekretu, iam tylko zá wielką prozbą od niego dostał, ktorego wszystkim użyczan byle się ták dárzyło iáko iemu.

Ubodzy záś ktorych niestáć ná leki; gnoiámi się leczą leżąc w nich, ieżeli się doskonale tym sposobem leczą: twierdzić nie mogę.

Należáło tu ieszcze opisáć chorobę, ktora się názywa Gonorrhæa. iest troiáka, to iest: *Simplex Gravior, & Virulenta*, lecz że nie przystoyna rzecz polskim ięzykiem opisywáć ią, życzę báwiącym się kurácyą choroby dworskiey; áby się dowiedzieli od mędrszych, iáko ią poznáć, gdyż zwyczáynie tę chorobę (nieumieiętni) názywáią Strángury ą, w czym się mylą.

Author Wiersze przypisał.

VEnus zdrádliwa roskosz cukruie,
Wkrotce nád kátá ciáło morduie.

Uprzykrzonemi zbyt boleſnemi,
Wrzody, guzámi, záráźliwemi.
Łamie po kościách, ſzumi po głowie,
Ciało wyſuſza, y niſzczy zdrowie,
Uſtá wyrzuca y podniebienie,
Mowę odmienia iey záráżenie.
Rękom, y nogom, władzę odięłá,
Wſzyſtkiego człeká w niewolą wzięłá.
Oczy zápádłe, twarz iák poczwárá,
Rumieniec zginął z uſt śmierdzi párá.
Zmięſzałá głowę, ſnu nie pozwoli,
Summienie gryźie dla ſwoiey woli.
O iák mizerná ućiehá ćiáłá,
Nie iednemu ſię we znák i dáłá.
Ow noſa pozbył, okrákiem chodźi,
Ow przez nos gęgli, ſpluwáiąc ſchodźi.
Wyſechł iák ſzczypá, ſkorá á kośći,
Oczy ſię świecą słábe wnętrznośći.
Dyſzy ni ſzkápá ſtára w chomonćie,
Kaſzle iák bábá uśiadſzy w kąćie.
Czupryná leźie, cáłe łyśieie,
Łep ſię záwraca, ćiáło wrzedźieie.
Iákoby w muſzki twarz ieſt upſtrzona,
Brzydkiemi kroſty, modno ſtroiona.
Uſta obſypią, nos ugryzáią,
Y podniebienie im wyrzucaią.
Zęby ſię chwieią, y wypadáią.
Wargi y dziąsłá więc wygniwáią,
Wierći po kośćiách, guzy wyſudza.
Głowy bol ćięſzki, ſpániu przeſzkadza.

Zyły się kurczą ciało opada,
Wszystek ná śiłách człowiek upada.
Więc y z przyodźiewku ogołoćiłá,
Suknie rządziki powywłoczyłá.
Bokámi świeći, iákby z niewoli,
Głod niedostatek, aż głowá boli.
Lecz przećię swoich radá częstuie,
Rożne przysmaki im wynáyduie.
Konfekćikámi ich delektuie.
Po ktorych chudak okrutnie bluie.
Sączy się flegmá, iáko z rynsztoká,
Z ust we dnie w nocy, nie zmruży oká.
Gárdło podrápią zęby ochwieią,
Siły ustáią, ręce źiębnieią.
Y proszek miewa iákiś rumiány,
Gdy nim zásypie aż drápie śćiány.
Iáko gęś sycy, w łep się uderza.
O folgę Prośi Páná Bálwierzá.
Ma y pomáty piękne pachniące.
Do smárowánia zbytnie gryżące.
Roskoszne wodki Alkierwesowe,
Ma háłunowe y Gryszpanowe.
Názbyt trzeźwiące, pośiłáiące,
Do zákrapiánia onym służące.
Trzeźwią się niemi, aż wzgorę skaczą,
Ná swoię biędę, nie raz zápłaczą.
Ma też y trunki z wiorow wárzone,
Suchárki świeże kury pieczone.
Wsadza do wánny (Bálwierz) po szyie,
Przynaglá párą, ledwie nie wyie.

Daie perfumy z Merkuryusza,
Z ktorych wonnośći omdlewa duszá.
Ma y w garnuszku coś záprawnego,
Do sprycowánia im potrzebnego.
Miewa oleyki, rozne másztyki,
Zálepia dźiury kłádźie plastrzyki.
Ma też stolicę swoię Hrebenne,
Dáią tám leki chłopi odmienne.
Y po łopáćie w piece wsadzáią,
Duszno im á żę gwałtu wołáią.
We mdłośći winem ich zákrapiáią,
Po ktorym we wśi káczki pływáią.
Miewa y Bety, y Páwilony,
Smrodliwe gnoie, ze szmat zaszony.
Záwsze w około ássystencya,
Kupá świń kniemu tuż śię uwiia.
A podniebienie że wyrzućiłá,
Złote lub srebne zá to wpráwiłá,
Zdobi iák może dźiuráwe wrzody,
Iákosz ták ma bydź, według tey mody.
Teć są pieszczoty Venery z ćiáłem,
Tákim częstuie swych specyałem.
Czemu śię Dworską chorobą zowie,
Bo tám prożnuią, rádzi Pánowie.
Młodzi swawolni, wierćipiętkowie,
Smágli, y choźi moczywąsowie.
Do niey skłániáią swoie áffekty,
Miewa też ná nich swoie respekty.
Z kąd że śię Morbus Gallicus zowie,
Czyli ią wnieśli tu Fráncuzowie.

Pewniey

Pewniey ci co tám peregrynuią,
Iák z czym pocćiwym názad wędruią.
Z kąd ią Medycy *Lues* przezwáli,
By się zarázy tey wárowáli.
Iak przed powietrzem w czás uchodzili,
Wszelkim sposobem iey się chronili.
By tego potym nie przypłácili,
Zdrowia miłego nie utrácili.
Młodzi rospustni, świátowniczkowie.
Złego ćwiczenia, źli synaczkowie.
Y ci ktorzy brzuch zá Bogá máią,
Trunki mocnemi krew zápaláią.
Wiek młody czártu, świátu oddáią,
O Bogá Stworcę, naymniey nie dbáią.
Ze trzebá umrzeć nie pámiętáią,
Ze piekłem grożą, zá baykę máią.
Ktorego Pánie rácz nas záchowáć,
W wszelkich pokusach, chćiey nas rátowáć.

TRAKTAT V.

O FEBRACH.

FEbry są dwoiákie, to iest zimne y gorące, ktorych są rożne rodzáie y názwiská, pierwsza náżywa się *Febris Ephemera*, to iest: gorączki bardzo wolna, z lekkiey iákiey przyczyny pochodząca, ktora we 24. godźinách zwyczaynie ustáie: á czásem trwa do trzećiego dniá, pod czás się też obraca *in Synochum simpl. vel putrid.* álbo *Hecticis*.

Droga

Druga názywa się *Synochus Simplex*, álbo *Causus*: to iest, gorączká znáczna, z niespaniem, z duszności ą w pierśiách, z rospaleniem wszystkiego ciáłá wielkim, z bolem głowy, puls bywa prędki, iednák mocny, żyły nábrzmiáłe, uryná mętna y czerwona; Tá gorączká pod czás iednákowa bywa, pod czás się mieni Trwa do czwartego dniá á pod czás do piątego zwyczáynie zákończa się *per Crisim*, to iest: álbo przez pot, álbo przez krew z nosa. Ieżeli się záś dłużey przetrzyma; obraca się *in Synochum putridum*.

Trzecia názywa się *Febris Hectica*, to iest: gorączká wnętrzna, wolna, ustáwiczna, po iedzeniu bárdźiey się wydáiąca; rzadko bywa samá przez się, pospolićie wiąże się do innych chorob, iáko do suchot, do puchliny, y innych członkow wnętrznych, álbo zápalonych, álbo zátkánych, exulcerowánych: to iest: wątroby, śledziony, nerek, *Venerum Mesarai &c.*

Czwárta názywa się *Synochus putrida*, to iest: gorączká ustáwiczna, pochodzaca z korrupcyi humorow, we krwi zostáiących.

Piąta názywa się *Quotidiana continua*. Tá pochodźi ze krwi flegmistey zágniłey.

Szosta názywa się *Quartana continua* Tá pochodźi ze krwi meláncholiczney; z korumpowáney; do ktorey należy *Febris Colliquans* to iest: w ktorey álbo poty słábiące, álbo uryná nád zwyczay, álbo biegunká bywáią ktore bárdźiey chorego słábią, *Febris horrifica*: w ktorey częste

zimno

źimno nápada. *Febris Asodes*, w ktorey chorzy niespokoyni bywáią, spáć nie mogą. *Febris Syncopalis*, w ktorey częste mdłośći nápadáią. *Febris Epiala*, w ktorey oraz y źimno, y gorącość często przypadáią. *Febris Lypiria*, tá iest, w ktorey wnętrzności práwie goreią, powierzchne zás częśći ćiáłá zięb nieią *Febris Lymphatica*, *seu Catharhalis*, to iest: gorączká z kátháru pochodząca.

Siodma názywa się *Febris Tertiana intermittens*; to iest, Febra co trzeći dzień przypadáiąca, druga názywa się *Semi Teriana*, to iest: gdy iednego dnia będą dwá pároxyzmy, á drugiego ieden. Trzećia názywa się *Duplex* to iest: kiedy pároxysm káżdego dniá przypada; ktory rożni się pewnemi znakámi od *quotidiány*. Czwarta názywa się *Triplex Tertiana*, to iest. we dwu dniách trzy pároxyzmy nápadáiące.

Osma názywa się *Febris Quotidiana intermittens*, to iest: Febrá z gorączką káżdego dniá nápadáiąca.

Dziewiąta názywa się *Febris Quartana intermittens*, to iest: co czwarty dzień chorego infestuiąca, Druga názywa się *Composita*, to iest: kiedy dwá pároxyzmy czwartego dniá przypadáią, álbo innych wolnych dni odzywa się. Trzećia zowie się *Duplex*, to iest: kiedy ieden dzień wolny, á dwá nástępuiące nie wolne od pároxyzmu. Czwarta zowie się *Triplex*, tá iest: ktora káżdego dniá przypada.

Dzie-

Dziesiąta názywa się *Febris Maligna*, ktora iest troiaka, to iest *Epidemica*, po polsku łożna gorączká, inśi názywáią ią *Febrim Hungaricam*. Druga názywa się *Febris Petechialis*, to iest: w ktorey się wydáią petoći sine. Trzećia nazywa się *Pestilentialis*, to iest: powietrzna gorączká záráźliwa

Iedenasta názywa się *Febris Violarum*, & *Morbillorum*. to iest: gorączká Ospy y Odry.

O Gorączce.

Z iákieykolwiek przyczyny pochodzącey w pospolitośći.

PRogn: Naprzod gdy będzie (w gorączce) uryná mętna, znáczy wielkie pomięszanie humorow Ieżeli záś uryna nie będzie bárdzo czerwona, y prędko się w niey máterya ustawa; znáczy gorączkę nie długo trwáiącą, ktora *per Crysim* zakończáć się zwykłá.

Gdy będzie uryná bárdzo czerwona, y iásna bez żadnego sedymentu; znáczy gorączkę bárdzo niebespieczną y długą.

Item. Uryná w wielkiey gorączce. gdy będźie biała: znáczy Málignę y przyszłe szaleństwo; tákże uryná czarna gdy się w gorączce pokáże: znáczy Málignę y śmierć

Item. Gdy będzie czerwoná z grubą obrączką, tákże znáczy gorączkę, y málignę.

Item. Gdy sedyment záwsze się ná spodźie ustáie,

álbo będzie záwſze rozwlekły po urynie: zná czy gorączkę dawną, y bárdzo niebeśpieczną.

Item. Im ieſt uryná w gorączkách czerwienſza, y iáśnieyſza; tym ieſt niebeśpiecznieyſza.

Item. Puls ſłaby w gorączkach, wątpliwy ieſt.

Item. Puls mocny, iednakowy, (choć będą Symptomátá znáczne y niebeśpieczne) pewnieyſzy ieſt á niżeli ſłaby, z mnieyſzemi przypádłośćiámi.

Pulſus vermicularis álbo *Formicans*, tákże *Capricans*; gdy ſię w gorączce pokázuią: znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo.

Item. Gdy ſię ſzaleńſtwo przyda ná początku gorączki, tákże zápominánie ſię obnáżenie, ſzypánie około ſiebie, drżenie członkow, ſzczkawká, konwulſye: wſzyſtkie te znáki znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo. *Item.* Gdy ſię głuchotá przyda ná początku gorączki: tákże znáczy niebeśpieczeńſtwo. *Item* Gdy chory nád zwyczay wzrok má ſtráſzny, álbo zápalenie w oczách, ſercá nudnośći, ięzyká wielka ſuchość bez pragnienia, oddech ćięſzki: żywotá nádętość, &c. *Item.* Gdy gliſty przez uſtá, álbo przez ſtolce w gorączce pozdycháłe pokażą ſię: znák ieſt maligny.

Item. Gdy ſię pokażą Petoći czerwone śine álbo czárne, znáczą wielkie niebeśpieczeńſtwo, czerwone iednak nie záwſze ſą niebeśpieczne.

Item Gdy w gorączce, málignie, puls będźie podobny zdrowemu, złym znakiem ieſt.

Item.

Item. Gdy będźie biegunka, przez ktorą odchodźi máterya tłusta, po wierzchu pływaiąca, znáczy niebespieczeństwo; tákże Enemy dáne, gdy się záirzymáć nie mogą, że záraz przy dawániu wybiegáią názad. znáczą *virtutem retentricem* upádłą. *Item*. Poty często się wydáiące, bárdzo słábe y zimnes ápetyt cále utrácony. nieczucie się, to iest: pod się pusczánie, znáki są śmierći, &c.

Aphorismi.

FEbris vehemens, ubi rubet corpus, plenæq; venæ tument. Sangvinis detractionem requirit.

Frigidi sudores, cui febri acuta mortem, cum mitiore vero, morbi longitudinem significant.

Si rigor febre non intermittente, ægrum jam debilem invadat: mortiferum est.

Quibuscunq; in quartanis febribus, sangvis è náribus effluxerit malum.

Tertiana exquisita, septennis ad summum circuitibus iudicatur.

Quando in Synocho, ex sangvinis tantum copia oborto non státim á principio vena secatur, tum sangvis propter moram fit malignior, & in choleram convertitur.

In acutis febribus, tantum benignis medicamentis utere, (ut Cassiá cum prunis) & non fortioribus, nè calor intendatur, & humorum ebulitio, ac putrefactio augeatur.

Aquæ

Aquæ frigidæ potus in Synocho ac Cholericis febribus, optime confert, post signa coctionis quæ in magna copia offerenda est. Si enim parum bibitur tum à colore febrili vincitur, & in vapores acutos convertitur unde febris augetur.

Syncope in febribus ubi assidue affligit; propinamus vinum etiamsi inde febris augeatur.

Circa balneum eorum qui habent febres putridas tria sunt observanda: primum ut non accidat rigor seu horror in balnei introitu. Secundum ut nullum membrum principale debile sit. Tertium ut non existat crudorum humorum, circa primas venas, quantitas multa.

Tertianam puram, pura cholera facit; cum phlegmate vero mixta; generat ipsam meram.

Flava bilis putrescens, causonem facit, Crocea tertiam, Vitelina Hemitritæum, dat, prassina autem & eruginosa, in solo Stomacho genitæ, nec ipsum transeuntes, nec etiam putrescentes nunquam febrim faciunt.

Ex putri pituita, quotidiana febris nascitur.

Ex bile, solum tertiana, ab atra vero gignitur quartana.

Vinum balneum, & Epithemata acute febrientibus: disconveniunt.

Acutæ febris terminus est dies 14. Peracutæ vero septimus.

Vera tertiana quæ septem digeritur paroxysmis, absque periculo patientis, terminatur.

Febrium paroxysmi ordinariam horam anticipantes: febrilem materiam superabundare significant postponentes autem, ipsam diminui.

Quartana febris non facile hominem jugulat, vetus vero raro, nisi vere solvitur.

Sanguinem in febri vomuisse, pestiferum est.

Febris quæ subito sine ratione, sine bonis signis, finita est, fere revertitur.

Stridor dentium in febri, insaniam significat.

Si vero iam deliranti accedit: valde pernitiosū.

In febri non intermittente, si labrum aut nasus, aut oculus, aut supercilium pervertitur, si non videat, si non audit, & iam debilis sit, quid quid horum fuerit: mors prope est.

In febrium acutarum principio, atque sine fortioribus medicamentis purgantibus nequaquam utere, nam materiæ febriles, in venis contentæ plus æquo commoverentur, ad quod mors sequi solet.

Febriens, si à ventris profluvio corripiatur: Medicus ne sistat alvum, nisi evidens signum debilitatis adfuerit ex eo.

Si febre detenta suffocatio derepente supervenerit: nullo in faucibus apparente tumore est mortiferum.

Æstivæ quartanæ plerumque breves, Autumnales longæ, & inter eas maxime quæ ad hyemem usque pertinent, &c.

Sposoby do leczenia Febr w pospolitości, y osobności.

GOrączka ustawiczna, z iakieykolwiek przyczyny pochodząca; leczy się tymi sposobami. Naprzod należy Enema chłodząca, potym krwie puszczenie ku wieczorowi, albo też z rana; po upuszczeniu krwi dawać dekokcye z Iulepami chłodzącemi, iako to *Decoctionem C. C. in aqua hordei*, do ktorey przydawać *Syrup: d. Cichor Violar. d Nymph.* przydaiąc *Sal. prunell. Spir. Sulph.* albo *Vitrioli.* Przytym ieżeli gorączka nie iest nazbyt wielka, y chory przy siłach, dać purgans wolny *ex Rhabar: Tamarindis & sale u tri, vel Tartaro crudo.* Ieżeliby znaki były pełności żołądka albo cholery: może bespiecznie dać na womity. Na pragnienie ustawiczne: rożne rożni wynayduią sposoby, pospolicie daią pić Tyzannę, inśi *Limoniadę.* Sposoby gotowania iey. Weś wody przewarzoney co chcesz, przyday do niey soku wiśniowego, (czystego y nie starego) co potrzeba, wyciśniy Cytrynę iednę y drugą, żeby był kwasek wolny, przyday Saletry czystey według potrzeby, niech chory piie. inśi zaś przewarzaią wodę z cukrem do ktorey wyciskaią z Cytryn świeżych sok, y trochę octu winnego przylewaią. Inśi przewarzaią wodę z Saletrą, do ktorey przydaią *Tincturam Rosarum.*

Item. Weś wody stokowey kwartę, przyday trochę cukru, wina kieliszek, soku Limonio-

wego co potrzebá, wodki Cynámonowey troche, zmięszay, niech się tym chory skrapia.

Item. Spiritus de pomis z wodką zmięszány, przydawszy *Spir: Vitriol.* Oprocz tego Emulsye *ex 4. seminib:* z Iulepámi chłodzącemi, są skuteczne.

Ieżeliby się gorączká uśmierzyć nie dáłá powtorzyć krwie pusczenie, uważywszy ieżeli chory iest do niey sposobny, tákże y purgáns wolny. Ieżeliby zaś náturá skłonna byłá do potow, dáć ná nie, o czym będźiesz miał niżey, tym czásem. Weś rogu ieleniego w sztuki porąbánego garśći trzy, przyday korzenia sczawiowego, lukrecyi, rodzenkow, Iuiubow, korzenia mleczowego, álbo też sámego źiela, warz, daway pić choremu. Służy też osobliwie ná to Dekokcya doświadczona z prosá wárzona przydawszy źiela *Cardui bened.*

Item. Ná toż *Salia Lixiviosa* wiele pomagáią. Iáko to *Sal: Card: bened: Acetosa centaur: áris Cichorei absinthij &c.* Ieżeliby byłá ięzyká wielka suchość y czarność, krew puśćić z pod niego, to iest: z żył pod nim zostáiących (ktore názywáią się *Vena Ranina.*) Ná niespánie ktore zwykło przy gorączkách bywáć: záżywáć *Opiata*, ostrożnie y rzadko prośći zaś ludźie álbo ći co Medyká, álbo Aptekarzá mieć przy sobie nie mogą: niech wárzą mákowki suche w piwie, tego piwá niech się nápiią ná noc, ná raz po kwáterce, w tymże piwie chustkę maczáć, y głowę nią związáć; álbo weś máku rozwierć go przy-

lawszy

ławszy trochę winá, rozłoż ná chuśćie: obłoż głowę. Inśi máią zá sekret dawáć proszek z kostek, ktore się náyduią w głowách prośięcych pod uszámi; inśi robaczkámi, (ktore bywáią w gębkach roży polney) skronie náćierać, rostárszy ich. A báby przez swoie gusłá zwykły nocnice oddaláć, kto im tego dopuszcza, ćięszko grzeszy.

Ná ochłodzenie gorączki.

Należą rożne Epithemátá, to iest, okłádánie pulsow, głowy, stop, y ku sercu, tákże wątrobie.

Na okłádánie pulsow w gorączce.

Weś wodki rożáney, białkow iáiowych, octu winnego: száfránu, cukru, wszystkiego co potrzebá, zmięszay, zmaczay w tym chustki, okładay pulsy.

Item. Zwierć korzenie pietruszczáne, przyday białkow iáiowych, octu winnego, drożdzy piwnych, zmięszay dobrze, obłoż tym nogi pod kostki. *Item.* Weś octu, śmietány, białkow iáiowych, mąki ięczmienney, moczu dziecięćiá máłego, zmięszay okładay pulsy.

Item Warz tátárkę w wodźie, odcedziwszy maczay w polewce chusty, y pulsy nią okładay. Niektorzy Dynie do pulsow przykładáią; inśi rzepę skrobáną. *Item.* Weś popiołu mákowego trzy łyszki, miodu práśnego, białkow iáiowych myrrhy, wszystkiego co potrzebá, uczyń plaster, ktorym chorego obłoż, uznasz skutek. Inśi

winem z myrrhą y kamforą okłádáią. *Item.* Ná bol głowy w gorączce, weś wodki rożáney, białek iáiowy, przyday háłunu, octu winnego, zmięszay obłoż głowę.

Ná mdłość w gorączce.

Weś wodki rożáney, kámfory cynámonu, száfránu octu winnego, zmięszawszy okłáday pulsy, á ku sercu przyłoż rutę świeżą zwierćiawszy z winem álbo z octem.

Item. R. Aqu: Rosar: unc: 4. Borag: Buglos: Meliss: aa. unc 3. Vini optimi unc: 1. Aceti unc ß. Spetier: d. Gemm: dr: 1 Lig: Aloes Cort. Citri Off: d. Cord: Cervi Ebor: aa. scr: ß. Croci dr. 8. Misce pro Epithemate cordis.

Ná wątrobę.

R. Aqu: Endiv: unc 4. Cichor. Lactu. Absint. an. unc 2. Acetosæ unc 3. Solani unc. 1, Aceti unc. ß. Spetier: Diarchod. Abb. dr. 1. Trium Santal. aa. dr. ß. M. pro Epithemate.

Hymrodel ná prágnienia doświadczony.

Weś miodu białego, warz dobrze z wodą áż się odszymuie, przyday soku wiśniowego, znowu przywarz, schoway ná zimno, niech chory piie miásto piwá.

Item. Decoct: hord: libr: 4. Aquæ Cichor: Rosar: Veron: aa: unc. 4 Confection: Alcher: d. Hyacinth: aa. dr. 2. Syrup: d. succo Citri Acetosell: Violar: Berberoch, aa. unc. 5 Spir. Vitriol. ad grad. Służą w gorączkich rożne soki smázone; iako wiśniowy,

poziem-

poźiemkowy, porzeczkowy, á oſobliwie Berbeřowy, &c.

Co ſię tycze pićia wody w gorączkách trzebá uważáć iezeli gorączká będźie z zápalenia, y wzburzenia ſámey krwi, álbo z cholery : ná ten czas beśpiecznie chory może pić wodę co chce. Ieżeliby záś z inſzey przyczyny pochodźiłá, to ieſt: álbo z korrupcyi humorow, álbo z przyczyny członká ktorego wnętrznego náruſzenia, álbo z żołądká pełnośći, &c. ná ten czas nie ma ſię dawáć do pićia.

Konfekt pobudzáiący ná ſpánie w gorączkách.

R. Confekt. Hyacinth. Alcher. aã. ſcr. I. Pulv. Pretioſ. Gedan. gr. 18. Requ. Nicol. gr. 9 vel Lau. Opiat. gr. I. cum Sacchar. f. bolus ná raz. Porządni Aptekarze, miewáią *pocula febriaria*, to ieſt: kubki odlane z ſámey Saletry, z ktorych dáią pić chorym lubo piwo, lubo Tyzánnę. Saletrá bowiem oſobliwie ſłuży ná gorączki.

Oprocz tego rożnym gorączkom rożne Medykámentow formy podáią ſię. *Nitrum vitriolatum* ieſt *arcanum* ná gorączkę.

Item. Cremor Tartari Succo Berberorum aut Citri impragnatum.

Item. R. Unicorn: foſſil: Ebor: ſive ign. pr. aã. dr. ß. Terra Sigill. ſcr. I. Cinabar. Antim. ſcr. ß. C. C. ſin: ign: pra dr. 2 S. Laud. Opiat. gr. 5. Miſce f. pulv. doſ. dr. ß.

Item. Ná gorączkę zwyczáyną (ktora názywá

wa się *Synochus* álbo *Causus*) do pićia naylepsza iest serwatká, lubo sámá, lubo też wodká zniey wypalona, może do niey przydáć sáletry czystey potrosze; *Diaphoretica* tákże bárdzo są skuteczne, iáko *Antim. Diaphor. Sal. Card. bened. C. C. philosoph. pr. Arcanum dupl. cum Camphor. Spir. C. C. Rob. Sambucci Sal. Viper. vel serpent. Lapis Bezoar. Vnicornu Mixtura d. tribus, &c.*

Medyk ma tego przestrzegáć, áby miásto gorączki zwyczáyney, nie leczył Máligny, Máligná álbowiem zrázu podobna iest zwyczáyney gorączce.

Znáki Máligny. 1. Nudnośći wielkie sercá, sił osłábienie znáczne, y insze Symptomáta ćięszkie z uryny. y pulsu trudno ią poznáć: bywáią też rożne Máligny, iedne ustáwiczne, drugie czásow pewnych, nápadáiące godźinámi.

Krwi pusczenie w málignie nie należy; lecz prysicze, Enemy, purgánse bárdzo wolne, womitorya, *Alexipharmaca, Sudorifera* służą.

Proszek sekretny ná málignę.

R. Margar. pr. Ocul. Cancr. Coral. rubr. Succin. alb. C. C. pr. Lap. Bezoar. dr. aã. dr. 2. Pulv. ex apicibus nigris hilarum Cancr. ad pondus omnium f. pulv. dos. aã. scr. 2. ad dr. 1.

Item. R. Theria Andr. scr. 1. Pulv. è Chesis Canc. gr. 7. Croc. gr. 3. Aqu. Card. Bened. unc. 2. Prophilact. unc. ß. Syrup. Liberant. dr. ß. M. detur pro do ß vel R. Myrrha Rad. Zedoar. Cort: Citr: aã. unc. ß. Cinabar. Antim. scr. 1. Camph. scr. ß. Ol. Succin. gut.

℞. M. dos. d. scr. 1. ad dr. ſ. Vel. R. Vnicorn. foſ. ſil. dr. 1. Magiſter Saturni ſcr. 1. Myrrhæ dr. ſ Camphor. gr 5 M. divid. in part. aqu. dentur in aqu. Prophilactica ejus uſus repetatur poſt 5. vel 6. hor. uſq; ſudor ſubſequatur.

Item. Criſtall: *Saturn. cum Spirit. Vitrioli coagulato* ſą bárdzo ſkuteczne, tákże *Bezoarticum minerale cum Camphora, &c. Opiata* bárdzo ſą niebeſpieczne, záczym lepiey ſię od nich wſtrzymáć. *Tinctura Bezoardica, vel Diaphoreticum in per acutis Paracelſi*: ſą ſkuteczne, y inne ktorych wyliczyć mieyſce nie pozwala.

Spoſoby leczenia Hektyki.

NAprzod ieżeli ieſt z przyczyny inſzey choroby: uleczona bydz nie może: áż ſię choroba (ktora ieſt przyczyną) uleczy, ieżeliby záś ſáma przez ſię byłá: co ſię rzadko przytráfia, podáią ſię krotko niektore ſpoſoby: picie częſte mleká, albo ſerwatki, ieſt pożyteczne, tákże polewki Migdałowe, Kontuzy z rákow, Gelátiná z Pigiew, gąſcz z rodzenkow z cukrem ſmáżony, konfekt ſmáżony. Dekokcya z rodzenkow, fig, przydawſzy korzenia podrożnikowego, álbo *Scorzonera, &c.*

Item. R. Bezoar. Poter. ſcr. 1. Camphor. gr. 2. M. divid. in 4. part. aqu. Vel R. Roſar. antiqv. unc. 6. Papav: erat unc. 1. Scabios unc. ſ. Spetier. diamargar frig: Corn: Alcis præ aa. ſcr. 2. Bezoar Poter. ſcr. 2. cum Syrup: luiub: f. Elect: de quo ſæpius capiat æger.

Emulſye z migdałámi robione ſą dobre, tákże

Enemy, Dekokcya Chiny z mięſem, álbo z kápłonem, (przydawſzy rodzenkow) ieſt dobra, poko ieſzcze nie będźie wkorzeniona chorobá, kąpieli też ſłużą z ſámey rzeczney wody, ktore nie máią bydź ćiepłe, ále tylko letnie, żeby potow nie pobudzáły, tákże długo w nich nie śiedźieć.

Purgánſe nie ſłużą, chybá bárdzo wolne, krwie puſzczenie mieyſcá nie ma.

Bullion ieſt naylepſzy, ktory gotowáć tym ſpoſobem. Weź ſztukę mięſá od rury, ćwierć kápłoná, przyday krupek perłowych trochę, pietruſzki, wſtaw w garku ſporym, niech wre (nie doléwáiąc) áż mieſo rozewre, przecedź przez ſerwetę, przyſol według potrzeby, potrząśniy kwiátem muſzkátowym tłuczonym, niech chory tego záżywa co dźień: oprocz tego dobra ieſt Gelátyná z nożek ćielęcych z cynámonem y z cukrem. Sáletry prepárowáney częſte záżywánie z czymkolwiek ieſt bárdzo dobra. A iáko tá gorączká ieſt bárdzo trudna do uznánia, ták też nie mniey trudnieyſza do leczenia. Medycy niektorzy dźielą ią ná trzy graduſy. ktore iáko poznawáć: do tych ktorzy ie rozmierzáli odſyłam.

Spoſoby leczenia Febry Tertiány.

Z Rázu záraz należą purgánſe, ktore máią bydź gotowáne, *ex Fol: Sena cum Rhabar: C. fol: Aſari acead: Taraxaconis, adde. Manna Calab: per decoctionem.*

Vomitorium po pierwszym pároxyzmie, dobrze służy, byle chory miał sposobność do niego; krwi puszczenie też potrzebne, osobliwie kto iey ma pełność. Potym należą *Antifebrialia*.

Trunek ná Tercyánę.

R. *Aqu: Cardui bened: ana 2. Sal. Absinth. scr. 2. pulv: Cort. Chin: d. Chin: dr. s. Arcan: dupl: gr. 5. Spir: Vitriol: gut: 10. Syrup: Card: bened: dr. 3. f. potio* day przed paroxysmem.

Item. R, *Ocul: Cancr: pra scr: 1. Arcani. dupl: scr: s. Camphor gr. 3. Sal. Absinth. gr. 5. detur successivis horis ante paroxismum.*

Vel, Weś háłunu scr: 1. Gałki Muszkátowey puł ćwierci łotá, kádźidłá, pieprzu, oboygá po gr. 12. gwozdźikow gr. 7. utrzyi ná miáłki proszek, day przed pároxysmem.

Item. Weś Gentiány tártey scr. 1. przyday *Nucis vomicae*, to iest: wroniego oká gr. 7. day przed pároxyzmem. Y to pewna. Nákop ná wiosnę, álbo w ieśieni korzenia mleczu nisk e- go, ktory ledá kędy ná drogách rośnie, (názywa się *Taraxacon.*) utrzyi ná proszek, day ná raz drágmę w piwie, álbo w winie, przed pároxysmem zápewne ustánie, powtorz ieżeliby zá pierwszym wźięćiem nie ustáłá. *Item.* Rzecz pewna; weś Száfránu, pieprzu, sádzy z kominá twárdych wszystkiego po dwie drágmy, przyday kilká szczypiorkow czosnku, zbiy wraz, rozłoż ná chustce, przyłoż ná żyłę Sálwátelę pod máłym pálcem

palcem u ręki. Męzczyznie ná práwey ftronie albo ręce: białey głowie ná lewey.

Vel R. Gum: Galban: Sal: Gemm: Pulv: Tormentill: Fulig: Camin: ſplend. Fol. Burſ. Paſtor. aā. dr. 2. Camph. dr. 1. S. Olei Scorpion. Mathiol. Theriaca Androm. aā dr. 1. S. cum S. q. Therebinth. f. Empl. ktory rozłożywſzy ná dwoch chuſtách, przyłożyć ná obie ręce ná pulſách.

Item. *Proſzek poſpolity ná Febry.*

R. Rad. dictami. Petaſit. Zedoar. Gentian Fol. Scord. Card. bened. Card. Mar. aā. unc. ſ. f. pulv. doſ. dr. 1. Przed pároxyſmem.

Pigułki pewne.

Maſſæ Pill. Fœtidar. jor. dr. ſ. Trochiſcor. Alchand. Mercur. dulc. aā. gr. 5. *Ol. Succ. gut.* 3. *cum ſ. q. Extr. Centaurei ĭiris f. pill. no.* 9. dáć ie ná 4. godziny przed pároxyſmem.

Ná pozbyćie tey Febry: rożni rożne máią ſekretá, ktorych wypiſáć nie podobna. Iedni przed pároxyſmem dáią gorzałkę z pieprzem pić, inſi z háłunem, drudzy dáią proſzek z ſpalonych konch ktore ſię przy rzekách álbo ſtáwách náyduią, inśi dáią iednorożiec, álbo rog Ieleni, inśi ziołá rozmáite, iáko to koſzyſko, kozłkowe korzonki, Gentiánę, kopytnik, rumienek, wárzony, polewkę z niego dáiąc pić: inśi pozbywáią przez poſt, inśi przez piiáńſtwo, drudzy przez ágitácyą, biegáiąc, ſzaleiąc ná koniu, inśi ſię w zimney wodzie nagle zánurzáią, inśi

bábſkich guſeł używaią, kartki z piſmem poiykáią. *Item. Lapis Lazuli* na raz dr. 1. w gorzałce dány przed paroxyſmem: ieſt doświadczony.

China d. China ieſt naypewnieyſza, do ktorey może przydáć *Flor. Saliſmar.* 1. *Camphor. In duplici* 3*tiana* naylepſze *Sal. Centaurei minor* przydawſzy *Spir. Vitriol.* kilká kropli daway w wodce. *Cardui bened.* ſłuży y *Arcanum duplicatum.*

In tertiana continua ℞. *Specif. Stomach. Poter ſcr.* 1. *C. C. ſine ign. præ. Ebor. pr. aã. dr. ſ. Cort. China d. Chin. ſcr.* 1. *Camphor. gr.* 2. *M. divid. in* 2. *part. æqual. dentur ante paroxyſmum, &c.*

Spoſoby leczenia Quartány.

Ieżeli chceſz doſkonále Kwártánę uleczyć, to ieſt: żeby choroby iákiey po ſobie nie zoſtáwiłá: ſtáray ſię oto, ábyś ſię wprzod dobrze przepurgował, raz, drugi y trzeći wolnych dni od pároxyſmu: záżywáiąc przytym lekarſtw otwieráiących.

Spoſoby otwieráiące.

℞. *Fol. Sena al. dr.* 3. *Rhabar. Agar. Cort. China d. Chin. aã. dr.* 1. *Sem. Angelica ſcr.* 2. *Tartari crudi albi dr.* 2. *infund. in decoct. rad. Taraxacon: in colatura colla & expreſſa, diſſolve Manna Calabr. unc.* 2. *clarificetur per alb. ovi, & adde Spir. Tartari. rectif. Tinctur. Mart. aã. gut.* 20. *Flor. Saliſmar. gr.* 7. *M. detur calide.*

Vel ℞. *Cort. Peruian. dr.* 1. *Reſina ſcammon. Digred. Sulph. aã. gr.* 7. *Sal. Abſinth. ſcr. ſ. M. f. pulv. detur in vino tepido.*

Po purgowániu niech chory záżywa tych pigułek. R. China d. China dr. 2. Antimon d aphor. dr. 1. S. Flor: Salisarmon: dr: ſ Extr: Gentian: Centaur: aā. q. ſ. f. Massa ex qua form. pill. nro 30. aspergantur pulv. Cinabar. nativ. dosis nro 8. bis de die.

Item. Tinctura R. Cort. China d. China. pulv. unc. 1. Rad: Gentian: dr: ʒ. Sal: Tart: dr: 1. Herb: Absint. Card. ben. pug. 1. vini optimi unc. 10. námocz przez noc, przecedziwszy daway po trzy unc: ná raz, trzy rázy ná dzień, y przed pároxyſmem.

Ná Quártánę upartą.

R. Sal: Absinth: Arcan: duplicat: Ocul: Cancr: prá: Sal: Volat: Salisinar: Succini aā. 7. Laud: Opiat. dr: 2. M. pro duabus dosibus.

Item. R. Cort: Chin: d. Chin: Sal: Absint: aā. dr. 2. Sal. Tartari dr. 1. sumit: Centaur. nris dr. 2 f. pulv: irroretur: Spir: Vitriol. & siccetur, dosis a. dr. 1. ad dr. 1. S. ieſt doświadczony.

Item. Weś kieliszek málmázyi, wsyp w nię tártego kopytniku ćwierć łotá, zámięszawszy wypiy przed pároxyſmem, potym ſię záraz nákryi, dla zápocenia, przytym weś Száłwii, ruty, tászniku, zwierćiawszy z octem, przyłoż ná pulsy, powtorz raz, y drugi y trzeći, ieżeli będzie potrzebá.

Item. Rosplatay liná żywego, zley go gorzałką, przyłoż ná żołądek przed pároxyſmem. Piią niektorzy gorzałkę z oliwą przed pároxyſmem.

ſmem, inśi máią za ſekret ſerce záięce ſuszo-ne, y ná proch ſtárte, pić przed pároxyſmem.

Item. Weś ſoli, máieranu, porow, pokrzyw ruty, ſtłucz wſzyſtko weſpoł, przyłoż ná pulſy, ná godźinę przed pároxyſmem.

Item. Weś Theryáki, y Mitthrydatu rowne częśći, rozmąć gorzałką, nácieray paćierze, dobrze przy ogniu przed pároxyſmem.

Kołaczki pewne od Quártany.

R. Sem: Rutæ: Petroſel Myrrha Theriaci Andr: dr: ß. S. Bezoard. Miner: ſcr: ſ. Sal: Abſinth: gr: 12. Laud: Opiat: gr: 13. Elixir: propr: q. ſ. f. Troch: z ktorych bráć po iednemu ná raz, przed káżdym pároxyſmem.

Item. Weś gałki muſzkátowey, Sáletry czyſtey háłunu, wſzyſtkiego po ćwierći łotá utrzyi miáłko, rozdźiel ná trzy rázy: przed káżdym pároxyſmem day w winie, álbo w ćiepłym piwie.

Item. Naśienie páſternakowe ná proch ſtárte, przed pároxyſmem záżyte pomaga.

Item. Dryakiew z ſokiem piołonowym zmieſzána, przed pároxyſmem pita.

Tinctura doświadczona.

R. Cort: Chin: d. Chin: pulv: unc: 3. Rad: Gentian: unc: ſ. Flor: Centaur: ńris: pug: 3. Piper long: dr: 1. Sál: Tartr: unc: ſ. contuſ: effund: Vini libr: 6. diger: expr: doſ: quotidie unc: 6.

Służą tákże y plaſtry ná pulſy, ktore ſą opiſáne w kurácyi Tercyány, każą też Medycy ná boku lewym nośić plaſter d. Cicuta álbo Extra-

Ƒum

ctum nicotiana cum Cera & oleo, nákſztałt Cerátu. Po uleczoney Kwártánie chory ma ſię bardzo ſzánowáć, przeſtrzegáiąc pilnie áby ſobie nie dał okázyi, oſobliwie iedzeniem, y piciem. Cierpiącym Kwártánę, ieżeli ſię Hemorrhoidy dobrowolnie otworzą, uwalniáią od niey. Ieżeliby wolnie nie odchodziły, álbo ſię tylko guziki powydawáły świerzbiące: otworzyć ie piiawkámi. A ieżeliby chory nie miał tego *beneficium* z nogi krew puścić, á przytym częſte purgánſe dawáć.

Item. Tego dniá ktorego pároxyſm przypada dáne lekárſtwo purguiące: rozrywa go, iuż ſię więcey nie wroći, iednák że nie káżdy to wytrzymáć może, nie bárdzo rádzę, iam iuż kilká rázy probował, dobrze mi ſię nádáło, ále z wielkim ſtráchem, bo gorączká bywa gwałtowna.

Ná Kwártánę ieſt niezliczona rzecz rożnych lekarſtw, oſobliwie proſtych, iáko nie pewnych niechćiałem kłáść, y Czytelniká niemi zámieſzáć, naypewnieyſze tylko zebrałem, ktorych záwſze doświadczáłem.

Sposoby leczenia Quotidyány.

Z rożnych przyczyn tá Febrá pochodźi, rożne też Medykámentá nalezą, á oſobliwie purgánſe, womitorya; ieżeliby żołądká byłá pelność przytym utwierdzáiące żołądek, ná co ſłuży *Elixir: propr: Elixir. Vitriol: Mynſ: Fæcula Aaronis cum flor: Salis arm: & pipere longo:* tákże *Antifebrialia*, iáko *Cort: China. &c.*

Purgáns

Purgáns R. Fol. Senæ el: dr: ʒ Agar: Sem: Carthi Mechoacan. aa: dr: 1. infund: in decocto Polipod: per 12. hor. colatur cocta & expresse adde Manna Cal: unc: 1. s. Syrup: d. Fumar: unc: 1 Clarif: S A. & adde Spirt Vener: gut: 15. day na raz ciepło. Potym niech chory zażywa pigułek, ex Extracto Absinthij cum Mastiche Myrrha, pulv. de Cort: Chine de Chin.

Item. Pigułki pewne.

R. Cort: Peru: dr: 1. S Margar: pra Lap: Bezoar: Cinabar: Antim: aa: scr: s. Flor: Sal: Armon: Camphor: aa: gr: 7. Extr: Gentian: Card: ben: aa: dr: s. f. pill: consveta magnit: dentur quotidie nro 7. vel 9. Item. Absorbentia & Sudorifera bardzo służą.

Item. R. Cort: Peruviani dr: 1. Sal: Tartar: scr: s. M. detur ante paroxysmum. Służą też y inne, Antefebrialia, ktore się opisały w kurácyi Tercyány.

Umysł był moy opisáć Febry wszystkie z okolicznośćiámi ich, z kurácyámi należytemi, ále się dla krotkiego czásu skroćić poniewolnie musiały.

O Ospie, y Odrze.

Ospá náżywá się Variola

Odrá Morbili.

ZNáki przyszłey Ospy: Naprzod gorączká z wielką słábośćią, y bolem, w paćierzách w krzyżách, y w głowie, przytym bywáią womity, bol żołądká, drzenie członkow, od rozumu odchodzenie, czásem y wielka chorobá,

konwulsye, sercá drżenie, mdłość, oddech ćięszki, stolcow zátrzymánie. Iednák te Symptomátá nie we wszystkich iednákowe bywáią.

Oprocz tego bywa ćiáłá wszystkiego swierzbienie, oczy czerwone, z ktorych łzy wychodzą, nos świerzbi, zkąd często kicháią, w uszách dzwonienie, ziewánie, ochrápienie.

Odra bárdzo prędko wydáie się, y prędko też zginie: tak, że we czterech w piąciu, naydáley w dźiewiąciu dniách kończy się, pod ten czas ślin wiele z ust wychodzi, á czásem ropista máterya, z flegmą; z nosá też częstokroć dobywa się krew.

Progn: Ospy, y Odry: Ieżeli Ospá álbo Odrá przyda się w podeszłym wieku: niebeśpieczna iest, iednák nie záwsze, tákże gdy się przyda w iesieni, álbo źimie.

Item. Ieżeli wiele śinych, álbo czarnych mákul: pokaże się między Ospą: znáczną gorączkę máligne, á zátym wielkie niebeśpieczeństwo żyćia *Item.* Kászel suchy, tákże znáczy niebeśpieczeństwo álbo gdy przez kászel z wielką ćięszkośćią odchodzi máterya gruba y spiekła. Ieżeli zás ze krwią, nie záwsze niebeśpieczna iest.

Item. Ieżeli się krew z nosá puśći, dobrym znákiem iest. *Item.* Ieżeli się w Białeygłowie mieśięczna chorobá pokáże, pod czás Ospy, znáczy ostátnie niebespieczeństwo. *Item.* Ziębnienie rąk y nog, znáczy śmierć. *Item.* Znák Ospy dobry iest, gdy się prędko wydáie, y prędko

się

ſię zbiera, z gorączką nie bárdzo wielką; ktora po wydániu ſię Oſpy: uſtáie, przytym głos y oddech wolny. Niebeśpieczney zaś Oſpy znák ieſt, gdy po wydaniu ſię Oſpy gorączká wielka iednakowa trwa, przytym ckliwość nieſpokoyność, oddech ćięſzki, (ktory znáczy ná płucách ośiádłą Oſpę, álbo Anginę, przytym pragnienie wielkie, biegunká ktora gdy ſię przyda w Oſpie, znáczy wielkie bárdzo niebeśpieczeńſtwo.

Item. Gdy ſię pokaże uryná czerwona iáko krew. znáczy śmierć pewną, álbo też gdy ſię przez ſtolce krew pokaże.

Zła też ieſt bárdzo Oſpá, ktora ſię nierychło wydáie, znáczy bowiem wielkie śił oſłábienie, że wſzyſtkich naygorſza ieſt, ktora gdy ſię wydáie, záraz ginie. znáczy táka pewną śmierć.

Item. Gdy ſię w Oſpie pokaże álbo uryná, álbo fæces czarne, znáczą pewne niebeśpieczeńſtwo.

Spoſoby do Leczenia.

NAprzod chory ma leżeć w ciepłey izbie, ále nie názbyt, żeby nie było gorąco iák w łáźni iáko báby zwykły tákim gorącem duśić dzieći, tego tylko przeſtrzegáć áby wiátru bynamniey nie puſzczáć do chorego, przytym dawáć pić miáłło piwá Tyzánnę z ięczmieniá wárzoną przydáiąc korzenia Szczawiowego, rogu ieleniego, fig.

Item. Ieżeli po wydániu Ospy, gorączká iest ćiężka, nudność, oddech ćięższy, uryná czerwona y mętna, y inne Symptomátá znáczne: ná ten czas krew puśćić potrzebá. Dzieciom záś ktore nie są sposobne do krwi puszczenia: piiáwki ná plecách, ná nogách stáwić.

Co się tycze purgansu ten pożyteczny iest zrázu przed wydániem się Ospy, y to w ten czas kiedy gorączká dopiero poczyná, ktory ma bydź bárdzo wolny, *ex Rhabar: Cassia, Tamarindi, Manna Syrup: Rosato*.

Ieżeliby było zátwárdzenie stolcow w sámey Ospie, może zrobić czopek z sámego miodu bez soli, dla poruszenia onych, albo Enemę dáć bárdzo wolną z rosołu, álbo z mleká álbo z ięczmienia wárzonego z rodzenkámi, y z lukrecyą przydawszy cukru, y żołtek od iáiá.

Aby się Ospá doskonale wydáłá, roznych rożni záżywáią sposobow. Ten iest naylepszy. Weś Fig mięsistych łotow 14. Soczewice z wierzchney skorki otłuczoney puł łotá, rogu ielenięgo łot, *Gumi Tragánti*, naśienia kopru włoskiego, oboygá po puł łotá, warz w pułtora funćie wody, do wywarzánia trzećiey częśći, przecedźiwszy daway ćiepło pić, może przydáć y trochę száfránu.

Item. Ieżeliby się Ospá powoli wydawáłá, daway tę Dekokcyą. R. *Rad: Fániculi Acetosae áá. unc. 1. Rasur: C. C. unc. ʃ Fol: Scabios Scord: Hyperico: áá: M. 1. ficuum pign: no 6. Gumi Laccae*

dr:

dr: 3. *Sem: Napi Card. ven an: dr:* 2. *Lentium excort: unc:* ſ. *Gum: Trag: dr:* 1. *S. aqu: colatura ſaȝe unc:* 3. *Syrup: Limon: unc:* 1. *M. detur bis vel ter de die.*

Item. *Likwor ſekretny ná Oſpę.*

R. Aqu. C. C. Citrata unc: 2 *Succi Citri unc.* 8. zmięſzay, day w Tyzánnie, albo w piwie lekkim, ieſt doświadczony.

Ieżeliby Oſpá byłá zárázliwa, iáko ſię częſto tráfia, choc ią kto miał, może ią znowu z zárázy ieden od drugiego mieć na ten czas ſłużą według lat rożne *Alexipharmaca;* oſobliwie konfekt Hyacynthowy, *Lapis Bezoar.* proſzek z ielenie. go rogu, z pereł, z korali. *Diaſcordium Aqua Scorzonera: Cord: Saxon: frigid: Exir: Theriacal: Terra Sigil. &c.*

Ieżeliby z Oſpy wrzod ſię w uſtách uczynił, weś wody w ktoreyby ięczmień wrzał przyday do niey miodu rożánego, y trochę háłunu, á ieżeliby była korrupcya znáczna, przydawáć *Ung: Ægiptiacum* do płokánia.

Ieżeliby ſię w ſamym oku kroſty porobiły, ktore częſto wzrokowi ſzkodzą, á pod czás y oſlepiáią, wpuſzczay po kropli częſto krew gołębią, álbo tę wodkę. *R. Aqu: Roſar: unc:* 2. *Aqu: Euphraſia unc:* ſ. *Trochiſcor: albor: Rhaſis dr:* 1. *Tutia præ ſcr:* 1. *Camphora: gr:* ſ. *Croci gr:* 2. *f. Collirium.* w ktorym máczáiąc chuſtkę ćienką oczy nią przećierac. Ieżeliby ſię ná oczách błonki pokazały, záſypowáć ie cukrem lodowátym białym, iáko nayſubtelniey utartym.

Zeby po Ospie blizn znácznych nie było, podáią się sposoby. Służy naprzod oleiek z żołtkow iaiowych do smárowánia, łoy kozłowy, ktory rostopiwszy maczáć piorko w nim, y smárowáć twarz.

Item. Wodká wypalona z łáyná wołowego, w máiu, ná to iest doświadczona.

Item. Oleiek migdałowy, liliowy, sádło człowiecze, słoniná piwo młode, przydawszy do niego *Ol. Tartari.*

Item. Lac. Virgin: dla prędkiego wysuszenia: *Ungv: rubr: Camphor: Aqu: Balcis, Saccharum Saturn:*

A że dźieći z ustáwicznego swierzbienia ustáwnie twarz drápią, y krosty rozdźieráią, przez co sobie twarzy oszpecáią, zábiegáiąc temu. *R. Fol: Parietar: M. t. Flor: Chamomill: Mellil: aa. pug. S. d. coqu: in Aqu: Scabios libr:* 1 *colatur adde Aqu: Capri fol: unc.* 3. maczay w tym chustę, álbo gębkę, ktorą często odwilżay krosty.

Iezeliby Ospá długo trwáłá, daway naśienia orlikowego po puł ćwierći łotá, ná proszek utárszy Albo *R. Sem: Aquileg: Napi Card: ben: aa. dr.* 2. *ex Aqu: Fumar: & Scorzonera f. Emulsio.*

Ná Odrę proszek z Myrrhy iest bárdzo skuteczny; dáiąc go ná raz po skrupule w syćie miodowey.

TRA-

TRAKTAT VI.

Nowo przydány.

W ktorym zámykáią ſię choroby Pártykulárne, ták Męſkie, iáko y Białogłowſkie: y dźiećinne, tákże Additámentá do niektorych chorob.

Że ſię ná ſwym mieyſcu krotko opiſały ſpoſoby uśmierzeniá bolu zębow, ktore ſię nayczęśćiey przydáie tu ſię ieſzcze dokłádáią oſobliwe experimentá, nie tylko dla roſłych ále y dla dźieci.

ADDITAMENT.

O Rożnych affekcyach zębow.

NA bol zębow poſpolite ſą oleyki ktore káżdy y łátwie zrobić ſobie może, to ieſt Leſzczynowy, Bukſzpanowy, Gwáiakowy, robią ſię ták. Nákray w drobne kawałki lubo Leſzczyny lubo Bukſzpanu, nákładz do gárcá, w ktorym u ſpodu maią bydź dziurki, zalep pokrywką drugi garnek prożny zákop w ziemi, poſtaw ná nim pierwſzy oblep, y pal w około, potym zdeymi, naydźieſz w ſpodnim garku wodkę, po ktorey pływa oleiek ſmrodliwy, zbierz go y ſchoway, á gdy ząb boli, nápuść báwełnę lubo ſzeytuſzek, y przyłoż ná ząb, záraz bol uſtánie ieſzcze prędzey gdy przymięſzaſz Kámfory.

Item. Dziegieć prawdziwy też ma moc.

Item. Roſkroy chleb świeży ná puł, potym

połyp iednę połowę solą, przyłoż ná gębę z tey strony gdzie ząb boli.

Item. Weś dryakwie trochę, zmięszay do niey kámfory y przyłoż ná ząb.

Item. Pryszcze zá uszymá, álbo ná ręce uczynione, wielom pomagáią.

Item. Uszy máią wielką społeczność z zębámi, álbowiem żyłki przez ktore pochodzi nutryment do zębow támtędy przechodzą, zkąd nie odrzeczy będźie w ucho to gdźie ząb boli wpuśćić oleyku trochę z gorzkich Migdałow, álbo z gorącego octu párę wpuszczáć w nie, álbo sámego octu ćiepłego z różą suchą wárzonego wpuśćić w ucho kilká kropel.

Ieżeliby záś z źimney przyczyny bol pochodźił, ná ten czas wyćiśniy trochę soku z czosnku, zmięszay go z dryakwią, násmáruy czopek z chustki, y włoż do uchá.

Item. Upiecz rzepę w prysku, odkroy káwálec od końcá, álbo spodu przyłoż zá ucho, ná tey stronie gdźie ząb boli, uznasz folgę.

Item. Weś rozmárynu, róży suchey Piretrum blusczu, álbo konrádku, gwoźdźikow kramnych przetłuczonych, warz to w oććie nákrywszy, y płocz tym, przytrzymuiąc w uśćiech.

Item. Weś kłobuczkow z pod róży polney, ktore korálámi zowią, ususz kłádź ná wągle, y dym bierz w ustá przytrzymuiąc go.

Item. Warz w oććie mákowki, przydawszy rozmárynu álbo lewándy, róży suchey, płocz tym przecedźi wszy.

Item.

Item. Korzeń łopianowy, ktory ma śpiczaste liście, kopány ná wiosnę, iest doświadczony ná bol zębow, lubo go máłtykuiąc, lubo wárząc w otćie dla płokania.

Item. Pewna weś korzenia páproći, pięćperstu, oboygá po trzy ćwierći łotá, korzęnia wężowniku puł łotá, ruty szałwii, bukwice, rozy suchey, káżdego po garśći, warz w wodzie ná poły z winem aż trzećią część wywre, przecędziwszy, trzymay często w uśćiech ćiepło.

Item. Weś dryakwi trochę, kámfory, gwoździkow kramnych tártych háłunu, zmięszay dobrze wraz, przyłoż ná ząb.

Item. Kostká z udá żáby źimney chropáwey jest pewna, koląc nią dziąsłá w około zębá áż krew poydzie.

Item. Korzeń Celidoniey, to iest: iáskołczego źiela ná wiosnę kopány, iest ná uśmierzenie bolu zębow pewny máśtykuiąc go, lubo wárząc w winie, álbo w otćie, y w uśćiech trzymáiąc. *Item.* Niektorzy máią sekretow wiele ná usmierzenie bolu zębow, ále bárdźiey do gusel podobne, niżeli do prawdy.

Item. Weś liśćia száleiowego suchego, lub świeżego mákowego kilká, warz w otcie, y trzymay w uśćiech.

Item. Ná uprzykrzony bol zębá, rozwierć czosnek, przyday trochę gorczyce tártey, przyłoż zá uchem żeby się ispryszczyło.

Item. Zgrzey octu mocnego trochę, włoż do niego kamfory tártey, maczay chustecżkę y kłádz często ná ząb.

Item. Weś pieprzu tłuczonego ná łyszkę żelázną, álbo srebrną, wley trochę gorzałki, zápal, iák się gorzałká wypali położ pieprz ciepły ná chustecżkę y przyłoż ná ząb.

Item. Iest żyłká przy samym uchu, tę gdy otworzy láncetem z tey strony gdzie ząb boli, iuż więcey z tey strony zęby bolewáć nie będą.

Iáko zęby może wyimowáć bez kleszczykow.

Robi się ná to naprzod oleiek sekretny z żábek owych ktore ná drzewách bywáią tym sposobem, ieżeli dostániesz iedney y drugiey posiekay ie żywo, włoż do oliwy, y smaż aż się w skwárki obrocą, wyrzuć ie, á oliwę schoway iak znowu będziesz miał iednę y drugą, choć y więcey, znowu ię usiekay, y usmaż w teyże oliwie, mozesz to y trzeći raz uczynić, tą oliwą gdy nápuśćisz chustecżkę á przyłozysz ná ząb choć będzie mocno śiedział, możesz go pálcem wyiąć, lecz pobocznie zęby trzebá oblepić woskiem, co się záwsze obserwowáć ma y w innych ápplikácyách.

Item. Weś glist ziemnych, ususz ie utłucz ná proszek ktorym obłoż ząb w około raz, drugi y trzeći, co raz nowym proszkiem, ták go łátwo pálcámi wyimiesz.

Item. Weś z ápteki *Gumi Galbanum* trochę, rospuść

ſpuść go ſokiem álbo mlekiem ziela Sośnki, ktore *Eſulum* zowią, wyſuſz, porob gałeczki, iednę wziąwſzy wetchni w ząb wydrożáły, wyidzie łátwie, ieżeli zá pierwszym rázem nie, powtorz, uznaſz ſkutek.

Item. Weś soku álbo mleká *Eſulæ majoris*, to ieſt: Románowego ziela, przyday kádzidłá tártego zmięſzay, uſuſz, y porob gałeczki, ktore wkładay w wydrożáły ząb.

Skorká z drzewá Morwowego ma też moc. Lecz nádewſzyſtko naypewnieyſzy ſkutek czyni ziele *Helleboraſter*, to ieſt Ciemierzycá mnieyſza, álbowiem roſtárſzy w pálcách liſtek á przyłożywſzy ná ząb, w krotkim czáśie wyiąć go może łátwie pálcámi, lecz przykłádáiąc to ziele na ząb boleiący, trzebá poboczne zęby woſkiem podlepiáć, y ſpodnie ná przećiw.

Item. Gdy ząb wydrożáły bol ćiężki ſpráwuie, ná prędce weś ſzpilkę álbo drot mośiężny roſpal go y wetkniy w dziurkę prędko, żeby ſię membráná przypaliłá, y záraz płocz octem z rożą wárzonym.

Iáko zęby ſłábe chwieiące ſię utwierdzáć.

WEś wodki bábczáney kwartę, przyday do niey roſołu z Limonii kwáſzonych łotow pięć, zmięſzay płocz tym częſto przytrzymuiąc w uściech, ieżeli wodki bábczáney nie máſz, warz że ſámo liśćie w wodzie, y miáſto wodki używay, potym tym proſzkiem wyćieray dziąſłá.

ná. Weś gálaſu przedniego, roży ſuchey, korzenie. *Tormentilla*, to ieſt: kurzego ziela rogu ieleniego palonego, káżdego zárowno, háłunu trochę mniey, ſtłucz ná proſzek, ktorym dziąſłá wyćieray. álbo weś gáláſu kilká gałek, przetłucz wpuł, námocz w otćie winnym y wyſuſz przyday Myrrhy trochę, ſkorek gránatowych, rogu ieleniego palonego, háłunu, utrzyi ná proſzek, ktorym záwſze dziąſłá y zęby wyćieray, płocząc winem w ktorymby wrzáłá rożá ſucha.

Iáko zęby czarne bielić.

WEś pomex, ktorego rożni rzemieślnicy używáią roſpalonego w ogniu y zágas w winie uczyń to po kilkakroć, potym utrzyi go ná proſzek ktorym zęby wyćieray.

Item. Po wykurzonym tutoniu álbo tábáki z lulki zbieray popioł, ktorym zęby wyćieray, y wodą ćiepłą wypłokuy.

Item. Weś korali czerwonych, lubo białych ſkorup ślimakowych, korzenia fiałkowego, utrzyi ná proſzek, ktorym zęby wyćieray.

Item. Weś krzemykow z wody ćiekącey upalonych dobrze, pumexu palonego, korzenia fiałkowego zárowno, uczyń proſzek do wyćieránia. *Item.* Chlebową ośrzodkę ſpal ná popioł, ktorym wyćieray zęby.

Iáko robaká z zębá wydrożáłego wywabić.

SKorkę z drzewá Ieſionowego warz w otćie y płocz.

Item. Korzenie pokrzywiane wárząc w wodźie z octem y płocząc, nietylko robaká morzy ále y bol zębow ztąd pochodzący oddala.

Item. Weś łoiu Ieleniego, rozetrzyi ná chusteczce, y obłoż ząb.

Item. Weś naśienia Száleiowego szczyptę, przyday trochę tutoniu kráiánego, rzucay ná węgle, y dym bierz w usta przytrzymuiąc go.

Ná dźiąsłá gniiące, y wyśćzeiące.

WEś Chelidonii, to iest: iáskołczego źiela z korzeniem co chcesz; wárz w wodźie, przecedź; przyday trochę háłunu pálonego, zmięszay, y wypłokuy ustá.

Item. Weś Chelidonii z korzeniem; rzerzuchy, babki, roży suchey, *Pirethrum*, káżdego zárowno, wárz w wodźie wpuł z winem, przecedź, przyday miódku rożowego, y octu iák naytęższego, zmięszay, wypłokuy ustá.

O pusczániu się ząbkow dźiećiom.

DZiećiom ząbki pospolićie pierwsze, y pobocznie, to iest: *incisores & canini*, zwykły się pusczáć osmego od urodzenia Mieśiąca; inne zaś to iest *Molares*, nierychley; iednák w niektorych y pierwsze záledwie w rok wydawáią się.

Gdy się poczynáią wydawáć ząbki dźiećiom rożne ich nápadáią Symptomátá, to iest: świerzbienie dźiąseł, gorączki, konwulsye, wielka chorobá, biegunká, &c. Iednych te, drugich owe á osobliwie gdy się pusczáć máią *Canini*, to iest pobocznie od pierwszych,

Zaś

Znáki gdy śię máią puszczáć ząbki, te pospolite bywáią.

Naprzod kiedy dźiećię ustáwicznie lubo pálce, lubo co innego do ust kłádźie y żuie, powtore gdy pierśi śie, kąsa y śćiska ie dziąsłámi. Potrzećie, gdy śię twarz y cáłe ćiáło zápali. Poczwarte, gdy śię dziąsłá bieleią. Po piąte, ospálstwo, álbo skłonność ustáwiczna do snu, áppetytu utrácenie, slin wiele z ust odchodzenie.

Sposoby zá ktoremi mogą prędko ząbki wyrastáć.

WEś miodu y másłá młodego zmięszay wraz y náćieray tym często dziąsłá.

Item. Nic lepszego nád mozg záięczy, álbo krolika, zmięszawszy go z trochą miodu náćieráiąc dziąsłá. *Item.* Krew z kurzego grzebyká dobra. *Item.* Gdy dziąsłá są nábrzmiałe, á dźiećię źle śię bárdzo ma, ná ten czas cyrulik ma poprzećináć wierzchy, tám gdzie śię máią puszczáć ząbki.

Inni dla odwilżenia dźiąseł rożnemi ie náćieráią rzeczámi, iáko oleykiem Migdałowym, łoiem ćielęcym, gęśim, álbo kápłonim smálcem, álbo záięcym, lub śmietáną.

Item. Dla prędszego pusczánia śię ząbkow dźiećiom, wieszáią im ná szyiách rozmáite rzeczy, to iest; zęby wilcze láspiszowy kámień, Krysztáł, słoniową kość, korzeń Chelidonii, ząb zmii sámcá, &c. Te y tym podobne rzeczy dźieći ustáwicznie zuią, lecz im to máło

pomo-

pomocno, y owszem przez to bardziey zátwierdzáią się meáty, przez ktore ząbki máią się puszczáć korzeń iednák fiałkowy, ślazowy dobry iest do żućia. *Item*. Częste ściskánia pálcámi dziąseł, iest wielce pożyteczne.

O Cieczeniu krwi z nosá.

PŁynienie krwi z nosá, czásem bywa ná zdrowie á czásem ná śmierć, wielu ludziom osobliwie krwistey komplexyi zwykłá dobywáć się często krew z nosá, co im bywa ná zdrowie, gdy záś często á w znáczney wielości wpráwia w puchlinę, albo inną chorobę, w gorączkách też gdy się przyda dniá krytycznego uwalnia od nich, ieżeli procz niego, złym znákiem bywa. Iednak ták pod czas gorączki, iáko y bez niey, ták się pod czás gwałtownie dobywa, że iey utrzymáć práwie niepodobna, álbowiem choć się utrzyma znowu się dobywa. Podáią się tu sposoby do zátrzymánia osobliwsze.

Naprzod zmaczawszy chustę w zimney wodzie położyć ią ná kárku chorego y często ią polewáć iák nayzimnieyszą wodą, pod tenże czás niech chory ręce y nogi w wodzie zimney trzyma, y w uściech niech ią ma, co raz odmieniáiąc. *Item*. Wyciśniy sok z pokrzyw y day sarkáć w nos choremu, tákże knoty maczay y kłádz do nosá. *Item*. Weś świnskie łayno, rozmąć octem y wyciśniy, niech chory sarknie, y knoty tym nápuszczáiąc wtykáć w nos.

Item. Postaw bankę Cyrulicką albo garczek pod piersią na tey stronie zkąd krew płynie albowiem rzadko obiema dziurkami z nosa idźie; tylko iedną nayczęściey.

Item. Do palca na ktorym pierśćień noszą przywiąż kawałek kredy. *Item.* Puszczenie krwi z nog y z powtorzeniem bardzo skuteczne iest.

Item. Swińskie łayno; zmięszane, z pacyną z piecá piekarskiego wźięta znácznie krew zatrzymywa, obłożywszy tym kárk, czoło, y pulsy. *Item.* Postáwienie bániek cyrulickich ná obudwu nogách, częstokroć cudownie zátrzymywa krew z nosá płynącą.

Item. Pálce pierśćieniowe wraz z drugim zwiąż dobrze, potym ná czoło y skronie y kark przyłoż pacynę z piecá rostworzoną octem przydawszy háłunu.

Item. Kostki trzygrániáste, ktore śię znáyduią w kárpiowych głowách, máią osobliwą táiemną moc do utrzymánia krwi, stłukszy ie ná proszek y dáiąc záżywáć.

Item. Weś liśćia poziemkowego zwierć, day choremu trzymáć pod pálcámi, często świeże odmieniáiąc.

Item. Niektorzy máią zá sekret, członek táiemny námoczyć w zimney wodzie z octem.

Item. Rospal bláchę żelázną, postaw ią pod nos chorego, żeby ná nię krew kápáłá; ktorą zbierz, utrzyi ná proszek, y day choremu wypić w wodce poziemkowey.

Item.

Item. Gdy się bardzo gwałtownie dobywa, postaw bańki suche ná grzbiecie, ná nogách y rękách. *Item.* Niektorzy piią gorzałkę mocną, przydawszy do niey trochę háłunu.

Item. Gdy názbyt chorego uchodźi krew, á żadnym sposobem utrzymáć się nie da, rádzą niektorzy wsádźić chorego do zimney wody áż po szyię, iest rzecz skuteczna, ále niebeśpieczna; lepiey zmoczywszy prześcierádło obwinąć wnie chorego, á co raz zlewáć octem piwnym.

Item. Y to rzecz czásem pewna; przywiąż dwá tynfy ná skroniách, trzeci ná nośie między oczymá. *Item.* Weś śierći záięczy, ktora ma też osobliwą właśność, utrzymáć krew, zmaczay w otćie z háłunem, y powtykay w nozdrzá Inkaust iest z káłámarzá czásem pomocny.

Item. Niektorzy z wielką wiárą nápisawszy lubo ná pápierze lubo ná opłátku słowá od Chrystusá Páná ná Krzyżu wymowione, to iest; *Consumatum est.* dáią choremu połknąć.

Item. Koperwás dobrze upalony zátrzymywá krew y w ránách.

Item. Korzeń pokrzywiány trzymáiąc w uśćiech stánowi. álbowiem pokrzywá ma osobliwą moc do utrzymánia płynienia krwi.

Item. Zábá ziemna; Bufo zwána, (ususzywszy ią) trzymáiąc pod páchą utrzymywa krew; utárszy tákże ná proszek dáć w nos w sárknąć.

Item. Kámień Aspiszowy czerwony, ktory

krwáwnikiem zowią, máiąc go ná szyi, doświadczenie stánowi krew.

Item. Ná iákiekolwiek płynienie, czyli z nosá, czyli z Hemorrhoidow, czyli Mieśięcznego pewny konfekt. Weś nasienia száleiu biało kwitniącego, máku oboygá po dwá łoty, utłucz ná proszek, przyday roży w cukrze smáżoney tyło dwoie, zmięszay daway co dzień iák kásztan.

Ná wole, albo nábrzmiáłośći gárdłá experyment pewny.

WEś gębki morskiey, gębek ktore ná roży polney wyrastáią, oboygá co chcesz, spal oboie wraz, weś tego popiołu dwá łoty przyday do niego popiołu z bibuły upalonego puł łotá, Korali czerwonych ná proszek utłuczonych pułtory ćwierći łotá cynámonu łot; zmięszay wszystko wraz.

Sposob używánia táki. Weś winá kwartę, námocz w nim tego proszku połowę, tego winá pod pełnią niech záżywa chory ná káżdy poránek po sześć łotow, po pełni przestáć aż znowu nástąpi.

Tákie nábrzmiáłośći názywáią się *Struma*, y *Bronchocele*.

Struma, álbo *Scrofula* w gárdle są nábrzmiáłośći *in glandulis*, pochodzące z flegmy, pod czás z meláncholyi złączoney, dzieciom iest tá chorobá pospolita, rodzi się też y ludziom podeszłym z wod ktore máią w sobie żywe srebro, iákie

iákie są w Cárynciii, w Syryey, około Alpes, y w Polszcze w gorach náyduią się.

Procz pomienionego sposobu, záżywáią ná to ziela *Scrophelaua* zwánego, korzenia mártwey pokrzywy, páproci, mieczyku, y korzenia Rubei dáiąc na raz po drágmie lub kazdego z osobna, lub wraz zmięszanego, ná kazdy dzień z winem.

Do powierzchownego przykładánia naylepsze są liscie Cyprysowe, ususzywszy utłuc ná proch, rozmąciwszy z winem ciepło okładáć.

Bronchocele, iest nabrzmiałość w gárdle szeroka y wielka, od wiatrow pochodząca.

ADDYTAMENT.

W ktorym zámykáią się proste á skuteczne sposoby ná rożne defektá Uszu.

O CHOROBACH USZU.

NA Głuchotę, to iest: ná nárusżenie álbo strácenie słuchu. Weś troszeczkę Pizmá, rozetrzyi, zmięszay z báwełną y włoż w ucho.

Item. Weś myszy młodych iészcze gołych, pośiekay ie y usmaż w oliwie, przecedziwszy wpuszczay kroplámi w uszy ráno, y ná noc, rzecz pewna.

Item. Wyćiśniy sok z Bluszczu ziemnego, ktory Kunrádkiem zowią, zmięszay go z mocnym winem, y wpuszczay w uszy ćiepło kroplámi.

Item. Weś iaiek mrowczych, przyday do nich

cybule utrzyi wraz przylawszy troszeczkę wina, wyćiśniy sok z tego ktory wpuszczay w uszy ciepło. *Item*. Weś żołći lubo kozłowey, lubo záięczey, wydroż w śrzodku cybulę, náley ná to mieysce żołći, przytkay y upiecz. Z teyże cybule wyćiśniy sok, ktory wpuszczay w ucho po kropli, rzecz iest pewna y ná zástárzałą głuchotę.

Item. Weś Mięty, Száłwii, Rozmárynu, rumiánku, Krwáwniku, Centuryey, Bożego drzewká, káżdego po szczypćie, warz to wszystko w dobrym winie, áż trzećia część wywre, odeymi od ogniá, postaw liiek nád garkiem, ákomoduiąc rurkę do uchá, żeby pára w nie wchodziłá, toż ziele iák przestygnie przyłożyć ná nie.

Item. Osobliwy experiment ná głuchotę. Weś drzewá iáłowcowego, spal go ná popioł, z tego popiołu zrob ług, w ktorym námocz máćierzankę. Rumienek, piołyn, márunę, bobek, fiałkowy korzeń, kopytniká korzeń, przywarz, y głowę tym ługiem myi co dźień.

Potym weś soku Porow, soku piołynowego, oleyku Migdałow gorzkich, káżdego zárowno, zmięszay, wley do wydrożoney cybyle, ktorą zapiecz w zarzewiu, potym wyćiśniy sok z niey ktory kroplámi w uszy w puszczay.

Potym weś octu mocnego, przyday gołębich iáiec, warz, á odiąwszy od ogniá przez liiek párę wpuszczay w ucho idąc spáć, czyń ták przez 72. dni, wprzod wziąwszy pigułki głowne kilká razy.

Item. Weś nerek baránich coć ſię zda, poſiekay, náley gorzałki proſtey, y przepal przez álembik, tę wodkę wpuſzczay w uſzy, ieſt pewna ná głuchotę.

Item. Ná głuchotę nayſkuteczniejſza ieſt uryná záięcza, ktorą w uſzy wpuſzczáć kroplámi, lubo ſáme, lubo z winem zmięſzawſzy.

Item. Rzecz doświadczona, pokray węgorzá (ze ſkory odártego) w ſztuki pokłádz ná rożcie nád ogniem: bez ſoli piecz, á pilnie zbieray ten likwor ktory z niego ćiecze, ktory zmięſzawſzy z oleykiem ányżkowym w uſzy wpuſzczay idąc ſpáć.

Item. W wydrożoną cybulę náley oliwy, záſzpuntuy, upiecz, ſok z niey wyćiśniy, ktory w uſzy wpuſzczay.

Ná bolenie uſzu.

PRzydáie ſię czáſem ták ciężki bol uſzu, że nie tylko wſzaleńſtwo, álbo Apoplexyą, ále y w śmierć wpráwia, á to dla ſpołeczności ktorą máią częśći wnętrzne uſzu z mozgiem.

Przyczyny tego bolu bywáią, álbo zápalenie wnętrzne, *Phlegmone* zwáne, álbo máterya ropiſta zagniła, z wrzodu wnętrznego, álbo humor iáki, lubo gorący, lubo zimny, álbo robaki, álbo wiátry.

Powierzchowne przyczyny ſą, álbo uderzenie, álbo náwietrzenie, álbo gdy w ucho co wpádnie, lubo koſtká, lubo kamyk, lubo robaczek iáki, &c.

Sposoby uśmierzáiące bol uszu.

NAprzod pożyteczna rzecz iest wziąć pigułki głowne raz y drugi, potym skuteczne są báńki siekáne ná łopátkách, potym upiecz cybulę w zarzewiu, rozwierć ią, przyday trochę oleiu lniánego, śmietány, zmięszay, y przyłoż do uchá. Ieżeli bol pochodzi z zápalenia, ná ten czas krew puścić głowną z tey strony gdźie bol iest, potym záraz zmięszay wraz białek iáiowy z pokármem białogłowskim, maczáiąc w tym fleytuch kłádź w ucho często odnawiáiąc, ná wierzch, tákże przykładay te zioła, to iest:

Weś ślazu, fiałkowego liśćia, sáłaty, wierzbowego liśćia, rumienku, nostrzeku, káżdego coć się podoba, naśienia lniánego garść, warz w mleku, y temi ziołámi okładay ucho letnio.

Gdy będźie bol z uderzenia, weś kádzidłá subtelno utártego, zmięszay z mlekiem, y ćiepło, wpuszczay w ucho, á ná wierzch przykłáday ośrzodkę chlebá białego z miodem.

Item. *Ná bol bárdzo ćięszki.*

WEś białek z iák nayświeższego iáiá, zmięszay z pokármem białogłowskim, przyday trochę Száfránu y *Opium*, wpuszczay w ucho.

Ieżeliby bol pochodził z wrzodu we wnątrz się robiącego, ná ten czás przykłádáć cybulę pieczoną, zmięszawszy z másłem, z żołtkiem iáiowym wárzonym.

Item. W wielkim bolu dobra rzecz postáwić báńki z piiawkámi zá uszymá.

Ná szumienie, piszczenie, bębnienie, w uszách.

WEś wosku, przyday trochę żywice y bursztynu, rostop, nád ogniem, zmaczay chustkę długą á wąską obwiń ią ná czopie od beczki żeby było iak trąbki, uczyń u spodu dziurkę máłą ktorą wetchni w ucho á wierzch zápal, niech gore áż ku uchu, potym odeymi, uznasz skutek pewny.

Item. Weś máieranu, ruty, piołynu, Hyzopu, ślazu, rumienku, kostrzeku, ruty, kminu ányżu, káżdego po trosze, warz w wodzie á párę przez liiek wpuszczay w ucho.

Item. Weś ciemierzyce czarney korzenia, przyday bobkow y ruty, wley oleyku Migdałowego, y winá smaż aż się wino wysmaży, wyciśniy przez chustę, wpuszczay ten oleiek kroplámi w ucho.

Item. Weś Stonogow co chcesz, włoż ie do oleyku z Migdałow gorzkich wyciśnionego, przyley trochę octu winnego mocnego, smaż aż do wysmáżenia wilgotności ten oleiek przecedziwszy wpuszczay w uszy ciepło.

Item. Warz w occie piołyn, odiąwszy od ogniá, pusczay párę w uszy przez liiek.

Item. Ná dzwonienie y szum w uszách wiele pomaga chleb prosto z piecá, u ktorego odkroiwszy spod, zlać winem ośrzodkę y przyłożyć do uchá.

Ná ćieczenie z uchá.

POżyteczna iest uryná dźiećięca przepaliwszy ią y w ucho wpuszczáiąc, ktorą nie co potrzymawszy wypuśćić, czynić ták co dźień ná czczo, lecz gdy będźie długa áffekcya, iáko się część tráfia, trzebá áperturę w ręce uczynić, także przepurgowawszy ćiáło dobrze, pić ma chory Dekokt z drzewá Gwáiákowego.

Dźiećiom tá chorobá bywa pospolitą, w ktorych nagle leczyć się nie ma, owszem lepiey dyssymulowáć, albowiem zá czásem sámá ustánie.

Item. Na głuchotę experiment. Pal iesionowe drzewo, á zbieray pilnie wilgotność ktora z końcow skwárzy się, ktorą nápuśćiwszy báwełnę w uszy wtykay.

Item. Przedźiuráwienie końcow uszu pomocne iest, ták ná uszy iáko y ná oczy.

Częstokroć rodzą się w uszách robaki z máteryi zágniłey w nich te pomorzysz y wywabisz wlawszy oleiu lniánego, álbo lepiey konopnego.

Albo warz śiemię konopne, przydawszy piołynu y wrotyczy, przecedźiwszy wleway w ucho.

Ná to też dobre żywe srebro rostárszy go dobrze z másłem, ktorym umázawszy fleytuch, lub báwełnę wetchni w ucho. Gdy zás trefunkiem robak w ucho wleźie iáki, ktory nieznośny bol czyni, wley w ucho gorzałki, zbędźiesz go.

Gdy zás pchłá, zaley wodą lub piwem.

Gdy w ucho kámyczek, lubo groch, lubo kostká z iágody wpádnie, wley wody letniey w ucho

y záraz zátkay nos y uſta, á wydmi ſię, zaraz wyidzie. *Item.* Weś w nos proſzku kicháiącego, á choć ná prędce pieprzu, wpuść kropelkę oliwy w ucho, tám gdzie co ieſt, iák poczniesz kicháć, zátkay nos y uſtá, záraz wyidzie, á gdy by nie pomogło, wyiąć ſzczypcámi złotniczemi, lubo inemi.

O SCYATYCE.

SCyátyká názywa ſię *Iſchias*, álbo po proſtu *Iſchiatica*, ieſt to rodzay ártetyczney choroby, ktory ma tę właſność, że nie tylko w ſámym udzie inteſtuie, ále też ynizey opuſzczáć ſię bol y trętwienie aż do ſámey ſtopy, początek bierze od kości wielkiey ktorą ieſt ná końcu grzbietá, álbo krzyżá, *Os ſacrum* zwáney, z ktorey wiele pochodzi Nerwow do nog.

Znáki Scyátyki ſą te. Bol nieznośny w udzie á oſobliwie w kulſzy roſchodzący ſię po cáłey nodze, á częſtokroć ták ztrętwienie, że cále czućie utráći nogá, ná wierzchu nie znáć żadnego zápalenia áni nábrzmiałośći, rzadko kiedy wydáie ſię czerwoność, álbo humory z głowy oſobliwie ſpadáiące do krzyżow, á z támtąd do niżſzych części, głęboko w ćiele roſchodzą ſię, y w nich zoſtáiąc oſtrością ſwoią *Fibry* Nerwy y membrány ſzczypią, zkąd według oſtrośći mnieyſzey álbo większey humoru, rożne Symptomátá przypadáią.

Sposoby rożne do leczenia.

NAprzod krwi upuszczenie z nogi, z teyże w ktorey iest áffekcya, wielom pomaga, lecz nie záwsze, tákże Hemorrhoidow otworzenie pomocne, zwłaszczá gdy y w krzyżách bol będzie; ztámtąd álbowiem roschodzi się po cáłey nodze. Oprocz tego purgánse są potrzebne, osobliwie te ktore służą y ná pedogrę. Iáko to *Turbith: Hermodactili, Agaricus Myrabolani. Mercurius dulcis: Pulvis Batri. Cinabaris nativa, &c.* Enemy także bárdzo pożyteczne bywáią.

Do powierzchownego przykładánia dla ulżenia bolu podáią się sposoby. Weś smoły twárdey łotow cztery, wosku łot ieden. Bursztynu utártego łot ieden sádzy twárdych z kominá ná proch utártych łot ieden, oleiu lniánego trochę, uczyń plaster, ktory rościągnąwszy ná chuście przyłoż ná nogę tám gdzie bol.

Item. Warz pokrzywy lubo suche lubo świeże w piwie, przyday gorczyce tłuczoney, okłáday tym nogę.

Item. Niektorzy mieysce zdrętwiáłe pokrzywámi świeżemi dotykáią álbo biią, co im pomaga. *Item.* Rozwierć czosnek z cybulą przyday tártey gorczyce, rozmąć octem, y náćieray mieysce zdrętwiáłe.

Item. Nakładź do gorzałki Kámfory, iák się rospuści, náćieray nią przy ogniu. *Item.* Báńkámi oćiąganie, znácznie pomaga.

Item. Korzeń Ománowy suszony utłucz ná pro-

proszek przyday śiárki tartey, rozmęć octem, przyday trochę miodu, przywarz y okładay.

Item. Naśienia lniáne warz w ługu iák śię záklii przyday miodu práśnego obłoż tym nogę, proso tęż ma moc. *Item.* Kąpiel po pás bywa dobra, to iest: wárząc korzenia łopianowe, przestępowe, iáłowiec, Boże drzewko, Dziewánnę, pokrzywy, száłwiią, rumienek, tákże kąpiel lagrowa, álbo brácha skuteczne są.

Item. Náćieránie wodką Krolowey Węgierskiey z kámforą skuteczne. *Item.* Oleiek lubo *Spiritus* z glist ziemnych do smárowánia wiele waży. *Item.* Oleiek Bursztynowy, Terpentynowy, *Philosophorum Petra*, do smárowánia pomocne bywáią zmięszawszy ie z gorzałką.

Item Stáwienie piiawek ná udźie, álbo lepiey ná sámym końcu krzyżá, w ćięszkim bolu bárdzo iest pomocne.

Item. Niektorzy wárzą w piwie Boże drzewko, przydawszy rogu ieleniego, y iáłowcu przecedźiwszy piią co im wielce pomaga, bo poty porusza.

O RAKU.

Cancer, álbo *Carcinoma*, po polsku rák, iest to nábrzmiáłość álbo guz twárdy, nierowno okrągły, śiny, álbo czarny, koło niego w około wydáią śię żyłki śine pełne, przytym bol y gorącość. Rodzi śię *Cancer*, ná káżdey częśći ciáłá, to iest, ná twarzy, ná wárgách, w uśćiech,

w nośie

w nośie przy oczach, pod szczęką, w śiedzeniu á nayczęśćiey *Glandul.* y owszem cáłe *corpus* iest *glandulosum* zkąd łátwy iest do nich *deflux* humorow.

Znaki ráká są te. Náprzodku zwyczáynie wyrastą guzik máły iáko groch, bolejący y palący zá czásem rośnie większy, ták, że będźie iák iáie y dáley. Kolor iego iest śiny, żyły około niego wydáiące się, są krwi pełne, á ták ułożone że wyrażáią iákoby nogę ráká żywego.

Rák iest dwoiáki, ieden skryty, álbo martwy, to iest: nie wrzodowáty, ktory nie ták bárdzo z złych rodźi się humorow, á táki názywa się *Cancer occultus* álbo *Noli me tangere.* Drugi ktory nayczęśćiey trafia się, otwárty bywa, y ćiáło rozszerzáiąc się gryźie, psuie, y záraża. Z zepsowánego álbo z zárażonego ćiałá wydáie się nábrzmiáłość, álbo wyrastánie ćiáłá zepsowánego z fœtorem, z odchodzeniem ustáwicznym smrodliwey máteryi, á w około exulcerácyi brzegi bywáią twárde, y powywracáne.

Sposoby leczenia Ráká.

OSobliwy y sekretny experyment ná ráká ten iest. Weś korzenia wężowniku, korzenia koźi álbo Aáronowey brody, *Rad. Aaronis* zwány, oboygá po ośm łotow, sádzy z kominá twárdych, y szklących się łotow czterey, Arszeniku białego łotow dwá, káżde z osobná utrzyi ná subtelny proszek, y zmięszay dobrze, tym proszkiem posyp *Cancer* exulcerowány, przyłoż ná

wierzch

wierzch chuſtę y przywiąż, nie odwiężuy aż czternaſtego dniá, potym odwiąż obmyi ránę obaczyſz ráká ſtráwionego, záczym ſámę ránę lecz plaſtrámi lubo máśćiámi zwyczáynemi goiącemi.

Item. Dlá doſkonáłey kurácyi ráká, trzebá wprzod ćiáło dobrze wyczyśćić przez purgánſe y krwi upuſzczenie, y áperturý wiele też pomagáią. *Item.* Oprocz pierwſzego ſpoſobu leczenia ráká, podáią ſię y inne.

Weś Bufoná, to ieſt, żábę źiemną, uśiekay ią żywo, zmięſzay z ćiáſtem kwáśnym, włoż do nowego gárnuſzká, y uſuſz w piecu, utrzyi ná proſzek, ktorym poſypuy ráká.

Item. Uſuſz kilká rákow żywych, ſtłucz ie ná proch, przyday Tucyi, nie præparowáney, zmięſzay z ſádłem kurzym y przykładay ná ráká.

Item. Ná ráká ktory bywa ná wárgách rzecz pewna, náprzod ćiáło przepurgowawſzy dobrze. przykłádác tę máść. Weś żab zwyczáynych z wody, káżdey z nich nátkay máſłá w pyſk, potym ie włoż do gárká nowego, w ktorym ná ſpodźie powierć dziurki, nákryi z wierzchu pokrywką y oblep, poſtaw go nád drugim gárkiem w źiemi zákopánym á koło wierzchniego pal ogień, ták ściecze oleiek do drugiego gárcá, ktory ſchoway, á gdy go chceſz użyć, náſuſz żab zwyczáynych y utrzyi ná proſzek, ktory mieſzáiąc z oleykiem przykładay ná ráká.

Item. Ná *Cancer* wrzodowáty między wſzy-

w nośie przy oczach, pod szczęką, w śiedzeniu á náyczęśćiey *Glandul.* y owszem cáłe *corpus* iest *glandulosum* zkąd łátwy iest do nich *deflux* humorow.

Znaki ráká są te. Náprzodku zwyczáynie wyrastą guzik máły iáko groch, bolejący y palący zá czásem rośnie większy, ták, że będzie iák iáie y dáley. Kolor iego iest śiny, żyły około niego wydáiące się, są krwi pełne, á ták ułożone że wyrażáią iákoby nogę ráká żywego.

Rák iest dwoiáki, ieden skryty, álbo martwy, to iest: nie wrzodowáty, ktory nie ták bárdzo z złych rodźi się humorow, á táki názywa się *Cancer occultus* álbo *Noli me tangere.* Drugi ktory nayczęśćiey trafia się, otwárty bywa, y ćiáło rozszerzáiąc się gryźie, psuie, y záraża. Z zepsowánego álbo z záráżonego ćiáłá wydáie się nábrzmiáłość, álbo wyrastánie ćiáłá zepsowánego z fætorem, z odchodzeniem ustáwicznym smrodliwey materyi, á w około exulcerácyi brzegi bywáią twárde, y powywracáne.

Sposoby leczenia Ráká.

OSobliwy y sekretny experyment ná ráká ten iest. Weś korzenia wężowniku, korzenia koźi álbo Aáronowey brody, *Rad. Aaronis* zwány, oboygá po ośm łotow, sádzy z kominá twárdych, y szklących się łotow cztery, Arszeniku białego łotow dwá, káżde z osobná utrzyi ná subtelny proszek, y zmięszay dobrze, tym proszkiem posyp *Cancer* exulcerowány, przyłoż ná

wierzch

wierzch chustę y przywiąż, nie odwięzuy aż czternastego dnia, potym odwiąż obmyi ránę obaczysz ráká strawionego, záczym sámę ránę lecz plastrámi, lubo máściámi zwyczáynemi goiącemi.

Item Dla doskonáłey kurácyi ráká, trzebá wprzod ciáło dobrze wyczyścić przez purgánse y krwi upusczenie, y áperturý wiele też pomagáią. *Item.* Oprocz pierwszego sposobu leczenia ráká, podáią się y inne.

Weś Bufoná, to iest, żábę ziemną, usiekay ią żywo, zmięszáy z ciástem kwáśnym, włoż do nowego gárnuszká, y ususz w piecu, utrzyi ná proszek, ktorym posypuy ráká.

Item. Ususz kilká rákow żywych, stłucz ie ná proch, przyday Tucyi, nie præpárowáney, zmięszay z sádłem kurzym y przykładay ná ráká.

Item. Ná ráká ktory bywa ná wárgách rzecz pewna, naprzod ciáło przepurgowawszy dobrze. przykładác tę máść. Weś żab zwyczáynych z wody, káżdey z nich nátkay másłá w pysk, potym ie włoż do garká nowego, w ktorym ná spodźie powierć dziurki, nákryi z wierzchu pokrywką y oblep, postaw go nád drugim garkiem w ziemi zakopánym á koło wierzchniego pal ogień, ták ściecze oleiek do drugiego gárcá, ktory schoway, á gdy go chcesz użyć, násusz żab zwyczáynych y utrzyi ná proszek; ktory mieszáiąc z oleykiem przykładay ná ráká.

Item. Ná *Cancer* wrzodowáty między wszy-

ſtkiemi do leczenia ſpoſobami, naylepſzy ieſt Arſzenik ktory nie tylko ráká, ále y *Lupum*, to ieſt: wilká, fiſtuły, fluxy, y podobne áffekcye doſkonále leczy.

Y owſzem ná záſtárzáłe w nogách fluxy, z ſokiem bábczánym, lubo z wodą wapienną zmięſzawſzy Arſzenik ſubtelno utárty, maczáiąc chuſty y przykłádáiąc doſtátecznie goi. Iednák przykłádáiąc go, trzebá oſtrożności, áby przyległe mieyſcá ták przy ráku, iáko y przy innych exulcerácyách nie były zápalone, dla czego ná ſáme tylko exulcerowáne mieyſcá przykłádány bydź ma, nie tykáiąc zdrowego ćiáłá, w około záś przykłádáć ſię ma plaſter iáki chłodzący. *Item*. Niektorzy wárzą Arſzenik tárty wſpoł z śiárką w wodźie wapienney. ktorą przykłádáią nie tylko ná ráká, ále y ná rożne fluxy y rány wrzodowáte, inni przydáią *Mercurium Sublimatum*, álbo oneſz miáſto Arſzeniku wárzą z śiárką w wodźie wapienney.

Item. *Experyment doświadczony ná ráká.*

WEś Arſzeniku czyſtego iednę część, korzenia wężowniku, álbo *Aronis*, cztery częśći, ſádzy twárdych trochę, wſzyſtko ná ſubtelny proſzek utárſzy y zmięſzawſzy, ſchoway do naczenia drewniánego, álbowiem im ſtárſzy tym lepſzy.

Używánia ſpoſob táki.

KAncer exulcerowány, ma bydź záſypowány tym proſzkiem, ták grubo, iák ná tylec nożá,

nie tykáiąc ćiáłá zdrowego, w pośrzodku zas exulcerácyi násypáć trochę grubiey, álbowiem wśrzodku sam korzeń ráká zostáie, po posypániu odwilż śliną báwełnę, y przyłoż ná wierzch. to posypowánie czynić nie ná czczo ále aż po iedzeniu, do tego obserwowáć potrzebá żeby nie tykáć instrumentám żeláznemi, lecz drewniánemi. To zásypowánie niektorym bol ćięszki spráwuie, innym máły, álbo żadnego, dla czego w około chłodzącą máśćią smárowáć trzebá, iáko to *Unguento, Defensivo*, álbo *Rubro. Camphorato*, przydawszy *Bolum Armenum*.

Przytráfia się pod czás, że dla mocy przenikáiącey medykámentu żyła się otworzy, zkąd wiele krwi odchodzi, oraz z máteryą żołtą, y ostrą ná ten czas żadney rzeczy nie przykłádáć, tylko sáme chusty suche, iednák to ćieczenie krwi nie trwa dłużey nád dzień, y drugi ztąd wszelki bol ustánie. potym czekáć áż sam Káncer dobrowolnie opádnie, co się tráfia około dniá dwudziestego: gdy bowiem przedtym czásem namniey iego korzenia, zostánie znowu zupełney potrzebuie kurácyi.

Gdy się Káncer doskonále oddźieli, ránę posypowáć proszkiem wysuszáiącym, tákim. Weś kádźidłá Mumiey, Mástyxu, Mirrhy, Aloesu. *Sarcocolli*, káżdego po pułtory ćwierći łotá, Oppoponaxu, puł ćwierći łotá, wszystko wypłocz wodką bábczáną, wysusz, y schoway do posypowánia.

Ná wierzch służy máść táka.

WEś gleyty łotow cztery, Mumiey łotow dwá; olejku rożánego łotow dwá, octu rozowego trochę zmięszay w mozdzierzu ołowiánym.

Ten iest sposob sekretny leczenia raká.

TRafia się bárdzo często, że wielu ludźiom wyrastáią guziki ná rożnych częśćiach ćiáłá, osobliwie na brwiách, pod brodą, pod uszymá, nádebrwiámi ná powiekách, &c. tákie guźiki u niektorych przez wiele lat trwáią, iednákowe bez żadnego bolu, u niektorych potrosze ich przyrásta, te guźiki názywáią pospolićie martwą kostką, ná czym się nie raz mylą; gdyż częstokroć bywa *Cancer occultus*, ktory lubo rznięćiem, lubo *corrosivum* poruszony obraca się w Káncer práwie nie uleczony, czego wielu doználi y żyćiem przypłáćili. Táki Káncer táiemny rożni się od martwey kostki tym; że martwa kostká da się ruszáć dobrowolnie pod skorą tám y sám, Káncer záś lubo zda się ruszáć iednák wkorzeniony w mierze stoi.

Item. *Ná Káncer wrzodowáty.*

WEś ołowiu dwie części, żywego srebrá iednę, rostop w tyglu oraz. iák ostygnie utrzyi ná proszek ktorym posypuy.

Item. Niektorzy chwalą bárdzo ná Káncer wrzodowáty przykłádánie częste mięsá swieżego z kurcząt, álbo gołębiąt, młodych; to iest: trzy

rázy ná dźień. Niektorzy też leczą przez Saliwacye, lecz wtym trzebá ostrożności.

Item. Ná raká nie exulcerowánego, pożyteczne iest przykládánie blachy ołowiáney, natárszy ią żywym srebrem.

Item. Ná strawienie ráká wrzodowátego, y ná wytrawienie dźiwego mięsá w káżdey ránie zeplowáney, unguent pewny. Weś árszeniku auripigmentu po puł ćwierći łotá, korzenia *Aristolothia*, Grysżpanu, káżdego po trzy ćwierći łotá, *Opium* dwa skrupuły, sádłá wieprzowego łot, uczyń maść.

Item. Osobliwa. Weś dryakwi stárey łotow dwá, soku z rakow wyćiśnionego soku Bábczánego, Psinkowego, Rozowego, káżdego po dwá łoty, żywego srebrá z Terpentyną utártego, dwá łoty, żołtkow iáiowych w zarzewiu upieczonych ńro 4. Kámfory puł ćwierći łotá, zmięszawszy wszystko, trźiy długo w mozdźierzu ołowiánym, potym schoway, iest wielce skuteczna ná wszelkie fluxy, rány zágniłe, zepsowáne, wrzodowáte.

Item. Pewnym doświadczeniem leczy ráká wodká z ślimakow, ták zrobiona. Weś ślimakow żywych, włoż do garká nowego, posyp ie solą żeby się spieniły, włoż ie ták całkiem ze wszystkim do álembiká nie leiąc wody, przepal wodkę, ktorą wystaw ná słońce przez dwánaśćie dni, á przez ten czas obroći się w oleiek

ktory y káncer goi, y do czyſzczenia twarzy oſobliwy.

O BRODAWKACH

BRodawki názywáią ſię *Verrucæ*, ktorych ſą rożne rodzáie. Jedne z nich názywáią ſię *Seſſiles*, á te ſą ktore niſko y ſzeroko wyraſtáią, tákie korzeń máią głęboki, y nieco pobolewáią.

Drugie názywáią ſię *Penſiles*, á tákie ná wierzchu bywáią wydátne, á u ſpodu ćieńſze.

Trzećie názywáią ſię *Thymia*, te u ſpodu bywáią ſzczupleyſze, á u wierzchu obſzerne, ſzerokie, chropowáte, y oſtre, á trochę mnieyſze od pierwſzych.

Spoſoby do gubienia brodawek.

WEś octu winnego, lubo miodowego tęgiego, wſyp do niego ſoli ſporo, zmięſzawſzy maczay chuſtkę, y często przez dzień obmyway ie, á ná noc przyłoż zmáczawſzy ią dobrze.

Item. Sokiem Nogietkowym náćieráiąc częſto, giną. *Item.* Sokiem z ſkoczku náćieráiąc, tákże giną.

Item. *Sekret oſobliwy.*

WEś rzodkiew, wydroż ią w śrzodku, náſyp w nię ſoli, nákryi ſzpunćikiem, niech ták będzie przez noc, názáiutrz, naydzieſz ſol w likwor obroconą, ktorym náćieray uſtáwicznie brodawki, możeſz chuſteczkę zmaczawſzy w nim ná noc przyłożyć.

Item. Korzeń Celidoniey, tákże y rzepik ziele

źiele, dobre ſą na gubienie brodawek, ſtárzy ie w pálcách náćierác.

Item. Weś ślimakow ile chceſz, włoż ie do naczynia ołowiánego, á ieżeli go nie máſz, to choc do miedziánego, poſyp ie ſolą, niech ták będą przez kilká dni, potym odcedź, ten likwor ktory z ſiebie puſzczą, náćieray nim brodawki.

Item Krew z świeżo zábitego byká, náćierá-iąc nią, tráći brodawki.

Y to rzecz doświadczona, w wodźie wrzą-cey roſpuść Sálármoniák, náprzykład do kwá-terki wody, włoż łyſzkę Sálármoniáku, zámię-ſzay, y náćieray tym częſto brodawki.

Item Rozerzniy iábłko, y naćieray nim bro-dawki, toż iabłko przyłoż ná noc, y przywiąż inni ſerwaterem tracą ie.

Tráfia ſię czáſem, że brodawká wyrośnie ná końcu ięzyká, ktora bywa nie tylko przykra lecz y boleſna, á do zleczenia trudna, ná nię oſobliwy ſekret.

Weś liśćia Celidoniey, to ieſt: iáſkołczego źiela zetrzyi w pálcách y przyłoż, czyń to czę-ſto, to ziołko ma moc oſobliwą ná ſpędzenie brodawek.

O KASZLU ADDITAMENT.

OPiſuią ſię tu ſpoſoby leczenia Káſzlu, ktory pochodzi álbo z kátáru, to ieſt: gdy máte-rya Kátárowa z głowy ſię ná pierśi, álbo z prze-źiębnienia, álbo z inney iákiey przyczyny,

albowiem kászel iest też pospolity w suchotách w Pleurze, y w innych chorobách, ktore ná swych mieyscách naydziesz.

Ná prosty Kászel.

UWarz iáie miękko, włoż do niego Mirrhy subtelno utártey iák napársztek, zmięszay y záżyi. *Item.* Uskrob śiárki nożem trochę, włoż do kieliszká, náley gorzałki hányszkowey, przyday trochę miodu práśnego, zmięszay, y wypiy. *Item.* Weś korzenia Lukrecyey, pokray, przyday fiałkowego korzenia, Hyzopu, Rodzenkow wielkich, álbo fig. Rzepę pieczoną, warz to w wodzie, przecedziwszy osłodź miodem, y piy ciepło po kwáterce ráno, po południu, y kłádąc się spáć.

Item. Warz pokrzywiáne naśienie w wodźie przydawszy száłwii trochę, przecedź, osłodź miodem, y piy ćiepło często.

Item. *Kołaczki ná kászel pewne.*

WEś korzenia fiałkowego, soku Lukrecyowego, to iest: kołaczkow czarnych ktore w Aptekách przedáią. Korzenia Ománowego, káżdego po dwá łoty, Mirrhy łot ieden, utłucz wszystko ná subtelny proszek, do ktorego przyday krochmalu trzy łoty, cukru ćwierć funtá, rosczyń to wszystko, wraz zmięszawszy z wodką rożową, námoczywszy w niey wprzod trochę *Gumi Arabicum*, zágnieć iáko ćiásto, y rob z tego kołaczki, ktore ususzywszy, daway ná kászel.

Y to

Y to dobra ná káſzel, náley gorzałki ná miſę, włoż do niey cukru ſzárego lodowátego, álbo miodu práśnego, ileć ſię będzie zdáło, przyday rodzenkow wielkich ſzáfránu, imbiru tártego trochę, zmięſzawſzy wſzyſtko zápal, iák ſię wpuł wypali zágaś, ſchoway do naczynia záżyway po łyſzcze częſto, y rodzenki iedz po iednemu. *Item*. Niektorzy oſobliwie gdy ieſt ſuchy káſzel przy álterácyey, ſámę wodę czyſtą przewarzáią z cukrem, ktorą iák naycíepley potroſze piią.

Dla uśmierzenia káſzlu ćięſzkiego gdy do ſnu przeſzkadza, dobra rzecz trzymáć myrrhę pod ięzykiem/ álbowiem káſzel uſtawa.

Item. Smárowánia álbo plaſtry ná pierśi bywáią pomocne, iáko to ſmárowánia pierśi oleykiem migdałowym, máſłem nieſłonym, łoiem kozłowym, ſmálcem Kápłonim, &c. tákże plaſter z woſku, przydawſzy oleyku migdałowego, hányſzkowego, łoiu kozłowego, ſzáfránu, co y dziećiom ſłuży.

Albo rozetrziy czoſnek w donicy, zmięſzay go z miodem práśnym, poſmáruy pápier, y przyłoż ná pierśi.

Item. Weś rzodkwi utrziy ná tártce, lub nożem náſkrob, wyćiśniy ſok bez chuſtę czyſtą, przyley troſzkę gorzałki hányſzkowey, przyday y miodu práśnego, zámięſzay dobrze, y piy po troſze. *Item*. Y to pewna ná káſzel, weźmiy ſig ſuchych, rodzenkow wielkich, Szánty

zi la, warz w wodzie długo, potym prześiy przez śito, przelewáiąc tęż wodę w ktorey wrzáło, włoż ná rynkę, przyday miodu álbo lepiey cukru szárego, smaż do gęstośći mierney, potym przyday orzechow, to iest iąder, z láskowych orzechow przypiekánych, y ná proszek utártych, Kárdámonu utártego, á kto go nie ma to gorczyce, mniey niż orzechow, zámięszawszy záżyway po trosze, uleczysz y stáry kászel.

Gdy się przyda kászel w gorączce, álbo gdy będą płucá zápalone, trzeba się strzedz záżywánia rzeczy gorących, nayleṕszy ná ten czas kwiát Máku polnego wárząc go, przysłodziwszy cukrem pić, álbo ták. Weś máku polnego, kwiećia garść y drugą suchego, korzenia ślazowego, kwiátu fiałkowego suchego, korzenia fiałkowego, warz to w wodzie, przecedziwszy osłodź mánną Kálábryną, y piy, ieżeli zás mánny mieć nie możesz, day cukru, á zá kwiat máku polnego, day mákowki suche proste.

Item. Ná kászel procz gorączki, osobliwie gdy z głowy spadáiące humory będą przyczyną onego. Weś Agáryku, to iest: modrzewiowey gąbki dwá loty, lukrecyi lot, kolędru trochę, Polipodium dwá loty, námocz ná noc wszystko w kwarćie winá, názáiutrz przywarz, y przecedź, przyday Mánny Kalábryny łotow sześć, iák się rospuśći, znowu przecedź, nápiiay się często tego, uznasz skutek.

Item. Roſpuść mannę Kálábrynę w mleku, przecedź nápiiay ſię po troſze. *Item.* Rozwierć czoſnek, zmięſzay go z máſłem, álbo z kápłonim ſádłem. náćieray tym podeſzwy.

Item. Weś octu piwnego, lubo miodowego, kwartę, osłodź miodem práśnym dobrze, warz odſzymuiąc nápiiay ſię potroſze.

Item. Zgrzey winá garnuſzek, wſyp do niego trochę pieprzu, Mirrhy tártey, y korzenia fiałkowego cukru kawałek, piy potroſze.

Item. Terpentyná z konfektem rożowym zmięſzáná, przydawſzy trochę śiárki, lubo Mirrhy záżywáiąc, bárdzo dobra ieſt.

Item. Weś Terpentyny, máſłá, miodu, oliwy, káżdego zárowno zmięſzay, y záżyway po troſze. *Item.* Dla dźieći naylepſza ieſt Manná Kálábryná, ktorą roſpuśćiwſzy w mleku y przecedziwſzy, daway po łyſzcze, á nogi moczyć im w ćiepłym piwie, pierśi tákże ſmárowáć oleykiem Migdałowym.

Item. Uwarz w wodźie álbo w mleku korzenia Polipodyi, to ieſt: páprotki dębowey, przecedź, roſpuść w tym Mánny Kálabryny, coć ſię zda, przecedź y daway po łyſzcze, ten ieſt ſpoſob naylepſzy dla dźieci. álbowiem poruſzáiąc flegmę oraz purguie, inne záś rzeczy, iáko Iulepki, lubo flegmę poruſzáią, iednák przez káſzel iey dźieći pozbyć nie mogą, chybá przez womit, á pod czás ſię y duſzą gdy iey nie pozbędą. *Item.* Ná káſzel dla ſtárſzych, procz

innych rzeczy, naylepsza iest Szántá biała, *Marrubium album* zwána, wárząc y piiąc polewkę przysłodziwszy tákże Agáryk czyśći pierśi, y inne ziołá, iáko Hyzop, polna dryakiew, konrádek, płucne ziele, przetácznik, podbiał, &c.

Sposoby leczenia Osutki.

Z Dwoiákiey przyczyny przydáie się osutká, to iest: álbo z humorow złych, ostrych á osobliwie słonych, we krwi zostáiących, ktore náturá iáko rzecz sobie przećiwną na wierzch wyrzuca, osobliwie ná ten czas gdy się ćiáło zápoći, álbo z czarow, co się naycżęśćiey przytráfia.

Sposoby leczenia osutki z nátury przydáiącey się są te.

WEś ziela polney dryakwi, Łopianu z korzeniem, ślazu, Szczawiu kobylego, ruty lub polney, lub ogrodney coć się zda, warz w gárcu lub w kotle, wley do wánny, przyley inney wody ciepley, wsyp soli dostátek, niech się chory kąpie, á iák wyidzie z kąpieli, puko ćiáło ćiepłe, posmáruy plámy oleykiem z żołtkow iáiowych. uczyń to raz, drugi, y trzeći. Oleiek ták się robi: Weś żołtkow iáiowych twárdo uwárzonych, piętnaśćie, uśiekay ie drobno przyday śiarki utártey łyszkę máłą, włoż ná rynkę, przyławszy troszkę oliwy, smaż aż będźie czarno, to iest, gdy z śiebie oleiek żoł-

tki

tki puszczą, wyćisniy przez chustkę, y schoway.

Pospolićie osutki leczą kąpielámi, y smárowániem, ná ktore rożni rożne máią sposoby, tu się kłádą naypewnieysze. Procz oleyku wzwyż podánego, iest też dobry oleiek Waysztynowy: ktory każdy łátwie ták zrobić może.

Weś Waysztynu czerwonego utłuczonego łotow cztery, Sáletry łotow trzy, zmięszay, włoż do garczká, álbo skorupy, zápal węglem iák się spali, włoż tę máteryą do pęcherzá záwiąż dobrze, y námocz w ćiepłey wodźie, á ták się obroći w likwor, ktory przecedź, y schoway do smárowánia.

Drugi sposob táki. Weś lagru winnego wypráswánego, porob z niego plácki, ktore spal iak naylepiey w dobrym ogniu, gdy się dobrze wypalą utłucz, włoż do garká, náley wody, warz, iák się ustoi zley z wierzchu, náley inney wody, znowu warz, á iak się ustoi, zley do pierwszego likworu; ktory wysmaż do połowy, y dáley, będźiesz miał wodkę bárdzo skuteczną ná osutki.

Item. Ná osutki dla prostych ludźi, weźmiy gorczyce utłuczoney łyszkę dobrą, soli dwie szczypty, pieprzu szczyptę, octu mocnego kwáterkę, miodu práśnego trochę zmięszay, y smáruy tym, maszli kámforę, możesz trochę przydáć.

Y tá kąpiel ná osutkę pewna. Weś pácyny álbo gliny z piecá, lub z ogniská, utłucz ią warz w wodźie, przecedźiwszy kąp się w niey, wy-

izedszy z kąpieli, smaruy wzwyż pomienionym sposobem.

Item. Ná spędzenie Osutki rzecz pewna. Weś ślimąkow żywych, włoż do garká, posyp ie Sálármoniákiem, niech będą przez 24. godźin, odley od nich rosoł, ktory wley do naczynia miedźiánego, niech stoi wnim z kilká dni, potym schoway od smárowánia do kąpieli.

Gdy się záś przyda z czárow, też pomienione sposoby służyć mogą, tylko ie trzebá poświęćić, ták ziołá do kąpieli, iáko y smárowánia.

Bywa też osutká ze złey dyspozycyi, nayczęśćiey wątroby, dla czego też názywa się, *Macula Hepatica*, ták przykra, że chory miewa wielkie ckliwośći, nudnośći, słabosć żołądká, &c. Ná co oprocz pomienionych sposobow trzebá záżywáć lekarstw ćiáło czyszczących, z humorow złych, ná co naylepiey służy dekokcya polney ruty, *cum Radicibus Polipodij. Rhabarbarum. &c.*

Máść ná osutkę pewna.

WEś Kárdámonu tłuczonego ćwierć łotá gwozdźikow, iáłowcu, po puł ćwierći łotá, śiárki nowey ćwierć łotá, oleyku Wáysztynu nowego łot, máśći rożowey ile potrzebá, zrob máść

O Spárzelinie.

SPárzeliná często się tráfunkiem przydáie, lubo to wodą wrzącą, lubo oleiem, álbo tłustośćią iáką, lubo metalem, lubo prochem, &c.

Sposob

Sposob leczenia ten iest.

WEś oliwy iednę część, białkow iáiowych dwie części, zbiy wraz dobrze, y maczaiąc w tym pioro ſmáruy, niczym nie obwiiáiąc.

Item. Rzecz pewna. Weś ſuchey rzepy, włoż do gárká, náley wodą, włoż máſłá ſporo, niech wre iák naydłużey, pilnuy żeby nieſkipiáło, iák uwre, zbierz z wierzchu máſło, ktorym ſpárzelinę ſmáruy maczáiąc pioro.

Item. Ná prędce weś ługu, zgrzey żeby był ćiepły, maczay chuſty y okładay. *Item.* Zwierć cybulę z ſolą w donicy, y okładay nią mieyſcá opárzone.

Ieżeli będźie opárzenie prochem, á ſpryſzczy ſię ćiało, trzebá pryſzcze poprzeſtrzygáć, á proch igłą, álbo czym innym powybieráć, potym obmyć dekokcyą *Fænugraci*, á ieżeliby ſię nie ſpryſzczyło, to trzebá z umyſłu pryſzcze uczynić, przyłożywſzy *Cantarides*, álbo co innego.

Ieżeliby ſpárzeliná byłá ná oczách, ná ten czas tylko ſámym pokármem białogłowſkim leczyć. Ieżeliby opárzeliná byłá od piorunu, ná ten czas dáć choremu napoy záraz náprzykład náprędce dryakwi z winem, przydawſzy lubo Iednorożcu, lubo rogu ieleniego tártego, y kámfory, przytym wárgi, ięzyk, nos, y pulſy poſmárowáć winem z dryakwią, kámforą, ná okłádánie záś ſpárzenia, ſłużyć mogą wzwyż námienione ſpoſoby.

Ieżeliby byłá exulcerácya wielka, wten czás

goic, ſię ma tym, lubo podobnym plaſtrem.

Weś ſoku żołtego, żywice ſoſnowey, lubo świerkowey, łoiu kozłowego, każdego zárowno oleiu lniánego troſzkę, roſtop wraz, uczyń plaſter, y przykładay.

Item. Ná ſpárzelinę y ná inne zápalenia máść chłodząca pewna.

Weś gleyty ſubtelno tártey, bleywáſu oboygá po cztery łoty oliwy kwáterkę, octu mocnego winnego tyleż, zmięſzay wraz, y ták długo mięſzay aż zgęśnie, przylewáiąc potroſze octu.

Item Máść topolowa zmięſzawſzy ią z śmietáną, do ſmárowánia bárdzo dobra, nie tylko ná ſpárzelinę, lecz y ná wſzelkie zápalenia.

O Gángrenie.

To ieſt: piekielnym ogniu.

Piekielny ogień názywa ſię *Gangrena*, álbo *Ignis S. Antonij* to ieſt: ná ten czas ták ſię názywa, gdy część iáka ćiáłá, lubo z rány, lubo z wrzodu, znácznie pocznie ſię pſowáć, y śmierdzieć, gdy ſię záś ták bárdzo od wielkiego zápalenia zepſuie y ſpali ćiáło że aż ſzczernieie, y czućie utráći. ná ten czas názywa ſię *Sphacellus*, álbo *Sideratio*, zkąd te obiedwie áffekcye tylko iákowośćią rożnią ſię od ſiebie.

Przyczyny tego złego ſą, ćiepłá przyrodzonego w tey częśći zátłumienie, y wyniſzczenie,

od

od zbytniego zápalenia. Tákże iádowita *qualitas* humoru w ránie zèpsowanego, álbo z ciáłá do niey się ściągáiącego, y onę psuiącego. Ták że przydáie się z nieumieiętnego opátrywánia rány, gdy się w niey otok zákrádnie, przydáie się tákże z odleżenia w długiey chorobie, ták że z odmrożenia znácznego, álbo z opárzenia álbo z ukąszenia iákiey iádowitey bestyi, &c.

Sposoby do leczenia.

NAprzod ieżeliby znáczna część oczerniáłá, á chory miał álteracyą, trzebá naprzod krew puśćić, tákże dawáć ná poty, y serce pośiłáiące, y broniące od zarázy medykámentu.

Do powierzchownego przykładánia, rożne proste podáią się sposoby. y ten pewny. Weś łáyná bykowego swiezego, soli, oboygá zárowno, rozmąć winem iák kászę, przysmaż, rozłoż ná chuśćie, y przyłoż nie odeymuy aż we 24. godźin, odiąwszy, obaczysz ćiáło oczerniáłe opádłe, potym wygaiay máśćiámi należytemi iest rzecz doświadczona.

Item. Weś ługu iák naymocnieyszego, octu winnego tęgiego, oboygá po pułkwarty, zmięszay, przystaw do ogniá, áby wezwrzáło; odiąwszy od ogniá, przyday gleyty, bleywásu utártych, oboygá po cztery łoty, háłunu palonego dwá łoty, zmięszay, y znowu przywarz, odiąwszy przyley gorzałki mocney, wyskoku kwáterkę, zmięszawszy, maczay w tym chusty y okładay.

Item.

Item. Weś gálátu, háłunu, oboygá po cztery łoty, Koperwásu białego łotow trzy, bleywásu połtorá łotá, sáwiny ná proch utártey, gryszpanu, oboygá po łoćie, bobkow, iáłowcu, oboygá po trzy łoty, kádzidła cztery łoty, liśćia dębowego, ruty, piołynu, száłwii, soli, káżdego po garśći, octu mocnego, także y ługu gorzałki, káżdego po kwarćie, warz wszystko w garku zálepiwszy, aż trzećia część wywre, przecedziwszy maczay w tym chusty y okłáday iest rzecz pewna. Tákowe iednák y podobne rzeczy służą ná gángrenę. Gdy zaś część ćiáłá zczernieie, y czućie utráći, naypewniey oderznąć, y záraz gorzałką mocną z kámforą obmyć, ostátek wytrawiáć *Ungu: Ægyptiaco*, albo plastrem ktory pruskim názywáią. *Item.* Obserwowáć pilnie potrzebá, że gdy się odrzyna ćiáło oczerniáłe, áby nie tykáć suchych żył áni árteryey, áni *tendines*, chybaby cale zgniły, nárußzenie álbowiem onych; zwykło spráwowáć bol nieznośny, konwulsye, kálectwo, á pod czás y śmierć. Żyłę iednák zwyczáyną nárusżyć może, przez co krew zła y humory śię wyproznią, dla czego nie trzebá krwi záraz zátrzymywáć, ránę záraz obmyć gorzałką álbo octem z solą, potym przykładáć *Unguentum Ægyptiacum*, bárdzo skuteczne ná wszelkie rány zepsowáne.

Weś gryszpanu utártego łotow cztery, miodu odszymowánego puł funtá, octu mocnego ło-

tow

tow ſześć, háłunu, soli poſpolitey oboyga po łoćie, ſoku rućiánego, piołunowego, oboyga po trzy łoty, ſmaż wraz do konſyſtencyi nale żytey, potym przyday dryakwi połtorá łotá, kámfory połtory ćwierći łotá, ſchoway od potrzeby, ſłuży ná wſzelkie ràny fluxowáte, wrzodowáte, zágniłe, y do goienia trudne, oſobliwie w nogách.

Gdy ſię odrzynáć ma część zepſowána, áby chory nie ták czuł, dáią *Philonium Romanum*, żeby záſnął co nie od rzeczy.

Ieżeliby ſię przydáłá gángrená, z odźiębienia, ná to rzecz oſobliwa. Weś iedną rzepę świerżą cáłą, rzodkiew cáłą, ochędożywſzy, zetrzyi oboie ná tártce, przyday gorczyce ná proch utłuczoney dwá łoty, gwozdźikow trzy ćwierći łotá, oleiu lniánego ſtárego ile potrzebá, zwierć wdonicy, rozłoż ná chuśćie, przykłáday co dzień po dwá rázy ćiepło, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Weś wapná niegaſzonego, krydy utłuczoney, zmięſzay, y warz w wodźie, w ktorey maczay chuſty y okładay.

Item. Tráfia ſię też gángrená ſucha, znáki iey ſą te, to ieſt: że żadney nie maſz exulcerácyi tylko śiność, álbo czarne plámy boleiące, táką oſtrożnie leczyć potrzebá, oſobliwie w puchlinie ná nogách.

Item. Ná gángrenę rzecz pewna. Weś puł kwarty winá, octu mocnego tyleſz, przyday

Sawiny tártey łotow dwa, ruty suchey utá tey łot ieden, gáláśu, koperwáśu, oboygá ł łoćie, miodu prásnego łyszkę, zmięszay, przy warz, y ćiepło okłáday.

O ROZY.

ROża názywa się *Erysipelus. Ignis sacer.* Dwoiáka bywa roża. Pierwsza prosta, to iest: zápalenie ktorey częśći ćiáłá z gorączką máłą poprzedzáiącą.

Druga zwána, *Ignis sacer.* to iest zápalenie ktorey częśći ćiáłá znáczne z nabrzmiáłośćią, przytym gorączká wielka, bol, śiepánie, á potym exulcerácya, ktora gdy się trafi przy wielkiey pełnośći humorow, wpráwia w málignę, á pod czás y w śmierć gdyż gángrenę przynośi.

Sposoby do leczenia prostey roży.

ZWyczay pospolity, skoro się roża ná ktorey częśći ćiáłá wyda; okłáday lniánkámi lubo cukrowym pápierem, posypuiąc ie krydą, lubo bleywáśem lubo mąką.

Item. Niektorzy z mąki pszenney robią pláćki, záczyniwszy ćiásto gorzałką, y soli przydawszy, ktore przykłádáią, często ie odnawiáiąc, co nie od rzeczy.

Item. Weś gorzałki prostey, wsyp w nię soli, zgrziy, maczay chusty y okłáday.

Item. Weś skorek bzowych źielonych, álbo kwiátu, warz w ługu y przykłáday.

Gdy się záś wyda na twarz, iáko się często stáła, tákże nie tylko twarz, ále y głowá spuchnie; y zápali się z gorączką pod czás znáczną, táka roża bywa pod czas niebespieczna, ták względem gorączki, iáko y Anginy, to iest: że pod czás przynośi wrzod w gárdle niebespieczny, á pod czás opuszczá się ná piersi, y płucá zapala, więc zrázu zaraz gdy się poczyna wydawáć. trzebá krew puśćić z ręki, także dáć ná poty, iáko to rog ieleni sam przez się náskrobawszy go, álbo iednorożcu, álbo dryakwi z Iednorozcem; lubo z rogiem ielenim przydawszy kámfory, lubo soku bzowego, &c. powtarzáiąc. Do okłádánia záś naylepsza iest máść płoskonkowa álbo topolowá, przylawszy gorzałki mocney zgrzać, y piorem smárowáć, a po wierzchu posypowáć lukrecyą ná proch utłuczoną, y pápier ná wierzch.

Zwyczáy pospolity iest nie maczáć roży, mieniąc że się pryszczy; lecz trzeba w tym uwági, ná ten czás się spryszczyć może, gdy zápalone mieysce zimnym likworem iákim obłożysz, lecz gdy ciepłym, bynámniey.

Item. Pláster biały zwyczáyny, ktory *De spermate ranarum* zowią, ná rożą dobry. *Item.* Weś pácyny, utłucz, przesiey rozmięszáy z másłem rostopionym żeby było iak máść; smáruy tym rożą. *Item.* Weś żołtkow iáiowych twárdo uwárzonych co chcesz, rozwiedź ie w donicy

przylawszy trochę gorzałki, włoż trochę soli zágrzey y okładay.

Item. Łáyno wołowe z octem przygrzane, y przykłádáne skuteczne iest: *Item.* Niektorzy czárnemu kotowi nárzynáiąc uchá, y krwią z niego rożą smáruią, máiąc to zá osobliwy sekret.

Item. Weś Sáwiny, ususz, stłucz ná proch ktorym posypuy rożą, rzecz pewna.

Item. Ieżeliby się roża prysczyłá, weś wosku nowego, zgnieć go w wodzie ciepłey, y przyłoż, czyń to często, álbo posypuy gleytą álbo też warz ią w otćie, w ktorym maczay chusteczki, okładay. *Item.* Weś gorzałki, nákray do niey mydłá, przywarz żęby się rostopiło, maczay w tym chusty y okładay, iest rzecz pewna.

Item. Niektorzy boiąc się maczáć roży okurzáią ia lubo Mástyxem, lubo Mirrhą, lubo zielem S. Ianá.

Item. Weś wodki bzowey kwáterkę, przyday dryakwi, rozmąć, zgrzey, y obłoż.

Item. Rzecz pewna. Weś żołći kárpiowey, maczay wniey pioro y smáruy rożą, á zwierzchu przyłoż chustkę ciepłą.

Iezeliby się roża exulcerowáłá, ná ten czas przykłádáć plastry należyte, osobliwie kto cyrulika mieć nie może, niech zrobi táki. Weś wosku zołtego iák gęśie iáie, żywice sosnowey połową mniey, łoiu kozłowego trochę, oleiu lnianego trochę, spuść wraz, będźiesz miał máść dobrą.

O Pár-

O PARCHACH.

PArchow, álbo świerzbu ieſt kilká rodzáiow. Pierwſzy nazywa ſię *Scabies Symptomatica* Drugi, názywa ſię *Critica*, ktory po chorobach ciężkich, albo też długich zwykł ſię po ciele wydawać.

Inny ieſt wilgotny, to ieſt kiedy z kroſt wiele wychodzi wilgotności.

Inny ieſt ſuchy świerzb, to ieſt: że z kroſt máło co albo nic nie odchodźi máteryi, y kroſty ſą ſine.

Inny názywa ſię *Scabies Volatica*, to ieſt: że iedney práwie nocy cáłe ćiáło obſypie.

Inny nazywa ſię *Malum mortuum*, ten ieſt kiedy kroſty chropáwe ná łytkách oſobliwie wydáią ſię bez czućia y bolu, te kroſty bywáią czarne y ſuche.

Inne názywáią ſię *Lepra Graecorum*, á ten máło ſię rożni od innych, ztąd ſię poznáie że głębſze rány pod ſtrupámi robi, ktore im daley tym bárdziey ſię ſzerzą, y poſpolićie czyli drapiąc, czyli nie, opadáią łupierze niby łupiná z ryb.

Spoſoby do leczenia w poſpolitośći.

NAprzod, ieżeli ieſt proſty świerzb łátwo go pozbyć może, to ieſt kąpielą, lubo łáźnią ſuchą, to ieſt pocącą, ſtawiwſzy po ćiele bánki śiekáne, tákże naćieráiąc śiárką z ſolą, y z octem, álbo oleykiem bobkowym, ktory máścią zowią, álbo czym innym iáko niżey zrozumieſz.

Gdy záś będzie swierzb suchy y záſtárzáły, trudnieyſzy ieſt do leczenia, ná co należy krwi upuſzczenie, purgánſe, ná poty lekárſtwá dáne, y krew czyſzczące.

Item. Weś ſerwatki koziey, warz w niey polną rutę, polną dryakiew, podrożnik, korzenie paprotki dębowey, korzenie kopru włoſkiego, ſzpárágowego, przydawſzy Seneſu, y ćiemierzyce czarney korzenia, przecedziwſzy niech chory piie co dzień ná czczo po kwáterce, y dáley. Naybárdziey też ſłużą medykámentá ná poty, daiąc lubo rog ieleni tárty z dryakwią, álbo ſokiem bzowym, lubo wárząc korzenie łopianowe ná wioſnę kopáne, przecedziwſzy dawáć pić, doſtátecznie bowiem poty pobudza. Kąpieli też wiele ważą wárząc ziołá, iáko to łopian, kobyli ſzczaw, Oman, polną dryakiew, oſet wielki, dziewánnę, Hebdowe álbo bzowe liśćie, lubo kwiát, &c.

Ieżeli záś będźie bárdzo wkorzeniony; zálecaią Medycy po ſłuſznych ćiáłá expurgácyách záżywánie dekokcyey z drzewá Gwáiaku, przydáiąc *antimonium crudum*.

Item. Ná trácenie świerzbu. Weś śiárki ſubtelno utártey łotow 2. ſoku Limoniowego łotow ſześć, warz w tyglu aż do ſuchośći, przyday ſádłá wieprzowego dwá łoty, ſoli puł łotá, zmięſzay, y ſmáruy párchy, czyli świerzb.

Item. Ná zwyczáyny świerzb, ktory pochodźi z zará-

z zarázy ieden od drugiego. Rofkroy Limonią, pofyp śiárką utártą, y folą, náćieray nią świerzb.

Máść ofobliwa ná świerzb.

WEś korzenia Omanowego świeżego, pokray drobno, y uwierć w donicy, álbo też ná tártce utrzyi, żeby tego było zgarść, przyday imbieru tłuczonego łotow dwá, bobkow krąmnych, śiárki utártych po łoćie, foli łyfzkę, przyday śmietány ftárey, y łoiu kozłowego, fmaż do gęftośći, żeby byłá máść, ktorą fmáruy świerzb.

Item. Zydom ieft tá chorobá pofpolita ná ktorą zazywáią Ománu, fmáżąc go w máśle, przydawfzy háłunu. Drudzy záś kąpią śię w proftey gorzałce, zapłáćiwfzy temu czyiá ieft, tę záś gorzałkę do Chrześćian przedáią.

Item. Niektorzy ná zgubienie tey żydowfkiey ofpy, kąpią śię w gárbárfkiey wodźie.

Item. Ziele zwáne *Pil.fella*, po polfku niedośpiałek, wárząc go y polewkę piiąc, ieft bárdzo fkuteczne ná pozbyćie tey choroby.

Item. *Máść ná trudne goienia krofi.*

WEś háłunu palonego, koperwáfu palonego po dwá łoty, Ománu ná profzek utártego połtorá łotá, gryfzpanu puł łotá, fmoły twárdey dwá łoty, foku Limoniowego, á ieżeli go nie máfz, choć octu mocnego kwáterkę, máfłá ftárego dwie łyfzki, fmaż aż do wyfmażenia wilgotnośći, y fmáruy.

Item. Mocz liscie tábaczane w gorzałce pokráiawszy, iák wymoknie przecedź, przyday śiárki utártey, sáletry, przywarz. y smáruy zápoćiwszy się.

Ná párchy, nietylko po ćiele, ále y po głowie nád inne rzeczy naylepsza iest kámforá, ktorą lubo ták sámę ná gorącym żelezie przypiekszy rozetrzeć ná proszek, y po zmyćiu párchy posypowáć, lubo zmięszawszy z stárym smálcem smárowáć, lubo w gorzałce iey rospuśćiwszy, á to czynic naylepiey po zmyćiu.

Item. Ná świerzb. Weś iáko naystársze szkárłáty w gnoiách znáyduiące się, spal ie ná popioł, ktory lubo z máśćią Ománową, lubo z stárym smálcem zmięszawsy smáruy.

Item. Ná zástárzáłe, y trudne bárdzo do leczenia párchy, dáią niektorzy *Antimonium crudum*, po cztery gráná, wielce go zálecáiąc nád inne rzeczy.

Zołnierze y ludźie ubodzy, leczą się mydłem czarnym, smáruiąc się nim zápoćiwszy się.

Item. Gálás, háłun, sol, siárkę, warz w wodźie wapienney, tym náćieray.

Item. Niektorzy smáruią wodką złotniczą źieloną. *Item.* Weś Ománu korzenia y liśćia, polney ruty, polney dryakwi, łopianu z korzeniem, ruty, warz w wodźie, wylawszy do cebrzyká posadź chorego nád nim, dobrze go okrywszy żeby się poćił, potym iák praestygnie niech tymże ćiáło wszystko obmyie.

Item.

Item. Sok z korzenia przestępowego, do náćieránia iest skuteczny.

Sposob łátwy robienia Apertur.

WEś ługu mydlárskiego, wysmaż go ná tyglu do suchośći y schoway, á gdy potrzebá, położ plasterek z dziurką, tám gdźie ma bydź Apertura przyłoż tę materyą, á ná wierzch plasterek, niech będźie przez noc, álbo przez dźień uczyni śię pryszcz, ktory otworzywszy wyprawiáć Aperturę sposobem zwyczáynym.

Inni máią sposob czynić Moxą, co nic innego nie iest tylko wełna álbo filámentá bylice ususzoney, ktorą utłukszy, wybráć z niey wełnę, z ktorey zrobiwszy czopek nie zgniatáiąc bardzo. Stáwiáią ná tym mieyscu gdźie ma bydź Apertura, y zápaláią, ták śię pali aż doydźie do ćiáłá, ktore przypali bez bolu.

O Enemách álbo Krysterách.

KRyster álbo Enemá, iest likwor ktory Szyryngą, álbo pęcherzem przez pośládek w kiszki wlewáią, á ten robi śię według potrzeby rożnych defektow, iáko to wárząc ziela, tákże robi śię z wodek, z sokow, z mleká, z serwatki, z rosołow, z winá, &c.

Wielość Enemy, nie ma bydź większa dla dźieći nád kwáterkę, álbo pułtory, á dla rosleyszych puł kwarty, dla dorosłych kwartá, dla

tych záś ktorzy maią iáką áffekcyą nerek, lubo pęcherzá, álbo kiszek, tákże máciczne cierpiącym áffekcye, ma się záwsze dawáć moiey, dla tego áby się te częsci nie náćiskáły, gdy się kiszki enemą rozedmą, zkądby większy bol nástąpił, nie ma się tedy w pomienionych chorobách dawáć więcey nád puł kwarty.

Czás do używánia enem iest káżda godźiná gdy potrzebá przymusza, iednák przez tego nayspośobnieyszy iest czás ránny, po iedzeniu záś nie ma się dawáć, aż we trzy, álbo cztery godziny, áby się trawieniu nie przeszkodziło ktorzy są bárdzo słábi, mogą się wprzod pośilić polewką iáką. Tákże w gorączkách tákowych ktore pároxyzmowi przypadáią nie máią się dawáć w nich, ále iák opuszczą.

Niektore obserwácye w ápplikowániu, y dawániu Enem, bárdzo do wiedzenia potrzebne.

NAprzod oleie, oleyki, y inne tłuste rzeczy nie máią się dawáć do Enem, ná ten czas kiedy iest gorączká wielka, tákże gdy będźie zápalenie, álbo gorącość kiszek y wnętrznośći, iáko to wątroby, śledźiony, żołądká nerek, álbowiem od tłustych rzeczy bárdźiey się zápaláią.

Item. Dla białychgłow, ktore są podległe maćicznym affekcyom, nietrzebá dawáć do enem miodu, áni cukru, ani żadnych słodkich rzeczy, álbowiem poruszáią máćicę.

Item.

Item. Dla ludźi ſubtelney y ſłábey komplexyi máiących wielkię czućie w kiſzkách, tákże y tych ktorzy częſte miewáią ſolucye, nie máią ſię dawác enemy oſtre, y zbyt ſłone, áby wielkich morzyſk nie ſpráwiły.

Item. Do enem ná gliſty, nie máią ſię dawác oleie, áni żadne tłuſtośći, álbowiem w zgorę przed niemi uchodzą.

Item. Gdy do enem wchodźi Terpentyná, trzebá ią wprzod z żołtkámi iáiowemi rozbić dobrze, dopiero zmięſzáć z gorącą dekokcyą.

Item. Gdy wiátry zbytnie w kiſzkách zoſtáiące Enemy wźiąc niedopuſzczáią, gdyż názad záraz wychodźi, ná to naylepſzy ſpoſob ten, włożywſzy Szyrynkę w poślądek prożną, wćiągáć wiátry ſtęplem w nię potym dáć enemę.

Item. Trafiáią ſię tákie częſto nátury, ktorym enemá ieſt przećiwna, y żadną miárą znieść iey nie mogą. y lubo ią wezmą, iednák nápadáią ich konwulſye, álbo mdłośći, álbo inne Symptomátá, więc tákim nie trzebá iey áppliko wáć.

Item. W chorobie iákiey znáczney, gdy chory enemy ſtrzymáć nie może, że názad z niego záraz przy dawániu wychodźi, znák ieſt, że ſię nie wyleczy.

Należą tákże do Enem czopki Suppoſitoria *zwáne.*

CZopki dwoiáko robione bywáią, to ieſt, iedne, proſte álbo ſáme przez ſię, drugie záś

skłádáne z rożnych rzeczy, aby prędzey y mocniey poruszyły záwárte exkrementá.

Proste zwyczáynie robią z korzenia ćwiklánego, z głąbia kapuśćiánego, z świeczki woskowey, násmárowawszy ią oliwą, álbo másłem z słoniny, z mydłá, z miodu wysmáżonego, z soli oczkowátey, z imbieru, z kosacowego, lubo z przestępowego korzenia, &c. Składáne záś to iest: do ktorych rożne wchodzą rzeczy, rożnemi robią się sposobámi o czym niżey.

Záżywánie czopkow ná to iest potrzebne, áby *vis expultrix* leniwa, pobudźiłá się do powinnośći swoiey. Powtore przydáie się często że się enemá wźięta záwrze, to iest skutku żadnego nie uczyniwszy zostánie wewnątrz, ná co pożytecznie ápplikowáć się może czopek dla poruszenia.

Tákże ieżeli chory dla słábośći wielkiey enemy bráć nie może, á má zátwárdzenie, ná ten czas czopek ápplikowáć się ma. Tákże dla tych pożyteczne są, ktorzy dla wielkiego wstydu bráć enemy nie chcą.

A naybárdźiey dla tych ktorzy ustáwiczne ćierpią zatwárdzenie, osobliwie białegłowy.

Tákże w niektorych chorobách, gdźie enemy bráć się mogą, pożyteczne są. Sposoby robienia podádzą się niżey.

Enemá odwilżáiąca y odmiękczáiąca.

WEś ślazu ogrodnego, liśćia fiałkowego, kápustnego, ćwiklánego, Hebdowego, álbo bzowe-

bzowego, lubo kwiatu ich, káždego po garści, przyday otrąb przennych, naśienia lnianego, kopru włoskiego, potrosze, przyday fig, ieżeli ie mieć możesz, warz oraz wszystko w wodzie, lubo w serwatce, przecedziwszy, weś polewki kwartę małą, rozbiy żoltek od iáiá z oliwą, zmięszay, osol, przywarz, ostudziwszy day letnio.

Wielość soli tákże oliwy lubo oleiu do enem zwyczáynych táka ma bydź, soli łyszká dobra, sol bowiem naylepiey porusza, lecz nie záwsze, tylo dawáć się ma iákoś miał náukę wyżey, oleiu lub oliwy kwáterka, á czásem mniey. Tákże do enem miod, álbo cukier száry prosty często wchodzi, ktorych wielość kładzie się przy káżdey enemie.

Enemá chłodząca w gorączkách.

WEś ślazu, liścia, winnego, sáłaćiánego, pietruszki z náćią, rozchodniku, po garśći, przyday nasienia Dyniowego, ogorczanego, przetłukszy po garści, śliw suchych dwánaśćie, ięczmieniá álbo krup łyszkę, warz w wodzie, przecedziwszy weś polewki kwartę małą, przyday saletry utártey łot, przywarz day letnio. Ieżeliby się tráfiło zátwárdzenie wielkie możesz przydáć másła łyszkę.

Dobra tákże enemá bywa w gorączkách z sámey serwatki, przydawszy do niey sáletry, cukru szárego, żołtek od iáiá y másłá.

Sposo-

Sposob gotowánia enemy w głownych chorobách, iáko w Apoplexyi, w śpiącey chorobie, w paráliżu &c.

WEś ślazu wysokiego, kwiátu bzowego, Hyzopu, Szálwii, rozmárynu, lewándy, kopytniku, senesu, álbo skorek z drzewá kruszynowego, lubo bzowego, káżdego po garści, kwiećia rumienkowego, bukwice, máćierzanki, poleiu po garści, warz w wodźie, weś polewki kwartę, przyday miodu czystego łyszkę y drugą, soli, másłá, żołtkow, przywarz, y day ćiepło.

Enemá ná wypędzenie wiátrow w kolicznych áffekcyách.

WEś Rumienku, ślazu, Hizopu, máćierzanki, kwiátu bzowego po garści, naśienia kopru prostego, bobkow kramnych, kminku polnego, kolędru, káżdego po łyszcze, przetłucz, warz w wodźie álbo mięśney polewce, przecedźiwszy weś trzy kwáterki polewki, przyday soli, miodu łyszkę, másłá drugą, oliwy puł kwáterki, parę żołtkow, zmięszay swoim sposobem, przywarz ostudźiwszy day.

Item. Prosta á skuteczna, ták ná wiátry, iáko ná zátwárdzenie stolcow. Weś łáien kozich, álbo owczych świeżych garść dobrą, warz lubo w wodźie, lubo w serwatce, przecedźiwszy przyday másłá, y soli, może y miodu kto ma.

Enemá ná bol w krzyżách, od kámienia w nerkách zápaláiącego.

WEś korzenia liliowego, szparágowego, ślazowego, káždego pokraiawszy po puł garści, liścia bársczu ogrodowego, rzepiku, biedrzeńcu, belice, pomurnego ziela, álbo liścia poziomkowego po puł garści, náśienia lniánego, *Fænum Græcum* po łyszczе, warz wszystko w wodzie; przecedziwszy, weś polewki kwartę małą, przyday terpentyny łyszkę, żołtkow od iáiá, oliwy, soli przywárzywszy day letnio.

Enemá w máciczynych áffektyách.

WEś belice, mánny, Melissy, ślazu; kwiátu rumienkowego; korzenia liliowego, po garści, naśienia ruciánego, hányszku po łyszcze, warz w mięśnym rosole, weś polewki puł kwarty, przyday bobrowego stroiu tártego; co pięć gran pieprzowych záważy; soli, żołtkow od iáiá y másłá, álbo śmietány, przywarz, ochłodź, y day.

Enemá ná glisty.

WEś wierzchołkow wrotyczu, Bożego drzewká; korzenia trawy, to iest perzu, ślazu, po garści, czosnku kilká káwałkow, naśienia cytwarowego, czárnuszki, po łyszcze máłey; soli łyszkę, warz w wodzie, przecedziwszy przyday miodku rożánego; żołtek od iáiá przywarz; y day.

Enemá chłodząca, y ocieráiąca w biegunce, z cholery pochodząca.

WEś ſerwatki koźiey funt, ſoku bábczánego kwáterkę dobrą, cukru ſzárego, Tomaſz cukier zwánego dwie łyſzki, łoiu kozłowego káwałek iák włoſki orzech, żołtek od iáiá, przywarz, y day.

Enemá ná biegunki chłodząca, ściągáiąca, kiſzki zránione goiąca, y morzyſká uśmierzáiąca.

WEś liśćia bábczánego, ſáłaćiánego, Portuláki, tobołkowego po garśći, korzenia żywokoſtu drobno pokráiánego garść, ięczmieniá, roży ſuchey, lukrecyi, káżdego potroſze, rodzenkow máłych dwá łoty, warz to wſzyſtko w roſole, w ktorym wrzáłá ſzkopowa głowa, lubo w mleku zágáśiwſzy wnim kilká razy ſtal, weś polewki trzy kwáterki, przyday miodku rożánego, cukru ſzárego, żołtkow od iáiá, háłunu tártego puł łotá, przywarz y day letnio.

Niekiedy do tákich álbo podobnych enem ná biegunki krwáwe, dodáią gumy árábſkiey, máſtyx, kádzidło, *Bolum Armenum.*

Tákże ná dyſenteryą rzecz bárdzo dobra, wárzyć ſzkopową głowę z mákowkámi, przecedźiwſzy przyday łoiu kozłowego, żołtkow, y háłunu.

Enemá ná puchlinę.

ENemę w puchlinie dáią zwyczáynie z uryny, lęcz lepiey wźiąć ługu, do ktorego przydáć ſkorek zielonych bzowych, lubo kruſzyny, kminu

kminu polnego, y wárzyć, przecedźiwszy przydáć miodu, másłá, przywárzyć y dáć. Dáią też pod czás z sámego winá.

Enemá ná zátwárdzenie stolcow.

ENemá ná zátwárdzenie iákakolwiek służyć może, to iest: wárząc w wodźie ślaz, rumienek, łobodę, kwiát bzowy, barszcz ogrodny, przydawszy bányszku, do przecedzoney polewki dodáć miodu, másłá, oliwy, lubo oleiu, żołtkow od iáiá, soli.

Lecz naylepsza iest z koźich lubo z owczych łáien wárząc ie, przecedźiwszy dodáć miodu, soli, oleiu, álbowiem naylepiey y nayprędzey łáynámi się poruszáią.

Sposoby robienia czopkow.

JAko proste czopki robić opisáło się wyżey, tu się podáią sposoby iáko robić skłádáne z niektorych rzeczy, áby mocniey swoy skutek czyniły, wyiąwszy Aptekárskie, o ktorych się tu nie námienia tylko proste.

Weś miodu práśnego odszymowánego dwá łoty, soli oczkowátey pułtory ćwierći łotá, smaż oraż do gęstośći należytey, potym porob czopki, ieżeli chcesz mieć mocnieysze, przyday żołći wołowey, y ćiemierzyce czarney utłukszy ná proch, álbo ták. Weś miodu dwá łoty, soli oczkowátey łot, smaż do gęstośći, poko ćiepłe wsyp imbieru, y ćiemierzyce białey, oboygá po drágmie, zmięszay y porob czopki.

Lecz ieżeliby w śiedzeniu lubo rány, lubo

zápa-

zapalenie, lubo nabrzmiałość była; nie máią się applikowáć czopki, ále enemy; oczym przy-każdey chorobie naydźiesz náukę.

O Zátwárdzeniu ſtolcow, álbo Konſtypácyey.

WIele przyczyn ſtolcow zátwárdzenia bywá, ktore opuściwszy podáią się sposoby ná zátwárdzenie, pochodzące lubo ze wnętrzney gorączki wolney, y ſkrytey, lubo z gorącośći y suchośći wątroby, lubo z inney iákiey powierzchney przyczyny, á te są.

Z iákieykolwiek przyczyny tá chorobá pochodźi, náypewnieyszy ná nię sposob enemá; iednák gdy się nátura do niey przyzwyczái, práwie nigdy ſtolce bydź nie mogą bez niey, co iest wielce uprzykrzone.

Pierwszy tedy náyſkutecznieyszy sposob iest ten. Weś ſerwatki ſłodkiey, świeżo z mleká ſłodkiego zrobioney kwartę, włoż do niey *Polipodium*, to iest korzonkow, páprotki dębowey drobno pokráiáwszy garść warz powoli z godzinę, przecedźiwszy wypiy z ráná połowę ciepło, drugą połowę w godźinę, lubo w pułtory; czyń ták co dźień, wpráwisz náturę w zwyczáyną powinność.

Item. Weś *Cremor tartari* ćwierć łotá wsyp do rosołu mięsnego, ktorego ma bydź z puł-kwárty, zmięszay y wypiy; y owszem sam

Wáyſztyn biały ná proch utárty, y záżywany codziennie w rosole, lubo ſerwátce świeżey ieſt lepſzy á niżeli *Cremor tartari.*

Item. Weś Seneſu obránego z ſzypułek łotow trzy, námocz go w winie przez noc, názáiutrz przywarz dobrze potym przecedź, przez płotno y wyciśniy dobrze, do tey polewki włoż Manny Kálábryny łotow osm, iak ſię roſpuści znowu przecedz, y włoż do tego Rodzenkow máłych wypłokánych funt, ſmaż wolnym ogniem (przydawſzy cukru ile potrzeba) do należytey Syropowey gęſtości, tych rodzenkow daway po łyſzcze, ále dzieciom mniey, purguią bárdzo lekko

Item. Konfekt z kwiecia Brzoſkwiniowego także z Roży Centofoliey; lubo Wiedenki. záżywáiąc ktorego z nich z ráná purguią wolno.

Item: Czopki też wiele pomagáią, iako ie robić obacz wyżey przy Enemách.

Item. Nazbieray ſkorek wnętrznych zielonych Bzowych doſtátek, możeſz przydáć y Hebdowych, y kruſzynowych, nákłádz doſtátek do Alembiká, wley wody álbo ſerwatki, przepal, purguie lekko záżywaiąc iey.

Item. Grochową polewkę zápraw żołtkámi iáiowemi, máſłem, przydawſzy imbieru piy ná czczo. *Item.* Weś ſkorki Berberyſowey zieloney coc ſię zda, námocz ią w winie przez kilká godzin, przecedziwſzy piy to wino potroſze.

Item. Roſpuść Mánny Kálábryny, lubo w mle-

ku, lubo w serwatce słodkiey dwá łoty przecedźiwszy wypić ciepło.

Item. Niektorzy twierdzą że krydá zwyczáyną ma moc do poruszenia stolcow, záżywáiąc iey zráná utártey, ná káżdy raz biorąc łyszkę z rosołem, lubo z piwem ćiepłym.

Item. Chodzenie bosemi nogámi po gołey ziemi, pomaga do solucyey náturálney, ktorzy są podlegli tey áffekcyey, przy iedzeniu máią się często nápiiáć, choć się nie chce, á osobliwie z ráná piwo ćiepłe.

Item. Dzieciom ná purgans. Weś łáien myszych trzy, álbo więcey, rozetrzyi y day w polewce iákiey, y stárszych toż purguie więcey biorąc.

O RUPTURACH.

Ruptura názywa się Hernia Ramex, *rodzáie ich są rożne.*

Pierwsza iest niedoskonała, kiedy *Peritoneum* z iákiey przyczyny osłábiecie w słábiznách, y tám się wiatry zákradáią, z kąd się guzy w słábiznách rodzą, gdy kto tego zániedba, nagle dostáie Ruptury formálney, to iest wypádnienia kiszek do moszen.

Pierwsza formalna Rupturá, názywa się *Enterocele*, to iest: kiedy kiszki osobliwie *Ilia* zwáne z swego mieyscá opádłe zá gwałtowną iáką przyczyną w słábizny, á potym do moszen wpádáią.

Druga

Druga Ruptura nazywa się *Omentalis*, albo *Epiprocele*, to iest: kiedy *Omentum* z mieyscá swego ná doł opadnie.

Te rodzaie oboygá Ruptur przydáią się nayczęściey, z zbytniego biegania, skákánia, z iázdy nagłey, z spadku wielkiego, z kolek, z kászlu zbytniego z dźwigánia ciężkiego.

Trzecia názywa się *Ventosa*, to iest wietrzna. Czwarta *Aquosa*, to iest wodnista. Piąta *Carnosa*, to iest mięsista. Szosta *Varicosa*, to iest: gdy się żyły w kupę powiklą, o czym niżey.

Ruptura *Ventosa*; iest nábrzmiałość moszen z wiatrow, ktore gdy się w nie w krádną z iákiey przyczyny, rozdymáią ie, á táka Ruptura częściey się trafia dzieciom, á niżeli podeszłym.

Ruptura *Aquosa Hydrocele* zwána pochodzi od wodnistego humoru do moszen zgromádzonego co się zwyczáynie w puchlinách przydaie.

Ruptura *Carnosa Sarcocele* zwána, nic inszego nie iest, tylko nieiáka mięsista twárdość w mosznach; wyrosła nád zwyczay, że będzie pod czas iáko garnek wielki, táka rodzi się z krwie nieczystey spádáiącey do *testes*, y do moszen, ktora gdy długo tám przetrzymána zostáie, ták się bárdzo rozrásta.

Hernia Varicosa, to iest: *Cirsocele*, tá iest, kiedy *vasa testiculos nutrientia* powikłáią się, iáko zwyczáynie *varices*.

Rożne sposoby leczenia Ruptur w pospolitości.

RUptura zwyczáyna, ktora iest naypospolitsza, to iest: gdy kiszki do moszen wpadáią, záraz zrázu poko iest świeża może bydz uleczona, lubo z trudnością, zástárzáła zaś żadną miárą uleczyć się nie może, chybá przez operácyą Cyrulika, to iest przez rznięcie. Gdy będzie świeża możesz ią ták uleczyć, warz w garku ziołá, Rumienek, koper prosty, ślaz Dziewánnę, Nostrzek, rozłoż miedzy chustámi ziołámi, y przyłoż ná mosznę (ieżeliby się bez tego wprawić kiszki nie dały dobrowolnie) bo gdy ie náparzysz łátwiey wnidą, a gdy wnidą, násmáruy mosznę, y słabizny niedzwiedzim sadłem, potym przyłoż plastet mocny, táki álbo podobny. Weś smoły twardey łotow sześć, wosku łotow dwá, rostop nad ogniem wolnym, przyday koperwásu palonego, korzenia żywokostu tártego ná proch, oboygá po dwá łoty, Siárki, háłunu oboygá po łocie, zmięszay nád wolnym ogniem, rościągnąwszy ná ierszę, położ ná słábizny, podiąwszy dobrze, niech leży poko sam nie odstánie; á chory pod ten czas nie ma wiele chodzić, częściey leżec, y pić zá napoy pospolity korzenie Kokoryczki wárzone w wodzie, ták prędko ozdrowieie.

Ieżeli záś kiszki do moszen nie wpádáią, tylko się guz ieden lub więcey ná tey, lub ná o-

wey ſtronie poczynáią, ſmarowáć ie ſadłem niedźwiedzim, przyłożyć plaſter pomieniony podwiązáć, y ták chodzić, ſtrzegąc ſię biegania, ſkokow.

Spoſob robienia Oleyku S. Iáná.

Ktory ma dźiwne ſkutki, nie tylko ná Ruptury, ále y ná rány, ná konwulſye, ná ſpadki, urazy, y inne przypadki rożne.

WEś Oliwy przedniey puſtora funtá naśienia y kwięćia źiela S. Janá łotow ośmináśćie, winá ſtárego álbo máłmázyi funt, korzenia Tormentilli trzy ćwierći łotá. Myrrhy, Kádźidłá, *Gumi Elemi Sarcocellæ*, Aloeſu, káżdego po puł ćwierći łotá, gliſt ziemnych w winie wypłokánych łotow ſześć, wſzyſtko wárz zmieſzawſzy ſmaż nád ogniem aż do wyſmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśniy dobrze przez płotno y doday Száfránu ćwierć łotá, terpentyny Weneckiey łotow ośm, żywice świerkowey łotow 4. kwiećia źiela S. Iáná garść, zmięſzawſzy poſtaw ná ſłońcu, przez kilká dni. potym włoż do piecá ćiepłego po chlebie, wyiąwſzy przecedz, wyćiśniy dobrze przyday Olbrotu, to ieſt: *Sperma ceti* łotow dwá, przyſmaż y ſchoway od potrzeby, dáie ſię ná raz puł łyżki y więcey.

Do leczenia Ruptur źiołá nayſkutecznieyſze ſą te. Zywokoſt, Zęnkiel, Kokoryczká, Pięćperſt, álbo *Quinq; folium*, Tormentillá, Páproć, Niedośpiałek, Pępownik. Popioł z záiącá, márco

cowego spalonego, serce baranowe, te rzeczy lubo we wnątrz zażywane, lubo przykładane wielce pomagáją.

Item Ziele *Hermoniaria*, álbo *Poligonum*, to jest: żábie gronká, osobliwym sposobem służy ná Ruptury, sok z niego wyćisnąwszy pić, tákże wárząc y przykłádając.

Item. Iest záwsze w Aptekách gotowy plaster służący ná Ruptury, ktory nazywa się *Empl. de Pelle Arietina.*

Ná Dźiećinne Ruptury procz innych rzeczy to też osobliwa.

WEś świeżego korzenia żywokostu co trzebá, pokray drobno, rozwierć w donicy, y przyłoż co raz odmieniáiąc, y pasłkiem podwiązuiąc, á pod ten czás nie dawáć pić piwá, tylko wárzyć w wodzie ziele Niedośpiałek, álbo ieżeliby tego nie było to inne, zwáne Przewierćien, álbo obieżyświát, *Perfoliata.*

Ieżeliby zás żywokostu świeżego nie było, jáko (zimie) to suchy, utłukszy wárzywszy w wodzie przykłádáć.

Item. Wpráwiwszy kiszki w mosznę, weś bibuły, zmocz octem, uczyń piłkę okrągłą, przywiąz pasem, nie odeymuy áż trzećiego dniá.

Item Dla dźieći rzecz doświadczona. Weś Bukwice, żabich gronek, Przetácznika, Przewrotniku, Gruszyczki, káżdego po puł garści, korzenia Kuklíku łot iedeń, warz wszystko

gárcu

gárcu wody do połowy, daway z ráná y ná noc po kwáterce pić. Potym weś kámieniá Magnesu, Máſtyxu, oboygá po puł łotá, *Lapidis Calaminaris*, ſmoczey krwi, oboygá po ćwierći łotá, ſtali piłowáney łot ieden, *Boli armena* łot, winá kwartę, zmięſzay wraz wſzyſtko ná ſubtelny proſzek utárſzy, maczay wtym chuſty y przykładay dobrze podwiezuiąc.

Ná Ruptury Enterocele, Bubonocele, Epiplocele, *oſobliwy ſekret ieſt* Balſamus ſalis gemmæ, *ktory ták ſię robi.*

WEs ſoli oczkowatey funtow dwá, roſtop ią w tyglu ogniem iák wodę, wyley do naczynia glinianego ćiepłego, iák oſtygnie utłucz, y roſpuść ią wodą deſzczową przepaláną przez Alembik, roſpuśćiwſzy przecedz przez bibułę, y wyſmaż ná tyglu, aż do ſuchośći, potym włoż do tyglá, roſpuść ogniem iáko y pierwey, wyley, utłucz, znowu roſpuść wodą, czyń ták poty, poki nieprzyidźie do ſubtelnośći, co poznaſz potym, to ieſt: gdy wziąwſzy kawałek przyłożyſz do świece palącey ſię, gdy záraz iák woſk topnieie, co uznawſzy ſchoway do naczynia ſzklánego.

Spoſob záżywánia táki. Wpráwiwſzy kiſzki ná ſwoie mieyſce, obmyi łono, álbo ſłábizny ćiepłym octem dwá rázy ná dzień po náſmárowániu ziołámi, y záraz náſmáruy Bálſamem z ſoli, zá káżdym rázem, y záraz podwiązuy dobrze,

przytym ná káżdy dzień warz żywokostne korzenie w wodzie, ktorą odcedźiwszy daway pić przydáiąc do niey potrosze soli bálsamowey.

Item. Jeżeliby się kiszki z mosżen do gory pomknąć nie dały, trzebá ie wprzod nápárzyć nád párą ziół wárzonych wzwyż opisanych, dwá rázy ná dźień, dáiąc choremu serce kretowe ususzone, y ná proszek utárte co dźień iedno.

To serce áby lepszy skutek czyniło, ma bydź przysposobione w máiu, ktore iest osobliwym sekretem ná Ruptury.

Ná Rupturę *Hidrocele* to iest gdy mosżná spuchną, ieżeli się to tráfi w puchlinie zwyczáyney, temu rádzić nie można áż puchliná uleczona będzie, o czym ná swym mieyscu, gdy záś procz puchliny tráfi się, ná to te sposoby.

Weś popiołu dębowego co trzebá prześiey rozmąc octem piwnym, przywarz, y obłoż, iest rzecz prosta á pewna, osobliwie gdy się tráfi z spadku, álbo z zerwánia.

Item. Weś łáyná krowiego, przyday *Bolum armenum*, álbo cegły nowey ná proch utártey, rozczyń ługiem y obłoż.

Item. Weś łáien kozich, skorup żábich utłuczonych, kminu kramnego, śiárki, mięty kobyley ususzoney, y ná proch utártey, káżdego coć się zdáć będzie rozmąć ługiem mocnym, przyśmaż y okładay.

Item. Niekiedy pomocne bywáią naparzánia nád párą, lubo z ziół wrzących, lubo skrapiáiące

iące cegłę rospaloną octem, po ktorym záraz do łożyć iáko wzwyż, álbo weś wody z pod brusá u kowalá, przyday korzenia suchego, ná proch utártego przestępowego, mięty kobyley, przyley octu, przywarz y okładay.

Albo weś gleyty, minii, *Boli Armena*, káżdego po cztery łoty, bobkow, Tatárskiego ziela, gálásu, siarki, káżdego po trzy łoty, Tucyey łot, stłukszy wszystko ná proch náley octu miodowego kwártę, warz, y maczáiąc w tym chusty okładay, iest rzecz pewna, co ieżeliby nie pomogło, udáć się do ostátniego sposobu, to iest: do otworzenia, iednák ostrożności potrzebá, áby Gángrená nie przypádła, iáko się pod czás tráfia, insi záś gdy powierzchownemi sposobámi tey choroby radzić nie mogą, dáią ná Sáliwácye, co iest wielce skutecznie, y bespiecznieysza rzecz á niżeli otwieránie.

Gdy dziećięciu spuchną mosznà, weś mąki pszenney puł funtá, warz w winie żeby było iák kászá, przyday octu miodowego troszkę, zmięszay, y okładay, oprocz tego wzwyż pomienione sposoby służyć mogą.

Ze wszystkich naygorsza iest Rupturá *Bubonocele*, w ktorey pod czás przypadaią *vomitus stercorei*, Szczkawká, mdłośći, á pod czás y śmierć.

Item. Kto ma dawną Rupturę, ktorey leczyć niepodobna, chybá przez operácyą cyrulıká, ten ma mieć pás dobrze ákomodowány, ná ktorym wszystká rzecz należy

Item. Ziele *Cicuta* to iest swinia wesz ususzone, ná proch utárte z octem, lubo z ługiem zmieszáne przywárzone, okładáiąc. iest osobliwym rátunkiem.

Należy do tego Rupturá pępká, ktora názywa się *Omphalocéles*, álbo *Exomphalus*, lubo dzieciom iest pospolita w ktorey pępek wychodzi, álbo nábrzmiewa bez żadnego zápalenia, co z tąd pochodzi, gdy álbo pępek opák, y źle záwiązány będzie, álbo gdy się *Perytoneum* przerwie z wielkiego płáczu, lubo z biegánia, skakánia, z spadku. &c. lecz y stárszym przydáie się z rożnych przyczyn, á náycżęściey Białogłowom cięszko rodzącym, rożności iey są te.

Pierwsza iest *Intestinalis*, to iest: kiedy kiszki do pępká wpadáią, znaki tego są te. Naprzod nábrzmiáłość pępká, áni zbyt twárda, áni też zbyt miękka, á gdy w sobie chory dech zátrzyma, ná ten czas przybywa iey, á gdy się chory wznák położy, kiszki z hurkotániem ná swoie mieysce wstępuią, táka pochodzi od uderzenia, od spadku, od skakánia, od dźwigánia, od cięszkiego rodzenia, od biegánia ná koniu, od zbytniego wołánia, od płáczu, od śmiechu zbytniego.

Druga *Omentalis*, to iest kiedy błonká *Omentum* zwána do pępká opádnie. co z tąd się poznáie, że nábrzmiáłość z iedney strony iest miękká bez bolu, y gdy pálcámi náciśnie, ustępuie, nábrzmiałość, pochodzi z tychże przy-

czyn-

czyn iáko wyżey, y temiż ſpoſobámi leczy ſię.

Trzećia trafia ſię *Aquoſa*, to ieſt wodniſta, kiedy pępek od wody nabrzmiewa. co z tąd ſię poznawa, że choć náciśnie iednákowo trwa, y gdy świecę z boku poſtáwiſz, ieſt przezro. czyſty, rodzi ſię z wodniſtego humoru między *Perytoneum*, za ſkorą zoſtáiącego, co ſię nie raz przydaie y w puchlinach.

Czwarta ieſt *Flatulenta*, to ieſt wietrzna, kiedy wiatry pępek rozdymáią, co z tąd ſię poznawa że nabrzmiáłość ieſt miękka, gdy pálcámi natłoczyſz uſtępuie, y gdy w nię trąciſz iák bęben dźwięk wydáie, y ná ktorykolwiek bok ſię chory położy, nic ſię nie mieni, w dziećiách táka Rupturá łátwa do uleczenia, w podeſzłych bárdzo trudna.

Piąta *Carnoſa*, álbo mięśiſta, to ieſt nárośnienia pępká twárde, táką Rupturá naygorſza, leczy ſię rznięćiem, álbo trawieniem, á pod czás w Káncer ſię obraca nie uleczony.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod gdy z ſpadku, z uderzenia, z zerwánia, &c. pochodzi, ná to ſłużą ziołá, Zywokoſtu korzenie, Zęnkiel, Obieżyświát, Zábie gronká, wárząc ie w winie, y daiąc pić, lubo wrąz, lubo ktore z nich, Żupna máść do tego dobra.

Item. *Osobliwy experiment.*

WYkroy z ſzafianu, cztery okrągłe płáteczki, ktore pozlepiay, y náſmáruy w około *Em-*

piastro Oxycroces, przyłoż ná pępek, y przywiąż dobrze, nie odeymuy aż w kilká dni, służy to ták dźiećiom, iáko y stárym.

Item. Zrob z ćienkiego płotná piłkę okrągłą, przyłoż pierwey ná pępek chusteczkę napuszczoną oleykiem z żołtkow iáiowych zrobionym potym ná nię tę piłkę dobrze ákkomodowáną, á nie poduszeczkę pierzáną, potym przywiąż dobrze, nie odeymuy aż w kilká dni

Pod ten czas dźiećiom, y stárszym dáią záżywáć korzenia *Scrophulariae*, ná proszek utártego, po skrupule, stárszym więcey.

Item. Rzecz doświadczona ná wypukłość pępká. Weś ziela Zenkiel zwánego, ususz, utrziy ná proszek, zmięszay z winem, przywarz, y przyłoż na pępek á ná wierzch piłkę z chusty, ná krzyże záś pod ten czás przyłoż Zywokostu korzenie ná proch utárte, z wodą uwárzone jest rzecz doswiadczona, czyń ták często.

Ná wyyśćie pępká przy rodzeniu.

WEś skorki wnętrzney zieloney Bzowey garść włoż do worká, upraż w mleku, wyiąwszy y troche wyciśnąwszy przyłoż ná pępek, á z wierzchu nátło z piłką y przywiąż, uczyń to kilkákroć uznasz skutek.

O Lekárstwách prostych poty pobudzáiących.

W Rozmáitych chorobách, nayskutecznieysze są poty, przez ktore wiele subtelnych

ostrych

ostrych humorow przez pory ciáłá náturá pozbywa, dla ktorych pobudzenia procz Lekárskich sposobow proste y domowe podáią się, ták w pospolitości, iáko y w osobności.

W pospolitości są te.

DRyakiew prawdziwa, Rog ieleni lubo łośi, lubo iednorożiec, ták kopány w ziemi iako y Morski, skrobiąc ie lub to nożem, lub ráspią, y dáiąc w winie, álbo w czym innym.

Item. Káwá ná noc kłádąc się spáć záżyta poty pobudza, ieszcze lepiey gdy do niey przydaz Dryakwi, álbo rogu ieleniego tártego.

Item. Proszek Wiperynowy, to iest: ze żmiy robiony, poty znácznie pobudza, y krew czyści.

Item. Korzenie łopianowe pod iesień kopáne, ususzone, wárząc ie y polewkę piiąc poty bárdzo pobudza.

Item. Proso wárząc, á polewkę piiąc poty pobudza. *Item.* Ziele *Cardi Benedicti*, y nasienie iego lubo wárząc, lubo w proszku záżyte poty pobudza.

Item. Sok Bzowy, tákże y Hebdowy do tego dobrze służy. *Item.* Złoto ták Málárskie subtelno utárte, iáko y samo złoto subtelno upiłowawszy záżyte, poty mocnie pobudzáią.

Item. Siárká, Olbrot, to iest. *Sperma Ceti*, Mumia. *Terra Sigillata*, Kamforá, poty pobudzáią, lubo same przez się, lubo zmięszane iedno z drugim, tákże tłuste rzeczy, zwłaszczá ná urázy, iáko oliwá, sodło niedzwiedzie, człowiecze, psie &c. poty pobudzáią.

Osobne, álbo skłádáne są te, álbo podobne: Weś rogu ieleniego tártego iak napárstek, álbo gran dziesięć, przyday trochę Kámfory, álbo Myrrhy, day w winie ćiepłym, álbo w piwie, albo w Kawie.

Item. Weś Iednorośćiu kopánego tártego gran piętnaśćie, przyday Dryakwi, y troche Kamfory, zmięszay y day. służy to ná wszelkie gorączki, y Febry zimne; możesz tenże Iedn. orożeć lubo rog ieleni tarty mieszáć z śiárką nożem uskrobáną, álbo z Mirrhą tártą.

Item. Nárąb w sztuki rogu ieleniego, nie stárego garść. warz w wodzie w pułgárcu do połowy, przecedziwszy piy ná noc. albo Kawę w tey wodzie ugotuy, y wypiy kłádąc się spáć; będą poty pewne.

Item. Warz proso z zielem *Cardui Benedicti*; przecedziwszy daway pić.

O Rożnych strupách ná głowách.

Ták dźieci iák y stárszych.

NA głowách ták dzieci, iako y stárszych zwykły się rożne rodzáie strupow wydawáć; ktore rożne máią nazwiská, to iest: *Tinea Favi, Achores, Melliceridei, Cerium Achores*; bywáią krosty wrzodowáte, głowę obsypuiące, z ktorych ustáwicznie sączy się ropista y gęsta materya: Tym strupom podobne są *Favi* zwáne, z tą iednak

dnák rożnośćią, że *in favis* ſą dziurki w ſkorze większe, y tá máterya ropiſta ktora z nich wypływa, ieſt podobna miodowi práśnemu, z kąd iedni tákie ſtrupy názywáią *Favos*, inni *Melliceri-des* inni *Cerium*.

Tinea, Są ſtrupy dwoiákiego rodzáiu; ieden wilgotny, z ktorego odchodzi ropá. Drugi ſuchy, to ieſt: uſtáwicznie wydáiące ſię ſtrupy po głowie ſuche, świerzbiące, z ktorych wiele łupierzy odchodźi; co názywa lud poſpolity párchem ſuchym, albo wilgotnym, álbowiem y wilgotne świerzbią, należy do tego y *Crusta lactea*.

Te rożne rodzáie ſtrupow, przydáią ſię nayczęśćiey dzieciom z niezáchowánia dyety, to ieſt gdy im pozwaláią ieść co ſię podoba, á w rożnośćiách potraw náyduie ſię wiele pártykuł oſtrych, iáko to śiárczyſtych, ſaletrzánych, ſłonych, ktorych gdy ſię wiele názbiera, nátura iáko rzecz ſobie ſzkodliwą zwykłá pozbywáć przez rożne ewákuácye, przyczyná tákże bywa ták z mátek, z ktorych nie tylko w żywoćie, ále y z piersi wiele humorow ſzkodliwych záćiągáią, oprocz tego naywiększą przyczyną bywáią Mámki, z ktorych piersi bárdzo wiele ſzkodliwych humorow dzieći wyſyſaią.

Tákie kroſty według zgodney opiniey Medykow nagle leczyć ſię nie máią, poniewaſz przez nie nátura zwykłá ſię czyśćić, iednák że ſą drugie obrzydłe, y ćiáło pſuiące, gdy ie chceſz leczyć, w przod trzebá ćiáło dobrze wyczyśćić.

czyśćić lekárstwy purguiącemi, ieżeli látá pozwalaią ieżeli nie, Matka, albo mámká onych ma zażywáć.

Rożne sposoby do leczenia.

ZAchowuiąc należytą dyetę, dawáć się máią lekárstwá purguiące, náprzykład w ten sposob. Weś korzenia Polipodyi, kopru włoskiego, szpárágowego, káżdego drobno pokráiawszy po szczypcie, przyday Wayształtynu białego puł łótá, warz w połtory kwaterki wody, aż trzecia część wywre, przecedziwszy námocz w tym *Rhabarbarum* przedniego. Senelu obranego po puł łotá, niech moknie przez noc, náząiutrz przywarz, przecedź, y wyćiśniy, wyczysć białkiem od iáiá, ocukruy, y day wypić; lecz dla dźieći trzebá dáleko mniey káżdego bráć, tákże dla stárszych naylepszy iest *Mercurius dulcificatus cum Resina Ialappæ, Trochiscis Alcbandal.*

Ciáło wypurgowawszy raz, drugi, y trzeci, y więcey ieżeli potrzebá, dawáć znowu ná poty, ná co służą rożne Medykámentá, o ktorych masz ná swym mieyscu, lecz tu naylepiey służy proszek Wiperynowy, często go dawáiąc, tákże y rog ieleni, łosi, iednorożiec. &c.

Rośleyszym może się dawáć Dekokcya drzewá Gwáiakowego, to iest; *Ligni Iuncti*, przydáiąc korzenie łopianowe suche, rog ieleni, y *Antimonium crudum.*

Item. Sok z Drzewa Brzozowego, ná wiosnę zbierány piiąc go ieſt ſkuteczny, nie tylko ná te, ale y ná inne rożne defekta, á dla záchowánia może go przepuśćić przez Alembik.

Item. Piwá zapráwne ziołámi należytemi, lubo drzewámi ſą ważne.

Powierzchowne ſmárowánia, myćia, te, álbo podobne ſłużyć mogą.

WEś ſádła wieprzowego łotow cztery, śiárki utártey ćwierć łotá, ſoku Limoniowego puł łotá, korzenia Omanowego ná proch utártego łot, zmięſzay, ſmáruy głowę po zmyćiu.

Item. Weś ziela *Geranium*, to ieſt Boćianie noſzki, zwierć, uſmaż w máśle, wyćiſnąwſzy ſmáruy głowę po zmyćiu, ieſt rzecz doświadczona. *Item.* Iezeliby ſtrupy były iádowite, y ćiáło gryzące. Weś *Lapidis Calaminaris*, to ieſt: Gálmanu puł łotá, mąki z octem álbo z winem roſczynioney żywice, oboygá ile potrzebá, zmięſzay aby było iáko máſa ktorą ſmáruy po zmyćiu. *Item.* Ieżeliby z ſtrupow ſączyłá ſię uſtáwnie ropá ćienka y oſtra bárdzo, ná ten czas myć głowę wodką z żábich ſkrzekow, á po káżdym zmyćiu poſypowáć głowę, lubo burſztynem utártym, lubo rogiem ielenim palonym, álbo kolofonią, przydawſzy do niey kredy tárt
tey, álbo Gálmánu.

Ná ſtrupy po głowách dźieći.

WEś liśćia wierzbowego, Páryetáryey polney Dryakwi, Zanklu, káżdego po dobrey gárś-

sci, warz w wodzie gárbárlkiey, przecedźiwszy myi głowę, á po zmyćiu smáruy tą máśćią.

Weś śiárki naśienia *Parietariæ*, to iest: Pomurnego ziela, po puł drágmy, soku *Parietariæ*, ile potrzeba, zmięszay y smáruy, iest rzecz doświadczona.

Item. Weś gleyty funt, utrzyi ią, y náley octu winnego kwártę, choć y więcey, warz w mośiężnym naczyniu, odeymi od ogniá, iák się podstoi zley ocet czysty, do ktorego ley powoli oleiek *Tartari* to iest Wáysztynowy, poczekay aż się dobrze ustoi, zley zwierzchu ocet á co ná spodźie się ustało ususz, y posypuy tym strupy.

Item. Ná strupy suche y świerzbiące, naylepszy iest oleiek Wáysztynowy, ktorym nápuśćiwszy gębkę, po káżdym zmyćiu ługiem náćierać, álbo też zmięszawszy go z oleykiem z włoskich orzechow zrobionym, álbo Migdałowym, álbo lniánym, á ieżeliby się wszy mnożyły, mięszáć go z oleykiem Szpikánárdowym, y smárowáć.

Item. Do myćia głowy. weś polney ruty ćwiklánego liśćia, szczawiu kobylego y z korzeniem, iaskołczego ziela, z korzeniem Bluszczu ktory się po drzewách pnie, korzenia ślazowego, Nostrzykowego, otrąb przennych káżdego po garśći, warz w wodźie przecedźiwszy myi głowę.

Item. Weś p olynu, kwiatu Romienkowego, Mácierzanki, Máruny, po garści, Bobkow, korzenia Kołacowego, Kopytnikowego po dwá łoty, ługu z iáien gołębich spalonych zrobionego dwá garce, włoż ziołá do workà, warz w ługu, ktory ochłodziwszy myi głowę, iest pewny. *Item.* Ná zástárzáłe strupy po głowie rzecz pewna. Weś żab ziemnych chropáwych dwie, smaż ie w oliwie áż suche będą, smáruy tym oleykiem głowę po káżdym zmyciu, nie tylko krosty poginą, lecz y włosy piękne nárosną. *Item.* Oleiek pewny. Weś zołtkow iáiowych twárdo uwárzonych piętnaście, pośiekay ie drobno, przyday Mirrhy tártey ćwierć łotá, korzenia Ománowego, ciemierzyce czarney, śiárki, po ćwierći łotá, oleiu lniánego łyszkę, smaż potężnie aż z czernieie, przecedź, wyćiśniy, schoway do smárowánia głowy, iest pewny. *Item.* Ná suche strupy swierzbiące. Weś *Nasturtium* świeżego, rozwierć go, y zmięszay z wieprzowym smálcem nie smáżąc, smáruy głowę po zmyciu. *Item.* Weś łáyná gołębiego, owczego, gęśiego, świeżych, zárowno, smaż ie w smalcu wieprzowym dobrze, przecedziwszy y wyćisnąwszy smáruy głowę.

Ná suche strupy z łupierzámi.

WEś polney Dryakwi, ćwiklánego liśćia, kobylego szczawiu z korzeniem, Bożego drzewká, Centuryey, káżdego po garśći, głąbow kápustnych pośiekánych, dwie garśći, Agáryku

swieżego ćwierć łotá, Sen..u łot, ćiemierzyce czarney łot, hałunu trzy łoty, warz to w wodzie y myi przecedźiwszy, po zmyciu posypuy głowę kopersztágiem, to iest: kotlarskim proszkie czerwonym, ktory od miedzi odchodźi.

Item. Oleiek z orzechow włoskich, ná strupy iest doświadczony, lecz nie káżdemu.

Item. Weś śiárki, sádłá wieprzowego, soku Limoniowego, káżdego coć się zda, usmasz máść, ktorą smárpy iest pewna.

Ná zástárzáłe y suche párchy po głowie, naylepszy iest ług z d.bowego popiołu zrobiony, rozwalniáiąc go wodą áby nie był tęgi, wtym ługu wárzyć ziołá wzwyż pomienione, przydawszy hałunu, y gleyty w otćie wárzoney, á potym ogoliwszy głowę, stáwić báńki śiekáne, álbo piiawki.

Ná strupy ćiekące.

WEś mąki Ryżowey łotow sześć, śiárki łotow dwá, zmieszay z mocnym octem, smáruy.

Item. Ieżeliby się owat, to iest: wszy trzymáły, námázuy głowę gorzałką z śiárką.

Item. Łupierze z głowy spędza wodká wypalona z kwiátu wierzbowego.

Item. *Máść ná strupy pewna.*

WEś gleyty puł łotá, bleywásu w wodce rożaney wypłokánego, háłunu palonego, sádzy z kominá twárdych, korzenia Ománowego

utár-

utártego, bibuły paloney, wszytkiego po ćwierći łotá, oleyku Bobkowego, ſadłá wieprzowego zárowno, uczyń máść, do ktorey przyley trochę octu mocnego, ſmáruy po zmyćiu.

Włoſy áby roſły.

DEfekt włoſow z rożnych przyczyn bywa, á oſobliwie Meláncholikom, ſuchey komplexyi ludziom, ieſt rzecz poſpolita, że ná brodźie oſobliwie álbo máło co álbo nic nie máią. Oprocz tego y innym ludźiom przydáie ſię oſobliwie po chorobách długich, bá y po ſámych że chorobách włoſy z głowy wyłażą, tákże oprocz chorob y innych przyczyn pártykulárnych zkąd też ma ſwoie rożne názwiſká, iako *Alopetia, area, Ophiosin, Tinea.*

Spoſoby do leczenia w poſpolitośći.

WEś orzechow láſkowych co chceſz, ſpal ie ná popioł, zmięſzay z niedzwiedzim ſádłem y ſmáruy tám gdźie włoſy opádły po zmyćiu wárząc Boże drzewko w wodzie.

Item. Weś ſmoły zwyczáyney, zmięſzay ią z niedźwiedzim ſádłem, roſpuść wraz, przyday do tego żab zwyczáynych w garczku nowym ſpalonych, zmięſzay y náćieray wprzod mieyſce płatkiem ſukiennym nátárſzy, aż záczerwienieie. *Item.* Łáyná myſze uſuſz, utrziy ná proſzek, y mięſzay go álbo z ſokiem Bożego drzewká, álbo z niedzwiedźim ſádłem, y ſmáruy.

Item. Weś ſkorek zielonych z orzechow włoſkich, álbo lepiey cáłych niedoyrzałych, ſpal ie w garczku nowym, utrzyi, zmięſzay lubo z oliwą, lubo z niedźwiedzim ſádłem, lubo z miodem, y náćieray.

Item. Weś ſkorz z wężow, álbo z żmiy, upal ie, roſzczyń czym chceſz y ſmáruy. może y ták ſámym popiołem náćierać, nátárſzy wprzod mieyſce bibułą.

Item Gęśi ſmálec zmięſzawſzy z miodem, y ſmáruy, náćieráiąc wprzod mieyſce płatkiem aż zczerwienieie.

Item. Spal myſzy ná popioł, ktory zmięſzawſzy z niedźwiedzim ſádłem ſmáruy.

Item. *Kantarides* ſpalone y zmieſzáne z miodem do ſmárowánia ſą dobre.

Ziołá należące do myćia głowy y brody. áby włoſy prędko roſły.

CEnturya, Boże drzewko, pokrzywy wielkie Pánny Máryey włoſki oſet wielki, ktory *Labrum veneris* zowią, co ma ſzczotki wielkie, korzenie łopianowe, roża polna, *Fanum Gracum.*

Item. Ladanum gumi zmięſzáne z niedźwiedzim ſádłem bárdzo ſkuteczne ieſt.

Item. Spal śierć niedźwiedźią, zmięſzay ią z ſádłem iegoż y ſmáruy.

Item. Weś ziela Pſzczyny rozetrziy w pálcách nátrziy gdzie chceſz mieć włoſy bez wątpienia wyroſną.

Ná wyrwabienie włosow z ràny.

WEś Szánty, Bożego drzewká, chmielu, máku ze wszystkim, popiołu iesionowego, káżdego zárowno, warz w wodźie, ktorą rany przemywáy, á po káżdym myćiu przykładay osrzodkę chlebá rżánego ćiepłą.

Item. Weś mąki Tátárczáney, rosczyń wodą, ugnieć, y porob placki, ktore przykładay ná ranę, często odmieniáiąc, iák włosy wywabisz, gdy ránę máścią táką. Weś żywice, wosku, smoły twárdey po dwá łoty, łoiu kozłowego połtorá łotá, oliwy łyszkę, rostop wraz, przydáy żywokostu subtelno ná proszek utártego co potrzebá, zmięszay y záżywáy, wszelkie rány goi dostátecznie.

ADDYTAMENT.

O Slinogorzu.

Y oraz o rożnych áffekcyách gárdłá, to iest: o spádnieniu ięzyczká, o ránách w gárdle, o zápaleniu onego, o żábie pod ięzykiem. &c.

Z Rożnych przyczyn, y rożne bywáią Slinogorze, Znáki Slinogorzá bywáią zwyczáyne, to iest: oddech ćięszki, w połykániu trudność, zápalenie bol.

Znáki niebeśpiecznego Slinogorzá. Naprzod ieżeli będźie gorączka wielka, máterya z ká-

ſzlem odchodząca, ieżeli zbyt będźie gęſta, kliiowáta. *Item.* Ieżeli máterya obroći ſię ná doł do płuc, zkąd náſtępuie Empiemá, ieżeli ſię obroći do Pleury, to ieſt błony, żiebrá pokry wáiącey, ſpráwuie bol w pierſiách, káſzel, oud ch ćiężki. Ieżeli ſię obroći do głowy, wpráwia w ſzaleńſtwo, ieżeli do ſercá ſpráwuie drzenie, mdłośći, &c. *Item.* Ieżeli gorączká gorę będźie bráłá, ieżeli twarz chorego zzieleniele, około oczu śinośc ſię pokaże, ieżeli ręce y nogi ziębnieią, ieżeli ięzyk czarny, wſzyſtkie to znáki ſą bárdzo złe.

Spoſoby leczenia Sqvinantij, *to ieſt: Slinogorzá.*

NAprzod krwi puſzczenie z práwey ręki ieſt naypotrzebnieyſze záraz z rázu, á ieżeli ieſt wielka ćięſzkość w oddychániu, ná ten czas trzebá iey dobrze upuśćić, ieżeli záś nie ták bárdzo to mniey, z powtorzeniem w kilká godzin.

Item. Báńki ſtáwione, bárdzo pomocne ſą, ktore ná Krzyżách ſtáwiáć ſię máią *Item.* Purgáns z ſeneſu, álbo inny dáć ſię ma, potym przyſtąpić do ápplikácyi powierzchownych, y wnętrznych. *Item.* Krew zpod ięzyká tákże pomocna bywa.

Item. Płokánie. Weś Grzybow, ktore ná ſtárym drzewie bzowym roſną; warz ie w mleku ſłodkim. niech chory tym płocze, á ieżeli nie może, to mu ſprycowáć.

Item.

Item. Spal w garczku iaskołek dwie, álbo co chcesz, utrzyi zmięszay z miodem, y kisteczką smáruy w gárdle wrzod.

Item. Uskrob álbo upiłuy zębá wieprzowego coć się zda, zmięszay z oleykiem Migdałowym przydawszy cukru, smáruy iest rzecz pewna.

Item. Weś ięczmieniá co chcesz, spal go w skorupie ná wągiel, y przyduś, potym utrzyi ná proszek, zmięszay go z miodem, y rośćiągnąwszy ná chuśćie obłoż gárdło iest rzecz doświadczona, y ná zapalenie álbo nábrzmienie gardła. *Item.* Weś gniazdo iáskołcze, utłucz prześiey, przyday cybule pieczoney, miodu práśnego, ięczmieniá spalonego, mydłá, gorzałki, zmięszay, przysmaż y obłoż gárdło.

Item. Płokánie. Weś polney Dryakwi, Hizopu, száłwii nostrzeku, po garśći, łáyná pśiego białego, *Fanum Græcum* trochę, warz w wodzie, przecedziwszy przyday miodu prásnego y octu trochę, niech chory często płocze tym gárdło álbo sprycuie.

Item Płokánie. Weś Fig Rodzenkow wielkich, Lukrecyi, korzenia slazowego, śiemienia lniánego káżdego coć się zda, warz w mleku, przecedziwszy płocz.

Ieżeliby wrzod iuż wydał się znácznie, á dusząc chorego nierospukł się, otworzyć go potrzebá láncetem.

Item. Niektorzy ná tákowy wrzod zá sekret

maią okładáć gardło dziecięcym łáynem, kto ten śmrodliwy sekret znieść może, niech go záżyie. *Item.* Kurzenie Remiszowym gniazdem, według powieści pospolitey służyć ma ná wszelkie áffekcye gárdłá.

Iezeliby się czerwoność wydáłá ná wierzch, weś Mirrhy, kádzidłá po łocie, utrziy, przyday octu winnego puł kwáterki, wodki Psinkowey kwáterkę, kámfory, száfránu, po puł ćwierći łotá, maczay w tym chustki y okładay.

Item. Slimaki ztłuczone y przykładáne około szyi rozpędzáią Slinogorz.

Item. Młode iáskołki spaliwszy, przyday Mirrhy tártey, miodu, łáyná psiego, zmięszay, y maczay w tym kiśtkę, smáruy, wrzod w gárdle, rzecz pewna.

Ná zápalenie gardłá.

WEś gorczyce białey, pieprzu, imbieru, korzenia *Tormentillæ* Roży suchey, káždego ileć się podoba, warz w wodzie, przecedziwszy przyday miodu práśnego, y octu tym płocz często. *Item.* Sámę gorczycę warz w wodzie w puł z octem, przecedźiwszy przyday trochę sáletry y miodu, tym płocz ciepło.

Ná zápalenia y nábrzmienie ięzyczká.

UWarz iáie świeże twárdo, roskroy go ná dwoie, y położ obie połowki ná wierzchu głowy, niech będą przez kilká godźin, potym odeymiy, służy to osobliwie dzieciom.

Item.

Item. Weś pápier czysty, zwiń go we czworo, y zmaczay wpokármie białogłowskim z wodką rozáną zmięszánym, y połoź go ná wierzch głowy. *Item.* Weś pieprzu długiego skrupuł, skorki z drzewká tarnkowego garsc máłą, korzená *Tormentillæ* ćwierć łotá, háłonu trochę, utrziy ná proszek, y zádmuchiway w gárdło z piorá, potym wypłocz.

Item. Ná zápalenie ták gárdłá, iáko y ięzyczká płokánie, ná prędce może bydź tákie. Weś gorzałki kieliszek, wody czystey kieliszek, miodu troszkę, zmięszay y płocz często. Lecz ieżeliby zápalenie wielkie bárdzo było, ná ten czas krew puśćić potrzebá z ręki, lubo z pod ięzyká.

Ná zápalenie ślinnych iágod, ktore *Tonsillas* zowią, służą tákże wzwyż pomienione medykámentá.

Ięzyczek opádły zwyczáynie podnoszą imbirem z miodem, lecz gdy zápalenie y tumor ustąpi, on też łátwie podniesie się.

Item. Na wszelkie defektá gárdłá, zálecáią sowę ná popioł spáloną ktorą utárszy, rozczyniwszy z miodem, smárowáć gárdło.

Ná rány w gárdle.

RAn w gárdle przyczyną bywa dworska chorobá, lecz procz niey tráfiáią się z spadáiących z głowy często humorow ostrych, álbo z inney iákiey przyczyny powierzchney.

Sposoby do leczenia.

WEś źiela Cząbru, Babki, źiela S. Ianá, kwiatkow, Roży ſuchey, korzenia Tormentylly, warz to wſzyſtko w wodzie z pod bruſa kowalſkiego, przecedźiwſzy przyday trochę gryſzpanu w otcie roſpuſzczonego, háłunu, miodu práśnego, zmięſzawſzy płocz ćiepło częſto, wprzod ſię przepurgowawſzy raz y drugi.

Item. Weś wody wapienney, przyday do niey trochę háłunu tártego płocz uſtá.

Item. Weś ſoku Bábczánego, przyday do niego *Mercurij dulcis* ſubtelno tártego płocz uſtá.

Item. *Ná rány y zápalenia pewna.*

WEś źiela *Pirolo*, to ieſt Gruſzyczki, Zánklu, Zywokoſtu, Bylice, Przewrotniku, ſowiey ſtrzáły, Niedośpiałku, Rzepiku, Krwáwniku, Bárwinku káżdego po puł garśći, warz to wſzyſtko w pułtoru gárcá winá aż połowá wywre, trzećią część przecedźiwſzy niech ſię chory potroſze nápiiá, y uſtá tym niech płocze charkáiąc, przytym ná káżdy dźień dotykáć ſię ran kiſteczką w wodce źieloney zmaczáną, przeſtrzegáiąc áby iey nie połykáć, dla czego záraz uſtá wypłokiwáć koźim mlekiem, zgáśiwſzy wnim kilká rázy ſtal, y przydawſzy trochę háłunu palonego y miodu.

Wodká źielona ták ſię robi.

WEś Gryſzpanu ćwierć łotá, háłunu puł łotá, koperwáſu, mniey po ćwierći łotá, utárſzy

ſzy wſzyſtko wley wina kwaterkę, y gorzałki łyſzkę zmięſzay y záwiąż dobrze, niech ſtoi przez kilká dni, potym przecedz y używay iáko wzwyż, á ná oſtatku warz w winie liście Liguſtrowe, y płocz uſtá.

Potym weś Máſtyxu, Mirrhy, kádźidłá, Cukru, zmięſzay, y rzucay po troſze ná węgle, á chory niech párę do uſt bierze nie połykáiąc, ieſt rzecz doświadczona.

Item. Warz Miętę y Krwáwnik w winie, przecedziwſzy przyłoż trochę háłunu y płocz.

Item. Weś Gryſzpanu puł łotá, octu winnego kwáterkę, háłunu palonego quintę, miodu práśnego łyſzkę dobrą, ſmaż wolnym ogniem do należytey gęſtości, maczay w tym kiſtkę, y nácieray rány, á potym wypłocz wodą przylawſzy do niey gorzałki.

Item. Krwi upuſzczenie (gdy ſię goić niechcą) pomocne ieſt, tákże purgánſe częſte.

Gdyby záś rány były znáczne, oſobliwie w podniebieniu, ktore ieżeliby opiſánemi, álbo innemi ſpoſobámi zgoić ſię niedáły, ná ten czas po purgánſách chory ma pić Dekokt z drzew zwyczáyny, y wánien ſuchych záżywáć, álbo wziąć ná ſáliwácye lekkie.

Na żabę pod ięzykiem.

ZAbá ieſt nábrzmiáłość pod ięzykiem, wyrażáiąca kſztałt żáby, przydáie ſię nayczęściey dźiećiom, lecz y podeſzłym poſpolita lubo rzedzey.

Spoſo-

Sposoby do leczenia.

ZAbę zwyczáynie ścieráią solą, lecz to nie záwsze skuteczno, naypewniey láncetem, lubo puszczádłem ią poderznąwszy, násmarowáć *Unguento Ægyptiaco*, potym wypłokiwáć octem z rożą uwárzonym miodu przydawszy, ná tęż áffekcyą puszczáią krew z pod ięzyka, á gdy będzie upárta, trzebá puśćić krew z ręki, y lekárstwá purguiące bráć. Gdy się záś pokaże śina álbo czarna, táka niebeśpieczna iest, bo się w káncer prędko odmienić może, záczym tykáć iey, álbo ránic nie trzebá, lecz innemi sposobami spędźić, to iest purgánsámi.

Opádnienie podniebienia rzecz zda się máła, ále pod czás bywa trudna do uleczenia, ná co służą głowne pigułki, krew z pod ięzyká, płokánia, wárząc pokrzywy z korzeniem w winie y płokáć, tákże ná wierzchu głowy stáwić dwie bańki suche ná rogách z powtorzeniem, iest rzecz pewna.

Páráliż ięzyká często się tráfia sam, procz beż záráżenia innych części ćiáłá, ná co weś gorczyce, tábáki, Dryakwie, utrzyi ná proszek zmięszay, náćieray tym ięzyk, á często wypłokuy wodką z wiśni wypaloną.

Item. Weś gorczyce białey utártey, zmięszay ią z Dryakwią y náćieray ięzyk, potym wypłokuiąc wpuszczay ná koniec ięzyká oleyku z tátárskiego źiela, álbo rozmárynowego, álbo bursztynowego, álbo bierz w ustá często *Spiritum*

Formi-

Formicarum, to ieſt z mrowek, álbo *Spiritu Cerasorum*, tákże kárk náćieráć oleykiem Burſztynowym.

O PORONIENIU.

POronienie názywa ſię *Abortus*, to ieſt: kiedy po czterdzieſtym dniu płod niedoſkonáły pozbywa ſię, co pochodzi albo z przyczyny máćice álbo płodu. álbo z innych ktore ſię niżey położą. Poronienie pochodźi z máćiczney przyczyny, troiáko ſię przydáie.

Pierwſza *Moles*, to ieſt pełność wielka w máćicy, ktora przeſzkadza do wolnego rośćiągánia ſię iey.

Druga *Pondus*, to ieſt ćiężar, tákże go znośić nie może.

Trzećia *Morsus*, to ieſt gryźienie, álbo ſzczypánie, pochodzące z humorow oſtrych, zlewáiących ſię do niey, álbo gdy ſam płod zgniie.

Z pomienionych tedy przyczyn gdy ſię irrytuie *vis expultrix matricis*, nátura iako rzeczy ſobie przećiwnych pozbyć uśiłuie.

Należą do tego wſzyſtkie choroby máćiczne, *Similares*, *Organica*, & *Communes*, ktore ieżeli będą znáczne, bywáią przyczyną poronienia, á osobliwie gdy do máćicy wiele zlewa ſię humoru flegmiſtego, ktory ieſt zimny y ślifki, dla czego máćicá płodu zátrzymáć nie może, tákże gdy ſię przyda puchliná máćiczna, tákie gdy będą dla dyſpozycyey oneyże, ktore im znáczniey:

cznieyſze będą, tym też większą bywáią przyczyną poronienia.

Strony ſámego płodu troiáka bywa przyczyná poronienia. Pierwſza ſłabość płodu. Druga gdy nie ma należytego nutrymentu. Trzećia osłábienie *Vaſorum*, tak máćicy, iáko y płodu.

(procz tego bywáią przyczyną poronienia y powierzchne accidentia, ktore Medycy *cauſas procatarcticas* nazywáią, to ieſt Naprzod powietrza conſtitucya nie przyiazna, iáko náucza Hipocrates, o czym Aſtronomowie, w kalendarzách dorocznych piſzą, y prognoſtykuią.

Druga przyczyná bywa nie záchowánie dyety, iedząc bez miáry wiele potraw do ſtrawienia nieſpoſobnych oſobliwie fruktow. Trzećia, poſty częſte, zkąd płod álimentu potrzebnego mieć nie może. Czwarta czućia, álbo nieſpánia zbytnie. Piąta uſtáwiczne turbacye, ápprehenſye, meláncholia, częſty gniew, &c. Szoſta prace znáczne. Siodma ſpadek iáki znáczny, y utrząśnienie. Oſma, zbytnie ágitácye, ſkakánia, biegánia, táńce, &c. Dziewiąta dźwigánie ćiężaru iákiego, także uderzenie znáczne w żywot. Dzieśiąta śćiſkánie ſię zbytnie ſznurowkámi. Iedenaſta zbytnie ewákuácye, to ieſt częſte womity, biegunká, wydymánia, poty zbytnie, krew z nosá, hemorrhoidy, krew mieśięczna w znáczney wielośći. Dwunaſta ſmrody iákie przeráźliwe, iáko z knotow od swiec, dziekćie, &c. *Item.* Záżywánie lekarſtw purguiących częſto

także

tákże puſzczánie krwi, oſobliwie oſtátnich Mieśięcy.

Preſerwátywy rożne, broniące poronienia.

NAprzod białagłowá podległa temu defektowi nim záſtąpi, ma ćiáło wprzod dobrze wyczyśćić z ſzkodliwych humorow przez lekárſtwá rożne, przez krwi upuſzczenie, potym ma záchowáć pilnie dyetę. ſtrzegąc ſię iedzenia wſzelkich potraw nieſtrawnych, chronić ſię ma fráſunkow, turbácyi, gniewu, melancholiey, ſtrzedz ſię ma iázdy zbytniey, biegánia, ſkakánia, dźwigánia, &c. Ktorey ſię białeygłowie często ten defekt przydáie, procz pomienionych przeſtrog. niech tych záżywa ſpoſobow.

Weś korzenia Liliy białych, korzenia Kozłkowego, Przeſtępowego, káżdego po ſześći łotách, Máruny, Miętki kámienney, Meliſſy, liśćia ieżyny, iáłowcu, káżdego po garśći, kwiátu lewándowego, roży ſuchey, bzowego, káżdego po puł garśći, bobku dwá łoty, ſkorek zwierzchnich czerwonych z cybuli garśći trzy, háłunu, łotow cztery, warz wſzyſtko ſpołem w wodzie deſzczowey do połowy, potym przyley winá, przywarz. odiąwſzy od ogniá podſtaw pod ſtolec dziuráwy, ná ktorym niech śiedźi tá ktora świeżo záſtąpiłá przez godzinę, po náparzániu niech przyłoży ten, álbo podobny plaſter.

Weś korzenia Wężowniku, Kolędru, Gałki, muſzkátowey, ſkorek Cytrynowych ſuchych,

grzewá Sándałowego czerwonego, Máſtyxu, Burſztynu, korzenia Tormentilli, Kádzidłá, Smoczey krwi, roży ſuchey, káżdego zárowno wſzyſtko ſtłucz ná ſubtelny proſzek, potym roſpuść woſk przydawſzy do niego żywice ſoſnowey czyſtey, y trochę oleyku Rożowego z oliwą zrobionego, zmięſzay iák oſtygnie ſchoway, á gdy potrzebá náſtrychuy ná ierſze y przyłoż, często odnawiáiąc, odeymowáć ſię nie ma aż ſam odſtánie.

Proſzek zwyczáyny poſpolity, broniący poronienia.

WEś korzenia Wężowniku puł ćwierći łotá, Czerwcu, naśienia Bábczánego, Portulaki, káżdego po dwá ſkrupuły, Kolędru prepárowánego, korali prepárowánych, oboygá po iednym ſkrupule, zmięſzay, utrziy ná ſubtelny proſzek, ktorego daway po puł ćwierći łotá w winie dobrym. Dla utwierdzenia płodu, y ochronienia od poronienia, bywa w káżdey Aptece máść zwána *Ungventum Comitiſſæ.*

Y to pewny pláſter.

WEś Kádźidłá, Máſtyxu, gałki muſzkátowey po łoćie, kámieniá od urázu *Hemmatites* zwánego *Bolum Armenum* Serzyſká záięczego. Słoniowey kośći tártey, káżdego po ćwierći łotá utrzyi wſzyſtko ná ſubtelny proſzek, przyday żywice ſoſnowey ile potrzebá, zmięſzay rośćiągniy go ná ierſze, przyłoż ná krzyże, nie odey-

muy

muy aż dźieśiątego dnia, potym inny przyłoż, czyń ták przez trzy mieśiące od poczęcia.

Item. Niektore białogłowy dla ochrony poronienia, maią zwyczay zázywáć często Korali czerwonych preparowánych, inne záżywáią Czerwcu, inne zá rzecz pewną máiąc, záżywáią serca szczupakowego, świeżo wyiąwszy połykáią surowo, inne zażywáią wodki zwáney *Balsamus Embrionum*, albo *Kinderbalsamu*. Drugie záżywáią Rakow całkiem ususzonych ná proszek sobielony utárszy, inne záżywáią kámienia Orlego, inne serżyska złączego, inne używáią winá, mocząc w nim niektore ingredyencye, inne co dzień záżywáią máłmázyi czarney.

Item. Niektore dla ochrony od poronienia puszczaią krew z ręki w szostym Mieśiącu, co nie od rzeczy, zwłaszczá ktore máią wielość krwi albo złą.

Item. Niektore białogłowy záżywáią kurzego żołądká, ususzywszy go y ná proszek utárszy w winie, co tydzień raz álbo więcey.

Dwoie remedia ná utrzymánie płodu osobliwsze y pewne.

WEś złotá Malárskiego prawdźiwego listkow dwanaśćie, naśienia z iáiec świeżych ktore się w białkách znáyduią, białe okrągłe, ze trzech iáiec, zmięszay, naylepiey rozmąć z winem, wypiy, czyń ták przez trzy dni.

Tegoż czásu przykładáć tę kátáplásmę. Weś

Kadźidłá wybornego łotow czterý, utrzyi ſubtelno, przyday białkow iáiowych, zmięſzay, przyday troſzkę Terpentyny, y przy wolnym bárdzo ogniu rozłoż co prędzey na pácześi poko gorąca, y przyłoż ná pępek iák naycieplej, czynić ták po dwa rázy przez tydźień, w te dni w ktore ſię używa pierwſzego lekárſtwá, ieſt doświadczona.

Ieżeliby ſię białogłowa utrząſłá, álbo uderzona byłá, álbo upádłá, zkądby było niebeśpieczeńſtwo poronienia, ná ten czas ma leżeć ſpokoynie przez kilká dni, pod tenże czás ma záżywáć tego proſzku. Weś Korali præpárowánych puł ćwierći łotá, Czerwcu ſkrupuł, zmięſzay y day w iáiu miękkim.

Albo weś gáláſu gałkę ważną, przyday Czerwcu ſkrupuł, utrziy y day w iáiu, ná żywot przykłádáć máterac z źioł tych, Máieran, Rozmáryn, Meliſſa, Cyprys, Máruná, Bábká, ten máterac ma bydź w winie prázony, y wyćiſnąwſzy przykłádány,

Przydáie ſię też białogłowom ćiężárnym *Hæmorhagia uteri*, to ieſt krwi zbytnie płynienie, ktore ieżeli ſię tráfi w oſmym mieśiącu, álbo dźiewiątym, wielkie niebeśpieczeńſtwo Mátce y płodowi przynośi, záczym beśpiecznieyſzá rzecz ieſt w tákim rázie dopomagáć do wyiśćia płodowi, według zgodney o nim Medykow opiniey.

Ieżeliby nie było zbytnie. Weś Máſtyxu,

Terra

Terra Sigillata, Kádzidłá przedniego, káżdego po ſkrupule krwi ſmoczey, *Bolum Armenum*, po puł ćwierci łotá, *Laudani Opiati* gran trzy, zmięſzay, daway po iednym ſkrupule raz ná dzień w winie, po wierzchu krzyże, y tám gdzie należy ſmáruy *ungvento Comitiſſæ*.

Ieżeliby z przelęknienia niebeſpieczeńſtwo było poronienia, ná ten czas dawáć białogłowie Kinderbalſámu, przydawſzy do niego *tincturam Corallorum*, ábo Syropu z korali, y Gránatowego.

Ieżeliby ſię tráfiłá biegunká, álbo mieśięczne płynienie, ná ten czas dawáć zátwierdzáiące rzeczy, iáko ſok pigwowy, korzeń Tormentillæ, ziemię *Catechu* zwáną, gałkę muſzkátową przypiekáną, tákże ſkorká wnętrzna z żołądká kurzego uſuſzona, ná proſzek utárta y záżywána, ieſt dobra, naylepſze Opiáta, zwłaſzczá *Tinctura anodina*.

Powierzchowne przykładánia broniące poronienia.

WEś Miodowniku, álbo gdy go niemáſz ośrzodki chlebá, roſzczyń máłmázyą, álbo winem dobrym, przyday gwozdźikow, gałki, cynámonu, Mięty, zmięſzay żeby było iák ćiáſto, przygrzey y przyłoż ná żywot.

Albo weś grzankę chlebá, przypiecz, potrząśniy gałką, cynámonem, gwozdźikámi, zlawſzy wprzod winem ćiepłym, przyłoż iednę ná krzyże, drugą ná żywot.

Máterace tákże z zioł wzwyż pomienionych,

dawszy korzenia, skrapiaiąc ią Kinderbálsámem są pożyteczne.

Item. Skora ieżowa ná popioł spalona, y záżywána, broni od poronienia.

Item. Skorki wnętrzne iáieczne ususzone, ná proch utarte też pomocne.

Item. Orłi kámień noszony pod páchą, broni od poronienia.

Item. Przytráfia się po poronieniu zbytnie pod czás krwi płynienie, ná co oprocz wzwyż pomienionych sposobow, y to nie od rzeczy.

Weś mięsá wędzonego dawnego, y chudego ktoremuby z rok było, pokráiawszy go drobno ususz ná nowey rynce y utrzyi ná proszek, ktorego daway po łyszcze w winie, iest rzecz doświadczona. *Item.* Weś iąder Włoskich orzechow, pokray ie, przysusz y utrzyy ná proszek, ktorego daway w winie záżywáć.

Item. Weś gálásu, Smoczey krwi zárowno, przyday trochę bálunu, utrzyi ná proch, daway po ćwierći łotá y więcey.

Item. Nasienie polney Rożey ná to iest dobre.

Item. Sok pokrzywiány pewny, tákże nasienie bábczáne.

A że się często wzmianká czyni o smoczey krwi, nie iest to prawdziwa krew lecz ziemiá ták zwána, ktorey w káżdey Aptece dostánie.

O uką-

O ukąſzeniu pſá wściekłego,

Wilka, Wężá, Zmii, Iáſzczurki, Oſy, albo Pszczoły.

Ukąſzenie od pſá wściekłego nazywa ſię Hydrophobia *albo* Rabies.

ZNáki. Naprzod rána od ukąſzenia pſá wściekłego, lubo ieſt zrázu bolesna, iednák ſamá dobrowolnie nie długo ſię zgoi, lecz po czterdzieſtu dni, álbo prędzey, albo nierychley od zgoienia, bez żadney przyczyny przypada ná takiego meláncholia, w ktorey zoſtáiąc, ſny uſtáwiczne miewa o pſách ſzczekáiących, y rzucáiących ſię ná ſię, ktorym broniąc ſię przez ſen woła y wrzeſzczy rátunku, z czego ſię muſi uſtáwicznie przebudzáć, dla czego máiąc głowę pomięſzaną, ucieka ná mieyſcá oſobne, y ciemne, z ſobą tylko mrucząc, ſchrania ſię od ſpołkowánia z ludzmi, przytym brzydzi ſię wſzelkim napoiem, twarz y oczy czerwone, pod czás y gorączká wolna, potym náſtępuią konwulſye, nád to choć uſtáwiczne cierpi prágnienie, iednák żadną miárą pić niechce.

Spoſoby leczenia.

SKoro pies wściekły ukąſi, lubo wilk, záraz doſtań krwi ze pſá, ieżeli wilk, to z wilká nie wściekłego, wpuść ią w wino álbo w gorzałkę, y záraz wypiy. Potym záraz doſtań korzenia roży dzikiey, to ieſt polney, pokray, warz

w wodźie, lubo w piwie, przecedźiwszy piy, y ránę wymyway, przydawszy ruty rozwierćiá-ney, potym rány nie zágaiay prędko.

Mátroná nieiaka wielu czyli od psá czyli od wilká wśćiekłego pokąsánych, w ten sposob leczyła.

NAprzod rospaliwszy żelázo okrągłe ránę przypaláłá, wprzod ią obmywszy wodą, w ktorey wrzáłá álbo rutá, álbo goryczki korzenie álbo Tormentilla, potym záraz przyłożyłá ná ránę tę mixturę, rutę y czosnek zmięszawszy przydáłá dryakwi, tym obłożyłá, wewnątrz záś dawáłá záżywáć tego prosżku

Weś ruty, przetacżniku, babki końcżáte y to ieſt pśich ięzyczkow, korzenia goryczki, káżdego zárowno, utrziy ná subtelny prosżek, daway co dźień przez pięć dni, á ná káżdy raz tyle ile zmieśćic może wpuł, skorupki orzechá włoskiego.

Item. Niektorzy przykładáią ná ránę wprzod ią dobrze obmywszy, śledzia rospłatánego, co raz nowego odmieniáiąc, inni záś przykładáią iáyná kurze swieże, o czym niżey.

Fabricius Hildanus, táką naukę dáie. Naprzod ránę, y w około pośiekáć pusżcządłem, y záraz postáwić bańkę cyrulicką, áby śię krew iak naylepiey odćiągnęłá, potym weś wody czystey wley do niey trochę octu, przyday dryakwi, y lagru śledziowego, zmięszay dobrze, tym iák-

naylepiey ránę y w około precz obmyi, śliná álbowiem psá wśćiekłego gdy do skory y ćiáłá przyschnie, ieżeli dobrze wymyta nie będźie, choć iey naymniey zostánie, zá czásem w száleństwo y w śmierc wpráwi, po wymyćiu przypal c dobrze żelázem rospalonym ránę, nie żáłuiąc chorego, chocby było z naywiększym bolem, czego dobrze przestrzegáć potrzebá, gdy ráná przypalona zbyt boli y pali, o to mniey dbáć, álbowiem część rospalona y boleiąca ćiągnie do śiebie iad, potym námaczay báwełnę, lubo fleytuch w gorzalce, y przyłoż do ktorey włoż trochę dryakwi, potym przykładay ten plaster. Wes cybulę, trochę w zarzewiu przypieczoną, ćiástá kwáśnego, gorczyce utłuczoney, káżdego po dwá łoty, dryakwi łot, listkow ruty, y Scordyi, oboygá po puł garśći, utłucz ná proch, zmięszay z miodem práśnym y przykładay.

A żeby się ráná prędko nie zágoiłá, włoż wnię groch, álbo gałkę woskową.

Przećież iednak dla beśpieczeństwá choć dwá rázy zásypuy tym proszkiem, ktory cudownie iad wyćiąga.

Weś *Mercurÿ præcipitati* kámieniá Bezoárowego, korzenia dzięglowego, káżdego po skrupule, zmięszay wraz.

Do wnętrznego záżywánia proszek bárdzo pewny.

WEś popiołu z rákow spalonych łotow dźieśięć,

sięc, korzenia Gentiany pul trzéćiá łotá, kà. dzidłá łot. zmięſzay daway po ćwierći łotá, w piwie. *Item*. Zanurzenie chorego w wodźie gwałtem, bárdzo pomaga, zwłaſzczá w ten czas gdy nie chce nic pić.

Item. Miewáią niektorzy ludźie kámień dźiwney mocy ná wywabienie iádu, ktory názywa ſię *Crapaudina*, to ieſt żábi, y drugi wężowy *Lapis Colubrinus*.

Gdy wąż álbo żmiiá ukąśi.

POdobnym też ſpoſobem leczyć ſię ma iáko y gdy pies wśćiekły, naypierwey nád ráną záwiązáć áby iad wzgorę nie ſzedł, drudzy ták czynią, naleią co prędzey mleka do naczynia, tám náſadzáią żab z wody zwyczáynych, gdźie chory część ukąſzoną zánurza, przez co iad z rány z mlekiem żáby prędko wyciągną, czego wielu doświadczyło, procz tego omywſzy ránę wodą z octem y ſolą iak naylepiey, poſtaw báńkę ná ſucho, potym przykładay rutę z czoſnkiem, z ſolą, y z dryakwią.

Wewnątrz do záżywánia oſobliwym ſpoſobem ſłuży y iad wyrzuca cynámon biały *Caſtus* zwány, Serzyſko zaięcze, pory, dáiąc co ſię podoba z nich w winie, lubo w piwie, námoczywſzy wprzod wnim piołun, y rutę.

Item. Iaśionowe liśćie záżywáne y przykłádáne, ieſt bárdzo ſkuteczne.

Item. Krew z káczki, także mięſo kurze przykłádá

kłádáiąc ná ránę, iest osobliwym rátunkiem, tákże mozg świeży kurzy piiąc, rozmąciwszy w winie álbo w gorzałce.

Item. Korzenie kopytnikowe, mocząc w winie y piiąc, ná ukąszenie wężá iest skuteczne.

Piszą y twierdzą niektorzy, że kto sobie ręce posmáruie sokiem rzodkwiánym, może beśpiecznie wziąć w nie węża, lecz dowierzáć nie trzebá, álbowiem są ich rożne rodzáie, te ktore się przy domách y na mieyscách wilgotnych rodzą, nie szkodzą, może go wziąć beśpiecznie y nie smáruiąc rąk, inne záś ktore bywáią ná mieyscach suchych, iáskráwe, są bárdzo iádowite, możesz wierzyć.

Item. Przećiwko wszelkiemu iádowi wężow, naylepsze są żáby wodne, wárząc ie y iedząc, y sáme rospłatawszy żywo ná ránę przykłádáiąc.

Item. Naśienie Bożego drzewká, iest nád inne skutecznieysze lekárstwo ná wszelki iad záżywáiąc go ná proch utłukszy.

Item. Gdy pies wśćiekły lub wilk ukąśi, zábić go, wyiąwszy z niego wątrobę, wárzyć y ieść, inni każą surowy káwałek połknąć, lecz to nie káżdemu w smák lekárstwo.

Item. Ná ukąszenie pszczoły, lub Osy, lub Szerszenia. Weś tęż bestyikę, to iest: ieżeli osá, weś osę, &c. rozetrzyi w pálcách, y przyłoż, álbo nátrziy to mieysce gdzie ukąśiłá.

Item. Weś Slazu niskiego, rozetrzyi w pálcách, y posmáruy mieysce.

Item. Weś glist ziemnych, rozetrzyi y przyłoż. Służy to y ná ukąszenie wężá.

O Kąpielách.

DWoiáká bywa Kąpiel, to iest: iedná sámá przez się, Druga złożona, to iest z roznych ziół, korzenia, &c. przygotowána.

Sámá przez się bywa z sámey wody letniey, álbo z sámey oliwy, álbo z mleká, álbo z wody z miodem, álbo z oliwą zmięszáney, álbo z wody z octem, &c.

Kąpiel z sámey wody prostey rzeczney (ktora nazywa się *Aqua dulcis*) niegrzana, lecz zimna, służy ná ochłodzenie cáłego ćiáłá, y wnętrznośći, y zátwierdzenia porow wćiele zbytnie otwártych, zkąd bywáią ustáwiczne poty chorego słábiące, y wilgotność przyrodzoną niszczące.

Kąpiel letnia, służy ná odwilżenie ćiáłá, ná rozwolnienie y rosprzestrzenienie *Vasorum*, przez ktore rożne humory y exkrementá przechodzą, dla wyćiągnienia humorow zewnątrz ná wierzch dla pobudzenia snu. *Item.* Pomocne są ná Hektykę, to iest: wnętrzną gorączkę ćierpiącym, dla dodawánia wilgotnośći, ktorą oná niszczy.

Kąpiel z oliwy sámey álbo z wodą zmięszáney, służy ná uśmierzenie kolicznych áffekcyi, ná bol ćięszki krzyżow z przyczyny kámieniá, służy y ná rozwolnienie porow w ćiele, ná odmiękczenie cáłego ćiáłá, osobliwie służy ná konwulsye.

Kąpiel z mleká, służy wyschłym, z ćiáłá opádłym, suchoty ćierpiącym.

Kąpiel słona, służy ná wyćiągnienie z ćiáłá zbyteczney słonośći, zkąd bywa wielkie świerzbienie ćiáłá, służy y ná rożne krosty, plámy świerzbiące y ná świerzb.

Kąpiel z lagru winnego, służy ná umocnienie ćiáłá, ná wyćiągnienie z niego rożnych humorow, ná árteryczne (to iest ná bole w stáwách) choroby, ná osłábienie stáwow.

Kąpiel z wody gárbárskiey, służy ná rozne krosty po ćiele, ná wysuszenie wilgotnośći.

Wody ćiepliczne, *Thermales* zwáne, ktore w rożnych kráiách znáyduią się, tákie wody według rożnośći kruszcow, przez ktore przechodzą, rożne máią skutki, ná rożne defektá o czym rożni Medycy szeroko piszą.

Balnea Composita, to iest kąpieli skłádáne, do ktorych wchodzą rożne ziołá, kwiećia, korzenia, fruktá, zwierze, bestye, &c.

Korzenia y naśienia wchodzące do kąpieli, Præscribuią się funtámi, y uncyámi, ziołá záś *Fasciculis*, to iest wiąskámi, kwiećia *Manipulis*, to iest, garśćiámi, *Mineralia*, funtámi y uncyámi.

Czás wchodzenia do kąpieli nayspośobnieyszy ránny, y ku wieczorowi, gdy iednák są czásy gorące, strzedz się wnie częstego kąpánia, tákże y gdy są zbyt zimne, iáko zimie, y przy stáwie głębokim.

Oprocz tego obserwowáć potrzebá, że gdy chory

chory ma w ſobie pełność humorow, y obſtrukcye, ná ten czas ma ſię wſtrzymáć od kąpieli, aż ciáło wprzod dobrze przeczyściwſzy przez należyte Medykámentá.

Item. Wchodząc do wánny ma bydź kąpiel letnia, potym powoli przylewáć gorącey, ták też przećiwnie kto chce wniść do wody zimney, ma wniść do letniey, á potym powoli przylewáć zimney, á to nie bez racyi, álbowiem gdy nagle do zimney álbo gorącey wody wnidzie chory, záraz álbo mdłości, álbo febrá, álbo inne Symptomátá zwykły przypadáć.

Item. Siedzenie w kąpieli nie ma bydź dłużſze nád godzinę, lecz ſłábi mniey, nád to wchodząc do kąpieli, przed tym máią ſię pośilić lubo rosołem, lubo polewką iáką, lubo Biſzkoktem z winem.

Item. Záżywánie kąpieli, nie ma bydź dłużſze nád trzy dni, ieżeli dwá rázy ná dzień, ieżeli záś po rázu, przeciągnąć ſię może do tydniá.

Item. Ieżeli ieſt wnętrzna gorączká, ná ten czas kąpiele máią bydz wolne bárdzo, nie gorące, áby ſię wnętrzności bárdziey nie zápaliły, zkąd fumy zbiwſzy ſię do głowy, nagłą ſpráwićby mogły áffekcyą.

Item. Názbyt ſłábi nie máią záżywáć kąpieli.

Item. W niektorych chorobách oſobliwie meláncholicznych, iako w Hipokondryey, tákże w máćicznych, wchodząc do wánny dáie ſię ſpoſob ná purgans wolny, co też ſłuży ludziom ſzczupłey, á gorącey komplexyey.

Item.

Item. Pilnie obserwowáć potrzebá, że cier- piącym dawne wnętrzne obstrukcye, iáko wą- troby, śledziony, *Venarum meſaraicarum*, nigdy wanny záżywáć nie trzebá, aż *poſt univerſalia.*

Kąpiel chłodząca, ćiáło odwilżáiąca, go- rącość nerek uśmierzáiąca, y zátrzy- máną urynę pobudzáiąca.

WEź liśćia Fiałkowego, Sáłaćiánego, ślazu, ogrodnego, Podrożniku, Miodunki, ká- żdego po wiązce, migdałow tłuczonych w wę- zełku záwiązánych funt, kwiećia fiałkowego, grzybieniowego po trzy garśći, pietruſzki z ná- ćią wiązkę dobrą, rzepy świeżey kilká, warz w wodzie rzeczney, przecedziwſzy wyley do wánny, niech ſię chory kąpie dzień po dzień. przez trzy dni.

Kąpiel ná upławy, ná zbytnie płynienie Hemorhoidow, y ná biegunki.

WEź korzenia Wężowniku, żywokoſtu, po trzy funty, bábki z korzeniem, Cyprysu, Dziewánny, Skrzypiu, ſzyſzek olſzowych, Li- śćia dębowego, álbo ſkory młodey, iábłek, álbo gruſzek płonnych świeżych, lubo ſuchych, tarnek ſuſzonych, álbo ſkorki z drzewá ich, káżdego według proporcyi, háłunu funt, warz wſzyſtko w wodzie ſtudzienney, przecedziwſzy niech ſię chory kąpie.

Item. Ná upławy ieſt bárdzo dobra wodá tá

w ktorey wárzą woszczyny, gdy wosk wybieráią.

Item. Wielu ludzi kąpie się w gorzałce prostey ná rożne defektá, osobliwie Żydzi ná parchy to czynią, á tę gorzałkę przedáią Chrześciánom, lecz procz tego czyści ciało od wszelkich krost, osobliwie parchow.

Kąpiel ná Páráliż.

JAko ma bydź kąpiel ná páráliż, masz ná swym mieyscu, tu się ná własnym wokładzi, że iest naylepsza z mrowiská, przydáiąc sienny proch, szyszki sosnowe, pokrzywy suche.

Item. Weś soli pospolitey funtow trzy, śiárki, háłunu, koperwásu, káżdego po dwá funty, poleiu, száłwii, Bożego drzewká, hysopu, rozmárynu, lewándy, iáłowcu, sosnowych wierzchołkow, mrowiská, káżdego coć się będźie zdáło, gorczyce garśći kilká, warz w wodźie, przecedźiwszy niech się chory kąpie, po kąpieli náćieray częśći nárusżone páráliżem, wodką mocną, przydawszy do niey oleyku iáłowcowego, álbo bursztynowego.

Ná inne rożne defektá kąpieli naydźiesz przy káżdey chorobie, tu się tylko podał sposob iáko wiele czego bráć do nich.

Semibalneum, *vel* Semicupium. *álbo* Insessus.

WSzystko zá iedno rozumieć się ma, to iest kąpiel nie zupełna, w ktorey w pewnych chorobách tylko po pás, nie dotykáiąc żołądká

chorzy

chorzy máią ſię kąpać, po polſku názywa ſię puł kąpieli.

Semibalneum, *ná bol krzyżow, ná kolki, y ná zátrzymánie uryny.*

WEź korzenia ślazowego, cybul liliowych oboygá po funcie, cybule zwyczáyney głowek dwanaście, rzepy świeżey *rro.* dwánaście liścia ślazowego, Paryetáryey, Bzowego, Fiałkowego, Rzodkwi, każdego coć ſię zda, łałowcu garniec, pietruſzki, kopru włoſkiego, y proſtego naśienia, czyli liścia po garści, naśienia lnianego trzy garści, warz w wodzie, przecedziwſzy kąp chorego, a ieżeli uryny nie będzie mogł puśćić, niech w kąpieli wypiie kieliſzek winą z oleykiem migdałowym, álbo z ſokiem rzodkwiánym, albo z limoniowym.

Semibalneum, *ná poruſzenie mieśięcznego zátrzymánia.*

WEź bylice, ślazu wyſokiego, kozłku, S. Ianá ziela, ſawiny, tatárſkiego ziela, poleiu, lebiodki, rumienku, káżdego po wiązce dobrey, warz, przecedź, niech ſię kąpie po pás.

Należą do tego Stuphæ, Laconica, *álbo* Sudatoria, *to ieſt wánny ſuche.*

ROżnemi ſpoſobámi poty w wánnách ſuchych pobudzone bywáią, ktore według rożnośći chorob, rożnie odmieniáć ſię powinny.

Poſpolićie wſzedſzy do ſuchey wánny ſkrapiá-

ię rospalone, lubo kamienie, lubo cegły, lubo żużel kowálską, lubo żelázo wodą ćiepłą, álbo wodą w ktorey wárzone bywáią rożne ziołá, álbo remánencye od dekoktu.

W innych záś áffekcyách, kłádą do suchey wánny gorzałkę zápaloną, w innych kłádą do wánny ziołá wárzone, z ktorych páry poty poruszone bywáią, w innych owies álbo ięczmień álbo dekokt, &c.

Záżywánie wánien pocących, potrzebne iest naprzod ná *Rheumatissimum*, to iest ná bole w stáwách, z przyczyny kátháru, ná scyátykę, ná dworską chorobę, ná puchlinę, ná zbytnią wilgotność w ćiele, ná kołtony, y ná rożne choroby, osobliwie z zimney przyczyny pochodzące.

Iáko się ze wszystkiemi spráwowáć, naydźiesz sposoby przy káżdey chorobie.

Item. W słábośćiách wielkich gdy poty trzebá pobudźić, że wánny suchey chory znieść nie może, zwyczáynie dla chorych te sposoby są osobliwe. Upiecz chlebá dwá bochny ięczmiennych, prosto z piecá porozkraway, uwiń w chusty, y po przykładay do bokow chorego zwierzchu go nákrywszy, álbo rospárz proso, wsyp do workow dwoch, ktore pokłádź ná bokách okrywszy chorego.

Sposoby warzenia dekoktow z okoliczności ámi.

DEkokty służą ná rożne choroby, ktore máią moc wysuszáiącą, y ćiáłá pory otwieráiące

dla wolnego z ćiáłá wychodzenia rożnych humorow ſzkodliwych, ktore zewnątrz ná wierzch wyprowadzáią. Y lubo znácznie potow nie poruſzáią, iednák *per inſenſibilem tranſpirationem* humory ſubtelne y oſtre przez otwarte pory zewnątrz wypycháią.

Ingredyencye z ktorych wárzone bywáią, ſą te. *Salſa Parilla, Radices Chinæ, Lignum ſanctum, y Cortices* iego, *Saſafras, Lignum Lentiſci, Lignum Næphriticum, Lignum Colubrinum, Lignum Rhodi, Ligna Santalorum. &c.*

Lignum Gvaiaci, ſłuży náturom y chorobom zimnym. *Radices Chinæ*, także, *Salſæ Parillæ*, ſłuży naturom y chorobom ćiepłym, &c.

Do káždey uncyi, to ieſt do dwoch łotow z pomienionych tránsmáryn, gdy ſię máią wárzyć to ieſt puł kwarty, wárzyć ſię ma ták długo aż połowá wywre, miárá ná raz uncyi ſześć do ośmi, według lat y nátury, dawáć ſię ma ná czczo, y ku wieczorowi o godźinie czwartey.

Ieżeli tego potrzebá áby ſię chory poćił, ná ten czas zaraz gdy záżyie ćiepło dekoktu ma ſię dobrze okryć, álbo wypiwſzy wniść do ſuchey wánny.

Zażywánie dekoktu według choroby, ma ſię przedłużáć, naydaley iednák do Niedźiel czterech. Potráwy pod czás pićia dekoktu, máią bydź bárdziey pieczyſte, á niżeli ſurowe.

Item. Przed záczęćiem używánia dekoktu, trzebá ćiáło dobrze przepurgowáć kilká rázy, y ieże-

y ieżeli potrzeba krew puścić, náwet y pod czás záżywánia onego, co tydzień trzebá wziąć lekárstwo, á wten dzień nie ma pić chory dekoktu, lecz piwo.

Troiákie bywáią dekokty, to ieſt: iedne *Alterantia*, drugi *Sudorifera*, trzeći *Purgantia*.

Zażywánie ich pożyteczne ieſt ná choroby iákie długie, ktore przez záżywánie innych lekarſtw użyć śię nie dádzą, ná kołtonowe áffekcye, ná bole po ſtáwách, ná dworſką chorobę, ná częſte defluxy, z głowy do niżſzych częśći, ná wyſuſzenie zbytniey w ćiele wilgotnośći, &c.

Sposoby wárzenia.

WEś *Lignum Sanctum*, to ieſt drzewá Gwáiakowego łotow osm, ſkory tegoż drzewá łotow cztery, rogu ieleniego w káwałki porąbánego garść, Hányſzku łyſzkę, wody zrodelney funtow ſześć, to ieſt gárniec, warz w garku nowym aż połowá wywre, przecedź przez płát ſukienny, daway ná raz po pułkwarty, przed weyśćiem do wanny ſuchey.

Item. Weś korzenia Chiny pokráiánego, Sálſy Párilly, oboygá po ſześć łotow, rogu ieleniego álbo łośiego porąbánego garść, wody gárniec, námocz przez dwádzieśćiá cztery godzin, (co śię ma záwſze obſerwowáć) warz do połowy, daway po pułkwarty przed weyśćiem do wánny.

Ieżeli nie trzebá ćiáłá bárdzo wyſuſzáć, tedy wzwyż pomienione ingredyencye tylko wywa-

rzáć

rząć ſię máią do wywarzenia trzećiey części, przydawáć też rodzenkow.

Item Gdy w ćiele humory będą gorące, tákże ſłone y ſpalone, á przytym kaſzel y inne áffekcye z gorącości pochodzące, ná ten czas przydawáć ſię máią, korzeń lukrecyey, *Polipodium*, korzenie podrożnikowe y z liśćiem, rzepnik, biedrzeniec, y rodzenki.

Item. Niekiedy według wielośći, y iákowośći humorow ſkłádány bywa dekokt z rożnych transmáryo wraz zmięſzánych, iáko náprzykład.

Weś drzewá Gwaiakowego łotow dwánaśćie, korzenia Chiny, Sálſy, Párilly, oboygá po ſześć łotow, *Saſafras Linni Lentiſci*, oboygá po cztery łoty; hányżku dwá łoty, ſłoniowey kośći tártey łotow ſześć, wody czyſtey gárcy cztery, námocz przez dwádzieśćia cztery godzin, potym warz. aż połowá wywre, daway (przecedźiwſzy) iáko y wyżey, remanencye ſłużyć będą *pro Bocheto*, o ktorym niżey.

Item. Tym ktorzy máią dworſką chorobę, á z nátury ſą ſuſzy y gorący, tákim, dekoktow pobudzáiących poty ſtrzedz ſię potrzebá, lecz dawáć ſię im máią *Bocheta*, iáko niżey zrozumieſz, á miáſto ſuchych wánien kąpieli, y Sáliwácye, ktore máią bydz odpráwione przed záżywániem onych.

Dekokt wielce skuteczny, ná źimne y wilgotne głowy áffekcye, ná dworską chorobę ná Gonorrheą záſtárzáłą, gdy ieſt wilgotna náturá.

WEś *Antimonium crudum*, to ieſt Spiſgláſu z grubá przetłuczonego, y w węzełku zawiązánego łotow ośm, *Salſæ Parilli*, orzechow włoſkich zielonych niedoyrzáłych ſuſzonych, oboygá po ſześć łotow, drzewá Gwaiakowego łotow dwánaśćie, korzenia Polipodyey łotow cztery, bukwice, przetacżniku, oboygi po garśći, naśienia kopru włoſkiego garść, wody gárcy cztery, warz, (wprzod wymoczywſzy) do połowy, przecedźiwſzy daway po puł kwarty ćiepło, dwá rázy ná dźień przed wánną.

Dekokt oſobliwy otwierdiący, poty pobudzáiący, krew czyſzczący, y lekko purguiący.

WEś drzewá Gwaiakowego łotow dwá, naśienia, Chiny pokráiáney łotow ſześć, drzewá Sáſáfrás, Sándałowego, Cytrynowego, drzewá iáłowcowego, káżdego po cztery łoty, ſpiſgláſu przetłuczonego, y w węzełku záwiązánego łotow ośmnaśćie, korzenia Polipodyey, kopru włoſkiego, Selerowego, Szpárágowego, káżdego pokráiawſzy po trzy łoty, *Rhaponicum*, korzenia ćiemierzyce czarney, oboygá po dwá łoty, rodzenkow wielkich, fig, oboygá po puł funtá, rogu ieleniego garśći dwie, hányſzku garść, wody gárcy ſześć, námocz przez noc, nazáiutrz warz aż trzećia część wywre, przecedzi-

cedźiwszy, námocz w węzełku *Rhabarbarum* łotow trzy, daway zá napoy miásto piwá.

Ieżeliby mętny był dekokt. Weś kilká białkow iáiowych, rozbiy ie ják naylepiey, zmięszay z dekoktem, przywarz, y przecedź przez płát sukienny, y schoway ná zimno.

Dekokcya Chiny ná kászel. ná wyschłość ćiáłá, ná krew zepsowáną, &c. bárdzo zálecony.

WEś korzenia Chiny, w tálarki pokráiáney, łotow dwá, korzenia Polipodyi łot ieden, źiela przetácznику szczyptę dobrą, rodzenkow wielkich po nákrawánych łotow trzy, puł cytryny swieżey, hánysku łot, Wáysztynu białego łot, sáletry puł łotá, námocz wszystko w rosole kápłonim nie tłustym, álbo od sztuki mięsá, ktorego ma być trzy kwarty, warz do połowy mnieyszey, przecedźiwszy włoż trochę kwiátu muszkátowego, piy z ráná ćiepło co dzień, y ku wieczorowi, tá dekokcya służy ná ieden dzień, ná inne co raz nową trzebá wárzyć, pić ták przez Niedźiel dwie.

Bochetum, nazywa się dekokt wárzony, to iest od pozostáłych *species*, od wárzenia dekoktu, przydáiąc nieco swieżych *species* wárząc, co służy przy tám tym zá napoy zwyczáyny miásto piwá. Dáią się też w niektorych chorobách *Decocta alternantia, & purgantia*, ktore gotuią się z ingredyencyi wzwyż opisánych, przydáiąc

Senes Polipodium Rhaponticum, Mechoacane, Radices Hell-bori nigri, Rhabarbarum. &c.

Item. Nauczáią niektorzy że ludzie ubodzy ktorym trzebá záżywáć dekoktu, á ná to ich nie ſtáć mogą beśpiecznie z domowych drzew wárzyć go, iáko to z drzewá iáłowcowego, Berberyſowego, ołobliwie z korzenia iego, z dębiny młodoćiáney, z Bukſzpanu, z ieśionowego drzewá, z ſákłákowego, z kruſzynowego, &c.

Spoſoby dawánia ná Śáliwácye z okolicznośćiámi.

PObudzenie Sáliwácyi, nie tylko ſłuży ná dworſką chorobę, lecz y ná inne rozmáite, iáko ná Páráliſz, ná kołtun, ná kontrákcye rąk y nog, ná fluxy, ná łománia po kośćiach, ná ráká, &c. Z tą iednak przeſtrogą, że według lat, komplexyey, y ſpoſobności akomodowáć ſię máią, iáko o tym niżey będzie.

Troiákim ſpoſobem Sáliwácye poruſzone bydź mogą, to ieſt przez uſtá, biorąc ná nie, przez kurzenie, y przez ſmárowánie.

Przez uſtá. Weś *Turpeti mineralis* gran pięć. *Mercurij dulcis* gran dzieśięć, złącz do kupy, y mięſzay w moździerzyku kámiennym, álbo ſzkłánym przez kwádráns, po tym zmięſzay z konfektem rożowym, obſyp cukrem y day połknąć daway ták co dzień ná káżdy poránek, áż poko Sáliwacye nie náſtąpią.

Albo

Albo weś *Mercurÿ dulcis* gran ośm, álbo trochę więcey dla mocnieyſzych, przyday *Mercurÿ vitæ* grano iedno, ágituy długo w mozdzierzyku kamiennym, zmięſzay z konfektem rozowym y day, czyń ták co dzień, poko Sáliwácye nie náſtąpią.

Lecz naylepſzy ſpoſob ná poruſzenie Sáliwácyey przez uſtá dáiąc ſámo *Mercurium dulcificatum*, náprzykład, pierwſzego dnia day gran piętnaśćie, utárſzy ſubtelno, y z rożą zmięſzawſzy, drugiego dniá gran osminaśćie, trzećiego y czwartego po dwadźieśćiá, aż ſáliwácye náſtąpią.

Przez kurzenie. Weś *Cynabaris Antimonÿ*, Mirrhy, oboygá zárowno, utárſzy ſubtelno warz, rzucay ná wągle biorąc ná koniec nożá nie często, dość zá iednym rázem trzy, álbo cztery rázy, á chory niech párę álbo dym bierze w uſtá przez ſzklány liiek, czynić ták co dźień dwá rázy, aż poko Sáliwácye nie náſtąpią.

Inśi *ad Cynabarum* dodáią Storáxu, Burſztynu, Benzoinu, lecz máło potym.

Przez ſmárowánie. Weś żywego ſrebrá przedniego, terpentyną álbo śliną czczą umoczonego łotow dwánaśćie, lubo mniey trochę, *Ungv: de althea* łot, oleyku Rumienkowgo ile potrzebá, zmięſzay żeby ſię żywe ſrebro utárło, ſmáruy tym w ćieple wſzyſtkie ſtáwy, nie ktorzy ſmáruią grzbiet, lecz to rzecz niebeśpieczna.

Ieżeli zás kto chce miec mocnieyszą máść, niechże więcey da żywego srebrá do wzwyż opisaney wagi, sádłá náprzykład łotow sześć, może y ośm, dla mocnieyszych, inni biorą zárowno ták sádłá, iako y srebrá, lecz bardzo wiele, inśi mięszáią z sámą máśćią ślazową, inni rożne mixtury czynią, ná ktorych máło należy gdyż wszystek fundáment należy ná żywym srebrze.

Czás bránia ná Sáliwácye nayspofobnieyszy Wiosná y leśień procz przymuszáiącey potrzeby, ktora odwłoki ćierpieć nie może.

Kiedy się Sáliwácye spráwowáć máią, przez Sáliwácye, trzebá chorego smárowáć zráná ná czczo o godźinie szostey, ktorzy zás są słábey komplexyi, máią wprzod zázyc rosołu, álbo polewki po iáiu, śilnieyśi mogą záżyć dekoktu ciepłego, przycukrowawszy go.

Smárowáć chorego od niższych częśći ćiáłá ku gorze, raz tylko ná dźień, chybáby był ktory nátury przymocnieyszey, może y słábych drugi raz smárowáć, lecz tylko *extremas partes*, to iest stáwy, u rąk y nog, áby pierwszemu dopomoc, bo powtornie smárowánie názywáią Medycy *inunctio particularis*, á pierwsze *universalis*: Smárowáć zaś chorego poki Sáliwácye nie nástąpią, co bywa pospolićie w trzećim álbo w czwartym dniu, ieżeli Sáliwácye z oporem będą się otwieráły może ieszcze raz násmárowáć, álbo chustámi ciepłemi ćiáło śćieráć ráno, y ná noc.

Item.

Item. Gdy ſię daie na Saliwacye otyłym, także flegmátykom, y máiącym słábość w ſuchych żyłách, ná ten czas do ſmárowánia trzebá przydawáć Storáxu rzadkiego, ktory ſię názywa *Storax liquida.*

Item. Tráfia ſię często że zrázu Sáliwácye dobrze odchodzą, á potym wkrodce álbo máło, álbo cále uſtáną, przed czáſem, ná ten czas trzebá náturę pobudzić lubo náſmárowániem, lubo przez uſtá dániem, &c. to ieſt tym co przedtym

Item. Sáliwácye doſkonáłe ná ten czas ſą gdy náſtąpi słábość znáczna, uſt y dziąſeł nábrzmienie, zápalenie, y opryſzczenie.

Item. Obſerwowáć potrzebá że po káżdym náſmárowániu chorego obwinąć w chuſty, álbo w prześcierádło, y z wierzchu nákryć áby ſię zápocił, á gdy ſię ſpoci, y z godźinę w poćie poleży, otrzeć go, y dáć mu ſię czym pośilić, zápocenie ná to ieſt potrzebne, áby tym łátwiey ſmárowánie wewnątrz przenikáć mogło.

Item Pod czás Sáliwácyi chory niech nic innego nie ie tylko roſoły, Bullion, polewki, iáycá miękko, káſzę rzadką ięczmienną.

Item. Trafia ſię że pod czás Sáliwácyi rożne przydáią ſię Symptomátá, iáko to gorączká, álbo Konwulſye, álbo Anginá, álbo Suffocatia álbo poty zbytnie, álbo biegunká, &c. Więc ná ten czas może według potrzeby chory ákomodowáć lekárſtwá, y krew puśćić, enemę dáć, purgáns, &c.

Tráfia

ſráſia ſię y to, że gdy ſię da ná Sáliwácye zwłaſzczá przez uſtá, miáſto nich purgánſe náſtąpią, więc *ductum* nátury trzebá *juvare*.

Item. Pod czás Sáliwácyi koſzul áni pościeli odmieniáć nie trzebá, oſobliwie gdy ſię przez ſmárowánie czynią, álbowiem te rzeczy przeſzły ſmárowániem, więc też mogą bydź po częśći pomocą do lepſzego effektu.

Item. Przed záczęćiem Sáliwácyi trzebá ćiáło dobrze przepurgowáć lekárſtwy, mięſzaiąc między niemi *aperitiva & digeſtiva*. Krew tákże ma bydź upuſzczona, potym dobra ieſt rzecz záżywáć kąpieli wodnych przez tydzień y dáley

Item. Na dworſką chorobę choruiący, ieżeliby miał inne choroby do niey przyłączone, to ieſt obſtrukcye wnętrzne, gorączkę wnętrzną álbo duſzność y káſzel, wyſchłość, álbo z ćiáłá opádnienie, ná ten czas trzebá wprzod należytemi medykámentámi te áffekcye choć po częśći uſpokoić, potym przyſtąpić do Sáliwácyi. *Item.* Gdy ſię zákończą Sáliwácye, ktore zwyczáynie do dwoch Niedziel, á czáſem y trochę dáley przećiągnąć ſię zwykły, trzebá krew puśćić, purgáns wziąc, ieżeliby tego było potrzebá. Ieżeliby chory miał w ſobie po Sáliwácyách iáką gorącość, ma záżywáć kąpieli z wody rzeczney bez zioł, ieżeli záś będźie blady, nędzny, wyſchły, ma záżywáć mleká oślego, álbo kobylego, álbo koziego, ieżeliby tego wſzyſtkiego nie było, ma pić dekokt.

AD-

ADDYTAMENT.
O Ospie y Odrze.

PRzyczyná Ospy iest naypewnieysza krew nie czysta, ktorą płod w żywocie Macierzyńskim ostátnich Mieśięcy ćiągnąc do śiebie karmi śię, zkąd po cáłym ćiele gdy śię rozeydźie przez lat kilká zátáiona spokoynie zostáie, potym gdy náturá tey nieczystośći dáley znieść (iáko rzeczy sobie przećiwney) nie mogąc wzburza śię nákształt winá młodego, przez co nieczystość owá záćiągniona z Mátki od czystey krwie oddźiela śię, y *per Crisim* wyrzucona ná wierzch bywa, zkąd nástępuie sercá álterácya, á ztąd gorączká.

Przyczyną też bywa zárázá iedno od drugiego, álbowiem czásámi pánuią Ospy zárázliwe, y choć ią kto miał, znowu mieć muśi, co pochodzi z influencyi niebieskich.

Znáki pospolite nástępuiącey ospy, bol głowy, ospálstwo znáczne, wzdrygánie śię weśnie, szaleństwo, á czásem y konwulsye, drżenie członkow, kichánie, częste, źiewánie, y przećiągánie śię, ochrápienie, kászel, oddech ćiężki, rospalenie, bol grzbietá, nudnośći, niespokoynośći, łez z oczu dobrowolne dobywánie śię, oczu odmiáná, y świerzbienie, twarzy nábrzmiáłość, y rumieniec.

Niebeśpieczną Ospę znáczy gorączká wielka, ktora

ktora się nie mieni, to iest nie umnieysza, po wydániu się ná wierzch Ospy, tákże nudności, y wielkie ckliwości. Duszność, ktorą znáczy álbo ospę ná płucach, álbo wrzod, álbo Anginę, to iest w gárdle zápalenie wielkie, álbo znáczy śił osłábienie wielkie, tákże gdy będzie prágnienie wielkie do pićia, á przytym oddech ciężki, bárdzo zły znák iest, także gdy się przyda biegunká, uryná iák krew, znaki pewne śmierći, także gdy się nierychło wydáią, y gdy się pokażą, znowu się kryią, także gdy się między niemi powydáią mákuły czarne, wszystkie te znáki są bárdzo złe, y śmierćią grożące.

Odrá iest káżdemu wiádoma przyczyná iey iest krew, ktora zburzywszy się wyrzuca álbo oddala od śiebie, co iey iest szkodliwego ná wierzch, przy ktorey táż bywa gorączká y inne Symptomátá podobne, iáko y w ospie, iákoż máło się rożnią od śiebie. Bywa też Odrá zárázliwa, ktora pánuiąc między ludzmi w znáczne wprowadza álterácye. A pod czás y morzy.

Oprocz tego tráfiáią się krosty podobne ospie, świecące się iák kryształ, z ktorych wychodźi wodnista máterya, tákże krosty názywáią się *Crystalli*.

Drugie tákże názywáią się *Tubercula*, podobne też ospie, z ktorych máło odchodzi máteryey ropistey, y nie gęsto, lecz tu owdźie po ćiele się wydáią bez gorączki, y prędko giną.

Trzećie názywáią się *Rubeola*, co iest krosty

máłe

máłe y czerwone, ktore niekiedy sáme z ro-
spaleniem, y kászlem wydáią się, á czásem mię-
dzy ospą, á pod czás gdy ospá znijdzie.

Czwarte názywáią się *Rossalia*, to iest máku-
ły czerwone y zápalone, ktore záledwie z zná-
czną nábrzmiáłością po cáłym ćiele iákby roża
tu owdźie rozwlekłe ná początku, lubo czwar-
tego álbo piątego dniá wydáią się, daley zás po
cáłym ćiele się wydáią, ták. że się zda iákoby
zapalone cáłe ćiáło, ten kolor iáko ná począ-
tku, ták ku końcowi częściámi rozrzedzáiąc się
schodzi, ktore pospolićie w dziewiątym dniu cá-
łe niszczeią, po ktorych łupierze z ćiáłá scho-
dzą.

Sposoby do leczenia ospy.

W Leczeniu ospy trzy czásy pilnie obserwo-
wác potrzebá. Pierwszy czás *Ebullitionis*, to
iest: kiedy się zánośi ná ospę, czego przez zná-
ki opisáne dochodzić się ma. Drugi czás *appa-
ritionis*, to iest gdy się ospá wydáie. Trzeći czás
Suppurationis, to iest gdy się doskonále wyda y
ponabiera.

Gdy się ospá ma wydawáć iák się znáki tego
pokażą, ná ten czas służą lekárstwá ktore *fervor*
mityguią, á tákie máią bydź nie co ćierpkie,
y śćiągáiące, krwie upuszczenie bárdzo pomocne
iest, gorących lekarstw, ktoreby krew bárdziey
zápaláły y mięszáły, iáko są *Bezoardica* strzedz
się. Gdy się zás poczynáią wydawáć, ná ten
czás *Bezoardica* służą, iáko sam kámień *Bezoar*,
iest

ieſt bárdzo ſkuteczny, także drugie *Bezoarduum animale*, także *Sal volatile viperarum*, choc y ſam *pulvis*, także *Pulvis pannonicus*. *Bolis*, *&c.* y inſze o ktorych niżey.

Zá napoy zwyczáyny, naylepſza ieſt tyzánná z ięczmienia, ále lepiey z krup perłowych wárzona, przydáiąc álbo rogu ieleniego, álbo ſłoniowey kości tártey, álbo korzenia ſzczawiowego, oſobliwie ná początku, gdy zás gorączká nie ták bárdzo ieſt wielka, w ten czas wárzyć tyzánnę z ięczmienia, przydawſzy fig.

Ieżeli po wydániu ſię oſpy gorączká będźie znáczna, oddech ciężki, uryná gęſta y bárdzo czerwona, y inne znáczne Symptomátá, znák ieſt że náturá zbytniemi złemi humorámi ieſt obćiążona, więc ná ten czas krwi upuſzczenie bárdzo ieſt potrzebne, y ták potrzebne, to krwi upuſzczenie w niebeśpieczney oſpie, że y nay młodſzy wiek nie ieſt do tego przeſzkodą, tych bowiem czáſow w zwyczay weſzło z rády poważnych Medykow, że w czwartym, á náwet y w trzećim roku beſpiecznie puśćić może krew, co w innych kráiach práktykuią, że iednák ták bárdzo młody wiek záledwie to znieść może, więc ieżeliby do tego przyść nie mogło, ná to mieyſce lubo báńki śiekáne, lubo pijawki ná grzbiećie, ná łopatkách y ná udách ſtáwić ſię máią. Purguiące lekárſtwá mieyſcá nie máią, lecz nim ſię oſpá wyda, bárdzo pożyteczne ſą.

Aby ſię oſpá zewnątrz iák naylepiey náwierzch

wydá-

wydáłá, sposob ná to pospolity ten. Weś nasuchych mięsistych łotow czternaśćie, szoczewice z zwierzchniey skorki ochędożoney trzy ćwierći łotá; *Gumi Laccæ* puł trzeći ćwierći łotá, *Gumi Tragant*, naśienia kopru włoskiego po puł łota, warz w kwarćie wody, aż trzećia część wywrze, przecedziwszy daway pić często.

Albo weś korzenia kopru włoskiego, szczawiowego, oboygá po dwa łoty, rogu ieleniego tartego, łot, polney dryakwi *Scorzy*, S. Iana ziela, każdego po garśći, fig mięsistych sześć, *Gumi Laccæ* trzy ćwierći łotá, naśienia rzepnego, *Cardui benedicti*, po puł łotá, szoczewice ochędożoney ze zwierzchniey skorki puł łotá, Gumi Tragacanti pułtory ćwierći łotá, warz w puł garcu wody, aż trzećia część wywre, przecedziwszy przysłodź Syropem Limoniowym, daway często po łyszcze.

Ieżeliby *malignitas* gorę bráłá, iáko śię tráfia w záráźliwey ospie, ná ten czas *Alexifarmaca* są naypotrzebnieysze, iáko konfekt Hyacintowy, kámień Bezoárdowy, *Pulvis Pannonicus &c.*

Ieżeliby w piersiách ćięszkość byłá, ná ten czas mogą śię dawać Iulepy odwilżáiące, y poruszáiące materyą, iáko Iulep Fiałkowy, z lukrecyey, &c

Ieżeliby śię wrzod w ustách zrobił, záżywáć ná to ięczmienia wárzonego, przydáiąc *mel Rosarum*, á ieżeliby śię korrupcya zábierałá, ná ten czas *Unguentum Ægyptiacum* służyć będzie.

Ieżeliby ſię biegunka przydáłá, udáć ſię do zátwierdzáiących medykámentow, á naybárdziey enemy ſłużą tákie.

Weś mleká, zágaś wnim kilká rázy rozpalone żelázo, przyday żołtek od iáiá y cukru, albo warz ięczmień przydawſzy roży ſuchey, przecedź zápraw żołtkiem y cukrem.

Trzebá iednák wtym oſtrożnośći, álbowiem tráfia ſię częſto, że ná oſpę choruiące dzieći miewáią biegunkę, z przyczyny gliſt, zkąd wielkie niebeśpieczeńſtwo, oſobliwie gdy długo trwa, álbowiem z tey przyczyny oſpá nie może ſię dobrze ná wierzch wydáć. Ieżeli z przyczyny gliſt biegunká będzie, z tych znákow łátwie doyść ſię może, naprzod exkrementá bywáią przygrubſze, y flegmiſte, kolor ich ſzáry, álbo biały, czego doſzedſzy ordynowáć ſię máią medykamentá gliſty morzące, y enemy ápplikowáć potrzebá ſłodkie.

Item. Pod czás oſpy tráfia ſię, że nerki bywáią zránione, zkąd uryná pokázuie ſię krwáwa, ná co ſłużą emulſye, to ieſt mleczká z naśion zrobione, przykładáiąc *Trochiſcos* Alkekingi, álbo *de Carabe.*

Dla ochrony oczu, ktore pod czás oſpy rożne defektá ponośić muſzą, nim ſię tedy oſpá wydawáć pocznie, álbo gdy ſię iuż pokázuie przemywáć ie w kázdą godzinę wodką bábczáną, zmięſzawſzy do niey rożáney, y trochę ſzáfránu,

Ieże-

Ieżeliby záś w samym oku krosty się pokazáły, ná ten czas zápuszczáć ie często krwią gołębią, albo wodką tą. Weś wodki z roży białey łotow cztery, wodki świeczkowey puł łotá, *Trochiscorum alborum Rhasis* ćwierć łotá. Tuciey præparowáney skrupuł, kámfory gran pięć, szafránu gran dwie; zmaczay wtym chustkę cienką nie krochmálną, y przemyway oczy.

Ieżeliby się exulceracya w oczách przydáłá, używay tego: Weś Bleywásu wypalonego trzy ćwierci łotow, *Sarcocolli* ćwierć łotá, Gumi Trágacantu skrupuł, *Opij* gran dwie, wodki z kopru włoskiego kwáterkę, zmięszay, y przemyway także y zápuszczay w oczy.

Ieżeliby oczy ták nábrzmiáły, żeby ich otworzyć chory nie mogł, warz śiemie lniáne, y *Fænum Græcum* w wodzie, przecedziwszy máczay chustecżki, y przykładay ná oczy. A ieżeliby się bielmo, albo mgłą zayśćie oká pokazáło, záśypuy ie cukrem białym, iák naysubtelniey utártym.

Item Niektorży máią zá osobliwą rzecż dáwáć do pićia przez cáły czás ospy wodkę połney ruty, co nie od rzeczy, álbowiem gorączki nie przyczynia, y pomaga do wydawánia się ospy. Co się tycze przekłoćia krost, to się ma zachowáć, że ieżeli w nich pokázuie się máterya rzadka, śina, ná ten czas przekłoć, álbo przestrzygnąć się nożyczkámi máią, áby iádowity humor ciáłá nie gryzł, gdy záś máterya iest

argesta, to iest, biała iak ropá, dáć im pokoy, tylko smárowáć ich może oleykiem Migdałowym. Aby ćiáło bliznámi po ospie nie było oszpecone, procz innych rzeczy, tá iest naypewnieysza, to iest słoninę iák nayczyśćieyszą przypaláć nád świecą, á ściekáiącą, tłustość pusczay ná śmietánę, zmięszawszy smárowáć ćiało, iák się tylko ospá wydawáć poczyna, aż do końcá.

Item. Zrob mleko z naśienia konopnego, z wodką rożáną, tym smáruy. *Item.* Niektorzy śćieraią wodką z kwiećia bzowego.

Ieżeliby się w nośie ospá powydawáłá, dawáć do wąchánia ocet rożowy: także maczáią knotki w mleku wárzonym, z śiemieniem lniánym wkłádáć w nos.

Dla ochrony gárdłá od krost niektorzy woreczek nátłoczywszy száfránem, skrapiáią go pokármem białogłowskim, y przykładáią.

Dla ochrony oczu, od iákiey áffekcyey z ospy, niektore białogłowy co dzień oczy dziećku liżą ięzykiem.

Prośek nayosobliwszy ná ospę ktory Medycy názywáią Pulvis Ioelis.

WEś naśienia Násturcyowego, Orlikowego, oboygá po ćwierći łotá, rogu ieleniego świeżego, álbo iednorożcu dwá skrupuły, Korali czerwonych, pereł prepárowánych, oboygá po skrupule, uczyń subtelny prószek, dáie się

ná

ná raz od puł ſkrupułu, do cáłey drágmy.

Odrá temiż ſię ſpoſobami leczy co y oſpá, oprocz tego, pod czás odry, naylepſza rzecz ieſt dawác po troſze Mirrhy ſubtelno utártey w ſycie miodowey, y ſamę ſytę dáią pić zá napoy, gdy wielkiey gorączki nie máſz.

O Suchotách dźiećinnych.

SUchoty dźiećinne z wielu przyczyn przydáią ſię, to ieſt: álbo z Mátki gdy zły pokarm ma, álbo z gliſt, álbo z iákiey wnętrzney złey dyſpozycyey, to ieſt z żołądká, álbo wątroby, &c. álbo z zarázy, iednák nayczęśćiey ſię przydáią z robakow, ktore ſię w grzbietách ich rodzą, á te ſą bárdzo ſubtelne, á im dłużey w ćiele zoſtáią, tym bárdziey dźiećie niſzczeie.

Ná wywabienie tych robakow, ten ieſt ſpoſob. Wſadź dźiećie do kąpieli, w ktorey ośrodką chlebá z miodem práśnym náćieray, ták grzbiet, iáko y ręce, y nogi, iáko ſię wydádzą, śćieray ie, álbo chlebem ſimym, álbo lepiey nożem oſtrym, lubo brzytwą oſtrożnie. *Item.* Kąpią w ſyćie miodowey.

Item. Z iákieykolwiek przyczyny ſuchoty będą. Weś źiela ktore wilczym grochem zowią, warz ie w wodzie, y w tym kąp dźiećie. Ieſzcze lepiey gdy przydaſz báranich nożek potłuczonych.

Item. Weś podbiałku, wilczego grochu, Ru-

mienku po trzy garsci, ięczmienia cztery garści, nożek báránich co chcesz, przyday liścia wierzbowego, álbo skory, warz, y kąp wtym dziecie, iák wyidzie z kąpiele, smáruy go sádłem lisim, álbo psim, przytym upraż w mleku podbiału, przecedź, daway pić, dziecięciu.

Ieżeliby pochodziłá tá chorobá z glist, o tym ná swym mieyscu.

Robaczki rodzące się w grzbietách dzieci, názywáią się *Crinones*. znaki ich są, że choć wiele dziecko ie, przecię schnie.

O Rożnych chorobách piersi Białogłowskich.

W Kilká dni po porodzeniu, zwykłá pod czás położne białogłowy nápadáć gorączká wolna, ktora názywa się *Febris Lactea*, przyczyna tey álterácyi iest pokarm, że álbo się mieni y mięsza, álbo się spieka, zkąd piersi zápalaią się, twárdnieią co pospolicie názywa się rożą.

Znáki tey gorączki. Naprzod zimno, álbo rączey ogrążenie, po ktorym nástępuie gorączká, prágnienie, piersi nábrzmiałość, bol w krzyżu, pomieszánie humorow, á potym zápalenie piersi.

Leczenie tey álterácyey spuścić się ma ná náturę cyrkuluiącą, osobliwie gdy *lochiorum fluxus* iest należyty, naypewniey iednák rozrywa się potem, ieżeli sám dobrowolnie przyidzie, inączey

ináczey dopomoc się ma naturze, iednák ostrożności potrzebá, áby tá lekka gorączká nie odmieniłá się w gorszą.

Ieżeli nábrzmiałość piersi z pokármu będźie, ná to naylepsze są przykładánia plastru, *De sperma ceti*, álbo weś minii łotow sześć, cynobru zwyczáynego łotow trzy, wosku y oliwy ile potrzebá, uczyn plaster, y przykładay ná pieśi.

Albo weś wosku białego łotow sześć, oleyku migdałowego łotow cztery, rospuść nád ogniem y przykładay, kto nie może mieć ná prędce oleyku, niech da másły migdałowey.

Ieżeliby się záś ná wrzod zbierało, co się często tráfia, wten czas przykładać máśći álbo plastry odmiękczáiące, a iák się zbierze otworzyć nie czekáiąc aż się sámo otworzy.

Ieżeli po odsadzeniu od piersi dźiećięćiá pokarm zgubić potrzebá, ná to sposoby te: Naprzod wysmykiwáć pokarm ná węgle zarzyste, álbo ná rospalone żelázo, ginie pokarm.

Item. Weś trybule świeżey, rozwierć w donicy, włoż másłá, przysmasz y obłoż pierśi.

Item. Weś máśći topolowey, soku z miętey rowne częśći, zmięszay nád ogniem, y zmaczawszy wtym chustę obłoż piersi.

Item Weś miodu prásnego kwáterkę, Terpentyny rzadkiey puł kwáterki, száfránu tártego puł łotá, zmięszay, náśmáruy tym pápier bronatny, y przyłoż ná pierśi. *Item*. Warz w occie

kwiát krokoszowy, y przykładay ná pierśi.

Item. Z rzepnego nasienia oleiem násmáruy pierśi, á ná wierzch przyłoż papier miodem násmárowány, potym podwiąż, pierśi.

Item. Máść topolową zmięszay z miodem práśnym, y przykładay, álbo miod z solą.

Gdy się pokarm zśiáda w pierśiách, naprzod gryść naśienie kopru włoskiego, álbo hánysz.

Item. Do wnętrznego záżywánia, służy ná to osobliwie *Spiritus salis armoniaci dulcis*, zażywaiąc go w wodce trybuli.

Albo weś oczek rákowych, rogu ieleniego utártego, obojgá po skrupule, zmięszay, y day w winie. *Item.* Násyp worek prosem, álbo ryżem, praż w mleku, y przykłáday ná pierśi.

Ná toż służy plaster *de Achilon simplex*, tákże *de Galbano cum Gumi Ammoniaco & Croco.*

Item. Weś liśćia liliowego, ślazu ogrodnego, zwarz, wierć w donicy, przyday wosku, przysmaż y przykładay ná pierśi.

Ieżeli się trafi że mamká, álbo mátká dźiećięćiá karmić nie może, gdy álbo poroni, álbo dźiećię umrze, tym sposobem, procz wzwyż opisánych ſtráćić pokarm może.

Weś ośrzodki chlebá żytnego, przyday mięty ná proch utártey, soli, octu rożowego, zmięszay, y przykładay.

A ieżeli by się pokarm zśiadł, ná to przykłádáć ziołá, máteraczyk z nich zrobiwszy, á te są. Trybulá, pietruszká, kurostęp, boćiąnie noszki, kwiat bzowy. Albo

Albo cudzienniie smárowáć tym. Weś ładu kápłániego, máśći bzowey po dwa łoty, oleyku fiałkowego łot, zmięszay, álbo weś masłá świeżego przyday *Spiritum salis armoniaci*, zmięszay y smaruy.

Iáko pokarm strácony, álbo umnieyszony przywroćić.

DLa nábyćia pokármu, pospolićie záżywáią nasienia kopru włoskiego, czárnuszki, hányszku, kwiatu Bzowego, wárząc to wszystko w mleku, y piiąc przecedziwszy, także żuiąc w uśćiech ustawnie pomienione naśioná.

Item. Niektorzy bárdzo zalecáią glisty ziemne suszone, y ná subtelny proch utárte, záżywáiąc ich po dwá skrupuły ná raz w wodce z kopru włoskiego, smáruiąc także piersi z tychże glist oleykiem, smáząc ie w oliwie.

Item. Bywa w Aptekach *Spiritus salis armoniaci anisatus*, tego záżywáiąc iest skuteczny.

Iżeliby z nagłego przestráchu, álbo gniewu mátká álbo mámká poalterowána byłá, ná ten czas nie ma dawáć pierśi dźiećięćiu, ále pokarm wystrzykáć, y záraz wźiąć ten proszek. Weś oczek rákowych, olbrotu, oboygá po ćwierći łotá, zmięszawszy záżyć w winie ná trzy rázy.

Item. Dla przyćiągnienia y przymnożenia pokármu. Weś naśięnia hányszkowego, kopru włoskiego, oboygá po ćwierći łotá, kolędru ćwierć łotá, cynámonu, Korali czerwonych

præpárowánych, prószku z glist suszonych, *Cinabaris nativa*, káżdego po iednym skrupule, cukru tyle, ile to wszystko záważy, zmięszay, y daway po ćwierći łotá.

Item. Weś świeżego biedrzeńcu, zwierć, warz w mleku, y przykładay ná pierśi.

Item. Kryształ, álbo żywe srebro nosząc záwieszone ná pierśiách, przyćiągáią strácony pokarm.

Item. Częstokroć z zbytniego fráſunku y áppreкensyey osycháią pierśi, y pokarm w nich ginie, ná te trzebá wźiąć purgáns raz y drugi, potym warz w wodzie koper włoski, czarnuszkę, lukrecyi korzeń przecedziwszy, záżywáć w tym prószku z glist, y oleykiem z nichże smarowáć pierśi.

Item. Niektore białogłowy máią zá rzecz osobliwą záżywáć kámienia tártego, ktory się náżywa *Lapis Galacticus*, álbo *Lac Lunæ*, ná raz puł ćwierci łotá, y więcey, w polewce migdałowey.

Ná opryszczenie Pupillarum, *to iest cyckow.*

WEś Oleyku Liliowego trochę, przyday Tucyey præpárowáney, smáruy tym cycki, á po wierzchu posypuy tucyą, y pápier przyłoż álbo listek bábczány.

Item. Pánie smáruią Pomádą, á ubogie pśim sádłem, álbo máśćią topolową, zmięszawszy do niey trochę śmietány.

Item.

Item. Weś maśći różáney, przyday tucyey. ſmáruy. *Item.* Poſypuy ſámym cukrem, zgoi ſię, álbowiem cukier ſuſzy, y prędko goi, ieſzcze prędzey przydawſzy Tucyey.

Przed dawániem pierśi dziećięćiu, záwſze wprzod obmyć cycki winem ćiepłym.

Ná rożę w pierśiách.

JEżeli ſię roża w pierśi wdáłá, á przytym byłaby gorączká álbo febrá, ná ten czas ſłużyć będą lekárſtwá, poty pobudzáiące. Weś wodki *Cardui Benedicti*, z kwiećia bzowego, oboygá po dwá łoty, ſzczęki ſzczupakowey ráczych oczek rogu ieleniego, káżdego po ſkrupule, zmięſzay, przyday ieżeli maſz iulepu z máczku polnego, day ná noc dla zápocenia.

Do powierzchownego przykłádánia, dobra ieſt ſkorá ze bzu zielona, ktorą zmaczawſzy wprzod w proſtey gorzałce gorącey, z lekká wyćiſnąwſzy, potrząſnąwſzy ſtochmalem, álbo bleywáſem przykłádáć. Albo też kwiát rumienkowy, zmięſzawſzy z otrębámi, álbo kwiát bzowy z mąką, álbo dryakiew zmięſzawſzy z gorzałką, z ſolą álbo máśćią płoſkonkową ſmárowáć, poſypuiąc proſzkiem z korzenia lukrecyey.

Ná zápalenie pierśi, przykłádáią zwyczáynie ſzáry pápier, miodem połmárowawſzy, álbo ptluką ná proch bobr, przydawſzy mąki pſzenney, przywarzáią w mleku, y okłádáią.

Ná zápalenie z wielkim bolem.

WEś korzenia ślazowego, pietruszki, liśćia ślazowego, rumianku, hizopu, polney dryakwi po garśći, kwiátu bzowego, ziela S. Iana puł garśći, rzepy skrobáney dwie garśći, warz w mleku, y przykładay ćiepło, a ieżeliby się ná wrzod zbieráło, co potym poznáć iezeli bárdzo wewnątrz rwie, y strzyka ustáwnie, ná ten czas przykładáć plaster *Demellilото*, álbo *Citrinum*, ktory iáko się robi, znaydźiesz ná swym mieyscu.

Ná zbytni pokarm.

WArz w otćie kmin kramny, y przykładay ná pierśi. *Item.* Smaż w oliwie rzodkiew skrobáną, y przykładay iest rzecz pewna.

Item. Weś iáiec trzy, przyday Szafránu, y wosku uczyń plaster y przykładay, á przytym sokiem bábczánym obmyway pierśi.

Dla przymnożenia pokármu.

POlny Kmin, wszelkim sposobem używány, mnoży pokarm, tákże nasienie Pásternakowe y kopru włoskiego.

Item. Kwiát Lipowy, wárzyć w mleku, przecedźiwszy pić. *Item.* Kopytá krowie z przednich nog ná popioł spal, ktorego używáć, uznasz skutek.

Ieżeliby się w pierśi *Cancer*, to iest rák wdał, otym masz ná swym mieyscu, w Rozdziale o ráku.

Item.

Item. *Ná zápálenie w pierśiách.*

WEś nasienia lnianego utłuczonego, zmięszay z miodem, y przykładay.

Item. Weś łaien gołębich utártych, miodu y wosku, zmięszay nád ogniem y okładay pierśi.

Item. Łayná kozie zmięszay z mąką, y z octem, przywarz, y okładay, rzecz pewna, á ieżeliby się ná Káncer zániosło; przykładay kozie łayno z miodem.

O Gonorrhæi.

GOnorrhæa, to ieſt: *Seminis profluvium*, iedná bywa łáſkáwa, druga *Virulenta*, to ieſt, iádowita, á tá ieſt początkiem y fundámentem dworſkiey choroby, ktorey znáki ſą te. Naprzod ná początku máterya biała, álbo żołtáwa, *è vaſis ſpermaticis*, bez bolu y czućia odchodzi, ták czuiącemu, iáko y śpiącemu, ktora zá czáſem pſuie ſię, y oſtrośći nábywa, meat przez ktory przechodźi w członku náturálnym gryźie y ráni, zkąd bol náſtępuie, y iákoby ſpodem powroz wyćiągniony był uryná wychodzi z wielkim bolem, y rznięćiem, potym náſtępuie cerá bláda, ćiáło niſzczeie, w lędźwiách ſłábość. &c.

Gonorrhæa nie z iedney przyczyny bywa, álbo *à vitio ſpermaticarum partium, intemperiei frigidæ & humidæ quæ vel à cauſis externis tali vi prædictis ut nimia venere, vel ab humorum affluxu, vel à vitio ſeminis ipſius, quando eſt vitioſum, vel acre & calidum*

cum, vel crudum aquosum, & tenue, vel virulentum & malignum, quale in lue venerea contrahitur, vel à spermaticorum vasorum, & testinum imbecillitate ex venenata lue contracta.

Sposoby do leczenia.

PRoste *profluvium seminis* łatwie uleczyć się może. Naprzod kłádąc się spáć, ziedz gałkę muszkátową, nic potym nie piy.

Item. Weś Terpentyny ćwierć łotá, warz ią w wodce rożowey, álbo babczáney, żeby stwárdniáłá, wyimi z wody, przyday *Rhába-barum* tártego ná proszek skrupuł ieden, umięszay, przesyp cukrem, y połkniy pokráiawszy ná káwałki, czyń ták co dźień przez trzy dni, álbo poki nie ustánie.

Item. Bálsam biały *de Copalba* zwány, záżywány z konfektem rożowym stárym, álbo z sokiem pigwowym gęstym, iest osobliwym rátunkiem.

Ieżeliby z gorączki pochodziło, krew z ręki puśćić potrzebá, przytym warz Lukrecyowy korzeń w wodzie, przydawszy skory z drzewá tarnkowego, y kolędru trochę, przecedziwszy piy przez dzień y drugi, nie piiąc piwá.

Item. *Ad Gonorrhaeam simplicem ex effrenata venere.*

WEś Máłmázyi przedniey kwáterkę, włoż másłá, zgrzey, zmaczay chustę, włoż ná krzyże, przytym smáruy oleykiem z gałki Muszká-

ſzkáłowey wyćiśnionym, ieſt rzecz doświadczona ieżeli Máłmázyi mieć nie możeſz, weś winá naylepſzego.

Ieżeli będźie *Virulenta*, álbo dawna, trzebá ćiáło przepurgowáć kilká rázy, potym krew puśćić, iezeli śiły y inne okoliczności pozwolą. potym pić Dekokt, á ieżeli nie dawna, y nie iádowita będzie, może innemi ſpoſobámi niżey podánemi utrzymáć ią: Do purgánſow naylepſzy ieſt *Mercurius dulcis*, álbo *Cinabaris nativa cum refina Ialappæ, & extracto Rhabarbari.*

Item. Weś *Rhabarbarum* przedniego, ná proſzek utártego ſkrupuł ieden. *Diagredii*, gran śiedm, *Mercurij dulcis* gran dźieśięć, Kolofoniey puł ćwierći łota, zmięſzay z konfektem rożowym ſtárym, przeſyp cukrem. y day ná raz pokráiawſzy w káwałki, po purgánſách, zażywáć rzeczy zátwierdzáiących, tákich, álbo podobnych. Weś mięty ſuchey puł łotá, naśienia Sáłaćiánego, Rućiánego, Bábczánego, korzenia Fiałkowego, ſkorek Pomárańczowych, káżdego po ćwierći łotá, Kamfory puł ćwierći łotá, zmięſzay, uczyń proſzek ſubtelny, ktorego záżyway ná noc káżdą po ćwierći łotá, w Emulſycy, to ieſt w mleczku z maku, y z iąder brzoſkwiniowych álbo Migdałow gorzkich zrobionym, z wodką rożową.

Item. Niektorzy w kozim mleku gáſzą ſtal rozpaloną kilká rázy, do ktorego przydáią ſoku Bábczánego, y *Bolum Armenum*, według proporcyey.

cycy, y piią codzień z rána, y ná noc. *Item.* Warz korzeń Lukrecyi, przydawszy korzenia *Tormentillæ*, y Babczánego, piy miásto piwa.

Item. Ossa sepiæ, Bursztyn subtelno tarty, *Gumi Arabicum*, *Bolum armenum*. *Semen agni casti*, *Lactucæ*, *Camphora*, *&c.* ná tę chorobę są bárdzo dobre, á osobliwie *Terra Catechu*.

Item. Weś mięty suchey, Mumiey, Korali czerwonych tártych, Bursztynu, *Seminis agni casti*, káżdego po ćwierći łotá, zmieszay, uczyń subtelny proszek, daway po ćwierći łotá w serwatce, wprzod przepurgowawszy chorego.

Item. In Gonorrhæa virulenta, częstokroc przydaie się zápalenie moszen, ná co rzecz osobliwa Weś Ruty, y liścia Hebdowego, ususz, utrzyy ná proch, warz w otcie y przykładay często odmieniáiąc.

Item. Ieżeli *fluxus seminis* pochodzi z gorącośći wielkiey, dobra rzecz nośić blachę ołowiáną ná krzyżach, często inną świeżą odmieniáiąc, á we wnątrz też záżywáć Emulsyi.

Item. Gonorrhæa virulenta, iáko się wzwyż námieniło, trzebá pić Dekokt, to iest: warz samo *Lignum Guaiaci*, przyday *Lignum Iuniperi*, *Buxi*, *Rad. Liquiritiæ Tormentillæ*.

Na prostą Gonorrhæą, utrzyi gałkę Muszkátową, przyday kádzidłá tártego, y trochę Kámfory, zmięszay z iáiem miękko uwárzonym, záżyi ná noc raz y drugi, uznasz pomoc.

Medycy biegleyśi dáią ná to *Pillulas Burdegalen-*

galensis, czym wiele leczą, y *adsit dolor penis, immergatur in lacte dulci & iniectiones possunt fieri ex lacte cocto cum seminibus Malvæ Cydoniorum, Consolidæ radicis, &c.*

Item. Dla ubogich, weś Kolofoniey ktorą smyczki smáruią puł ćwierći łotá zmięszay z iáiem miękko uwárzonym, day do záżyćia.

Item. Spal skorupy iáieczne, utrziy, daway w serwatce przewarzáney z korzeniem żywokostu, álbo *Tormentillæ*.

Item. Skarki z drzewek Tarnkowych warz w serwatce przecedziwszy piy, á potym dyetę záchoway.

Item. *Rzecz pewna.*

WEś Máśći Topolowey coć się zda zmięszay z białkiem od iáiá, smáruy krzyże, po ná smárowániu posyp, Koperwásem palonym, y ná to pápier przyłoż.

Wewnątrz day gałkę Muszkátową przypieczoną, przydawszy trochę háłunu w iáiu, uznasz pomoc.

Sok z mięty przewárzywszy, ná prostą Gonorrhæą służy piiąc go.

Kto chce więcey wiedźieć, niech czyta Autorow szeroko o tey chorobie piszących, y sposoby do leczenia podáiących, tu dość ná pápugę.

O Zátrzymániu Mieśięcznego odchodzenia.

ZNáki zátrzymánia zwyczáynego, to iest: cerá bláda, gorączká wnętrzna, nog ociężáłość, pod czás nábrzmiáłość, á potym zmnieyszenie bol w krzyzách, ckliwość, &c. Drugie przetrzymánie odchodzenia zwykło przynośić choroby rożne, iáko to Febrę, Leucoflegmátia zwána, Puchlinę. Duszność, Womity krwáwe &c. y im dłuższe przetrzymánie tey expurgácyi będźie, tym trudnieysze stáie się do uleczenia, iáko náucza experientia, że gdy szosty Mieśiąc zátrzymanie trwáć będźie, záledwie uleczone być może, zkąd rożne nástępuią Symptomatá, oczym czytay Autorow.

Leczenie tey choroby záczynáć się ma od upuszczenia krwi z nogi z Sufeny, to iest: z zyły nád sámą kostką, y z powtorzeniem drugiego álbo trzećiego dniá z drugiey nogi, ieżeli śiły pozwaláią, potym dawáć purgánse wolne, tákie, álbo tym podobne.

Weź Poleiu. Lebiodki, Miętki kámienney po sczypćie, korzenia Lubczykowego. Tátárskiego ziela, Selerowego, Pokrzywiánego. káżdego drobno pokráiánych po dwie sczypty, warz to w pułkwarćie wody áż połowá wywre, przecedźiwszy y wyćisnąwszy námocz *Rhabarbarum* kráiánego łot ieden. Mechoácány korzenia dwá łoty, korzenia Ciemierzyce czarney, Senesu,

poło-

po łoćie, Czárnuszki puł łota niech moknie przez noc, názáiutrz, przywarz przecedź, wyćiśniy, rospuść w tym Manny Kálábryny łotow sześć, znowu przecedź, wyczyść białkiem od iáiá, day ná trzy rázy co trzeći dźień zráná ćiepło.

Item. *Wino zápráwne, wielce skuteczne nád inne lekárstwá.*

WEś Máćierzanki, Sawiny, Lebiodki, Miętki kámienney, Poleiu, Bożego drzewká, Máróny, wierzchołkow Centuryey, Piołunku Rzymskiego, káżdego suchego, y pokráiánego po dwie sczypty, listkow *Dictami Cretici* puł łotá, *Rhabarbarum* dwá łoty, Agáryku, to iest: Modrzeiowey gębki, Mechoáki Korzonia Ciemierzyce czarney, Korzenia Kopytnikowego, Senesu, káżdego po pułtorá łotá. Korzenia Lubczykowego, Fiałkowego, Cynámonu zwyczáynego, Gáłgánu, Tátárskiego zielá. *Radices Cyperi rotundi*, káżdego po łoćie, Czárnuszki puł łotá, wszystkiego z grubá potłukszy, włoż do worka námocz w gárcu winá, niech moknie przez tydźień, codźień worek wyćiskáiąc, y znowu zánurzáiąc, potym wyćiśniy worek y odłoż, á w tymże winie námocz znowu w węzełku Mirrhy tártey: Bobrowego stroiu pokráiánego. Boráxu Weneckiego po łoćie, niech moknie, á pod ten czás záżywác tego winá po kwáterce, co trzeći dźień ćiepło zráná, może przycukrowáć, á węzełek co raz wyzdzymáć y zánurzáć,

iest to wolno do pićia przykre, lecz wielce skuteczne ná tę chorobę, z iákieykolwiek przyczyny pochodzącą, choć záſtárzáłą.

Item. Po przepurgowániu iákimkolwiek lekárſtwem raz y drugi, y po krwi upuſzczeniu záżywáć *Elixir proprietatis*, nie kwáśnego ieſzcze ſkuteczznieyſzy dáleko tu opiſány, znaydźieſz go w regeſtrze.

Item. *Pigułki otwierdiące, purguiące, y Mieśiące poruſzáiące.*

WEś *Aloes succotrinum*, *Myrrhy*, *Castorei Diagrediym*, *Trochiscorum Alchandal.* Boráxu Weneckiego, Száfránu, káżdego po puł ćwierci łotá, *Extracti Sabinæ* ile potrzebá, Oleyku Hányſzkowego kropel dwánaśćie, uczyń Maſſę z ktorey porob pigułki máłe, daway ich co trzeći dźień po pięć, mocnieyſzym po śiedm.

Item. Rozmáryn y z kwiatkámi fiałkow żołtych námocz w winie, to wino pij, ieſt pomocne ná świeże zátrzymánie.

Item. Weź Poleiu, Rozmárynu, wierzchołkow Centuryey, Sáwiny, po cztery garśći, Cynámonu łotow ośm. Dzięglowego korzenia. Tátárſkiego ziela, Przeſtępowego korzenia, káżdego po cztery łoty, náśienia, Czárnuſzki Kopru włoſkiego po garśći, wley ná to gorzałki proſtey nie śmierdzącey puł gárcá, winá pułtorá gárcá, námocz przez noc, y przepal przez Alembik, niedoćiągáiąc w przepaláney wodce

námocz

námocz Bobrowego ſtroiu łot w węzełku, nawáy często codzień zráná, może y ná noc po kieliſzku, ieſt bárdzo ſkuteczna, ktoby chciał może ią przez cukier przepuścić gdy ſię przepala.

Item. *Proſzek oſobliwy.* Weś ſtali ſubtelno piłowáney trzy ćwierći łotá, Korali czerwonych prepárowánych ćwierć łotá, Korzenia *Rubium tinctorum* pułtorey ćwierći łotá, Sáwiny, Rozmárynu po ſzczypćie, Boráxu ćwierć łotá, Bobrowego ſtroiu tyleż, zmieſzay, uczyń proſzek ſubtelny, ktorego dáway codźień po puł ćwierći łotá, uznaiz ſkutek pewny.

Icm. *Paſſarium ex Coloquinthida Caſtorea, nigella Helleboro,* albo *arte paratum eſt arcanum.*

Item. Weś Bylice wierzchołkow, rozwierć, przyday trochę Czoſnku: przyłoż ná pępek.

Item. Weś Aloeſu *Succotrinum* zwanego puł łotá, utłucz, zley go ſokiem z Sáwiny wyciśnionym, y uſzuſz, przyday Bobrowego ſtroiu Boráxu, álbo Puryſu Weneckiego, po puł ćwierći łotá, zbiy ná Máſſę, przegniec ią z olcykiem bobkowym, porob pigułki, dáway co dźień po pięć, uznaiz ſkutek nieomylny.

Item. Oleyki, iáko to Burſztynowy, z Sáwiny, z Tátárſkiego ziela, Cynámonowy, Bobkowy, Iałowcowy, z woſku, poruſzáią to zátrzymánie, tákże ſoli z rożnych ziol wyćiągnione, tey áffekcyey ſłużących.

Zioła nayosobliwsze ná poruszenie zátrzymánia Mieśięcznego są te.

BYlicá, Sáwiná, liśćie Bobkowe, Poley, Máćierzanká, Boże drzewko, Miętka kámienna Máieran, Rozmáryn, Lebiodká, korzeń Przestępowy, Tátárskie ziele, Centurya, Rumiánek Rzymski.

Mieśięczne powoley y po trochu odchodzenia podobnemisz leczy się sposobámi, iednák że zrożnych przyczyn pochodźi, rożne też ákkommodowáć się máią sposoby.

Osobliwie służyć ná to służecznie będźi wino záprawne opisáne wzwyż, lubo inne otwieráiące, rozrzedzáiące krew, y czyszczące, oraz poruszaiące krew przetrzymána.

Procz tego, trafia się białogłowom *Mensium decoloratio*, to iest: w kolorze odmianá, kiedy miásto zwyczáynego czerwonego, bláde, inne zielone, zołte, białáwe odchodzą máterye, pod czas smrodliwe, przytym gorączká się czásem odzywa, żołądká bol, potraw obrzydzenie, częste oźiębienia. &c.

Sposoby leczenia. Naprzod ieżeliby chora miáła częste czkliwośći, to iest sposobność do womitow, tákiey dopomoc potrzebá, dawszy ná pobudzenie ich co lekkiego, iáko *Tartari Emmetici* gráno iedno, álbo pułtorá przytym należą medykámentá otwieráiące, rozrzedzáiące krew czyszczące, y purguiące, humory szkodliwe, y zbytnie.

Nátęż-

Náprzykład. Weś Terpentyny Weneckiey puł łotá, wypłocz ią dobrze winem, przyday *Rhabarbarum* przedniego, ná ſubtelny proſzek utártego łot ieden. *Resina Scammonea* puł ćwierći łotá. *Salis Tartari* ćwierć łotá, náśienia pietruſzczánego ſkrupuł, zbiy ná máſſę, y formuy pigułki máłe przyſvp ie proſzkiem Cynámonowym, niech záżywa tych pigułek po pieć co dzień, ſłábſza co trzeći dzień, przytym miáſto piwá, niech piie Dekokcyą táką.

Weś korzenia Szpárágowego, Kopru włoſkiego, Selerowego, Polipodyi káżdego po garśći dobrey. *Rhaponticum* dwá łoty, rogu ieleniego w káwáłki porąbánego dwá łoty, Drzewá Sáſafras łotow ſześć, wierzchołkow Centuryey garść, Szánty białey, Rzepiku, káżdego po puł garśći, Seneſu obránego dwá łoty, Piołunu ná popioł ſpalonego trzy łoty, *Salis Tartari* łot, náśienia Kopru włoſkiego garść, Rodzenkow wielkich dwie gaaśći. Chiny pokráiáney trzy łoty, náley ná noc wrzącey wody gárcy cztery, nákryi dobrze, warz áż trzećia część wywre, przecedźiwſzy wyczyść białkiem od iáiá, y ſchoway do piwnice, piy miáſto piwá przez dwie, álbo trzy Niedźieli, záżywáiąc przytym pigułek, uznaſz pewny ſkutek, gdy záchowaſz dyetę. *Item.* Ieżeliby chorobá świeża byłá, może ſámym lekárſtwem raz y drugi, y trzeći uſpokoić ią. Náprzykład, Weś korzenia Szpárágowego, Kopru włoſkiego, Polipodij, po ſczypćie,

ćie, przyday Wayfztynu białego puł łotá, warz w pułkwarćie wody, áż połowá wywrze przecedź, námocz záraz *Rhabarbarum*, Senesu, oboygá po trzy ćwierći łotá, korzenia Ciemierzyce czarney puł łotá, Mechoáki ćwierć łotá, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedziwszy rospuść Mánny Kálábryny trzy łoty, znowu przecedź, wyczyść białkiem od iáiá, przecedź, y day wypić ćiepło. Dla słábych trzebá trochę mniey káżdego bráć, dla mocnieyszych więcey. *Item*. Krwie pusczenie pomocne iest zwáżywszy okolicznośći choroby, y nátury. Tákże lekárstwá ná potyi sposoby obacz ná swym mieyscu, á osobliwie rog ieleni, álbo Łośi, subtelno utárty z Bursztynem y Mirrhą iest dobry.

Item. W rożnych formách lekárstwá purguiące, iáko w trunkách, w Pigułkách w Morsselkách, w konfektách, w proszkách, może káżdy ákkomodowáć.

Náprzykład. Weś *Diagredij Sulphurati* gran siedm, przyday *Arcani duplicati* gran dźieśięć, day w rosole álbo w mleku, dla mocnieyszych przyczyń.

Item. Przy Purgánsách záżywánie Chiny zráná wárząc ią w mięsnym rosole, przydawszy *Salea* niektore, iáko *Absinthij*, *Cardui benedicti &c.* iest wielce skuteczne ná przeczyszczenie krwi, á osobliwie proszki wiperowe.

Przydáie się tákże Białogłowom *Fluxus menstrualis*

struális inordinatus, to iest nie swego czásu przychodzący, álbo poźniey, álbo poprzedzáiące czás zwyczayny, co pochodźi z rożnych przyczyn, ná ktorych oddalenie trzebá śię reflektowáć leczącemu.

Tráfia śię zwyczáynie álbo z spadku, álbo z uderzenia, álbo z subtelnośći y ostrośći krwi, álbo zeslábienia Máćice, álbo z defektu krwi, álbo z grubośći oneyże, álbo z oźiębienia Máćice. Do uspokoienia tego defektu, naypewnieysze iest wino záprawne do pićia, opisáne wzwyż, tákże *Elixir proprietatis*, krwi pusczenie tákże pomocne będźie, uważywszy przyczynę, tákże kąpieli, záżywánie soli Angielskiey, álbo *Salis volatilis aromatici*, álbo *Salis Cornu Cervi*, álbo *Spiritus Tartari*, *&c.*

O Zbytnim Mieśięcznym odchodzeniu, to iest: o Upławach.

ZNáki zbytniego odchodzenia są iáwne, przytym bywa ápetytu zmnieyszenie cerá bláda nábrzmiáłość nog, czásem y ćiáłá, &c.

Przyczyny bywáią rożne, to iest álbo ze krwi gdy iey będźie wielość, álbo ostrość, y rzadkość, álbo z Máćice wilgotney, álbo gdy śię żyły rosprzestrzenią, álbo gdy śię żyłá ktora przerwie, &c.

Sposoby do leczenia według rożnośći y przyczyn máią bydź odmieniáne, tu śię kłádą w pospolitośći.

LEczenie tey choroby gdy będźie zástárzáła, iest

ieſt bárdzo trudna, á ieżeli przyda ſię białogło-wie podeſzłey w lećiech, prawie teſt ſnieuleczona, daie ſię przytym przeſtroga żeby nie nagle leczyć, powoley zátrzymywáć. Zátrzymuiące lekárſtwá ſą te. Weś náśienia Száleiu białokwitnącego, máku białego oboygá po ćwierći łotá, Kámieniá czerwonego od urázu, Korali czerwonych preparowánych, oboygá po puł ćwierći łotá, Kámfory gran dźieśięć, uczyń ſubtelny proſzek, ktorego daway po puł ćwierći łotá raz ná dźień w winie przewarzánym z kwiátem rożowym, y z korzeniem Tormentilly.

Item. Weś Burſztynu, Smoczey krwi, kámieniá od urázu, Korali czerwonych utártych, náśienia Portuláki, káżdego po ćwierci łotá, korzenia Tormentilli, *Boli armenpor*, káżdego po puł łotá, zmieſzay, uczyń proſzek ſubtelny, daway po puł ćwierći łotá w wodce bábczáney.

Item. Korzenie *Filipendulæ*, to ieſt: Teſznikowe, lubo ná proch utárte y záżywáne, lubo wárząc też korzonki, y piiąc tę polewkę, ma moc oſobliwą do zátrzymánia.

Item. Ośle mleko gáſząc w nim ſtal kilká rázy y piiąc, ieſt pomocne.

Item. Weś kośći człowieczych, ſpal ie iák naylepiey, utrzyi ſubtelno, daway w winie ćierpkim, álbo przewárzonym, z korzeniem *Tormentillæ*.

Item. Záduś Synogárlicę oſkup, uſuſz w piecu żeby śię dálá zetrzeć, utárſzy daway do záżywá-

żywánia. Tákże y popioł z niey ieſt dobry.

Item. Názbieray ſkorek czerwonych z nog gęśich, uſuſz, utrzyi na proch, y daway w piwie, lubo w czym innym.

Item. Ieſt w káżdey Aptece ná to Máść oſobliwa, zwána *Unguentum Comitiſſæ:* ktorą ſmáruią krzyże y w około.

Item. Peſſus ex ſtercore ſuillo cum ſucco Plantaginis & Mucillag: ſem. Cydonior. zrobiony, ieſt ná pomocy.

Jeżeliby z pełnośći krwi pochodziłá chorobá, co potym poznáć, gdy krew z śiádá śię w ſztukách prędko y częſto, ná ten czás dla rewulſyey krew puśćić potrzebá z ręki, y z powtorzeniem, álbo z Sálwátelli wraz z obu rąk, Báńki tákże śiekáne ná wyżſzych częśćiách ćiáłá ſtáwione, wielce pomagáią.

Jezeliby pochodziłá z oſtrośći krwi, co poznáć gdy iey wielce odchodzi y z impetem á ieſt nieczyſta, ná ten czás purgánſe wolne ſłużyć będą mocząc *Rhabarbarum* y *Mirabolanos Citrinos* w wodce Bábczaney wárząc, potym przecedźiwſzy przydáć Syropu z roży ſuchey.

Item. Kąpieli chłodne ſą pomocne, ktore obacz iák śię gotowáć máią między kąpielámi.

Item. Sámo *Rhabarbarum* ná proſzek utárte, y záżywáne w Dekokcyey *Tormentillæ* ieſt ſkuteczne. *Item.* w gwałtownym płynieniu, báńká ná pierśi wielka ſtáwiona pomocna ieſt: Naypewnieyſze iednák *Opiata*, to ieſt *Laudana*, álbo *Tinctura Anodina.*

Item. Niektore záżywáią ná to kámieniá Orlego tártego. Tákże powieśiwszy ná szyi Iáspisz czerwony, stánowi krew, álbo Krwáwnik kámień, ktory często w pierśćieniách bywa.

Item. Spal Gałkę muszkátową, utrzyi, y day w iáiu miękkim, przydawszy trochę Háłunu. grano dwie, álbo trzy.

Máią niektore zá osobliwe doświadczenie náparzáć się nád skorkámi zwierzchniemi z Cybul, upárżywszy ie w winie mocnym, álbo w Máłmázyey, á przytym záżywáią Orlego kámieniá utártego, też w Máłmázyey.

Item. Wyćiśni sok z pokrzyw, náprzykład kwáterkę, przewarz go, przecedź, day ná dwá rázy, iest pewny y z krwáwniku.

Item. Náśienie Kolędru utłucz ná proszek, day w wodce Bábczáney, toż czyni y náśienie Bábczáne.

O Białym odchodzeniu Białogłowskim.

PRzydáie się też Białogłowom odchodzenie mieśięczne białe, ktore náżywáią Medycy, *Menstrua alba*, álbo *Gonorrhæ Mulierum.*

Znáki choroby są iáwne, roznośći zás álbo rozeznánie y przyczyny: kto chce wiedźieć, niech czyta Autorow.

Leczenie tego defektu (ieżeli iest sąm przez się) podobnesz ma być iako y Gonorhæi męskiey. obacz wyżey, ieżeliby zás pochodźiło płynienie máteryey białey ropistey *ex exulcerati-*

one ma-

xae matricis, álbo z inney przyczyny, ná ten czás inákszego sposobu leczenia záżyć potrzebá oczym wiedzą Báby, y ći co do nich należy.

O Wrzodowátych, albo Fluxowátych ránách.

RAny wrzodowáte, álbo fluxowáte, ná rożnych częśćiách ćiáłá wydawać się zwykły, á nayczęśćiey ná nogách, tych rozmáite bywáią rodzáie, álbo rożnośći.

Jedne bywáią wilgotne, z ktorych máterya odchodźi rozna, drugie suche.

Item. Bywáią śmrodliwe, inne śine, inne *Callosa*, to iest twarde, inne nábrzmiáłe, inne zwyrastániem dźiwego mięsá, inne głębokie, *ulcera sinuosa* zwáne, inne w ktorych robaki się subtelne mnożą, tákie názywáią się *Verminosa*, inne *Fistulosa*, to iest: ustáwnie sączy się iák wodá máterya subtelna ostra, inne ktore się suchey żyły dotykáią, á tákie bywáią bolesne.

Sposoby leczenia ákkomodowáć się máią rożnośćiom ich, tu się kłádą wpospolitośći.

NAprzod, ieżeli iest ráná wrzodowáta nie czystá, álbo zárosłá dziwym mięsem wprzod ćiáło purgánsem iednym y drugim przeczyśćiwszy, przykłádáć rzeczy trawiące, y czyszczące, ná co nic lepszego nád plaster pruski, ktory ták się robi.

Plaster Pruski.

WEś Gleyty subtelno utartey łotow sześć, wley do niey octu winnego mocnego kwáterkę, oliwy puł kwáterki, Gryszpanu tártego ćwierć łotá, smász nád ogniem do konsystencyey plastrowey, tym plastrem wyczyśćisz ránę pięknie, álbowiem y czyśći, y záraz goi.

Drugi Plaster osobliwy.

WEś Oliwy stárey łotow sześć, Kolofoniey, wosku żołtego po ośm łotow oboygá. Ołowiu w puł z żywym srebrem w ogniu rospusczonego, y ná prószek utártego łot ieden, Bleywásu, Tucyey utártey, Miniey po puł łotá zmieszay nád ogniem swoim sposobem, będźiesz miał osobliwy plaster ná rány zástárzáłę.

Item. Weś wapná niegászonego káwálec, náley wodą wrzącą, álbo zimną, przystaw do ogniá, wraz, iák się ustoi zley zwierzchu, weś tey wody gárniec, przyday śiárki utártey trzy łoty, warz áż pożołknie; do kwarty tey wody przyday *Mercurii dulcis* ćwierć łotá, dobrze go utárszy, maczay w tym chusteczki, y przykładay, bárdzo prędko suszy y goi, lubo ieżeli by dźiwe mięso było, trzebá go wprzod wytrawić.

A że te fluxowáte rány, bywáią częstokroć ták trudne do goienia, że żadnemi przykłádániámi by nayskutecznieyszemi uleczyć się niedádzą, więc sposob ná zgoienie ich iest nayskutecznieyszy, záżywánie Dekoktu choć też y

proste-

prostego, to iest: wárząc w wodzie drzewo Gwáiákowe, Bukszpanowe, iáłowcowe, Kruszynowe, záżywáiąc przytym wánien suchych, y diety, inni dáią ná zgoienie ich ná Salwácye, co nie od rzeczy, lecz ták przed Dekoktem, iáko y przed Sálwácyami trzebá ćiáło dobrze purgánsámi wyczyśćić, y krew puśćić.

Item. *Plaster osobliwy ná goienie prędkie ran wrzodowátych y świeżych.*

WEś smoły twárdey łotow ośm, wosku żołtego łotow trzy, śiárki, Miniey, Gleyty, Tucyey tártey, każdego po dwá łoty. Gryszpanu łot, (ktory rospulć w otcie) oleiu lniánego co trzebá, zrob máść, iest bárdzo skuteczna.

Item. Weś Gleyty subtelno utártey ćwierć funtá, Gryszpanu ćwierć łotá, octu kwáterkę oleiu lniánego kwáterkę, smaż do konsystencyey wolney, to iest: gdy pocznie lipnąć, álbo gęstnąć, co poznasz kápnąwszy ná zimne żelázo, záraz z Ieymi z ogniá, przyday Kolofoniey álbo szewskiey smoły twárdey trzy łoty Kopersásu upalonego dwá łoty, mieszay áż ostygnie, schoway od potrzeby, iest doświadczona, ták ná świeże rány, ktore od godźiny do godźiny goi, iák y ná stáre, przydawszy mydłá przedniego, będźie wielce służył y ná Podágrę.

Item. Liqvor wielce skuteczny ná rány, ták świeże, iáko y zástárzáłe, bárdzo prędko goiący, czyszczący ránę, służy y ná Podágrę.

Weś

Weś Gliny subtelno utartey ćwierć funtá, Koperwásu palonego trzy łoty, Háłonu puł łotá, Gryszpanu ćwierć łotá, wszystko ná proch utárszy nálcy octu winnego, álbo miodowego, iák naymocnieyszego puł gárcá, warz ná miedziánym naczyniu powoley, áż trzećia część wywre, odeymi od ogniá, iák się ustoi zley zwierzchu, do tego czystego liquoru przyday Antimonium, ná subtelny proszek utártego dwá łoty, *Mercurii dulcis* álbo *Sublimati* łot, niech ták stoi by naydłużey od potrzeby maczay wniey chusteczki y okładay, uznasz skutek, y ná Podágryczne áffekcye, ktorą możesz y stáre *Tophos* w iunkturách ośiádłe uleczyć, albo rospędzić, tym bole oddalić.

Item. Centuryey kwiát, álbo wierzchołki wárząc w wodźie z pod brusa kowálskiego, álbo w winie, álbo w syćie miodowey, y przykłádáiąc ná rány proste y dawne goi ie prędko.

Item. Gdy w ćiele uwiąźnie álbo szkło, álbo żelázo, albo tarń, álbo co innego, ná wywabienie tego z ćiáłá osobliwą ma moc łáyno gęśie świeżo przyłożone.

Item. Boże drzewko z stárym smalcem rostárte y przyłożone, tęż ma moc, y Rák rzeczny żywo rozwierćiány, álbo stłuczony y przyłożony.

Item. Weś żołći wołowey co chcesz przyday tyleż miodu práśnego, y kąkolu ná proch utártego, zmieszay y przykładay.

Item. Czosnek rozwierć, zmieszay z smołą y przykładay.

Item.

Item. Weś kapusty kwáśney, uśiekay drobno, przyſmaż z ſamym ſmalcem, álbo z ſłoniną, przydawſzy łoiu kozłowego, tym okładay rány ſmrodliwe, y trudne do leczenia, nawet y świeże, ogień wyćiaga y goi powoli,

Ná ſtłuczenie gdy ćiáło zaśnieie.

SMáruy máśćią Topolową z winem zmieſzawſzy nád ogniem, ná wierzch kłádz bibułę, álbo włoż do woreczká Roży ſuchey, kwiátu Bzowego, parz ten woreczek w winie y przykładay, y pomádá ná to dobra, tákże mydło z winem, lubo z gorzałką.

Item. Ná prętkie goienie ran zwyczáynych, weś żywokoſtu ſuchego garść, przetłucz, przyday kliiu Stolárſkiego tabliczkę, warz pierwey kliy żeby rozewrzał, potym włoż żywokoſt, warz áż ſię dobrze záklii, przetrzyi przez śito, wley ná rynkę, włoż Smoły ſzewſkiey, iák pięść, łoiu kozłowego káwałek. ſmaż áż do wyſmázenia wilgotnośći, będźie plaſter wyborny ná goienie prętkie rany.

Item. Zołć świnia ná goienie wſzelkich ran ieſt wielce ſkuteczna.

Item. Liſtki Bluſzczu źimnego, *alias* Konradku, warząc w winie przykładáć ná rány, goi ie prędko.

Cukier tákże poſypuiąc nim rány, przydawſzy troſzkę háłunu, prętko goi rány.

Item. Listki Szałwiey z Rożą suchą warz w otćie piwnym, tym okładay rány.

Item. *Balsamus Bori*, ieſt dobry ná rány iáko go zálecáią, tákże Balsam Hiszpáński, ktorego opisanie naydźiesz ná swym mieyscu.

Item. Zgrzey winá z oliwą, maczay chustki y przykładay, służy to ná wszelkie rány świeże, ieszcze skuteczniey gdy S. Janá ziele w winie uprążysz.

Dyminic rożnośći, y sposoby leczenia.

DYminice názywáią się *Bubones*, to ieſt wydáiące się guzy z zápaleniem ná glándulách, pod pachámi, iáko ná słabiznách. Te bywáią rożne, to ieſt álbo wydáiące się *Symptomatice*, álbo *Crytice*, inne wydáią się w málignách, álbo w Powietrzu. álbo w dworskiey chorobie, czásem tez obrácáią się w Fistuły nieuleczone.

Sposoby do leczeniv

JEżeli się zrázu ma *Bubo* do zbieránia. rzecz ieſt dobra, iezeli leniwo, osobliwie w Powietrzu, rzecz ieſt niebespieczna, dla pomagánia prędkiego zbieránria, ieſt osobliwy Plaster, y Oieiek *Sulphuris Rulandi*, y inne rozmáite máśći, plastry, tákże przykłádánia gołębi. álbo kurcząt żywo rozerzniętych, także przykłádánia cybule pieczoney z łáynami kurzemi świeżemi, álbo z dryakwią.

Item Ná zbieránie prętkie zwyczáynych Dyminic. Weś wosku żołtego łotow sześć, żywice

wice ſoſnowy lubo ſwierkowey łotow trzy, łoiu kozłowego łotow dwá. Szpiku bárániego lubo ćielęcego łot ieden, ſpuść w kupie nad wolnym ogniem. rozwierć cybul dwie pieczonych, zmieſzay y przykładay, prętko ſię pod tym zbierze.

Jáko leczyć w powietrzu, álbo w dworſkiey chorobie, naydzieſz ná ſwych mieyſcách.

O Cyrkách.

CZyrek názywa ſię *Furunculus*. álbo Dothnień, ſą wrzodki máłe iák gołębie iáia, kończáte ná wierzchu máiącę drzenie. tákie wydáią ſię ná rożnych mieyſcách ćiáłá. nie ſą ſzkodliwe, prętko ſię zbieraią, z ktorych gdy drzeń wyidźie goią ſię, ná leczenie ich ládá Pláſter ſłużyć może, ſamá żywicá z woſkiem z łoiem kozłowym roſpuśćiwſzy będźie dobra do przykładánia.

Parotis. ieſt guz zá uchem, to ieſt zápalenie *glandularum*, około uſzu, rożne bywáią, iedne wydáią ſię *crytice*, drugie *Symptomatoce*, iedne bez gorączki, drugie z gorączką, á te bywáią niebeſpieczne, inſze iádowite, inſze w powietrzu wydáiące ſię.

Spoſoby leczenia iáko y Dyminic, oſobliwie máią ſie przykłádáć plaſtry odmiękczáiące, ſpoſobiące do zbieránia, ná poty też dawáć ſię máią rożne lekárſtwá. iáko *Pulvis Pannonicus*, oſobliwie gdy ſię wyda táki guz w go-

rączce iákiey znáczney, krwie też upuszczenie dla rewulsyey bywa potrzebne, plastry do przykłádánia mogą służyć, *De Achilon simplex* , *Mollificans Venetorum* , *Diasulphuris Rulandi* , y inne , osobliwie ktoreby iad ná wierzch wyciągáły , y do zśierániá sposobiły.

Zanokcice , Zowią się *Paronychia* tę łátwie káżdy uleczyć może, záżywáiąc ná nię osobliwie *Cerumen*, to iest z uchá máteryey: ktora tam záwsze rodzi się. tą posmárowawszy káwałek skorki Wegorzowey przyłożyć często odmięniáiąc.

Perniones, Są wyrosliny. álbo twárde guziki zimie, od zimná wielkiego , ná pálcách u rąk, y nog, y ná piętách wyrastáiące, te bywáią boleiące y świerzbięce, pod czás długo trwáią, y choć lećie znidą, znowu się ziemie wydáią.

Sposoby leczenia. Weś mleká , warz w nim Rozmáryn, y Bobek tym letnio okładay.

Albo weś Rzep kilká zmárzłych , warz ie w wodzie długo , tą wodą okładay maczáiąc chustki w niey.

Albo warz suchą Rzepę w ługu iák naydłużey, odley , nákráy do polewki mydłá , przywarz , y okładay, ieszcze lepiey gdy przydasz Koperwásu tártego.

Carbunculus , Iest krostká iádowita, znáki iey są te: Krostá nagle wydawáć się zwyklá , czarna , álbo popieláta , ktora w krotce obraca się w Dyminice, ktora bywa okrągła, y kończáta,

boleiąca, paląca iako ogniem, y ten bol y palenie ku nocy bárdziey śię wzmaga, y w około ćiáło zápalone śiepa y pali, á przytym gorączká ckliwośći, womity, śerca drżenie, mdłośći, szaleństwo.

Sposoby do leczeniu. Naprzod ieżeli śię wyda á potym prętko ginie, to iest: wewnątrz śię kryie, táki uleczyć śię niemoże, álbowiem znáczy śmierć pewną, tákże gdy będźie czarny, y ná mieyscu bliskim śercá, albo innego członká pryncypálnego, iest niebespieczny.

Łátwieyszy de uleczenia czerwony, máły choć ich kilká będźie: Sposob leczenia ten, álbo podobny. Naprzod krew puśćić zaraz zrázu, purgensę mieyscá niemáią, chybá Enemá.

Item. Kárbunkuły w około pusczádłem pośiekáć, áby krew zbyt iadowita odeszłá, potym przykładáć medykámentá chłodzące y wyćiągáiące, obmywszy wodą z solą mieyscá pośiekáne, do przykłádánia zrázu, uwarz iabłko w otćie Rozowym, rozetrzyi y przykładay odnawiáiąc, potym przykładay polną Dryakiew, wárząc w mleku, potym przykładáć plastry wyćiągáiące, żeby iako naylepiey máterya odchodziłá, do czego są plastry, osobliwie *Dia-sulphuris Rulandi, Emplastrum mágneticum, Mirabile cum Antimonio, &c.*

Item. Weś Rzadkwie utrzyi ná tárce, przyday trochę octu rożowego y przykładay.

Item. Przydáie śię też Kárbunkuł bez krosty, inny

inny z kroſtą, ktory potym poznáć, naprzod ćiáło swierzbi, potym záraz iedná álbo kilka wydáie ſię kroſt, podobne do proſa, ktore gdy ſię pootwieráią, uczyni ſię rana wrzodowáta iádow'ta.

Inny Kárbunkuł bywa powietrzny, to ieſt, w powietrznych gorączkch wydáiący ſię, to ieſt znákiem niebeſpieczeńſtwá znacznego.

Herpes, álbo *Formica*, málo ſię rozni od Roży. Znáki ſą te podobne, nábrzmiáłość ſzeroka, twarda, bol y pálenie, ktore okrągło ſię roſchodzi, á po wierzchu wydáie ſię kroſteczká máła, ná co naylepſza ieſt wodá wapienna do przykłádánia, álbo gorzałká z Kámforą, álbo *Laquirinum*, to ieſt w oćcie wárząc Gleytę, Bleywas, przydawſzy trochę Hálonu y Kámfory.

Albo warz Rdeſt, y iezynowe liscie, w wodzie w puł z winem y przykładay.

Tráfia ſię też *Herpes exedens*, álbo *Ferus*. to ieſt ćiáło pſuiący, ták wſzerz, iako y w głąb. y długo trwáiący, ná tákim wydáią ſię kroſtki ſuche.

Pryſcze po ciele wydáiące ſię, názywáią ſię *Philictena*, ſą podobne owym ktore ſię ná wodzie czynią od deſczu, á gdy ſię otwieráią wychodzi z nich wodniſta máterya żołtáwa.

Leczą ſię purgánſami, ieżeliby znáczne y wiele tego było po ciele, potámi, ná wierzch przykłádáć ług mocny z dębowego popiołu zrobiony, przydaiąc do niego oleiu lnánego, dobra ieſt y gorzałká proſta, álbo *Lac virgineum*,

śmietá-

śmietáná z máścią Topolową zmieszána, tákże iest skuteczna.

O Ciężkim rodzeniu,

CIężkie rodzenie názywa się *Partus laboriosus*, ktore pochodzi álbo z przyczyny Mátki, ták powierzchownych, iáko y wnętrznych álbo z przyczyny dźiećięćia, gdy álbo będźie słábe, álbo nie swoim sposobym wychodzi ná świát. Do prętkiego porodzenia morduiącym się Białogłowom podáia się sposoby rożne, osobliwe y doświadczone:

Naprzod twierdzą niektorzy, że białogłowa morduiąca się, gdy weźmie do ręki Mágnes kámień y trzyma go, prętko płodu pozbędźie.

Y to twierdzą że przywiązány Koral do udá pomaga do łátwego porodzenia. Y to pewna. Day biołogłowie morduiącey się od inney białogłowy pokármu wypić z kwáterkę lubo mniey rzecz częstokroć doświadczona.

Item. Weś Bylice, włoż do workà, ktory przywarz w wodźie, trochę go wyśiącywszy, przyłoż ná żywot.

Item. Weś Cynámonu, Száfránu, Mirrhy, káżdego po trosze, utrzyi subtelno, day w mleku álbo w winie.

Item. Podkurzánie koźiemi rogámi, wielce skuteczne iest, tákże Galbánem.

Item. Weś Wątrobę Węgorzá y z żołćią nie maczáiąc wodą, ususz, gdy potrzeba utrzyi ná

prosżek day ná raz iák naparitek w winie, iest rzecz pewna.

Item. Weś naśienia Pokrzywiánego łyszkę, przetłucz, warz w winie, przecedz, przyday do tego winá, Cynámonu tártego ćwierć łotá, Száfránu quintę, Mirrchy trochę, zmieszay, day wypić. *Item.* Weś Ołbrotu puł drágmy, zmieszay z ćiepłym mlekiem álbo winem, day wypić.

Item. Weś łáyná Jastrzebiego, ususz, prześiey subtelno, weś onegoż puł ćwierći łotá, Bursztynu Białego tyleż, dáway w winie.

Item. Naśienie Orlikowe zażyte, ná to iest pomocne.

Item. *Proßek Pewny.*

R. Succini præ. scrup. sem. Boracis venetæ gr. 6. Myrrchæ gr. 5. f. pulvis. day ná raz w winie.

Item. Sal Succini Volatile, iest nad inne skutecznieysze.

Item. Orli kámień ták zážyty, utársży ná proszek iako y przywiązány do nogi, ma pomagáć iáko o nim twierdzą.

Ná morzyská y bole w żywoćie, ktore się przydáią często po porodzeniu proßek doświadczony.

WEś korzenia żywokostu drágmę iednę, iądrek z kostek Brzeskwiniowych, Gałki muszkátowey, oboygá po dwá skrupuły, Ambry szárey puł skrupułu, zmieszay ink nayśubtelniey day ná raz trzećią część w rosole kurzym, lubo cię-

bo ćielęcym, iezeliby była, gorączká, ieżeli nie masz, day w winie, powtorz ieżeli potrzebá.

Item. Uwarz iáiec kilká twárdo, rozwierc ie w donicy z wieprzowym smalcem, przyday soku z Bylice, y kminu kramnego ná proch utártego, przysmaż, rozłoż ná chuście, obłoż żywot.

Gdy się mieysce zátrzyma po porodzeniu.

WEś korzeniá Dyptanu, Sáwiny, Bobrowego stroiu, káżdego po iednym skrupule, to iest co dwádzieścia ziarn pieprzowych záważy, przyday mirrchy, Szafránu, oboygá po śiedm gran, utrzyi ná subtelny proszek, rozdziel ná dwá rázy, day iednę połowę, w winie, álbo w wodzie Poleiowey, drugą połowę w godzine, á pod ten czás gdy záżyie dáć chorey proszku kicháiącego zeby kichnęłá, choć Konwáliey tartey.

Item. Rzecz doświadczona ná wielu Weś iák nayświezszego łáyná końskiego, rozłoż ná chuście przyłoz ná żywot, á chora niech się rusży z łozá y przeydzie ieżeli można.

Item. Weś Sáwiny, Bylice po dobrey szczypćie, warz w winie, przecedz, przyday Mirrhy tartey, Bursztynu utartego, oboyga po puł ćwierći łotá, przycukrowawszy day wypić.

Item. Weś Bylice, Sáwiny, Gorczyce, Kminu kramnego, łáyná gołębiego, káżdego zarowno, włoz do worká, ktory parz w winie, álbo w wodzie, y przykładay ná żywot.

Item. Oleiek Sáwiny ná to iest bárdzo do-

bry, tákże Borsztynowy, z Tátárskiego ziela záżywáiąc ich po kilká kropel. oleiek Cynámonowy tákże dobry, tákże smárowánie żywotá, oleykim Bobkowym pomocne iest.

O Fałszywym zástąpieniu.

FAłszywe zástąpienie Medycy názywáią *Mola*. Znaki fałszywego zástąpienia. Naprzod przed czwartym Miesiącem nieda się ták łátwo rozeznáć, wdałszym záśię cztermá osobliwie dochodźi się znákámi, Naprzod *Motu*, to iest: ruszaniem się ktore iest nie zwyczáyne, gdy białogłowá pocznie, ále niby drżące, y gdy się ná ktory bok położy, czuie ćiężár iák kámień. Powtore. *Figura & mole uteri*, to iest wielkośćią y ksztáłtem zywotá, álbowiem w fałszywym zástąpieniu cáły żywot podnośi się, nie iáko w prawdźiwym zastąpieniu nád pępkiem. Potrzećie, *Lactis defectu*, to iest: że w pierśiách pokarm niebywa choć pełne pierśi, iednák w nich nie pokarm, ále máterya nieiáka wodnista zostáie, ktora potym niszczeie. Poczwarte *Symptomatibus*. to iest: rożnemi áffekcyámi, iáko to oddech ćięszki, bole w paćierzách, y w słábiznách, &c.

Sposoby do leczenia.

NAprzod naypotrzebnieysze iest krwi pusczenie y z powtorzeniem z nog, ieżeli białogłowá nie słába, y krwistey komplexyey.

Powto-

Powtore ſtáráć ſię áby mieſięczne odchodzenie poruſzyć przez medykamentá należyte, oczym małz ná ſwym mieyſcu ſpoſoby. Przytym należą purgánte mocne, oſobliwie *ex Mercurilibus.*

Item. Weś korzenia Dyptanowego drágmę iednę, naśienia Fiałkow żołtych ſkrupuł ieden Kopytniku, Sáwiny, oboygá po puł ſkrupułu, wszyſtko ná ſubtelny proſzek utárſzy zmieſzay, day ná trzy rázy w winie.

Item. Kopytnik z korzeniem, oraz y z Sáwiną wárząc, przecedziwſzy dáiąc pić pod miárą potężnie wywodzi ták *molam*, y iáko y mártwy płod.

Powierzchowne przykłádánia rożnych Plaſtrow, zioł, Máśći, iáko *de Altanita*, Smárowánia, Kąpieli, nieco dopomagáią do pozbyćia złego.

Oſtatni ſpoſob ieſt *Chirurgicá operatio*, o czym czytay kto chceſz Authorow.

O Niepłodnośći.

Niepłodność názywa ſię *Sterilitas*. Niektore białogłowy máią ten defekt z nátury, á tákie zwyczáynie nieznáią mieſiącznego odchodzenia, drugie bárdzo máło, lecz oprocz tego z innych przyczyn, ták z ſtrony żony, iáko y mężá może bydź przyczyná, o czym nieprzyſtoi áby káżdy miał wiedzieć.

Spoſoby do leczenia rożne powinny bydź, to ieſt

to ieſt według rożnosci przyczyn, ktorych ieſt bárdzo wiele, tu ſię tylko kładą w poſpolitości niektore.

Naprzod ieżeli z przyrodzenia ieſt niepłodnosc, tákiey rádzić niemożna, z innych záś przyczyn temi lubo podobnemi miárkuiąc ſię po przyczynách, poradzic ſię może ſpoſobami Naprzod purgánſe, krwi puſczenie, oneyże czyſzczenie, lubo przez poty, lubo przez inne ſpoſoby, wánny z rożnemi ziołámi, podkurzánia, náparzánia, &c. miárkuiąc ſię według rożnośći przyczyn, pożyteczne ſą.

W poſpolitośći ſą te ſkuteczne.

NAprzod wielu poważnych Medykow zálecaią wodę tę ktora wychodzi z uſt koniá nie kaſtrowánego, ná ten czáś gdy pije záraz podſtáwiwſzy naczynie, wziąć tey wody y dáć wypić niepłodney białogłowie.

Item. Ziele, ktore ſię názywa kotcza miętą, częſto ſię podkurzáiąc, czyni ſpoſobność do poczęćia, ieſzcze ſkuteczniey będzie gdy przydaſz náſienia kąkolu y kádzidłá.

Item. Częſto przykłdáiąc tám gdźie należy worek nápełniony Czárnuſzką tłuczoną, pożyteczno ieſt.

Item. Serzyſko Záięcze, ták do używánia, iáko y do ápplikowánia, ieſt pomocne.

Item. Częſte podkurzánie ſię rozmárynem, tákże drzewym *Lignum aloes* zwánym, wielom pomaga.

Proſzek

Proßek wielce ſkuteczny.

WEś Gałki muſzkátowey, Kubebow, Cynámonu, Gwozdzikow, Galgánu, Máſtyxu Pieprzu długiego, korzenia liſich iaiek, *Doronici*, *Caſſia lignea*, náśienia pokrzywiánego káżdego po ćwierći łota, *Rad. Cyperi rotundi*, *Seſeleos*, kotczey miętey, kwiátu Rozmárynowego *Teſticulorum vulpis ſiccat*, káżdego po dwá ſkrupuły, wſzyſtko utłucz ná ſubtelny proſzek, ktorego záżywáć co dźień z ráná y ná noc po puł drágmy w winie.

Náyduie śię ná ten defekt wiele między ludźm rozn ych lekarſtw, iednák káżdy chcący dobrze poradźić, ma śię dobrze reflektowáć ná przyczyny, ktore oddaliwſzy, łátwo uleczony bydź może.

Item. Záżywánie codźienne Sucholaty, pomocne ieſt.

Item. R. Rad. Satyrionis drach: 2. *Sangvis Paſſerum exſiccáti drachm.* 1. *Cinamomi ſcrup.* 1. *fiat pulvis* tego proſzku niech záżywa codźień po iednym ſkrupule w Succoláćie, álbo w winie.

De Morbo Virgineo.

MOrbus Virgineus, álbo *Febris alba*, ieſt chorobá ktora Pánny pod czás infeſtowáć zwykłá. Znáki iey ſą te. Naprzod cerá blada, ku zielonośći ćiągnąca, głowy bol, czáſem rozumu pomieſzanie z zbytniey melancholiey, oddech ćięſzki, ſercá drzenie, Gorączká rożnemi czáſámi odzywáiąca śię, żołądká rożne áffekcye

potraw

potraw obrzydzenie, á u niektorych zbytnia chęć ku iedzeniu rzeczy niezwyczáynych y obrzydliwych pod czás niektore nápadáią womity, bokow rozdymánia, odrzygánia. ćiáłá ociężáłość, y słabość, &c. Te iednák z náki nie u wszystkich iednákowe bywáią, lecz odmienne. Przyczyny pomienioney choroby, bywáią rożne, to iest, álbo pełność humorow, álbo mieśięczne przetrzymánie, álbo iedzenie rzeczy niezwyczáynych, y zdrowiu szkodliwych, iáko krydy, wapná, węgla, &c. także pićie Octu, y innych liquorow szkodliwych, álbo z obstrukcyey wątroby, álbo Sledźiony, álbo innych meatow.

Sposoby do leczenia.

JEżeli chorobá świeża, niezástarzáła iest, na ten czás należy naprzod krew puśćić z nogi ná kostce, przytym należą purganse, *Digestiva aperitiva*, naybárdźiey stáráć śię áby mieśięczne odchodzenie zátrzymáne otworzyć, o czym masz sposoby ná swym mieyscu. Dobry iest osobliwie ná tę áffekcyą *Pulvis Catheticus Quercetani*, záżywáiąc go codźiennie w wodce Cynámonowey z winem przepaloney, kwáśnych potraw strzedz śię máią tákie chore.

Purguiące lekárstwá lepsze są w trunkách, á niżeli w innych formách. Náprzykład, weś korzenia Páprotki dębowey, *Polipodium* zwáney, zgrubá przetłuczoney łot ieden, Wáyszty-

nu bia-

nu białego połtory ćwierci łotá, warz w puł kwárty wody áż połowá wywre, przecedź, námocz w tym Seneſu obránego trzy ćwierći łotá, *Rhabarbarum*, ćwierć łotá, Czárnuſzki ſczyptę, niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz, przecedź, wyćiśni, przyday Mánny Kálábryny łotow dwá, iák ſię rozpuśći, wykláryſikuy białkiem od iáiá, przyday Boráxu Weneckiego gran śiedm, day ćiepło wypić, iednák dla ſłábszych trzebá mniey bráć Seneſu y Manny, dla mocnieyſzych więcey.

Aperitiva tákże máią bydź, obacz w zátrzymániu Mieśięczney choroby, tákże w obſtrukcyách wątroby, álbo Sledziony, y ná rożnych mieyſcách masz tego dość, tu ſię dla ſczupłośći opuſzczcią.

Item. Do częſtego záżywania dobry ieſt Bálſam czarny, *Balſamus peruvians*, zwány, tákże *Elixir proprietatis cum Eſſentia Rhabarbari & Caſtorei, Elyxir vitæ*, y inne.

O Záduſzeniu Máćicznym.

ZAduſzenie Máćiczne, názywa ſię *Suffocatio uterina*, álbo *Hyſterica paſſio*.

Znáki náſtępuiącey choroby, naprzod ćiáłá cáłego oćiężáłość, y oſłábienie, oſoliwie w nogách ſię wydáiące, twarz bláda y ſmutna, ckliwośći ná żołądku, podczás y womity częſte przypadáią, tęſkliwośći, potraw obrzydzenie, y po żywoćie przelewánie ſię, y hurkotánie, co nie záwſze bywa. Znáki

Znáki ſamego Pároxyzmu

NAprod lekkie nápadáią mdłośći, w pulſie odmiáná, ćiáłá oziąbienie, boiazń y deſperácya, uſtá ták ſię śćiſkáią, że zda ſię iakoby ſię chora udůśiłá, oddech bárdzo cięſzki y tłumiący ſię, niektore obaczywſzy ſię, wiele gadáią nie dorzeczy, gniewáią ſię, y inne znáki pomieſzáney fantázyey pokázuią po ſobie, niekiedy przypada ſtrętwienie, álbo zmartwienie że nagle upada, iákoby zápomniáłá o ſobie leży bez zmyſłow, z ták máłym oddychániem, że ſię zda bydź umárła.

Rożni ſię tá chorobá od Epilepſiey, od Apoplexyey, od nagłey mdłośći *Syncope* zwáney, znákámi oſobnemi przy tychże chorobách opiſanemi, tu ſię dla krotkośći opuſzczáią.

Przyczyná tey choroby ieſt *Vapor malignus, tenuis & ſpirituoſus*, w iednym momenćie ciáło przenikaiący, y máterya oſobliwym ſpoſobem w máćicy ſkorumpowána. lubo ſámá przez ſię, lubo z przyczyn powierzchownych, iáko z zápáchu rzeczy pachniących, Pizmá, Zibetu, Ambry, álbo co podobnego, z zlęknienia ſię, z gniewu zbytniego wzbudzona, y do wyżſzych częśći nie tylko przez veny y árterye, ále y przez táiemne *ſpiracula* przechodząca.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod ieżeli tá áffekcya przyda ſię białogłowie podeſzłey w lećiech trudna bywa do lecze-

leczenia, y częstokroc niebespieczna. Ieżeli się przyda ciężárney białogłowie, bywa częstokroć przyczyną poronienia, ieżeli rodzącey, ciężkie rodzenie spráwuie.

Item. Ieżeli w tey chorobie oddech nie bárdzo się tłumi, y pároxyzmy nie często się odżywáią, są znaki dobre.

W pároxyzmie temi sposobámi rátowáć się ma choruiąca Naprzod zálecaią wielu Medykow pas ze skory Ieleniá w ten czás zábitego kiedy się z sámicą złączy, ktorym ma bydź opásana chora ná gołym ciele. Potym należą *Ligatura*, to iest ściągánia, álbo wiązánia, ścierania mocne, áż skorá sczerwienieie, zá włosy tárgánia, okurzánia pierzem kuropátwim, álbo końskiemi kopytámi, skorą węgorzową suszoną *Assą Fetidą*, *Oleo Tartari Fatido* lubo tym, lubu owym, co kto mieć może do wąchánia, naylepsze iest *Oleum Tartari*, wiązáć się máią niższe części, nogi osobliwie, tákże ścierania bioder.

Item. Enemy wiátry rozpędzáiące, są bárdzo pożyteczne, tákże pomocne są ápplikácye, báńki ná sucho, osobliwie ná udách y ná łystách, potym y ná łonie. *Item.* Pachniące rzeczy, iáko Zybet z oleykiem muszkátowym, wkładáiąc tám gdzie należy *ad pud.* *Item.* Do wnętrznego záżywánia dáią pospolicie oleiek Bursztynowy, kwiát z orzechow włoskich suszony, y ná proszek utárty, *Castoreum*, álbo

Essentia Castorei, *Species Dia iovis Mynsichti*, iest ná tę chorobę osobliwe *Arcanum*, *Extractum Sichenum*, *Essentia granorum Chamaeactcis* tákże służą *Emplastra matricalia* ktore naydziesz ná swym mieścu. Osobliwa też ná to *Facula Bryonium*, do wnętrznego záżywánia procz pároxyzmu.

Pulvis Histericus expertus.

R. *Verrucarum ad genua Equorum adnascentium verno tempore collectorum uncias duas*, *Assa fœtidæ*, *Cornu & ungularum Hirci ad drachm*: 1. *fiat pulvis pro suffumigio per infundibulum ad colum uteri*. służą do tego y *Pessus uterini*, *Pulvis seu Fragea Hysterica*. Do wnętrznego záżywánia, ktory naydziesz ledwie nie w káżdey Aptece.

De Furore Uterino.

Furor uterinus, iest szaleństwo, białogłowom przydáiące się, z iákiey przyczyny, wiedzą mądrzy, o czym nienależy káżdemu wiedzieć.

Znáki choroby zwyczáyne są te. Iednych nápada smutek, z kąd milcząc tłumią w sobie ápetyt zły, inne wiele gadáią, inne się ustáwnie śmieią, drugie płáczą, gniewáią się, y inne znáki álbo ákcye nieprzystoyne wypráwuią.

Sposoby do leczenia. Naprzod ieżeli będźie krwistey komplexyey, zaraz trzebá krwi upuśćić, przytym należą purgánse, tákże rzeczy chłodzące, ták do używánia, iáko y do przykłádánie, tákie są *Lactuca portulaca*: *Nymphaa*,

Umbilicus veneris vitex, Ruta, Cannabis, Camphora Cicuta. Sposobne tákże ſą kąpieli chłodzące, wárząc korzenie Grzybieniowe, to ieſt Liliy wodnych, wodká z Liliy białych polna w wodzie, do picia ieſt bárdzo ſkuteczna, tákże wodká Ruciána, z kwiátu Grzybieniowego. &c. Ze ſię rzadko przytráfia tákowa chorobá, ktorey niezrozumieiącemu Medycyny trudno poznáć, Medyk záś łátwo ią poznáć może, záczym też y lekárſtwá wynaydzie do uleczenia iey ſpoſobne.

O Podnoſzeniu ſię Mácicznym.

BYłá ſtárodawnych Medykow opinia, ktorą y teraz niezupełni Medycy trzymáią, iákoby *Matrix* miáłá ſám y ſam chodzić po żywocie, podſtępowáć pod żołądek y owſzem áż do uſt co ieſt wielki fałſz, álbowiem *Matrix* ieſt przyroſła czterema ligámentámi do krzyżow *adpudendum*, záczym żadną miárą z mieyſcá ruſzyć ſię niemoże, chybá nábrzmieć rozſerzyć ſię gdy ieſt *fœtus*, álbo humor iáki, lubo co inne go, iáko to *Mola*, to ieſt fałſzywy płod, álbo krew ſpiekła, álbo wodá. &c. Wapory iednák z niey wychodzące rozchodzą ſię po rożnych częśćiách ćiáłá, oſobliwie wyżſzych, że záś po żywoćie tu owdzie przechodzi ſię kłąb álbo niby guz iáki, to nie ieſt *Matrix*, ále álbo *teſtes* álbo *vas canum*, co nazywáią niektorzy *Globum Fullopinum*, więc *pro imaginario morbo nullum datur medium.*

O Zátrzymániu Vryny, o Kámieniu, o zbytnim odchodzeniu uryny, zwłaszczá przez sen dźiećiom się przydáiących defektách.

URyny ták zátrzymánie, iáko y zbytnie odchodzenie, nietylko podeszłym, ále y dźiećiom są pospolite defektá.

Zátrzymánie uryny dźiećiom się przydáiące, nietylko bywa z okázyey kámieniá, ále też *à viscosa materia* zátykáiącey meaty, przez ktore uryná zwyczáyny przechod ma.

Iednákże dźieći, y sáme niemowlątká nie są wolne od kámieniá, co się iáwnie wiedźieć dáie w dźiećiach w kilku dni od národzenia, kiedy pieluchy częstokroć piáskiem czerwonym zászpecone bywáią, u rośleyszych tákże często bárdzo pokázuie się w urynie sedyment gruby, piászczysty biały, czego przyczyná pospolita, to iest, gdy pokarm álbo inne potráwy do rodzenia kámieniá, y kliiowátey máteryey sposobne pomieszáne będą *cum spiritu volatili*, łatwo kámień urodźić się może, należy do tego dźiedźiczna dyspozycya, to iest z Rodźicow ná dźieći spadáiąca chorobá, y inne pártykulárne przyczyny. Uryny niezátrzymánie dźiećiom się przydáiące, nayczęściey przydáie się z osłábienia, álbo rozprzestrzenienia muszkułu *Spincter* zwánego, dla zbytniey ostrośći, álbo gorącośći uryny dźiećiom zwyczáyney, ktory defekt zá

czásem

czásem obraca się w zwyczay, że w łożku ryby łowic zwykły.

Progn: Kámień w pęcherzu zostáiący dziecinny, ieżeli zá w czásu lubo przez Medykámentá, lubo przez wyrznięcie pozbyty nie będzie zá czásem większy rośnie, y w dalszym wieku o śmierć przyprawi.

Nerkowy zás nie ták iest niebespieczny y łátwiey pozbyć się może.

Uryny zátrzymánie pochodzące *à Viscosa materia* iáko też y zbytnie odchodzenia są łátwe do uleczenia.

Sposoby do leczenia.

CUratia zátrzymánia uryny, należy ták ná wnętrznych iáko y ná powierzchownych medykámentách, ná co trzebá mieć osobliwy respekt naybárdziey w niemowlątkách, áby *mucaginem acidam* rozrzedzáć, y kámyki álbo gliazek wyprowadzáć. Ná co z wielkim skutkiem w tákowych defektach dawáć się ma Bursztyn biały subtelno utárty, według lat miárkowáć wielość do dawánia, náprzykład. Weś Bursztynu białego ná subtelny proszek utártego skrupuł ieden, oczek rákowych gran sześć, zmieszay, day w mleku álbo w wodzie w ktoreyby pietruszká wrzáłá, dla niemowlątek dość połowá wzwyż opisaney miáry.

Item. Weś korzenia Slazowego, to iest Slazu zwyczáynego ktory wysoko rośnie, *Althea* zwány, wykopánego w iesieni, ususz, utrzyi subtel-

ſubtelno, day wczymkolwiek ná raz puł náparſtká, dla rośleyſzych więcey, uznaſz ſkutek nieomylny, álbowiem y urynę pędzi, y piaſek álbo kámyk wyprowadza, ieſt doświadczony.

Item. Weś ziela *Conſolidæ regalis*, to ieſt oſtrozki, przewarz w wodzie dobrze, przecedź, daway tedy owedy po łyſzce, rzecz pewna.

Item. Krew kozłowa uſuſzona y utárta zádawána lubo w mléku, lubo w pokármie, lubo w wodce wiśniowey ieſt pomocna.

Item. Dla roſleyſzych do záżywánia pożyteczna ieſt dekokcya *ex Radicibus Apij, Petroſſelini, Ononidis, Aſparagorum, Fœniculi Ruſci*, wraz wſzyſtko wárząc y daiąc pić. Oprocz tego może ſię też dawáć *Spiritus ſalis* po kilká kropel, álko w dekokcyey, álbo w wodce Trybulowey álbo Slazowey, álbo Poziomkowey.

Item. Naſienie Licopodyey, to ieſt wilczey ſtopy ná proſzek utárte y záżyte, wielce, ſkuteczne ieſt, Pożyteczne przytym ſą kąpieli, do ktorych te ziołá należą *Radix Ononidis malva, Althea, Parietaria, Cerefolium, Chamomilla &c.* po kąpieli ſmárowáć krzyże, y łono *Oleo Scorpionum*, álbo zrobić Katáplázmę *ex Cerefolio Parietaria cum oleo Chamomillæ*, ktorą przyłożyć ná łono. Albo weś cybule, rozwierć, przyſmaz z máſłem, obłoż łono, álbo ſamą Trybulą wáſzoną.

Enemy tákże bárdzo pożyteczne ſą, ktorych gotowánia ſpoſob obacz ná ſwym mieyſcu.

Mamká

Mámká też ma zażywać lekarstw urynę popędzáiących, osobliwie pigułek Terpentynowych, albo *Conservam Ononidis cum Therebinthina lota.*

Jeżeliby dźiećie miáło Strángurya, to ieſt, żeby vryná z wielkim bolem y rznięciem powoli odchodźiłá, ná to weś wodki Pietruſczáney, Poziomkowey, z kopru włoſkiego, każdey po dwa łoty: *Spiritus vitri dulcis,* ieden ſkrupuł. *Syrupi de Althea Fernelij* dragm ſześć, zmieſzay, daway tego po łyſzce często przez dźień, inne lekárſtwá dla rośleyſzych obacz ná ſwym mieyſcu.

W niezátrzymániu uryny bárdzo dobrze ſłuży *Pulvis Jaelis,* dáiąc po puł ſkrupułu y więcey dla rośleyſzych w wodce wypaloney z liśćia dębowego.

Item. R. *Teſticulor. Lepor. toſtor,* iednę dragmę, *Gutturis Galinæ cremati, Veſicæ Porci crematæ,* oboygá po puł drágmy. *Glandium ſem. Rutæ, folior Nepetæ* káżdego po ſkrupule, uczyń proſzek, daway po ſkrupule w wodce dębowey.

Item. Weś ieżá, zábiy, y ſpal ná popioł, utłucz, prześiey, y daway po troſze.

Item. Agrimonia, to ieſt Rzepik źiele, iákimkolwiek ſpoſobem záżywáne, zátrzymywa urynę, tákże popioł z kozich łáien záżywány.

Item. Weś myſzy kilká, ſpal wgarnuſzku ná popioł, ktory prześiawſzy daway. Toż czynią y kopytá wieprzowe ſpalone.

Item. Rybá niedotrawiona z kśieńcá Szcupakowa

kowego ususzoną, utárta ná proszek subtelny, y záżywána stánowi urynę.

O Wielkiey chorobie dźiećinney, o konwulsyách, o lękániu álbo wzdrygániu się we śnie.

WIelka chorobá dźiećinna, wielką ma społeczność z zwyczáyną, to iest pospolitą podeszłym, z tą iednák rozność, że dźiećinna náyczęśćiey bywa *Symptomatica* y *fomitem*, ma álbo w żołądku, álbo w kiszkách. W żołądku ná ten czás kiedy álbo pokarm zepsowány, álbo gdy w nim skwáśnieie, ná ten czás ostrośćią swoią nie tylko *Febris ventriculi* sczypiąc, ále też długo tám przetrzymány, suchoty álteruiąc tę chorobę spráwuie.

W kiszkách tákże gdy będźie kwáśność z tegoż pokármu przez fermentácyą spráwiona, lubo pełność flegmy z cholerą pomieszáney, co świadczą exkrementá zielone, żołte, czarne, y rożnie pomieszáne. W rośleyszych tákże przyczyná bywa częstokroć z glist, álbo gdy się ząbki pusczáią, álbo gdy się ma wydáć Ospá álbo Odrá, álbo z pokármu złego, álbo w gorączkách wielkich.

Poprzedzáć zwyczáynie zwykły tę chorobę boiazń, wzdrygánia się we śnie, sny strászne, Konwulsye.

Gálenicy przyczynę wielkiey choroby dźiećinney skłádáią ná wapory zepsowáne y iádowite,

wite rodzące śię w żołądku, y kiszkách, ktore śię do głowy wzbiiáią, y pory w mozgu zostáiące zátkáią, przez co przeszkodá iest wolney circulácyey duchow *Animales* zwánych, mozg tedy z początkámi żył suchych gwałtownie śię miesza, y wzrusza, uśiłuiąc pozbyć z śiebie przećiwnych waporow, ktore pory iego pozátykáły.

Neoterycy przyczynę choroby skłádáią ná kwáśność ostrą, *in primis viis*, to iest w żołądku álbo w kiszkách zostáiącą, y łączącą śię *cum succo venereo*, zkąd śię wszystkie nerwy wzruszáią, y dla tego przez niejáki czás pároxyzmy ustáią áż śię znowu tyle kwáśnośći zgromádzi ile do poruszenia pároxyzmu należy.

Konwulsye záś pochodzą z tąd, kiedy *tubuli à succo nerveo* bárdzo rozprzestrzenione będą, zkąd *vellicantur fibrillæ*, & *excitatur motus convulsivus*.

Progn. Kiedy dźiećię często źiewa, álbo śię przećiąga, oczymá y powiekámi nád zwyczay rusza, kiedy ręce drzą y wyćiągáią śię, tákże gdy śię często lęka, drzy y długo niesypia, są znáki przyszłey wielkiey choroby.

Ktorym pod czás pároxyzmu wiele piány z ust wychodźi, tákże w pároxyzmie przypadáiące Konwulsye, y ktorym śię oddech w konwulsyách zátłumią, tákże ktorzy nieczuiąc śię pod śię puszczáią, tákże gdy śię po pároxyzmie znácznie odmieniáią, tákże gdy po pároxyzmie

gorączká bierze, tacy ſą w wielkim niebeſpieczeńſtwie żyćia.

Spoſoby do leczenia.

NAprzod przeſtrzegáć tego pilnie, áby dźieciom niedawáć żadnych trunkow gorących, oſobliwie winá, także potraw kwáśnych y korzennych. *Item.* Po iedzeniu niedawac zaraz ſpáć, przeſtrzegáć tego áby ſię dźiećię czym nie przeſtráſzyło, zywot áby záwſze był otwárty przez Enemy, álbo czopki, mlecznych potraw niedawáć, tákże mięſa wołowego, ryb y tákich ktoreby ſię prędko zkorumpowáć mogły.

Potym należą purgánſe wolne, ákkomoduiąc według lat, oſobliwie z Seneſu, z Rhabárbárum gotowáne, przytym należą Abſorbentia tákowe ſą. *Unicorum foſſile, unicorum Groenlandicum ſeu marinum, Lapis Bezoar verus, vel facititius, Cornu Cervi, Pulvis Marchionis, Cranium hom. Coralli rubri, Ung. læ Alcois, Magiſterium Lunæ* y inne pomienione medykámentá, *acidum nervoſas fibrillas vellicans rodensq; ac ſpaſmodicos motus irritans, imbibunt & hac intentione ſæpius hoc malum imbibendo abigunt.*

Preſſek oſobliwy doświadczony.

R. *Cinabarum antim: Cranij hum pp. Ungul: Alcis aā drach. ſem. Pulmon. & Cordium Talpar. exſiccat. & pulv. ſer. 2. Bezoard Lunaris, Lapid. Smáragdi pp. aā ſcrup. 1 Croci ſcrup: ſem. Ambra gr: 3. fiat pulvis, doſis ad ſcrup: ſem. ad unum*

Item.

Item. R. *Ocul. Cancr. propr. Antimonij drach: aā. ſirup. ſem. Cinabar. antimon. rectif. gr.* 5. *Laudani Optati gr.* I. *fiat pulvis, dividatur in ſex partes aquales, dentur quotidie quolibet mane in aquam Tiliæ.*

Item. Názbieray Gliſt w ziemi zoſtáiących, wypłocz ie winem, uſuſz, utrzyi ná proſzek do ktorego przyday tyleż korali czerwonych, iák nayſubtelniey utártych, zmieſzay y daway po puł ſkrupułá y więcey, w wodce z kwiátu Lipowego paloney.

Item Kretá ſpal w garnuſzku nowym zetrzyi ná proſzek ſubtelny, daway go potroſze wczym rozumieſz, ieſzcze lepſze ieſt iego ſerce y płucá ſuſzone y w proſzku dawáne.

Item. Secundina primipara cum Corallijs & cranio hum, wiele ważą.

Item. Aurum fulminans przydawſzy do niego gran kilká *Pulv: Ialappa.*

Oprocz tego ſłużą rożne *Spiritus,* iáko *Spiritus Florum Tiliæ, Ceraſorum nigrorum, Pæoniæ, Liliorum Convall. &c.* tákże wſzyſtkie medicamentá w ktore *Caſtoreum* wchodzi, ſkuteczne ſą do potłumienia kwáśnośći, tákże *Theriacalia opiatis maritata:* tákże *Volatilia Balſamica,* iáko *Liquor Cornu Cervi Succinatus, &c.*

Dla dźieći ſących gdy ſię im przyda tá chorobá. R. *Ocul. cancr. propr. gr.* 12. *Cinabaris antim. rectif. gr.* 4. *miſce divide in* 4. *partes æquales,* daway ten proſzek ráno y ná noc.

Vel

Vel R. Aquæ mellis unc. 1 & sem. Spiritus Rosmar drach. 1. & sem. Tincturæ Castorei scrup. 1. Spiritus Salis armoniaci Succinati gut. 5. Syrupi de Pæonia vel de Betonica dr. 6. misce det cochleatim.

Powierzchowne też applikácye wiele ważą, to iest ná głowę, ná żołądek y żywot, ná żywot dobra iest dryakiew, przydawszy do niey oleyku Bursztynowego tym smárowáć, álbo Plaster zwany *de Galbano crocatum*, przydawszy oleyku Bursztynowego, álbo smárowáć nád żołądkiem oleykiem Muszkátowym, przydawszy do niego oleyku Bursztynowego, y Bobrowego stroiu.

Wsamym pároxyzmie pod nos przytykáć do wąchánia *Spiritum Salisarmoniaci.* álbo *Sal Vitrioli, Cornu Cervi,* álbo *Oleum Sylvij*, albo oleykiem Rućiánym dystyllowánym náciuráć pod nosem.

Item. Pryscze zá uszymá, tákże ná wierzchu głowy pomocne bywáią, tákże śćieránie rąk y nog.

Jeżeliby dziećię podległę było tey chorobie, tákiemu trzebá otworzyc áperturę ná kárku.

Jeżeli komplexya y látá pozwaláią, krew puśćić potrzebá, álbo piawki stáwić.

Plaster ná Głowę skuteczny,

R. *Empl. de Betonica unc. 1. Balsami Peruviani, unc. sem. Olei destillati Cornu Cerv. vel Alcis, Tartari, ãã, scrup. sem. Salis cornu Cervi scr: 1. f. Emplast.*

Tákże kádzenia Bursztynem, Łośim kopytem, álbo rogiem są pomocne.

Wieszáią też ná szyiách dzieći, dla ochrony od tey choroby rozne graty, iáko to korzeń piwoniey, zęby wilcze, łośie kopytá, Korale, kámień Smáragd zwány, &c. lecz to máłą pomoc czyni.

Korzeń *Valeriana* to iest Kozłku, ná wiosnę álbo w Jeśieni wykopány, ná proch utárty y zádawány, ná tę chorobę bárdzo pomocny iest.

Jeżeliby tá chorobá pochodziłá z glist, álbo gdy się ząbki pusczáią, álbo gdy Ospá y Odrá nástępuią, o tym mász ná swych mieyscách.

O płynieniu łez z oczu.

PŁynienie łez z oczu názywa się *Epiphora*, to iest ustáwne płynienie, álbo wilgotność w oku, lubo w iednym, lubo w obudwu, te łzy álbo humor nie iednákowy bywá, pod czás wodnisty, zimny, bolu żadnego w oku nie sprawuiący, á pod czás bywa ostry y słony, spráwuiący bol, zápalenie, świerzbienie rznięćie, á pod czás y powieki ráni. Wtey áffekcyi chrząstki w kąćikách oczu zostáiące, przez ktore łzy wychodzą nábrzmiewáią.

Przyczyná tey áffekcyey iest humor spadáiący z głowy, álbo innych częśći ćiáłá śćiągáiących się do oczu, zwyczáynie tácy podlegli są ustáwicznemu kátharowi, máiąc záwsze pełność humorow w głowie, tákże znátury flegmátycy komple-

komplexyey wilgotney, y rzadką krew w sobie máiący.

Sposoby do leczenia.

NAprzod służą dla expurgowánia od wilgotnośći zbytniey (ták głowy iáko y ćiáłá) purgánse w rożnych formách, to iest: álbo wpigułkách, álbo w trunkách, &c. dla słábszych naylepsze iest Senes, wárząc ie y piiąc, to álbowiem naylepiey głowę expurguie.

Przytym weś *Aloe: Mucis Cuprassa, Thuris Masticis, Myrrha aā. dr. 2. Tutiæ pp. Sarcocollæ aā dr. sem. Sangv. dracon. Sumach. Rosar. rubr. Baccar. Berber Siccat aā. scr: 1. fiat pulvis subtilis. misceatur cum aqua fænicul. quæ guttatim instilletur oculis, & ab extra applicetur, est probatum.*

Item. Płynienie łeż z oczu z zápaleniem ták się ma leczyć. Naprzod przepurgowawszy się dobrze krew puśćić, potym tego *Collirium* używáć.

R. *Trochiscorum albor, Rhasis sine Opio drach. 1. Aquæ Rosarum unc. 4. Aquæ Fænicul. unc. 2. misce,* tym oczy przemywáć, y przykłádáć ná noc zmoczywszy chustkę niekrochmálną.

Vel R. *Cerusæ lotæ, Saccocollæ nutr. Acatiæ Thuris aā. drach. 1. Ossium Mirabol. adustor. Corallor. rubr. prop. aā. drach. sem Margar. præpar. scrup. sem. Succi mali punici ad med. per decoctionem excocti qv. suf. fiat collirium.*

Item. Weś náśienia Bábczánego, przetłucz, warz w wodźie, przecedziwszy przemyway oczy

Item.

Item. Kto ma zaſtarzáłą tę affekcyą, tákiemu trzebá mieć áperturę na kárku, álbo ná ręce, álbo ieſzcze lepiey *ſupra ſuturam coronalem*, ná głowie, *Item.* Gdy inne medykámentá máły, álbo żadnego ſkutku nieczynią, ná ten czás rádzą Medycy ná ogoloną głowę przyłożyć. *Emplaſt. Veſicatorium.*

Item. Maść pewna. Weś Gryſzpanu gran dwánaście, Kámfory drágmę iednę, Tucyi præpárowáney puł uncyey, Máſłá nieſłonego wprzod w wodce Rozowey przewárzonego, y przepłokánego dragm ſześć, zmieſzay uczyn máść ktorą po troſzce wpuſczay w kąćiki oczu od noſá álbo powieki nią ſmáruy, piorkiem, ieſt doświadczona, nietylko ná płynienie łez z oczu, ále y ná świerzbienie, y exulceracye powiek.

Item. Bańki zá uſzymá z piiawkámi ſtáwione ná niezáſtárzáłą áffekcyą ſą pozyteczne.

O Lekárſtwách rożnych ná rożne áffekcye ſercá.

SErcu ſłużące medykámentá, názywáią ſię *Cordiaca*, máiące moc ſerce w rożnych ſłábościách pośiláć, duchy ożywiáć y *malignam qualitatem*, od ſercá odpędzáć.

Słábość ſercá pochodźi pospolićie álbo z źimney, álbo z gorącey przyczyny, y álbo złączoney *cum malignitate*, álbo nie, dla tego rożne medykámentá ákomodowáne bydź máią.

Medykámentá ſerce pośiláiące w pospolitośći

ſą te.

łą tę. *Confectio Alchermes cum & sine odoribus, Theriaca Veneta, Confectio de Hyacintho, Aqua Theriacalis camphorata, Sal Volatilis viperinus, Elixyr proprietatis Paracelsi, Elixyr vitæ Mathioli, Aqua cordialis omnium florum cordialium, Aqua cordialis varij generis, Aqua Canellæ, seu Cinamomi cum & sine vino. Extractum Bezoardicum, Essentio Ambræ, Pulvis Diamargariti calidi & frigidi, Lætificans Galeni, Species Diambræ de Gemmis, Spiritus volatilis viperinus, Sal volatile oleosum Sylvij Pulvis albus pretiosus Gedanensis, Electuarium de Gemmis, Iulep Gemmatus, Lac Perlarum*, y inne rozmáite.

Dla odpędzenia iádu od ferca pochodzącego, álbo z zázytey trucizny, álbo z ukąszenia iádowitey bestyey, iáko żmij, psa wściekłego, wilká, &c. tá Dekokcya osobliwa.

R. *Rad: Tormentillæ Zedoariæ, Gentianæ, aã. unc. sem. fol. Melissæ, Scabiosæ, Cardui bened. Scordij aã. m. 1. Cort. Citri drach. 3. sem. Card: bened: Citri aã drach. 1 Rasuræ Eboris drách. 1. & sem. Florum Buglossæ Anthos aã. pug. 1. fiat decoctio in aqua communi. Recipe colaturæ libram unam & sem adde Syrupi de Corticibus Citri q. s. detur quotidie mane & vesperi uncias tres.*

W nagłey mdłośći, gdy czás niepozwala zgotowánia lekárstwá innego. Weś Alkermesu, álbo gdy go niemász Dryakwi, rozmąć z winem day choremu zázyć.

Item. Kámforá osobliwym sposobem serce posila iednák nie káżdemu służy. *R. Salis*

R. Salis volat viperarum gr. 10. Aquæ Scorzonerae, vel Cardui benedict. unc. 1. & sem. misce, detur pro dosi.

Vel R. Magisterij Ambræ gr. 2. detur in Aqua Theriacali Camphorata.

Vel R. Conservæ florum Tunicarum, Anthos, Cert. Citri condit aã. unc. sem. Confect. Alcherm. drach. 1. Pulvis Diambræ doach. sem. Salis Card. bened. scrup. 1. f. Confectio dosis drach. una.

Item. R. Specierum Diambræ drach. 3. Confectionis Alchermes unc. sem. Sacchar. unc. 4. Olei Cinamoni gut. 5. fiant secundum artem morsuli.

Oprocz wnętrznych lekarſtw wiele też wáżą *Topica*, to ieſt powierzchowne przykłádánia ku ſercu, y na pulſy. to ieſt Alchermes z winem rozmąćiwſzy, przykłádáć ku ſercu płatek ſzkárłátny, tym nápuśćiwſzy. Tákże *Balſamus pervianus*. wodki rożne z rożnemi proſzkámi, tákże máteraczyk z ziołámi, y ſamá Rutá z octem, ofobliwie w gorących áffekcyách dobrze ſłuży wodká Krolowey Węgierſkiey &c.

W wielkiey ſłábośći ſercá pochodzącey z gorącey przyczyny, to ieſt gdy będą gorące wnętrznośći, álbo gorączká wielka iáko málignà. *Febris putrida Epidemica*, tákże w Oſpie, Odrze. &c. tákże gdy będźie drzenie ſercá, mdłośći w gorączce, ſłużyć będą te medykámentá.

R. *Rad. Rusci, Cichorei, Scabiosæ. Capill vener. Pimpinellæ Acetosæ aã. pug. duos, Sem. Melon. Cucurbitæ, Citri, Rasuræ Eboris aã. drach. 1. Florum*

Cordialium pug. 1. fiat decoctio in aqua comm. R Colaturæ libr. 1. cui adde Crystalli mineral: drach. 1. & sem. Spirit. Sulph. vel Nitri dulc. dr. sem. Syrupi de Limonijs q. s. detur ter de die.

Item. Rożne ſercu ſłużące w podobnychże áffekcyách w poſpolitośći ſą te. *Confectio de Hyacintho, Pulv. Cord. & hep. viper. Sal. Cardui bened: Scabiosæ Bezoardicum Ioviale vel minerale, Spiritus nitri dulcis, Salis dulcis, Lapis Bezoar. Aqua Theriacalis refrigerans, Aqua è Typhis Cervorum, Aqua Cordialis frigida, Herculis à Saxonia, Theriacalis Camphorata, Sal Viperarum, Mixtura de tribus cuius descriptio.*

Mixtura de tribus.

R. *Aquæ Theriacalis Camphoratæ unc. 1. Spiritus Tartari, Spiritus Vitrioli aã. drach. 1 misce.*

Item. Pulvis diamargarit. frig. Tabellæ, manus Christi cum perlis & Conf. de Hyacintho & Alchermes, Magisterium Perlarum Corallorum, & Salia eorum, Ambra Gelatina, Cornu Cervi, cum aromatibus Ius Caponis, &c. wzwyż pomienione medykámentá lubo ſame, lubo przydawáne do innych liquorow ſkuteczne ſą do używánia.

Compoſita *Náprzykład.*

R. *Aquarum Buglosæ, Borag. aã. unc. 3. Conf. de Hyacintho drach. 1. Salis Prunellæ drach. sem. Pulv. diamargar. frigid. scrup. 1. Syrupi de Corticibus Citri unc. 1. detur pro una dosi.*

Vel R: Conservæ Rosarum, Buglossæ Violar. Tunicarum aã. drach. sex, Aquar, Boraginis, Buglossæ,

Acetosæ

Acetosæ, aã. unc. ʒ *misce bulliant parùm & colentur ac exprim. liquori adde, Confectionis de Hyacintho Alchermos aã. drach.* 1. *Manus Christi perlat. dr.* 1. *Syrup. de Prmis q. s. m. detur sæpius.*

Pytánie. Iákie, ktore, y iák wiele humorow we Krwi.

Odpow. Humorow z ktorych consistentia krwi złozona iest, są cztery.

Pierwszy *Pituite*, to iest flegmá. iest krwi owá część ktora ex *bylo* ze krwi wygotowána, lubo więcey, lubo mniey, śiárczystego y słonego máiąc w sobie humoru przymieszánego, przez częste circulacye, y w sercu dilátácye, gdy nie będźie przeczyszczona, zostáie gruba y gęsta.

Wtory, *Sanguis purissimus*, iest owá część mássy krwi, ktora przez wiele circulácyi w sercu wyczyszczona, stawszy się subtelną, mierney subtelnośći duchow nábywa.

Trzeci *Bilis*, to iest cholerá, iest owá krwi część, ktora przez częste circulácye y kokcye większey subtelnośći nábywa, z kąd bárdzo *Spirituosa* y zbytnie gorąca zostáie.

Czwarty *Melancholia*, iest owá część krwi, ktora przez wiele cyrculácyi, y w sercu dilátácyi stawszy subtelną, y bárdzo rzadką, przez co *Spirituosæ particulæ*, po większey części z niey wyćiągnione bywáią. zkąd zimna, gruba, y *terrestris* zostáie.

Temperámentá zás nászych nátur z rożnych

wzwyż pomienionych czterech humorow pomieſzánia y przewyżſzenia, ſtáią ſię wten ſpoſob

Naprzod ieżeli *chylus* z álimentow wilgotnych y zimnych, ktore máło máią w ſobie ſubtelnego ćiepłá zgotowány, álbo z defektu należytego fermentu. nie dobrze rozrzedzony będźie, ná ten czás rodźi ſię z niego *Succus*, krwi flegmiſtey gruby, ktory lubo ſię wielekroć circuluie y dilátuie, iednák go ſerce do ſwey doſkonáłośći, y ſubtelnośći ſwoią ákcyą przywieść nie. może, dlaczego, ieżeli tákiego chyluſá więcey przybywáć będźie, máło innych humorow rodzić ſię muśi, á że wſzyſtko ćiáło táką krwią nápełnione ieſt, w ktorey inne nie przewyzſzáią humory, nábywa conſiſtenciey wilgotney y zimney, zkąd cáłego ćiáłá temperáment ſtáie ſię flegmiſty.

Powtore, ieżeli Chylus będźie dobrze excokwowány y z álimentow utemperowánych ſporządzony, álbo z wnętrznych częśći dobrą conkokcyą należyćie wygotowány, ná ten czás ták przez circulácye, iáko y w ſercu dilátácye, ſtáie ſię krew z niego czyſta, y wielość iey, zkąd ćiáło nábywa temperámentu krwiſtego.

Potrzećie, ieżeli krew będźie ſporządzona z álimentow bárdzo gorących y oſtrych, álbo dla gorącośći wnętrznych pryncypálnych członkow oſtro fermentuiących, ná ten czás przez máłe circulácye, obracá ſię *in ſuccum calidum & valde ſpiritnoſum*, ktory gdy inne humory przewyżſzy.

wyżſzy, ná ten czas ſtáie ſię *temperamentum bilosum*, to ieſt choleryczna komplexya.

Poczwarte, ieżeli krew wygotowána będźie z álimentow grubych, nieczyſtych, máiących w ſobie wiele *ſalis fixi*, to ieſt ſłonośći, gdy nie dobrze będźie przez circulácye y kokcye wyczyſczona, máło ſię z niey rodzi ſubtelnych duchow, zatym ſtáie ſię *ſuccus* krwi gruby, á ztąd nábywa táki człowiek temperámentu meláncholicznego, to ieſt meláncholiczney komplexyey.

Nád to wielość káżdego przewyżſzáiącego temperámentu, názywa ſię *Intemperies*, zkąd choroby rodzą ſię podobne im, to ieſt źimne, gorące, wilgotne, &c.

Item. Temperámentá też, nátur náſzych nábywáią ſię nie tylko z álimentow, ále też z Rodźicow, y *ex influxu aſtrorum*.

TRAKTAT VII.

O Sposobách robienia Wodek, Oleykow, Máśći, Iulepow, konfitur, Lekarſtw purguiących, &c. &c.

Wodká Cynámonowa.

WEś Cynámonu przedniego puł funtá, przetłucz z grubá, przyday hányſzku trzy gárśći, námocz we dwu gárcách wody, od godźiny do godźiny, dobrze nákrywſzy, potym prze-

pai przez ălęmbık wolnym ogniem (Alembik y rurki máią bydz dobrze przechędożone) odbierz pierwey przodek, potym ostatek do inszego naczynia Jeżeli będźie Cynámon dobry, będzieſz miał przedniey wodki około pułgarcá, ieżeli záś ládaiáki, iáko poſpolićie bywa ze Gdańſka, zá ledwie będzie kwartá, Inśi miásto wody proſtev, nálewáią wodą w ktorey ięczmień wárzą, inśi nálewáią wodką rożáną, meliſtową, borakową, ſzczawiową. &c.

Wodká Cynámonowa z Winem.

GDy ſię wodká Cynámonowa przepala z winem, álbo z wodką z lagru wypaloną, nie przyiemna ieſt do pićia, lepiey w gorzałce proſtey nieprzydymioney, przydawſzy hányſzku, leiąc do pulfuntá Cynámonu dwá gárcá wodki.

Wodká Krolowey Węgierſkiey.

WEś gorzałki proſtey gárcy trzy, álbo czte- ry, námocz w niey lewándowego kwiećia, rozmárynu, ſzałwiey, iáłowcu przetłuczonego, przepal przez ălębik, przyday rozmárynu znowu przepal. Do przepaloney wodki, znowu trzeći raz nákłádz rozmárynu, námocz y przepal, nieoćiągáiąc bárdzo, weś ná łyſzkę żelázną, lubo na gliniáne naczynie prochu trochę ruśniczego, wley wodki bárdzo máło, zápal ią, iák wygore: ieżeli ſię proch ſpali, dobra ieſt, iuż niema w ſobie wilgoći, ieżeli záś prochu nie ſpali, przepal ią ieſzcze raz, nie odćiągáiąc bárdzo, oſtátek odćiągnioney, zda ſię ná rozchody.

zchody. Jezeli zas chcesz mieć tę wodkę z kámforą, weś iey náprzykład kwartę, włoż do niey Kámfory, łotow cztery, rospuści się w niey prędko, mieszáiąc coraz, przytkay dobrze, schoway od potrzeby.

Wodká Párálizowa.

WEś konwáliey swiezey, rozmárynu, lewándy, szałwiey, máćierzanki, ziela iwy árthetyki, pokrzyw, Bukwice, korzenia dzięglowego, pieprzu długiego, iáłowcu, wszytkiego coć się będźie zdáło, námocz w gorzałce prostey, przepal przez álęmbik, do przepaloney wodki przyday mrowek, z mrowiská ochędożonych co mieć możesz, Jáłowcu kilká gárśći: znowu przepal, nie odćiągáiąc do końcá, chceszli mieć iescze lepszą, przyday znowu mrowek, y przépal trzeći raz.

Kinder Bálsam.

WEś Gałki muszkátowey łotow trzy, kwiátu muszkátowego łotow trzy, Gwozdzikow, Cynámonu przedniego. Imbieru, kubebow *Granor: Parádysi*, Cytwaru wszystkiego po cztery łoty, Gałgánu pułtorá łotá, Rozy Dámásceńskiey świeżey łotow sześć, kwiátu Gwoździkowego świeżego, kwiátu Lipowego, oboygá po 24 łotow, liścia y kwiátu szałwiowego, kwiátu kminkowego, koprú włoskiego, koszykowego lewándowego, wszytkiego po sześć łotow, korzenia piwoniey, świeżego náśienia piwoniey, ięmioły dębowey, wszystkiego po puł łotá,

wszytko pokráiawszy y potłukszy, włoż do naczynia szklánego, wliy Máłmázyey gárniec, wodki konwáliowey z wodą paloney, wodki poziomkowey przedniey, oboygá po trzy kwáterki, wodki szałwiowey, kopru włoskiego, oboygá po puł kwarty, zátkay dobrze naczynie, niech ták stoi przez kilká dni, potym przepal przez szklány álęmbik, ná raz miárá łyszká iedná álbo dwie. Białagłowom ćiężárnym iest bárdzo służąca.

Wodká Złotogłowowa.

WEś Cynámonu puł łotá, Gałki muszkátowey, kwiátu Muszkátowego, oboyga po ćwierći łotá, Imbieru, gwoździkow, pieprzu, Tátárskiego ziela, wszystkiego po puł ćwierći łotá, Bobku pułtorá łotá, rozmárynu, száłwiey Spikánárdy, Lewándy, wszystkiego po garści, stłukszy wszystko włoż do szklánego naczynia, náliy gorzałki dobrey puł kwarty, záwiąż dobrze, zálep w chleb surowy, włoż do piecá wypalonego oraz z chlebem, przecedźiwszy schoway od potrzeby. Służy ná wiele affekcyi głownych, smáruiąc nią wierzch, y tył głowy.

Wodká serdeczna zwyczáyna.

WEś gorzałki dobrey gárcy (náprzykład) trzy, wliy do naczynia szklánego, do ktorey záraz z Wiosny zbieray te kwiećia, fiałkowe, hyacinthowe, *Corona Imperialis*, bukwice

białey,

białey, konwaliey, lily białych, meliſſy, borakowe, miodunczáne, ſzáłwiowe, lewándowe, rozmárynowe z drzewá wiśniowego, bázylikowe, gwozdzikowe, cząmbrowe, máćierzanki, z kopru włoſkiego, rożowe, málinowe, żytne nogietkowe, iáśminowe, *Tuba roſa Geneſtry*, (ieżeli bydź może) ze bzu włoſkiego, z hiſzpańſkiego, biedrzeńcowe, &c Miawſzy ziołá wſzyſtkie zebráne, przepal przez álębik. Do przepaloney wodki: przyday Gałki muſzkátowey, kwiátu, Gwoździkow, Cynámonu, Gáłgánu, Kárdámonu, Kubębow, Storáxu, ſkorek Pomoránczowych, y Cytrynowych, Fiałkowego korzenia, Cytwaru, *Rad: doronici*, drzewá Aloeſowego, Sándołowego troiákiego, *Rhodi*, Cyprysowego, Sásafras. naśienia kopru włoſkiego, Kolędru, czárnuſzki, Kminu kramnego, wſzyſtkiego coć ſię będźie zdáło, przetłukſzy námocz y przepal, nieodćiągáiąc bárdzo, ſprobuy ieżeli proch ſpali, ieſt dobra, ieżeli nie, przepal ieſzcze raz. A ieżeli chceſz żeby miáłá zapách wdzięczny, weś pizmá, Ambry, Zibetu potroſze, zetrzyi w kámiennym możdżerzyku, przydawſzy trochę *Salis Tartari*, záwiąż w węzełek, wpuść do wodki, niektorzy kłádą Száfran do álembiká, z inszemi ingredyencyámi, co zle czynią, lepiey záwiązáć go w węzełek, y w práwić w kápitel to ieſt w czapkę álęmbikową Inśi máią zwyczay do álęmbiká kłáść złoto, to ieſt łáńcuſzki, czerwone złote co ieſt śmiechu godno.

Wodká do kádzenia bardzo wdźięczna.

WEś gałki muſzkátowey puł łotá, gwoźdźikow cwierć łotá, cynámonu puſtory ćwierći łotá, Storáxu, Benzoinu, korzenia Fiałkowego, ſkorek cytrynowych, wſzyſtkiego po ćwierći łotá, przetłucz wſzyſtko, włoż do nowego garczká, náley wodki rożáney przedniey, nákriy dobrze przez noc, názáiutrz poſtaw ná węglach zarzyſtych, nákryi pokrywką z dziurkámi, niech powoli bárdzo wre, wydáie z ſiebie zapách bárdzo wdzięczny kto chce, może y piżmá kilká gran przydáć, á co uwre wodki, doleway inſzą. Jeżeli kto chce to kádzenie uczynić w kośćiele (iáko w niektorych bywá,) trzebá we dwoynaſob álbo y więcey (według wielkośći Kośćiołá) bráć ingredyencyi pomienionych.

Wodká ſekretna.

WEś wapná niegáſzonego, iáko nayświeżſzego káwálec náley ná nie wodki Bábczáney, álbo z żábiego ſkrzeku gorącey co potrzebá iák ſię uſtoi zley zwierzchu, ieżeli będźieſz miał wodki pułgárcá, przyday do niey *Mercurii dulcis*, (ſubtelno utártego) puł łotá, zbiy dobrze ſchoway od potrzeby: ſłuży ná wſzelkie wrzody, y rány záſtárzáłe do zgoienia trudne, prędko bowiem ſuſzy flux, y ránę goi, może y *Spiritum Vini* przylewáć, ieżeliby było, wielkie zápalenie, ſłuży też y ná párchy.

O ſpoſo-

O Sposobách robienia Lekarstw purguiących.

Purgáns w trunku.

WEś Senesu z sypułek obránego trzy ćwierći łotá, *Rhabarbarum* kráiánego puł łotá, hányszku sczyptę dobrą, włoż do garnuszká, skrop winem dobrze, náley wody czystey kwáterkę, nákryi niech moknie przez noc, názáiutrz przywarz trochę, przecedź przez płotno y wyćiśniy przyday Mánny Kalabryny, łotow cztery, przystaw zdálá od ogniá, mieszay żeby się Mánná rospuśćiłá, potym weś białek od iáiá, ubiy go prętem żeby się w piánę obroćił, zmieszay z trunkiem, przystaw do ogniá, żeby tylko wezwrzáło, przecedź przez gęste płotno, będziesz miał trunek czysty, ktory ćiepło wypić, ieżeli ćię podoba, możesz Cytrynę do niego wyćisnąć. Dáie się przestrogá, że ieżeliby kto dla dzieći chćiał gotowáć: trzebá wszystkiego dáleko mniey bráć według lat Dla tych zás ktorzy są nátury trudney do purgowánia, trzebá bráć we dwoynasob więcey.

Item. Dla dzieći do moczenia może przydawáć cytwarowego naśienia, mchu korałowego, álbo wrotyczu dla glist.

Julep Rożány purguiący delikátny.

WEś Roży Dámásceny, to iest Wideńskiey prawdziwey, obierz pięknie, wyśiey przez przeták, odważ: ile będzie roża ważyłá, tyleż

odważ

odważ cukru przetłuczonego, y prześianego, postaw patelę, álbo rynkę nád wolnemi węgłámi, iák się rozgrzeie, włoż garść rozy, drugą cukru, mieszay drewniáną łopátką, iák poczníe sok pusczáć, włoż drugą garść rozy, y cukru, y mieszay powoli, y ták co dáley, áż wszystkę rożą y cukier włożysz, przytrzymay trochę ná węglách wolnych, żeby się cukier dobrze rospuścił, wliy do garnuszká nowego nákryi niech ták stoi w ćieple. Ieżeli masz wolą więcey robić, názbierawszy rozy, uczyń ták iáko y pierwey, złoż do kupy, potym wyliy ná płotno gęste, záwiąż, wyćiśniy w prásie, schoway od potrzeby, purguie bárdzo dobrze, biorąc go ná raz według nátury, kto słábszy, dość puł kwáterki, kto mocnieyszy kwáterkę, názywą się ten Julep sekretny. *Syrupus Aureus.*

Konfekt Brzoskwiniowy.

NAzbieray kwiećia Brzoskwiniowego, ochędoż pięknie, odważ ile będźie kwiećie ważyło, tyle dwoie odważ cukru, wliy wody ná rynkę, álbo pátelę, iák wezwre, wsyp kwiećie, warz áż zmięknie, włoż cukier, smaż wolnym ogniem do konsystencyey, ták iák rożą, schoway od potrzeby, purguie bárdzo skutecznie wźiąwszy na raz iák kásztan, y ná glisty dla dźieći dobry, inśi robią z soku wiśniowego Julepek, ktory tęż ma moc iáko y konfekt.

Rodzenki purguiące.

WEś Senesu obránego, łotow sześć, przyday

hány-

hányſzku garść dobrą, námocz w winie przez 24. godzin, przywarz trochę, przecedź, przyday Mánny Kalabryny łotow ośm, cukru tyleż, rozpuść, wyczyść białkiem iájowym, weś rodzenkow drobnych obránych, wypłokánych puł funtá, zmieſzay: ſmaż wolnym ogniem do zgęſtnienia, ſchoway od potrzeby, oſobliwie dla dzieći, daway ná raz po łyſzce.

Ubodzy ludzie ſkrobią wnętrzną ſkorkę zkruſzynowego drzewá, ktorą álbo ták świeżą w piwie moczą y piią, álbo ná proſzek trą uſuſzywſzy, iednák trzebá ią ſkrobáć ná doł ku korzeniowi, żeby womitow nie czyniłá, bo ieżeli ku gorze będzie ſkrobána, womity ſpráwi, y ſtolce, do tego, miárę trzebá záchowáć, żeby nieprzeſadzić. Insi záś zážywáią ziarnek bzowych, álbo hebdowych.

Konfekt ná womity lekki.

JAk ſię pocznie beś pukáć ná wioſnę, názbieray kłobuczkow máłych, odważ do nich tyle dwoie cukru, przyſmaż ſchoway, ná raz day iák włoſki orzech, ſłabſzym mniey, czyni womity lekkie.

Są niektorzy ták ſię brzydzący lekárſtwy, że nietylko zážyć go chcą, ále y przed zapáchem iego ućiekáią, dogadzáiąc tákim, podáie ſię ſpoſob. Weś żołći wołowey, Koloqvintidy, oboygá po łoćie, pokray ſubtelno Koloqvintidę, zbiy wraz z żołćią, rozłoż ná chuſteczce, przyłoż

ná pę-

ná pępek, y przywiąz będzie purgowáło.

Drugi ſpoſob. R. *Aloe Succort. Scammon. Myrrhæ aã. dr. 1. Eſulæ Coloquinthid. aã: dr. 1. ſ. f. pulv. ſubtilis* zmieſzay z ſokiem z kolędru świeżego wyćiągnionym, uczyń dwie gałki, ktore day trzymáć w rękách w ćiepłey izbie, przekłádáiąc z ręki do ręki, y wącháiąc, czyni operácye, ále to tylko ſłuży náturom delikátnym.

Gorzałká purguiąca.

WEś Sálápy z grubá przetłuczoney łotow pięć, Cynámonu łotow trzy, gorzałki hányſzkowey kwartę, zmieſzay, niech ták moknie przez trzy dni, co raz mieſzáiąc, potym zley zwierzchu, przez chuſtę wyſącz dobrze, ná pozoſtáłą Sálápę wley znowu gorzałki pułkwarty, iák wymoknie znowu wyley ná chuſtę oraz z Sálápą, wyćiśniy zlep do kupy, uſmaż Syrop z cukru, zmieſzay, y ſchoway od potrzeby, ná raz kieliſzek, álbo mniey dla ſłábſzych. Ieſt innych ſpoſobow wiele, ále że do Aptekarzow náleżą, ábym nie wydał wſzyſtkich ſekretow, tylko proſte ſpoſoby opiſałem.

O JULEPACH.

Julep Fiałkowy.

WEś Fiałkow co mieć możeſz: obierz ie iák należy, ſtłucz w kámiennym możdźierzu álbo wdonicy zwierć, włoż do ſzklánego naczynia, náley wody czyſtey puł kwarty, zámieſzay, nákryi dobrze, niech ták ſtoi, áż inſzych

fiałkow

fiałkow názbieray, ktore obrawszy, y zwierćiaszy iáko y pierwey, przecedź tám te moczone przez chustę y wyćisnij, do wyćisniony wody włoż insze, zmieszay, nákryi, iak znowu przyzbierasz fiałkow, spraw się zniemi iáko y pierwey, przecedźiwszy, y wyćisnąwszy tám te co mokły, włoż w nie świeże, uczyń ták y czwarty raz: ieżeli masz dość fiałkow, bo im wodá (w ktorey fiałki mokły) będźie gęśćieysza, tym tez Julep będźie pięknieyszy, y lepszy. Potym weś cukru pułtrzeciá funtá, włoż ná pátelę, álbo rynkę, wley wody kwáterkę, warz do zgęstnienia, to iest kiedy kápniesz ná żelázo záraz twárdnieie, zdiąwszy z ogniá wley weń tynkturę, to iest wodę, w ktorey fiałki mokły, zmieszay, iák ostygnie schoway, záwiąż iák naylepiey.

Inśi robią ták, obráwszy fiałki, biorą tyle dwoie cukru, ile fiałki wazą, tłuką wraz w kámiennym mozdzierzu, álbo (kto go niema) w donicy wiercą, kłádą do szklánego naczynia przylewáią wodki fiałkowey, álbo rożáney, według potrzeby, iák pomoknie, przecedzáią przez chustę, co ná huśćie zostáie zbieráią, y przysmażáią, ná konfekt fiałkowy. Inśi zás od smáżonego Julepu z samego cukru kłádą fiałki stłuczone, álbo zwierćiáne, potym przecedzáią, máią oraz y Iulep y konfekt.

Są insze sposoby proste ktore że są niedoskonáłe.

nále. niezdáło mi się opisowáć ich, że wszystkich naylepszy iest ktory się naprzod opisał.

Julep, álbo Syrop Rożány zwyczáyny.

Z Kwiećia rożowego obránego, y wyśianego stłukszy go, álbo rozwierćiawszy, sok wyciśniy, potym do wyćiśnioney roży przyliy trochę wodki rożáney, zwierć, y znowu wyćiśniy do kupy, zliy do szklánego naczynia, niech postoi przez kilká dni żeby się ustáło, álbo też záraz przecedź przez bibułę, przyday cukru tyle ile sok waży, smaż wolnym ogniem do konsystencyey. A ieżeli chcesz mieć ieszcze lepszy názbierawszy roży, stłucz ią, álbo zwierć, y wyćiśnionym sokiem pierwszym rozmąć ią, y wyćiśniy, uczyń to y trzeći raz, tymże sokiem nową rożą zálewáiąc, y wyćiskáiąc, będziesz miał Julep bárdzo przedni. Inśi zás obráną rożą wárzą, przecedzáią y wyćiskáią: do wyćiśnioney wody inszą rożą kłádą, znowu warzą, y wyćiskáią: czynią to pięć álbo sześć rázy, potym tę wodę przez bibułę przecedzáią, dodáiąc cukru tyle, ile waży, smáżą do konsistencyey.

Soki zás álbo Syropy: iáko to porzeczkowy, Málinowy, Berberysowy, Wiśniowy, Poziemkowy. iednákowym sposobem smáżą się, to iest wyćisnąwszy sok z ktorychkolwiek wyćiśnionych iágod, przewárzyć go, y przecedzić przez płát sukienny, álbo przez płotno gęste, potym przydáć do kwarty soku funt cukru, inśi przydáią więcey

więcey żeby był przezroczysty. Smáżą wolnym ogniem do konsystencyey.

Iulep Cytrynowy.

POwybieray z Cytryn środki, z tychże środkow powyrzucay ziarká, potym ie nożem ná tálerzu glinianym pośiekay, w łoż do chustki czystey, wyciśni sok, ktorego ieżeli będźiesz miał kwáterkę; weś cukru funt, wley trochę wody do niego, wysmaż go do gęstośći áż pocznie krzepnąc, zdeymi z ogniá, wley sok, zámieszay, schoway od potrzeby, wyciski wrzuć do octu, Aptekárze záś máią inszy sposob, trochę temu podobny, ále oraz robią y Konfekt, y Iulep, że nie káżdy umie obieráć Cytryny, dla tegom prosty, y łátwy sposob nápisał.

Iulep z Octu.

WEś Cukru (náprzykład) funt, włoż ná rynkę, wley trochę wody, smaż do gęstośći szymuiąc, zdiąwszy z ogniá wley octu winnego iák naylepszego kwáterkę, zmieszay, zdáleká nád ogniem, schoway od potrzeby. Służy osobliwie w gorączkách, mieszáiąc go z wodą y piiąc, tákże ná palenie w żołądku, y zgagę.

O KONFITVRACH.

Konfekt Rożány.

WEś roży obraney, y wyśianey funt, cukru funtow dwá, wody kwartę, wley wod: ná rynkę, álbo ná pátelkę, postaw ná ogniu, iák

 wezwre,

wezwre, ſyp rożą po gárśći, á mieſzay, niech wre, áż będźie mięka, dopiero włoż cukier, y ſmaż do konſyſtencyey, iák przeſtydnie, włoż do naczynia ſzklánego, poſyp zwierzhu cukrem, ſchoway od potrzeby. Tymże ſpoſobem ſmáży ſię y rożą wideńſka purguiąca.

Z inſzego zás kwiećia Konfekty, (iáko to z fiáłkow, z gwoźdźikow, z boraku, &c.) takim ſię ſpoſobem robią: Do iedney częśći kwiecia: weś cukru dwie częśći, ſmaż cukier do gęſtośći: kwiećie ſtłucz w kámiennym możdźierzu, álbo w donicy zwierć, włoż do cukru ſmáżonego, zámieſzay nád wolnym ogniem dobrze, ſchoway.

Agreſt w Cukrze.

WEś Agreſtu wielkiego, wybierz z niego ziárká, odważ funt, zley go wrzącą wodą, potym odley, włoż ná rynkę, przeſyp cukrem tłuczonym, (ktorego ma bydź dwá funty,) niech ták ſtoi przez noc: názaiutrz ſmaż wolnym ogniem.

Poziomki w Cukrze.

WEś Poziomkow doſtáłych funt, przyday cukru przetłuczonego funtow dwá, wley wody kwáterkę, ſmaż wolnym ogniem.

Máliny w Cukrze.

WEś Málin funt: Cukru pułtorá funtá, ſmaż cukier do gęſtośći, potym włoż Máliny, y znowu wolnym ogniem ſmaż do konſyſtencyey.

Porzyczki w Cukrze.

WEś Porzyczek, wybierz z nich ziarnká, odważ funt, włoż ná rynkę, przyday cukru dwá funty bez ćwierci, wody kwáterkę: ſmaż do konſyſtencyey.

Wiśnie biáłe y czarne w Cukrze.

WEś Wiśni, lubo biáłych, lubo czarnych, powiebieray z nich koſtki, odaważ funt, złey ie wrzącą woda, potym odley, przyday cukru pułtora funtá, wody ze trzy łyſzki, niech ták poſtoi áż ſię cukier roſpuści, potym ſmaż do gęſtości należytey.

Morele w Cukrze.

WEś Moreli nieprzeſtałych: oſtruż ie zwierzchniey ſkorki, y koſtki powybieray; potym ie ociągni w ukropie, ktory odławſzy przyday (po funtá moreli) dwá funty cukru, poſtaw przez noc, názáiutrz ſmaż.

Brzoſkwinie tymże ſię ſpoſobem ſmáżą.

Orzechy włoſkie niedoyrzáłe w Cukrze.

WEś Orzechow włoſkich niedoſtałych co chceſz, włoż do garnká náley wody, y ſoli náſyp, niech ták mokną przez cztery dni, piątego dniá odley, á náley inſzey wody czyſtey bez ſoli, iák pomokną przez dzień, odley tę, á inſzey náley, czyń ták przez kilká dni dwá rázy ná dzień odlewáiąc wodę, á inſzey nálewáiąc: żeby ſię ſol dobrze wyćiągnęłá; Potym ie

ſtruż zwierzchniey ſkorki, y odważ, iák prze-ſtydną náſpikuy ie gwozdzikámi, y Cynámonem, przytym ile wazą, tyle dwoie odwáż cukru, álbo miodu, ieżeli ie chceſz mieć w miodzie ſmáżone, uſmaż z cukru Iulep gęſty, iák oſtydnie wley go ná orzechy, niech ták ſtoi do kilku dni, iák zrzednieie odley go, z nowu wyſmaż gęſto, y ochłodziwſzy náley, iák zrzednieie przyday cukru trochę, y ſmaż oraz z orzechámi, według potrzeby. Ieżeli chceſz mieć w miodzie ſmáżone, tymże ſpoſobem poſtąp ſobie iáko y w cukrze, miod iednák trzebá w przod rzadko z wodą przewárzyć, y przecedzić przez płát ſukienny, álbo przez gęſte płotno, potym go wyſmáżyć do gęſtości:y nálać ná orzechy raz, drugi, á zá trzecim wraz z orzechámi przyſmáżyć.

Pigwy w Cukrze.

WEś Pigew doſtałych : y nietwárdych, oſtruż ie y powydrożay, włoż do garnká, náley wodą,warz áż zmiękną, odſtaw od ogniá, niech ſtoią w teyże wodzie przez noc, názáiutrz rozłoż ie ná przetáku żeby oſchły. Potym weś cukru tylo dwoie, ile Pigwy záważą, uſmaż Iulep gęſty, ktory iák oſtydnie nálać nim Pigwy, w ktorym niech mokną do trzećiego dniá, potym go odley, wyſmaż żeby był gęſty : iák oſtydnie, znowu go wley do Pigiew, iák trzy dni pomokną, wley go oraz z pigwámi ná rynkę,álbo pátelę, przydawſzy cukru, ſmaż bárdzo wolnym ogniem do konſyſtencyey Syropu.

Tatar-

Tátárſkie źiele w Cukrze ná ſucho.

WEś korzenia tátárſkiego źiela, oſtruż ie, y pokray pláſko, włoż do garnká, náley wodą warz z puł godźiny, potym odley precz wodę, náley inſzey, y znowu warz zpułgodźiny, tákże odley iáko y pierwey, y znowu inſzey náley iák powre odley, y przepłocz inſzą, rozłoż ná przetáku żeby osiąkło; weś cukru tłuczonego tyle dwoie, ile tátárſkie źiele, záważy, włoż ná rynkę álbo pátelę, przeſyp cukrem, niech ták ſtoi przez noc, názáiutrz ſmaż wolnym ogniem do ſuchośći, mieſzáiąc powoli łopátką. Inśi záś ſmáżą Iulep z cukru gęſty, w ktorey kładą korzenie, y ſmáżą do ſuchośći, mieſzáiąc powoli.

Száłwia w Cukrze álbo w Miodźie.

WEś liſtkow Száłwiey co chceſz, powybieray z nich śrzednie żyłki, warz w wodźie áż zmiękną, odley wodę, liśćie wyżmi w rękách, y uśiekay drobno; przyday tyle dwoie cukru, álbo miodu odſzymowánego, ſmaż do konſiſtencyey, zdiąwſzy z ogniá przyday (ieżeli chceſz) gałki muſzkátowey, gwozdźikow, cynámonu, y ſkorek cytrynowych drobno pokráiánych, ieżeli ſą świeże, ieżeli ſuche, tłucz ie ná proſzek. Derenie ſmáżą tymże ſpoſobem iáko y Wiśnie.

Skorki Cytrynowe w Cukrze.

WArz ſkorki Cytrynowe w wodźie, áż zmiękną, (iednák nie długo ich wárzyć) rozłoż ná przetáku żeby oſchły, uſmaż Iulep z cukru,

ktorego ma bydź tyle dwoie, ile ſkorki waża, naley niem ſkorki, niech mokną do kilku dni, iák Iulep zrzedniet, odley go, y uſmaż do gęſtości, znowu w kilká dni odley go, y przyſmaż ták iáko pierwey, żá trzecim rázem ſmaż wraz Iulep, y z ſkorkámi do gęſtości należytey.

Sok Pigwowy w Cukrze.

WEś Soku z Pigiew co chceſz przyday do niego gárść mięty ſuchey, roży ſuchey tyleż, octu winnego: warz, przecedź, przyday cukru, ſmaż do konſyſtencyey, zdiąwſzy z ogniá przyday cynámonu, gáłki, ſkorek cytrynowych, zmieſzay, ſchoway od potrzeby żołądkowey, znácznie bowiem żołądek pośila.

Imbier w Cukrze.

WEś imbieru wybornego co chceſz, náley go ługiem, niech moknie przez kilka dni, potym przywarz, pozdeymuy zniego ſkorkę, y náley wodą, ktorą co dźień dwá rázy odleway, á inſzą náleway żeby ług wyciągnęła, potym przywarz żeby był miękki, rozłoż go ná przetáku, iák oſchnie, włoż do naczynia, náley go Syropem z cukru ſmáżonym zimnym, w kilká dni odley go, znowu pryſmaż, żeby był gęſty: iák oſtydnie, znowu go wley ná imbier. Czyń ták do czwartego rázu, y dáley, poko Syrop rzednieć nieprzeſtánie.

O OLE-

O OLEYKACH.

OLeyki destillowáne (to iest : Kminkowy, Hányszkowy, z Kopru włoskiego, z Kopru prostego, láwendowy, &c.) tákim robią sposobem. Weś ktoregokolwiek násienia z pomienionych, co chcesz náprzykład, gárniec álbo dwá, álbo trzy, stłucz w stępie, álbo w mozdźierzu, (inśi nie tłuką) wsyp do naczynia iákiego, náley wodą, niech ták moknie y zákiśnie w ćiepłe przez tydźień, nábiy wálembik czysty, wsyp soli ze trzy gárśći, pal iak gorzałkę, postáwiwszy náczynie sposobne do zbierániá Oleyku, Aptekárze máią do tego umyślne naczynia znoszkámi, przez ktore wodká odchodzi, á oleiek w szyi naczynia zostaie. Iest inszy sposob, każ w Hućie zrobić liiek szkláńy, z długim końcem, ten liiek położ nád gárcem, álbo konwią, spárszy go na czterech drewnách, wley wody trochę do naczynia, żeby koniec liyká zámokł, niech wodká z álembika idźie w liiek, w ktorym się będźie oleiek trzymał, á wodá spodem odchodzić będźie, gdy iuż wodká z oleykiem z álembiká odeydźie, wyimi chyżo liiek z wodki, przytkay záraz spod iego pálcem, wodę ostrożnie wypuść, potym oleiek do osobnego naczynia.

Insze záś oleyki : iáko Rożány, Liliowy, Fiáłkowy, Rućiány, Miętczány, &c. robia się z oliwą, to iest : smáżąc pomienione źiołá álbo kwiecie w oliwie,

Oleiek S. Iana zwyczáyny.

NAzbieray kwiećia ziela S. Iana, włoż go do naczynia ſzklánego, wley winá dobrego, y oliwy, wyſtaw ná słonce przez kilká dni, potym wyłoż ná rynkę, álbo ponewkę ſmaż do wywárzenia wilgotnośći, co poznaſz gdy kwiat ná wierzch ſpłynie, y iák ſkwarki ſtwárdnieie, przecedź przez chuſtę, y wyćiśni: Iezeli chceſz mieć oleiek lepſzy, włoż znowu świeżego kwiećia do teyże oliwy, (iuż nie leiąc winá,) ſmaż znowu ták iáko y pierwey, y wyćiśni, potym do tego oleyku (náprzykład ieżeli go będźieſz miał kwartę) przyday Terpentyny Weneckiey łotow cztery. Olbrotu łotow trzy, Mumiey, kámienia od urázu, Smoczey krwie, wſzyſtkiego iak nayſubtelniey utártego po dwá łoty, żmieſzay, ſchoway od potrzeby: Służy ná urázy, ná utrząśnienie, ná duſznośc w pierśiách. ná pobudzenie uryny, &c. miárá ná raz łyſzká w winie, álbo w piwie ćiepłym.

Dáie ſię przeſtrogá áby Olbrot y Terpentynę do gorącego Oleyku włożyć, żeby ſię roſpuśćiło oboie, do tego dáiąc oleiek iuz gotowy, zawſze go zmieſzáć.

Oleiek Piołonkowy.

W Mieśiącu Sierpniu názbieray Piołunu doſtatek, ktory pośiekay, nákładź do beczki náſyp ſoli dość, niech ták kiſa przez tydźień, nábiiay w álembik ſpory, przepalay iák gorzałkę,

poydzie

poydźie wodká oraz z oleykiem, ktory wzwyż pomienionym sposobem oddzielay od niey. Dáią się dwie przestrogi, náprzod chcesz li mieć sporo oleyku, każ same kwiećie osmykiwáć z piołonu do námoczenia, znich tylko bowiem oleiek bywa, á łodygi zá nić ważą, Druga, do gárcá álbo álembiká, zá káżdym nábićiem, włożyć kilká trzasek sczyp smolnych, dla tego á żeby oleiek (ktory bywa gęsty; nieprzylegał do szkłá, máią niektorzy zwyczay kłáść sczyp wiele, áby więcey oleyku mieli, á to czynią dla oszukánia, y zysku ztąd swego, co się niegodźi.

Bálsam Sekretny.

Ktory we 24. godźinách Ránę y wielką zágoi.

WEś oliwy iák naystárszey łotow 8. Terpentyny Gdáńskiey biáłey łotw 16. Ięczmieniá cáłkiego łotow trzy, kwiátu źiela S. Ianá łotow cztery, korzenia świezego *Card. benedi.* kozłkowego, to iest *Valeriane*, oboygá po dwá łoty, kádźidłá wybornego, y ná proch stártego łotow cztery.

Sposob robienia.

NAprzod kwiećie z korzeniem stłucz wraz, náley winem dobrym, mocz przez dwá dni, przydáy potym Ięczmień y Oliwę, smaz wolnym bárdzo ogniem do wysmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśni iák naylepiey, iák wpuł

przestydnie, przyday terpentyny y Kádzidłá, wley do gliniánego naczynia, wstaw do wrzącey wody, niech ták stoy przez kilká godźin mieszáiąc, potym schoway od potrzeby. Ma dziwne skutki, álbowiem rány świeże by naygłębsze, od godźiny do godźiny goi. Sposob zażywánia ten, otarszy krew, zgrzey trochę Bálsamu na łyżce żelázney, lubo srebrney, wley w ránę, zmaczay chustkę w ciepłym winie, przyłoż ná wierzch, nie odwięzuy aż trzećiego dniá, tylko bliznę obaczysz. Oprocz tego służy ná urázy, ná płućie krwią, ná krwawy mocz, ná dyssenteryą, &c. dáiąc go ná raz iák napárstek w Tyzánnie.

Oleiek z żołtkow iáiowych.

Uwarz twárdo iaiec co chcesz, powybieray z nich żołtek, ktore uśiekay drobno, włoż ná rynkę, smaż ták długo áż z śiebie oleiek czarny puszczą, mieszááiąc ustawnie żeby się niespaliły, wyłoż ná chustę, wyćiśnij, schoway od potrzeby, służy ná wiele rzeczy.

O MASCIACH.

Máść Topolowa.

WEś papia Topolowego obránego co chcesz, tłucz go albo zwierć, zmieszay z smalcem wieprzowym topionym, postaw w piwnicy nákrywszy, niech ták stoi, áż nástąpią ziołá. To iest: weś wierzchołkow ieżyn młodych, liśćia

máku

máku ogrodnego, liśćia ſzaleiowego, pśinek, łaćianego, fiałkow, rozchodniku mnieyſzego, y więkſzego, korzenia łopiąnowego, wſzyſtkiego po dwie gárśći, poſiekay, ſtłucz wſzyſtko wraz zmieſzay z ſmalcem z Topolą zmieſzánym, ſmaz do wyſmáżenia wilgotnośći, przecedź, wyćiśni, ſchoway od potrzeby, ieſt znácznie chłodząca.

Máść Rożána.

WEś ſadłá wieprzowego wywárzonego, (że by było iák náybielſze) kwartę, roży świeżey białey ſtłuczoney funtow trzy: zmieſzay, niech ták poſtoi kilká dni, potym wyſzmaz wolnym ogniem, przecedź, wyćiśni, ſchoway od potrzeby, możeſz przydáć trochę woſku białego, żeby byłá máść tęzſza, niektorzy ią płoczą wodką rozáną, żeby byłá biała y bárdziey pachniąca. Inśi ſmázą dwá álbo trzy rázy, przydáiąc co raz świeżey roży táka ieſt bárdzo dobra, ále białość tráći.

Máść Liliowa.

Tákimże właśnie ſpoſobem ſmáży ſię iáko y Rożowa.

Máść Płoſkonkowa

WEś kwiatu konopnego co chceſz, zmieſzay go z másłem świeżym przetapiánym, ſmaż do wyſmáżenia wilgotnośći, wyćiśni, przyday znowu innego kwiátu konopnego świeżego,

znowu ſmaż, y wyciśni, ſchoway od potrzeby. Służy ná zapalenia, á oſobliwie ná Rożą.

Máść Denna.

WEś Dennych bedłek co chceſz, wyſmaż ie w oliwie; weś tey oliwy kwáterkę, przyday do niey oleyku z liliy białych puł kwaterki, Máści Meliſſowey łotow cztery, woſku białego łotow ſześć, zmieſzay, iak przeſtydnie przyday Bobrowego ſtroiu tártego puł łotá, zmieſzay, ſchoway. Báby záś tylko w ſamym máśle ſmáżą.

Máść Noremberſka.

WEś Gleyty miáłko utártey funtow dwá, náley octu mocnego winnego tyle, żeby było ná trzy pálce nád Gleytą, warz wolnym ogniem z godzinę, zdeymi z ognia, iak ſię uſtoi zley ocet do innego naczynia, á ná pozoſtałą Gleytę náley inſzego, y znowu warz, iáko y pierwey, iák ſię uſtoi zley do pierwſzego, przyley oliwy dwá funty, ſmaż ná rynce nád ſczypámi ſmolnemi mieſzáiac, aż będzie konſyſtencyá, to ieſt: kiedy kápnieſz, pomácaſz pálcem ieżeli iuż lipnie; zdiąwſzy z ogniá mieſzay áż przeſtydnie, ſchoway do naczynia. Dodaią niektorzy iák oſtydnie Mumiey ſubtelno tártey łotow cztery, ieſt bárdzo ſkuteczna ná rány, ták świeże, iáko y záſtárzáłe, ktore do podziwienia prędko bárdzo goi. Iáko balſam ieſt w wielkim ſekrecie, ia iednák dla dobrá poſpolitego wyiáwiłem ią.

Máść

Máść miękcząca wßelkie twárdośći.

WEś oleyku z żołtkow iáiowych, miodu czyſtego, oboygá po łoćie, żywice białey, woſku żołtego, oboygá po puł łotá, oleyku Bobkowego łotow dwá, zmieſzay, ſmáruy, álbo weś oleyku Migdałowego, liliowego, łoiu kozłowego, rowne częśći, przyday woſku białego trochę, zmieſzay, nád ogniem.

Máść chłodząca, ktora názywa ſię

Defenſiuum.

WEś Gleyty ſubtelney, przez chuſtę prześianey co chceſz, wley do niey octu tęgiego, mieſzáy á potroſze przyleway oliwy, áż zgęſtnieie, robią to poſpolicie w ołowiánym moździerzu, kto nie má, może y ná gliniánym, Albo weś gleyty ſubtelno ſtártey łot ieden, Bleywáſu łotow pięć, oleyku rożánego łotow 16. woſku białego łotow 7. zmieſzay nád ogniem, iák przeſtydnie, przyday białkow iáiowych cztery, umieſzay, ſchoway.

Máść wygrzewáiąca Rány, ktora názywa ſię

digeſtivum.

WEś Terpentyny rzadkiey łotow 12. wypłocz ią kilká rázy wodką rożáną, przyday do niey żołtkow iáiowych trzy, oleyku rożánego łotow trzy, Száfránu tártego ćwierć łotá, zmieſzay ná zimno; ſchoway od potrzeby.

Máść trawiąca dźiwe mięſo.

WEś Gryſzpanu tártego łot ieden, miodu

práſne-

prásnego czystego łotow 4. octu mocnego łotow 2. smaż wszytko warz, áż zczerwienieie.

Maśc na Párchy.

WEś śiárki, Bleywáfzu, subtelno tártych, oboyga po puł łotá, żywego srebrá pułtory ćwierci łotá, oleyku Bobkowego łotow trzy, zmieszay iáko naylepiey, żeby nic nie znáć było żywego srebrá, schoway od potrzeby. Albo weś sadłá wieprzowego łotow 10. Oleyku bobkowego łotow 4. Terpentyny łotow 3. śiárki łotow 3. korzenia Kosáckowego tártego łotow 3. korzenia Omanowego tártego, liśćia tabáczánego tártego, oboygá po łoćie, soku Limoniowego trochę, zmieszay nád wolnym ogniem, schoway od potrzeby.

Item. Námocz w w gorzałce liśćie tábáczáne zwyczáyne, tą gorzałką náćieray tám gdźie są párchy. Dobra na nie y wodká złotnicza.

Máść na Wszy.

WEś *Sem: Staph: sag* łotow cztery, korzenia Ciemierzyce biáłey łotow dwá, soli zwyczáyney puł łotá, żywego srebrá łotow cztery, sadłá wieprzowego topionego łotow sześć, mydłá Weneckiego łotow pieć:

Sposob robienia.

ROspuść mydło w oleyku bobkowym nád wolnym węglem, przyday sadło, y inne rzeczy ná proch stárte, náostátku żywe srebro, mieszay iáko naylepiey żeby srebrá nieznáć. Ubo-

dzy lu-

dzy ludźie z ſamym maſłem mieſzáią żywe ſrebro, y nim ſię ſmáruią, inśi z iábłkiem pieczonym. Y to pewna, ubiy żywe ſrebro z białkiem iáiowym, ták żeby go znáć nie było, nátrzyi tym kraykę uſuſz, gdy potrzebá włoż ią ná gołe ćiáło, trzymay naydáley przez dzień, potym zdeymy, będzieſz wolen od wſzy przez Mieśiąc, iák cię poczną napáſtowáć, z nowu włoż kraykę ná ſię też, ták czyń zawſze tá bowiem kráyká niezáraz moc ſwoię utráći, ſmárowanie ſię máśćiami, w ktore wchodzy żywe ſrebro, wielom ieſt ſzkodliwe, więc oſtrożnie zniemi trzebá, y owſzem lepiey ſię obeyść przez niego, á bydź ochędożnym, y dbáłym o ſobie odmieniáiąc częſto chuſty.

Máść ná piersi w káßlu y dußnośći.

WEś oleyku Migdalowego, fiałkowego, ſádłá kápłoniego rowne częśći, przydáy woſku białego ile potrzebá, zmieſzay nád ogniem, iák przeſtydnie, przyday ſzafránu tártego coć ſię będzie zdáło, oleyku hányſzkowego troche, zmieſzáy do ſmárowánia pierśi. Ubodzy ludzie, ſmáżą ſobie czoſnek zwierćiány z miodem y z másłem, y przykłádáią ná pierśi nie bez ſkutku.

Máść ná Spánie.

WEś oleyku muſzkátowego, máść Topolowey rowne częśći, przyday *Opium*, y rozetrzy dobrze wraz, tym ſkronie, y pulſy y pod

noſem

nosem smáruy. ubodzy ludzie wárzą mákowki wpiwie, w ktorym chustę maczáią, y głowę nią okłádáią.

Pomatá.

WEś sadłá wieprzowego iák náyświeższego co chcesz, pośiekay drobno, warz w soku iábłecznym świeżym,y wystałym, zbieray zwierzchu co wywre, zebrawszy włoż do garnká, náley wodki rożowey, znowu warz, odiąwszy od ogniá postaw ná zimnie, iák ostydnie zbierz; Do funtá sadłá, przyday oleyku Iásminowego kropel 30. Oleyku *Rhodi*, kropel 20. Gwozdzikowego kropel 12. Pizmá, Zibetu, oboygá po gran 7. zmieszay iák náylepiey; Są inne rożne sposoby, ktore dla skrocenia opuszczam.

Mydło pachniące, y od wszelkich zmaz ciáło záchowuiące.

WEś mydłá Węgierskiego funt, pokray drobno, ususz ták, żeby się ná proszek stárło, włoż ná rynkę polewaną, wley wodki rożáney funt ieden, postaw nád wąglámi wolnemi, mieszay ustawnie przez pułgodziny: potym wley oleyku Wáysztynowego kropel 30. zámieszay, zdeymi z ogniá, y przykładay *Olei Ligni Rhodi* skrupuł ieden, Pizmá z cukrem utartego gran 7. zmieszay iák naylepiey, wyley w formę, podłozywszy chustkę; niech ták stoi przez kilka dni, iák zwierzchu oschnie, wywroć ná drugą stronę, iák prześchnie, pokray nićią w sztuki.

mydło

Mydło wszelkie z szat zmázy spędzáiące.

WEś Mydłá przedniego łotow 12. pokray go iák naysubtelniey, przyday do niego oleyku Szpikonárdowego łotow dwá, żołći bykowey łyżek cztery, soku Cytrynowego ile potrzebá tákże y krochmalu, zbiy w kupę, porob gałki ktore ususz.

Sposob záżywánia.

Naprzod mieysce námocz wodą ćiepłą, potym nátrzyi mydłem, y záraz wypłocz wodą, y wyłusz.

Máść Zupna sławna, źielona do smárowánia, czerwona do pićia.

ZAraz z początku Wiosny zbieray te korzenia y źiołá, to iest: weś korzenia kurzego źiela, pułtorá funtá, żywokostu puł funtá, Omanu, Wężowniku, oboygá po funćie, korzenia Krwáwnikowego funt ieden, wszystkie te korzenia drobno pokráiawszy, włoż do garnká polewánego, náley winá stárego gárniec, nákryi dobrze, schoway do piwnice. Potym zbieray ziołá, to iest: weś Rozchodniku, Podrożniku, Dziewánny, wszystkiego po pięć garśći Babki mnieyszey, prośiáney włoći, Niedośpiałku, polney dryakwie, Bukwice, Nostrzeku, Biedrzeńcu, Głowienek, kwiátu S. Janá, Lebiodki, Bławatu, Wrotyczu, Koszyská, Przetácznika, Gruszyczki, Ostrożki, kwiećia bzowego, wszystkiego po garśći, hysopu, rozmarynu cząbru

bru, száłwiey, ruty, lewándy, wszystkiego po pułgarśći, pomienione źiołá trzebá śiekáć, zwierćieć, álbo stłucz, y kłáść do garnká w ktorym korżenie mokną. Miawszy wszystkie źiołá zebráne; weś rákow żywych kopę, stłucz ie żywo w stępce, álbo w mozdźierzu, zmieszay z źielem, y z korzeniem, przyday oliwy funtow dwá, másłá máiowego przetapiánego gárcy trzy, wyłoż ná pátelę, álbo koćiełek, smaż wszystko wraz do wysmáżenia wilgotnośći, potym wyćiśniy práſą: będźiesz miał máść Zupną zieloną do smárowània. Do picia záś ták się záprawia, weś tey máśći źieloney połowę, włoż ná koćiełek postaw nád wolnym bárdzo węglem żeby się rostopiłá, przyday do niey Mumiey ćwierć funtá, Olbrotu łotow śiedm, kámienia od urázu (*Hemmatides* zwánego) *Terræ Sigill:* Smoczey krwie, *Boli Armen.* wszystkiego po ośm łotow, Rákowych oczek, *Rubia Tinctorum*, oboygá po trzy łoty, inśi przydáią *pulv. Pannonicum*, kto chce niech go miesza, może się obeyść y przez niego. Pomienione ingredyencye máią bydź iák nayſubtelniey stárte, ktore zmieszáwszy z máśćią: iák ostydnie schowáć ná chłod dawáć ná raz iák włoski orzech w ćiepłym piwie.

O PLASTRACH.

Plaster biały, ktory názywa się De Spermate ranarum.

Weś

WEś żábiego skrzeku co chcesz, wley oliwy, (náprzykład do gárcá skrzeku) kwartę smaż áż się w skwárki obroći, przecedz, weś tego oleyku pułtorá funtá, wosku białego, gleyty subtelno tártey, oboygá po funćie, bleywásu tártego funtow trzy, Kámphory pułtorá łotá, koperwásu białego, háłunu, oboygá po dwá łoty, háłonu palonego łot.

Sposob robienia.

Wley ná rynkę, álbo pátelę oleiek, włoż gleytę y bleywás, smaż wolnym ogniem do konsystencyey, to iest: gdy kápniesz pomácasz pálcem, iezeli lipnie, záraz doday wosku, mieszay, iák się rozpuśći, zdeymiy z ogniá, iák trochę przestydnie, przyday koperwásu, háłonu miáłko utártych, y Kámforę, iák ostydnie porob mágdáleony.

Plaster Wulfowski, ktory názywa się
Mirabile.

WEś oliwy pułtorá funtá, nákray iák naysubtelniey mydłá Barskiego, álbo Węgierskiego łotow trzy, postaw ná węglu wolnym żeby się rostopiło, wsyp záraz miniey, bleywásu, oboygá subtelno tártego po funćie, smaż do konsystencyey, ktorá iák się pokaże, záraz wyley do zimney wody, potym urob w rękách, y porob Mágdáleony. Jest bárdzo skuteczny ná rány, ná bole Artehtyczne, ná stłuczenia, &c.

Pláster pospolity ná rány, y ná prętkie zbieránie wrzodow, ktory názywa się Citrinum, *álbo iáko niektorzy od rzeczy názywáią go de* Citro.

WEś wosku żołtego funtow dwá, żywice białey czystey łotow 20. łoiu kozłowego álbo ieleniego łotow 8. Terpentyny rzadkiey łotow 4. rospuść wraz nád ogniem, iák ostydnie porob Mágdaleony, inśi przydáią korzenia kurkumy tártego łotow 4. żeby był żołcieyszy, chceszli mieć ten pláster zielony, przydáy do niego Indychu prostego tártego, ze dwie tabliczki, będźie bárdzo zielony y piękny.

Pláster miękczący.

WEś śiemieniá lniánego, *Fænum Græcum*, oboygá po trzy garśći, przetłucz, náley wody zpułgárcá, namocz przez noc, názáiutrz powarz z godźinę, potym przetrzyi przez śito, włoż ten kliy ná ryńkę, álbo pátelę, przyday do niego wosku białego funt, żywice białey łotow 6. szpiku wołowego, łoiu kozłowego, oboygá po łotow 8. smaż wszystko wraz, áż się kliy będźie dźielił, zdeymiy z ogniá, przyday Migdałow obránych, y ná subtelną Másśę ubitych puł funtá, korzenia fiałkowego tártego łotow trzy, mieszay áż ostydnie, schoway porobiwszy Mágdáleony, służy ná wrzody, guzy twárde, y wszelkie nábrzmiáłośći, ktore álbo prętko spękza álbo zbiera. Aptekarze máią innych dość, dorte tu opisowáć nienależy. AD-

ADDITAMENT NOWY.

Konfekt Rożowy purguiący.

WEś Roży Widenki, álbo Centofoliey obráney puł funtá, wley wody do koćiełká puł kwarty, iák wezwre włoż Rożą, y warz áż zmięknie, potym záraz przyday cukru puł funtá, Mánny Kálábryny w wodźie rozpuſczoney puł funtá, ſmaż do konſyſtencyey, to ieſt, iák pocznie lipnąć między pálcámi, ma dość.

Item. Weś Seneſu obránego cztery łoty, warz dobrze w wodźie, przecedź y wyćiśniy, wley do koćiołká, włoż roży puł funtá, warz áż roża zmięknie, przyday Mánny Kálábryny w wodźie roſpuſczoney y przecedzoney puł funtá, Cukru puł funtâ, ſmaż do konſyſtencyey.

Táka roża purguie bárdzo lekko, wźiąwſzy ná raz iák włoſki orzech z ráná, ſłuży procz innych, oſobliwie tym ktorzy nie ſą ſkłonni do ſolutiy náturálnych. Służy y dźiećiom, roſpuśćiwſzy w wodce rożáney, przecedźiwſzy dáć pić.

Inni Rożą purguiącą bárdzo delikátną robią ták, Biorą Syropu z kwiátu Brzoſkwiniowego ile potrzebá, przewárzywſzy rożą w wodźie, wlewáią go y ſmáżą do konſyſtencyey, táka roża purguie dobrze, y ſłuży ná gliſty dźiećiom oſobliwie.

Przeſtrogá o rákowych oczkách.

NIetylko Medycy, ále y rożni ludźie w ro-

żnych áffekcyách zážywáią rákowych oczek, przypisuiąc im wiele skutkow, o ktorych rożni piszą Autorowie, iednák zážywáiąc ich, máły álbo żaden effekt wydáie się, á to dla tego, że z wárzonych rakow one wybieráią, przez co moc y skutek swoy trácą, albowiem sol z nich wyciąga effekt, kto tedy chce zážywáć ich do potrzeb lekárskich, ma ie wybieráć z żywych rákow, iáko zás poznáć ktory rák ma oczy, ten pewnie ktory się leni, ná ktorym skorupá miękka, z kąd lepiey áby ie sobie káżdy zbierał, nie kupuiąc ich álbowiem kupne nie są pewne.

Sposob wpráwowánia Cytryn w Cukier całkiem

NAmocz cáłe Cytryny w wodźie przez dni 18. co dźień odmieniáiąc wodę, potym warz ie w wodźie osołoney przez trzy dni, co dźień dwá rázy odlewáiąc. potym wyiąwszy z wody ponádkraway z wierzchu y osusz wiátrem, skoro oschną włoż w naczynie y náley Syropem z cukru gęsto usmárzonym nie gorącym, ktory gdy zrzednieie, znowu go przesmaż, do gęstośći, y náley letnie, czynić ták poko rzednieć nieprzestánie.

Rosa Salis *Osobliwa.*

WEś Cynámonu łotow 4 kwiátu muszkatowego łotow 6. Anyżu łotow 8. Kárdámonu łotow 4 Kubebow łotow 3. Storaxu, Gáłgánu, oboygá po łotow 4. Cytwaru łotow 2.

Kwia-

Kwiátu Rozmárynowego, Lewándowego, Száłwiowego, káżdego po garśći, Gwoźdźikow łotow 2. korzenia Fiałkowego łotow 3. wszystko z grubá przetłukszy, námocz, náley gorzałki dobrey, ktoraby gárcem nietrąćiłá gárcy dwá, niech mokną przez noc, dobrze przytkawszy naczynie, názáiutrz przyley winá dobrego gárniec, wley do Alembiká y przepalay wolnym ogniem podłożywszy pod rurki ná leyku chustą nákrytym Cukier.

Gorzałká domowa purguiąca.

WEś wodki Hányszkowey dobrey gárniec, námocz w niey korzenia Sálápy z grubá przetłuczoney ćwierć funtá, skorek pomáráńczowych świeżych drobno pokráiánych garść. Fiałkowego korzenia przetłuczonego łot, Cynámonu puł łotá, Mirrhy puł łotá, zmieszay záwiąż dobrze, niech moknie przez kilká dni codzień mieszáiąc, potym przecedź przez czystą chustę y schoway, tá wodká purguie bárdzo dobrze, dawáć ná raz po kieliszku máłym mocnieyszym, słábszym zás mniey, dla lepszego smáku może ią przycukrowáć cukrem lodowátym, álbo usmárzyć syrop z cukru zwyczáynego gęsty: y wlać do niey.

Elixyr Proprietatis *osobliwy., ná wiele choròb bárdzo skuteczny.*

WEś *Rhbabarbarum* wybornego, drobno pokráiánego łotow trzy, Aloesu *Succotrinum* náwzá-

názwánego, Modrzejowey gębki *Aggaricus* zwáney, Mirhy przedniey, Bobrowego ſtroiu, *Castoreum* zwánego, káżdego po dwá łoty, Száfránu, Máſtyxu, oboygá po łoćie, Dryakwi Weneckiey łotow cztery, káżdą rzecz z oſobná przętłukſzy włoż do naczynia ſzklánego, potym weś gorzałki dobrey ile chceſz, nákłádź Jáłowcu przetłuczonego dość, przepal niemieſzáiąc dochodu, ále ſámego przodku náley ná pomienione *ſpecies*, pułtory kwarty, záwiąż dobrze niech moknie przez dwie niedzieli, tedy owedy mieſzáiąc, potym przecedź przez chuſtę, wyćiśniy, y ſchoway od potrzeby. daway ná raz po 30. kropel y więcey.

Ten Elixyr ſekretny ma dźiwne ſkutki ná rozmáite choroby, oſobliwie ná żołądek ſłáby y zepſowány, ná wątroby y śledźiony defektá, ná mieſięczney choroby zátrzymánie, ná gliſty, ná ſczkawkę, ná máćiczne defektá, ná kolki, y gryźienia w żywoćie, y ná inne rozmáite, dáie ſię w ćiepłym winie, káżdy łátwie go ſobie zrobić może, y nie ſzukáiąc Aptek, áni Medykow, wiele chorob leczyć nim może, náwet y Febry choćby Kwártány, co dźień go záżywáiąc.

Wodká Cynámonowa do pićia bárdzo przednia.

WEś Cynámonu z grubá przetłuczonego puł funtá, włoż do naczynia, wley do niego winá dobrego gárniec, gorzałki hányſzkowey ktora

ktoraby gárcem nietrąćiłá puł gárcá, ſkorek Pomáránczowych ſuchych łotow dwá, Kárdámonu łot, niech moknie przez noc. názáiutrz przepal wolnym ogniem, nie mieſzay dochodu ále go oſobno odbierz, ná liiek podłoż cukru przez ktory wodká poydźie. będźie wodká oſobliwa ożywiáiąca, y pośiláiąca nád inne.

Ktoby chćiał mieć wolnieyſzą, niech miáſło gorzałki przyda wodki Rozáney, álbo Konwáliowey w wodzie przepaloney, do Alembiká też niech włoży dwie álbo trzy Cytryny świeże.

Przeſtrogá oſobliwa.

POſpolity ieſt zwyczay przepalánia wodek z rozmáitemi áromátámi, to ieſt korzeniámi, że te rzeczy kłádą do Alembiká, y nálawſzy wodki przepaláią, lecz inny ſpoſob dáleko lepſzy y ſkutecznieyſzy, y z mnieyſzym koſztem táki bydź może.

Náprzykłád weś Cynámonu przetłuczonego Gáłki, Gwoźdźikow, Kárdámonu, Kubebow, drzewá Sándáłu, Cytrynowego, &c. káżdego mniey niżeli ſię kłádźie, do Alembiká, záwiąż álbo záwiń do chuſtki, włoż do kápitelá, to ieſt czapki álembikowey, záłoż drewienkámi dobrze żeby nie wpadł do álembiká y przepal, naſienia záś iáko Hányſz, Kminu, Jáłowiec, &c. lepiey włożyć do álembiká, táka wodká bywá zapáchu dáleko lepſzego, y ſmáku wdźięcznieyſzego.

Sposob robienia Kalißánow.

WEś Maſſy migdałowey funt ieden, mąki Ryżowey ćwierć funtá, Cukru tłuczonego y prześianego puł funtá. Kárdámonu przetłuczonego łot, przyday wodki Rożáney ile potrzebá, zrob ćiáſto, y według formy kłádź ná opłatki, cukrem z wierzchu poſypawſzy, wſadzay do piecyká.

Pierniki Cukrowe.

WEś Cukru poſledniego, choć faryny funtow dwá, Mąki przeniczney funtow cztery imbieru łotow ſześć, Cytwaru łotow pięć, Gwoździkow łotow dwá, kwiátu muſzkátowego łotow dwá, korzenie przetłuczone zmieſzay z cukrem y z mąką, wley winá według potrzeby, ugnieć ćiáſto dobrze, z ktorego rob ná formie pierniczki, kłádź ná opłatki, y zwierzchu pozyngowawſzy cukrem roſpuſczonym upiecz.

Item. Weś cukru funt, Mąki przeniczney funt, iáiec dwie, Cynámonu przetłuczonego łotow cztery, imbieru, gwoździkow, po puł łota, Gałek muſzkátowych trzy, ſkorek Cytrynowych w cukrze ſmáżonych ileć ſię zda, zmieſzay wraz wſzyſtko, ugnieć ćiáſto przylawſzy winá ieżeliby było potrzebá, álbo iáiec, formuy pierniczki, pozynguy cukrem roſpuſczonym y upiecz

Pierniki Migdałowe.

WEś Mąki przeniczney funt, Migdałow nieupárzonych ále ná rynce práżonych funt

ieden

ieden, ftłucz migdały y prześiey, zmieszay z mąką, przyday cukru funt, Cynámonu, imbieru, Pieprzu, Gałki, káżdego ileć śię będźie zdáło, włoż cukier do kośiełká lub panewki, wley wodki Rożáney puł kwarty, smaż do mierney konsystencyey, iak przestydnie, á że iescze będzie trochę ciepły, zmieszay wszystkie wzwyż pomienione rzeczy, zágniec ćiásto, z ktorego rob pierniczki według upodobánia, powierzchu wgniátay skorkę cytrynową, lub Pomáráńczową drobno pokraiáną, wsadź po chlebie do piecá, pozyngowawszy cukrem rospuscżonym.

Piernik Toruński,

WEś miodu prásnego ile chcesz, włoż do naczynia, wley do niego gorzałki mocney sporo, y wody, smaż powoli szymuiąc, áż będzie gęsty, wley go ná niecki, przyday imbieru białego, Gwoźdźikow, Cynámonu, Gałek, Kubebow, Kárdámonu, Hányżu niethuczonego, skorek Cytrynowych drobno kráiánych, cukru ileć śię będzie zdáło, wszystko z grubá przetłukszy, wsyp do miodu gorącego, miárkuiąc żeby niezbyt korzenia było, zmieszay, á iák miod ostydnie że ieno letni będźie, wsyp mąki żytney ile potrzeba, umieszay niech ták stoi nákryto áż dobrze wystydnie, potym wyłoż ná stoł, gnieć iáko naymocniey, przydáiąc mąki ile potrzebá, potym nákłádź Cykády kráiáney, álbo skorek cytrynowych w cukrze smáżonych, znowu przegnieć, y záraz formuy pierniki

niki wielkie według upodobánia, porobiwszy, może znowu powierzchu tu owdzie wtykáć Cykádę kráiáną dowierzchu pozyngowawszy piwem kłáść do piecá, y wyiąwszy ie iák się przepieką, znowu ie zyngowáć miodem z piwem smáżonym, y znowu po wsádzeniu do piecá.

Pierniki Miodowe

WEś miodu ile chcesz, rospuść go, nákray korzenia rożnego, poprzetłukay, zmieszay z miodem, potym go przesmaż nieszymuiąc, nákray skorek Cytrynowych w cukrze smáżonych ieżeli ie mieć możesz, ieżeli nie, to suchych, iák przestydnie przyday mąki posledniey to iest gryzu, záczyń ćiásto, wynieś go do piwnice niech będźie przez kilká dni, choćby tydźień, potym rob pierniki, zynguy sytą miodową, wsadzay do piecá po chlebie.

Pierniki osobliwe.

WEś mąki pszenney funtow trzy, Cukru utłuczonego y prześianego funtow dwá, Migdałow ná mássę utłuczonych funt. Cynámonu łotow cztery, imbieru pułtorá łotá, Gałek muszkátowych trzy łoty. żołtkow iáiowych dziesięć, winá ile potrzebá zágnieć ćiásto, formuy pierniki, pozynguy cukrem y piecz.

Pierniki Norembersкie.

WEś Cynámonu łotow 4. imbieru łotow 8. Gwoźdźikow łotow 4. Kárdámonu łotow 2. Pie-

2. Pieprzu długiego łot ieden, Gałek muszkátowych 4. wszystko z grubá przetłukszy, weś miodu práśnego kwarte, Cukru funt, wody trochę, smaż y odszymuy, iák ostydnie zmieszay korzenie, przyday mąki ile potrzebá, ugnieć ćiásto, z ktorego formuy pierniki, pozyngowawszy wsadzay do piecá po chlebie.

Kołaczki, álbo Kándelki, do kádzenia osobliwe.

WEś Benzoinu ćwierć funtá, Storáxu łotow dwá. Pizmá gran pięć. Węgla z láskowego álbo wierzbowego drzewá upalonego, łotow dźieśięć, wszystko ná proch káżde z osobná utárszy zrob Mássę wodką Rożáną, w ktorey rospuść Gumi *Tragantum*, z tey Massy zrob lubo kołaczki, lubo kándelki kołaczki kładz ná węgle do kádzenia, kándelki záś zápalay iáko zwyczay.

Jáko srebro chędożyć.

WEś Wáysztynu trzy częśći, soli dwie, Hálonu iednę, wszystko ná proch utárszy przyley ługu, warz w tym srebro, zdiąwszy z ogniá iák przestydnie wychędoż sczoteczką w kąćikách wypłocz w zimney wodźie. otrzyi chustą czystą y wysusz, będźie czyste.

Ják złoto záśpecone chędożyć.

WEś Sálármoniáku, Koperwásu, Sáletry, Cegły, káżdego zárowno, wszystko ná proch utrzyi, rosczyń uryną iák ćiásto, ktorym złoto wszy-

to wſzyſtko oblep, y włoż do ogniá wolnego, iák ſię roſpali wyimi, wychędoż wodą iák nayl:piey, wytrzyi chuſtą y wyſuſz.

Albo weś Sálármoniáku, Gryſzpanu, Wáyſztynu, káżdego zárowno, utrzyi ná proch, zmieſzay z octem, warz w tym złoto ták długo áż będzie czyſte, potym wypłocz, wytrzyi, y uſuſz.

Spoſob robienia Inkauſtu Chinſkiego w tabliczkách

WEś koſtek Brzoſkwiniowych całkich z iądrámi, nákłádź do nowego garnuſzká, zálep pokrywkę, włoż do ognia áby ſię ſpaliły, wyimiy, utrzyi ná kámieniu iáko nayſubtelniey z wodą, przyday *Gumi Arabicum*, formuy tabliczki, potym uſuſz ieſt bárdzo piękny.

Item. Weś grochu faſołow álbo Káwy, ſpal w garnuſzku zálepiwſzy, utrzyi, przyday Gumi Arábſkiego; formuy tabliczki, álbo iezeli nie możeſz, álbo nieumieſz, porob proſte páſtylki y wyſuſz.

Jáko Szkło záſpecone chędożyć.

SZkło choćby było nayſzpetnieyſze, łátwie go wychędożyſz pokrzywámi świeżemi trąc niemi ſzkło z wodą zimną, będzie iáko nowe.

Proſzek ſtrzeláiący bez ſtrzelby.

WEś *Salis Tártari*, łot ieden, Sáletry trzy łoty, śiárki 2. łoty wſzyſtko zetrzyi ná proſzek y zmieſzay, gdy chceſz użyć włoż tego proſzku

ſczy-

ſczyptę y drugą ná żelázną łyſzkę, położ ná węglach roſpalonych, trzymay zdáleká, iák ſię roſpali ſtrzeli iák z piſtoletu.

Iáko Ocet winny prętko y mocny zrobić.

WEś ſztukę ćiáſtá kwáśnego, przyday trochę pieprzu tłuczonego y ſoli, zmieſzay z winem, poſtaw w ćieple, prętko ſię zrobi, tylko nienálewáć pełnego naczynia, áż ſię zárobi, dopiero dolać.

Ocet fiałkowego koloru oſobliwy.

WEś octu winnego, nákłádź do niego fiałkow, niech moknie ná ſłońcu pokoć ſię zda, potym przecedź, zgrzey dobrze, gorący wyley ná cenowe naczynie, niech poſtoi trochę, nábędźie koloru bárdzo pięknego od Cyny, potym ſchoway, á gdy ſię zá czáſem zmieni, znowu go zgrzyi, y wyley ná cynowe chędogie naczynie, znowu nábędźie koloru fiałkowego.

Iáko Krety wytráćić.

Wydroż Orzech włoſki, wybierz iądrá, ná to mieyſce włoż prochu ruśnicznego, Sáletry y śiárki ná proch utárſzy, záłoż nitkę śiárką omaczáną, zápal ią zdáleká włożywſzy wdźiurkę orzechową, y ták włoż w dźiurę ktorą kreći przechodzą, záſyp, tám iák śiárká do gore wyſtrzeli, ieżeli ſię ziemiá odwáli, záſyp prętko.

Item

Item. Strzelay często w dziury z piſtoletu, álbo z krzoſki (kuli nie wbiiáiąc) wſtrzeliwſzyy w dziurę záſyp ią, ieſt ſpoſob pewny, álbowiem Krety ták ſmrod z prochu, iáko y ſtrzelánia głos wypędza.

Iáko Miedź álbo Mośiądz poſrebrzyć po proſtu.

WEś Sálármoniáku, Háłonu, Sáletry, káżdego zárowno, utrzyi ná proch, przyday opiłkow ſrebrnych trochę, włoż do naczynia gliniánego, dobrze zmieſzay wſzyſtko wraz. niech ſię ſmáży poty, poki ſię kurzyć nieprzeſtánie, zdeymiy z ogniá, utrzyi ná proſzek. á gdy chceſz poſrebrzyć, odwilż wodą troſzkę Mośiądz, lubo Miedź, y nátrzyi iák naylepiey tym proſzkiem, będźie iák ſrebro, tylko co maſz ſrebrzyć wychędoż iák naylepiey.

Item. Weś Serwáſſeru dwá łoty, námocz z niem ſrebro, ná ćienką bláſzkę rozbite, y drobno nożyczkámi pokráiáne, niech ták długo moknie áż ſię roſpuśći, potym záraz nieodlewáiąc przyday Wáyſztynu białego utártego tyle, żeby wſzyſtek Serwáſſer w ſię wźiął, álbo wpił, żeby było iáko máſſá, ktorą wyſuſzywſzy ſchoway, á gdy chceſz ſrebrzyć, wychędoż pierwey dobrze mośiądz lubo miedź, potym nátrzyi iák naylepiey tym, záraz ſię poſrebrzy.

Prze-

Przestrogá o Rogu Ielenim, iáko y Łośim.

ROgi ták Jelenie iáko Łośie, dáwáć zwykli rożni ná pobudzenie potow, osobliwie w gorączkách, ktore roznie prepáruią, osobliwie w Aptekách, y názywáią ie *Cornu Cervi Diaphoreticum*, to iest: wárzą w wodách, w ługu, inni kłádą w kápitel, ná ten czás gdy się wodki przepaláią, lecz tá praca dáremna iest. y odeymuiąca moc ktorą máią te rogi, álbowiem codzienne práwie doświaczenie náucza, że te rogi bez żadney prepárácyey są dáleko skutecznieysze ná poty, po prostu tylko upiłowawszy, álbo uskrobawszy rogu, dáć w iákim ciepłym likworze, bárdzo dobrze y skutecznie poty pobudza, ták Jeleni iako y Łośi, y w gorączkách bárdzo rzecz dobra dawać ie, przydáiąc nieco kámfory gdy będzie znáczna gorączká.

Jako probowáć żywego srebrá ieżeli iest dobre do rożnych potrzeb.

WŁoz trochę żywego srebrá ná srebrną łyżkę y wykurz nád ogniem, iezeli zostánie znák zołtáwy, tákie iest nayprzednieysze, iezeli zostánie znák biáły, y to niezgorsze, iezeli znák zostánie iáko miedź, tákie iest podłe, iezeli száry, tákie iest naypodleysze, bo od ołowiu odchodzi, álbo iest falszowáne.

Iáko kość zmiękczyć do rożnych robot.

NAkray korzenia Przestępowego, włoż do garnká, naley wody włoż tám kość y warz długo będzie bardzo miękka.

Item. Zrob ługu z wierzbowego drzewá, wtym ługu warz kość, bedzie też miękka.

Iáko Cynámonowy zapách przywrocić gdy się z niego wodká wypali.

WYłoż Cynámon prosto zálembiká ná przeták áby ośiąknął, y poko iescze wilgotny posyp go pieprzem tłuczonym, y ták niech u schnie, nábędźie zapáchu iák przedtym miał, y może go do potraw záżywáć.

Likwor twarz czyszczący, to iest: spędzáiący wszelkie plámy, osutkę, lisáie, piegi, krosty. ogorzelinę.

WEś octu winnego tęgiego trzy kwarty, Gleyty subtelno utártey łotow piętnaście, zmieszay, warz z kwádrans w mośiężnym álbo miedźiánym naczyniu, zdeymi z ogniá niech ostygnie, iák się dobrze ustoi, zley zwierzchu, czysty ocet, do ktorego przyday hałonu, soli oczkowátey, oboyga po ćwierći łotá, Mirrhy białey łot ieden, Kámfory ćwieć łotá, wodki Rożáney przedniey, puł kwarty, oleyku Wáysztynowego kwáterkę, niech ták stoi przez noc dobrze umieszawszy, názáiutrz powarz trochę, iák się ustoi zley zwierzchu y schoway, tym likworem naćieray twarz ná noc zmaczawszy chustkę.

Item.

Item. Weś Háłonu tłuczonego łotow cztery, wody kryniczney kwartę, warz áż połowá wywre, potym weś Gleyty utártey ćwierć funtá, octu winnego pułtory kwáterki, y ták długo mieszay áż zbieleie, tym twarz często ściéray maczáiąc chustkę.

Oleiek Wáysztynowy do wielu potrzeb służący, robi się ták

WEś Wáysztynu białego co chcesz, day go upalić do gárcarzá, iák się dobrze upali, włoż do worká płóciennego szpiczástego, ktory záwieś w piwnicy, postaw naczynie powoli będzie ściekał oleiek, álbo likwor, ktory názywáią *Oleum Tártári*.

Inny sposob táki. Weś Lagru winnego, wysusz go, utłucz ná proch gruby, włoż do gárcá sporego, day go wypalić do piecá gdźie wapno álbo cegłę palą, żeby go podwierzch włożono, iák się wypali, rospuść wodą, warz, przecedź, potym wywarz do połowy, postaw ná zimnę wchłodzie, będźiesz miał dostátek y likworu, y *Sal. Tartari* ktore się zá czásem cándyzuie.

Wodká Angielska, twarz iásną spráwiąca.

WEś cukru lodowatego białego łotow ośm, Kámfory łotow dwá, Kádźidłá białego łotow cztery, zmieszay, przepal przez álembik wolnym ogniem, iest osobliwa y pewna.

Item. Weś kwiecia Rzepnego ſporo, uſuſz go y utrzyi ná proſzek, ktory záczyń kozim mlekiem iák ćiáſto, zrob bochenek upiecz go, weś tego chlebá ośrodkę, włoż do garka czyſtego, náley mleká koźiego dwie kwarty, niech ták ſtoi przez ſześć godźin, przyday białkow iáiowych świeyzych dobrze ubitych dwánáśćie, Kámfory dwá łoty. Háłonu cztery łoty, Boráxu utłuczonego łotow cztery, zmieſzay, przepal przez álembik, tą wodką przemyway twarz chuſtę zmaczawſzy, będźie iáſna y rumiana.

Wodká do Twarzy y włoſow.

WEś miodu práſnego, pátoki funtow dwá, *Gumi Arabicum* funtow ſześć, rozpuść Gumy w wodzie, zmieſzay z miodem, przepal w alembiku, pierwſza wodká odchodząca z alembiká ſłuży do twarzy, pośledniá ku końcowi odchodząca; ſłuży do włoſow, to ieſt śiwe włoſy fárbuie.

Pomádá oſobliwa y przednia.

WEś Storáxu pułtora łotá, Benzoinu puł łotá, Gwozdzikow tyleſz, Fiałkowego korzenia puł łotá, kwiatu Lewándowego ſczyptę, Spikánardy ſczypty trzy, iábłek ſłodkich pięknego zapáchu dwie, gałkę muſzkátową iednę, kwiatu muſzkátowego ćwierć łotá, Cytryn świeżych dwie. ſtłucz to wſzyſtko w moźdźierzu, przyday máśći z rozy białey kwartę, woſku białego łotow cztery, warz ledkim ogniem

potym

potym przecedz, przyday ieżeli mieć możesz oleyku iasminowego, albo *Tubæ Rosæ* schoway od potrzeby.

Sposob robienia Cieniow álbo Bań rożnego koloru, ktorych używáią w Kościołach dla ozdoby.

Cienie Błękitne.

WEś Sálármoniaku funt, utłucz y przesiey, włoż do naczynia miedziánego czystego, wley wody wapienney czystey gárcy trzy, z á mieszay, postaw w piwnicy álbo wsklepie niech tám stoi ze cztery niedźiele, tedy owedy zá. mieszay, ocieráiąc miotełką brzegi ze rdzy, potym wyley do gąsiorá, nákłádź káwałkow mośiądzu iákichkolwiek, iezeli mieć możesz, postaw ná mieyscu spokoynym niech stoi z pułroka y dáley, im dłużey tym lepiey, álbowiem będźie iáśnieysza, y szkła szpecić niebędźie, z rázu tá wodá będzie bez koloru, podobná barsczowi, lecz iák się wystoi, będzie bárdzo wdźięczny y iásny miáłá, potym iák się wystoi, powleway do Bań, dobrze pozáwięzuy, y schoway, może trwáć w swym kolorze do kilkunastu lat. Gdy się tá wodá robi w naczyniu mośiężnym, iest pieknieysza.

Inny kolor błękitny zwyczáyny tym sposobem zrobisz

WEś Láchmusu tabliczkę, pokray, námocz, w wodźie wapienney, iák wymo-

knie, przecedz przez bibułę y powleway do Bań, będźie kolor błękitny zwyczayny, ieżeli szkło zaszpeći, wyley tę wodę, wychędoż szkło solą y ługiem, potym wley.

Cienie Zielone.

WEś Gryszponu co chcesz, przetłucz z grubá, námocz w ocćie winnym mocnym przez noc, tyle octu wlać żeby dorze zámokł, názáiutrz przyley wody kryniczney ile potrzebá miárkuiąc się po kolorze, potym przecedź przez bibułę, będzie kolor zielony piękny. Ieżeli záś chcesz mieć pápuzy, albo trawisty, odeymi tey wody połowę, w ktorey námocz Száfránu w węzełku záwiązánego trochę, wyćiskáiąc go, powleway do Bań.

Cienie Czerwone.

WEś Láchmusu tabliczkę, pokray drobno, námocz w prostey gorzałce przez noc, przecedź przez bibułę, powleway do Bań, z iedney tabliczki, możesz mieć ośm Bań, mniey, álbo więcey.

Cienie żołte, álbo złociste.

WEś wody kryniczney ile chcesz, włoż do niey háłunu, náprzykład do trzech gárcy trzy łoty, przewarz, námocz w tey wodźie Száfránu w węzełku záwiązánego ćwierć łotá, przez kilká dni co dźień wyżymáiąc węzełek, potym przecedź przez bibułę, powleway do bań, ieżeli przy-

li przydaſz troche tartego drzewá Sándáłowego będzie koloru żołtogorącego.

Cienie Kryſztáłowe.

WEś wody wapienney czyſtey, powleway do Bań álbo przewarz wodę czystą kryniczną z háłonem, iák ſię uſtoi przecedz, powleway do bań.

Cienie Fiałkowe.

WEś wody wapienney ile chceſz, námocz w niey Láchmuſu, przydawſzy trochę bárdzo máło drzewá Sándałowego, iák wymoknie, y wyſtoi ſię dobrze, przecedź, powleway do bań.

Spoſob robienia cieniow wzwyż opiſane ſą gruntowne, álbowiem mogą przez długi bárdzo czás trwáć nieodmienne, to ieſt niepſuiacė ſię, y niewietrzeiące, wyiąwſzy żołte, ktore nie zwykły długo trzymáć koloru.

Inne záś ſpoſoby robienia rożnego koloru Cieniow náprędce, niedługo trwáiące mogą ſię robić w ten ſpoſob. Weś wody háłonowey, (ktorą iáko robić, maſz wyżey náukę) námocz w niey tártey álbo ſtrugáney, lubo Bryzeliey czerwoney, lubo drzewá Sándołowego, niech moknie poko koloru niepuśći, przecedź, powleway do bań.

Rożowe mogą ſię robić z Krokoſu wymoczonego wprzod w wodzie, potym go námoczywſzy w oćcie winnym, przylać wody czyſtey ile potrzebá.

Wodá Wapienna robi ſię ták.

WEś wody czyſtey do naczynia ſporego, włoż w nię wapná niegáſzonego iák nayświeżſzego ſztukę według proporcyey wody, w ktorey iák ſię zágáśi y uſtoi zliy zwierzchu wodęy wliy do naczynia, ſchoway od potrzeby, á że wapno nie káżde ieſt iednákowe, bywa tákie że ſię w wodźie nierychło gáśi, tákie lepiey wárzyć z wodą, iák ſię uſtoi dopiero zlać.

Spoſob robienia Wernixow rożnych.

Wernix álbo Pokoſt Turecki.

WEś Gumi *Lacca* łotow ſześć, Gumi *Sandaraca* łotow trzy, Máſtyxu łotow dwá, utłucz wſzyſtko, prześiey, przyday Terpentyny Weneckiey iák laſkowy orzech, náley *Spiritum Vini* przedniego ná dwá pálcá wzwyż nád ingrédientiámi, záwiąż dobrze, poſtaw w ćieple przez tydźień co dźień mieſzaiąc, potym przecedź y ſchoway.

Wernix Chinſki

WEś Gumi *Lacca* puł funta, to ieſt łotow 16. Gumi *Sandaraca* łotow cztery, utłucz, prześiey, włoż do naczynia ſzklánego, naley *Spiritum vini* mocnego kwartę, záwiąż dobrze, poſtaw w ćieple zimie przy piecu, lećie ná ſłońcu niech ſtoi przez tydźień, co dźień, mieſzáiąc potym przecedź y ſchoway, ieſt ten Wernix wyborny, do wſzelkich robot nayſpoſobnieyſzy.

Item.

Item. Dodáią rożnych *species.* iáko Burſzynu Máſtyxu &c. lecz máło potym.

Wernix do pozłocánia.

DO pomienionego wzywz Chinſkiego Wernixu gdy przydaſz ſzafránu, álbo Gumi *gutta.* (lecz lepiey Száfran wydáie kolor) pozłociſz Cynę, Moſiądz, Srebro, iak nayprzednieyſzym złotem.

Wernix álbo Pokoſt biáły do przedniey. roboty.

WEś Sándáráki iák nayprzednieyſzey, Máſtyxu, oboygá po ćwierći łotá, utłucz y prześiey ſubtelno, włoż do ſzklánego naczynia zdługą ſzyią, wley oleyku Terpentynowego białego puł uncyey, to ieſt łot ieden. *Spiritum vini*, mocnego łotow dźieśięć, mieſzay dobrze żeby ſię złączyło, y poſtaw w ćieple dobrze záwiązawſzy, niech ſtoi przez godziń 24. coraz chybáiąc naczyniem, potym poſtaw w gorącym popiele álbo piaſku, żeby ſię z pułgodźiny ſmáżyło, przytym weś Gumi *Copal* utłuczonego, y prześiąnego dwá łoty, weley do niego troſzeczkę oleyku Szpikánárdewego, poſtaw w ćieple żeby ſię roſpuśćił, potym wley do pierwſzey mixtury, y poſtáw w ćieple przez kilká dni, iák ſię uſtoi przecedź przez płotno ſubtelne y ſchoway od potrzeby.

Item. Weś Terpentyny Weneckiey dwá łoty włoż do ſzklánego naczynia, wley *Spiritum vini* mocne-

mocnego kwaterkę, zmieszay, y zdálá nád ogniem mieszay żeby się terpentyná rospuściłá, potym záraz przyday Sándáráki czystey ná proch utártey, łotow trzy, znowu mieszay przez kwádráns, y postaw w cieple przez kilká dni potym włoż do panwi, álbo kociełká, włoż w nie Wernix z naczyniem szklanym, naley wody w kociełek, podpal żeby wodá wrzáłá, iák powre godzinę, nie wyimuy z wody áż ostygnie, potym wyiąwszy przecedź, y schoway do używánia.

Werni x Indyiski.

WEś Benzoinu dwa łoty, Sándáráki pułtorá łota, przetłucz z grubá, álbo przeszrotuy, náliy *Spiritum vini* bárdzo mocnego iedenaśćie łotow, zmieszay, smaż w popiele gorącym áż się rospuszczą *species*, iák się ustoi przecedź y schoway.

Item. Weś *Spiritum vini*, łotow iedenaśćie, Sándáráki łotow trzy, Benzoinu łot ieden, przetłucz, prześiey, zmieszay, zátkay kołkiem y pecherzem záwiąż, postaw w ćieple przy piecu álbo ná słońcu przez kilká dni, co dźień mieszáiąc, potym przecedź y schoway.

Pokost prętki schnący, y wszelkie rány iáko y Bálsam goiący, osobliwie świeże.

WEś Miodey funt ieden, Gleyty utártey puł funtá, Gryszpanu tártego trzy łoty, włoż wszystko do garczká, náley octu mocnego winnego

nego z pułkwarty y więcey, warz lekkim ogniem, odiąwszy postaw żeby się ustało, potym zley ten ocet á innego náley ná też rzeczy, znowu powarz, iak się ustoi zley do pierwszego, uczyń ták y trzeći raz, ten ocet wszystek do kupy zlewszy wley do panewki, náley oleiu lniánego, práwego, álbo mákowego kwartę, smaż wolnym ogniem áż się ocet wszystek wysmáży, potym przyday Aloesu tártego lotow 2. kádzidłá, kolofoniey, oboygá po pułtorá łotá, znowu posmaż z godzinę, iák się ustoi schoway, iest bárdzo schnący, y rány świeże bardzo prędko goiący, zápuszczáiąc nim ćiepło, á ná wierzch chusteczkę w ćiepłym winie zmaczáną.

Jákim sposobem wywabić tłustość z kitayki, albo inney máteryey iedwabney.

NA mieysca polane tłustością náskrob kredy, ná ktorey położ bibułę, po ktorey powoli posuway żelázo kráwieckie gorące, ieżeli się zá iednym rázem nie wywabi, powtorz y trzeći raz, potym zmieć kredę y wytrzyi ośrodką chlebá białego.

Ná sukno záś dobra iest gliná gorzałką rozpuszczona, smáruiąc nią y wysuszáiąc.

Mydło spędzáiące wszelkie zmázy y plámy z sukná.

WEś połowę żołći wołowey, białkow iáiowych dwá, Hálonu palonego funt, Fiałkowego

wego korzenia łotow ośm, soli miałko utártey trochę, zmieszay wszystko warz iak naylepiey przyday mydła przedniego drobno pokráiánego tyle, żeby się mogło wszystko w kupę zbić, albo zlepić, ubiy wraz wszystko iák naylepiey, porob gałki, y ususz w cieniu,

Gdy chcesz spędźić iáką plámę wprzod sukno ná tym mieyscu wodą pomaczay, potym natrzyi mydłem y wypłocz, powtorz ieżeli potrzebá.

Z Jedwabnych Máteryi iáko spędźáć plámy.

NAprod potrzebá odwilżyć gorzałką mocną, potym posmárowáć białkiem od iáiá rozbitym, y wysuszyć ná słońcu, á iák uschnie wypłokáć źimną wodą, ieżeli ieszcze będźie znák iáki powtorzyć.

Ná tłuste plámy.

WEś rzeczney wody garniec, żołć wołową cáłą, Háłonu palonego łotow ośm, *Salis Tartari*, łotow sześć, Kámfory puł ćwierći łotá, zmieszay, warz áż połowá wywre, przecedź, y tym naćieray plámy ná suknie tłustośćią polanym, powtarzáiąc ieżeli potrzebá, potym wodą wypłocz.

Item. Weś ługu ile potrzeba, przystaw do ogniá áby wezwrzał, przyday Háłonu tártego, Wáysztynu, mydłá drobno kráiánego, káżdego po sześć łotow, warz wszystko áż trzećia, lábo

czwar-

czwarta część wywre; przydawszy wprzod żołć całą wołową, smaruy tym plámy coraz wodą wypłokuiąc poki nie zginą, iest rzecz doświadczona.

Plámy ná suknie od winá chędożyć.

WEś ługu z popiołu dębowego, Lagru winnego, oboyga zárowno, namocz w tym sukno przez noc, názáiutrz wypłocz y wysusz.

Inkaustem polane Sukno chędożyć.

OMyi wprzod sukno octem winnym ják naymocnieyszym, trzyi w rękách, y wykręć dobrze, potym wypłocz wodą ćiepłą z mydłem á ták zginą plamy.

Iáko Oley álbo inną tłustość z sukná ná sucho wywabić.

WEś skopowych kości, day ie wypalić do gárcarzá, żeby iák naybielsze były, utrzyi ie ná subtelny prószek, ktory zgrzey ná rynce nowey, álbo ná żelázney łyszce, posyp nim plámy grubo: położ ku słońcu, á iák skoro proszek pożołknie zetrzyi go, á innym posyp, y ták czyń poki doskonále niewywabi tłustośći.

Aby mole szat y futer niepsowáły.

WEś fusow oliwiánych z beczki oliwney co chcesz, przyday do nich Aloesu utártego, smaż do połowy, tym skrzynie wewnątrz posmáruy, iest rzecz pewna.

Iáko

Iáko wßelkie choroby owiec leczyć.

WEś zą́łodek świeżo zabitego Baraná, uwarz go w wodźie, pośiekay drobno, zmieszay ztąż wodą w ktorey wrzał, możesz y inney przylać, przysoliwszy święconą solą day owcom pić tę wodę broni od wszelkiey zarazy.

Sposoby ná Pchły y Pluskwy.

NAkurzay często w izbie Poletem, álbo źielem ktore czárćią brodą zowią.

Item. Ná pluskwy, szewskim czernidłem smáruy łożká y śćiány, osobliwie szpary.

Item. Ná pchły, warz w wodźie kmin kramny y Rdest, tą wodą pokrapiay po izbie.

Item. Ostátnich dni Márcá názbieray śniegu, posypuy niem podłogę coraz, cáłe láto będziesz wolen od płech.

Item. Kto chce áby pluskwy wnocy nie kąsáły, niech ma przy sobie Pizmo, álbo Zibet, zapáchu álbowiem tego znieść niemogąc precz ućiekáią, iest rzecz pewna.

Item. Tám gdzie pluskwy przebywáią pozáćieray wapnem niegászonym, rozpráwnym żołćią wołową.

Item. Zywe srebro Auripigment, Rázgiel, ná wygubienie pluskiew bárdzo dobry, zmieszawszy zćiástem pozálepiáć spáry Item. obacz niży.

Sekret iáko z białego koniá uczynić srokátego álbo tárántá.

WEź Gleyty od złota ćwierć funtá, utłucz iák

iák nayſubtelniey, prześiey, wapná niegáſzonego iák nayświezſzego funt. ługu z dębowego albo grábowego popiołu zrobionego pułgarcá, wárz wraz przez trzy godźiny, áż ſię niby máść uczyni. ktorą według upodobánia ſmáruy koniá w ćieple, w przod dobrze wychędożywſzy mieyſcá pokaże ſię kolor z rázu biáło, ále názáiutrz inácżey, powtorz iezeli potrzebá.

Oprocz tego ieżeli chceſz mieć czarne pły tki, ſmaż dłużey tę máteryą w naczyniu gliniánym polewánym.

Wino oſtre y złe, iáko náprawić.

WEś cukru funtow dwá, lubo więcey, wody czyſtey puł gárcá, uſmaż Julep gęſty, do ktorego przyley Kánárſeku mocnego puł gárcá, tego Julepu przyleway po troſze do złego winá, będzie wyborne.

Wino áby ſmák y zapách miáło. 687

WEś iábłko zapachu wdzięcznego kwáśne, ktore náſzpikuy Gwoździkámi, Cynámonem, Gáłgánem, wpuść w beczkę ná nići żeby ſągru nie tykáło, będźie wino bárdzo wdzięczne y ſmákowite.

Sposob robienia mydłá wyśmienitego.

WEś mydłá dobrego tabliczek groſzowych trzydźieśći, pokray drobno zley gorzałką mocną, y zápal niech ſię pali, mieſzáiąc áż wygore, potym weś Fiałkowego korzenia, Tátár-

ſkiego

ſkiego źiela korzenia, oboygá po cztery łoty, imbieru białego łotow dwá, Bobkow łot ieden, Cukru łotow dwá, Pieprzu długiego łotow ſześć, ſoku z chrzanu z wodką Rożaną wyćiśnionego kieliſzek, ſoli oczkowátey łot ieden, Hałonu puł łotá, Bleywáſu łotow dwá, Drágántu rozmoczonego łotow dwá, Kámfory łotow ſześć, miodu białego pátoki łyſzkę dobrą, ſkorup iajowych ná ſubtelny proſzek utárſzy zbić dobrze w kupę, y porobić gałki, ktore w ćieniu wyſuſzywſzy ſchowáć.

To mydło nietylko brudy zpędza, ále czyśći ćiáło od wſzelkich zmaz, kroſt, plam, y białość ſpráwuie.

Gdy ſię ſtáre Piſmo wytrze.

WEś kredy miałko ſkrobáney, nátrzey nią dobrze kártę piſaną, potym zmocz chuſteczkę y wyćiśni, żeby tylko wilgotna byłá, náćieray nią po kredźie, záraz ſię litery wydádza.

Spoſoby oſobliwe iako pozbyć Kołtuná.

DOſtáń Wydry żywcem, opraw ią y roſprey wybierz z niey wnętrznośći, ktore poroſpinawſzy dobrze, żeby iedno drugiego nietykało uſuſz przy piecu iák náylepiey, potym utłucz ná proch ſubtelny, ktory daway záwſze w potráwách kołton ćierpiącemu rzecz pewna.

Item. Doſtań Jeżá, ſpal go w nowym garnku ná popioł, utrzyi ſubtelno y daway po troſze kołton ćierpiącemu.

Item.

Item. Jężá opráwiwſzy, y wypáproſzywſzy, uwarz. day ieść choremu y polewkę pić w ktorey wrzał, niech to uczyni rázy kilká, uzná pomoc czego wielu doznáło.

Item Bocianim ſadłem ſmáruiąc głowę ſpędza go, náwet y zewnątrz wypędza.

Aby włoſy piękne y prędko roſły.

WEś Bożego drzewká, korzenia złotogłowu ileć ſię zda, náley ługu, przyday miodu práſnego y oliwy, warz dobrze, przecedziwſzy iák przeſtydnie, myi głowę co dzień ná noc.

Item. Warz w ługu Boze drzewko z liściem konopnym, tym myi głowę.

Item. Weś iáſ zurek dwie álbo trzy poſiekay żywo y ſmaż w oliwie, przecedź, przyday oleyku z żołtkow iáiowych, tym ſmáruy głowę po zmyciu.

Ná opalenie prochem ruśnicznym.

WEś wapná niegáſzonego miáłko utártego, roſczyń go śmietáną, przydawſzy trochę miodu práſnego, tym ſmáruy maczáiąc pioro.

Item. *Ná wſzelką ſpárzelinę.*

WEś máſłá młodego nieſłonego, woſku żołtego trochę mniey, zmieſzay y roſpuść nád ogniem, iák przeſtydnie przyday białkow od iáiá ubitych według potrzeby, zmieſzay dobrze y przykładay ſmáruiąc pápier ſzáry, álbo chuſteczkę, ieſt rzecz doświadczona.

Jáko naczynie ßklane ſtłuczone ſkliić, także Filzany.

NApuść brzegi obádwá ſokiem z Czoſnku, złoż do kupy, dobrze obwiąż nićią gdźie trzebá, poſtaw ná uſtroniu niech záſchnie iák naylepiey.

Inny ſpoſob. Nápuść brzegi pokoſtem ſchnącym, złoż w kupę, poſtaw ná mieyſcu ſpokoynym niech ſchnie, im dłużey, tym mocnieyſze będzie.

Ná morzyſká máłym dźiećiom.

WEś żyłkę Sledziową, ktora ſię świeći iák ſrebro, uſuſz, utrzyi ná proſzek, day w pokármie, rzecz pewna, ieżeli niepomoże, záraz powtorz y enemę day.

Máść oſobliwa ná Ruptury, y ná przełąmánie dźiećiom.

WEś Grzybow roſnących ná ſtárych drzewách orzechowych, uſuſz ie, y zetrzyi ná proch, przyday chmielu ſuſzonego, y ná proch utártego, máſłá świeżego, y woſku, zrob máść do ſmarowánia, ták krzyżow iáko ruptury, ktorą paſkiem podwięzywáć trzebá, y dawáć korzeń żywokoſtu w mleku wárzony pić.

Gdy piwo pocznie kwáśnieć iáko go zápráwić.

DO iedney beczki piwá, weś kredy ná proch utłuczoney dwá funty, ſoli tyleſz, zmieſzay

y przy-

y przypiecz, dobrze ná rynce, y záraz wſyp gorąco do beczki, potym záſzpuntuy.

Sposob robienia Muſtárdy.

WEś Gorczyce czarney, utłucz y prześiey, weś Gruſzek świeżych, upiecz ie, zwierć w donicy, y przebiy przez śito, zmieſzay wſzyſtko wraz, przyley octu winnego mocnego zámieſzay, poſtaw w cieple przez trzy dni, potym ſchoway ná zimno.

Inny ſposob.

WEś Gorczyce utłuczoney ile chceſz, przyday miodowniku ná tárce utártego, miodu práſnego, álbo cukru, winá, octu winnego według ſmaku, Gałki muſzkátowey, Gwoździkow, Cynámonu, Imbieru, Pieprzu trochę, przyſmaż y ſchoway.

Proſty ſposob zwyczáyny ten ieſt:

ROzwarz ośrzodkę chlebá rzánego w otćie piwnym, álbo miodowym, przyday gorczyce tłuczoney, miodu práſnego, Imbieru tłuczonego, ſkorek Pomáránczowych, y Cytrynowych tłuczonych, Pieprzu, y Gałki, ieżeli mieć możeſz, przyſmaż y ſchoway.

Sposob robienia Salſaſonow.

WEś mięſa wieprzowego chudego ile chceſz utłucz go nâ pniaku dobrze, náſol, y przyćiśni kámieniem, niech ták będzie przez trzy dni, weś kiſzkę wołową dobrze wychędożoną,

pokray mięso solone w kostkę, przyday tłustego z wieprzowego grzbietá, pokray drobno, przyday pieprzu przeszrotowánego, Czosnku, umieszay, nákładay kiszkę stęplem nápycháiąc dobrze, y przewięzuiąc, potym záwieś w kominie żeby się uwędziły.

Mákarony Migdałowe.

WEś Migdałow opárzonych funt ieden, Cukru puł funtá, białkow iáiowych cztery, zbiy wszystko w mozdzierzu ná massę, kłądź ná opłátki, wsadzay do wolnego piecá, iák się przyrumieni, wyimi.

Sposob robienia Inkaustu osobliwy y pewny.

WEś Gálásu ćwierć funtá, przetłucz go z grubá, Koperwásu łotow pięć, Hałonu puł łotá, soli oczkowátey ná koniec nożá, wszystko utłukszy, wley octu piwnego mocnego puł gárcá, zámieszay niech stoi przez dziewięć dni potym przyley octu winnego pułkwáterki, piwá dobrego y czystego trzy kwáterki, záwiąż naczynie niech stoi przez dziewięć dni, często mieszáiąc w ćieple, przecedź y schoway, przydawszy *Gumi Arabicum*, áby nieprzebiiał pápieru.

Sposob robienia Bań śklánych okrągłych koloru rozmáitego.

KAż w Hućie nárobić bań okrągłych, mnieyszych y większych, u ktorych ná wierzchu máią być dziury máłe z brzegámi dla uwiązánia, ktorey chcesz kolor iákiey dáć. wley

w nię

wnię trochę pokostu zwyczáynego, obley nim w koło obracaiąc, potym wyley y osąc, iák naylepiey. chcesz li mieć całą błękitną, násyp w nię szmelcu y obracay w około, trzepiąc żeby się w około oblepiłá, ostátek wysyp, będźie báńiá błękitna pięknego koloru.

Jeżeli zás chcesz mieć rozánego koloru, każ sobie zrobić rurkę miedźiáną zgiętą, ná końcu zpiłowáną nákształt piorá, bierz ná ten koniec farby rożne, y w kładáiąc onę w báńię w dmuchuy iákoć się podoba, tu y owdźie, iáko to Szmelc, Minią utártą dobrze, Aurypigment. Rázgiel, Cynober, Gryszpan, gdy pozásypuiesz, wsyp náostátku mąki rzáney, trząsay báńią tu owdźie, żeby się dobrze wypełniły mieysca prożne, ieżeliby iákie zostáły, ostátek wsyp.

Tákie bánie pospolićie wieszáią w izbách, w Aptekách dla ozdoby.

Ná myszy y pluskwy osobliwe experymentá.

NA wygubienie Myszy procz innych rożnych sposobow, ten iest osobliwszy, tám gdźie ich iest wiele, postáwiay ogniá w naczynkách iákich tu y owdźie, ná ten ogień álbo węgle, kładz skorki álbo łupiny z cybule, żeby się kádźiło, co raz przykładaiąc, gdy to raz y drugi y trzeći uczynisz, wszystkie wyzdycháią rzecz pewna.

Ná Pluſkwy to oſobliwſza.

WEś náśienny ogorek dobrze doyrzáły, położ go w kąćie kędy żeby przegnił powoley, wybierz z niego zewnątrz ſok, w ktorym maczáiąc pioro ſmáruy ſpáry, dziury, więcey ich nieobaczyſz.

Drzewo Berberyſowe ſladrzyſte.

POd ieśień, álbo w Márcu, náwyrzynay kiiow Berberyſowych, z ktorych iedne po oſtruguy ze ſkory, drugich ták niechay, ták te, iáko y owe zákopay w końſkim gnoiu gorącym, niech tám będą przez tydźień, potym ie wybierz, powoli uſuſz, z ktorych robić możeſz trzonki do nożow, y inne rozmáite rzeczy, álbowiem nábędą ſladru oſobliwego.

Pigułki głowę czyſzczące, wzrok iáſny ſpráwuiące, zęby utwierdzáiące, broniące od Páraliżu.

R*Ecip. Caſtorei, Opij Nardi, Piretbri Zinziberis, Piperis nigri, vel albi, Euphorbij, Epithymi ãã. partes æquales, pulveriſatæ excipiantur Succo Betæ, fiat Maſſa, ex qua formentur pillulæ, & in umbræ ſiccentur*, kłádź do noſa po iedney pigułce, álbo po dwie, máiąc uſtá otwárte, wyprowadzáią zewnątrz wſzelkie złe humory.

O Komplexyách y Temperámentách ludzkich.

ZNáki, ktore z Phiſiognomiey początkow y Reguł o ludzkich komplexyách, náturach,

ſpoſo-

ſpoſobnośćiách, y ſkłonnośćiách dochodzą ſię, oſobliwie gdy wraz wiele ſię ich ſchodzi, máią w prawdźie nieiáką pewność, lubo ſię pod czás mienią, z nich tu oſobliwie kłádą ſię.

Znáki komplexyey krwiſtey.

NAprzod ſą ſtáтury pomierney, śilni, ćiáłá máią ná ſobie dość, iednák ſą otyli, twarz okrągła y rumiána, włos żołtawy, miękki, y kędzierzowáty, głos ſtáteczny, chybkość, puls śilny. Tácy ſą nieprzyiaćiele ſmutnych mow, kocháią ſpołeczność, y rekreácyą, niezwádliwi, łáſkáwi, przyiemni w rozmowách ludzcy, hoyni, pobożni, ſpráwiedliwi, niekrzywdzący chybá gwałtem przymuſzeni, do gniewu ſkwápliwi, iednák ſię prętko uſpokoią, trudnych ſię ſpraw niepodeymuią, przytępſzego ſą dowćipu oſobliwie *in ſpeculativis ſcientÿs.*; ieżeli záś co do krwi cholery ſię przymieſza, ſą dowćipu byſtrego, y do wſzelkich náuk ſpoſobni, nie łákomi, y owſzem ſwego łátwo uſtępuiący, inſzym ſnádno wierzą, nikim źle nietrzymáią.
Sni ſię im że po powietrzu latáią, że ſię bánkietuią, konwerſuią, że ſię po ogrodách y páłácách przechodzą, &c.

Znáki Komplexyey choleryczney.

TAcy ſą ſtátury pomierney, ſczupli, włos kędziorzawy, y opáczny, w brodźie włos gęſty żołtáwy, głos wyſoki rozlegáiący ſię, twarz żołtáwa, czáſem rumiána, oddech mocny, ápe-

tyt y trawienie dobre, wymowá dobra, chod prędki, głowá ſczupła, puls mocny y prędki, rzadko ſię pocą. Są bárdzo gniewliwi, iednák gniew nie długo w nich trwa, prędko poymuią, wkozdą rzecz ſię ſwdádzą, chełpliwi nádęci, ſprzeczáiący ſię, obmowek, niezgody rozśiewáiący, ciekáwi, przyiáźni nie długo dotrzymuią. Sni ſię im o kolorách żołtych, zielonych, o ſwárách, o bitwách, o ogniách, &c.

Znaki komplexyey Flegmatyczney.

TAcy nie ſą wzroſtu bárdzo wielkiego, iednák ogromni, á pod czás otyli, ćiáłá ná ſobie máią miękkie y białe, włos rzadki y miękki, prętko śiwieią, twarz ſkromna, żyły wydáne, puls nierychły y rzadki, częſto ſię pocą, głos ſubtelny y oſtry, dowćipu ſą tępego, boiázliwi, łátwo ſię rozgniewáią, lecz ſię prędko obaczą przyiáźni ſekretu niedotrzymuią, dobrodzieyſtw ſobie wyświadczonych niepámiętáią, łátwo ſię dádzą nákłonić, wſzelkich prac ſię chronią, ſkłonni do miłośierdźia, gdy ſię iednák meláncholia przyłączy bywáią okrutni, ſkąpi, w zdániách ſwoich nie ſą uporni. Jeżeli krew nieco w nich przewyżſza, ſą bárdzo ludzcy y mili, do weſołośći ſkłonni, ſzczerzy, y wierni, do rządow ſpoſobni, práwámi ani poſwarkámi nie rádzi ſię báwią, wiele pluią, rádzi leżą y popiiáią.

Sni ſię im o wodách, o kąpieli, o rzekách, y iákoby tonęli, że ćiężary dźwigáłą, że ich coś

duśi,

duśi, z kąd przez ſen wołáią, że ućiekáią, á niemogą.

O Komplexyey Meláncholiczney.

NApрzod wzroſtu ſą wielkiego, ćiáłá iednák ſczupłego, włos czarny álbo gniády y gęſty, twarz pociągła y chuda, ćiáło ſine, y iágody, chod leniwy, głowá ſpuſczona, wzrok ponury y ſczupły, u niektorych wypukły. puls rzadki, leniwy, mocny, głos niewieśći w mężu, á w białeygłowie mętki, dla pomieſzánego rządu nátury. Tácy ſą milczący, dowćipni, mądrzy, pobożni, ſpráwiedliwi, długo myslący podeyrzliwi, ſkrupulaći, nierychli, nieużyći, nieodważni, ſkąpi, łákomi, uporczywi, ledáco uważáiący, niewierni, niepolityczni, od konwerſacyi ućiekáiący, ſurowi y okrutni, w karániu iednák ſą ſpokoyni. poko ich kto nie ruſzy, gniew w ſercu długo trzymáią, y urázy pámiętáią, nie rádzi ſię weſelą, ále iák poczną ledwie nieſzáleią, o przyiazń niedbáią, iednák iák z kim záwrą, śćisle iey dotrzymuią; Sekret záchowuią, ſą przytym prácowići, ſtáteczni w ſpráwách, w rádzie roſtropni, y do rządow ſpoſobni, w náukách pilni, oſobliwie w ſpekulacyi głębocy.

Sny miewáią ſtráſzne, ſmutne, śni ſię im częſto o pogrzebách, o trupách, o grobách, że po nich chodzą, y z umárłemi gadáią. Jákby ich związano, y do więźienia wtrącono, iákby chodźili po mieyſcách ſmrodliwych, że ćięża-

ry noſzą, zda ſię im przez ſen że ich kto duſi, zá gárdło chwyta, dla czego przez ſen wołáią, co pochodźi ze krwi meláncholiczney ściągáiącey ſię do ſercá.

Náturá Krwiſtego.

Sczodry, śmieſzny, weſoły, ná twarzy czerwony,
Thorz ćieliſty, ſtáteczny, w niewſtyd záprawiony.

Náturá Cholerycznego.

Dátny, śmiáły, zároſły, ſczupły y fałſzywy,
Ná żołty poſzedł kolor, ſuchy y gniewliwy.

Náturá Flegmátycznego.

Spioch leniwiec, otyły, á rad częſto pluie,
Niepámiętny, twarz białey cery pokázuie.

Náturá Meláncholicznego.

Chytry, ſmutny, zazdroſny, twarz iego żołtáwa,
Jeſt ſkrupulat, oſzuka, nierad wiele dawa.

Item. *Cholerici conturbant, Melancholici regunt, Sauguinei deliciantur, Phlegmatici conſpurcant.*

Oprocz tego, oko ieſt iákoby umyſłu okno álbo ráczey wnętrznych ſkłonnośći zwierćiádło. Zkąd

OKo białe ieſt poważne,
Sczodre, mądre y odważne.
A wypukłe pomrugliwe,
Znáczy ſerce boiáźliwe.

Iáſkrá-

Iáſkrawe záś zápálczywe.
Zyzowate napáśliwe.
Byſtro iáſne ieſt zdrádliwe,
Sczupłe, ſkąpe, chytre chćiwe.
Czarne oko delektuie,
Siwe ſczerość prezentuie.
Márſowáte odkázuie,
Nurowáte mánizuie:
Krotkość wzroku znák ſkąpego,
Lecz rozumu ćiekáwego.

PRZESTROGA.

W Káżdym Roku według przeſtrogi Homeruſa, y Padwaná, ſą dni niektore krytyczne, podeyrzáne, y niebeſpieczne, w ktore ma bydź wielka ochrona żyćia, dni lekarſtw záżywáć, y krwie puſzczáć niegodźi ſię.

Są tedy te.

W Styczniu, *Dni* 6. to ieſt, 1. 2. 5. 7. 8, 25.
w Lutym Dni 6. to ieſt: 4. 11. 12. 13. 16. 20.
w Marcu Dni 6. to ieſt: 1. 12. 15. 16. 18. 28.
w Kwietniu Dni 5. to ieſt: 6. 7. 10. 15. 20.
w Máiu Dni 5. to ieſt: 1. 3. 12. 15. 25.
w Czerwcu Dni 3. to ieſt: 6. 10. 16.
w Lipcu Dni 4. to ieſt: 12. 13. 20. 22.
w Sierpniu Dni 4. to ieſt: 3. 10. 18. 31.
w Wrześniu Dni 4. to ieſt: 3. 10. 18. 31.
w Páździerniku Dni 3. to ieſt 3. 6. 22.
w Liſtopadźie Dni 4. to ieſt: 5. 6. 10. 28.
w Grudniu Dni 4. to ieſt 6. 7. 15 22.

OWA-

O WAGACH.

Funt Kupiecki ma w ſobie łotow 32.
Funt Aptekárſki, záwiera łotow 24.
Uncya ma w ſobie łotow 2.
Drágmá, ma w ſobie ćwierć łotá.
Skrupuł waży ziarn ięczmiennych, álbo Pieprzowych. 20.
Skrupułow w Drágmie 3.
Dragm w Uncyey 8.

Kámień Kupiecki nie iednákowo waży.
We Gdańſku, y w Wrocłáwiu funtow 24.
We Lwowie. 26. W Lublinie. 36.
Po innych Miáſtách ináczey.

A żeby człowiek Chrześćiáńſki nie tylko miał pilne ſtáránie o zdrowiu ſwoim w chorobách, ále áby też myślał o śmierći, ktorą zwyczáynie rozmáite poprzedzáią choroby. A nietylko w chorobach, ále y zdrowym będąc, záwſze pámiętał ná nię: bo iáko Auguſtyn S. mowi: *Nihil certius morte, nihil incertius hora mortis. Latet ultimus dies, ut obſerventur omnes dies.* Do czego áby káżdy mogł łátwiey przyść, niech uważnie czyta podáne wierſzyki, pod tytułem.

ROZMOWA DUCHOWNA.
z Trupią Głową.

IMo kośnicę idący,
Stánąłem rozmyśláiący.
Ehey! co też będzie z námi,
Ci ludzie żyli przed námi.

Jedli, pili, zbytkowáli,
Ktorzy w ſzczęściu opływáli.
Teraz poſzczą, nic nie iedzą,
Głodni w tym więźieniu ſiedzą,
Nie máią teraz y piwá,
Wiátr ich zewſząd wſkroś przewiewa.
Wiátrem ſię tym kontentuią,
A więcey nie potrzebuią
W tey budźie iedney mieſzkáią.
Wſzyſcy ſię ſpolnie zgadzáią.
Nie wádzą ſię o gránice,
O łąki, role, winnice.

Ozwáłá ſię trupia głowá,
Milcząc mowiłá te ſłowá,
Ehey! BOZE dobrotliwy,
Terazby był człek ſczęśliwy,
Gdyby byłá za żywotá,
Do umartwienia ochotá.
Ale ſię pośćić niechćiáło,
Skromnie żyć przykro bywáło.
A co mi iuż teraz z tego,
Com iádłá, piłá dobrego.
Przez gárło ſię przeſunęło.
Y przepádło przeminęło.
Brzuch ſię tuczył dla robakow,
Y dla brzydliwych pędrakow.
Ktorzy go iuż roztoczyli.
Y ſczętu nie zoſtáwili.
Ono moie białe ćiáło,
Co w puchu rádo legáło.
Bniáiąc w miękki pośćieli,

Często się párząc w kąpieli.
Zgniło teraz, y zprochniáło,
Y znaku go nie zostáło.
Kośći ogniłe zostáły,
Y te się pogruchotáły.
Wiele lat w źiemi leżáło.
Iedney poduszki niemiáło.
Pniaczek tylko pod głowámi,
Przyodźiány robakámi.
Rádám w błáwaćie chodźiła,
Y w kleynotym się zdobiła.
Ná iáłmużnym skąpa byłá,
Sámám tego nie pożyłá.
Teraz niemász y szmáćiny,
Y iedney ná mnie chuśćiny.
Ládá kto mnie popchnie nogą,
Com przedtym byłá ták drogą.
Muzykim rádá słucháłá,
Bá y rádám táńcowáłá.
Teraz mi wroble śpiewáią,
Dźiw, dźiw nádemną wołáią.
Robacy się násmieráli,
Po ćiele ná táńcowáli.
Mieli bánkiet z piesczonego,
Trupá y delikátnego.
Gdyby we dzwony zágrano,
A choć básem záśpiewano.
Requiem: rádábym temu,
Ale krewnemu żadnemu.
Ani się iuż przyśni o tym,
Co też będźie y z nim potym.

Toż

Toż się właśnie będźie dźiało,
Zápomnią gdy wrzucą ćiáło.
A fortuną się podźielą,
Náwet y sámą pośćielą.
Nie wiele dádzą ubogim,
Duszá gore w ogniu srogim.
Lepszá świeczká zá żywotá,
Do umartwienia ochotá.
Iáko sobie pośćielemy,
Ták się ná wieki wyśpiemy.
W tym ia tu mowę przerwałem,
Oneyże głowy pytałem.
Czy znáć teraz między wámi,
Ktore się więc sobolámi.
Zdobiły lub kleynotámi,
Ktore głowy Fontáźiámi.
Kornetámi, Bátálniámi,
Kwefy, y Báwoletámi
Ze wstąg ksztáłtnemi kołkámi.
Rożnemi Gárniturámi.
Y ze włosow Gársetámi,
Tákże z koron Beginámi.
Z dziwnemi Angázántámi.
Twarzy martwemi muchámi,
Cudzoziemskiemi stroiámi.
Przemyślnemi wymysłámi,
Ozdobiáły swoie głowy,
Prożnuiące Białogłowy.
Ktora się rádá muskáłá,
Plotłá, głádziłá czesałá.

Nád ktorą dászek noszono,
W tráfione włosy stroiono.
Ktora w mászkárce chodziłá,
Gębę w pokrowcu nośiłá.
Rumieniec zmyślony miáłá,
Lub też modno blechowáłá.
Wodkámi się záwsze myłá,
Pudrem włosy przykurzyłá.
Teraz się w proch obroćiłá,
A w ropie się swey obmyłá.
Ktore rączki w rękáwiczkách:
Nogi w przepysznych trzewiczkác
Zá żywotá więc bywáły,
Gdy się ludźiom podobáły.
Ná to głowá powiedźiáłá,
Gdy się ze mną rozgadáłá.
Pod iednym dáßkiem śiedźiemy,
Wßystkie nieogorzeiemy.
Niepotrzebná, tu máßkárá,
Káżda z nas iest iák poczwárá,
Ktore się mußkámi pstrzyły,
Zywe muchy ich popstrzeły.
Niemáß teraz pálátynki,
Ni ßtynkierki, ni ßmáćinki.
Wßystko w trunnie w ropie zgniło,
Czym się márny, proch zdobiło.
Lecz ia się tu ieszcze spytam,
Kto wie czy się niedopytam,
Ktore zyiąc wydźiwiáły,
Wstroiach mody wymyśláły.

Mán.

Mánty zwáne Számerlany,
Kamizole, Robdeſzany.
Szárpy treſione z falbámi,
Z żáłobnemi koronámi.
Spodnice tákże z falcámi,
Lub z wiſzącemi frándzlámi.
Káwálerki, y z Weſtámi,
Mántolety z Węgierkámi.
Y Házuczki z Korſzetámi,
Tákże z rogow Sznorowkámi.
Podkłádáiąc ie breklámi,
Sćiſkáiąc ſię iák práſami.
Szárpy z kitaiek treſione,
Sperpentalio zowione.
Y wołoſkie żupaniki,
Z wylotámi kontuśiki.
Y fártuſzki z fálbánámi,
Spodnice też z ogonámi.
Reyteraki z kopertnámi,
Fandivenis ponderaty,
Wſzyſtko zgniło ſame gnáty.
Nágie oraz leżą z námi,
Ktore tu więc z kolorámi.
Wydźiwiáły názwiſkámi,
Kolor Ponſo, y Amoránt,
Aurorá, Káfe Blámoránt,
Dyſzer, y Gryálinowy,
Pápuzy, y Soſenkowy.
Według mody dobieráiąc,
One drogo przepłacáiąc.

Co ſię dzieie pytam z niemi,
Czy ſą z wámi, czyli w zięmi.
Ná to głowá powiedźiáłá,
Milcząc, nie iáko wzdychálá,
Kośći prawi tu zoſtáią.
Duſʒe ćięſʒkich mąk doznáią.
Ze o BOGU nie myśliły,
Czas wſʒyſtek márnie trawiły.
Ná ſtroieniu mizernego,
Ciáłá w proch obroconego.
Spytam dáley, powiedz proſzę,
Wſzyſtkim tę wieść wnet ogłoſzę.
Ktora chodziłá w koronie,
Mitrą zdobiłá ſwe ſkronie.
Ná ktorey byłá peruká,
Albo z dyámentu ſztuká.
Ná ktorey kápeluſz drogi,
Albo więc kaptur ubogi.
Albo Infułá Biſkupia,
Ktora mądra, ktora głupia.
Ktora głowá Iubilatá,
A ktora proſtego Brátá.
Ná ktorey ſyſzak myśiurká,
Kuczmá, czapká, lub mágierká.
Ktora z wołoſká goliłá,
Głowę czuprynkę noſiłá.
Ztyłu ni wiechec wiſzący,
Iák ogon pozad leżący
Czyli z tyłu głowy brodá,
Stárych czyni nowa modá.
Ktora przodek ołyśiłá, Wzá-

Wzádzie brodę wymyśliłá.
Znáć że śię śmierć oszukáłá.
Gdy nagle z tyłu weyrzáłá,
Stárego bydz rozumiáłá,
Ktoremu w oczy weyrzáłá.
Ze młokosek zádumiáłá,
Lecz śię prętko domniemáłá.
Ze to konik z grzywą młody,
Ośiadszy go według mody.
Záiáchałá do wieczności,
Niewroćiłá tylko kośći.
Pozostáłe tu leżące,
Dniá sądnego czekáiące,
Ktora mądrego Doktorá,
Ráycy, álbo Senatorá,
Ktora Medyká biegłego,
Wielu uzdrawiáiącego.
Alchimisty ćiekáwego,
Złotá istnosć robiącego.
Zyćie długie wrożącego,
Ktora chłopká ubogiego,
Dźiadá chlebá żebrzącego.
Ktora Máchiáwelowá,
Przewrotna frántowska głowá.
Wykrętárska Iudaszowá.
Chytra y zła Kaimowá.
Co ludźi oszukiwáłá,
A wiele dokázywáłá.
Co nád ludźmi przewodźiłá,
Y wielu ućiemiężyłá.

Sámá ią śmierc uſkromiłá-
Teraz tu leży ogniłá,
Co hárdzie dokázywáłá,
Z furyą roſkázywáłá.
Nie lutośćiwie karáłá,
Y dobrá człeku zábráłá.
Ktora proſtaczká ſzczerego,
Ablá, Joba cnotliwego.
Albo Jákobá drugiego,
Ktora Saulá złośliwego,
Ktora Dawidá dobrego.
Ktora Jonaſzá ſzczerego.
Táka tu nád inſze kośći,
Godna ſwoiey uczćiwośći.
Złemi piekło brukowáne,
Z dobrych będzie zbudowone.
W niebie miáſto BOGA mego,
Jáko z kámieniá drogiego.
Głowá ná to powiedźiáłá,
Nieiáko milcząc gadáłá.
Tu mieſzka Pán y Woźnicá,
Chłop przyrownan do ſzláchćicá.
Zárowno z Jeymośćią praczká,
Siedźi tu oraz plewiaczká.
Alchimiſtę z Retortámi.
Aptekarzá z perfumámi.
Y Bálwierzá z máſtykámi,
Smierć zgłádźiłá oraz z námi.
Leżą kośći z ich głowámi,
Tu y Anátomiſtowa, Odpo-

Odpoczywa z námi głowá.
Ktora inſze rozbierálá,
Zyły kośći uważáłá.
Wnętrzności rewidowálá,
Sceleton prezentowálá.
Teraz puſta opleśniáła,
Nieznać czy Xiążęca głowá,
Káżda z nas tu iednakowa.
Wyżey podobno chłopkowá.
Leży niżli Páńſka głowá.
A choć groby ſwoie máią,
Nie ná zawſze tám zoſtáią.
Wiec ieżli Pan leży w grobie,
Chłopek tu ná wierzchu ſobie.
Odpoczywa między námi,
A Pan w ziemi z robakámi.
Nas tu ludźie widząc wſpomnią,
A Páná w grobie zápomnią.
Tá tu głowá ieſt ſczęśliwa,
Ktora byłá świątobliwa,
Ktora o BOGU myśliłá,
Grzechem ſię wſzelkim brzydźiłá.
Ktora zdrádźić nieumiáłá,
Figlow, chytrośći nieznáłá.
Prawdę kocháłá Proſtotę,
Wzgárdę ſwoię krzyż y cnotę.
Gardźiłá wſzelką godnośćią,
Wſzelką doczeſną proznośćią.
Głupia byłá dla CHRYSTUSA
Kocháłá Páná IEZUSA.

Tá będźie wiecznie iáśniáłá.
W niebie z Bogiem krolowáłá.
Acz tu wiele ućierpiáłá,
Y prześládowánia miáłá.
Co ſię tu rádá martwiłá,
Wſelkich ſię zbytkow chroniłá.
W iáłmużny nie ſkąpa byłá,
Tá będźie ná wieki żyłá.
Lecz ktora z tych byłá táka,
Gdyż káżda z nas ieſt iednáka.
Dźień ſądny świátu obiáwi,
Gdy ią ná prawicy ſtáwi.
Teraz tu dobrze ze złemi,
Zarowno złe z niewinnemi.
Ieſzcze nie ſą godne niebá,
Dość uczynić tu potrzebá.
Przez náſze w proch obrocenie
Zá Adámowe zgrzeſzenie.
Y drobne ſwe grzeſzki miáły,
Zá ktore iuż żáłowáły
Lecz niedoſyć wyćierpiáły,
Bo wiele czaſu niemiáły.
Jeſzczem ia tu pytał głowy.
Teyże trupiey temi ſłowy.
Czemu zemną milcząc gadaſz,
A nie uſtnie odpowiádaſz
Gdźie ieſt ięzyk twoy wymowny,
Wdźięczny łágodny rozmowny.
Gdźie dowćip byſtry ćiekáwy,
Spoſobny do káżdey ſpráwy.

Teraz

711

Teraz widzę pustki w głowie.
Wybacz proszę moiey mowie.
Ná to głowá powiedziáłá,
A nic się nie zturbowáłá.
Ani się skonfundowáłá,
Bo się nie záczerwieniáłá.

Iużem práwi zápomniáłá,
Iákom się kiedy gniewáłá.
Choć grubarz rydlem záwádźi,
To trupiey głowie nie wádźi.
Choć ią czyiá trąći nogá,
Przyimie to oná nieboga.
Choć pluniesz ná mnię przebaczę.
Choć wyrzuciß z tąd wybaczę.
Przedtym skoczyłám iák osa,
Gdy się kto dotchnął choć nosa:
Dowćip, mowá, zmysły siły,
Nie moie to rzeczy były.
Od BOGA mi było dano.
Znowu názad odebrano.
Ieszcze gdym w żyćiu tym trwáłá,
Tom iuż byłá z dźiećiniáłá.
Terazem pusta zostáłá.
Prożna, wewnątrz wydrożáłá.
Mozg wysechł gdźie zmysły były,
Tám się iászczurki gnieźdźiły.
Myśli sprosne, chárde mśćiwe.
O dobre mienie troskliwe.
Rospustne, dworne zdrádliwe,

Przepádły nic nie nádáły;
Prożne głowy pozostáły.
712
Grzechem wiecznie zárázone,
Pokutą nieoczyszczone.
Gdźie się złe myśli roiły,
Tám się robaki kręciły.
Ono w ich upodobanie,
Zniknęło krotkie kochánie.
Złość się w sumnieniu zostáłá,
By wiecznie głowá boláłá.
Srogie prawie ugryźienie,
Samo tych myśli wspomnienie.
Tu się duszá odezwáłá,
Milcząc tákże powiedziáłá.
Co się dzieie z głową moią,
To w krotce będźie y z twoią.
Szczęśliwsza tu moiá głowá,
Niż ktorakolwiek świátowa.
Tá się iuż śmierći nieboi,
A támtá się ieszcze boi.
Tá czeka iuż zmartwychwstánia,
Támtá strásznego skonánia.
Tá się o nic niefrasuie,
Swiátowa grvźie turbuie.
Tey iuż robacy nie iedzą,
Twoiey się ieszcze náiedzą.
Tá iuż y ná sądźie byłá,
A iezli tu dobrże żyłá.
Pewna wiecznego zbáwienia.
Nieboi się potępienia.

Ty niewieſz co z tobą będźie,
Gdźie twoiá duſzá ośiędźie.
wtymeś tylko ieſt ſzczęśliwy,
Iezliś dobry, świątobliwy
Możeſz ſobie záſługowáć,
Więc y nas też chćiey rátowáć.
A my gdy w niebie będźiemy,
Ciebie też niezápomniemy.

DO CZYTELNIKA.

DAwno twoy áppetyt tego,
Lekarſtwá pożądánego.
Gdy pożądał iuż piáſtuie,
Iuż oglądał, y koſtuie.
Czytay znácznie z chwałą Bożą,
W ſercu twoim niech ſię mnożą.
BOGU Chwały y wzdychánia,
Bądź wſpániáły do czytánia.
Przeczytaſz tu rzeczy rożne,
A potrzebne y nieprożne.
Możeſz czynić, drugim rádźić,
Sił przyczynić, boleść zgłádźić.
W czym roſtropność y ſumnienie.
Trzebá mieć y umartwienie.
A ták będźie BOG w ſwey chwale,
Zdrowie záwſze będźie w cále.
Czytelnika, Audytorá,
Niech ſię modli zá Authorá.
Z uniżeniem wielce proſzę,
Ia też zá nim ręce wznoſzę.

*)(**†**)(*

REGGESTR

Rzeczy tey Kśiążki.

Roba-

LEKARSTWA KONSKIE

O Slepocie.

SLepotá dwoiáka bywa, wewnętrzna y zwierzchnia Zwierzchnia z uderzenia, z záłocia, álbo z iakiego przypadku, widomy znák błonki, bielmá, álbo krwie zácieczeniem oká záchodzi. Wewnętrzna záśie, gdy oko z wierzchu nadobne bywa, ále onym przećie nić widzieć nie może, á to przychodzi z zámulenia żyłek, z mozgu zrzenice idących. Czego inaczey pozbyć nie może, iedno przeczyszczániem głowy, y otwárciem żyłeczek zámulonych, przeto tych lekarstw záżyway.

Weżmiy w Aptece co zowią *Assam fœtidam* łot 1. to przywiąż obwinąwszy chusteczką do wędzidła prostey uzdeczki, á włożywszy koniowi w gebe, postaw go ták w stáyni ćichey przywiązawszy głowę nisko, ráno przed obrokiem przez godzin dwie álbo trzy. Co ták mu siłá plugástwá z głowy wyćiagáć coraz będzie że się zdziwisz. A przytym też w ten czás pomoczywszy pioro gęśie nie oskubáne w oleiu, ktory zowią *Euphorbii*, wewnątrz obie nożdrzá koniowi námázáć: co czyniąc po kilká dni, tákże y potym często odnawiáiąc, prędko się wzrok przywroći.

2. Hányzową wodką dobrze y częſto oczy nákrapiay, y czub u głowy zmaczay, ktemu gołego hányżu połnego y kopru mięſzáiąc záwſze w obroku daway.

Bielmo.

1. Weźmiy iáie świeże, uwarz że ie twárdo, y obłup cudnie, potym włoż ono w łyſzkę żelázną, á obſyp przygárścią ſoli, y ták to ná węglu zarzyſtym ſpal ná proch, aż zgołá wſzytko zgore: tym prochem przetłukſzy go w możdżierzu, oko po lekku záſypuy, á nie gwałtem: żyłę też trzebá záciąc nizey policzkow, ktora proſto od oká ná doł ſię ściąga.

2. Sol oczkowáta z imbierem ná puł w ſurowym wywierćianym dębowym álbo brzozowym drzewie ná proch ſpalona pomaga.

3. Sol oczkowáta ſtárta z prochem kośći rybki iedney morſkiey, ktorą zowią *Os ſepia* ktorey w Aptece y u złotnikow wſzędzie naydzie prędko bielmo ſpędza.

4. Záćiąwſzy żyłę policzkową, zmięſzay ſok cybulny z trochą ſáletry, á tym oko zákrapiay przemywáiąc co dzień cudną ćiepłą wodą.

5. Ruciánym prochem drobno ſtárſzy, oczy nádmuchiwáć.

6. Weźmiy gliſt ziemnych z białkiem iáiowym, á upal to w nowym garku, zetrzeſz ono ná proch, á tym bielmo poſypuy.

7. Jaſzczurkę zieloną w gárku nowym polewánym ſpal, á ſtárſzy ią ná proch, z kádzidłowym

wym zmięſzay prochem, a z koprowym roztworzywſzy oleykiem tym bielmo pomazuy.

8. Na uporne bielmo, oczkowatey białey ſoli náskrob części trzy, á hałunu Alexandryiſkiego błękitnego co go z Turek przywożą część czwartą przymięſzay, y tym zaſypuy bielmo, raz tylko ná dzień do razow kilku, ſtrzegąc żebyś miáry nie przebrał, bo rzecz náder mocna. Iezli to nie pomoże, iuż tego bielmá więcey nie lecz, bo to przed wſzytkiemi inſzemi ma przodek lekarſtwy.

Uderzenie w oko.

1. Jeżli koniá w oko palcatem żátną, álbo uderzą, tedy záráz náſkrobawſzy ſłoniny świeżey białey nożem, w wodźie ią wypłokáć dobrze y wyćiſnąć, á ták ná oko obráżone przyłożyć, á potym wziąwſzy grząnke práwie ſuchą grubego chlebá ćiepłą námoczyć ią w occie co naylepſzym, ſkoro w ſię nabierze, ná wierzch oney ſłoniny przyłożyć, żeby dobrze wſzyſtko oko zákryłá, y ták przewiązawſzy iáką chuſtą nie odwięzywáć áż ku wieczorowi, á w wieczor znowu toż uczynić. Toż też czyni chleb z piecá wzięty, gorący, w occie zmoczony, á ná oko przywiązány.

2. Wziąść oſrzodkę chlebá rzánego w wodzie zimney wymoczyć á ná oko przykłádáć; nie dáie ſię rozniecáć złemu. Toż y bydłu rogátemu należy.

3. Może też miáſto wody y w winie grząn-

ke przyrumienioną namoczyć y przykładáć bydłu ná obráżone oczy.

Napáść, Nogieć, álbo Páskudnik.

1. NOgieć iest błonká grubá záczerwieniáłego nárastáiącego mięsá, ná końcu ostrą chrząstkę máiącą, práwie między powieką á źrzenicą leżąca, ktora gdy zbytnie nárośnie, niemal wszytko oko zakrywa, y uciskáiąc łze z niego wyciska, bol w nim y w żyłach do mozgu dochodzących ták wielki mnoży, że koń od tego mdleiąc, od pámięci upada iáko w káduku, á ná ostátek przez nie porátowánie nieopátrznie y nagle zdycha. Ná tę tedy prędką y cięszką chorobę, nayprędsze, y naypewnieysze tákie iest zábieżenie Obáliwszy álbo mocno uwiązawszy koniá, żeby głową nie ruszał, przyciśniy pálcem w końcu oká dolną powiekę, á skoro się tá błonká z mieśiskiem nárosłym pokaże, żelazkiem subtelnym końcástym zakrzywionym nákształt kruczká, od sámey źrzenice podeymiy, y przekłowszy wyćiągniy onę dobrze, álbo iezelibyś się bał o obráżenie oká, tedy záráz z igłą długą nitkę dużą przez tę błonkę przemkniy spuściwszy precz z onego to kruczká A ták ná nići znowu wyćiągnąwszy, nożem ostrym urzniy śmiele naymniey się nie obawiáiąc, bo w tym nic szkodliwego nie mász, onę błonkę álboli skorkę, poki iedno mieśiskiem tym zákrwáwionym álbo chrząstką nárosłą, ták żeby iedná część z

chrzą-

chrząſtką przy niey zoſtałá, á druga znowu názad ſię wemknęłá. Po ktorym urznieniu záráz ſolą oczkowátą, álbo iákiey doſtánieſz, ſubtelnie ſtártą, po doſtátku záſyp ono mieyſce zrzezáne, y wſzędzie pod dolną powiekę, á zátym odwiąż y puść koniá wolno. Po godzinie álbo dwu, przemyi koniowi to oko winem álbo octem ćiepłym raz y drugi, á bądź pewien, że od tego ſámego zdrowym zoſtánie.

3. Háłunem Alexándryiſkim, álbo iáko go drudzy przezywáią ſáletrą Alexándryiſką, nátrzeć w około oká powiekę, álbo ſię też y dotknąć ſámego nogćiá z wierzchu, áż ſię łzá rzući.

4. Skoro tę napáść w oczách poſtrzeżeſz, wnet mu miodem práſnym ćiepłym oczy pomaż, á w uſzu mu żyły ná krzyż nárzniy, áż z nich krew poydzie, á one ránki nátrzyi ſolą. Nád to ieſzcze wzdrap mu nozdrze, y pod zwierzchnią wárgą puſzczádłem, á wſzędy dobrze ſolą náćieray, nie wádzi nic choćiaż krew dobrze poydzie. y około też kłow okroy mu puſzczádłem, á ſolą nátrzyi.

5. Ryśim páznogciem od żywego Ryśia úćiętym rozdrápáć do krwie wárgę zwierzchnią y w nozdrzách wnet napáść uſtánie.

6. Pod oczymá żyły záćięte, álbo też ná wierzchu nozdrzá, kto w to umie potráfić, ſą pewnym ná napáść lekárſtwem, y tym ſamym temu ſię zábieży że y ná potym nigdy ná koniá nic przypádnie.

O Biegunce końskiey.

Koń ktory biegunkę ma, mdleie od niey, ále bowiem zielonośc bieży przezeń, iakoby z młodey trawy: W tey chorobie zwiąż koniowi ogon twárdo rzemieniem mokrym, á daway mu ieść prażony ięczmień.

Chudnieniu końskiemu.

1. Bywa to częstokroć, iż konie schną y chudnieią z przyczyn roznych, áni się chcą popráwowáć zá naylepszym obrokiem, gdy się tedy to postrzeże: weźmiy oliwy łotow trzy, Mirrhy pułtorá, pieprzu ziarnek 30. stłuczonych ná proch, uwarz to wespoł, á wley koniowi w gárdło po grzeble.

2. Rutá z Bylicą mięszána w sienie pomaga do tuczenia, álbo wino z nimi wárząc, lac w gárdło.

3. Ieczmień y owies w piecu dobrze suszony żeby się przyrumienił. y wywiany od popiołu tuczy bárdziey. Tákże y Bob nádtłuczony w stępie, mięszáiąc po garści do obroku.

4. Prosiątko młode ktore ieszcze się świnię, opárzywszy z ięczmienną mąką warz w wodzie ták długo, áż mieso od kości odewre, á tę iuchę daway koniowi pić przez trzy dni.

5. Przenicę przeluśz práwie dobrze w piecu, á przywarzáiąc iey w wodzie miodem osłodzoney, daway ná obrok koniowi iáko záważą trzy funty przez dni dwadzieściá.

6. Siarki łotow trzy, Mirrhy ćwierć łotá stłuczo-

y zmie-

y zmięszay z parą iaiec świeżych, á przylawszy winá, day wypić koniowi.

7. Wezmiy laskę Bzową trzećiego dniá po nowiu mieśiącá, oskrob naprzod z niey szárą skorkę z gory ná doł iáko drzewo stáło, á odrzuć precz, potym oskrob zieloną skorkę, ktora pod nią iest opák z drugiego końcá y ususz w ćieniu dobrze, stłucz ią ná miálki proch, á w obroku koniowi ráno y wieczor przymięszywáy tego prochu tyle, ile trzemá pálcámi záiąć możesz.

Nosátym.

1. To właśnie nosátym zowią, ktory koń głową pochyloną smutną stawa, z nozdrza mu płynie materya, naprzod biała, potym plugáwa y śmierdząca, á ná ostátek sztukámi pádáć zwykłá: nogi mu też nie służą, y chodzi iáko piiány, ćięszko się kłádzie, z trudnośćią bárdzo wstawa, bo teyże máterycy ktora mu przez nozdrze płynie, y inne członki nápełnione bywáią. Cięszka to chorobá, zwłaszczá gdy zástárzeie, y z rzadká z niey wyleczy. Zá świeżá pospolita wárząc iarkę w kłośiu w wodzie dzdzowey, dáią koniowi miásto iadłá dni 9. álbo więcey według potrzeby, y tęż wodę piiąc, á nie co inszego, chowáiąc go w ćiszy y w ćieple, wolno puszczáiąc, y tym konie leczą. Lecz gdy to nie pomoże, weźmiy Modrzewowey gębki tłuczoney łot 1. pieprzu, soli, po ćwierći łotá kożdego, warz to w winie

álbo w oććie, á ley koniowi przez gárdło, możesz też y przez nozdrzá lac, bo ie wyczyszcza

2. Náwarz mrowek z mrowiskiem, á przecedziwszy day koniowi tę wodę pić przez trzy dni.

3. Zwiąż koniá co naylepiey, áby się nie miotał, rospalże szwáycę długą, á wetkniy mu ią w koniec ogoná między skorę á kości, w głąb ná dłoń, uczyńże knot twárdy z konopi á námaż go łoiem kozłowym, á wyiąwszy go názáiutrz, wymyi ránę octem ciepłym, násmaruyże záś knot łoiem, y wetkniy mu go, y ták ná kázdy dźień czyń áż przestánie pryskáć nie zániechywáiąc y innych lekarstw dawáć przez ustá álbo nozdrze.

4. Gorzałką, w ktoreyby przez noc mokłá ćiemierzycá czarna, náprysku nozdrza często, álbo námoczywszy pare pior gęśich, wtykay w obie nozdrzá, áż ie wypryśnie.

5. Kurze ziele z korzeniem warz w wodźie, daway koniowi tę wodę pić, á ziele ieść ochłodźiwszy, do dni śiedmiu, bárdzo czyśći ropę zewnętrzną, y urázy płucne goi.

O Suchotách.

Ná kształt dwoch brodawek ná spodniey szczęce końskiey pod ięzykiem zwykłá nieiáka ostrość wyrastáć, co to Kostrucharze suchotami názywáią,

1. Skoro się tedy postrzeże ten ućisk, obáliwszy

wszy koniá y związawszy dla lepszego bespieczeństwá, naprzod ięzyk ná stronę wyciągnąć, á one brodawki iáko naylepiey nożycami przystrzygnąć, a octem ćiepłym z solą dobrze opłokáć, albo solą z trochą sáletry zmięszawszy zásypáć, álbo chcąc áby więcey nie narastáły, po przyrznieniu wodką z saletry dystyllowáną (co zowią *spiritus vitrioli*) bawełnę w niey pomoczywszy napuśćić w ránki te, potrzymay ták długo ięzyká, áż támte ránki od tey wodki trochę zbieleią.

Kászel y Dychawicy.

Kászel iest przodoiezdzym znákiem dycháwice, dla tego iż z iedney wilgotnośći y przyczyny przechodzą, iednákowych tedy lekarstw záżywáią, iednák według wielkośći choroby, słábszych álbo mocnieyszych.

1. Naprzod ze trzy dni trzymay go bárdzo skromnio, karmiąc tylko po rázu ná dźień owsem álbo ięczmięniem, y nie poiąc, tylko też po rázu wodą z mąką y miodem zámięszáną. Potym weźmiy słoniny białey nie zżołćiáłey, ktorey náskrobawszy iáko pięść, wymocz dobrze w wodźie czystey, á wysączywszy z niey wodę, włoż w moźdźierz, potym przyłącz śiárki przepuszczáney łot 1. czosnku głowek 3. y skorki zwierzchniey złupionych ze trzyi to wszytko społem dobrze, á wyiąwszy naczyń z tego gałek iáko orzech włoski wielki, ile ich być może. A wziąwszy pátoki mio-

dowey z oliwą zmięſzáney pomoczywſzy one gałki, kłádz ná co po iedney w gardziel koniowi, popycháiąc pálcami, áż ie połknie wſzytkie, uwiązawſzy go ku gorze głowę, y ięzyk ná ſtronę wyćiągnąwſzy. To czyń po trzy dni, coraz trzećiego dniá możeſz przyłożyć do tego *Agaricum* z Apteki wziąwſzy to ieſt Modrzeiowey gębki puł łotá, zwłaſzczá ieżeli w kaſſániu, koń iáką ſproſną wilgotność przez gębę álbo nozdrzá wypuſzcza.

2 Weźmiy ſádłá ſtárego iáko pięść, miodu práſnego łyżek 2. ſzáfránu niethuczonego ćwierć łotá. *Agarici*, to ieſt modrzeiowey gębki łot 1. á wſpoł zwierćiawſzy, uczyń z tego gałek śiedm, á po iedney ná káżdy dzień koniowi w gárdło wpuſzczay, oſoliwſzy ią z wierzchu kiedy mu mász dawáć.

3. Oleiu konopnego zmięſzay, ze pſią krwią napoły, námázuyże tym koniowi żyły ná pierśiách.

4 Ná proſty świeży káſzel w niedoſtátku innych lekárſtw, y rzodkiew nákráiána w owies pomagáć zwykłá. Tego naypilniey przeſtrzegáć, żeby zimney źrzodłowey wody pić nie dawáno, áni wod śliſkich bágniſtych A coraz poiąc zámąć przygarśćią mąki przenney álbo ięczmienney, przymięſzywáiąc podczás nieco ſáletry, ktora chłodzi y czyśći nieco płucá.

5. Weźmiy garnek polewány nowy czyſty, nápełniy

nápełniy go oliwą, u puść weń żywego węgorzá, potym oblepiwszy nakrywke dobrze ciástem, żeby nie wychodźiłá párá, wstaw ten garnek w kocieł wody, á niech wre oná wodá, póki się węgorz rozwárzy y w oliwę obroci, to iest około godźin dwanaście A przepuściwszy zátym onę oliwe przez płotno grube, wpuszczay iey koniowi przez trzy dni w gardło po grzeble ták, wiele ná raz iako zaważy puł funtá. doświadczone to lekárstwo.

6. Podbiał szeroki álbo iako zowią Cár ziele wárzyc, á tę iuchę koniom dychawicznym pić dawáć.

7. Proch z Wrotyczu miáłko utłuczony z solą dáiąc lizáć iest bárdzo użyteczny, álbo to oboie z ćiepłą wodą w gárdło lejąc, ále potrzebá mu tymże zielem oboie nozdrzá zátkáć. Toż y innemu bydłu służy.

8. Koniom dychawicznym y zbytnią duszność w pierśiách ćierpiącym dawáć im przez trzy dni porządnie nic innego miásto obroku tylko rzáne otręby. Tákże po garśći mu ich do wody sypáć, á zmieszawszy pić dawáć, á kászlącym też otręby rzáne przez dziewięć dni porządnie z obrokiem dáiąc, bywa lekárstwem.

9. *Fanum Graecum* naśienia z obrokiem mu ieść dawáć.

10. Wziąć dwie garśći mąki ięczmienney bobowey, y mąki z wyki po garśći y zbić

z wodą

z wodą letnią, á dawać mu pić.

Drżenie Sercá

1. W tey chorobie pospolićie koń drżeć poczyna, oczy mieni y záwiera, z nozdrzá goráca mu párá idźie, á pot przez skorę z ćiáłá śię dobywa, stać ná nogách nie może, iednákże śię nie męcę, iáko gdy nań słonecznik nápada. Temu prędko zabiegáć trzebá, ieżeli nie czym inszym, tedy krwie przerwániem, nárznieniem uchá, przekłućiem nozdrzá szydłem álbo upuszczeniem krwie z poprężney żyły. Iednak żeby to nań nie przypádło ná potym, ták temu zábiegáć masz.

2. Táki koń ma stánąć w stáyni suchey, wesołey, nie smrodliwey, ále ráczey pachnącey, nákładszy w nię miętki, szałwiey, máieránu, y innych zioł zielonych álbo suchych, rozmárynu, bożego drzewká, kóciey szánty, piwoniey. Ale nayprzednieysze są tránki.

2. Weźmiy gwoźdźikow tártych dwie kwintle, száfránu kwintlę iednę, á wley przez gárdło ćiepło.

3. Sok szpikánardowy zmięszány z gorzałką, á w niedostátku soku, proch szpikanárdowy pożyteczny iest.

4. Pieprzu źiarn 30. Mirrhy łot 1. ná proch zbiwszy, z winem dać ćiepło wypić, álbo z máłmázyą to prostym proste są lekárstwá. Ale przednieyszym koniom nie wádźi przymieszáć do tego lekarstw ludźiom zwyczáynych to

iest

ieſt koralow tłuczonych, iednorożcu, rogu łosiego przyprawnego, prochu z ſkorek cytrynowych, á náwet y prochu ktory w Aptece zowią *de Gemmis*, tákże *Dia ambra*, dawſzy ktorego z nich po ćwierći łotá w winie álbo w muſzkáteli ná raz ieden.

Ochwat Wodny.

1. Naypierwey krwie upuſzczeniem z żył po obudwu ſtron ſzyie zabiegáć temu, ktorą záraz świeżą zmięſzáć z mąką przenną, z kilką iáiec całkiem w to wbitych, przydawſzy ktemu *Bolis Armeni*, oliwy z parę łyżek, tákże octu zpotrzebe, á weſpoł iáko ćiáſto dobrze zmięſzawſzy, tym záraz wſzyſtkiego koniá, począwſzy od ſzyie aż do kopyt y ogoná námázáć, y dáć temu oſchnąć nie obmywáiąc, áż ſámo przez ſię wſzyſtko opádnie, nie dawáiąc mu leżeć.

2. Załoź koniowi dwá powrozy ná ſzyię, dayże iednemu zá ieden koniec ćiągnąć, ſam zá drugi ćiągniy, á daw go ták bárdzo, áż ſię powáli: opuśćże ná chwilę, áż zás powſtánie á czyń to kilkákroć.

3. Záprząż koniá w co ćięſzkiego, á niech ćiągnie áż dobrze ſpotnieie, oſuſz go potym y wycudź, á to też czyń kilkákroć.

Pomaż wędzidłá łáynem człowieczym, á włoż w uſtá koniowi, ściśniy mu dobrze nozdrzá, áże pryśnie, potym mu day owſá z niedośpiałkiem świeżym.

5. Uwierć trzy cebule, á włoż ie w puł gárcá wi-

cá wi-

cá winá białego, leyże koniowi w gárdło áż wszystko połknie, potym iedź ná przeiażdżkę wiodąc go podle koniá, nie dawáiąc mu ani stać, áni pić długo po tym trunku.

Ná ochwat wietrzny.

1. Ná ten ochwat drudzy toż tuszą iáko y ná wodny. Ale osobliwie, day mu krwie upuścić ze trzech żył między oczymá álbo uszymá á ieżeli w to kowal nie potráfi, wetknąwszy y w to y w owo nozdrze laskę iáką surowego drzewá ná pálec grubą, ná końcu nákarbowáną, kręć ták długo, áż się mu z obu nozdrz krew dobrze puści, nie dáley iednák tę laseczkę wtykáiąc, iedno ná pare pálcow niżey oká.

2. Mydłá ustrugawszy kilká czopkow álbo gałek, wpychay w gárdło, żeby koń połknął, álbo mydło rospuścić z winem białym, y wláć w gárdło.

Ná ochwat żytny.

1. Wprowadź go w wodę zimną, áż się wszystek obleie, á trzymay go w niey z godzinę, potym ná nim iedź álbo biegay áż się zápoći, ápotym nim rob. Po onym zápoceniu day mu záciąć po dwuch żyłách u obudwu nog, iednę po iedney stronie, á drugą po drugiey.

2. Miewa też koń ochwatne trzy prążki ná nosie: w tey srzedniey námacawszy gorączkę przekol ią pusczádłem, á day krwi iść.

Ná wszelki ochwat.

3. Po-

3. Poźnieyſzych czasow doſzli tego, iż ochwacony koń z ktoreykolwiek przyczyny wzwyż pomienioney, w piętkách u nog, pod ſámym długim włoſem álboli koſmáćiną, miewa, iáko pęcherze iákie, wodką żołtáwą nábráne. Przerznąwſzy tedy oſtrym nożem obyczáyńie ſkorę, wyimiy álbo wyporz całkiem tę pęcherzynki, á ſol z miodem práſnym y z mąką pſzenną zmięſzawſzy przykładay, aż ſię te ránki zgoią, ſtrzegąc ich od wilgotności.

O Zołzách.

1. Weźmiy ſádłá ſtárego, y tyle rozchodniku, utłucz to weſpoł, á uſmáżywſzy, ná płácie ſukiennym rozmaż przykłádáiąc iáko náyćiepley znieść może ná te guzy do dni kilku. áż mu ſię zmiękczą. Potym czoſnku nátłucz z ſádłem ſtárym, á náśiekawſzy guzy puſzczádłem, przyłoż to ná nię ćiepło: czyń to áż ſię dobrze zbiorą y wyćieczą. A w chorobie tey warz iárę żyto w wodźie, kłádźże koniowi w iákie niecki ná ziemi, áby pochyloną głową iadł, tákże y oney iuchy nie wyleway, że ią tákże po iedle álbo przy iedle wypiie.

2. A żeby że wnętrza tym prędzey wychodziły, rozbiy cztery białki iáiowe, wſyp łot ieden tłuczonego kádźidłá, umięſzawſzy weſpoł, wley w gárdło, czyniąc to kilkákroć.

3. Gdźiekolwiek ſię zołzá uczyni, pomázuiąc dźiegćiem ná wierzchu ſámym co dźień,

zbierze ſię nadobnie y roſpuknie: lecz gdy ſię otworzy, pomázuy ią miodem práſnym z mąką ięczmienną mięſzánym, á ná koniec octem ćiepłym przemyi.

4. Wziąć máśći Dyátiliey 2. łoty oleyku Bobkowego 1. łot, maſlá przez ſoli 2. łoty, zmięſzác to wſzyſtko weſpołek, y námazáć koniá pod gárdłem ná ſłoncu od uchá do uchá, y trzymáć go z godzinę, puśćiwſzy mu krew z poprężnic z obu ſtron.

O ſpleczeniu końſkim.

1. Zá świeżá poſtrzegłſzy iż ſię koń ſpleczył, podwiąż mu zdrową nogę poſtronkiem, á ſtoiącego ná obráżoney, obracay zácinaiąc koniá ná tę ſtronę z ktorey nogá boleie, áż ſię koń zápoći: Potym oſuſz go dobrze, á day mu záćiąć żyłę przy łopatce chorey ktorą ſpleczoną zowią.

2 Kolánem nátrąć mu plece z przodku, y z boku żeby w ſwą miárę záśię wpádło, álbo ſzydłem zákol práwie przećiw ſtawowi oney łopátki: álbo niech ná nim przez głębią płyną, á potym day mu záćiąć żyłę między kopytem, á między kleiem, żeby z niey krew dobrze ſzłá

Jeſſe gdy iuż nogá oſiekáć pocznie.

1. Weźmiy śiemienia lniánego, ſtárego ſádłá y oleiu, uſmaz poſpołu, á náćieray ćiepło łopátkę, y około wſzędzie,

2. Zágrzawſzy trochę koniá iázdą, day mu żyłę

żyłę pleczną záciąc, z by dobrze krew ſzłá, do ktorey záraz zá świeżá wbić iáiec pięć, á mąki przenney przymięſzáć, y oliwy trochę, żeby iáko ciáſto rzadkie było: pomaż że tym wſzyſtkę plec y nogę áż do kopytá, około ſtáwow zwłaszczá co naygrubiey, nie obmyway do trzeciego dniá, á obmywſzy wodą ciepłą, námaż mu Barſkim mydłem z gorzałką, y niech ták ſtoi dzień y noc, potym przeieżdżáć go trzebá.

3. Nayoſtáteczniey ſzy rátunek po wſzyſtkich lekárſtwách ten tylko zoſtawa, záwleczenie włośienia, y ták długo onego niewyimowánie, áż ſám przegnie, y raná ſię wyczyści. ktory iáko záwodzić, káżdy to niemal kowal umie dobrze.

O zátrzymániu wody y kámieniu w nerkách y pęcherzu;

1. W proſtym zátrzymániu wody, uprowádzić koniá do obory ná gnoy owczy, gdzie poſtawſzy z puł godziny, puſzczá rad wode.

2. Slaz warzony w wodzie dżdżowey, albo w proſtey, pomocny ieſt, gdy wode przecedziwſzy, á z miodem oſtudziwſzy daſz koniowi wypić.

3. Nátłucz bobku z imbirem, zmięſzay go winem, z piwem, uwarz dobrze, gdy oſtygnie, wley koniowi w gardło po grzeble.

4 Weźmiy zdzbło ſłomy cáłe, okręć ie włoſem końſkim z ogoná, á wetkniey koniowi w korzeń iáko nayglębiey: á gdy tám chwi-

lę będźie, wyimi, a za nim wnet śię y wodá rzući.

5. Nietoperz przywiązány suchy w woreczku płoćiennym, koniowi mocz wzrusza, á czyni toż y inszemu bydłu.

6. Wźiąć naśienia dryakwie polney, uwárzyć z wodą y pić dawáć.

Ná wszelákie párchy.

1. Dźiegćiu zmięszay z śmietáną słodką, soli tártey przydáć, á uwiązawszy koniá wysoko żeby śię trzeć nie mogł, námaż wszędzie gdźie párchy záśięgły.

2. Gdy śię párchy rozszerzą y moc wezmą, uczyń ták: Zágrzey w kotle smoły żeby áż gorąca byłá, á osobliwszy koniá ná źiemię, polewayże te mieysca gorącą smołą y puść ná paszę álbo w stáyni wolno, y ták śię koń wytrze y wychodzi stára śię śierć złupi, á nárośnie nowa.

Kopytá rospádnienie.

1. Rozbierz mu rog ná sámey rospádlinie ieżeli iest w pośrodku álbo z dołu, iáko nayszerzey z obudwo bokow áż do żywego, á zmięszawszy śiárkę z kozłowym łoiem zaskwarz, y day go podkowáć, bo lepiey rog ná podkowie odrasta, á pod podkowe nábiy uwierćiánego naśienia konopnego zmięszánego z białkiem iáiowym. Ieżeli też rospádliná od kleiu z wierzchu będźie, przypalże onę żeláżem rospalonym, żeby śię rozszerzyłá. á

choćiaż

choćiaż y do krwie, nie nie wádźi, záleway że tey raz oleykiem śiarczánym, á w niedoſtátku ſámą śiárką záſkwarz, á łoiem zámázuy: dobry też y oleiek z terpentyny, albo z żywice proſtey domowey. To uczyniwſzy używay tego.

2. Gryſzpanu tłuczonego, zmięſzay z miodem práſnym, y z białkiem iáiowym, á przykładay tylko poki ſię niewyczyśći mieyſce od krwie, y zbieleie.

3. Naśienie Koźiorożcowe, zowią ie *Fœnum Græcum*, y naśienia lniánego zárowno utłucz, á uſmaż w ſkopowym, álbo w kozim łoiu, przydawſzy nieco miodu práſnego, á przykładay ćiepło, nietylko ná roſpádlinę, ále y na wſzyſtko kopyto.

4. Po otworzeniu nożem kowálſkim roſpádliny, wezmiy ſoku z źiela, ktore zowią Dziewanná, á przymięſzay do niego *Ceruſi* z Apteki, y nápchay, bo to śćiſka y wyſuſza w ránie złość, z wierzchu iednák odwilżay czym inſzym.

Piętki roſpádnienie.

1. Roſpádnienie piętki, ktora z wielkim bolem przypada, nie potrzeba tám rozbieráć do krwie, gdzie ſię poſzczepáło, tylko rog ſzpetny á ſtwárdziáły rozebráć, żeby w ránę máśći y co podobnego kłáść ſię beſpiecznie mogły: á záſię z obudwu ſtron roſpádliny, po bokách piętki ſámey trzebá dla rozraſtá-

 niá

nia kopyto wybráć práwie dobrže, máło áż nie do żywego, á ukowáć koniá podkową ſzyrſzą niż ſąm rog, ná záwiiániu z obudwu ſtron ſzeroko, piętkę zákrywáiącą grubſzą nád zwyczay poſpolity, żeby koń nie ná piętce, ále na podkowie ſtáć beſpiecznie mogł: nie ślepa ma byc iednák podkowá, ále ku końcowi otwárta dla przykłádánia w roſpádlinę. Tak rozebrawſzy nápuſzczay oleykiem śiárczánym ten raz, á co raz po nim záſkwárzay łoiem ſkopowym álbo kozłowym, odwilżáiąc rog ze ſpodu y z wierzchu. A przeſtrzegáiąc żeby kopytá nie obmoczył, y w pracy nie był: łacno y prędko oprocz inſzych lekárſtw wygoić ſię może. Możeſz też oliwy z wośkiem iárzęcym wziąć y máśći topolowey zárowno, zmięſzay, á tym pomázuy wſzyſtko kopyto po dwá rázy ná dzień.

2. Weźmiy Modrzeiowey żywice, Gryſzpánu, Hałonu, oleiu, lniánego, wſzyſtkiego zárowno, uſmaż, to weſpoł. a nápoiwſzy báwełnę, álbo grzebi lniane miękkie, nápuſzczay w roſpadlinę.

3. Oliwy, ſoli, winá, octu weźmi zárowno, przyłoż kremu łayná końſkiego świezego, á uwarz geſto, y przywiiay ná zły raz.

Kopytá ſchnienie, ſtwárdzenie y odraſtánie.

1. Day wykopáć dołek ná ſtáyni wdłuż głebokí ná piędz iednę, á ſzeroki y długi według uważenia, żeby koń dwiemá nogámi w nim

ſtawáć

stawáć mogł, nákładzże weń krowieńcá, á niech ták postoi z tydzień, wybrawszy mu rog do żywego pierwey, odwilży mu się y wyrastáć pocznie.

2. Weźmiy oliwy, y wosku iárzęcego, y łoiu kozłowego rospuść, á námazuy kopyto wćieráiąc ciepło, wybrawszy pierwey rog dobrze. Máść też Topolowa y sáma przez się iest pożyteczna ná to.

3. Nátłucz świeżych Rákow ze lniánym náśieniem, á z miodem práśnym, uczyńże koniowi bot skorzány, á włoż tę máteryą weń y obuy koniá po wybrániu rogu, gdyż to záwsze uprzedzáć ma, y záwiąż, żeby nie spádło.

4. Nátłucz korzenia ślazowego, námięszay go z oliwą, álbo ze śmietáną, wley koniowi w bot, á niech wnim stawa.

5. Rozwarz Bob w wodźie, á z miodem práśnym zmięszawszy, iáko plaster námázawszy ná płotnie grubym, przykładay do rogu.

Kopytá odewstánie od mięsá.

1. Z rozmáitych przyczyn to przypada ná koniá. Lecz w tym wielkiey ostrożnośći potrzebá, upátruy zá czásu, ieżeli w obłamániu rogu do zywego nie doszło, á ropić się nie záczęło. Iákoż skoro się co tákowego postrzeze, rozebráć rog áż do żywego, y gdzieby się ropá ukázowáć poczęłá, żeby między kopytem á żywym zákráść się nie mogłá. Ie-

żeń tedy odrázi sobie, tym go rátuy po otworzeniu rogu, álbo rány: bowiem gdy iuż kopyto zlezie, trudne porátowánie. Mąkę ięczmienną uwarz w wodźie, tym obwiiay rog ciepło, á odeymuiąc dla przykładánia świeżego náparzay gębkę, álbo chustą zwinioną, wodą w ktoreyby wrzał ślaz z rumienem.

2. Albo weźmiy otrąb przenicznych, usmaż z oliwą, álbo z łoiem przetapiánym iákimkolwiek, á przywiiay ciepło. Gdzieby się też ropá pokazowáłá w ránce, tę przemywáy octem z solą, zásypawszy trochą Gryszpanu, álbo háłunem spalonym, żeby się nie szerzyło á wychędazało: y łoiem kozłowym záskwarzáiąc prędko się goi, tylko żeby nie był z mieyscá ruszány.

3. Weźmiy oliwy, ieleniego álbo kozłowego łoiu po puł łontá, żywice z modrzewiny łoty trzy, á w niedostatku terpentyny, rospuść przy ogniu, á uczyniwszy iáko máść nápuszczay warz, y nátárszy ná chuśćie, obwiiay miásto plastru.

4. Iaiec weźmiy kilká, á rozbiy całkiem, á zmięszawszy z popiołem ćiepłym, obwiń kopyto wszystko z dołu y z wierzchu.

5. Warz mocz człowieczy z łáynem końskim długo bárdzo, á przymięszawszy otrąb przennych, obwiiay iáko plastrem wszystek rog: wyćiąga to wszelki bol z kopytá y gorącość przypádłą.

6. Lły-

6. Łáyno końſkie wypłocz dobrze w wodzie, á co ná dnie zostánie, z białkiem iáiowym zbiwszy, pod podkowy nábiiay, y zwierzchu rog obwiiay.

O Zátrętowániu

1. Ná zátretowánie, áby ſię potym kopyto nie záropiło, ſkoro ono poſtrzeżeſz, záraz iáko naylepiey krew wyćiśniy ręką, á octem z ſolą przemyi, á ná noc grzankę ze rzánego chlebá upiekszy przyłoz: názáiutrz zámąć przeniczney mąki z białkiem iáiowym, á przyłożywszy, do trzećiego dniá zániechay.

2. Weźmiy owczych bobkow, oleiu lniánego, octu twárdego, Máiowego maſłá, utłukszy bobki roſpuść w tym dobrze, iż będźie iáko máść, rozetrzy ią ná chuſtę, á tym nogę y zatręt obwiń. Potym uwoſzczywszy dobrze płotno záwiń powierzchu, żeby wodá nie doszłá, zwłaszczá ieżeli w drogę iecháć przyidźie.

3. Weźmiy ćiepłego chlebá z piecá wyiętego á zmięszawszy z ſolą, przywiń codzień świeżego, áż ſię zgoi. Inśi też tylko błotem obkłádáią, coraz ponawiáiąc gdy oſchnie.

4. Pod ráną wykárbowawszy nożem kowálſkim, żeby ropá ſchodziłá ná doł, wyimyi ránę octem ćiepłym oſolonym: á zbiwszy białku z hálunem, przyłoż przez noc, názáiutrz záſkwarz łoiem kozłowym, á muśiszli w drogę iácháć, ſmołą czarną po wierzchu záſmol

ćiepło. by wodá nie doszłá.

5. Ieżeliby też ráná się zaplugáwiłá, álbo zá-ropiłá z niepostrzeżenia, álbo z zástárzenia, otworzywszy rob pierwey około niey, po przemyćiu octem, grynszpanem zásypuy, á słoniną przetapiáną ná wodę zimną, zamázuy.

O zágwozdzeniu álbo zákłoćiu do żywego.

1. Wybieráć trzebá po ustalu rog prawie dobrze, y otworzyć aż do żywego mięsá: bo skoro tám doydzieśz, wnet się krew pokaże od zákłotego gwozdźiá, záczym ieżeli świeże zábićie y ropy nie mász, mniey rozbieráć kopytá. ieżeli też iuż zástárzało, y ropá płynie, muśi się dobrze otworzyć, żeby ropá między żywym á rogiem nie zákradałá się. Potym przemyi octem z solą, á záley oleiem z woskiem rospuszczonym y zálmol z wierzchu, ieżeli w drogę iácháć muśisz, smołę z śiárką zmięszawszy, przybiwszy podkowę ná suknie.

2. Po wybrániu do żywego, śiárką z smołą, á łoiem záskwarz, y iedz w drogę. Drudzy też zásypuią ránę pieprzem długim, á żywicą záskwarzáią z łoiem kozłowym.

3. Oleykiem z żywice upalonym álbo z terpentyny, albo z dzwonkowym oleykiem, nápuść gorąco w ránkę: tákże obmoczywszy trochę báwełny, wetkay w nię, á záskwarz z wierzchu czymkolwiek.

4. Ieżeliby też zápalenie było w rogu y w ránce, białkiem iáiowym z hałunem ná zgrze-

biách obwiiay kopyto, abo innemi rzeczámi chłodzącemi, iáko drożdżámi z pácyną.

5. Iaiowy białek zmięszay z wapnem y z solą á przywiiay.

6. Weźmiy miodu prásnego, żywice, wosku, kádźidłá, uczyń máść rospuściwszy, á wpuść w rankę, wnet onę zgoi.

7. Trafia się też, że zá wielką nieopátrznością między kopytem á żywym, ropá zachodzić pocznie, y rog odstawáć: w tym postępuy lecząc, iáko masz wyżey o odstawániu kopytá álbo záropieniu.

O wypádnieniu ogoná, y odrástániu włosow.

1. Kiedy ná końcu sámym ogoná włosy wypadáią, koń bárdzo się oszpeca. Przeto przemywáć trzebá ogon moczem człowieczym, y oskrobáć, ieżeli są iákie strupy, często potym námaczáć winem z oliwą zmięszánym, álbo czymkolwiek niżey opisánym. Twierdzą że pomázywáiąc sádłem psim, y lisim, bárdzo máią włosy odrastáć.

2. Weźmiy korzenia ślazu leśnego y łopianowego, warz w brzeczce piwney práwie dobrze, á tym zámaczay włosy y mieysce gołe.

3. Slazu leśnego y polnego, tákże liścia kápuściánego zárowno wziąć, á uwárzywszy w wodzie, oną często przemywáć.

4. Spal pápier, á proch ten zmięszay z másłem młodym niesłonym, y námázuy.

5. Od trzćiny ktora ná błoćiech rośnie dostań

ſtań korzenia, uſuſz, á ſpal náproch, z tego prochu uczyń ług z wody, w ktorey wrzał groch, álbo bob.

6. Uwarz naśienia *Fani Graci*, to ieſt kozioroʒcá z naśieniem lniánym ile rozumieſz w winie, á zmaczay mieyſce ogołone álbo ogon codzień po dwákroć, prędko włoſy odraſtáią.

7. Weźmiy martwych pſzczoł co w miodzie pozdycháią, gliſt ziemnych tylo, ſpal weſpoł w garcu nowym, y zetrzyi ná proch, zmięſzay ten proch z máſłem Máiowym nieſolonym, á gołe mieyſcá tym pomázuiąc, pewnie poraſta.

3. Wodká też palona z miodu práſnego, ták iako on z ulow wybieráią, nayprzednieyſza ieſt ná odráſtánie wſzelákich włoſow, u bydląt y u ludzi.

Ná Gurdźiel.

1. Gurdźiel ieſt wrzod ktory ſię ná ięzyku czyni: ná to weźmiy w chuſtę łáyno człowiecze świeże, przywiąż do wędzidłá y włoż koniowi w gębe żeby żwał, przed obrokiem y po obroku do kilku godzin.

2. Weźmiy ſłoniny ſtárey, wyſmaż z niey ſmalec, przyłoż miodu kniemu od ſtárych pſzczoł czerwonego, to ieſt rdzáwego w plaſtrze, wſyp też pieprzu tłuczonego, y piątą część niegáſzonego wapná, roſpuść przy ogniu, á tą máścią námázuy rány ná ięzyku,

áż śię zgoi, nie kłádąc w gębę munsztuká.

3. Weźmiy miodu prálnego, á usmaż gryszpanu w nim, tęż mu máść ná ięzyk przykładay w rány często, á zgoi śię. A pod ten czas trzebá mu dawáć otrąb przennych miásto obroku, żeby ięzyká nie obrażał.

4. Napuszczay ten uraz oleykiem śiárczánym, á zgoi śię pięknie.

Na dźiwe mięso.

1. Ale gdyby koń w iákiey ránie dźiwe mięso miał, nápalże stárych podeszw botowych stłuczże ie ná proch, stłucz ktemu łayno pśie białe suchę y proch álbo troski kowálskie, to wespoł zmięszawszy, tym prochem posypuy dziwe mięso po kilkakroć, zginie.

2. Też dobrze na dziwe mięso, wárzyć w winie, albo w wodzie śiemię konopne, á tą iuchą ránę wymywszy, gryszpanem posuć, albo palonym koperwasem.

Zbiegánie, álbo stárgnienie koniá.

1. Gdy koń záchoruie z biegánia wielkiego, álbo z trudu, iż y ieść nie może, muśisz kniemu konowałá przywieść, iż mu żyłę zátnie, o ktorey kowale dobrzy, naylepiey wiedzą: á ieżeli mu krew nie pomoże, weźmiy gorycżki ośm łotow, soli dwá łoty, to ma bydz wszystko miałko á zgrzawszy z winem, albo z octem wley koniowi w gárdło, á czyń to do dziewiąćiu dni.

2. Dobrze też koniowi strudzonemu ták

pomoc

pomocą zwárzyć małła wsypawszy soli, á gdy przestygnie: wley w nie kilká iay kokoszych, ubiwszy ie osobno w garku, potym wespoł zmięszawszy, koniowi wley w gárdło, przyidzieć zás ku sobie.

3. Koniá zbytnie przebiegłego y strudzonego prędką, nagłą, y daleką iazdą, ták porátuiesz, owszem ktoby się wietrznego obawiał w nim ochwatu, cáłą noc nie day mu ieść áni pić. Názáiutrz ráno, wziąć dobre przygarzsnie żytá, trochę szafránu tłuczonego, day mu z metną wodą pić. Ieszcze lepiey gdzieby łásicę pęcherz w tę wodę był włożony, á nogi mu obłożyć ćiepło, rozbiwszy ktore iáie ze wszystkim, y z solą.

Slinogorz.

Koniowi Slinogorz álbo wrzod w gárdle, Temuż gdzieby ięzyk spuchnał: Naprzod gębę y ięzyk ćiepłą wodą mu nágrzać potym wołową żołćią mu w gębie y ięzyk nátrzeć, á przytym nie dawáć mu nić innego ieść, tylko ięczmień zmięszány z sáletrą.

Szaleństwa.

1. Koń gdzieby z bolu wielkiego głowy oszálał, z obu skroni krew mu puśćić, á potym mu dáć świeżey słomy ieść ięczmienney z Łocygowym y z Opichowym liśćiem drobno pośiekawszy, álbo ná sieczkę zrzezawszy.

Krwáwemu mokrzeniu.

1. Koń gdzieby krwią mokrzył: żyłę mu záćiąć

ćiąć u moſzen, á uwarzyć żytá nápoły z otrębámi, po dobrey częśći, przecedźić, do tey wody wſuć miałko utłuczonych łupin Granatowego Iábłká łot, á káżdy poránek ták wiele mu ćiepło dawáć pić, nie ruſzáiąc go kilká dni z máſztelni.

2. Albo wźiąć ſoku Rućiánego z ośm álbo z dźieśięć łyżek, y zmięſzáć go z winem á z octem, káżdego z oſobná wziąwſzy, tákże po ośmi, álbo dźieśiąćiu łyżek, á weń wlać, czyniąc to przez osm dni porządnie.

Wyrośliny koniom ná nogách.

1. Wypalić ie roſpalonym żelázem, ośrodki co naygorętszy záraz z piecá chleb rżány wyiąwſzy przyłożyć, á do trzećiego dniá nie ruſzáć. Potym odwinąć, á z wieprzowego ſádłá, ſoli, oliwy, y z prochu liśćia Ieżynowego máść uczynić, ktorą ná to pláſtrowáć, á tylko w tydźień odnawiáiąc, áż ſię zágoi, doświadczona.

Koń gdy ćiáłá nie bierze.

Koń gdyby ná ſię nie mogł bráć ćiáłá, choćiażby doſtáteczny obrok miewał, daway mu otręby z pszenicą nápoły, á miernie prácuy nim, popráwi ſię w rychle.

Gdy linić nie może.

Biegay ná nim áż ſię dobrze zápoći, dayże mu wnet w ſzyi żyłę záćiąć, ułap onę wſzyſtkę krew, pomazże go nią, á gdy ſie ná nim zeſchnie, tedy ią wycudź, á odtychmiaſt pocznie linieć.

Szierść odmienić.

A ieżelibyś mu szerść odmienić chćiał, ná mieyscu niektorym, gorącą żołćią kozią tak długo pomázuy áż się odmieni, á iako będzieśz chciał ták ią zostaw. Albo wezmiy ćiastá ięczmiennego, włoż go w twárdy ocet, a śiárki przyłoż, wárżże to dobrze, á potym mu ćiepło przykładay gdziebyś inney bárwy szerść chciał miec, uczyń to ták długo áż się przemieni.

Muchy áby koni nie kąsáły.

Weźmiy liśćia bań wielkich, utłucz á wyćiśniy z nich sok, tym pomaczay koniá, á owad náń nie pádnie, *Cardinus* pisze.

Ná robactwo w sednie álbo w ránie.

Ziele Rdest ususzywszy w ćieniu, utłucz ná proch á zásypuy, zárázem wypadną. Gryszpanem zásypuiąc, álbo wapnem niegászonym, toż morzy y wypędza.

Rupie y glisty w ielitách.

Rożne glisty y robaki rodzą się w ielitách końskich, ktore one przegryzywaiąc, często y nagley śmierći przyczyną bywáią, á z tych znákow one poznáć możesz: gdy chudnieie koń, smutno stoi, z żyma się, nogámi zádniemi w brzuch się biie, brzuchem się trze gdzie może, głową obraca to ná ten to ná ow bok, gębą chwyta boki, grzbiet, pierśi, á czasem y ogoná: temu ták zabiegáć.

Weźmiy iáiowych skorup, wydawszy zewnątrz błonki z nich, ususz same skorupy do-

brze,

brze, á utłucz miáłko, weźmiſz też y troſk od kowalá czwartą część, też ie utłucz ſubtelnie, pieprzu tárzego piątą część, rozmięſzay to z octem dobrym, y z gorzałką, á zágrzawſzy wley w gárdło.

2. Weźmiy krety ſuchey, zmięſzay z winnym octem, á day wypić ciepło.

3. Nákray chrzanu drobno, poſol go dobrze á daway koniowi w owśie, áż ozdrowieie, á miáſto chrzanu y rzodkiew ſię zeydzie.

4. Warz krwáwnik z ośikową ſkorą w oććie mocnym, a ochłodziwſzy wley w gárdło.

5. Weźmiy pſzennych otrąb przygarśći dobre, w mięſzay siárki tłuczoney łot ieden, daway po trzy dni ná czczo, á ozdrowieie.

6. Weźmiy garść liśćia kápuſtnego garść mięty, ſtłucz w możdzierzu, álbo w ſtępie, przyley octu dobrego, á wyćiſnąwſzy ſok day koniowi wypić.

7. Wárzyć żyto we dżdżowey wodźie, áżby dobrze zmiękło, y ono z obrokiem dawáć, tąż wodą z inną mięſzáiąc pić.

Poſtrzału dobyćie.

1. Gdyby ſtrzálá álbo co innego w koniu zoſtáło, utłucz trtеć naylepiey z ſádłem ſtárym á to ná ránę przykładay, ieżeli żelázo, tedy Mágnes ktemu naylepſzy, gdy go do rány przytknie: ále pierwey trzebá w ranę wlać ſoku rućiánego, y tym ią dobrze pomázáć, dla kámiennego iádu.

2. Ale

2. Ale gdy drzewo uwiąźnie w ránie: ná. tłucz z octem iąder Włoskich orzechow, á tych uimáżywszy wespoł przykładay, wyni dzie z lekka: a gdy się tákowa rána zapali, iż się w nię ogień przyda, weźmisz ługu ostrego, á tyle oliwy weń, ubiy dobrze wespoł, á w tym knot maczaiąc w ránę go kładź á po wierzchu tákże chustę zmaczawszy pokić tu osycha, y knot w ránie poki ogień ieszcze iest.

Item. *Ná wyćiągnienie z rány drzewá.*

Woł gdy w południe, albo w odwieczor bywa przypędzony, przeżuwa znowu leżąc, co gdy obaczysz, wetkniy mu w gębę ku gárdłu rękę, á uchwyć tey trawney zieloności, przykładay ćiepło do rány, wyćiąga to y drzewo y żelázo powoli.

Koń gdyby zźiąbł.

Weźmiy Ruty á uwarz iey z Máłżyką y z miodem, wleyże weń ciepło, przyidzie záś ku sobie.

Moczu częste pusczánie.

Poy koniá po kilkákroć wodą tą, ktora stoi w grubách gdzie glinę kopáią, zwłaszcza gdy dżdzowa wnet mu pomoże. A w niedostátku oney, nápaway wodą z gliną práwie cudnie zámaczáną, przysypáwszy do tego z garść mąki ięczmienney.

***

